

Nikos Kazantzakis

Căpitanul Mihalis

Libertate sau Moarte

roman

HUMANITAS
fiction

NIKOS KAZANTZAKIS

Căpitanul Mihalis (Libertate sau Moarte)

Traducere din neogreacă și note de ION DIACONESCU

Prolog

Când am început, acum, la bătrânețe, să scriu *Căpitanul Mihalis*, scopul meu ascuns a fost acesta: să salvez, îmbrăcând-o în cuvinte, priveliștea lumii așa cum au creat-o ochii mei de copil. Și când spun priveliștea lumii vreau să spun priveliștea Cretei. Nu știu ce se întâmpla, în epoca aceea, la alți copii ai Greciei eliberate, dar copiii Cretei respirau un aer tragic în eroicii și martiricii ani ai căpitanului Mihalis, când turcii încă ne călcau pământurile și în același timp începeau să se audă apropiindu-se aripile însângerate ale Libertății. În acel moment critic de tranziție, plin de freamăt și speranțe, copiii Cretei ajungeau repede bărbați; grijile neadormite ale celor mari din jurul lor, pentru patrie, pentru libertate, pentru Dumnezeul care-i ocrotește pe creștini, pentru Dumnezeul care ridică sabia Lui să alunge turcii, umbreau bucuriile și tristețile obișnuite ale copilului.

De foarte devreme, trăind fiecare clipă ca și cum stătea să izbucnească o înfruntare, presimțiserăm că în lumea asta se luptă două forțe mari – creștinul și turcul, Binele și Răul, Libertatea și Tirania – și că viața nu este un joc, este o luptă. Și încă acest fapt: că va veni o zi în care va Trebui să intrăm și noi în luptă.

De foarte mici, luaserăm hotărârea ca – după cum ne-a fost scris, fiindcă ne-am născut cretani – acest Trebuie să cârmuiască viața noastră.

Din clipa în care mintea noastră a început să se trezească, vedeam creștinii și turcii cum se privesc ca niște tauri și cum își răsucesc furioși mustățile; vedeam nizamii[1] cum iau înarmați drumurile și cum creștinii își zăvorăsc porțile blestemând; îi ascultam pe bătrâni vorbind despre înjunghieri, fapte de vitejie și războaie, despre libertate și Grecia, și priveam cu mândrie cum coboară din munți, cu pantalonii lor bufanți, cu cizmele lor albe, cu mânerul negru vârât la brâu, bătrânii căpitani, ca niște fiare blânde, și cum umblă pe ulițele strâmte din Megalo Kastro[2].

Dumnezeul nostru luase înfățișarea și statura unui luptător

---

1 Soldații turci din armata regulată, permanentă.

2 În traducere, Marea Fortăreață, construită de venețieni în timpul stăpânirii lor în Creta. Azi, orașul Herakleion (Iraklion) sau Candia, cum mai este numit.

bătrân; purta și El pantaloni bufanți, ținea și El un pumnal și umbla în jurul Fortăreței; cei mari nu-l vedeau, dar nouă, când ne întorceam de la învățătoare, chiar la amiază, ni se întâmpla ca-n unele zile să deslușim cum armele Lui luceau prin întunecatele mahalale turcești.

Când venea Săptămâna Mare, inima ni se tulbura; în imaginația noastră de copii Patimile lui Hristos se asemuiau cu patimile Cretei și în noaptea Sâmbetei Mari, înapoia umerilor lui Hristos, vedeam cum înviază și Creta, iar în Vinerea Mare, pentru noi, nu Maria Magdalena se arunca la picioarele Celui Răstignit și ștergea cu părul ei sângele sfânt, ci însăși Creta însângerată, care jelea și îl ruga să învieze și ea o dată cu El.

Copiii Cretei trăiau, în anii aceia, adânc, mut primejdia, își strângeau pumnii mici și așteptau să crească, să înțeleagă bine ce noimă aveau toate acelea – războaie, măceluri, libertate, Grecia – și să intre și ei, urmând pe tatăl lor și pe bunicul lor, în luptă.

Înconjurați de asemenea flăcări treceau anii copilăriei noastre. Megalo Kastro nu era, în epoca aceea, o adunătură de case, prăvălii și străzi strâmte, înghesuite pe un țărm al Cretei bătut fără-ncetare de valurile unei mări furioase; iar sufletele care locuiau acolo nu erau o turmă rebelă de bărbați, femei și copii cu una sau mai multe căpetenii care își risipeau toată forța în grijile zilnice pentru pâine, copil, femeie. O rânduială nescrisă, de nestrămutat, îi cârmuia; nimeni nu înălța capul răzvrătit împotriva legii aspre de deasupra lui. Întreaga cetate era o fortăreață, fiecare suflet era și el o fortăreață veșnic asediată și aveau drept căpitan un sfânt, pe Sfântul Mina, ocrotitorul Marii Fortărețe. Toată ziua stătea neclintit în icoana lui, în biserica lui micuță, călare pe un cal sur, și ținea dreaptă o suliță roșie. Cu barbă neagră, scurtă, ars de soare, cu privire sălbatică. Încărcat cu ofrande de argint: mâini, ochi, picioare, inimi, pe care castrioții le atârnaseră la sărbătoarea lui, cerându-i să-i însănătoșească. Rămânea neclintit toată ziua și se prefăcea că era, chipurile, numai pictură – vopsea și scândură; dar, îndată ce cădea noaptea și creștinii se adunau pe la casele lor și luminile se stingeau una câte una, lovea dintr-odată, îndepărta ofrandele de argint și vopselurile, dădea pinteni calului și făcea o plimbare prin mahalalele grecești. Ieșea în patrulare. Pentru castrioți, adică, el nu era numai

sfânt; era căpitanul lor. Îi spuneau căpitanul Mina și se duceau și-i aprindeau o lumânare, îl priveau mult timp, și cine știe cu ce-l vor fi supărat, de întârzia să elibereze Creta.

Mulți care au citit *Căpitanul Mihalis* cred că asemenea copii – asemenea bărbăței, cum spunem în Creta – n-au existat niciodată, nici bărbați atât de vânjoși, atât de tari la suflet, care să iubească viața cu atâta ardoare și să înfrunte cu atâta dispreț moartea. Cum să creadă cei necredincioși ce minuni poate să nască credința? Ei uită că sufletul omului devine atotputernic când este vrăjit de o idee măreață. Te înspăimânți când, după amare încercări, înțelegi că în noi există o forță care poate să întreacă forța omului; te înspăimânți fiindcă, din clipa în care vei înțelege că există forța aceasta, n-ai să mai poți să găsești justificări pentru faptele tale neînsemnate sau lașe, pentru viața ta irosită, aruncând vina pe alții; mai știi și că tu, nu norocul, nu soarta, nici oamenii din jurul tău, ci numai tu porți, orice ai face, orice ai fi, întreaga răspundere. Și te rușinezi atunci că râzi, te rușinezi că îți bați joc dacă un suflet înflăcărat caută imposibilul.

Înțelegi bine de-acum că aceasta este valoarea omului: să caute imposibilul și să știe că-l caută; și să fie sigur că-l va ajunge, pentru că știe că, dacă nu se va descuraja, dacă nu va asculta de logică, ci își va ține firea cu dinții și va merge înainte cu credință, cu încăpățânare, vânând imposibilul, atunci se va înfăptui minunea pe care niciodată mintea de rând, neînaripată, nu ar putea s-o ghicească: imposibilul devine posibil.

Dacă neamul grecesc s-a salvat până astăzi, dacă a supraviețuit după atâția dușmani – externi și interni, înainte de toate interni –, după atâtea veacuri de nefericire, robie și foame, aceasta se datorează nu logicii – amintiți-vă de cei trei negustorași care au fondat Societatea Prietenilor, amintiți-vă de acel *’2V*, ci minunii. Scânteii neadormite care arde în măruntaiele Greciei.

Binecuvântată fie scânteia aceasta care sfidează sfaturile cuminți ale logicii și care, ori de câte ori Neamul ajunge pe buza Prăpastiei, aprinde tot sufletul și aduce minunea. Minunilor le datorează Grecia viața ei.

„Patrie, patrie – oftează Makryiânnis[3], n-ai avut noroc de

---

3 Este vorba de societatea Eteria și de anul 1821, anul revoluției anti- otomane în urma căreia, prin Declarația de independență de la

oameni să te cârmuiască! Numai Dumnezeu... te cârmuiește și te păzește încă!" Într-adevăr, numai Dumnezeu, numai scânteia, în clipa în care aceasta este în primejdie să se stingă într-un colț al Greciei, țâșnește în altul și se face vâlvătaie.

Astăzi a țâșnit în Cipru. Vorbind despre Creta și despre căpitanul Mihalis, cum ar putea cineva să nu-și aducă aminte, cu o durere de nedescris, dar și cu mândrie, de minunea greacă iarăși înnoită dinaintea noastră – Ciprul și viteazul Akritas[4]? Să fie sănătoasă această eroică insulă domnească; lumea despre care, în anii aceștia postbelici ai descompunerii, am crezut că putrezise are încă suflete care luptă și înalță capul împotriva ipocriziei, împotriva nedreptății și împotriva nerușinării. Ciprul nu este un mărunțiș, o simplă insulă la marginea Mării Mediterane, ci a ajuns centrul hărăzit de soartă să se judece în el valoarea morală a omului de astăzi.

Iarăși cei cuminți, cei puțin credincioși dau sfaturi cumpătate, foarte... raționale[5]: cum poate, spun ei, o scânteie de lumină să se înfrunte cu atâta întuneric atotputernic? însă bărbatul adevărat nu deznădăjduiește; el știe că în lumea asta necinstită, nestatornică trăiesc, fie și în puține piepturi, câteva principii fundamentale, fiice ale omului, pe care el le-a plăsmuit cu sudoare, sânge și lacrimi și care sunt nemuritoare; cele mai multe s-au născut în Grecia; două sunt cele mai mândre: libertatea și demnitatea omului.

Există în lumea asta o lege tainică – dacă nu ar fi existat, lumea ar fi pierit de mii de ani –, dură și inviolabilă: răul întotdeauna triumfa la început, dar la sfârșit este învins. Tu fii convins că e nevoie de luptă multă și de sudoare multă ca omul să-și răscumpere dreptatea – și pentru libertate se plătește cel mai scump; nu e dată pe degeaba nici de om, nici de Dumnezeu; ea merge din țară în țară, unde o cheamă, din inimă

---

25 martie, Grecia a devenit un stat liber.

4 Aluzie la eroul poemului de sorginte populară din literatura bizantină *Digenis Akritas.* Viteazul Digenis Akritas a devenit un simbol al sacrificiului pentru apărarea hotarelor patriei. Numele Akritas este derivat din substantivul *akre* - hotar, graniță, margine, iar Digenis amintește că era născut dintr-un nobil musulman și o creștină, adică din două neamuri *(dyo* — doi, *genos* — neam).

5 Ironie evidentă la adresa celor care se dau înțelepți în domeniul poli

în inimă, neadormită, nesupusă, fără compromis. Acum au chemat-o în Cipru și o vedem cum pășește cu avânt și mers sigur pe pământurile cipriote însângerate.

Creta îi trimite veste, glasul ei spintecă marea, trece prin Dodecanez și îi strigă:

— Destul, soră! La fel am fost răstignită și eu și am suferit și am văzut învierea. La fel o s-o vezi și tu!

„Destinul ne ține pe noi, grecii, spune iarăși Makryiânnis, totdeauna puțini… din vechime până acum, toate fiarele se căznesc să ne mănânce și nu pot; mănâncă din noi și rămâne chiar numai cheagul.[6] Acest cheag eu îl numesc scânteie. E scânteia care arde nemuritoare în măruntaiele Greciei.

Aceasta este taina Greciei; precum pasărea din poveste arde, se face cenușă și din cenușă țâșnește reîntinerită. Așadar, neamul acesta nu va muri niciodată? Nu poate să-l piardă de pe fața pământului nici chiar dihonia? Nu, nu poate; sigur există în el ceva neașteptat, reînnoirea, dumnezeirea cea adevărată; și aveau dreptate ochii noștri de copii să asemuiască Patimile lui Hristos cu patimile Cretei, cum, sunt sigur, astăzi copiii Ciprului asemuiesc Patimile lui Hristos cu patimile Ciprului și așteaptă cu credință neclintită și ei, ca și noi atunci, învierea. Dar, până o să vină învierea, neamul nostru va rămâne răstignit și va striga.

Amintiți-vă evanghelia apocrifa care menționează că iubitul ucenic Ioan stătea sub Cruce și-L privea cu ochii înlăcrimați pe Mântuitorul răstignit. Vedea limpede chipul lui Iisus cum se sfâșie de durere; dar încet-încet chipul a dispărut, și dintr-odată Ioan a fost cuprins de groază: pe Cruce nu mai vedea chipul lui Hristos, ci mii de chipuri – bărbați, femei și copii – răstignite. Și apoi, într-o clipă, toate au dispărut; nu a mai rămas pe stânca pustie decât Crucea, și pe Cruce un Strigăt răstignit.

Astăzi Strigătul acesta răstignit, plin de durere și înviere, este Grecia.[7]

6ticii sau în orice alt domeniu.

7 În ultima parte a prologului Kazantzakis se arată solidar cu cipriοții în lupta lor pentru eliberare, dar face aluzie și la situația politică a Greciei sfâșiate de războiul civil după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

I

Căpitanul Mihalis scrâșni din dinți, cum obișnuia atunci când îl călărea mânia; dintre buze i se ivi caninul drept și străluci printre mustățile lui negre. Bine îl porecliseră în Megalo Kastro „căpitanul Kâpros” 1; la mânie, cu ochii lui rotunzi, nespus de întunecoși, cu grumazul scurt și dârz, cu forța lui grea ca un os gros și caninul ieșit în afară, semăna într-adevăr c-un mistreț care a văzut oameni și s-a proptit pe picioarele dinapoi ca să se repeadă spre ei.

Mototoli scrisoarea pe care o ținea în mână și o vârî la brâul său lat de bumbac și mătase. O silabisea de-atâta timp și se căznea să-i găsească un înțeles… „Nu va veni, înțelese el, nici de Pastele acesta, nu-l vor vedea nici anul ăsta nemângâiata lui mamă și nefericita lui soră, pentru că, zice, studiază încă… Ce dracu’ studiază? Tot mai studiază? Nu spune că n-are obraz să se întoarcă în Creta fiindcă s-a însurat c-o ovreică[89]! A spurcat sângele, frate Kostaros, odorul de fiu-tău! E, și de-ai trăi! Să mi ți-l prinzi de gleznă și să-l agăți de-a-ndoaselea la grinzi, ca pe-un burdufT

Se ridică. Era un ditai zdrahonul, capul lui ajungea până la tavanul prăvăliei. Din avânt i se dezlegă tulpanul negru cu ciucuri care-i ținea strâns părul țepos; îl apucă, îl răsuci și-l legă bine în jurul capului său cu oase mari; apoi făcu un salt și se opri în ușă să ia aer.

Haritos, ucenicul, se ghemui în dosul unui colac de funie marinărească; era un copil de țăran, cu înfățișare sălbatică, negricios, cu ochi sprinteni, speriați, ca năuc; privi chiorâș în jurul lui pânzele de corabie, mușamalele, vopselurile, catranurile, lanțurile groase, ancorele de fier, toată zestrea și sculele corăbiei; dar de spaimă nu-l vedea decât pe stăpânul lui, care stătea acum în prag umplând toată ușa și privea furios afară, spre port; era unchiul lui, însă îl numea stăpân și se temea de el.

— Nu mi-era de ajuns beleaua din seara asta, murmură căpitanul Mihalis. Ce-o vrea de la mine câinele ăsta, de-mi

---

8 În gr. *ho kdpros* - Mistrețul; în continuare vom reda cuvântul numai în traducere.
9 În Creta denumirea ovreu pentru evreu este obișnuita, curentă, așadar nu e peiorativă. Cu atât mai mult în limbajul lui Kazantzakis, care a avut o simpatie deosebită pentru poporul evreu.

trimite vorbă să poftesc, zice, astă-seară în singurătatea lui? Mai am acum și grija nepotului! M-a pus mama lui să-i scriu, i-am scris. De n-ar mai apuca să vină aici vreodată!

Privi în stânga lui spre port – caiacele, bărcile, marea. Până departe vuia cheiul; negustori, marinari, barcagii, hamali umblau încoace și-ncolo printre butoaiele de ulei, de vin, printre grămezile de roșcove și strigau, blestemau, încărcau, descărcau căruțe; se grăbeau să-și termine treburile înainte să apună soarele și să se închidă poarta fortăreței. Marea fierbea surd, portul mirosea a chitre putrezite, a roșcovă, vin și ulei; două-trei malteze de vârstă mijlocie, boite cu mistria, stând în picioare pe dig, trăncăneau răgușit și îi făceau semne unui barcaz pântecos, maltez, care sosea încărcat cu pește.

Soarele cobora să apună, se ducea și această ultimă zi a lui martie; sufla un vântișor ascuțit dinspre miazănoapte, Megalo Kastro tremura de frig, proprietarii de prăvălii își frecau mâinile, băteau din picioare, unii beau ceai de salvie, alții rom, să se încălzească. Departe, vârful muntelui Strumbulas se zărea presărat cu zăpadă, dincolo de el străjuia Psiloritis1, albastru-închis, și luceau, ca niște panglici albe, împrăștiate, zăpezile înțepenite prin văile adânci, ferite de vânt; dar deasupra cerul strălucea limpede, sclipitor ca oțelul.

Căpitanul Mihalis își pironise ochii asupra marelui Kules[1011], un turn larg, robust, în dreapta cum se intră în port, împodobit cu leul de marmură înaripat al Veneției. Tot Megalo Kastro era înconjurat de ziduri cu metereze, legate prin turnuri pe care le zidiseră în epoca venețiană raialele creștine și pe care le udaseră cu sângele lor venețienii, turcii, grecii. Ici și colo se zăreau încă, înțepeniți deasupra lor, când leii de piatră ai Veneției, care strângeau în gheare Evanghelia, când baltagele turcești înfipte în donjoane în sângeroasa zi de toamnă în care, după ani și ani de asediu Iară speranță, turcii au cucerit Megalo Kastro. Acum, peste tot, printre pietrele dărâmate, încolțesc bălării, smochini sălbatici, urzici și caperi.

Căpitanul Mihalis plecă ochii și prinse cu privirea poalele marelui Kules; vinele de la tâmple i se umflară, oftă. La temelia

---

10 Munte în Creta care se vede și din Megalo Kastro.

11 Gr. *koules,* din turc. *kule* - turn de apărare; construcții existente și pe teritoriul României, mai ales în Oltenia, încorporate în stilul arhitectonic oltenesc.

turnului, acolo unde bate valul, se afla beciul blestemat în care pieriseră generații și generații de căpetenii creștine, legate cu lanțuri la mâini și la picioare. Nu poate, adică, trupul, oricât de puternic ar fi, să ducă sufletul cretanului, nu poate… „Sunt supărat pe Dumnezeu că nu ne-a făcut trupuri de oțel nouă, cretanilor, să putem să durăm o sută, două sute, trei sute de ani, cât să eliberăm Creta; și apoi să ne facem praf și pulbere.”

Se înteți din nou mânia înlăuntrul lui, îi veni iarăși în minte nepotul înstrăinat, occidentalizat:

— Studiază, zice, ce dracu’ studiază? O să ajungă și ăsta ca unchiu-său Títyros, învățător! Un vântură-vânt, un nătărău cu ochelari. Bun, bun e porcul nostru, dar a ieșit prăpădit! 1 Ptiu!

Aruncă scuipatul departe și puțin lipsi să nu intre vizavi în prăvălia lui kir Dimitrós, negustorul de mirodenii.

— Ce s-a ales de tine, neîngenuncheat neam al lui Mihalis Voinicul[12][13], mâncătorul de turci!

Fiorosul său bunic, Mihalis Voinicul, tresări înlăuntrul lui, parcă viu, clocotind de viață. Cum să moară el, cât timp încă mai avea fii și nepoți! Din când în când bătrânii își mai aminteau de el cum străbătea țărmurile cretane și cum punea streașină la ochi mâna lui mare, să vadă-n zare, chipurile, dacă acolo unde cerul se unește cu marea se iveau corăbiile moscovite. Își punea strâmb fesul, mergea încoace și-ncolo pe digul de-aici, din Megalo Kastro, se rezema de acest Kules blestemat și cânta drept sub nasul turcimii: „Moscova coboară!” Avea, se spune, plete lungi și barbă, purta cizme înalte pe care le lega de cingătoare și niciodată nu și le scotea din picioare. Purta și o cămașă lungă, neagră, pentru că și Creta înrobită era îndoliată, și umbla în fiecare duminică, după Sfânta Liturghie, cu arcul vechi al bunicului său petrecut pe umăr și cu tolba-n spate, plină de săgeți.

— Aceștia au fost bărbați, mormăi căpitanul Mihalis încruntând sprâncenele, aceștia au fost bărbați strașnici, nu noi, piticii! La fel și femeile lor, ba încă mai fiare; ah, păcat, s-a stricat, a decăzut, se duce dracului omenirea!

---

12 Zicală grecească.

13 În orig. *Delis*— cel plin de viață, viteaz, voinic, năprasnic, foarte curajos, din turc. *deli.* Un alt sens este acela de nebun, zurliu, țicnit. Vezi și arh. rom. *deliu.* În armata turcă deliii erau un corp de călăreți de elită. Un astfel de corp de călăreți a înființat și Mihai Viteazul.

Se deschise în măruntaiele lui ferestruica amintirilor și, în spatele bunicului, scheletică, cruntă, cu unghiile lungi, pline de noroi, apăru bunica lui. Aceasta, când a ajuns la adânci bătrâneți, și-a părăsit curtea plină ochi de copii, nepoți și strănepoți și s-a înfundat într-o peșteră adâncă deasupra satului în care s-a născut, la poalele muntelui Psiloritis.

Douăzeci de ani a rămas vârâtă acolo; o nepoată de-a ei, măritată în sat, îi ducea în fiecare dimineață un codru de pâine de orz și măsline și o ulcică de vin – apă avea din belșug în peșteră; iar la fiecare Paști, două ouă roșii, să-și amintească de Domnul Hristos. Și bătrâna urca în fiecare dimineață, se aciua la intrarea în peșteră, cu părul ei lung, cu unghiile mari, zdrențăroasă, albă ca o fantasmă, își ațintea privirea către soarele care răsărea și își clătina îndelung într-acolo mâinile ei ca trestia, ca și cum l-ar fi binecuvântat, ca și cum l-ar fi blestemat; și se vâra iarăși în tunelul muntelui. Douăzeci de ani zăvorâtă. Dar într-o dimineață n-o mai văzură apărând, înțeleseră, îl luară pe preotul satului, coborâră cu făclii aprinse, o găsiră încremenită, ghemuită într-o mică groapă ca o cristelniță, cu mâinile cruce și fruntea înțepenită între genunchi.

Căpitanul Mihalis clătină din cap, își dezlipi ochii de la beciul acela, cei morți se cufundară din nou înlăuntrul său.

În prăvălioara de vizavi, kir Dimitrós, mahmur, cu ochii umflați, așezat turcește pe o canapeluță strâmtă, ținea o apărătoare de muște din păr de cal, o scutura leneș în dreapta și-n stânga și alunga muștele de pe săculeții cu garoafe, nucșoară, sacâz de Chios, scorțișoară, înșirați în jur, și de pe sticluțele cu ulei de dafin și de mirt. Palid, uscat ca o tărtăcuță, totdeauna fără chef. Când se scărpina, când căsca, când închidea ochii și îl lua somnul. Încă nu ațipise și i se păru că de vizavi căpitanul Mihalis se întoarce și-l privește; ridică așadar apărătoarea de muște ca să-i spună bună seara, dar vecinul cel falnic întoarse capul în altă parte, și kir Dimitrós începu iarăși să caște.

Căpitanul Mihalis vârî mâna lui mare la brâul lat, înfășurat de multe ori în jurul mijlocului, găsi scrisoarea mototolită, o scoase și o făcu bucăți.

— Nu ne era de-ajuns un învățător care ne face neamul de râs, îl mai avem acum și pe ăsta! Fiul cui? Al tău, frate

Kostaros, care-ai apucat făclia și-ai pus foc pulberăriei și-ai aruncat în aer mănăstirea Arkadi, sfinții, Hristoșii, călugării, creștinii și turcii!

Ventuzos, faimosul cântăreț din liră, cobora grăbit în port, înfășurat în palton; comandase pentru taverna lui un butoi de vin de Kfsamos și se ducea să-l preia; dar, de cum îl văzu de departe pe căpitanul Mihalis cu tulpanul coborât până la sprâncene, înțelese și se întoarse.

— Astă-seară iarăși are balaurul ceva necazuri, murmură el. Mai bine să schimb drumul.

Soarele se așeză de-acum pe stâncile de pe culmea muntelui Strumbulas, drumurile se umbriră, minaretele se făcură din albe trandafirii, iar în port negustorii, meșterii, lucrătorii, barcagiii, câinii de la corăbii obosiseră să tot strige și să latre din zorii zilei și lumea se potolea. Căpitanul Mihalis își scoase tabachera de la brâu și răsuci o țigară; încet-încet i se potoli mânia; își mângâie barba bogată, neagră ca pana corbului, zâmbi și îi apăru iarăși strălucitor, alb ca neaua, caninul.

— Să fie sănătos băiatul meu, Thrasáki al meu, murmură. El o să ne scoată față curată. El o să-i pună foc unchiului său Títyros, el o să-i pună foc și nepotului ăstuia preaînvățat, care nu s-a rușinat să amestece sângele nostru cu zgârciobii. El o să ia în mâini steagul neamului nostru!

Zise asta și deodată viața i se păru frumoasă, iar Dumnezeu, drept; căpitanul Mihalis nu mai era supărat pe El.

Un turc, un bătrânel spân, curat și zdrențăros, cu saboți, se apropie șovăitor, ridică ochii înspăimântați și se uită la căpitanul Mihalis. Acesta se aplecă, îl văzu și clătină din cap;

— Ce vrei, Aliagás? întrebă el tăios.

Era vecinul lui, nu-l înghițea deloc, îi era scârbă de el, un melc, și femeie, și bărbat, nici bărbat, nici femeie, turcul ședea la asfințitul soarelui cu vecinele lui grecoaice, împletea ciorapi și îndruga vorbe muierești.

— Stăpâne, murmură bătrânelul, mă trimite Nourís-bei. Multe salutări, zice, și să-i faci, zice, plăcerea să poftești astă-seară la conacul lui.

— Bine, mi-a mai trimis vorbă și prin slujitorul lui, arapul. Pleacă!

— Este, zice, musai.

— Pleacă, îți spun!

Îi era silă să audă glasul lui de bărbat castrat, muieresc. Aliagás își înghiți limba, o luă de-a lungul zidului tremurând și dispăru.

— Ce să caut eu în casă de turc? Ce vrea de la mine câinele ăla? De ce nu vine el? Nu mă duc!

Se întoarse.

— Haritos, strigă el, du-te acasă să-mi pui șaua pe iapă!

Dintr-odată, simți nevoia să călărească, să facă o plimbare, să se liniștească. Bunicul, bunica, nepotul, Nourís-bei... Să facă o plimbare pe iapa lui, să se descotorosească de ei!

Dar, în clipa în care întinse mâna să ia din cui cheia de la prăvălie ca să închidă, din capătul drumului se auzi un nechezat proaspăt, voios; căpitanul Mihalis cunoscu nechezatul și se întoarse: negru-măsliniu, lucitor, suplu, apăru și înaintă țanțoș, ieșind aburi din el, armăsarul cel nobil. Dolofan, desculț, un pui de turc îl ținea bine de căpăstru, îl trăgea domol și-l plimba, fără șa, în sus și-n jos prin Megalo Kastro, să răsufle potolit. Va fi venit de departe, în galop, iar botul, pieptul și șalele îi spumegau.

Dar puterea nu i se domolise încă și scutura, sforăind, grumazul înspumat și coama udă leoarcă, iar din când în când se ridica, lovea caldarâmul cu picioarele lui subțiri din față și necheza.

— Trece armăsarul lui Nourís-bei, fiți atenți, băieți! se auzi un glas de dincolo, din frizeria lui kir Paraskevâs syriotul1.

Cinci-șase clienți nebărbieriți și unul cu săpun pe față săriră afară pe ușă. Se opriră cu gura căscată, cu gâtul întins și-l admirau.

— Pe sufletul meu, făcu un vlăjgan cu barbă cârlionțată ca de țap. Pe sufletul meu, dacă mi-ar spune cineva: „Vrei calul lui Nourís-bei, sau pe cadâna lui? Alege!”, aș alege calul.

— Mintea ta cea neroadă! îl întrerupse, proaspăt bărbierit, Iânnaros zugravul, căruia îi spuneau și Phourogatos[1415], pentru că avea niște mustăți țepoase, zbârlite. Cadâna Eminé e vestită, măi. E frumoasă cățeaua, se zice, și de numai douăzeci de ani, și sălbatică. Alege-o, amărâtule, să se bucure și coapsele tale!

— Ba mai bine am calul, îți zic, repetă cel cu barbă de țap.

---

14 Originar din Syros, insulă din Arhipelagul Cicladelor, în Marea Egee.

15 În gr. *gdtos* - motan, deci porecla ar însemna „motan zbârlit".

Nu mă spurc eu!

— Nici calul, bre patriotule, nici cadâna, îndrăzni cu glăsciorul lui subțire și sior[16] Paraskevâs, care sărise și el afară cu foarfecă în mână. Nici calul, nici cadâna. Sunt belele!

Cel cu barbă de țap se întoarse:

— Ei, răhățel de Syros, spuse el, știi tu, belea e toată viața, numai moartea e huzur. Eu îți vreau binele, nu ne spune nouă, cretanilor, asemenea vorbe, poate te înțelegem greșit și te îngropăm de viu…

Sărmanul syriot se înfiora. Dulce la vorbă, om blând, nici chiar el nu-și amintea cum ajunsese tocmai în Creta, să bărbierească niște fiare. Ori de câte ori apărea un cretan de la munte în pragul frizeriei lui, syriotul sărea ca ars și îl privea cu spaimă. De unde să înceapă? Ăsta va fi având luni întregi de când nu s-a bărbierit și nu s-a spălat, ani buni de când nu și-a tăiat părul. Scutura șervetele, înhăța foarfecă, se învârtea în jurul scaunului pe care ședea cretanul și-și admira chipul în oglindă – ca un berbec din fruntea turmei îi părea clientul ăsta nemaipomenit, ca Sfântul Mămas, căpetenia bacilor, pe care cândva sior Paraskevâs îl văzuse într-o icoană, și era tot numai păr, ocale de barbă, mustăți și plete, că zece frizeri nu l-ar fi dat gata.

Foarfecă lui sior Paraskevâs se făcea mică deodată, cum să se pună cu asemenea păr de porc, cu atâta pacoste de păr! Ofta syriotul cel firav, se hotăra în cele din urmă și începea să-l săpunească, în numele lui Dumnezeu.

— De viu? spuse el și se trase înapoi speriat. De ce, bre, să mă îngropați de viu?

— Pentru că noi pe cei care îndrugă asemenea vorbe știi cum îi numim?

— Cum, te rog?

— Mortăciuni!

Syriotul înghiți în sec, se făcu că n-a auzit și intră.

Stephanís, fostul căpitan al *Frumoasei*, pe care au scufundat-o turcii în timpul revoluției din 1878, tocmai trecea pe-acolo șchiopătând; un obuz de pe corabia turcească pe care o scufundase îi strivise genunchiul. Și de-atunci tot izbea cu bastonul lui în pământ și umbla șontâc-șontâc prin părțile

16 Pronunția cretană a cuvântului italian *signore*- domn, intrat în limba greacă din Creta probabil pe vremea stăpânirii venețiene.

portului. Avea două bastoane; unul drept, lumânare, îl purta când treburile Cretei mergeau bine, și un toiag gros, strâmb, când treburile o luau razna și în văzduh mirosea a praf de pușcă. Astăzi purta toiagul cel strâmb și mergea. Auzi vorbă, se opri.

— Nu vă certați, bre voinicilor, spuse el, că toate se aranjează.

— Ia să vedem, căpitane Stephanís, dumneata ce-ai vrea?

— Să călăresc armăsarul lui Nourís, bre nerozilor, și s-o am în spate pe cadâna Eminé ca Sfântul Gheorghe!

— Și eu!

— Și eu!

— Și eu, căpitane Stephanís! strigară cretanii, bărbieriți și nebărbieriți, izbucnind în hohote de râs. Să te-audă Dumnezeu!

Căpitanul Mihalis își întoarse ochii și privi țintă; calul trecea acum pe dinaintea lui: năzuros, neastâmpărat, cu grumazul zvelt, mlădios, ca o lebădă neagră. Se întoarse și calul, îl văzu pe căpitanul Mihalis, ochiul i se zbătu, ca și cum l-ar fi cunoscut, se opri brusc o clipă și necheză. Căpitanul Mihalis făcu un pas și, neputându-se stăpâni, mai făcu apoi încă unul. Se apropie de cal, dădu să-l atingă cu palma, să-i simtă căldura trupului, să-și umple mâna de spumă. Puiul de turc îl văzu și se opri.

Căpitanul Mihalis își trecu palma lui grea peste pieptul lat, umed, cu salba de pietre albastre și cu semiluna de fildeș; îi mângâie lacom grumazul, nările, fruntea, își vârî mâna prin coama jilavă, o trecu apoi cu nesaț, cu patimă, pe spinare, pe coapse, o coborî peste burta aburindă, nu se mai sătura; de parcă palma aceea voia să mănânce tot calul.

Iar mândra, grațioasa sălbăticiune își apleca grumazul și se bucura, nesătulă și ea, de preameșteșugita mângâiere a bărbatului, întoarse ochiul său mare, catifelat, îl privi, îi mângâie cu nările capul plecat și necheză suflând peste părul bărbatului calda lui răsuflare. Și deodată, ca să se joace, luă cu vârful botului tulpanul negru al căpitanului Mihalis, îl ridică sus de tot, îl scutură în aer și nu mai voia să i-l dea. Ochiul lui de cal privea pe furiș, jucăuș, la bărbatul cu barba neagră din fața lui, iar acesta simțea că i se topește inima; niciodată ochiul lui n-a privit cu atâta mândrie un om. Începu să-i vorbească mângâietor, domol, și calul își plecă grumazul, ca și cum ar fi

vrut să asculte, și se freca, alintat, de umerii bărbatului; căpitanul Mihalis întinse iute mâna, smulse din buzele calului tulpanul și și-l înfășură, plin de spumă cum era, în jurul capului; apoi se întoarse, îi făcu semn puiului de turc că a terminat cu mângâierile și că poate să plece.

— O să mă duc, murmură căpitanul Mihalis, încă urmărind cu privirea calul, care înainta acum până la intrarea în port. O să mă duc!

Luase hotărârea dintr-odată și se întoarse să închidă prăvălia și să pornească la drum spre conacul lui Nourís-bei.

Dar căpitanul Stephanís, care-l zărise cum mângâie cu asemenea dorință înfocată calul, se opri în fața lui sprijinindu-se în toiagul său cel strâmb și-i spuse bună seara. Nu se temea el de bărbatul acesta arțăgos, căci tot bărbat era și el, vestit luptător pe mare; în fiecare revoltă, în 1854, în 1866, în 1878, de câte ori nu spărsese blocada turcească cu *Frumoasa* lui și nu debarcase în porturi mărginașe, sălbatice hrană și muniții pentru creștinătate! Iar când i-au bombardat și i-au scufundat corabia, sângele îi șiroia din genunchiul rănit, dar tot a ajuns înotând în golful Sfânta Pelaghia, și ținea deasupra valurilor, în dinți, scrisoarea pe care Comitetul din Athena i-o trimitea faimosului căpitan Korakas, comandantul din Mesară. A dat înapoi, e adevărat, a fost mutilat, a sărăcit, s-au ferfenițit hainele pe el, își țâra încă, mereu cârpite, cizmele căpitănești, hoinărea toată ziua prin port și admira, deși i se frigea inima, caiacele străine și se bucura să miroasă catranul și să audă strigăte și saluturi de bun venit și ancorele cum se prind de stâncile tari din adâncuri. I s-a secătuit trupul, i s-a golit buzunarul, șalvarii i s-au rupt și i s-au găurit în multe locuri, dar sufletul îi era neînfrânt în piept, precum gorgona1 corăbiei.

Se sprijini așadar în toiagul său strâmb, stătu cu îndrăzneală înaintea căpitanului Mihalis și-i vorbi:

— Ei, căpitane Mihalis, ți-a ajuns la ureche discuția din frizerie? Dacă ar fi, chipurile, să alegi fie calul lui Nourís-bei, fie pe cadâna Eminé, ce-ai alege?

— Nu-mi plac discuțiile nerușinate, făcu căpitanul Mihalis și se retrase în prăvălia lui, fără să se întoarcă să-l mai privească pe scăpătatul proprietar de corabie.

Dar marinarul cel încăpățânat nu se dădu bătut; se prefăcu că n-a auzit și îl prinse din urmă:

— Nourís-bei a adus-o, se zice, de la Constantinopol și este, se zice, cercheză, foarte frumoasă, sălbatică, din acelea care mănâncă oameni. De la arăpoaica creștină, doica ei, pe care a adus-o cu ea, vecinele mele, Necăjitele[17][18], află ce se-ntâmplă în dosul obloanelor beiului, iar ele, la rându-le, fie-le limbuță sănătoasă, spun mai departe…

— Căpitane Stephanís, făcu iarăși căpitanul Mihalis furios, nu-mi plac discuțiile nerușinate, îți spun!

Dar asprul marinar se încăpățână, nu, n-o să-i taie lui vorba. Nu s-a temut el de ditamai flota turcească și-o să se teamă de ăsta? Vrea, nu vrea, o să le asculte pe toate.

— Căpitane Mihalis, făcu el, Nourís-bei e fratele tău de cruce, să nu uiți asta. Așadar e drept să știi ce se întâmplă în casa ta… Se zice că beiul, jivina asta înfricoșătoare, șade la picioarele ei, îmblânzit, și-o soarbe din ochi, iar ea îi lipește pe gât țigara ei aprinsă și cotcodăcește. Și când amintirea o duce în patria ei – corturile, mirosul de bălegar și de lapte, nechezatul cailor – o cuprinde, se zice, furia și sparge ceștile de porțelan, varsă parfumurile, o bate pe arăpoaică…

Căpitanul Mihalis apucă cheia din cui mârâind ca un câine ciobănesc care mușcă și-l dădu la o parte cu mâna lui mare pe bătrânul lup de mare, să plece din pragul ușii ca să-nchidă prăvălia. Dar marinarul nu mai putea, chiar de-ar fi vrut, să-și țină limba; era mai bine să nu se fi încurcat în discuții c-o asemenea fiară, dar uite că s-a încurcat, așa că dă-i drept în moalele capului și ce-o ieși! își luă deci inima-n dinți și își sfârși repede vorba:

— Cadâna, se zice, e geloasă pe calul lui Nourís-bei. Alaltăieri, noaptea, când beiul voia s-o îmbrățișeze, ea i s-a împotrivit: „întâi să-mi faci o plăcere, i-a spus.

— Orice vrei, doamna mea, toate sunt ale tale.

— Să-ți aduci în curte calul, să aprinzi lampa ca să văd și să-l înjunghii în fața mea!” Beiul a oftat, a plecat capul și s-a dus de s-a încuiat în odaia lui; și toată noaptea îl auzeau cum umblă

17 Multe corăbii aveau pictat în față, la proră, chipul Meduzei, înfiorătorul monstru din mitologia greacă ucis de Perseus în timp ce dormea. Egida zeiței Athena era împodobită cu chipul Meduzei.

18 În orig. *Phoukaropoules*, formație lexicală din *phoukaras* — sărac, amărât, necăjit, vrednic de milă și *poulos* - pui, pasăre, fiu, fiică. în trad. ad litteram - Păsărelele Necăjite sau Fetele Necăjite.

încolo și-ncoace și cum mugește. Ți-o spun, ca să știi. Ți-a trimis vorbă, se zice, să te duci acasă la el. Are nevoie de tine, nu refuza, mi-a spus-o Aliagás. Așa că e bine să știi că cei doi sunt la cuțite.

Kir Stephanís își frecă mâinile noduroase, mulțumit c-a avut curaj să vorbească până la capăt fără să se poticnească de teamă.

— Astea le știu, căpitane Mihalis, astea le mărturisesc. De-i adevăr, de-s minciuni, asta fie s-o vadă Necăjitele!

Căpitanul Mihalis dădu una de se zgâlțâi ușa și închise. Apoi își vârî cheia la brâu și se întoarse spre marinarul schilodit:

— Voi, marinarii, spuse el cu dispreț, nu respectați femeile oamenilor.

Și dădu să plece.

— Cum să-nțelegeți voi, căpitanii de pe uscat! i-o întoarse bătăios și Stephanís, chicotind. În baligă călcați, baligă scoateți pe gură! spuse el și o coti repede, șontâc-șontâc, ca și cum dintr-odată frica ar fi pus stăpânire pe el.

Căpitanul Mihalis își lăsă în jos pe frunte tulpanul cel negru și ciucurii îi acoperiră ochii. Nu voia sa vadă pe nimeni, nu voia să-l vadă nimeni, și porni, grav, neliniștit, spre mahalaua turcească.

Soarele apunea de-acum, răsunară trompetele, nizamii luară cheile și încuiară de două ori cele patru porți ale fortăreței; nimeni, până avea să răsară din nou soarele, nu mai putea să scoată nasul afară din Megalo Kastro și nici să intre; îi țineau zăvorâți toată noaptea pe turci și pe creștini laolaltă.

Încet-încet cădea întunericul și acoperea ulicioarele. Nicio femeie nu se mai vedea pe drum, în case se aprindeau lămpile și se așternea masa. Cei mai cuminți gospodari se întorceau grăbiți la casele lor să mănânce, cei mai pătimași se opreau la taverne să bea pe-ndelete. Megalo Kastro, cufundat în întuneric, era înfometat și se așeza să cineze.

Era ceasul la care cele trei surori gemene, Necăjitele, stăteau în dosul porții lor, în picioare, una lipită de alta; făcuseră trei găuri sus în poartă, își lipeau nasul acolo, îi urmăreau pe trecători și brodau cusururile și calitățile fiecăruia. Tustrele erau fete bătrâne, aveau din naștere părul, sprâncenele și genele albe ca neaua și ochii roșii ca rubinul, precum ai iepurelui de casă. Ziua nu ieșeau niciodată din casă;

nu puteau, se zice, să vadă bine la lumina soarelui și așteptau cu nerăbdare să se însereze, să stea în dosul celor trei găurele și să caște gura la lumea care trecea pe drum. Rele limbi, înveninate, prin găurelele pe unde priveau lumea nu le scăpa nici musca, drumul era umblat, casa lor – pe colț, acolo unde se sfârșea mahalaua turcească și începeau casele creștinilor. Pe toți îi vedeau, și îi lipeau fiecăruia și o poreclă, de care nu mai scăpa toată viața; tot ele îl porecliseră și pe căpitanul Mihalis „Mistreț". Ele îl porecliseră și pe fratele acestuia, învățătorul, Títyros, pentru că o dată, când tatăl lui i-a adus din sat o brânză mare, fiul cărturar i-a strigat: „Ce brânză e asta, tată?" Necăjitele au prins de veste și l-au botezat Ti'tyros[19].

Toată ziua găteau într-un colț al casei slab luminat, spălau, coseau, dereticau, nicio grijă în plus nu le împovăra. Scăpaseră de bărbat și de necazurile pricinuite de copii, iar Dumnezeu le-a trimis și un frate bun, de aur, pe kir Aristotelis spițerul. Muncea sărmanul, făcea prafuri și alifii de dimineața până seara, neînsurat și el, cu gleznele umflate de atâta stat în picioare, palid, răbdător, tăcut, și le căra dimineața și seara surorilor lui sacul plin cu de toate. Când era încă tânăr, îi pețeau din când în când și câte-o fată drăguță, cu zestre, de neam bun; adică ar fi fost un ginere foarte distins kir Aristotelis, spițeria lui se afla în inima orașului Megalo Kastro, în piață, plină de sticle și sticluțe, parfumuri și săpunuri înmiresmate, iar la fiecare apus de soare se adunau acolo învățători și doctori și dezlegau și legau marile chestiuni ale lumii… însă melancolicul și ofilitul kir Aristotelis doar asculta, nu vorbea, îi privea cu ochișorii lui albaștri, obosiți, și tot dădea din capul lui pleșuv, ca și cum ar fi spus fiecăruia: „Ai dreptate… Ai dreptate…" De fapt, se gândea că viața lui s-a scurs degeaba pe pământul ăsta. Voia adică să se însoare și el, nu pentru că îi era gândul la femei – ferească Dumnezeu!, nu, ci pentru că voia un fiu, ca să-i lase spițeria… Dar cum să-și părăsească surorile? După datină, trebuiau să se mărite întâi ele. Anii treceau, părul se albea, dinții se cariau, spatele se cocoșa, iar obrajii tari și roșii ai lui kir Aristotelis se vlăguiau și se veștejeau. Acum era deja prea târziu, îmbătrânise. Viața i s-a dus fără rost și s-a luat de mastică; dar nu de aceea pe care o

---

19 În gr. pronumele interogativ *ti* - ce? și substantivul *tyros* - brânză, de unde Títyros.

beau unii, ci de aceea care se mestecă. Mesteca așadar și rumega toată ziua spițerul, iar seara îi asculta cu atenție pe învățători și pe doctori cum discută despre libera voință și nemurirea sufletului și dacă astrele sunt locuite, iar el tot clătina din capul pleșuv și își spunea în sinea lui: „Și de m-aș mai însura acum, un fiu tot n-o să fac… un fiu tot n-o să fac… un fiu tot n-o să fac…” Ținea pisălogul în mână, stând în picioare la tejgheaua lui, își mesteca sacâzul și strivea în piuliță doftoricalele lui, încet, plictisit.

Așadar astăzi Necăjitele își luaseră posturile în primire devreme, fremătând; era frig, părul li se zburlise, mâinile și picioarele ca trestia le înlemniseră, și totuși stăteau neînfricate în picioare și așteptau. Ceva mirosiseră ele astă-seară, ciudat foarte, așa că își lipiră ochișorii lor rubinii de cele trei găuri și-i țintuiră drept încolo, spre poarta verde, arcuită a lui Nourís-bei.

— Fiți cu ochii-n patru, spuse cea mijlocie, Aglaia[20], se pregătește ceva acolo, înăuntru. Amintiți-vă de cele ce ni le-a încredințat alaltăieri arăpoaica!

— Astă-seară beiul furios a venit pe jos din satul lui, făcu Thalia. L-am văzut eu. A dat o dată cu piciorul, a deschis ușa și s-au auzit imediat strigăte și plânsete. Iar și-o fi bătut slugile.

— Ce-o să aleagă? Calul? Pe Eminé? N-aș vrea să fiu în locul lui, râse prostește Phrosyni.

Dar, pe când șușoteau cele trei Grații, deodată li se păru că s-a întunecat drumul și săriră înapoi. Se uitară una la alta:

— Căpitanul Mihalis! murmurară și își lipiră iarăși ochii de găuri.

Neliniștit, cu barba lui creață și neagră ca pana corbului, cu șalvarii lui de postav, cu cizmele negre, încet, cu pas ușor, trecea bărbatul cel uriaș, și ciucurii de la tulpan îi acopereau sprâncenele. Mergea pe lângă zid și, cu mâna întinsă la brâul lat, acoperea, vârât adânc, cuțitul cu mâner negru.

Trecu foarte aproape de poarta de unde îl pândeau, se întoarse o clipă, de parcă simțea cei șase ochi asupra lui, și în înserare albeața ochilor săi fulgeră. Surorile se cutremurară ca trei ramuri și li se tăie suflarea. Dar bărbatul cel falnic trecu mai departe încet și se opri brusc în fața porții verzi; aruncă o

20 Cele trei fete bătrâne poartă numele celor trei Charites (Grații): Aglaia, Euphrosyne și Thalia.

privire iute – pustiu, nu trecea nimeni, străbătu aleea strâmtă și, c-un brânci, deschise poarta lui Nourís-bei și intră.

Cele trei gemene scoaseră un strigăt:

— Doamne miluiește! spuse Aglaia făcându-și cruce. Ați văzut cum a intrat? Ca un pirat.

— Ce caută la bei căpitanul Mistreț? Aici e ceva necurat. Pun prinsoare, o să vrea să-i vândă calul…

— Sau pe Emine…

Și cele trei Grații, Aglaia, Thalia și Phrosyni, începură iarăși să se hlizească.

Căpitanul Mihalis păși cu piciorul drept peste prag și-și roti privirea în jur. Îl văzu pe arap, în dosul porții, cum îl așteaptă. Un bătrân, un rob slăbănog, Nourís-bei îl moștenise de la tatăl său, stătea ascuns, ghemuit ca un câine în dosul porții, toată ziua, iar noaptea până la miezul nopții, îi era frică să închidă ochii să doarmă, pentru că mereu avea același vis: că îl bătea stăpânul său. Nu mai îndura de ani mulți să fie bătut, sărea de pe rogojina lui, ochii bătrâni îi lăcrimau, se încolăcea din nou la poartă și aștepta să se lumineze de ziuă.

Cum îl văzu pe căpitanul Mihalis, dădu să se ridice, îi trosniră oasele, oftă, suferea; căpitanul Mihalis îl atinse ușor cu vârful degetului pe umăr, iar bătrânul se grămădi jos la loc și îl lăsă să treacă. Inaintă încet printre ghivecele mari cu trandafiri și garoafe de India. O fi fost vreun lămâi înflorit pe undeva, căci văzduhul mirosea plăcut a floare de lămâi, iar pământul, proaspăt udat, mirosea și el a bălegar și a plante aromatice. În fundul grădinii, unde strălucea, în penumbră, vechea casă boierească, într-o colivie o potârniche ciripea încă. Dincolo de obloanele înalte, luminate, se auziră râsete de femeie.

Cu capul plecat, căpitanul Mihalis respira cu greață aerul turcesc.

„Ce caut eu aici, înăuntru? se gândi el. Miroase a turcime!”

Se opri și privi în urma lui. Avea timp, nu l-a văzut nimeni, numai arapul. Încă avea timp să plece! Harftos va fi înșăuat deja iapa, o să călărească, o să alerge dând o raită prin piață, pe la cele Trei Arcade, să se destindă. Dar se rușină:

— O să se spună că mi-a fost frică, murmură el. Mergi înainte, căpitane Mihalis!

Înaintă, hotărât acum, cu pas iute. Apăru ușa dinăuntru – era deschisă. Un felinar mare, aprins atârna de boiandrug, cu sticlă

verde și roșie. Sub el stătea, îmbrăcat în roșu și verde, Nourís-bei. Auzise poarta, recunoscuse călcătura și ieșise să-i spună bun venit musafirului său.

Fercheș, grăsuț, lat în spete; fața rotundă ca o lună plină, ochii negri, migdalați și mustățile dese, cănite cu vopsea neagră aruncau în lumina felinarului licăriri albastre, ca oțelul. Avea beiul acesta o calmă frumusețe orientală, semăna cu leii aceia cu fețe ca luna pe care în vremurile trecute cadânele îi țeseau în scumpele covoare persane. Purta șalvari de postav albastru, dar brâul lui era roșu-aprins, și alb ca neaua saricul care-i strângea părul creț. Își pusese mosc la subsuori și mirosea ca o fiară înfuriată primăvara.

Făcu un pas și întinse mâna cu degete groase, scurte.

— Iartă-mă, căpitane Mihalis, că te aduc acasă la mine, dar era nevoie, spuse el. O să vezi tu singur.

Căpitanul Mihalis mormăi și, Iară să vorbească, îl urmă pe bei în salonul bărbaților. O clipă, ca și cum mintea lui bănui deodată ceva rău, se opri brusc în prag și aruncă o privire fugară înăuntru; nimeni. Lampa mare din fața canapelei era aprinsă, pe un mare talger de bronz ardeau cărbuni; aerul cald mirosea a coajă de lămâie arsă. Pe o masă rotundă, în colț, o sticlă de porțelan cu gâtul lung, plină, și două pahare, iar alături gustări.

Se așezară pe o canapeluță, unul lângă celălalt, căpitanul Mihalis în dreptul ferestrei închise care dădea în grădină. Nourís-bei își scoase tabachera de la brâu, neagră, de fier, cu o semilună de sidef în mijloc; o deschise și i-o dădu prietenului său să-și răsucească o țigară.

Căpitanul Mihalis o luă, răsuci o țigară, răsuci și Nourís-bei și fumară. Mult timp rămaseră tăcuți. Beiul înghițea în sec; nu știa de unde să înceapă, cum să spună, să n-o ia razna și să se înfurie musafirul său, căci știa că acesta nu suferea nicio muscă să-i calce pe sabie, iar ceea ce avea să-i spună astă-seară era greu.

— Să bem un rachiu, căpitane Mihalis? se descătușă în cele din urmă. E de chitră, l-am comandat de dragul tău.

— Ce ai să-mi spui, Nourís-bei? făcu căpitanul Mihalis și acoperi cu palma cele două pahare.

Nu voia să bea.

Beiul tuși, apăsă tare țigara în cenușa de pe talger, iar fața

lui, așa cum se aplecă deasupra cărbunilor aprinși, se făcu roșie ca arama.

— Am să-ți vorbesc cu toată îndrăzneala, spuse el, să nu mi-o iei în nume de rău, căpitane Mihalis.

Aștepta ca grecul ăsta posac să-i spună un cuvânt, să-i dea curaj, dar el tăcea. Beiul se ridică, se duse până la ușă, își desfăcu cămașa sus, la gât și se așeză din nou. Deodată simți că papucii pe care îi purta îl strâng, așa că se descălță în ascuns, își sprijini tălpile goale jos, pe pământ și se răcori.

Se întoarse spre prietenul tăcut; acum era hotărât. Ridică mâna să-și răsucească mustața, dar o lăsă jos îndată, nu cumva s-o ia în nume de rău arțăgosul căpitan.

— Fratele tău, Manoúsakas, spuse el și oftă, fratele tău, Manotisakas, căpitane Mihalis, își bate joc de Turcia. S-a îmbătat iarăși alaltăieri, în 25 Martie[21], a ridicat un măgar pe umeri și l-a dus în geamie să se închine. Uite, acum vin din sat, toți ai mei s-au tulburat, s-au înarmat și ai tăi, o să se întâmple un mare necaz. Îți spun, căpitane Mihalis, să nu-ți fie apoi cu supărare. Aveam datoria să ți-o spun, aveai și dumneata datoria s-o asculți. Fă ce te luminează Dumnezeu.

— Pune să bem, zise căpitanul Mihalis.

Beiul umplu paharele și mirosi peste tot a chitră.

— În sănătatea ta, Nourís-bei, ciocnesc pentru tine!

— Și eu ciocnesc pentru tine! răspunse beiul liniștit, privindu-l în ochi.

Căpitanul Mihalis se ridică și își dădu la o parte ciucurii de la tulpanul de pe cap.

— Asta ai vrut să-mi spui, Nourís-bei? făcu el. Pentru asta m-ai chemat?

— Dacă crezi în Dumnezeu, spuse beiul și-l prinse ușor de brâu, nu pleca. Asta e o scânteie, dar poate să ia foc, să aprindă tot satul nostru. Poruncește-i fratelui tău să nu facă de rușine devletul nostru. Suntem din același sat, din același pământ. Așază-te să lămurim treaba asta.

— Fratele meu e mai mare decât mine, are șaizeci de ani, spuse căpitanul Mihalis. Are copii și nepoți și destulă minte. E întru totul liber, face ce vrea – cuvântul meu nu are trecere.

— Ești căpitanul satului, cuvântul tău e luat de bun.

— Scump lucru e cuvântul, Nourís-bei, și greu îmi iese pe

21 Ziua națională a Greciei.

gură.

Beiul își mușcă buzele, dar se stăpâni. Privi la căpitanul Mihalis, care se ridicase deja și-și pironise ochii spre ușă să plece. „Sălbatic neam e ghiaurul ăsta, se gândi el, sucit, iar neamul meu are socoteli vechi cu el; nu fratele lui, Kostaros – smoală pe oasele lui! – l-a înjunghiat pe o piatră pe tatăl meu? Eu eram încă prea mic, am avut răbdare să mă coc, ca să mă răzbun. Dar n-am mai apucat, a fost omorât la Arkadi[22] blestematul, a sărit în aer. Iar fiul lui era încă prunc, ar fi fost o rușine să-l omor, așteptam să mai crească, dar, când a făcut mustață, mi-a scăpat și el, se zice că s-a dus în Apus să studieze… Când s-o întoarce? Sângele tatălui meu strigă!”

Se ridică și se opri în fața ușii. Măruntaiele îi fierbeau de mânie, nu știa încotro s-o ia. Se întoarse. Încâlcită, țepoasă și stufoasă, barba căpitanului Mihalis lucea în lumina blândă a lămpii. Făcuse jurământ, se zice, să n-o taie până ce nu va fi eliberată Creta. Ochii lui Nourís-bei fulgerară, numai batjocură. Să aștepte ghiaurul, dacă nu se plictisește; până la genunchi, până la pământ o să-i râurească barba, o să facă rădăcini și-o să intre în pământ, dar Creta, nu, libertate n-o să vadă! Scump am plătit-o cu sângele nostru; și Megalo Kastro acesta, douăzeci și cinci de ani am tot fost omorâți în fața zidurilor ăstora venețiene, iar acum, că a căzut în ghearele noastre, nu-l lăsăm și nu ne lasă nici el, a ajuns carne din carnea noastră.

Oftă. Își aminti de tatăl său, își aminti de toți musulmanii omorâți în jurul întăriturilor acestui Megalo Kastro; între el și căpitanul Mihalis se rostogolea un râu de sânge.

— Nu sufla ca un burduf, Nourís-bei, spuse căpitanul Mihalis și întinse mâna să-l dea la o parte ca să iasă pe ușă. Nu te tot umfla și dezumfla. Ce-mi ceri tu nu se poate.

Nourís-bei era bărbat puternic, își potoli mânia.

— Nu pleca așa, căpitane Mihalis, spuse îndulcindu-și glasul. Nu pleca așa cu furie, ca și cum ne-am fi certat. Dacă ți-a picat rău, îmi iau cuvântul înapoi. N-am spus nimic, n-ai auzit nici dumneata nimic. Nu suntem prieteni? Te-am chemat să bem un rachiu, să ciugulim o gustărică, e potârniche, din satul nostru, am adus-o acum, uite, din sat, și-am zis s-o mâncăm împreună, să ne amintim de cele de demult, căpitane Mihalis. Când eram

---

22 Mănăstirea Arkadi, distrusă de turci în revoluția cretană antiotomană din 1866.

copii. Când ne jucam împreună, în vremurile bune, în satul nostru.

Tăie un copan din potârniche și i-l întinse căpitanului Mihalis.

— Nu mănânc, noi suntem în Postul Mare, răspunse el.

Nourís-bei își lovi mâinile, se întristă.

— Pe Mahomed, zise el, dacă știam, îți luam icre negre!

Umplu paharele:

— În sănătatea ta, căpitane Mihalis, spuse el, ridicând paharul. Mă bucur că ai primit să calci în casa mea și să bei împreună cu mine un rachiu. Uite, așa să se verse sângele meu, căpitane Mihalis, dacă-ți vreau răul!

Spuse și vărsă două picături de rachiu de chitră pe jos.

Căpitanul Mihalis își descreți fruntea. Se așeză din nou pe canapea, lângă fereastră.

— ’ Nici eu nu-ți vreau răul, Nourís-bei, dar cinstit e să ne măsurăm cuvintele, spuse și își goli paharul.

Tăcură iarăși. Beiul nădușise; se ridică și deschise fereastra.

O mică fântână arteziană, afară, în grădină, se auzi cum clipocește răcoroasă, veselă; pătrunse înăuntru mireasma de trandafiri și flori de lămâi; sus, în camera femeilor se auziră iarăși râsete.

Cei doi bărbați tăceau. Nourís-bei se chinuia să găsească de unde să înnoade la loc discuția, iar căpitanul Mihalis asculta cu atenție apa și râsetele, trăgea în piept mirosul din grădină și inima lui începuse iarăși să fiarbă. „Asta-i Creta, râsete și miresme și să bei rachiu cu turcul?” se gândi el și lovi o dată de închise fereastra.

— Iartă-mă, căpitane Mihalis, am deschis-o fără să te întreb, spuse Nourís-bei foarte întristat și umplu iarăși paharele de rachiu.

Căpitanul Mihalis se întoarse și îl privi pe turc. Se născuseră în același sat, unul bei, toate pământurile grase erau ale lui, iar celălalt raia. Tatăl său, căpitanul Síphakas, stăpânea doar pietrele. Nu avea, pe vremea aceea, libertatea să umble călare, mergea pe măgărușul lui, iar când îl vedea pe Hanialis, dușmanul creștinilor, tatăl acestui Nourís, bătrânul Síphakas trebuia să descalece, ca să treacă stăpânul. Dar, la un asfințit de soare, căpitanul Síphakas era cu chef și nu descălecă, așa că Hanialis ridică biciul și umplu de sânge capul nesupus.

Bătrânul nu crâcni, își împietri inima și așteptă; „Hristos nu-i albanez, se gândi el, e creștin ortodox, o să vină ziua să-mi facă dreptate!” N-a trecut niciun an și a izbucnit revoluția din 1866, iar fiul său cel mai mare, Kostaros, îl întâlni într-o noapte, afară din Megalo Kastro, pe sângerosul Hanialis și-l înjunghie ca pe un miel pe o piatră, la Arcada din Pendevis. Iar acum poftim, fiul ăsta al lui a venit și s-a întronat în Megalo Kastro, în conacul acesta mândru, cu grădini și fântâni arteziene și cu obloane, și mânca și bea și îmbrățișa, și la fiecare asfințit de soare, în zilele frumoase, se repezea călare pe calul său încolo și-ncoace prin mahalalele grecești și la Trei Arcade, de săreau scântei din caldarâmuri.

Își scoase tabachera, răsuci o țigară și nările i se umplură de fum. Îl ura, îl iubea, îi era silă de turcaletul ăsta de lângă el? De multe ori s-a întrebat, dar tot nu putea să se hotărască. Iar când se întâmpla să se întâlnească cei doi pe străduțele strâmte din Megalo Kastro sau călare afară, pe ogoare, căpitanul Mihalis se uita la fața fină și veselă a lui Nourís-bei, îi creștea inima și nu mai știa dacă voia să-l ucidă ori să se îmbrățișeze cu el ca doi vechi prieteni care se regăsesc.

Copii mici fiind, se jucau împreună prin ogrăzile din satul lor, se întreceau la alergat, se luau la trântă, se aruncau unul pe altul jos, râdeau, se băteau, se împăcau din nou. Și într-un amurg, bărbați în toată firea de-acum, se întâlniră, călare amândoi, dincolo de conacul lui Nourís-bei, tocmai la Arcada din Pendevis, la un ceas depărtare de Megalo Kastro. Mult timp merseră unul lângă altul, tăcuți. Posomorâți amândoi, înverșunați amândoi; zilele acelea iarăși fuseseră omorâți turci și creștini, Creta lua foc din nou, raialele se răsculau iarăși.

Înaintau tăcuți. Se iviră vestitele ziduri venețiene, roșii ca para focului de la soarele împurpurat care apunea.

„Câinele, se gândi căpitanul Mihalis, nu mai îndur să-l văd cum se plimbă călare prin mahalalele grecești și încearcă femeile!”

„Nu-l mai îndur pe ghiaurul ăsta, se gândi și Nourís-bei; de câte ori se îmbată, iese de la el din curte călare și face de rușine Turcia. Anul trecut m-a apucat de mijloc, m-a ridicat ca pe un burduf și m-a aruncat pe țigla prăvăliei lui. S-a adunat lumea, au pus scara să cobor, m-am făcut de râs.“

Atunci, lui Nourís-bei i se urcase sângele-n obraji. S-a întors

furios către căpitanul Mihalis și i-a strigat:

— Ei, căpitane Mihalis, trebuie ori să te omor eu, ori să mă omori tu! Amândoi nu încăpem în Megalo Kastro!

— După pofta ta, Nourís-bei. Vrei să descalec să ne încăierăm?

Nourís-bei nu răspunse. Întors cum era, îl privea pe grecul de lângă el și ochii i se umplură de admirație pentru viteazul acela. „Ce bărbat, se gândea el, ce mândrie, ce voinicie! Nu spune niciodată un cuvânt de prisos, nu se laudă, nu se pune cu cei mai slabi decât el, nu-i viclean. Nu se închină nici lui Charon… Ferice de omul care are un asemenea dușman."

În sfârșit, deschise gura:

— Nu te grăbi, căpitane Mihalis, e păcat mare… îmi iau cuvântul înapoi. Da, pe credința mea, nici Mahomed al nostru, nici Hristos al vostru nu vor asta. Bun viteaz ești, bun, cred, cum sunt și eu, cred. Vino să ne amestecăm sângele altfel.

— Altfel?

— Să ne facem frați de cruce.

Căpitanul Mihalis dădu pinteni iepei și o luă înainte. I se umflă inima și i se puse nod în gât; mult timp nu auzi decât sângele care-i zvâcnea în vâna groasă de la gât. Încet-încet sângele i se potoli, mintea i se limpezi; o ciudată tulburare puse stăpânire pe el, poate și bucurie, să-și amestece sângele cu puiul ăsta de bei răsfățat și astfel să nu mai poată să-l omoare. Să alunge ispita care, de fiecare dată când îl vedea, îi punea cuțitul în mână. O mândrie era și bărbatul acesta, deși era turc, o mândrie era în Megalo Kastro, nu-i găsea cusur – era sincer, darnic, frumos, bun la inimă, bărbat cu toate ale lui, blestemat fie el!

Trase de frâul iepei și se opri, iar Nourís-bei dădu pinteni calului și alergă lângă el.

— Să mergem! spuse căpitanul Mihalis fără să se uite să-l vadă.

Se întoarseră tăcuți la conacul beiului. Intrară în curte. Un slujitor alergă, luă calul și iapa și se retrase spre grajd. Beiul bătu din palme și îndată apăru o slujnică bătrână, care se închină până la pământ.

— Taie un cocoș, pe cel mare, moțat, porunci beiul. Scoate din vinul vechi, așterne și două paturi. Pune cearșafurile de in și mătase. Astă-seară o să mâncăm și-o să dormim la conac, du-

te și zăvorăște porțile!

Rămaseră singuri. Îngenuncheară unul în fața celuilalt, sub măslinul scorburos care încă mai înfrunzea și era încărcat de floare, în mijlocul curții. Soarele scăpătase, Luceafărul de seară, mare, voios, se rostogolea printre frunzele măslinului.

Nourís-bei se ridică, ieși afară, desprinse cupa de bronz de la fântână, unde era atârnată ca să bea trecătorii și să binecuvânteze numele lui Hanialfs, care a zidit-o. Luă cupa, intră la loc și se așeză din nou jos, pe pământ, turcește.

— În numele lui Mahomed și al lui Hristos, spuse el și scoase cuțitul de la brâu.

Căpitanul Mihalis își suflecă mâneca dreaptă de la cămașă; apăru, ars de soare, vânjos, brațul lui musculos. Nourís-bei, cu vârful subțire al cuțitului, se aplecă și crestă o vână groasă care răsări dinăuntrul cărnii. Țâșni sângele, negru, cald. Puse cupa dedesubt și o umplu de un deget, iar apoi, desfășurându-și saricul alb, legă strâns brațul crestat.

— E rândul tău, căpitane Mihalis, spuse el.

— În numele lui Hristos și al lui Mahomed, spuse căpitanul Mihalis.

Scoase și el cuțitul și crestă brațul grăsuț, pufos al beiului. Se scurse și sângele acestuia în cupă. Își scoase apoi și căpitanul Mihalis tulpanul cel negru și înfășură bine brațul beiului.

Puseră cupa între ei și încet, tăcuți, începură să amestece cu cuțitele amândoi.

Se înserase bine, fumul urca din vatra conacului, slujitorii mâncau în bordei. Cei doi bărbați își șterseră cuțitele în păr și le puseră iarăși la brâu.

Nourís-bei luă cupa și o ridică; glasul lui se auzi grav, solemn, ca un jurământ:

— Beau în sănătatea ta, căpitane Mihalis, frate de cruce! Jurământ fac, da, pe Mahomed, n-am să te vatăm niciodată, nici cu cuvântul, nici cu fapta, nici în război, nici în vremuri bune. Cinstită, voinicească încredere pentru încredere! Eu am greci destui, ai și tu turci destui, răzbună-te!

Spuse, duse cupa la buze și începu să bea încet, înghițitură cu înghițitură, sângele amestecat. Bău jumătate, își șterse buzele și îi întinse căpitanului Mihalis cupa.

Acesta o luă și el:

— Beau în sănătatea ta, Nourís-bei, frate de cruce! Jurământ fac, da, pe Hristos, n-am să te vatăm niciodată, nici cu cuvântul, nici cu fapta, nici în război, nici în vremuri bune. Cinstită, voinicească încredere pentru încredere! Am turci destui, ai și tu creștini destui, răzbună-te!

Și bău sângele dintr-o înghițitură, până la fund.

Acum căpitanul Mihalis deschise fereastra și își aruncă țigara, care căzu într-un ghiveci cu garoafe de India, ca o steluță roșie, și se stinse în pământul gras, udat de curând.

Se ridică. Chipul i se întunecase. Beiul se înspăimântă. Se ridică și el.

— Căpitane Mihalis, zise el, nu vreau să ieși pe ușa casei mele mâniat. Nu uita, suntem frați de cruce, sângele nostru s-a amestecat.

— Nu uit. De aceea unul din noi doi încă mai trăiește.

Îi trecu prin minte toată seara aceea petrecută la conac, sub măslin, vinul vechi, somnul adânc în cearșafuri de in și mătase…

Luă sticla, își umplu paharul și bău. Apoi îl umplu iar și bău.

Se așeză.

— N-ai pe-aici, prin casa ta vreun măscărici? spuse el. Vreun caraghios? Cheamă-l să sară, să cânte la tobă, să tărăgăneze o amanea, altfel o să crăp.

Nourís-bei se bucură. Bun drum a luat mânia, o să cadă în rachiu și-o să se înece, ducă-se!

Tânjea în adâncul inimii lui să facă astă-seară pentru fratele lui de cruce un lucru mare, ceva nemaiauzit, care să depășească prietenia și dragostea, ca să se îmblânzească puțin și să se bucure bărbatul ăsta mohorât, nemilos. Își frământă mintea, urcă și cobori prin casă, căută peste tot ceva ce să-i dăruiască fratelui său de cruce. Vechi podoabe de aur din casetă, arme suflate în argint de pe pereți, stofe și mătăsuri, cămări pline – ce să-i dea? Deodată gândul îi zbură la ce se afla dincolo de obloane, cel mai scump giuvaier al lui, și zâmbi. Nourís se întoarse spre oaspetele lui:

— De dragul tău, frate de cruce, o să fac astă-seară un lucru pe care un turc nu l-ar face niciodată decât pentru fratele lui.

Căpitanul Mihalis se întoarse, îl privi, dar nu vorbi, doar își umplu din nou paharul de rachiu.

Nourís se ridică și se apropie de ușa joasă care dădea spre

camera femeilor.

— Maria! strigă el.

Apăru rostogolindu-se pe scară o bătrână arăpoaică, stafidită, fără dinți, subțire ca o roșcovă, cu o cruciuliță de aur la gât.

— Spune-i stăpânei tale să-și ia buzuki și să poftească.

Uimită, îngrozită, arăpoaica ridică ochii urduroși și îl privi.

— Du-te! îi strigă el și-o alungă.

Căpitanul Mihalis lăsă jos paharul, pe care tocmai voia să-l ducă la buze, și se întoarse spre Nourís.

— Ce-nseamnă asta? făcu el cu mânie.

— De dragul tău, frate de cruce. Am încredere.

— Aici nu-ncape hatâr. E rușine pentru bărbăția ta, e rușine și pentru femeia ta să se arate dinaintea unui bărbat străin, e rușine și pentru mine să ridic ochii s-o văd.

Nourís șovăi:

— Am încredere, spuse iarăși.

Deja se căia, dar se rușina să dea înapoi.

Se ridică, puse o pernă de puf pe canapeluța din colț și o alta la perete, ca să se rezeme pe moale cadâna. Căpitanul Mihalis se sculă și micșoră din lumina lămpii. În cameră se răspândi o lumină blândă. Scoase de la brâu un șirag de mătănii de mărgean negru și începu, nervos, să se joace, cu ochii-n pământ.

Se auziră glasuri de femei sus, în odaie, strigăte, pași grăbiți, uși se deschiseră și se-nchiseră, dintr-o țeavă curse apă, și apoi tăcere. Mult timp.

Căpitanul Mihalis ridică ochii. „N-o să vină cățeaua, se gândi el. E sălbatică, cercheză, refuză. Mai bine. De o mie de ori mai bine. Ce demon mă ține să nu plec? O să plec!”

Dar, în clipa în care dădu să se ridice, scara trosni. Treptele gemură una câte una, se auziră clinchete vesele de lănțișoare și brățări. Nourís-bei se repezi, deschise ușița joasă, își duse palma la piept, la buze, la frunte, salută.

— Bine-ai venit, cadână Eminé, spuse cu tandrețe, bine… bine…

În tocul ușii, în penumbră, străluci o fată, și ea cu fața rotundă ca luna, ca și Nourís, plinuță, pufoasă, cu ochi mari, migdalați, cu obrajii, buzele, sprâncenele, genele sulemenite, cu unghiile și palmele spoite cu cârmâz; ținea în brațe ca pe un

prunc un mic buzuki lucitor.

Întinse piciorușul ei grațios în papuc de atlaz roșu, întinse gâtul, zări umbra bărbatului lângă fereastră, se prefăcu speriată și scoase un strigăt subțire.

— Nu te rușina, doamna mea, făcu Nourís și o luă de subsuoară. E fratele meu de cruce – de câte ori ți-am pomenit de chipul lui frumos? E căpitanul Mihalis. Amândoi avem inima grea astă-seară, hai, fa-ne plăcerea să ne cânți la buzuki și să ne glăsuiești o melodie din patria ta, ca să ne alini. Pentru asta te-am rugat să cobori, doamna mea.

Căpitanul Mihalis asculta, cu ochii pironiți în pământ. Adunase în mână șiragul de mătănii și-l strângea mai să le spargă. Multe auzise despre frumusețea acestei cercheze, despre sălbăticia ei, despre cântecul ei, care uneori, în miez de noapte, la bairam, țâșnea dincolo de obloanele groase și răscolea mahalaua; și se adunau de-a valma turci și creștini pătimași prin întuneric, pe la colț de stradă, s-o asculte. Oftau toți ca vițelușii, iar Nourís îi zărea de sus, de după obloane, ținea în mână sânul lui Eminé și se mândrea ca și cum ar fi ținut lumea.

Căpitanul Mihalis simți, după mirosul greu de mosc care se întețea, că se urnise cadâna și se apropia de colțul pe care i-l aranjase beiul. Trecu pe dinaintea lui și îl măsură cu ochi scânteietori, în aceeași clipită ridică ochii și căpitanul Mihalis. Privirile li se întâlniră, dar și le despărțiră îndată, încărcate de mânie.

Cadâna se așeză pe pernele de puf și își încrucișa picioarele.

— Ce întuneric! făcu ea râzând.

Nourís-bei se ridică și înălță fitilul lămpii. Lumina se revărsă în cameră și luciră obrajii, mâinile și tălpile arcuite ale cerchezei, boite cu cârmâz.

Căpitanul Mihalis săltă ochii și o privi pe furiș, dar îndată îi coborî la loc în pământ și în mâna lui două mărgele din șiragul de mătănii se făcură fărâme.

— Bună seara, căpitane Mihalis, spuse turcoaica, fremătându-i nările.

Glasul ieși răgușit din gâtlejul bărbatului:

— Bună seara, cadână Eminé. Și iartă-mă.

Cadâna râse. Departe în patria ei, femeile, cu fața descoperită, cu picioarele desfăcute călare pe cai, luptă alături

de bărbați. Acolo departe, bărbații se satură de femei și femeile de bărbați. Dar au luat-o de mică, tatăl ei a vândut-o unui pașă bătrân din Constantinopol și apoi a venit și a furat-o beiul acesta cretan și n-a apucat Eminé să trăiască cu bărbați și să se sature de răsuflarea lor. Și-i fremătau acum nările, ca ale unei fiare înfometate. Toată ziua ședea cu picioarele încrucișate în dosul obloanelor, se uita la turcii sau creștinii mândri care treceau și o durea pieptul. Iar când ieșea la plimbare, înfășurată strâns în vălul ei tot numai mătase, și în urma ei mergea bătrâna arăpoaică, doica ei, îi plăcea să treacă pe la cafenelele pline de bărbați sau să coboare în portul cu hamali și barcagii neobrăzați sau să se amestece pe la porțile fortăreței cu țăranii care intrau nebărbieriți, nespălați, nădușiți – și cercheza tot trăgea aer în nările ei subțiri și nu se mai sătura de duhoarea de bărbat.

— Dar gloata, îi spuse într-o zi bătrânei doici, dar gloata, măi Maria, dacă n-ar puți, nici nu m-aș întoarce să-i văd!

— Pe cine, copila mea?

— Pe bărbați. Tu cum ai izbutit, când erai tânără?

— Eu credeam în Hristos, copilă, spuse bătrâna arăpoaică și oftă.

I se zbăteau și astă-seară nările, întoarse spre căpitanul Mihalis.

Privea și tăcea. De câte ori nu-i vorbise beiul, și cu ce admirație, despre bărbatul acesta care se găsea acum în fața ei! Câte nu auzise despre isprăvile lui, despre bețiile lui, despre sălbăticia lui, că nu vrea să poarte sau să asculte discuții despre femei! Iar acum iată-l, în fața ei, însuși bărbatul ei i l-a adus și îi fremătau nările lacome și se căznea să soarbă aerul dintre ei.

— Eminé, doamna mea, spuse Nourís-bei, cântă-ne, te rog, un cântec cerchez, să uităm de chinurile lumii. Suntem doi bărbați aici, fie-ți milă de noi.

Cadâna ciripi ca o potârniche. Își sprijini buzuki pe genunchi, lovi câteva corzi cu sunete ascuțite și își înălță gâtul.

— Ce-o să ne cânți, doamna mea? întrebă fericit beiul.

— Ce vreau eu, răspunse.

Buzuki prinse viață, se mișcă în penumbră ca o fiară și văluri aerul. Casa mai întâi se cutremură, apoi se nărui, tâmplele căpitanului Mihalis trosniră. Ce luptă era aceasta, ce asalt, ce

bucurie în mâinile lui, în gâtlejul, în rărunchii lui! Munții se micșorară, câmpul se înroși de oștirile turcești, căpitanul Mihalis se repezi asupra lor călare pe armăsarul negru al lui Nourts, în urma lui mii de cretani cu tulpane negre, în fața lui nimeni. Satele țipau, ardeau, ca niște chiparoși erau doborâte și se prăbușeau minaretele, sângele urca până sub burta calului său. Privea în jur; asta nu era Creta, astea nu erau întăriturile Marii Fortărețe și nici marea și nici casele ei; asta nu era geamie; intrase, călare pe armă. Arul lui Nourís, în „Sfânta Sofia”! Descălecă, își făcu cruce, înălță capul spre cupola atârnată de cer, și se ridicaseră, parcă, clopotele din mormintele lor și de limbile lor era atârnat bătrânul paracliser al Sfântului Mina, Moúrtzouphlos, dar un Moúrtzouphlos uriaș, de patruzeci de coți, și le bătea și le trăgea pe rând, mugea, se legăna împreună cu ele, ca un clopot el însuși.

Căpitanul Mihalis își strânse tâmplele în pumni și deodată lumea se opri, îi reapărură Creta și Megalo Kastro și conacul beiului și beiul, care o privea pe Eminé și ofta, și bea… Mintea i se goli și intră din nou în închisoarea ei – gâtlejul cerchezei tăcuse.

Mult timp nu vorbi niciunul. În cele din urmă Eminé se mișcă ușurel și mângâie buzuki de pe genunchi.

— E un vechi cântec cerchez, spuse ea. Îl cântă bărbații când se aruncă pe cai și pornesc la luptă.

No uns se sculă. Genunchii îi tremurau ușor, se apropie de femeia lui și ridică paharul plin:

— În sănătatea ta, Eminé! spuse el. Trei lucruri am auzit de la muezinul nostru, trei lucruri iubea Mahomed – fie mila lui Dumnezeu cu el!: miresmele, femeile și cântecul; tu, Eminé, le ai pe toate trei. Să-mi trăiești o mie de ani! O mie și chiar două mii!

Goli paharul dintr-o înghițitură, plescăi și se întoarse către căpitanul Mihalis:

— Bea, frate de cruce, și dumneata în sănătatea ei! zise el și-i umplu paharul.

Dar căpitanul Mihalis vârî două degete în paharul plin ochi, le desfăcu dintr-odată, paharul trosni, se făcu bucăți și rachiul se vărsă pe masă.

— Ajunge! mormăi el înăbușit și privirea i se încețoșă.

Eminé scoase un strigăt. Ridicată pe sofa, holba ochii și

privea la căpitanul Mihalis. Niciodată nu văzuse o asemenea forță în mâinile vreunui om. Se întoarse către bărbatul ei rugătoare:

— Tu poți, Nourís-bei? întrebă ea cu suflarea tăiată. Poți? Poți?

Nourís se îngălbeni. Își adună toată puterea în mâna dreaptă, dădu să vâre și el două degete în celălalt pahar, să le desfacă, dar îl tăie o sudoare rece și îi fu frică. Se rușină de femeia lui și îi aruncă o privire sălbatică și întunecată căpitanului Mihalis. „Iarăși m-a făcut de râs, se gândi el, în fața femeii mele, nu mai îndur!”

O apucă pe Eminé de braț și o zgâlțâi furios.

— Urcă în odaia ta! îi strigă el.

— Poți? făcu ea din nou, și-i ardeau obrajii. Poți? Poți?

— Urcă în odaia ta! îi porunci iarăși beiul, după care apucă buzuki și-l făcu bucăți izbindu-l de perete.

Cercheza râse sec, a dispreț:

— Asta văd că poți, să spargi buzuki, de asta ești în stare, Nourís!

Alunecă de pe sofa și trecu foarte aproape de căpitanul Mihalis, atingându-i cu haina vârful mâinii. Aerul se umplu iarăși cu miros de mosc. Căpitanul Mihalis simți că mâna îi ia foc.

Zâmbitoare, pășind sprintenă, făcu în jurul lui Nourís un ocol, apoi încă unul, trufașă, privindu-l disprețuitor pe furiș și râzând; apoi o luă deodată către scară și dispăru.

Cei doi bărbați rămaseră drepți în mijlocul camerei, față-n față. Beiul își răsucea mustățile și pieptul i se zbătea răscolit; căpitanul Mihalis își mușca buzele, neclintit, întunecat ca noaptea, și-l privea. Amândoi aveau o mână pe mâner cuțitelor care îi se iveau de la brâu.

În cele din urmă Nourís întredeschise buzele plin de amărăciune:

— Căpitane Mihalis, pleacă! șuieră el.

— Nourís-bei, o să plec atunci când vreau eu, răspunse acesta. Ia paharul rămas întreg și cinstește-mă.

Beiul strânse mânerul cuțitului, aruncă o privire către lampă, îi veni să se repeadă și s-o stingă, să rămână pe întuneric și să se încaiere – și să ia Charon pe cine-o vrea. O clipită inima i se zbătu nehotărâtă.

— Ia paharul rămas întreg și cinstește-mă, stărui cu calm căpitanul Mihalis. Altfel nu plec.

Nourís se întoarse către masă și făcu un pas. Picioarele îi erau grele ca plumbul și ajunse la masă năduşit. Tare grea părea sticla, umplu ochi paharul, dar mâna îi tremura și rachiul se vărsă peste resturile de potârniche.

— Bea, spuse el și-i arătă paharul.

— Să mi-l dai în mână, făcu căpitanul Mihalis.

Beiul icni, apucă paharul și îl înțepeni în mâna căpitanului Mihalis.

Iar acesta, înnegurat, ridică paharul plin:

— În sănătatea ta, Nourís-bei, spuse el. O să-ți fac hatârul și o să-i poruncesc fratelui meu să nu-și mai bată joc de Turcia.

Spuse, își muie vârful buzelor în rachiu, își strânse tulpanul negru pe cap și păși peste prag.

Felinarul arunca acum în grădina întunecată fâșii verzi și roșii de lumină, și căpitanul Mihalis înaintă către poartă liniștit, încet, fără să privească în urmă.

Se întunecase bine de-acum. Megalo Kastro cinase deja, picotea, îi era frig, își închidea una câte una ferestrele, își făcea cruce, se pregătea de culcare. Câțiva noptatici rătăceau încă pe străduțe, câțiva îndrăgostiți dădeau târcoale pe sub ferestrele închise, din când în când din câte un bordei luminat se auzea murmur de glasuri; lucrau de noapte.

Necăjitele înghețaseră de frig tot așteptând în picioare în dosul porții lor, căpitanul Mihalis întârzia să apară. Se lăsă întunericul adânc, veni fratele lor, tăcut și fură chef, ca-ntotdeauna, așternură masa și schimbară câteva cuvinte – ce să gătească ele mâine, că nu mai au cărbuni, nici ulei, nici gaz; ar trebui să se îngrijească de astea kir Aristotelis. Vorbiră, așternură masa, o strânseră, își pregătiră ceaiul de mușețel, de seară, pentru digestie, își puseră cămașa de noapte lungă până la tălpi, își făcură cruce – dar mintea și gândul le erau doar la poarta cea verde.

Căpitanul Mihalis o apucă pe cel mai lung drum spre casă. Simțea că astă-seară nu putea să încapă între patru pereți, inima i se umfla înlăuntru, îi dădea pe dinafară. Nu încăpea nici în trupul lui, nici în casa lui. Deodată și Megalo Kastro se strâmtă, nu-l mai încăpea. Pe drum și casele, ulicioarele, oamenii îl înăbușeau. Înainta cu pași mari, strângea din dinți,

de-ai fi crezut că-l hăituia cineva. Intră pe Strada Mare, pustie; câteva felinare cu gaz aruncau străluciri roșietice, palide pe caldarâm. Trecu prin bazar, o ospătărie turcească era încă deschisă, o cafenea, două-trei taverne. Cineva îl strigă și i se păru că e glasul căpitanului Polyxinghis, așa că iuți pasul și scăpă. Ajunse la Poarta pașei[23], la fântâna arteziană venețiană de marmură, cu lei. Ridică ochii, văzu Platanul Mare, cel blestemat, se apropie și, cum nu trecea nimeni, își făcu cruce.

— Dumnezeu să vă sfințească oasele, murmură el. La bună vedere, părinți!

De generații și generații, aici, în acest platan stufos, îi spânzurau pașalele pe creștinii care se răzvrăteau; funiile cu lațurile gata erau atârnate mereu, iarna și vara, petrecute peste cele mai groase ramuri.

— Jur pe credința mea creștină, într-o noapte am să mă scol, am să iau toporul și am să te pun la pământ, blestemat să fii!

Murmură și privi cu mânie bătrânul platan, ca și cum ar fi fost un turc.

Porni mai departe, intră pe o străduță strâmtă, lungă și întunecoasă și ieși la Trei Arcade. Nici țipenie de om. Își descheie cămașa, care îl înăbușea. Luă o gură de aer și se uită în zare. Departe, spre nord, lucea și mugea marea, în jurul lui se conturau în văzduh munții albaștri-negricioși, Iouhtas, Selena, Psiloritis, iar deasupra, sus pe cer, ardeau stelele. Umbla încolo și-ncoace, repede, suflând puternic, ca un armăsar. Ajunse până la întăritura care înconjura Megalo Kastro. În față, pe o colină singuratică, se zăreau câteva colibe; era Meskiniă, satul leproșilor. Mai jos, deasupra mării, o altă colină, „Cele Șapte Baltage"; de acolo, înainte cu două sute de ani și mai bine, se năpustiseră turcii și cuceriseră Megalo Kastro; de-atunci, încă sunt înfipte în pământ șapte dintre baltagele lor. Departe se întrezărea în văzduh, ridicându-se din mare ca o broască țestoasă, insula pustie, Dia.

În urma lui se auziră vorbe de femeie și un foșnet ușor de mătase. Un turc bătrân apăru brusc, ținând, cocârjat, un felinar mare, aprins. După el veneau două cadâne cu văluri negre, cu umbrelele deschise, tăifăsuind și râzând pițigăiat. Noaptea mirosi a mosc.

Căpitanul Mihalis tresări:

---

23 Reședința pașei, palatul administrativ al guvernatorului turc.

— Toți dracii se țin după mine, mormăi el și întoarse capul în cealaltă parte, spre mare, să nu vadă cadânele. Toți dracii, dar n-o să le meargă.

Deodată îl prinse graba să se întoarcă acasă. Dar nu voia să vadă pe nimeni. O să-i audă pașii de departe, o să tușească, o să înțeleagă și o să se ascundă. El o să dea un picior porții să se deschidă și o să fie singur-singurel. Nici femeie, nici copii, nici câini. Singur-singurel!

Și atunci o să ia o hotărâre.

Femeia lui, Katerina, și fiica lui, Rinió, ședeau aplecate sub lampă și așteptau. În spatele lor, pe o canapea îngustă și lungă cât tot peretele, aproape de fereastra dinspre curte, era locul unde ședea totdeauna căpitanul Mihalis, și nimeni altcineva. Chiar și când lipsea, o umbră grea ședea aici și nici femeia, nici fata nu îndrăzneau să se apropie; credeau că se ating de trupul lui și se trăgeau înapoi înfiorându-se.

Mama împletea ciorapi și lumina lămpii cădea pieziș pe părul ei castaniu pieptănat lins, pe sprânceana mândră, pe obrazul tare, luminând până la jumătate gura amărâtă și bărbia lată, plină de voință. Avea o ciudată drăgălășenie femeia aceasta – drăgălășenie și forță și încăpățânare. De copilă, era strălucitoare, curajoasă, o adevărată fată de căpitan; c-un fiu nu fusese învrednicit tatăl ei, căpitanul Thrasyvulos Ruvas, iar această Katerina luase ifosul și harismele unui băiat. Dar s-a măritat și a căzut în gheare de leu; în primii ani bătea din picior, se împotrivea; dar încet-încet lăsase capul în jos. Căpitanul Mihalis era acesta, cine putea să se lupte cu el? Puterea și încăpățânarea ei se domoliseră, și se îndulcise.

Împletea, împletea și se gândea. Toată viața ei îi trecea pe dinainte și se scurgea și fugea ca apa… Din când în când ridica ochii și privea; sus, de-a lungul celor patru pereți, erau rânduiți în rame largi, negre toți eroii din 1821, fiare neîmblânzite, mustăcioși aprigi; în mijloc – în dreptul unui luptător – pâlpâia o candelă mică de argint…

Kira Katerina clătina din cap, tăcută. Toată viața, și în casa tatălui ei, și în casa bărbatului ei, și-o petrecuse între arme. Când era încă nemăritată, în răscoala din 1866, a încins și ea cartușiera, a luat și ea pușca și a luptat să nu calce turcul în satul lor. Copilandră încă, într-o altă revoluție, rupea filele registrelor vechi pe care i le aduceau călugării de la mănăstire

și înfășură în ele, împreună cu alte fetișcane, cartușe. Bine mai știa kira Katerina mirosul prafului de pușcă și îi plăcea; totuși, grea era pentru femeie o asemenea viață, și din când în când o cuprindea într-ascuns mâhnirea.

Se opri din împletitul ciorapului, ridică iarăși ochii și privi deasupra canapelei, unde era atârnată o litografie mare și veche: „Samson târât și batjocorit de filisteni”. Îl vedeai pe nesupusul voinic în mijloc, legat de mâini și de picioare cu funii, cu curele, cu lanțuri, iar înaintea și în urma lui zdrahoni ieșiți din munți îl târau și-l îmbrânceau, și alții îl împungeau cu țepușe și râdeau; iar sus, într-un turn, de la o ferestruică cu zăbrele, apărea zâmbitoare, preașireată, cu pieptul dezgolit, o femeie, Dalila, și hohotea de râs.

Kira Katerina își plimbă privirea de jur împrejur, prin toată casa, ca și cum ar fi văzut toate acestea pentru prima oară, și oftă. Și se aplecă iarăși asupra ciorapului, tăcută.

Fata ei, o copilă până-n cincisprezece ani, grăsuță, bine legată, cu sprâncene dese, unite, ca ale tatălui ei, ridică ochii de pe dantela pe care o împletea și mângâie motanul suplu cu chip de sălbăticiune care ședea încolăcit la picioarele ei.

— De ce oftezi, mamă? întrebă ea. La ce te gândești?

— La ce să mă gândesc? răspunse mama. La viața mea. Și la tine, sărmana, care ai căzut în ghearele unei fiare. Mă gândesc și la cea nebotezată încă, i-am dat iarăși ceva de somn să adoarmă, să nu mai plângă; că iar îl apucă furia pe tatăl tău. Numai Thrasáki îi e pe plac, fiindcă îi seamănă.

Ridică ochii în tavan și trase cu urechea.

— A adormit, spuse ea. S-a liniștit de-acum, a dat Domnul.

Și peste puțin timp:

— Același, leit taică-său, spuse ea. L-ai văzut cum se supără? Cum își încruntă sprâncenele? Cum își bate prietenii? Cât de aspru se uită la femei?

Rinió nu vorbi. Se temea de tatăl ei, dar îl iubea și îl admira. Tot ce făcea el i se părea că făcea bine, iar ea, de-ar fi fost bărbat, la fel ar fi făcut. Și ea ar fi îngăduit să vadă doar fiul, iar fetele să se vâre înăuntru îndată ce ar fi auzit că se deschide poarta și că intră. Din ziua în care a împlinit doisprezece ani și i s-a ridicat sânul, tatăl său i-a interzis să se mai înfățișeze dinaintea lui. De trei ani nu-l mai văzuse, totdeauna vârâtă în bucătărie sau sus în camera ei, cât era el acasă. Fata îi

cunoștea călcătura de departe și îndată se ascundea; îl recunoștea și motanul și alerga înaintea ei cu coada între picioare. Așa trebuia, avea dreptate tatăl; nu putea Rinió să-și lămurească de ce, dar era sigură că tatăl ei avea dreptate.

La fel simțea și mama, dar n-o mărturisea. Același lucru l-ar fi făcut și ea, ceea ce făcea bărbatul ei, ceea ce făcea tatăl ei. Câți ani au trecut fără s-o fi văzut și bătrânul căpitan Ruvas, tatăl ei? Să fi tot avut douăzeci de ani, încă nemăritată, când într-o noapte nizamii îl împresurară în casă pe bătrânul căpitan. Omorî câți putu, dar erau mulți, îl prinseră, îl coborâră în curte și se pregăteau să-l ia la Megalo Kastro, să-l ducă la pașa. Și atunci se arătă cu mama ei și Katerina și-l văzu. Era sfâșiat, curgea sângele pe el, și ridică mâna: „Rămâneți sănătoase! le strigă el. Nu vă întristați, măi femeilor! Fiți sănătoase, faceți-mi colivele după datină, mor pentru libertate, nu plângeți! Să-ți jucăm la nuntă, Katerina! Și fa un băiat să-l botezi Thrâso, ca pe mine!”

L-au dus la Megalo Kastro, l-au așezat la poarta pașei în față, sub Platanul Mare. A venit un bărbier turc, a luat briciul și l-a jupuit. Câinele de Mustafa-pașa și-a făcut din pielea lui o pungă pentru tutun.

Toate acestea treceau astă-seară prin mintea kirei Katerina; împletea ciorapul și ofta. Bine trăise cu căpitanul Mihalis, nu avea nicio mâhnire, era viteaz, cinstit, prețuit, bărbat cu greutate, nu se uita după alte femei, nu juca cărți, nu era zgârcit. Se îmbăta numai de două ori pe an, ca să-și verse năduful. Doar era bărbat, asta nu supăra. Alții fac lucruri mai rele, el se îmbăta. Totuși, anul acesta viața s-a îngreunat prea tare, pe fetița care s-a născut anul trecut, cam pe vremea asta, căpitanul Mihalis nu voia s-o vadă în ochi. „Nu vreau s-o văd, nu vreau s-o aud!” îi striga în fiecare dimineață când deschidea ușa să plece la prăvălia lui. „De unde naiba a luat ochii ăia albaștri?”

Nimeni din neamul lui nu avusese ochii albaștri, dar pruncul acesta așa-i avea. De unde naiba îi luase? De parcă ar fi intrat un lucru spurcat în casa lui și i-ar fi pângărit sângele. Asta căpitanul Mihalis nu putea să îndure.

Nefericita mamă își înghițea lacrimile și tăcea. Ce să-i spună? Avea răbdare. Cădea în genunchi înaintea icoanei mari din casa ei, la Arhanghelul Mihail, cu aripile de aur, cu sabia care

scânteia ca o flacără și cu un suflet abia născut pe care îl ținea în mână, speriat, înfășat, ca un pruncușor. Cădea în genunchi și îl ruga – nu era acesta păzitorul casei ei? – să-i vorbească bărbatului ei, să coboare într-o noapte în visul lui, să-l dojenească, să-i îmblânzească un pic inima…

Toată ziua lipsea, fiind la prăvălie, îi trimitea prin Haritos, ucenicul, mâncarea, și mama lăsa liber pruncul să țipe și să plângă și-l așeza pe genunchii ei. Dar când se însera îi dădea un somnifer, să nu mai sufle până a doua zi dimineața.

Sus în odaie se auzi Thrasáki, care visa și striga. Mama zâmbi:

— Nu are liniște nici în somn bietul, spuse ea. Mereu visează că vânează, bate, e în fruntea unei armate, omoară turci… Când o să crească, o să facă ceea ce visează acum. Ca și tatăl său, ca și bunicul său… Ah, chinurile Cretei, nu se mai sfârșesc…

Tăcură. Rinió privi pe fereastră în noapte; sufla încă un vânt de miazănoapte și un oblon scârțâia. Dintr-o casă, în depărtare, se auzi o tânără măritată de curând cum își leagănă în cântec copilul. Rinió închise ochii. Trăgea cu urechea, și pieptul îi fremăta.

— Întârzie astă-seară, întârzie… spuse peste puțin, ca să schimbe firul gândurilor.

— I-a trimis vorbă Nourís, se zice… Ce vrea de la el câinele?

Rinió râse:

— Iarăși o să-l prindă tata de brâul lui cel roșu și-o să-l arunce pe casă! spuse mândrindu-se.

Mama clătină din cap:

— Da, dar o să prindă apoi și el zece creștini, să se răzbune, îți zic, chinurile Cretei nu se mai sfârșesc.

— Cât timp trăiește tata, nu mă tem!

— La fel spuneam și eu despre tatăl meu. Dar într-o noapte…

Tăcu. Cumătrul – așa botezaseră motanul – sări în poala lui

Rinió și ciuli urechile spre poartă. Femeile își ațintiră și ele urechea. Rinió adună repede-repede ațele, dantelele, forfecuța. Motanul dispăruse deja în bucătărie.

— Vine… spuse fata.

Se auzi acum tușitul sec în fața porții.

— Uite-l!

Mama se ridică.

— Mă duc să încălzesc mâncarea, zise ea. Când intră, nu vrea să vadă pe nimeni, de-aia a tușit.

Zgâlțâi poarta și o deschise. Căpitanul Mihalis păși peste prag și puse drugul, străbătu curtea, intră în casă și se uită, nimeni. Aruncă tulpanul, își scoase pieptarul înflorat, era lac de nădușeală. Se așeză la locul lui în colțul canapelei, lângă fereastra care dădea spre mica grădiniță din curte. Își scoase batista de la brâu, își șterse sudoarea de pe frunte, de pe gât, de pe piept și deschise fereastra să ia aer.

Le auzea pe cele două femei în bucătărie cum aprind focul și cum îi încălzesc mâncarea. O clipă i se păru că țipă pruncul și dintr-odată i se înfierbântă sângele. Ciuli urechea și ascultă cu atenție: liniște. Scoase tabachera, răsuci o țigară, luă amnarul și o aprinse. Dar gura îi era amară, otravă și aruncă țigara pe fereastră.

Apăru femeia cu farfuria de mâncare și dădu să i-o așeze pe masă. Dar căpitanul Mihalis, fără să ridice capul, spuse:

— Nu mi-e foame, ia farfuria!

Femeia nu scoase o vorbă, luă iarăși farfuria și dispăru.

O tăcere grea se lăsă peste casă. Căpitanul Mihalis se ridică, își puse iarăși pieptarul, își înfășură de două ori tulpanul negru pe cap și porni spre ușă. Își cântări gândul, se opri brusc și aruncă repede o privire în jur. Luptătorii de la 1821 străluceau de jur împrejur pe pereți, cu armele, cu cartușierele, cu pistoalele lor; mustățile lor erau răsucite ca niște frânghii, părul le cădea pe umeri…

Mult timp căpitanul Mihalis uită de el; îi privea și-i saluta unul câte unul; nu știa bine istoriile lor, unde au luptat, ce isprăvi au făcut, de unde vin – erau rumelioți, moraiți, insulari, cretani. Dar nici nu-l interesa. Numai un lucru știa el: că toți aceștia s-au luptat cu turcul, și asta îi era de ajuns. Toate celelalte sunt treabă de învățători.

În fața unuia dintre luptători ardea o candelă mică, de parcă ar fi fost o icoană. Iar celui care intra și-l întreba de ce, îi răspundea sec:

— E sfântul Karaiskos[24], și-i tăia vorba.

Acesta fusese căpitanul bunicului său, Mihalis cel Voinic. Într-o noapte, pe când grecii se baricadaseră la Phâleros,

---

24 Georgios Karaiskăkis, vestit luptător pentru eliberarea Cretei de sub stăpânirea turcească.

aproape de Athena, și turcii își ridicaseră corturile în fața lor, bunicul s-a îmbătat. Comandantul dăduse ordin să nu se miște nimeni din adăpostul lui până la ziuă, când vor sosi alți căpitani. Creștinii erau puțini, adică, iar turcii erau cu miile. Dar bunicul său s-a îmbătat împreună cu alți cretani – cine putea să-i potolească? Se repeziră afară din adăposturile lor, intrară în corturile turcilor și începură împușcăturile… Creștinii și turcii se încăierară înainte de ceasul stabilit și Karaiskăkis fu omorât.

— L-a nenorocit, l-a nenorocit… murmură căpitanul Mihalis. Nu face nimic. Și bunicul meu a fost omorât. Toți o să fim omorâți.

Ieși în curte; fântâna, vița-de-vie de deasupra, jgheabul de lângă fântână, ghivecele din jur, toate îl apăsau. Se apropie de grajdul mic de la marginea curții. Iapa albă lucea în penumbră; ciuli urechile, se întoarse, își văzu stăpânul și necheză bucuroasă. Căpitanul Mihalis se apropie. Îi mângâie cu mișcări domoale, largi ale palmei gâtul, burta, crupele… Caldă vietate, afectuoasă, gata totdeauna, oriunde i-ar fi poruncit. Mândră și ascultătoare. Niciodată nu i-a stricat plăcerea, o să fie cu el mereu, ca și trupul lui, până la moarte.

Își ținu mult timp palma cufundată în coama sură, bogată. Simțea cum intră adânc în trupul lui căldura animalului, cum se unește cu căldura lui, om și cal se făceau una. Simți apoi deodată cum pe grumazul său gros răsare o coamă, cum forța lui crește și e-n stare să sară peste zidul casei, peste întăriturile cetății Megalo Kastro și să se repeadă nechezând pe câmpul gras, călcat de turc, către conacul lui Nourís-bei.

O forță năvalnică se ridica din pământ și din trupul cald al iepei, îi cuprinse tălpile și i se ridică până-n genunchi, la coapse, la rărunchi, și se umfla, gata să-i spargă pieptul. O forță din pământ și din animal, sălbatică.

Făcu un salt și păși peste prag:

— Haritos! strigă el.

Apăru femeia:

— Doarme, zise ea.

— Trezește-l!

Răsuci iarăși o țigară, în picioare, și aștepta. Fuma, și nu-și mai simțea gura otrăvită. Privea fumul cum urcă des din nările lui și aștepta liniștit.

Apăru Haritos, abia trezit din somn, frecându-se la ochi. Ciufulit, dezbrăcat, desculț, un copil vioi de vreo doisprezece ani.

Nepot al lui, fiul fratelui său, Fanurios, păstorul. Venise din satul lui, trimis de tatăl său să învețe carte, chipurile. Dar căpitanul Mihalis era scârbit de învățătură. „Un domnișor, carevasăzică, o să te fac? Sau învățător? Nu vezi în ce hal a ajuns unchiul tău Títyros, învățătorul? Cum îl iau peste picior țâncii de școlari? O să-ți strici ochii, sărmane, o să-ți pui ochelari, o s-ajungi de râs. Stai la prăvălie și, când o să mai crești și-o să ți se coacă mintea, o să pun eu garanție pentru tine, să-ți deschizi prăvălia ta, să te faci om.” I-a spus-o și lui Fanurios. „Fă-l ce vrei tu, i-a răspuns acesta. Carnea e a ta, oasele sunt ale mele, bate-l să scoți om din el!”

Căpitanul Mihalis îl înșfacă de grumaz și îl zgâlțâi să se trezească:

— Du-te la jgheab, să te speli, să te trezești, îi spuse. Și vino să-ți dau poruncă.

Flarâtos ieși în curte, scoase apă din fântână, se spălă, își pieptănă cu unghiile părul răvășit. Apoi se întoarse la unchiul său.

— M-am trezit, spuse.

Căpitanul Mihalis îl prinse de umăr:

— Să te duci la cele cinci case, știi tu care, și să bați în porți. Să iei o piatră și să bați în ele până ți-or deschide. Ai înțeles?

— Am înțeles.

— La Ventuzos, la Phourogatos, la Kaiambăs, la Bertodóulos și la moschee, unde șade Efendina.

— Efendina Baligă?

— Efendina Baligă. Și să le spui așa: „Salutări de la unchiul meu, căpitanul Mihalis. Mâine este sâmbătă, zice. Duminică, dis-de-dimineață, să poftiți la el acasă”. Ai înțeles?

— Am înțeles.

— Du-te!

O strigă pe nevastă-sa:

— Taie trei găini, pregătește mezelicuri, frământă pâine. Și aranjează pivnița, pune masa rotundă, scaunele, paharele.

Femeia dădu să vorbească, să-i spună „E Postul Mare, nu ți-e frică de Dumnezeu?”, dar el ridică mâna, iar femeia tăcu, intră în casă și oftă.

— Iarăși o s-avem praznic, blestemată fie-mi soarta, îi spuse ea lui Rinió, care, stând în picioare la țeavă, spăla farfuriile. Să tăiem, zice, trei găini, să aranjăm pivnița.

Se auzi scara scârțâind. Căpitanul Mihalis urca să se culce.

— Ce-a pățit? N-au trecut încă cele șase luni, făcu Rinió, dar înlăuntru inima îi săltă de bucurie.

Îi plăcea să fie zarvă-n casă, să fie într-un du-te-vino tăvile cu gustări, să șadă bărbații în pivniță, la temeliile casei, și să bea.

— I s-a înnegrit iar inima, înainte de vreme, murmură mama. S-a trezit iarăși demonul în el.

Își făcu cruce:

— Iartă-mă, Doamne, zise ea. Spun blesteme, dar nu mai îndur! Acum calcă în picioare și Postul Mare. Nu-i mai e frică nici de Dumnezeu!

Se gândi, supărată, la Arhanghelul Mihail, de deasupra iconostasului: „Câte mătănii nu i-am făcut, se gândi ea, câte rugăciuni? Cu ce ulei nu i-am potolit setea, cu ce ceară nu l-am hrănit? Degeaba. S-a făcut și acesta una cu el!”

— O, de-aș fi fost bărbat! murmură Rinió. Zău, la fel aș fi făcut și eu. Aș avea și eu cinci-șase caraghioși și, când mi s-ar înnegri inima, i-aș coborî în pivniță, i-aș îmbăta, i-aș pune să glăsuiască, să cânte la ceteră, să joace – și m-aș ostoi. Asta înseamnă să fii bărbat.

II

Înăbușitor era Megalo Kastro astă-seară, plin de o zăpușeală primăvăratică. Puțin înainte de miezul nopții se lăsă vântișorul înțepător de la miazănoapte și se ridică un vânt cald, umed care umfla mugurii pomilor. Pornea din Africa, străbătea Marea Libiei, răscolea Câmpia Mesara, de la Tymbâki și Kali Limenes[25] până la Sfânta Varvara, lăsa în urma lui vestitele podgorii străvechi, călărea zidurile fortăreței, intra prin crăpăturile ușilor și prin pervazele ferestrelor și cădea asupra femeilor ca un bărbat și asupra bărbaților ca o femeie, și nu-i lăsa să doarmă. Cu pași înceți, năzuros, într-o noapte de aprilie cuceri Creta.

Chiar și pașa din Megalo Kastro, deși era bătrân, hârb, simți o aprindere ațâțătoare, sări din somn, bătu din palme și apăru arapul lui, Suleiman.

— Deschide fereastra, Suleiman, că mă înăbuș… Ce-i zăduful ăsta? Ce vânt e ăsta, bre Suleiman?

— Vine din Africa, pașa-efendi; e fierbinte, dar nu ne face rău, nu te teme. Noi, cretanii, îl numim vântul castraveților, pentru că face să crească castraveții.

— Vântul castraveților, chiar e adevărat, blestemat să fie. Ia du-te s-o chemi pe roaba Fatume, să poftească aici, c-o doresc. Și adu-mi și-o bărdacă de apă de la bazin și evantaiul să-mi fac vânt… Măi, Creta asta o să mă mănânce!

Tot atunci, mitropolitul din Megalo Kastro, deși avea optzeci de ani, c-un râu de barbă albă pe piept și temător de Dumnezeu, se aprinse și el, aruncă pătura deoparte, se sculă și se sprijini de fereastra palatului episcopal să ia aer. Liniște, casele dormeau întunecate-beznă, în curtea mitropoliei înflorise bătrânul lămâi și lumea se umplea de miresme, iar deasupra, în tării, ardeau o puzderie de candele dinaintea tronului lui Dumnezeu… Mitropolitul se cufundă cu înfiorare în cerul înstelat, trupul său greoi și uriaș atârnă ca un meteor în văzduhul înnoptat, în adânca tăcere a lui Dumnezeu – și apoi coborî iarăși pe pământ și se pomeni din nou că se sprijină, potolit, de pervazul ferestrei. Mitropolitul își făcu cruce, adierea caldă de primăvară fu alungată, bătrânul își simțea tot trupul răcorit și ușor și se întoarse la loc în așternutul lui, să

---

25 În trad., Limanurile Frumoase.

cadă iarăși, fără păcat, în brațele lui Dumnezeu.

Căpitanul Mihalis aruncă deoparte cearșafurile și, înfuriat, se ridică în capul oaselor pe așternuturi. Va fi fost trecut de miezul nopții; apucă urciorul de lângă el, îl înțepeni între buze și bău două-trei înghițituri bune ca să se trezească și să alunge visul nerușinat care-l chinuise toată noaptea; dar acesta încă se încolăcea în jurul lui și se lipea de el ca o femeie și nu voia să-l lase:

— Blestemat fie somnul, mormăi el. Blestemat fie. El le deschide dracilor să intre.

Sări ca ars, coborî scara desculț, ieși în curte, scoase apă din fântână și își afundă capul în găleată, să se stingă. Dar în gură îi stăruia un gust dulceag și între sprâncene furia. Se întoarse, se așeză în capul oaselor pe pat și deschise ferestruica de lângă el; întuneric beznă. Trase cu urechea; Megalo Kastro era cufundat în somn, nu-i auzeai răsuflarea. Bătea o adiere ciudată, caldă, care mirosea a apă și a lut, și jos, în curte, frunzele viței foșniră.

Căpitanul Mihalis își rezemă spatele de perete și începu să fumeze; nu voia să se predea din nou somnului viclean, nu mai avea încredere în el. Fuma, se uita în față, la iconostas, la Arhanghelul Mihail, ocrotitorul neamului său, Mihalis cel Voinic al cerului, cu tolba de săgeți în spate. În dreapta icoanei lui, atârnate în cruce, luceau pistoalele de argint ale strămoșilor; în stânga lui, cinstitele cununi de la nuntă, făcute din ceară în chip de flori de lămâi.

Din camera de-alături se auzi o clipă femeia lui, kira Katerina, oftând; sus, în pod, chițăi un șoarece și deodată, fără zgomot, într-ascuns, motanul prinse să urce scara. Apoi tăcere adâncă și casa se cufundă din nou în somn.

Fuma căpitanul Mihalis, mânia nu-i pleca încă dintre sprâncene, nici rușinea; cu privirea pironită în ferestruică, aștepta, posomorât, să se reverse zorii.

Dar zorii întârziau; era încă noapte adâncă și vântul cel ațâțător sufla neîmpiedicat, intra în case, trecu și peste patul lat al fecioriei, cu baldachin dantelat, unde dormeau, una lângă alta, liniștite, neclintite, în cămășile lor de noapte albe ca neaua, cu mâinile cruce, cele trei Fete Necăjite. Din când în când Aglaia își desfăcea prin somn brațele ofilite, nemângâiate

și chicotea, ca și cum ar fi gâdilat-o cineva; dar repede se întorcea la cuminţenie şi se potolea. Şi dormitorul cel încăpător, foarte curat, cu cele trei lăzi mari, înflorate, unde era îngrămădită zestrea lor, mirosea a gutuie putrezită.

Era trecut de miezul nopţii, şi învăţătorul Títyros, fratele căpitanului Mihalis, şedea la măsuţa lui; ca și cum încă mai sufla vântuleţul de martie de la miazănoapte, îşi aruncase în spinare paltonul, să nu-i fie frig. Aplecat pe o carte groasă, studia despre Marea Revoluţie din 1821, cu mintea uluită – ce mâncătorii între fraţi, ce furturi şi trădări, şi, în acelaşi timp, de la aceiaşi luptători, ce mari erau isprăvile acelea ale neamului nostru, voinicia, dragostea de libertate, minunata mândrie! Din când în când Títyros îşi scotea şi-şi ştergea ochelarii, credea că aceştia îi greşeau şi-i înceţoşau literele şi nu mai vedea; dar de fapt îi lăcrimau ochii, şi ceasurile treceau şi vânturile se schimbau, şi începea aprilie, mitropoliţii şi paşalele se tulburau, şi numai Títyros, aplecat, tremura de frig şi-şi ştergea mereu ochelarii.

În afară de Títyros şi de Fetele Necăjite, toţi ceilalţi din Megalo Kastro erau cuprinşi de un fior în adierea călduţă din noaptea aceea; cele care dormeau singure aruncau cearşafurile de pe ele, nu ştiau ce au, simţeau că se înăbuşă; iar cele măritate întindeau braţele prin somn şi îşi căutau bărbatul; şi mai mult decât toate, în căsuţa ei sărăcăcioasă, proaspăt văruită, aproape de port, Garouphaliă; căci era măritată de curând, se cununase duminica trecută cu Kaiambfs, vânzătorul de mărunţişuri, voinicul; iar acum petreceau, cum spunea Ventuzos, luna de miere. Thrasáki le fusese naş, şi în primele zile nu se mai dezlipeau unul de altul. Prea mult tânjise Garouphaliă bucuria aceasta, şi acum ochii ei erau înrobiţi de marea şi nesperata plăcere.

Era cât pe-aci să-i treacă timpul, începuse să se ofilească, într-adevăr, ca o garoafă neudată. Şi, pe neaşteptate, iată-ţi-l pe

Kaiambrs; zeul care plăsmuieşte ginerii, el l-a trimis, întorcea pe dos satul în fiecare sâmbătă cu cântecul lui. Ginerele nu era din Megalo Kastro; se născuse dincolo de munţii Sphakiă, dar plecase înainte cu trei ani şi nu era chip să se mai întoarcă în munţii săi. Când murise, tatăl său le lăsase celor doi fii o turmă de oi, dar fraţii s-au certat la împărţeală, care să ia berbecul

înaintaș necastrat. L-au pus așadar în mijlocul ogrăzii, să se lupte, și, care-l pune jos pe celălalt, acela să-l primească. Dar în luptă li se înfierbântă sângele prea tare și uitară că erau frați, traseră cuțitele și Kaiambfs își omorî fratele, iar apoi părăsi îndată turma, berbecul înaintaș, plecă unde văzu cu ochii și se pripăși în Megalo Kastro. Sărac, fără slujbă, cu mantaua lui ciobănească, cu cizmele lui rupte, cu un fir de busuioc la ureche, umbla prin taverne și cânta. Ferice de el, într-o zi căpitanul Mihalis îl văzu în taverna lui Ventuzos, trase cu urechea la cântecul lui, îi plăcu și îl chemă. „Nu ți-e rușine, zise el, ditamai voinicul, să umbli să cânți ca un măscărici? Vino și o să-ți dau cu garanție o sumă de bani să trăiești și să te descurci ca oamenii.” Îi dădu niște bani, iar Kaiambfs își cumpără un măgăruș, umplu două coșuri cu mărunțișuri și începu să străbată satele și să-și crăinicească, cu glasul lui de privighetoare, mărunțișurile – mosoare, piepteni, lumânări, săpunuri parfumate, oglinjoare… Numai un lucru îi cerea pentru plată căpitanul Mihalis: când îl va chema, cam la șase luni, să vină; și să nu plece decât atunci când va ridica el mâna lui mare și-l va alunga.

Într-o zi, în satul de frunte Krousona, o văzu pe Garouphaliă la fântână; îi făcu cu ochiul, întrebă sătenii – casă cinstită, tatăl ei gospodar bun, o ceru, o luă; și duminica trecută i-a cununat, urcat pe un scaun, Thrasáki; pentru că el, căpitanul Mihalis, nici nu cununa, nici nu boteza. Întâi, zicea el, să fie eliberată Creta.

Și acum, încuiați în căsuța lor, își petreceau fericiți luna de miere. Din când în când, Kaiambfs se duce și dă de mâncare măgărușului său; din când în când, Garouphaliă se duce și pregătește câte ceva pentru pofta lui Kaiambfs; și apoi iar se culcă și se iubesc, și bunul Hristos îi privește cu coada ochiului, din icoană, uneori ridică mâna dreaptă, zâmbește și îi binecuvântează, mulțumit. Numai așa o să se umple de copii leagănele din Creta, iar pistolul va trece pe rând din mână-n mână, de la părinte la fiu – și numai așa, datorită acestei luni de iubire, poate că o să vină în sfârșit o zi în care Creta va fi eliberată.

Vântul cald de primăvară se întinse și dincolo de Megalo Kastro, cuprinse și satul spurcat al leproșilor, Meskiniă, din fața zidurilor venețiene. Într-un bordei, rostogoliți pe jos, un

bărbat și o femeie, căsătoriți și ei de curând, se îmbrățișau cu foc. Degetele bărbatului erau mâncate de boală și curgea din ele o murdărie galbenă, iar femeia nu avea nas; începuse să-i putrezească demult, și în zilele acelea, când era să se mărite, îi căzuse. Dar tânăra căsătorită, vrăjită de plăcere, suspina și își acoperise fața c-un prosop alb; iar ginerele o ținea în brațe și se lupta să facă un fiu, să nu dispară niciodată lepra din lume.

În cealaltă parte a orașului Megalo Kastro, aproape de Poarta Nouă, la ceasul în care se îmbrățișau leproșii, Barbaiánnis, cu mânecile suflecate, ud leoarcă de nădușeală, ținând în mână un felinar cu ulei ca să lumineze, se întorcea acasă poticnindu-se pe străzile strâmte și-și blestema soarta, care nu-l lăsa liniștit să se bucure și el de singurul lucru ce-i mai rămăsese pe lume după moartea nevestei lui: somnul. Din zorii zilei umblă pe străduțe și le dă de băut castrioților, iarna salep, să se încălzească, vara șerbet, să se răcorească. Se lungește să doarmă? Taman atunci, ba o vecină, ba o rudă naște, și aleargă, sărmane Barbaiánnis, s-o ajuți să nască! Pentru că Barbaiánnis făcea și pe moașa, învățase meșteșugul de la răposatul tată-său, care era potcovar și ajuta să fete iepele și măgărițele oamenilor; Barbaiánnis aducea meșteșugul tatălui său de la iepe și măgărițe la femei. Și astă-seară a ajutat-o pe Pelaghiă, nepoata lui, să nască, și a văzut mare cazna, trei ore s-a chinuit, dar l-a scos zdravăn, negru ca tăciunele și băiat.

Și pe când mergea așa și vorbea singur și-și blestema soarta, auzi în urma lui galop de cal; dar nu era un cal ca aceia pe care-i știm, care mănâncă orz, nechează și fac baligi; Barbaiánnis îl cunoscu după pas, care îi era ușor, ca și cum potcoavele i-ar fi fost înfășurate în bumbac, și după mirosul sfânt de tămâie care se revărsă în văzduh. Înțelese, nu era prima oară; se lipi de zid, își făcu cruce și așteptă. Galopul sprinten, avântat, se apropia, iar mireasma se întețea.

— Amintește-ți de mine, Doamne, murmură el. Sfinte Mina, seara bună!

Ridică ochii cu evlavie și privi; de la capătul străzii se văzu, în întuneric, cum strălucește, călare pe murgul său cu frâu de aur, cu sulița roșie sprijinită pe umăr, cu barba lui căruntă, scurtă și creață, cu platoșa din plasă de argint, viteazul cel bătrân, ocrotitor al orașului Megalo Kastro, Sfântul Mina. Își

făcea și astă-seară rondul. La fiecare miez de noapte, la ceasul în care cetatea este pierdută în somn, Sfântul Mina coboară fără zgomot din icoana sa, ia la rând zidurile, trece prin mahalalele grecești, dacă au uitat vreo poartă deschisă o zăvorăște, dacă vreun creștin e bolnav și fereastra lui e luminată se oprește și roagă pe Dumnezeu să-l însănătoșească. Ochiul omului nu are puterea să-l vadă; numai câinii încep să dea din coadă, iar dintre oameni numai doi în tot orașul îl văd: Barbaiánnis acesta și Efendina Baligă, hogea cel smintit. Iar după ce își sfârșește rondul, în zori, se întoarce la loc în icoana sa și nimeni n-ar bănui ce taine se petrec toată noaptea, dacă paracliserul Moúrtzouphlos n-ar găsi dimineața, când se duce să aranjeze biserica, calul Sfântului Mina nădușit.

Barbaiánnis se uită la sfânt cum se îndepărtează și cum se topește în întuneric și-și făcu cruce.

— Iarăși l-am văzut astă-seară, mare e harul lui, o să-mi meargă bine treburile, murmură el.

Scoase din sân un covrig cu must, pe care i-l dăruiseră, plată pentru osteneala lui, la sorocul Pelaghiei, și începu să-l mestece mulțumit. Ajunse în sfârșit la coșmelia lui și stinse felinarul.

Căpitanul Mihalis fuma, gândurile îi zburau de colo-colo și se învârtea ca o sfârlează, precum cărăbușul, și cântărea cele ce-a văzut și-a pățit, cele ce-a iubit și cele de care i-a fost scârbă în viața lui – satul său, tatăl său, casa sa, oamenii, turcii și creștinii, o luă de la Gambousa până la Toplos, o mănăstire era toată Creta, o străbătea sărind din munte în munte, din revoluție în revoluție, dar nicăieri, blestemate fie ele, gândurile astea nu voiau să se oprească și umblau mereu și se roteau în jurul unei nerușinate guri roșii și nu voiau să mai plece de-acolo.

Căpitanul Mihalis se ridică înfuriat și-l privi cu sălbăticie pe Arhanghelul Mihail, ca și cum i-ar fi poruncit să se scoale, să mai lase huzurul lui din iconostas și să pună rânduială în lume. Apoi se întoarse și văzu prin ferestruică cerul întunecat:

— S-a luminat de ziuă de-acum! îi strigă el. S-a luminat de ziuă, să văd cum o s-o scot la capăt!

Coborî, ieși în curte, își cufundă iarăși capul în găleată și se mai liniști un pic; apoi se ghemui pe prag și așteptă.

Căpitanul Mihalis se lupta ca un taur cu străfundul sufletului său, dar și Nourís-bei umblase de colo-colo toată noaptea prin

salonul bărbaților, ieșise în grădină să ia aer, intrase la loc în casă, fumase țigară după țigară, băuse rachiu după rachiu și gemea. Își ridica ochii mereu către obloane; cercheza se încuiase astă-seară și nu-l lăsă să se apropie de ea.

— Nu te mai vreau! îi striga de dincolo prin gaura cheii. Te-ai făcut de rușine, Nourís-bei, nu mai ești demn de mine!

Nici ea nu putea să-nchidă un ochi; apărea la fereastră, pe jumătate goală, întindea brațele ei de cercheză spre mahalalele grecești, se uita atentă, vedea în întuneric sprâncenele, barba, mâinile mari ale căpitanului Mihalis și necheza ca o iapă.

— Are dreptate, are dreptate femeia, murmura Nourís și deodată îl podidi plânsul. O să ajung și eu ca Efendina, o să mă cheme și pe mine ghiaurul, ori de câte ori o să petreacă, să-i fac pe măscăriciul.

Dimineață arapul îl găsi pe stăpânul său dormind încolăcit pe prag, beat criță; mustățile, pieptul, șalvarii erau plini de vomă, de rachiu și de resturi de țigări.

La ceasul în care Nourís-bei îl pomenea în minte, Efendina dormea cu fața-n sus și zâmbea fericit. Primise de cu seară înștiințarea, petrecere, adică, iarăși, opt zile fără griji, o să mănânce friptură de porc și cârnați până o să crape, o să bea vin până s-o îmbăta turtă, opt zile o să scape de sărăcie – blestemată fie ea!, iar cât despre sfințenie – blestemată fie și ea! închise ochii, își mângâie bărbuța blondă și adormi. Și ce să vezi, în ceasul în care îl pomenea Nourís-bei, Efendina avu un vis: se făcea că se deschide ușa și intră în odaie un porc bine spălat, bine hrănit, c-un fes pe cap, ca un turc; iar la gât îi atârna un cuțit drept amuletă.

Îndată ce-l văzu pe Efendina, se opri smirnă, făcu o temenea, luă cuțitul și și-l înfipse în beregată. Apoi se rostogoli jos, Efendina se aplecă – și ce să vadă? era fript bine, înfășurat în frunze de lămâi, și mirosea frumos. Efendina scoase un chiot de bucurie și se trezi, cu gura plină de salivă.

În timp ce jos pe pământ bieții oameni se aprindeau și se potoleau, se chinuiau și se îmbrățișau, bolta cerului se rotea, stelele se mutau dintr-un loc în altul și, dintr-odată, de pe vârfurile munților Lasithi, licări și sună în văzduh ca un clopoțel Luceafărul de dimineață. În curtea căpitanului Mihalis cocoșul cel pintenat deschise ochiul său rotund, privi la ce se întâmpla sus pe cer, bătu din aripi, își umflă pieptul și începu să țipe. Iar

vizavi, din curtea lui Krasoghiórghis, țăranul bogătan, vânjosul lui măgar de Cipru adulmecă aerul cu nările, mirosea a iarbă proaspătă, înrourată și a măgăriță cretană, ridică țeapăn coada și începu să ragă.

Megalo Kastro se trezea. De la un capăt la altul al drumului, de la fântâna lui Idomenéas până la brutăria lui Touloupanâs, mahalaua căpitanului Mihalis începu să-și întindă oasele și să prindă viață. Iar prima și cea dintâi kira Mastrapadena[26] își dezlegă bărbatul, om sfânt, clopotarul, de la piciorul patului, unde îl lega în fiecare seară, pentru că era geloasă; să nu se ducă, chipurile – îi știa ea pe bărbați!, și, coborând pe-ascuns, s-o găsească jos în bucătărie pe dolofana servitoare Anezina, cu țâțele cât ugerul vacii. Așadar îl lega în fiecare seară de piciorul patului și îl dezlega doar uneori noaptea, când o trezea să se ducă să-și facă nevoile; dar sfoara rămânea legată de glezna lui, iar Mastrapadena o ținea strâns de la celălalt capăt, să nu se-ntâmple să-i scape dumnealui și s-o apuce pe drumul cel rău.

Căpitanul Polyxinghis se întorsese de ceva timp, după o noapte de drăgosteli, frânt de oboseală și mirosind frumos; kir Dimitrós căsca lângă femeia lui, kira Pinelopi, care iarăși nu era în apele ei: aruncase la o parte cearșafurile și bodogănea, pentru că avea patruzeci și cinci de ani, și trupul ei când i se aprindea și ardea, când i se potolea și-o lua tremuratul; în ceasul acesta, la revărsatul zorilor, se aprinsese și ardea. Sări din pat, aruncă o privire piezișă, dușmănoasă spre kir Dimitrós, care căsca, se duse la fereastră și-și sprijini sânii de pervaz, să se răcorească.

Cerul se lumina, sub streașină casei păsărelele ciripitoare se treziseră, iar vizavi, la casa lui Krasoghiórghis, mierla, în colivia ei, începuse deja treaba și șuiera.

— Bine o duce Krasoghiorghena, murmură kira Pinelopi și oftă. O fi el un țărănoi, Krasoghiórghis, dar e în culmea puterii încă, zdravăn și nu strică niciodată plăcerea femeii lui.

Își aținti urechea; din casa de vizavi se auzi un sforăit ca de bivol: Krasoghiórghis, întins cu fața-n sus, sforăia, gras, descheiat la piept, cu stomacul îngreunat; mustățile îi miroseau

---

26 Sufixul *-ena* în lb. greacă indică o legătură matrimonială; Mastrapadena, soția lui Mastrapăs, Krasoghiorghena, soția lui Krasoghiorghis etc.

a vin și a ceapă, iar răsuflarea lui avea un damf greu, ca o pivniță. Lângă el, femeiușcă lui cea tinerică, Katinitsa, fiica lui Barbaiánnis, petrecăreață, bine hrănită, bine băută, dormea încă și zâmbea și gângurea, pentru că visa că era logodită și se plimba într-o grădină închisă și-l ținea pe logodnicul ei de mână, iar el o ținea cu mâna de mijloc. Și nu era Krasoghiórghis, grăsanul, ci un voinic subțirel, elegant, cu mustața țepoasă, răsucită, cu păr lung, negru ca pana corbului, cu pistoale de argint la brâu, iar răsuflarea îi mirosea a scorțișoară. Leit cu cel din portretul pe care-l admira ori de câte ori se ducea la căpităneasa kira Katerina; și dedesubt scria: Athanásios Diákos. O ținea așadar de mijloc și somnul se întindea deasupra ei ca o viță-de-vie agățătoare, încărcată de struguri negri, și se plimba cu frumosul ei și zâmbea și gângurea ca o porumbiță.

Dar făcu dracul ce făcu și prin somn Krasoghiórghis o auzi, își adună puterile și deschise ochii:

— De ce te lingi pe buze, bre femeie, și gângurești dis-de-dimineață? îi zise el. Sau nu cumva faci dragoste? Dă-mi și mie!

Dar ea, înfuriată, îi întoarse spatele:

— Nu mă trezi, zise ea. Lasă-mă. Pic de somn!

Și închise ochii, căznindu-se să-l găsească din nou în întuneric pe logodnicul ei.

Din cuptorul lui Touloupanăs se înălțau primele rotocoale de fum des, alb-albăstriu; bătrânul brutar se trezise, trist ca-ntotdeauna și tăcut, și începu, singur-singurel, să se lupte cu cuptom 1 ca să-și uite amarul. Dar cum să-l uite, când avea un singur lui mult iubit, un flăcău de douăzeci de ani, bălai, frumos, și-avea grijă să nu-l ningă și să nu-l plouă, bine îmbrăcat, hrănit ca un iiiuraș; dar într-o zi, sunt trei ani de-atunci, s-a umflat, fața i s-a umplut de bube, vârfurile degetelor au început să i se smulgă, i au căzut unghiile, iar acum începuseră să-i putrezească și buzele. Tatăl și mama lui nu voiau să-l ducă la Meskinid, cum să se despartă de fiul lor, că altceva nu aveau, și îl țineau închis în camera lui, să nu se întâmple să-l vadă vreun ochi de om. Așadar, cum să se bucure de somn bătrânul Touloupanas, cum să deschidă gura să vorbească? Se apleca asupra coveții și frământa, băga pâinea în cuptor, o scotea, umbla pe drumuri, vindea covrigi și plăcintă cu spanac, se omora cu treaba ca să uite. Dar cum să uite,

când, în fiecare dimineață în care se ducea la unicul lui fiu, vedea că mereu i se jumuleau și-i picau jos pe podea și pe cearșafuri bucăți de carne.

Bătrânul Touloupanâs se lupta cu cuptorul și ofta; o clipă, ridică ochii, văzu la fereastra de vizavi lumina aprinsă încă și clătină cu mâhnire din cap:

— Nefericită franțuzoaică, murmură el. Suferi și tu, sărmano. Nu, sufletul omului nu află odihnă…

Și într-adevăr, lumina nu se stinsese toată noaptea, nu închisese un ochi nefericita franțuzoaică: tușea, scuipa, ofta; o adusese de la Paris doctorul Kasapâkis, era soția lui, și o răsădise aici, în târgul acesta turcesc, la marginea lumii. La început doar ofta, apoi începuse să tușească, iar acum în ultimul timp, se zice, ia ligheanul și scuipă sânge. Iar doctorul, se pare, nu o mai dorește, s-a încârduit cu slujnica lui, o iapă din satul Arkalo.

— Unde e trenul de care-mi spuneai că trece prin fața casei noastre? i s-a plâns franțuzoaica în primele zile. Nu-mi spuneai așa la Paris?

Iar bădăranul de medic a râs:

— Aici, în Megalo Kastro, noi numim tren măgarii, i-a răspuns el.

Căpitanul Mihalis, în picioare, în mijlocul curții sale, tăcut, neclintit, aștepta ca cerul să se hotărască de-acum să se lumineze; și, îndată ce auzi cocoșul din curte, ridică ochii; cerul începuse să se facă alb-albăstriu. Sări sus pe prag, urcă în camera lui, se îmbrăcă în grabă, își înfășură de multe ori, strâns, brâul lat peste mijloc, își vârî la brâu cuțitul cu mâner negru, luă sticluța cu ulei care atârna la iconostas, umplu candela care începuse să pâlpâie și se uită la Arhanghelul Mihail, ocrotitorul său:

— Mă duc, îi zise el. Ce-am avut să ne spunem ne-am spus. Mă duc, așadar. Să ai grijă de casă!

Coborî în curte, deschise poarta, puse șaua pe iapă, sări pe ea, porni către Poarta Lazaretului. Se lumina. Nizamii luară cheile și porniră să deschidă cele patru porți ale orașului. Casele erau încuiate încă, dar câteva hornuri scoteau fum, Barbaiánnis ieșise deja pe poartă și-și crăinicea dis-de-dimineață prin mahalale salepul cald, gros, presărat cu ienibahar. Căpitanul Mihalis dădu pinteni iepei, trecu repede

pe lângă Platanul Mare, mâncătorul de creștini, înconjură piața, ajunse la cele Trei Arcade, se opri o clipă și privi în jur. Munții, de jur împrejur, se împurpurau; chiar în fața lui, Muntele Rău, numai stâncă, în dosul lui – Psiloritis, mare căpetenie, calm, cu capul nins; în dreapta lui, capul balaurului pietrificat cu picioarele în sus, Iouhtas. Departe, marea era albă ca laptele și o străbăteau ușoare brazde albastre-verzui; luntriile de pescuit malteze ieșiseră deja în larg, negre, cu pânzele lor roșii. Soarele, cu discul său aprins, prevestitor de vânturi, apăru din val; iapa se întoarse, îl văzu, ochii îi străluciră, înălță grumazul și necheză să-i spună bună ziua.

Sună trompeta, fu înălțat steagul turcesc în vârful prăjinii lui și poarta de fier se deschise scârțâind. Țăranii care așteptau afară de la revărsatul zorilor năvăliră îndată înăuntru, toți deodată, îmbulzindu-se unul peste altul, cu măgarii și catârii lor încărcați cu lemne și cărbuni, cu burdufuri de vin și ulei, cu coșuri de legume și fructe și cu vase de bronz cu miere. Ca să intre în târg trebuiau să străbată tunelul întunecos care cuprindea de-a latul tot zidul venețian; răsunau acolo, înăuntru, sub bolta de piatră, strigăte, înjurături, răgete și tropăit de animale și de oameni; tot gâtlejul acela subteran, întunecat, plin de vuiet, mugea.

Căpitanul Mihalis își croi drum prin gloata zgomotoasă, ieși la câmp, coborî pe țărm, lăsă în urmă Megalo Kastro și o luă de-a lungul țărmului. În stânga lui, marea; soarele coborî și se agăță la pieptul iepei, ca o amuletă de aur.

— În numele lui Hristos și-al Arhanghelului Mihail, murmură căpitanul Mihalis.

Se întoarse spre răsărit și își făcu cruce.

Megalo Kastro se umpluse de soare; primele îl primiră minaretele, apoi turla albastră de la Sfântul Mina și acoperișurile caselor, apoi imediat coborî și se revărsă peste străduțele umede; copilele îi deschideau ferestrele să intre, iar bătrânele ieșeau în curți să se încălzească. Își făceau cruce, slăveau pe Dumnezeu că a trecut martie cel crunt, care dușmănește bătrânețea, blestemat de Dumnezeu, și-acum o să-și mai dezmorțească și ele oasele. Să fie sănătos aprilie, Sfântul Gheorghe.

Prin toate porțile orașului năvăliră dis-de-dimineață măgărușii cretani, zvelți, numai voie bună, cu coada ridicată, și

răgeau vestindu-le castrioților că a sosit primăvara.

Kira Pinelopi își întinse mădularele în curte, căscă tare și oasele îi trosniră; de vârstă mijlocie, o bărbie cât două la un loc, coapse late, mânca și mistuia bine, spăla, făcea curățenie, îl hrănea și îl țesăla ca pe un cal pe kir Dimitrós, bărbatul ei, și se căznea în fiecare seară să-l învioreze; nu avea copii și iubea motanii, canarii și câmpurile înflorite primăvara. Astăzi, dis-de-dimineață, o ciudată furnicătură îi străbătu șira spinării, și dacă ar fi avut coadă, dacă nu ar fi fost om, și-ar fi ridicat și ea coada și ar fi răgit, să le vestească kirei Katerina, Krasoghiorghenei, Mastrapadenei, doctoriței, tuturor vecinelor cum că ce mai stau, să se scoale o dată, să le bată soarele, să ragă toate împreună, să se rostogolească pe câmpii: a venit primăvara! Astăzi n-o încăpeau cei patru pereți, găti repede și o trimise pe slujnicuța ei să bată vizavi în poarta kirei Katerina, căpităneasa:

— Salutări, zice, de la stăpâna mea, kira Pinelopi a lui Dimitrós, și, dacă ai plăcerea, zice, să ne luăm mâncare și să mergem afară pe câmpuri să mâncăm. S-a făcut vreme frumoasă, zice.

Dar cum să-și lase kira căpităneasa casa, unde aveau să se năpustească mâine, din zorii zilei, cei cinci căpcăuni! Aranja găinile, pe una fiartă, pe alta umplută cu semințe de pin, pe moțata friptă, ca gustare.

— Nu putem, să-i spui stăpânei tale. Nu putem astăzi, și să ne ierte. Dar, dacă are plăcerea, să poftească după-amiază cu lucrul ei de mână, o să vină și vecinele, o să vină și Aliagás, să ne veselim. Adică astăzi o să lipsească toată ziua căpitanul Mihalis, să nu se teamă.

Kira Pinelopi se strâmbă, o trimise pe slujnicuța ei la celelalte vecine: la Mastrapadena, la Krasoghiorghena, la sora lui Polyxinghis; dar una îl aștepta, chipurile, pe popa Manolis să-i facă sfeștanie, cealaltă avea, chipurile, o durere de cap și amețeli, iar sora lui Polyxinghis frământa prescuri pentru vecernie și picioarele i se umflaseră, așa că nu putea să se miște.

— Să vă duceți pe pustii, mortăciunilor! mormăi kira Pinelopi mâniată. Nu deschideți, fa, ochii să vedeți? Sau nu cumva îi aveți doar pentru spilcuială? Hai, fa Maroulió, du-te și la doctoriță, la Masela, chiar dacă e franțuzoaică, ea înțelege ce

înseamnă primăvara. O să vină!

Nu o chema Masela, o chema Marsela, dar kira Pinelopi îi zicea Masela ca să înțeleagă ce spune. Așa o să-i zicem și noi, fiindcă a luat un cretan. Făcea haz de ea pentru că vorbea stâlcit grecește și tot amintea de un oraș mare pe care-l numea Paris, mai mândru, chipurile, și decât Megalo Kastro, iar printre străduțele lui trecea un râu lat, și femeile se duceau și ele la cafenele și vorbeau fără sfială cu bărbații și își arătau picioarele mai sus de gleznă. Povești, ai să zici, dar le spune într-un chip plăcut afurisita de franțuzoaică, și să vezi că le crede până și ea, pentru că de multe ori am prins-o că-i lăcrimează ochii. Și ce trage cu procopsitul de bărbatu-său, preaexcelența sa, ptiu, ducă-se pe pustii! Că nu i-a fost rușine să se încurce cu o țărancă din Arkalo… Să vină sărmana pe câmpuri, să mergem până la Sfânta Irina cu multe ape, să se înveselească.

Dar slujnicuța se întoarse cu ochii-n pământ:

— Nu poate, zice, nu poate. Toată noaptea a tușit, n-a dormit, zice. În altă zi, și s-o ierți.

Kira Pinelopi se înfurie; luă la rând mahalaua; s-o cheme pe Kolyvákena, Doamne ferește! Bărbatul ei este gropar, deie Dumnezeu să n-am nevoie de el, iar ea e o apucată, are vedenii, toți morții trec pe la perna ei; așa-i trebuie, pentru că bărbatul ei cică îi dezbracă și se-mbracă el, îmbracă și pe femeia lui și pe copiii lui, iar morții rămân goi pușcă în pământ pe-o așa umezeală și se mânie, și au dreptate… Așa că pe Kolyvákena n-o vrea. Să trimită iarăși la sucita de Arhondoula, cum să primească grația ei să se plimbe, pizmașa, cu kira Pinelopi! Că tatăl ei a fost dragoman, chipurile, la Constantinopol, și juca, se zice, preferans cu patriarhul, iar acum, că i-a murit, ia de la patriarhie în fiecare an pensie un săculeț cu lire de aur și mănâncă icre negre cu lingura! Să mănânce până i s-o apleca! Să-i facă vizite mitropolitul și pașa! Când era tânără, unul îi mirosea și altul îi puțea, era cu nasul pe sus; acum să fiarbă-n zeama ei, c-a rămas fată bătrână! Așa-i trebuie! Așa-i trebuie și fratelui ei, surdomutul! Păcatele părinților… Pentru că, știi, o dată duceau la Constantinopol un creștin să-l spânzure, fiindcă, chipurile, se omorâse un turcalet; iar tatăl lor, dragomanul – smoală pe oasele lui! –, știa adevărul: nu creștinul îl omorâse, ci un altul, un bei; dar cum să deschidă gura lașul de dragoman

să vorbească! I-a fost frică, a tăcut; așa că și unicul lui fiu s-a născut mut! Nu, n-o să ieși la plimbare cu kira Arhondoula, nu, chiar de-ar dori ea!

Porni cu gândul de la poarta mare a încrezutei și merse mai departe. „S-o chem pe Vanghelió? Dar cum să vină și asta, că are grabă mare, își pregătește zestrea; cică de Paști asta o să se cunune cu învățătorul Tâtyros... Cum dracu' l-a ales, sărmana? Un gălbejit, un sfrijit cu ochelari... Și să spui că-l iubește? Dar sărăcia, blestemată fie ea... Tot avutul ei i l-a risipit în lux și-n petreceri neisprăvitul cel chipeș de frate-său, care purta ceas de aur!”

Kira Pinelopi se tot gândi, se răzgândi și-și puse-n gând ceva; se cățără pe jgheab, rupse un mănunchi de frunze din vița-de-vie, intră în bucătărie, înfășură mâncarea în frunzele de viță, puse într-un coșuleț și pâine, măsline, câteva portocale, o ulcică cu vin, o spirtieră, cafea și zahăr, furculițe și cuțite și un șervet și ieși în curte.

— Vino după mine, fa Maroulió, îi zise ea slujnicuței, că nu avem nevoie de ele!

Încuie poarta și porni spre port. Grasă, cu coapse late, le simțea, acum când pășea, cum se clătinau în lături și se legănau, ca niște oi grase de Capadocia pe care le aduseseră în ultima vreme în Creta. Se rușina biata de ea să le simtă cum se clătinau așa în urma ei – dar ce să facă? „De la Dumnezeu sunt și șuncile, spunea ea și se mângâia; tot e bine că nu mi s-au umflat și mie picioarele precum kirei Hrysánthi, sora lui Polyxinghis – nu doar cu numele, ci cu adevărat! Eu sunt încă sprintenă, încă îmi diriguiesc grăsimile, le duc eu, nu mă duc ele pe mine, zece tinerele pun jos, zece flăcăi nu mă dau gata, bine-mi spun toți: fâșneața!”

Mișcându-se țanțoșă, străbătu Strada Mare, lume multă, negustori, meșteri, țărani. „Ce strigăte, ce certuri, ce mutre necioplite, de măgari, au castrioții ăștia!” se gândi kira Pinelopi și strâmbă din buze. Adică ea era din Rethymnos și se mândrea. Cei din Hania sunt pentru arme, cei din Rethymnos – pentru învățătură, iar cei din Megalo Kastro – pentru pahar; în fiecare seară, când se opreau din treburile lor, se așezau toți prin taverne și beau, și mâncau ardei iuți și frigărui, și duhneau a vin, a rachiu, a carne; pe când cei din Rethymnos se disting prin domolul lor mers nobil, prin saluturile adânci, prin

ceremoniile boierești! Din tot Megalo Kastro numai Dimitrós al ei se distinge, dar și el, blestematul, un bleg! Ce nu-i face noaptea să-l înviorează! „Toate ostenelile mele sunt în zadar… Ehei, de-ar fi fost el din Rethymnos!”

Oftă și porni, iar de-acum se apropia de port. „Va fi șezând iar și-și va fi clătinând apărătoarea de muște, se gândi ea. Numai la asta e bun.“

Dar kir Dimitrós obosise să-și tot scuture de dimineață apărătoarea de muște, iar acum răsfoia un registru mare, unde scria cu două feluri de cerneală – cu roșie cărnurile, cu violetă toate celelalte – tot ce mânca în fiecare zi. Era așadar cufundat în studiu, citea bucatele gătite, le mesteca din nou, îi lăsa gura apă… Ajunsese deja la ultimele zile, silabisea încet, cu jind, ca și cum ar fi mestecat. „Anul 1889, martie 20: bob proaspăt cu anghinare și ceapă verde. Ulei din belșug. Reușită. Martie 21: dovlecei la cuptor cu usturoi. Mi i-a ars afurisitul de Touloupanâs.“

O copilită apăru în pragul prăvăliei:

— Kir Dimitrós, m-a trimis stăpâna mea, doamna Hristopliâkena, să-mi dai, zice, cinci drame de mastic de Chios, să facă dulceață.

Dar kir Dimitrós Pitsokolos era plictisit; își ridică încet ochii de pe registru și îi îndreptă spre raft:

— Știu eu ce vrei, fetițo, știu. Dar tocmai acolo suuus!

Și își tărăgănă glasul cât putu mai mult, ca să arate că mast icul se afla la capătul lumii.

Copilita plecă și kir Dimitrós se cufundă iarăși în studiu: „Martie 25, ziua Bunei Vestiri, dezlegare la vin și pește. Cod fiert cu lămâie; cod cu pătrunjel, iahnie; cod prăjit cu usturoi; salată de castraveți. Foarte gustos”.

Dar se plictisi să tot studieze și să stea aplecat, așa că luă iarăși apărătoarea de muște și oftă: „Eu, fiul vestitului căpitan Pitsokolos, unde-am ajuns! Bunicul meu ținea un vas incendiator și dădea foc fregatelor turcești, tatăl meu ținea pușca și omora turcii, iar eu țin o apărătoare de muște și omor muștele… Vai de mutra mea!” murmură el și dădu cu tifla mutrei lui blânde, moleșite. Și, îndată ce-i veni în minte tatăl lui, prăvălioara parcă se strâmtă, nu-l mai încăpea, întinse brațele, atinse în dreapta și-n stânga pereții și îi veni să dea una ca Samson, să-i doboare, ca să se lărgească lumea, să nu se

înăbușe kir Dimitrós Pitsokolos.

Dar tocmai în clipa în care se pregătea să dărâme pereții, prăvălioara se întunecă. În prag străjuia, ca un turn, foarte înaltă, foarte grasă, gâfâind, kira Pinelopi. Cum o văzu, kir Dimitrós lăsă mutra-n jos. „Ce dracu’ mai vrea de la mine? Nu e de ajuns noaptea? De unde găsește atâta chef, păcătoasa? Parcă i-au pus ulei de terebentină pe buci. Afurisite mai sunt rethymniotele!”

— Bine ai venit! spuse tare și deschise în grabă registrul.

— Ridică-te, bre Dimitrós! îi strigă femeia. Ridică-te să ieșim la câmp, să mai scapi de mucegai, bietul de tine, să ți se-ncălzească oscioarele! Aici, înăuntru, o să te umpli de noroi ca broasca! Mișcă-te, de! Am adus și mâncărică; niște bucate care-ți plac…

Plecă gâtul și îi șopti la ureche:

— Pătlăgele vinete cu piper din belșug… Să vezi ce bine o să-ți facă, mai ales afară, pe câmp!

Kir Dimitrós se îngrozi:

— Nu merg, strigă el, nu merg! și se prinse de tejgheaua lui.

— Vino, Dimitrâkis dragă, vino, te rog, și n-o să-ți fac nimic!

Dar el scutura tare apărătoarea de muște, ca și cum kira Pinelopi ar fi fost o muscă, o muscă de carne, și voia s-o scoată afară din prăvălie.

— Nu merg! strigă el din nou. Am treabă multă astăzi, nu vezi? Fac socotelile, ce datorez, ce mi se datorează, să văd cum stăm. Du-te singură, te rog.

— Hai să mergem, bre Maroulió! o apucă kira Pinelopi pe slujnicuța ei de grumaz. Tu ești vecina mea și bărbatul meu! Să mergem să mâncăm împreună la soare!

Spuse și-și întoarse cu dispreț spre Dimitrós coapsele mari, neastâmpărate, și porni înapoi către casă.

— Blestemată să-mi fie soarta, murmura și mergea. Eu trebuia să iau un flăcău voinic, mâncăcios, băutor, focos și vânjos, care să-mi facă o duzină de copii, să mă potolesc! Și trebuia să trăiesc în Rethymno, unde trăiesc boierii, ci nu cu măgarii ăștia de castrioți!

Vorbea singură și mergea furioasă. Îi era foame deja, vedea cum se înalță soarele, îi fremătau nările și mirosea iarba proaspătă; o apucase de grumaz pe copilandra Maroulió și o țâra după ea arțăgoasă. Iar aceasta, gâfâind, țâra coșul

încărcat, îi scăpau pantofiorii scâlciați, îi dădu jos, îi puse deasupra pătlăgelelor și alerga desculță în urma stăpânei sale.

În fața bisericii Sfântul Mina, kira Pinelopi se opri și își făcu cruce:

— Sfinte Mina, murmură ea, tu cunoști dorința mea, ajută-mă!

Se auziră strigăte și hohote de râs, ulița strâmtă se umplu de copii, bătuse clopotul, alergau către școală, iar kirei Pinelopi îi tresăltă inima și se opri să admire mulțimea de puștani: „Ehei, oftă ea, de-ar fi toți aceștia ai mei! Chiar dacă n-ar fi toți cu Dimitrós, Doamne iartă-mă!”

O clipă i se încețoșară ochii și îi trecură prin minte o grămadă de bărbați, voinici pe care-i văzuse pe străduțe și prin sate și în visele ei. „Dumnezeu să mă ierte, dar avea dreptate, cred, desfrânata de femeie a lui Barbaiánnis… Cu câți bărbați n-a făcut ea copii! Numai Dumnezeu știe cu cine a făcut-o și pe vecina mea Katinitsa lui Krasoghiórghis. Iar Barbaiánnis, cât e el de bătut în cap, începuse să intre la bănuială, vedea coarnele, le atingea, le pipăia cu mâinile lui – dar ce să facă? Numai o dată, când s-a îmbolnăvit greu, a strigat-o pe femeia lui: „Măi femeie, i-a zis el, pe Dumnezeul în care crezi, spune-mi adevărul. Toți copiii pe care-i avem sunt ai mei?” Dar Barbaiânnena tăcea. „Spune-mi adevărul, măi femeie. Nu te teme, eu mor, vezi bine!” – „Și dacă nu mori?” îi răspunse scroafa. „Dacă nu mori?”

Kira Pinelopi zâmbi când își aduse aminte de asta și se dădu la o parte să treacă mulțimea de școlari. Îl ochi pe Thrasáki, fiul vecinei ei, căpităneasa:

— Thrasáki! Thrasáki! strigă ea și căuta în coș să-i dea o portocală.

Dar de unde s-audă Thrasáki! Acesta îi prinsese pe după umeri pe cei doi copii vecini, în dreapta pe Manolios al lui Mastrapás, în stânga pe Andrfkos al lui Krasoghiórghis, și mergeau și vorbeau și râdeau în hohote. Nu se săturau să spună și să tot repete cum au împrăștiat cu o zi înainte alice pe pragul clasei, în timp ce Títyros se întorsese cu spatele și începuse să-i învețe cântecul pe care urmau să-l cânte duminică în drumeția lor: „A venit iar primăvara, florile au și sosit…” Au început toți să cânte zbierând, iar Títyros avea și el chef și ridică bagheta:

— Să mergem în curte, copii, toți împreună, să-l cântăm. Poimâine, când o să trecem pe la Trei Arcade, să nu ne facem de rușine… înainte!

O luă înainte, țanțoș, dar în clipa în care păși pe prag cu avânt alunecă pe alice și căzu ca un burduf, iar ochelarii i se făcură țăndări.

— Crezi că și-a rupt oasele? întrebă Andrfkos, îngrijorat.

Dar Thrasáki îl liniști:

— Și le-a rupt, îți zic, și le-a rupt. N-ai auzit un trosc? Oasele lui erau.

— Și ai văzut cum a strigat au! spuse și Manolios și-și freca mâinile de bucurie. Sigur și-a rupt coastele, că nu mai putea să se ridice. Striga au! au! și-și căuta ochelarii.

— Așa am scăpat de drumeție și-o să ne facem și noi treaba noastră de care am vorbit. Suntem înțeleși?

— Înțeleși! strigară cei doi tovarăși.

Apăru un câine, iar ei apucară pietre și-l luară la goană.

La moschee, aproape de biserica Sfântul Mina, auziră strigăte și certuri și se opriră.

— Hamide-mula o să-l bată pe Efendina, spuse Thrasáki. Stați să facem haz.

Se ridicară în vârful picioarelor, să privească prin fereastra cu grilaj de la drum; în fața lor se întindea curtea mare cu iarbă, iar în mijloc, mormântul sfântului acoperit cu fâșii multicolore, zdrențuite. Alături de mormânt, bătrâna mamă, despletită, desculță, cu nas ascuțit, cu o mână îl ținea de ceafa pe fiul ei, iar în cealaltă învârtea o vergea și-l amenința:

— Nu ți-e frică, măi, de Dumnezeu? îi striga ea. Vrei să te duci iarăși la grec să-ți dea să mănânci porc, să bei vin și să te pângărești? O să te-nchid, nerodule, o să te rup în bătaie, n-o să te duci!

Efendina se lupta să scape din ghearele mamei lui; șuiera, țipa, ca și cum l-ar fi strâns de gât.

— N-o să te duci! striga ea și-l zgâlțâia, n-o să te duci! Uiți de batjocura pe care o pățești ori de câte ori te duci? După ce te trezești din beție, te căiești, te pui pe plâns, arunci saricul, îți dezvelești chelia, o mânjești cu baligă și umbli pe străzi și rägi ca un măgar… Iar grecii aruncă după tine cu coji de lămâie și te strigă Efendina, Efendina Baligă! Nu ți-e rușine de sfântul acesta, de strămoșul tău?

Țipa, blestema din răsputeri și-i arăta mormântul cu zdrențe pestrițe.

— Zi și noapte mă gândesc la el! strigă Efendina și ridică brațele. Îți jur, mamă, zi și noapte mă gândesc la el!

— Atunci de ce te pângărești?

— Nu vrei să ajung sfânt? Sfânt ca bunicul meu? Cum naiba vrei să ajung sfânt dacă nu păcătuiesc? Dacă n-aș cădea în păcat, m-aș căi? Aș plânge? Aș striga pe Dumnezeu? Le-aș arăta oamenilor chelia? Nu! Atunci cum aș ajunge sfânt?

Hamide-mula rămase cu gura căscată; privea când pe fiul ei, când mormântul și tăcea; nu cumva are dreptate smintitul de liu-său, nu cumva e adevărat ce-a auzit despre sfinții din vechime și despre sfântul acesta, bunicul ei? Că a fost, se zice, bun de frânghie și de țeapă toată viața lui, și numai când a ajuns hodorog bătrân și s-a lăsat de vin, carne și femei a dat-o pe sfințenie? Și s-a urcat în minaretul de la Sfânta Ecaterina și nu voia să mai coboare, nici să mănânce, nici să bea, doar plângea și se bătea cu pumnii în piept și striga pe Dumnezeu; a urlat șapte zile și șapte nopți, apoi a scos un strigăt mare, încât s-a înfiorat Megalo Kastro și s-a umplut cerul de corbi. Dumnezeu s-a milostivit de el și i-a trimis să-l mănânce, să nu se chinuie… Nu cumva alta este calea să ajungi sfânt?

Hamide-mula se văzu încurcată, nu știa, să-l rupă în bătaie pe odorul ei sau să se aciueze într-un colț al curții și să se încălzească la soare, pentru că tremura de frig. Sprijini vergeaua de mormânt, își descleștă unghiile din gâtul lui Efendina, întinse mâna și dădu cu tifla.

— Uite, fa ce naiba vrei: mănâncă, bea, crapă, și pe urmă freacă-ți chelia cu baligă!

Spuse și, scârbită, se trase într-un colț al curții, la soare.

— Păcat! făcu Andrikos. Nu l-a bătut.

— Lasă, că o să ți-l aranjeze mâine tatăl meu, făcu Thrasáki.

Le dădu un brânci prietenilor lui.

— Să mergem, spuse el, iar mâine la asfințit, fie ce-o fi! O să trec să vă iau. Să aveți cu voi și praștiile, iar eu o să iau și-o frânghie.

— Și eu o vergea, spuse Andrikos.

— Și eu un par, spuse Manolios.

— O să-l luăm și pe Nicolas al lui Phourogatos, are brațe vânjoase.

— Dar dacă se întâmplă și ne vede tatăl ei? făcu Manolios și se opri.

— Pf, ce dacă ne vede? făcu Thrasáki cu dispreț. Poate el să ne bată? Nu-i cretan, e din Syra.

— Dar o s-o putem ridica? făcu Andrikos. O să fie cam de o sută de ocale. Și dacă se pune pe țipat?

Thrasáki se încruntă:

— Ascultă ce-ți spun, Andrikos, zise el. În treburile astea se pune inimă. Nu ai? Ia-o la picior și-o să găsesc pe altul.

— Eu? spuse Andrikos atins. Inima mea e ca un munte.

— Mâine o să vedem, spuse Thrasáki și grăbi pasul.

De-acum, se apropiau de școală.

— Acum tăceți! porunci Thrasáki. Să nu se-ntâmple să vă iasă vreo vorbă din gură, sărmanilor! Mâine tata o să se-mbete, o să fiu liber, iar voi s-o ștergeți, să spuneți că vă duceți la vecernie, și să vă dea mamele voastre câte un bănuț să aprindeți lumânare. Ca să luăm năut.

— Ca s-o tratăm, propuse Manolios.

— Ce s-o tratăm, măi? spuse Thrasáki. Ca să-l mâncăm.

În ceasul acela, cu tulpanul tras peste sprâncene, căpitanul Mihalis trecea pe lângă Muntele Rău. În stânga lui clocotea marea, în dreapta lui stâncă, stâncă de fier, sălbaticul munte, pustiu, blestemat, și orice creștin care trece pe lângă el își face cruce și blestemă Turcia, pentru că, dacă sapi, în orice groapă, în orice peșteră, vei găsi oase de-ale creștinilor omorâți.

Căpitanul Mihalis își făcu cruce; pe stâncile acestea, cu zece ani în urmă, un frate al lui, Hristophis, a fost omorât împreună cu cei doi fii ai săi; după câteva zile, urmând corbii, ai lor găsiră cele trei trupuri într-o văgăună, unul peste altul, iar limbile le lipseau, pentru că, fiind seară la ceasul în care trecuseră pe-acolo, cei trei, cu chef, cântaseră cântecul Moscovei. În ziua aceea, adică, îl botezase pe Thrasáki al lui și se întorceau, frate și nepoți, băuți și veseli; se uitau pe mare, departe și chemau Moscova, iar turcii i-au pândit, i-au omorât mișelește și le-au tăiat limba.

— Creta mea singuratică! murmură căpitanul Mihalis și dădu pinteni iepei. De câte generații strigi, sărmana de tine, și cine te aude! Chiar și Dumnezeu numai după amenințări vrea să-și facă minunea, și tot după amenințări, puternicii pământului. Ia, măi, din nou pușca, ea e Moscova ta, altceva nu ai!

Oftă și se uită încet de la mare spre câmp și de la câmp spre munți, iar ochii îi erau încețoșați de lacrimi; îi fremătară nările, pietrele cretane miroseau a cimbrișor și a salvie.

— Cât de frumoasă e Creta, murmură el, cât de frumoasă! Ehei, de-aș fi vultur, s-o admir pe toată din piscul văzduhului!

Și într-adevăr, un vultur, de-ar trece la crucea amiezii pe deasupra, s-ar bucura nespus de frumusețea ei – cum unduiește drept, bine legat, ars de soare trupul ei, cum strălucesc țărmurile ei, când albe nisipoase, când dure, atârnate de cer, roșii ca sângele. S-ar bucura și de satele, metocurile/mănăstirile, bisericile singuratice și albe printre negrele stânci de fier sau înfipte adânc în pământ; și de cele trei orașe mult chinuite, cucerite de turci, cu zidurile lor venețiene, cu bisericile lor făcute moschei – Hania, Rethymnos, Megalo Kastro.

La fel ar vedea-o, de deasupra vulturului, și Dumnezeu, dacă de generații și generații n-ar fi uitat-o și n-ar fi predat-o cu toată suflarea ei în mâinile turcului.

Nu cu toată suflarea, fiindcă cretanii se împotriveau, dădeau jugul jos, nu acceptau să-și pună pecetea lor sub pecetea lui Dumnezeu. E nedrept, ridicau ei capul spre cer și strigau, e nedrept! Și se căzneau, ca buni creștini, să îndrepte această nedreptate divină de nesuportat. „Luptător este și Dumnezeu”, cugetau ei, „uneori va fi luptând în altă parte, în altă oaste, împotriva altor turci, să-l strigăm s-audă”.

Sunt popoare și oameni care cheamă pe Dumnezeu cu rugăciune și lacrimi, sau cu răbdare și așteptare cuminte, sau cu blesteme; cretanii, cu pușca. Stau în fața porții Lui și tună din pușcă să audă. „Răzvrătire!” urlă sultanul, care aude primul împușcăturile și trimite înfuriat pașale, nizami și țepușe. „Obrăznicie!” strigă apusenii* și dezleagă cuirasatele lor de oțel ca să se arunce asupra micii bărcuțe care se luptă cu moartea între Europa, Asia și Africa. „Răbdare, prudență, nu mă scăldați în sânge!” se roagă sărmana mamă Grecia și tremură. „Libertate sau Moarte!” răspund cretanii și izbesc tunător în poarta Domnului.[27]

La început, în fiecare generație, dar mai apoi, după Marea Revoluție, și mai departe, neliniștea a crescut, mânia și-a iuțit

---

27 În orig., *i Franki* - francii, prin care sunt numiți toți locuitorii din Europa occidentală.

pasul; inima Cretei îndura disprețul, nedreptatea, suferința, se umfla, dădea pe dinafară, în mințile ei stătea nestrămutată, neclintită dorința de libertate și se repezea să mănânce îngrozitoarea fiară care o ținea în gheare. Își sfâșia propria-i carne, își ardea satele, își distrugea măslinii și viile, îngrămădea, din câmpiile pleșuve ale Cretei până la pragul lui Dumnezeu, cadavrele; și cădea din nou, numai sânge, în ghearele fiarei. A sărit în aer o dată cu mănăstirea Arkadi în 1866, s-a ridicat din nou în 1878, dar a căzut iarăși, a îndurat din nou nedreptatea și suferința, iar acum, la începutul lui 1889, inima Cretei a început să dea pe dinafară. Prin sate creștinii își puneau fesul de-a-ndoaselea, îi mâncau palmele, scrutau zările spre miazănoapte, către Grecia, și chiar mai departe, către Moscova, se trezeau și furnicau în ei strămoșii, nu-i mai încăpeau casa și satul și cumințenia, își pierdeau somnul, puneau în fiecare duminică pe învățător sau pe preot sau pe ceteraș să le povestească sau să le cânte chinurile Cretei, ca să se întețească în ei mânia și să ia o hotărâre. Mai ales ori de câte ori venea primăvara, adică împreună cu pământurile împrospătate, care se încălzeau și fremătau, și împreună cu vietățile, care de prea multă forță nerisipită se înăbușeau, se înfuria și inima cretanului, iar turcul știa asta și trimitea firmane și nizami s-o potolească.

Inima căpitanului Mihalis se umflă și ea, nu mai îndura suferința Cretei, înfipse pintenii în burta iepei, trecu de Muntele Rău, intră în pământurile roșii, în Câmpurile Roșii, străbătu cu privirea țărmul rotund cu nisip mărunt și deodată i se făcu foame. Descălecă la hanul văduvei și îndată sosi hangița, o văduvă arătoasă, petrecăreață, trupeșă și cu pielea fină; mirosea a ceapă proaspătă și a chimen. Căpitanul Mihalis întoarse capul în altă parte, nu-i plăceau femeile fâșnețe, ușuraticele, așa că privi drumul dinaintea lui și marea.

— Bine ai venit, căpitane Mihalis, ca zăpada! făcu văduva și privirea-i jucă ademenitor. Dacă nu postești, am iepure cu stufat, cu ceapă proaspătă și chimen.

Se aplecă să-i apropie un scaun și i se văzu pufoasă, umbroasă, furca sânului primitor.

— Mănâncă puțină carne, căpitane Mihalis, spuse și iarăși îi jucă privirea. Ești călător, nu-i socotit păcat.

Dar căpitanul Mihalis se înfurie. I se făcu silă de femeie și de

mâncare și de bărbatul căruia îi este foame.

— Nu vreau nimic, spuse el. Nu mi-e foame!

Sări pe iapă și porni iar la drum.

Ieși din munte și dădu în câmp; iarbă liniștitoare, primitoare, zumzet de albine, ciripit de rândunele care se întorceau cu încredere în Creta, la cuiburile lor de anul trecut; astăzi, în prima zi de aprilie, Creta strălucea, ai putea crede, fericită sub soarele blând de primăvară… Dar căpitanul Mihalis nu vedea nimic; alerga. Unde se ducea? Sau unde porni astăzi în zori? Pe cine urmărea? Cine îl urmărea? Un nor îi umbrea mintea; țărmul scăldat în soare se încețoșă, drumul se rostogoli ca un râu, iar în depărtare muntele Lasithi scoase aburi și se destrămă ca un fum. Doi țărani bătrâni, care treceau pe măgărușii lor, își duseră o palmă la piept și salutară:

— Mulți ani, căpitane Mihalis!

Dar el nu-i băgă-n seamă, nu le răspunse la salut. În gând dădea târcoale conacului lui Nourís, mergea de ici-colo și măsura, ca un hoț, zidul înalt, socotea cum și pe unde să sară și să intre – iar apoi totul i se încețoșă în minte căpitanului și nu știa, după ce va sări în grădină și va intra, încotro avea s-o ia…

O sudoare rece îi scăldă fruntea, puse mâna la brâu și găsi mânerul cuțitului.

— Are dreptate câinele, murmură el, unul din noi doi trebuie să piară.

Și pe când strângea cuțitul și încăleca în minte zidul înalt și se strecura în grădină, printre ghivece, iar felinarul cu sticlă roșie și verde era încă aprins, auzi de deasupra lui, din dosul obloanelor, râsete. Sudoarea i se rostogoli deodată în broboane de pe frunte, de pe gât și de la subsuori. Mintea îi străfulgera și își aduse aminte: nu a călcat în casa asta ca să omoare, un demon nou intrase în el, nechemat, care nu semăna cu demonii neamului său – acesta era vesel, neobrăzat, mirosea a mosc, iar chipul lui – ce rușine! – era chip de femeie.

— Nu ți-e rușine, căpitane Mihalis! mugi el. Aici ai ajuns?

Îi văzu pe străbunii săi cum ridică pietrele de mormânt să-l afurisească și să-l blesteme, și se întoarse, strângând pumnul:

— Ei, străbunilor, intrați în pământ. Eu trăiesc, eu dau comandă, nu strigați!

Își șterse fruntea cu basmaua de pe cap și își reveni; se învârtoșară iarăși munții, străluciră țărmurile, se întări sub

picioarele lui râul și se făcu din nou drum. Își aminti acum pentru ce ieșise pe Poarta Lazaretului și încotro mergea: în ajun îi dăduse beiului cuvântul său, trebuia să și-l țină – mergea să-l găsească pe fratele său Manoúsakas, la Sfântul-Ioan.

Cu ani în urmă soarta a suflat și l-a aruncat pe Manoúsakas, ca pe o sămânță, în sătucul acesta, vârât între grădini, la un ceas de satul fruntaș Petrokephalos, de unde se trăgea neamul lor. S-a prins, a făcut rădăcini, a crescut stufos; iar acum, în mijlocul satului, ca un stejar, își întinde crengile și ramurile, copii și nepoți, și nutrește pământurile.

Într-o zi de neuitat – era 14 septembrie 1866, pe când Manoúsakas umbla cu voinicii lui și urmărea turcii, călcă în Sfântul-Ioan și găsi într-o casă de gospodari o fată care-și smulgea părul și bocea. Uite-acum, îl înjunghiaseră în prag pe bărbatul ei, era de curând măritată, și îl învinuia pe Dumnezeu – nu e drept, nu e creștin, iubește turcii. Manoúsakas să fi avut patruzeci de ani, văduv de doi ani, o văzu pe mica văduvă și inima i se înduioșă. Îi puse pe voinicii lui să se așeze în curte și să mănânce, iar el intră în casă, mirosind a praf de pușcă, cu părul lung, creț, sălbatic. Văduva, cum îl văzu, se înspăimântă.

— Preasfântă Fecioară! țipă ea și-și vârî fața în șorț.

Dar el își îndulci chipul cât putu și se apropie de ea.

— Plângi, doamna mea, plângi cât poți, să te ușurezi, face el. Am avut și eu o femeie și mi-au omorât-o câinii de turci, și eu am urlat, mi-am vărsat toate lacrimile și m-am ușurat.

Se aciuă alături de ea, o privea cum se bate-n piept și cum plânge și aștepta. O privea, și inima îi tremura de dorință; ah, de-ar putea s-o apuce și s-o strângă în brațe! Așa, cu gâtul dezgolit cum era, aprinsă de bocet, nădușită și mirosind, Manoúsakas nu mai simțise niciodată o dorință atât de arzătoare pentru vreo femeie. Își întinse mâna cu duioșie, binișor, pe umărul ei.

— Ajunge de-acum, îi spuse el cu tandrețe, ajunge. O să-ți strici ochii, doamna mea. Nu ți-e milă de ei? Că mai frumoși decât ai tăi, pe sufletelul meu, n-a făcut lumea. Și n-ai să crezi, am cutreierat lumea, eu, care sunt îngenuncheat înaintea ta, căpitanul Manoúsakas mi-e numele. Nu vreau să mă laud, dar de la Kisamos până la Sitia, dacă-ntrebi, o să-ți spună cine sunt.

Tăcu. Se temu să nu-i scape vreun cuvânt de prisos și să se înspăimânte văduva. Dar nu îndură; se apropie încă puțin, se

apleсă, începu cu glas scăzut, legănat să-i povestească cele ce-a văzut și-a pătimit, câte-au rămas văduve și-n revoluția aceasta, câți orfani, câte lacrimi se varsă, râu, de la o margine la alta a Cretei. Astea să le vadă și domnia ei să se mângâie. Astea sunt chinurile Cretei. Iar cine s-a născut cretan trebuie s-o știe și să nu cârtească.

Încet-încet văduva săltă capul. Râvnea să asculte chinurile lumii și suferința i se mângâia. Își șterse ochii, suspină și prinse și ea să vorbească. Spuse că i-au înjunghiat bărbatul și arătă sângele încă proaspăt pe prag; nu voia să-l spele, ca să-l vadă, să-și amintească de el și să plângă.

Iar el îi atinse ușor când umărul, când părul, când genunchiul, și-i spunea:

— Bine faci, doamna mea, și eu făceam la fel pentru răposata mea. Au omorât-o în curtea mea, din răzbunare, pentru că avea, ziceau, bărbat răzvrătit. S-a umplut curtea de sânge, dar au venit ploile, l-au spălat, s-au albit iarăși pietrele…

Oftă și se aplecă asupra văduvei:

— Cică la fel ca piatra este și sufletul omului, doamna mea. Încet-încet sângele se spală, toate se uită.

Și îndată ce-o văzu pe văduvă că se sperie la asemenea cuvinte, scoase de pe el mănțăluța caldă, mirosind a praf de pușcă, și i-o aruncă pe umeri.

— E frig, îi zise el. Să nu răcești…

Iar femeia tresări înfiorându-se și rușinându-se, ca și cum ar fi căzut peste ea un bărbat; dădu s-o arunce de pe umeri, dar se temu să nu-l jignească, așa că se aplecă sub mănțăluță și simțea, la început cu spaimă, apoi încet-încet cu o dulce tulburare, mirosul cald de bărbat cum iese din haina de lână și cum coboară moale, pe furiș, și îi cuprinde trupul. De la umeri, pe șira spinării, în rărunchi, în pântece… își aminti de bărbatul ei, de primele lui îmbrățișări, de brațele lui, cum coborau încet-încet, rugătoare, pe trupul ei, în prima noapte… într-adevăr, așa, cu gâtul dezgolit cum era, îi era frig, iar acum se încălzi și se mângâie puțin. Simțea deasupra ei răsuflarea tăiată, gâfâită a bărbatului. O blândă, dulce milă puse stăpânire pe ea și se întoarse:

— Nu am ce să-ți pun pe masă să mănânci, spuse. Ți-o fi foame, vii de la război. Dar câinii de turci mi-au prădat totul.

— Nu vreau să mănânc, doamna mea, răspunse el. Dumnezeu

nu mi-ar ierta-o! Cum să mănânc, când și dumitale ți-e foame? Sau o să prinzi curaj să mâncăm împreună, sau, pe Dumnezeul în care cred, o să mor și eu de foame împreună cu tine.

Se sperie că i-a scăpat un cuvânt prea greu și tuși, căci nu știa cum să le dreagă.

— Să mă ierți, c-o să-ți vorbesc cu toată îndrăzneala. Dar ce să-ți spun? Cum s-o spun? Că n-o să mă crezi!

Oftă iarăși. Prinse să-și facă o țigară, dar o lăsă la o parte, prea se încurcase și nu știa ce să facă. Văduva ridică genele ei lungi, înrourate și îl privi; dădu să-l întrebe, dar îi fu frică, dori să asculte, dar se rușina.

— E o rușine, începu din nou Manoúsakas, dar nu îndur, am să-ți mărturisesc cinstit tot adevărul și, pentru numele lui Dumnezeu, să nu mi-o iei în nume de rău! Dacă spun minciuni, Dumnezeu s-arunce trăsnetul să mă ardă! îndată ce-am intrat și te-am văzut cum plângi, mi s-a înfipt un cuțit în inimă. Doamna mea, adevăr îți grăiesc, m-am pierdut. Nu am văzut în lume niciodată asemenea frumusețe! Am gânduri bune, nu te speria, nu te ridica să pleci, uite, nu te ating, însă ascultă cuvântul pe care o să ți-l spun: bărbatul tău, iertat fie, a murit, asta e. Nevasta mea, iertată fie, a murit, asta e. Am rămas singuri-singurei pe lume, vino sub acoperișul meu.

Mica văduvă scoase un strigăt, se făcu ghem, se strânse într-un colț și dinții îi clănțăneau; dârdâia de frig. Iar Manoúsakas se ridică, se duse până la ușă, ca s-o lase pe femeie singură o clipă, să-și revină. Își privi voinicii, care erau întinși în curte, își desfăcuseră traistele și mâncau. Se uită dincolo de curte la ogoarele grase și la măslinii roditori și la cele două-trei mori de vânt care se învârteau încet-încet și scârțâiau.

— Aici o să prind rădăcini, murmură el cu hotărâre. Pământurile astea sunt bune, roditoare, îmi plac. Bună e și văduva, grăsuță, roditoare, o să facă copii robuști, îmi place. Aici o să prind rădăcini! Pe soarele cel veșnic care este deasupra mea, nu, nu plec!

Când se întoarse s-o vadă pe văduva tinerică, o găsi cu bluza încheiată, cu părul aranjat, își mușcase buzele să se înroșească. Și nu aruncase mântăluța călduroasă de pe ea.

— Căpitane Manoúsakas, spuse jucându-și ochii alintător, să mă ierți, nu fac cinste cuvintele pe care mi le-ai spus. Și chiar adevărat să fie, e mare păcat. Sângele răposatului e cald încă

pe pragul…

Manoúsakas oftă. Se duse și se întoarse încolo și-ncoace de două-trei ori.

— De-aș avea o bucată de pâine și o înghițitură de vin, spuse în cele din urmă schimbând vorba! Și de-ai vrea, doamna mea, să-mi coși un nasture care atârnă să cadă de la minteanul meu.

Văduva nu vorbi. I se făcu milă de bărbat și se ridică. Găsi acul, trecu ață prin el și căpitanul îngenunche dinaintea ei. Își șterse ochii ca să vadă și începu să coasă nasturele. Și în timp ce cosea simțea dinăuntrul minteanului inima lui Manoúsakas cum bate tare și cum tremură, iar pe genunchiul ei, răsuflarea bărbătească, iute, arzătoare.

Se rușină, îl cusu în grabă și se ridică, apoi deschise dulapul; a spus minciuni, nu-i prădaseră totul turcii, scoase o față de masă țesută, o întinse pe masă, albă ca neaua, și se lumină casa; apoi intră la vatră, aprinse focul și se porni să gătească…

Iar Manoúsakas aprinse o țigară, luă un scaun și se așeză în prag, ca stăpânul casei; privea afară, dar urechile lui erau ațintite în casă; o auzea pe femeie cum se duce, cum vine, sprintenă, cum aprinde focul, cum pregătește prânzul, cum iese afară, cum pune tacâmuri și farfurii, cum așază masa… Auzea și inima lui se bucura; niciodată n-a simțit atâta încântare, atâta foame, atâta răbdare. Știa de-acum, era sigur: văduva asta tinerică, ispititoare, care acum îi gătește și cu care o să șadă să mănânce împreună, după ce-o să treacă lunile cât să-și jelească mortul, o să împartă cu el toată viața mâncarea și patul.

Iată cum o luă Manoúsakas pe Hristiniá și se înrădăcină în sătucul ei; se dovedi rodnică în copii, îi făcu doi câte doi prunci și curtea lui se umplu; cu câteva zile în urmă venise și un nepot, primul său nepot, și de bucurie se îmbătă, ridică un măgar pe umeri și îl duse, la o oră depărtare, în geamia din satul mare, să se închine.

— Bine a făcut, murmură căpitanul Mihalis. La fel aș fi făcut și eu, la fel și chiar mai rău. Dar mi-am dat cuvântul și trebuie să-l dojenesc, chiar dacă e mai mare decât mine. Eu sunt căpitanul satului.

Se arătă de departe Petrokephalos, în coasta muntelui, iar jos, în vâlcea, între pajiști, Sfântul Ioan, sătucul lui Hristiniá. Dădu un pinten puternic iepei, și ea recunoscu satul, necheză și

începu să alerge mâncând pământul.

Poarta lui Manoúsakas era deschisă; căpitanul Mihalis plecă capul, trecu călare și se opri în curte:

— Frate Manoúsakas! strigă el.

Înăuntru se afla întreaga familie, în jurul mesei mari și joase, și mâncau. Manoúsakas era rezemat de perete și-și agățase biciul lângă el; în fața lui stătea cu picioarele încrucișate femeia, Hristiniá, veselă, mulțumită; se îngrășase puțin, i se lăsaseră sânii, fiindcă alăptase copii, dar fața îi lucea încă, trandafir înflorit.

Manoúsakas auzi glasul fratelui său, sări ca ars și ieși în curte:

— Bine-ai venit, frate! spuse întinzând mâna lui mare. Masa e întinsă, te iubește soacră-ta, descalecă.

— Mă grăbesc, făcu căpitanul Mihalis. Închide ușa, am de vorbit cu tine.

— Aduci veste bună? Rea?

— Cum o iei. Închide ușa, îți spun.

Manoúsakas închise ușa dinăuntru, ca să nu audă fiii și fiicele, și se apropie de fratele său.

— Ascultă ce-ți spun, frate Manoúsakas, dacă nu duci vinul, nu-l mai bea.

Fața lui Manoúsakas se întunecă.

— De ce-mi spui asta?

— Iar măgarii, nu i-a făcut Dumnezeu ca să călărească oamenii, ci oamenii să-i călărească pe ei. Ai înțeles?

— Am înțeles. S-a supărat fratele tău de cruce, Nourís-bei, și te-a trimis să mă cerți. Te-ai supărat și dumneata, căpitane Mihalis?

— Nu m-am supărat și nu-mi spune mie cuvinte cu dus și-ntors, îmi știi inima. Dar nu e spre folosul creștinilor, n-a venit încă timpul să ridicăm steagul!

Manoúsakas se înfuriase:

— Când te îmbeți dumneata și cânți cântecul Moscovei și intri în cafenelele turcești și iei beii și-i arunci pe acoperișuri, nu te gândești la creștini? Și-mi vii acum în curte și-mi faci pe învățătorul?

Se aplecă, luă o piatră, o trânti de pământ și prinse frâul iepei.

— Ce ai de spus, Mihalis? Am dreptate? Nu-mi face mie pe

Sfântul Onufrie!

Căpitanul Mihalis tăcea. Ce să spună? Avea dreptate Manoúsakas; când se îmbăta și el, nu ținea socoteală nici de Creta, nici de creștinătate. La naiba cumințenia! încăleca pe iapa lui și toată lumea i se părea mică, de nimic, o coajă de nucă, și se ducea încolo și-ncoace călare și voia s-o facă fărâme cu potcoava iepei, să se ducă dracului!

— Nu-mi răspunzi, zise peste puțin Manoúsakas, văzându-l pe fratele său cum încruntă sprâncenele și cum privește spre munte. Nu-mi răspunzi, dar ai grijă, știu eu ce-ți toarce mintea. Ia hotărârea, ești viteaz și înțelegi, ia hotărârea, îți spun, asta e soarta Cretei. Lasă-mă să mă răzbun și eu, iar apoi să se scufunde lumea! La bairamul lor am să iau în spate un catâr și am să-l duc în geamie să se închine, în tovărășie cu măgarii. Chiar de mă vor omorî.

— Nu-mi pasă c-o să te omoare, numai că o să se scufunde Creta.

— Măi, n-avea tu grijă, că nu se scufundă ea, nu te teme. Noi, oamenii, ne scufundăm, nu ea, fiara nemuritoare.

Tăcu o clipă și oftă înciudat.

— Frate, spuse peste puțin, adevăr îți grăiesc, mă înăbuș aici, în satul ăsta, nu-nțelegi? Tot timpul nu-nțeleg nici eu, dar când beau vin mi se înseninează mintea, mi se aprinde inima, ca și a ta – nu pot să intru în Constantinopol, să-l omor pe sultan, lasă-mă deci aici, în sătucul meu, să mă fudulesc și eu, să-mi treacă supărarea.

Căpitanul Mihalis trase frâul și întoarse iapa spre poartă.

— Cântărește cuvântul pe care ți l-am spus, frate Manoúsakas, zise el, cântărește-l bine, când o să rămâi singur, și fa ce te luminează Dumnezeu. Ce e în folosul Cretei. Altceva nu am să-ți spun. Rămâi sănătos!

— Descalecă să mănânci, nu te grăbi. Ce demon te gonește? Rămâi în casa mea astă-seară, e mare, slavă Ție, Doamne, te încape. Să-ți vezi și nepoții și pe Hristiniá. Și pe primul meu nepot. O să-i pun numele Leftheris[28], ca să vadă libertatea.

— Salutările mele tuturor, mă grăbesc.

— Și n-o să te repezi tu în sat să-l vezi pe tata, că-i bătrân?

— Nu am timp, mă grăbesc, îți spun. Mâine dis-de-dimineață am treabă. Rămâi sănătos!

---

28 De la adj. *deftheros* - liber.

— Încăpățânat mai ești, cap neînduplecat. Ce spui, aia faci, chiar de-ar fi să piară lumea. Mergi cu bine!

Căpitanul Mihalis își aplecă trupul în șa, ieși pe poartă și se repezi spre câmp. Era mulțumit; Manoúsakas i-a vorbit bine, bărbătește, i s-a împotrivit cum se cuvine și, dacă căpitanului Mihalis nu i-ar fi fost silă de purtările sentimentale, și-ar fi deschis brațele să-l îmbrățișeze. Foc la tunuri! Ai dreptate, Manoúsakas, ține-o drept cu credința ta, diavole, și ce-o fi să iasă!

Alerga fulger pe iapa lui, se întoarse în Megalo Kastro și inima îi sălta de bucurie, pentru că și-a încercat iarăși neamul și l-a găsit pe placul său.

Amiaza trecuse de-acum, soarele începuse să scapete spre apus. Vecinele, de cum aflară că are să lipsească astăzi toată ziua căpitanul Mihalis, se adunară în curtea lui cu lucrul de mână, cu furcile de tors, cu buruienile lor să le curețe – kira Pinelopi, Hrysánthi, sora lui Polyxinghis, Katinitsa Krasoghiorghena, Mastrapadena, și toate aveau chef, în seara asta de sâmbătă; săptămâna aceasta se sfârșea, mâine odihnă, mâncare bună, taifas din belșug, să fie sănătos Dumnezeu că a făcut duminicile.

— Ai aflat, dragă Aretousa, veștile triste? începu pe un ton de cântec Katinitsa. Ieri-noapte în mahalaua de-alături iarăși s-au auzit strigăte și plânsete din casa lui Phourogatos. Iarăși îl bătea nevasta.

— Păcat de mustățile lui, cum de nu le are Dimitrós al meu! făcu kira Pinelopi. Ia să le vezi, te-apucă groaza, așa răsucite cum le are și cum stau în sus boite în negru.

— Nu fac schimb? Să-i dea nevestei lui mustățile și să-și pună el fusta ei, spuse Mastrapadena, care toată noaptea-și ținea bărbatul legat de piciorul patului.

Kira Hrisănthi râse:

— Alaltăieri, la miezul nopții, striga iarăși, ridica mahalaua în picioare cu țipetele lui. Trecea frate-meu și l-a auzit, iar a doua zi l-a întâlnit: „Bre frate Phourogatos, face el, de ce-o lași pe nevastă-ta să te bată? Nu ridici mâna s-o faci plăcintă. Ne faci de batjocură pe toți bărbații; nu ți-e rușine?” Iar el ce credeți că i-a răspuns? „Mi-e rușine, căpitane Polyxinghis, mi-e rușine, dar îmi placeee!”

Vecinele izbucniră în râs. Rinió se ridică, aduse tratația,

cafea, dulceață, covrigei cu susan. Iar în timpul tratației, iată-ți-l că apare în prag vecinul Aliagás, cu ciorapul și andrelele lui și cu șalul verde, pe care i-l dăruise Rinió, pe umeri. Spân, niciun fir de păr pe el, curățel, strălucea cămașa lui uzată, cârpită în mii de locuri, străluceau și picioruşele lui subțiri în niște saboți.

Kira Katerina îl întâmpină politicos:

— Bine ai venit, bre vecine Aliagás, spuse ea. Poftește să iei o cafeluță.

— Acum am băut, îți mulțumesc, răspunse Aliagás, făcând câte o temenea fiecărei vecine. Am muiat în ea și-un covrigei, am luat și-o dulceață de vișine, să fii sănătoasă, căpităneasă dragă!

— Ei, nu face nimic, Aliagás, lumina multă nu dăunează, ia să ne ții companie! strigară într-un glas vecinele, care-i știau și mândria, și sărăcia.

Nici cafea, nici covrig, nici dulceață, nimic nu avea sărmanul. Răbdase de foame toată viața lui, altă grijă n-avea decât mâncarea; vorbea numai despre mâncare și-i curgea saliva. Iar vecinele, ca să facă haz, începură îndată taifasul lui drag.

— Și ce mâncare ai gătit la amiază, Aliagás? întrebă prima Katinitsa, tachinându-l, și trase cu ochiul către vecine. Ești pasionat, Dumnezeu știe și asta, vei fi având și lapte de pasăre.

Aliagás zâmbi mulțumit. Înghiți în sec, își legă cutia cu iglițe la mijloc și începu bătrânelul cel înfometat să povestească cu nesaț ce fraged a fost astăzi puiul, cum a găsit bame și l-a garnisit și ce salată a născocit și cum l-a rumenit în cuptor… Vorbea, vorbea, înghițea în sec și ofta.

Iar vecinele, ținându-și râsul, îl întrebau și-l dojeneau:

— Numai cărnuri și salate o să mănânci, Aliagás? O să-ți strici sănătatea. Să mănânci din când în când și niscai verdețuri, carnea multă cică dăunează.

— O să-ți dau eu astă-seară o farfurie de verdețuri, vecine, spuse Mastrapadena. Să vezi cum o să ți se răcorească mațele, că prea le-ndeși cu carne și mirodenii și le faci cârnați!

— Și eu o să-ți dau puțină pâine de grâu, am copt astăzi, spuse kira Katerina. Franzela albă pe care o mănânci o să-ți îngreuneze stomacul.

— Și de caviar mult omul se scârbește, vecine, sări atunci și kira Pinelopi. Să-ți dau eu o farfurioară de măsline strivite, să vezi, sunt amare și deschid pofta.

Așa trăia mândrul bătrânel, cu asemenea milostenii făcute din inimă cu dibăcie, înțelenit cum era în mahalaua grecească. La rândul lor, așa își petreceau după-amiezile și vecinele. După ce, de-acum, îl aranjară pe Aliagás să mănânce și astă-seară, începură o lungă discuție despre ogoare în timpul primăverii, despre bărbați, care sunt desfrânați și cărora nu le place, oftă Mastrapadena, decât carnea de furat, iar Katinitsa se plânse că bărbatul ei mănâncă mult și sforăie și n-o lasă să doarmă…

În acest timp Moúrtzouphlos, necioplitul paracliser bondoc, urcat în clopotnița bisericii Sfântul Mina, își făcuse palma pâlnie la ureche și ascultase cu atenție orașul Megalo Kastro, care zumzăia ca un stup de albine. Moúrtzouphlos deslușea strigătele sălbatice ale coropcarilor care-și vesteau mărfurile, loviturile de ciocan din fierării, bătrânii cerșetori care cântau întristător, bătând în porți, câinii care lătrau, caii care nechezau, clopoțeii de la caprele și oile care intrau, sâmbătă seara, în Megalo Kastro ca să fie tăiate.

Și dintr-odată, în timp ce asculta strigătele și vuietul, se mânie.

— Taci[29], să vorbesc și eu! mormăi și apucă limbile de la cele trei clopote care atârnau deasupra lui. De șaptezeci și cinci de ani vă tot ascult, m-am săturat!

Rar dacă deschidea Moúrtzouphlos gura să vorbească. Ce să spună? Ce avea el de spus spunea cu cele trei clopote ale lui; erau guri, aveau limbi, strigau. În ascuns, fără să mărturisească nimănui taina, le botezase și le dăduse nume: cel din mijloc, cel mai mare, era „Sfântul Mina”, ocrotitorul și căpitanul orașului Megalo Kastro; în dreapta lui era „Libertatea”, în stânga lui, „Moartea". Primul izbucnea totdeauna, grav, căpitănesc, glasul Sfântului Mina; și îndată, jucăușă, veselă, ca o apă răcoroasă, sărea Libertatea; iar ultima venea, înceată, șchiopătând, Moartea. Aceste trei glasuri ieșeau din măruntaiele bătrânului paracliser, din măruntaiele Cretei, vesteau fără teamă, deasupra caselor creștine și deasupra mahalalelor turcești și a Porții pașei, năduful și dorința arzătoare a raialei1.

Sufletul cu trei glasuri al lui Moúrtzouphlos, numai argint și bronz, izbucnea triumfător și încuraja Megalo Kastro cel oropsit de turci. La cele patru sărbători mari de peste an –

29 Moúrtzouphlos se adresează orașului Megalo Kastro, cel plin de zarvă.

Crăciunul, Pastele, a Sfântului Mina la 11 noiembrie și, mai presus de toate, a Sfântului Gheorghe, la care era sărbătorit regele grec[30][31]... În mintea împodobită cu lauri a lui Moúrtzouphlos intra Sfântul Gheorghe, mergea prin Creta, călare pe un cal alb, cu fustanelă și vestă, cu centură și pistoale de argint, și purta țaruhi[32] cu panglici roșii. Iar pe crupele calului său ducea o mică prințesă, Libertatea. El era prințul Athenei și în fiecare an, la 23 aprilie, se oprea în Megalo Kastro, și Moúrtzouphlos, agățat de cele trei clopote în dans, îl vedea primul cum urcă de la port și-i spunea bun venit trăgând, vrăjit, cele trei clopote, pe Sfântul Mina, Libertatea și Moartea.

Dar astă-seară Moúrtzouphlos nu avea chef deloc. Într-o zi la fel ca asta, tot pe întâi aprilie, acum șaptezeci și cinci de ani – când au trecut! –, se născuse el; și simți deodată, astă-seară pentru prima dată, că a îmbătrânit și că o să moară fără să vadă eliberarea Cretei... Vasăzică, în acea sfântă zi, altul va bate clopotele? Așa ceva sufletul lui Moúrtzouphlos nu putea îndura... „Măi, chiar de mă va fi luat dracul, eu în ziua aceea tot am s-alerg prin noroiul iadului și-am să vin să mă agăț de clopote și-am să încep tărăboiul!”

O sudoare rece îi acoperi pielea aspră și încrețită a frunții; o s-apuce oare ziua aceea? N-o s-o apuce? Îi tremurau mâinile și începu să bată, cu triste presimțiri astă-seară, clopotele pentru vecernie.

Și pe când vorbeau în curtea căpitanului Mihalis despre femei și bărbați, iar Aliagás deschidea gura să le spună grecoaicelor ce zice și Mahomed, se auzi clopotul vecerniei; deodată toate femeile împăturiră cusăturile, lăsară treburile, își făcură cruce și se ridicară să meargă la casele lor. În fiecare casă sâmbătă seara aprindeau focul să încălzească apă ca să se îmbăieze, iar slujnicuțele, desculțe, îmbujorate, spălau pragurile, măturau curțile presărate cu pietriș și udau garoafele de India.

— Iar bătrânele coborau de la iconostas cădelnița și tămâiau

---

30 Adică dorința supușilor de a se elibera de sub stăpânirea turcească.

31 De Sfântul Gheorghe era sărbătorită și onomastica regelui George I al Greciei (1836-1913).

32 Un fel de opinci; această încălțăminte făcea parte din portul tradițional grecesc.

casa, pomenind morții, cu ochii pe jumătate închiși, murmurând.

În clipa în care bătea primul dangăt de clopot, popa Manolis intra în casă gâfâind. De dimineață umbla cu sfințirile de ziua întâi, se ducea pe la fiecare casă și, după un rachiu, prăda de pe farfurie tratațiile și le arunca claie peste grămadă în buzunarele adânci de la anteriu, iar acum era ud leoarcă de nădușeală, dar cu chef.

— Ei, preoteasă! strigă el bătând din palme.

Veselă, trupeșă, știrbă, târându-și pantofii scâlciați, preoteasa alergă din bucătărie. Trebuie să fi fost frumoasă și bine făcută în tinerețile ei, și o mică aluniță ca un bob de piper pe care o avea în bărbie îl zăpăcise la vremea aceea pe popă; dar acum alunița ajunsese o excrescență de carne și se umpluse de păr; totuși, privirea preotesei scânteia toată numai șiretlic și lăcomie; se uită la buzunarele pline ochi ale popii.

— Bine-ai venit, bătrâne, zise ea. Să te golesc?

În mijlocul curții, părintele Manolis ridică mâinile lui păroase:

— Golește-mă, zise el. Adu ligheanul.

Preoteasa aduse un lighean mare de lut și începu să golească buzunarele nesătule, care se întindeau, foarte largi, de la brâul popii până la glezne.

Scotea, tot scotea preoteasa și îngrămădea în lighean tratațiile: rahat, chiftele, castraveciori, fistic, curmale, plăcintă cu nucă, moșmoane, năut, plăcintă cu urdă…

— Auzi-l pe blestematul de Moúrtzouphlos, m-a asurzit, fă repede, preoteasă!

Ligheanul se umplu.

— Te-ai golit, bătrâne, spuse preoteasa îmbrățișând cu lăcomie ligheanul de pe genunchii ei. La mai multe, cu sănătate.

Ușurat, popa porni cu pas mare și se duse spre biserică la vecernie.

În timpul acesta kira Hrysánthi, sora lui Polyxinghis, se întorsese acasă, își aruncase pe umerii plinuți și încovoiați frumosul șal de mătase brodat, aranjase într-un coșuleț două prescuri mici, o sticluță de vin și una de ulei, și în clipa în care popa Manolis trecu, cu rasa suflecată, în fugă, ea păși afară și porni, cu pas greu, spre biserică. Foarte sprintenă și

strălucitoare fusese în tinerețe, dar acum se îngreunase, ochii i se încețoșaseră, iar din buza de sus, din bărbie și din obraji îi răsăriseră fire lungi de păr măgăresc.

— Să-ți ajute Sfântul Mina, kira Hrysánthi! o salută popa aruncând o privire lacomă în coșuleț.

Dar kira Hrysánthi gâfâia de multă grăsime, picioarele îi erau umflate și greoaie, țepene și încheieturile, la cei șaptezeci și doi de ani ai ei, și avea mintea în altă parte.

— Sfinte Mina, vorbea ea singură, încet, vezi, în fiecare sâmbătă seara îți aduc prescura ta, vinișorul tău, uleiașul tău, fa-mi și tu bucuria pe care de atâția ani ți-o cer: să mor înainte de fratele meu. El este larg la mână și dacă trăiește o să-mi facă o înmormântare frumoasă și o să-mi aducă chiar și sfeșnicele frumoase…

Sfeșnicele frumoase le aduseseră de curând, de la Constantinopol, epitropii bisericii Sfântul Mina, strălucitoare, argintate, cu cristale multicolore și cu panglici negre de mătase; le luau numai la înmormântările bogate. Nemăritată, nesărutată, rău îmbătrânită, kira Hrysánthi nu avea acum altă cerere de la viață – doar o înmormântare cu sfeșnicele frumoase. Când era încă tânără, îl ruga pe Sfântul Mina să-i trimită un mire bun, frumos, gospodar, darnic; apoi, după ce a văzut și a chibzuit bine, îl ruga pe Sfântul Mina să ajute să meargă bine treburile fratelui ei, căpitanul Polyxinghis, care atunci când nu era revoluție și rămânea fără ocupație deschidea o prăvălie la Poarta Haniei și cumpăra de la țărani vin, ulei, stafide, chitre, roșcove, iar apoi le revindea negustorilor cu ridicata, marilor măgari, cum îi numea, și își umplea punga cu megidii și cu napoleoni de aur.

— Ajută, Sfinte Mina, să meargă bine treburile fratelui meu, binele pe care ți-l vreau eu, să nu-ți lipsească nici ție niciodată prescura, lumânarea, vinul și uleiul – tot ce-i trebuie unui sfânt; să avem și noi să mâncăm bine; mâncarea bună din belșug este, și ea, cică, precum bărbatul, precum copiii, o mare mângâiere pentru om. Chiar dacă Aliagás spune: „Eu nu vreau să mă îngraș și să mă fac untură pentru viermi…” Ei, sărmane Aliagás, robul lui Dumnezeu postește pentru că nu are ce să mănânce.

Urcă panta spre biserica Sfântul Mina, trecu de fântâna lui Idomenéas și se opri.

— Ne e bine, slavă Ție, Doamne, murmură ea. Alții o duc și mai rău.

Toată viața ei și-o stricase pentru falnicul său frate; îl spăla, îl cârpea, îl aranja, îi gătea și-l privea cu mândrie – ce voinicie, ce boierie, era muieratic, ce-i drept, dar femeile sunt făcute pentru bărbați, să-i fie de bine! Era una cu el, se născuseră în aceeași zi, gemeni, dar ea a îmbătrânit de timpuriu, s-a îngrășat prea mult, nu-i nimic, el să fie tânăr și sprinten, e același lucru, adică mă bucur și eu împreună cu el, fac pe berbantul împreună cu el, umblu și eu noaptea și mă bucur de lume, chiar dacă dorm singură-singurică. Ori de câte ori se întoarce de la berbantlâcurile lui, la revărsatul zorilor, kira Hrysánthi sare bucuroasă din somn, îi scoate cizmele, îi încălzește apă să se spele, îi face o cafeluță, foarte amară, să se înviorează, și îndată ce se apropie de el îi miroase pe-ascuns, cu o dorință înfocată, la mustață și la păr, miresmele grele pe care i le-au lăsat femeile. Așa a putut și nefericita kira Hrysánthi să se bucure pe lumea asta de dragoste.

Dar acum, în ultima vreme, fiindcă a îmbătrânit prea mult și picioarele i s-au umflat prea tare și au venit și sfeșnicele frumoase, un singur lucru mai cerea de la Sfântul Mina și îi ducea, în fiecare sâmbătă seara, ca să se pună bine cu el, darul; îi cerea i, i harul lui să-i dea să moară înainte de fratele ei, ca acesta să-i. Ulucă sfeșnicele frumoase.

Kira Hrysánthi vorbea singură, dădea bună seara în dreapta și n stânga, suia caldarâmul anevoie și înainta încet, oprindu-se la fiecare colț, ca după un alai de înmormântare bogată, spre biserică.

La celălalt capăt al orașului Megalo Kastro, la Poarta Haniei, I ratele ei, de cum auzi clopotul vecerniei, își făcu cruce peste pieptar și jiletcă, în grabă, ca și cum ar fi cântat la mandolină, și sari sprinten să-și închidă prăvălia.

Era un bărbat frumos, subțirel, cu privire jucăușă. Cu fața de culoarea alunei, îmbrăcat întotdeauna ca un flăcău de douăzeci de ani, cu pantaloni bufanți de postav, cu pieptar și jiletcă brodate, cu un brâu lat de mătase și ghete de aba de care poartă fanfaronii, creștini și turci, despicate pe la mijloc de sus până jos, ai șireturi roșii petrecute, ca să se vadă în mers pulpa tare, bărbătească. Își legă fesul pe cap, întinse voinicește ciucurele pe umărul stâng și porni la drum, călcând din piatră-n

piatră, sprinten, spre cel mai bun bărbier, sior Paraskevăs; în fiecare sâmbătă seara mergea să se bărbierească.

Căpitanul Polyxinghis înainta către frizerie și din când în e ând se oprea să le spună bună seara prietenilor lui prăvăliași, zicea și câte-o glumă, bea și câte un rachiu și pornea iarăși, cu fesul tot mai strâmb, în pas ușor. Se bucura că-și simte trupul vânjos, că toate măruntaiele lui lucrau ceas; se bucura că-și simțea și mintea fără griji. O dată i s-a întâmplat să citească într-o cărțulie un cuvânt care-i făcuse mare impresie: l-au întrebat, se zice, într-o zi pe Kanâris[33] cum a putut să facă atâtea fapte brave; iar amiralul a răspuns: „Pentru că totdeauna, măi copii, îmi spuneam: (’onstandf, o să mori!” Din ziua aceea căpitanul Polyxinghis își punea fesul pe-o ureche și, fie la război, fie la petrecere, dădea năvală înainte, murmura „Polyxinghis, o să mori!” și pornea mereu primul. Și pusese meșterii, iar aceștia i-au făcut, din piatră și marmură, în cimitir, un mormânt spațios, care era ca un baldachin subteran, cu galerie de jur împrejur și pernuțe, cu o măsuță joasă în mijloc, cu un dulap adânc în perete, unde se găseau totdeauna o sticlă plină și pahare de rachiu. Pentru că, atunci când îi venea căpitanului Polyxinghis cheful, umplea un coș cu gustări, lua doi-trei prieteni apropiați, coborau în mormânt și începeau să bea încet și să vorbească despre lupte, despre femei și despre moarte.

Căpitanul Polyxinghis mergea înainte și tâmplele i se înălțaseră ca două aripi roșii; se întâmpla ca astă-seară să fie dulce asfințitul, liniște, nu se mișca nicio frunză, trandafirul de aprilie mirosea frumos prin curțile caselor și stropiseră caldarâmul, iar pământul era înmiresmat. Și nu era de ajuns bucuria aceasta; ci peste puțin timp sior Paraskevâs avea să-l săpunească, să-l bărbierească, să-l stropească pe păr cu levănțică bună și-avea să iasă de nerecunoscut din frizerie, un flăcău de douăzeci de ani, și s-o iă pe străduțele strâmte, întunecate, ca să vadă ce-i mai fac cumetrii și drăguțele.

Oftă:

— Ei, dacă există Dumnezeu, să facă minunea! Acum o vreau! Sunt în floarea tinereții, acum vreau minunea! În urmă cu

33 Constantinos Kanâris (1793/1795-1877), amiral și politician grec care, in tinerețe, a luptat pentru eliberarea Greciei de sub stăpânirea turcească.

câțiva ani eram prea tânăr, nu aveam minte, cum să-nțeleg ce-nseamnă femeia și vinul și războiul! Peste câțiva ani o să-mi pierd puterile, în plus, cum o să mă mai bucur de lume fără dinți și fără șale? O să privesc la femei și-o să spun ca vulpea din poveste despre struguri… Sfinte Gheorghe, cred că dintre toți sfinții tu mă înțelegi mai bine. Te admir totdeauna în icoane, călare pe cal, iar pe crupele lui ai și-o femeie. Sfinte Gheorghe, tizule, ajută-mă și n-avea grijă, am să-mi mișc și eu picioarele!

Spuse, își ridică fesul pe frunte și intră pe Strada Mare.

Strada Mare era unul din cele două drumuri principale din orașul Megalo Kastro; pornea de la Poarta Haniei, din vest, și ducea la Poarta Lazaretului, unde erau piața mare, cele Trei Arcade și grădina pașei – un chioșc de lemn într-un pâlc de pomi prăfuiți, unde, în fiecare vineri, cântau nizamii. Celălalt drum principal se întretăia cu primul. Pornea de la Poarta Nouă, spre sud, și cobora până la port; la răscruce era piața, inima orașului. Pe Strada Mare se aflau cizmăriile, sticlăriile, prăvăliile negustorilor, cafenelele grecești, spițeriile. Prăvăliile, fiind lipite una de alta, întrețineau taifas subțire, proprietarii, calfele și ucenicii făceau glume, se înghionteau, bârfeau și izbucneau în râsete, și vai de Efendina, dacă trecea, sau de vreun cocoșat, ori sașiu, șchiop ori smintit. Cizmarii băteau toți deodată în calapoadele lor, ucenicii fluierau și toți aruncau cu coji de lămâi și tomate stricate.

În fiecare sâmbătă seara cheful se aprindea, iar astă-seară Strada Mare vuia iarăși, clopotele vecerniei o răscoliseră; s-a sfârșit, slavă Ție, Doamne, și săptămâna asta, ucenicii și băieții de prăvălie își scoteau șorțurile și se aplecau, afară pe trotuar, la stăpânii lor, turnându-le apă să se spele. Aceștia se spălau și se scuturau, își răsuceau mustățile, scoteau scaunele afară să se așeze și își comandau cafeluța lor mult dorită și narghileaua. Peste puțin avea să apară din piață și arăpoaica Rouheni, un munte de carne neagră, lucitoare, c-un șirag de pietre mari, albastre la gât, din acelea care se pun la cai, și cu sânii care-i atârnau până la pântece. Râdea totdeauna veselă, cu ochii jucăuși, dinții îi străluceau și ținea, aranjată bine pe cap, o tavă de plăcintă cu susan. Iar de la fântâna lui Idomenéas, iată-ți-l, avea să apară și Touloupanâs, mereu tăcut și trist, cu câte o tavă în fiecare mână, pe una plăcintă cu spanac, pe alta covrigi

cu susan și scorțișoară. Aceasta nu mai era Strada Mare, era o casă mare boierească, în care se aducea tratația.

Căpitanul Polyxinghis se opri o clipă și admiră strada grecească – prăvălii încărcate, mărfuri din belșug, niciun turc, aerul neîmbâcsit, creștinii glumeau și râdeau, clopotul bătea, rai este acesta, se gândi el, nimic nu-i lipsește, doar steagul cu cruce, dar o să vină și el, o să vină fără altul, noi, cretanii, o să-l aducem!

Zise și porni mai departe, spunând bună seara în dreapta și-n stânga și înaintând spre frizerie.

Umbrele crescură, muezinul urcase acum în minaret să cheme credincioșii pentru rugăciunea de seară; dar înainte de-a lua avânt să-și înalțe glasul spre cer se opri o clipă, își aranjă saricul verde pe care îl purta pe cap și se uită în jos, în jurul lui, la lume.

— Allah, Allah, murmură el, oricât bine ar face omul, nu ar putea niciodată să răsplătească cei doi ochi pe care i i-ai dat să privească lumea!

Se aplecă prin grilajul minaretului și se bucură văzând cum se întinde jos, multicolor, zgomotos, Megalo Kastro, cu minaretele lui albe, cu geamiile lui boltite, cu steagurile Profetului, cu grădini – și oftă copleșit de multă încântare.

— Pe toate le are binecuvântatul Megalo Kastro, pe toate, pe toate! Femei și voinici frumoși ca Nourís, încât, când îl văd că se repede călare pe armăsarul său negru, parcă am iarăși douăzeci de ani… Are și băieți albi, pufoși ca franzelele, care tărăgănează amaneaua la apus prin cafenele, de ți se zăpăcește mintea – și nu știi unde să mergi să slăvești pe Dumnezeu, la geamie sau la cafenele. Chiar și duhoarea lui, pe Mahomed, îmi place; când intru pe Poarta Lazaretului și răsuflu adânc și miros baliga pe care o leapădă măgărușii noștri cretani, inima mi se face grădină, de-ai crede că e îngrășată cu băligar… Iar eu nu dau duhoarea asta din Megalo Kastro nici pe toate parfumurile din lume. De parcă mi-aș mirosi subsuoara, pentru toți miroase urât, dar mie îmi place!

Spuse, răsuflă adânc, își puse mâinile la urechi și deodată glasul său țâșni egal, limpede, ieșit din măruntaiele lui, plin de pasiune, dragoste și poruncă. Ce dulceață era aceea și ce forță și cum întrecea glasul acesta al muezinului toate clopotele lui Moúrtzouphlos! Urca spre soare cu ciocul în sus, sfâșia cerul,

striga pe Dumnezeu – și dintr-odată cădea în Megalo Kastro ca o privighetoare; ai fi crezut că L-a băut pe Dumnezeu întreg și s-a îmbătat.

La ceasul în care muezinul saluta cu rugăciune și îl pizmuia pe Nourís-bei, acesta se întorcea posomorât de la conacul său, unde se dusese să-și liniștească mintea; dar pe fața lui și pe gât și pe pieptul dezgolit era întipărită rușinea și îl ardea. Calul său scosese spume galbene și nu era nici el în apele lui astăzi, cădea surd în genunchi și se poticnea. Marea se împurpurase, fierbea și se legăna fără să sufle deloc vântul. Trecu râul Iophyros, viile scoseseră primele frunze, migdalii înfloriseră deja, smochinii miroseau frumos.

— Nimic, nimic, mormăi Nourís-bei, nimic nu poate să mă mângâie. Blestemate fie marea și pomii și soarele!

Îi apăru iarăși dinainte căpitanul Mihalis, cum desfăcuse cele două degete în pahar, auzi iar cum trosnea sticla, iar Eminé atârna deasupra lui, aprinsă de dorință.

— Ptiu mie! strigă el tare. De s-ar deschide pământul să mă înghită! De vreme ce nu ești cel mai bun bărbat într-un ținut, de ce să-ți mai dorești viața? Ducă-se dracului!

Îi tot venea în minte noaptea trecută, ce tristețe fusese aceea, ce beție de rachiu, cum se îngrămădise pe prag beat criță, în vărsătură! Totuși își amintea: acum îl luase somnul, și ce strigăt sălbatic fusese acela, ce plânset! Dimineața, când a apărut harapul și-l spăla, visul s-a făcut fum și s-a risipit, însă în inimă i-a rămas înfipt un cuțit.

Trecea acum pe lângă cimitirul turcesc, mormintele, pietrele funerare drepte, cu litere încâlcite, cu saricurile de marmură colorate, ca un popor de marmură, care se ridicase din pământuri și se căznea să se dezlipească, să se repeadă afară din morminte, să se întoarcă în Megalo Kastro.

Căută cu privirea să deslușească în colțul dinspre mare, între doi chiparoși, mormântul tatălui său; dar îndată ce-l găsi tâmplele îi trosniră; parcă se mișca saricul de marmură, parcă se lăsa pe spate, cum obișnuia să-l poarte sângerosul Hanialăs când se mânia. Totul se învârtea, ameți și calul se poticni și se îndreptă spre mormânt, iar beiul se apucă de coama lui, să nu se prăbușească. Trăgea de frâu cu turbare, iar mândrul armăsar se ridică în două picioare sforăind furios; întâia oară s-a poticnit, întâia oară în atâția ani, semn rău!

Beiul scoase un strigăt, dădu să descalece ca să intre și să se închine la mormântul tatălui său, dar se temu de mort. Deodată mintea i se limpezi și își aminti foarte clar visul din noaptea t recută: tatăl său stătea deasupra pernei lui, zdrențăros, plin tot de noroi, desculț; el, care nu catadicsea să calce cu picioarele goale pe pământ! Ridicase mâna scheletică, neagră ca tăciunele:

— De câți ani dau ocol conacului tău singuratic? îi strigă el. Din 1866, numără, sunt douăzeci și trei de ani! Aveam încredere că fiul meu, singurul meu fiu, o să mă aibă zi și noapte în minte și-o să-și ascută cuțitul să mă răzbune… Dau ocol acum conacului tău singuratic, dar nu aud decât hohote de râs, buzukia și amanele. Și pe mine mă lași să umblu pe ulicioare și pe câmpuri rușinat. Pentru ce facem fii? Ca să ne răzbune. Iar tu nu te-ai rușinat, te-ai făcut frate de cruce cu fratele ucigașului meu! Și i-o arăți descoperită, fără văl, pe femeia ta. Să piei o dată, ghiaurule!

Cum auzi ocara grea, pe Nourís îl apucă mânia și dădu să strige: „Ei, bătrâne, chiar o să mă stăpânești și din mormânt? Ajunge de-acum!”, dar cuvintele se înghesuiră încurcându-se și-i înecară gâtlejul. Dădu pinteni calului și, când soarele nu apusese încă, intră prin Poarta Haniei și se repezi spre mahalalele grecești.

Căpitanul Mihalis intra în ceasul acela prin celălalt capăt al orașului Megalo Kastro, prin Poarta Lazaretului. Își zorise iapa, căci cobora soarele și se temea că nu va apuca deschisă poarta fortăreței. Desluși de departe cum se ridică leproșii; toată ziua îngrămădiți în dreapta și-n stânga porții fortăreței, în praf și în baligă, întindeau mâinile lor ciunge și cerșeau; la apusul soarelui corvoada se sfârșea, se ridicau, se rânduiau unul în urma altuia și porneau la drum spre Meskiniă, satul leproșilor. În față mergea astă-seară perechea de curând căsătorită, care se îmbrățișa ieri-noapte cu atâta dorință; nu se întorceau să se privească unul pe altul, ci se grăbeau. Călătoreau toți tăcuți, cu obrajii mâncați, fără nasuri, fără urechi, unii orbi, alții ai fi zis că râdeau, pentru că nu aveau buze și li se vedeau dinții; alergau toți grăbiți, de parcă era a Doua Venire, auziseră trâmbița îngerului, săriseră din pământ și, din grabă, nu voiau să aștepte toate trupurile.

Căpitanul Mihalis întoarse capul în altă parte. Îi era silă să

vadă boala. „Numai oamenii zdraveni trebuie să trăiască, se gândi el. La ce folosesc ăstia?”

Dădu pinteni iepei și trecu prin poarta fortăreței, chiar în clipa în care nizamii păzitori ai porții sunau din trâmbiță spre soarele care apunea, iar steagul turcesc cobora.

III

Grea a fost noaptea aceasta, neclintită, înăbușitor aerul, rău, i dormit căpitanul Mihalis. Neliniștitoare a fost zăpușeala, în miuneric frunzele crude ieșite de curând se închirceau cu trislețe. Castrioții și castriotele deschideau ferestrele, ieșeau pe tei. Isc și își descheiau cămășile să răsufle mai ușor. Câteva bătrâne .111 presimțit nenorocirea, au ieșit și ședeau pe praguri, dar nu deschideau gura să-și dezvăluie gândul; se temeau să nu le audă Ursitoarea orașului Megalo Kastro – blestemată fie ea! – și să pună în faptă, cine știe, ceea ce nu fusese hotărât încă bine-bine.

Așadar tot șușoteau între ele și se căzneau să schimbe mereu vorba, să se liniștească, dar imediat discuția se întorcea la îngrijorarea lor ascunsă, nemărturisită:

— Îți amintești și ultima dată. O frunză nu se clătina…

— Taci!

— Și nu auzi un vuiet sub picioare?

— Taci!

Și se încuiau iarăși înăuntru și așteptau, ca mângâiere, soarele să apară.

Înfășurat într-un nor rar, arămiu, posomorât, încruntat, soaiele se ridică din dosul munților Lasithi. Luară foc minaretele, se împurpură marea, iar Moúrtzouphlos bătu iar cele trei clopote; mahalalele grecești se foiră, prinseră să se deschidă porțile și să apară îmbrăcați de duminică, bine spălați, cu cămăși scrobite, gospodarii: bărbatul, nevasta, mai în urmă soacra și înainte, rânduiți, copiii, băieții cu batistuța albă împăturită în mână, fetițele cu panglicuța în chip de fundă în păr.

Mergeau să se închine voinicului căpitan cu tâmple cărunte, îl orașului Megalo Kastro, Sfântul Mina, călărețul. Să-l asculte și pe mitropolit, care astăzi va rosti o cuvântare, să ia și anafură din mâna lui. Adică astăzi e duminică, negoț nu-i, prăvăliile sunt închise, doarme o zi marele negustor Satana; așadar să asculte cuvântul lui Dumnezeu, nu costă nimic, nu pierd nimic, iar mâine dis-de-dimineață – iarăși metrul, cântarul, târguiala, și cum se mănâncă unul pe altul! Șase zile ale diavolului, una a lui Dumnezeu, aprinde lumânare ambilor ca să fii liniștit.

Biserica strălucea precum cerul, mirosea frumos a ceară și

tămâie, era călduță și vuia ca un stup de albine plin de îngeri, sfinți și oameni. Nu-i încăpea pe toți creștinii, mulți stăteau în pronaos, alții, în curtea dimprejurul ei. Mitropolitul, gras, uriaș la trup, cu barba albă ca neaua, cu odăjdii aurite, cu mitra împărătească, stătea pe tronul său, ca o fiară teribilă născută în cer, care a coborât pe pământul acesta să-i cerceteze și să-i înfricoșeze pe oameni.

Popa Manolis se oprise la Ușile împărătești, schimbat la față, îmbrăcat în aur, și cânta tremurat Evanghelia zilei, când Kaiambis deschise poarta, să pornească și el cu nevasta lui la biserică. Duminica trecută fusese cununia lor și, așa cum era obiceiul, azi, după opt zile, îmbrăcați în ginere și mireasă, noua pereche trebuia să meargă să se închine căpeteniei locului, Sfântul Mina, și să aducă în dar o pâine mare, frământată cu scorțișoară, mastică și zahăr.

Căsuța lor era aproape de port, acolo unde începe mahalaua ovreiască, pe străduțele strâmte și întortocheate pe care le bate crivățul și le arde sărătura mării. Garouphaliă își luă bărbatul de braț, se sprijini de el și înaintau încet, mândri, și salutau amândoi din adâncul sufletului natura îmbrăcată în haină de sărbătoare. Cum mai străluceau și miroseau drumurile împodobite cu mirt, cum râdeau pietrele, cum se înveșmântase ca de nuntă pământul pe neașteptate și câțiva ciulini din gardul unei grădini scoseseră flori albe… Acesta să fie Megalo Kastro, cel oropsit de turci, acestea să fie străduțele strâmte din mahalaua săracă și duhorile gunoaielor, și-aceasta să fie marea Cretei, despre care se spune că e sălbatică și nu iubește oamenii? Garouphaliă ridică pe-ascuns ochii plini de dorință și-și privi bărbatul: „Doamne, ce tot îndrugă popii? Asta-i raiul, alt rai, Doamne, să nu-mi dai!”

Ajunseseră acum în piață, coteau s-o ia spre biserică; Kaiambis se întoarse, își privi nevasta și se tulbură; deodată i se păru că lumea se scufundase și că nu mai rămânea în haos decât ființa asta de lângă el, călduță, înmiresmată, înfășurată în cămășuțe frumos mirositoare, cu combinezoane și fuste, cu nasturi și șiraguri de mărgele, a cărei gură avea mireasma unei dulci călduri omenești… Era cam fără chef de alaltăieri seară, primise înștiințarea să poftească la căpitanul Mihalis, așadar aveau să treacă opt zile până să-și îmbrățișeze iarăși nevasta, și i se aprinse sângele. Se opri în mijlocul pieței; ce-i pasă lui,

sălbaticul sfakiot, de Sfântul Mina și de obiceiurile locului? Și pentru ce să-și risipească timpul prin biserici, în loc să se întoarcă repede acasă – sunt căsătoriți de curând, Dumnezeu iartă… îi mai rămânea puțin timp, fiara de căpitanul Mihalis va fi coborât deja în pivniță și-l va fi așteptând – o strânse de braț pe femeia lui și îi făcu cu ochiul.

— Nu ne întoarcem la căsuța noastră, bre femeie? face el și răsuflarea i se tăiase de dorință aprinsă.

Femeia se îmbujoră și genele i se îngreunară.

— Cum poftești, Iannâkis dragă, murmură ea și lăsă ochii-n jos.

Luară drumul înapoi, ca și cum erau hăituiți; imediat trecură prin piață, pe lângă Platan, pe lângă Poarta pașei, intrară pe străduțele strâmte și ajunseră la port. Kaiambfs dădu una, deschise (toarta, intrară, puseră zăvorul și săriră în pat.

În acest timp, de la revărsatul zorilor, căpitanul Mihalis coborâse în pivniță și ședea. În dreapta lui, pe doi drugi groși, trei butoaie de vin, în stânga lui încă două vase mari de pământ, unul cu ulei și celălalt cu grâu. Deasupra capului, atârnate de grinzi, șiraguri, smochine, rodii, gutui, pepeni galbeni de iarnă, precum canarii, cu dungi verzi; pe perete, mănunchiuri de sovârv, salvie și măghiran pentru ceaiuri. Pivnița mirosea a vin și a gutui; peste puțin aveau să fie aduse găinile fierte, caracatițele și cârnații și mirosurile aveau să se schimbe.

Ședea pe un scaun înalt și-și rezemase de perete capul greu, strâns legat cu tulpanul negru. Își pironise ochii pe ușa din fața lui și nu vedea nimic, nu se gândea la nimic, neclintit; numai din când în când strângea cu mâna ca-ntr-un clește marginea mesei joase și lemnul se îndoia.

Mintea îi era neclintită, grea, ca o fiară oarbă încremenită, dar inima îi clocotea; viața i se supusese, nimic nu-i lipsea: era bărbat puternic, bine însurat, gospodar, lumea ținea seama de el; fiul îi semăna, așa că nu se temea de moarte; îndată ce va muri, fiul său îi va lua locul. O aluniță pe care o avea la gât o avea și băiatul lui, sprâncenele lui erau dese și țepoase ca ale sale, iar ochii ca ochii săi, mici, rotunzi și negri ca mura. Atunci, ce naiba avea inima lui de mugea? Nu putea să se bucure, să râdă, să rostească și el o glumă sau o vorbă bună, să se mângâie. Totdeauna zăvorât în sine, posac și mohorât. Într-o

seară când venise să-și petreacă timpul în casa lor fratele nevestei lui, Manolákis cel bun la inimă, croitorul, și a spus ceva și a râs, căpitanul Mihalis s-a încruntat, și bietul Manolákis a înlemnit, ședea ca pe jăratic de-acum, iar peste puțin s-a ridicat și a plecat. Atunci căpitanul s-a întors spre fiul său:

— Nu i-ar fi rușine, a spus el cu dispreț, nu i-ar fi rușine. A râs!

„Când va fi eliberată Creta, se gândea el uneori, va fi eliberată și inima mea. Când va fi eliberată Creta, voi râde și eu." Și totuși, nu după multă vreme, avusese un vis foarte vesel – se făcea că fusese eliberată Creta, băteau clopotele, străzile erau așternute cu ramuri de mirt și dafin, în port ancorase o corabie albă, iar prințul Athenei sărea pe chei, se apleca și săruta pământul Cretei. Și el, căpitanul Mihalis, stătea pe chei și ținea pe o tavă de argint cheile orașului Megalo Kastro, să le predea prințului. Stătea acolo cu tava, vedea, era eliberată Creta, era eliberată – dar inima lui nu se ușura. „Ce naiba am! mormăi el furios. Ce naiba-mi lipsește? O să crăp!" Sângele îi fierbea, fruntea i se umflă, ochii i se înroșiră. Urca, cobora, se scufunda în el Creta. Nu era insulă, era o fiară care zăcea pe întinsul mării; era Gorgona, sora lui Alexandru cel Mare, care bocea și lovea tare și învolbura marea… Și pe când căpitanul Mihalis îi asculta bocetul, mintea i se mută în alt loc, Creta își schimbă chipul; un platan prindea rădăcini în el și creștea stufos, îi mânca măruntaiele, iar de crengile lui atârnau ca niște clopote strămoși bătrâni, desculți, vineții, și-și mușcau limba, și sufla un vânt puternic… Și în timp ce căpitanul Mihalis întindea brațele să fi se închine, toate dispărură, mintea i se goli și nu mai rămase decât un felinar cu geamuri roșii și verzi, iar pe jos, Nourís și rachiul de chitră și potârnichea friptă – și dintr-odată un râs cotcodăcit și două sprâncene de cercheză.

Căpitanul Mihalis sări ca ars și lovi tare cu pumnul în perete, de se clătină casa. Își pironi ochii în ușa joasă și, înfuriat, începu deodată să înjure pentru că măscăricii întârziau.

În vreme ce căpitanul Mihalis lovea cu pumnul în perete, din cele patru margini ale orașului Megalo Kastro porniseră deja măscăricii. Primul, Ventuzos, cârciumarul, se sculă, dis-de-dimineață, își făcu cruce, se opri în fața iconostasului cu candela neadormită și rugă pe ocrotitoarea lui, pe Preasfânta

Fecioară Ampeliotissa1, să-i dea putere să reziste. Pornea la o luptă grea, opt zile avea să țină, dintr-o duminică până-n cealaltă duminică, și opt nopți, și dacă nu-l ajuta Preasfânta lui Fecioară era pierdut. Îl pusese, cu ani în urmă, pe Nicodim călugărul să-i picteze o Preasfântă Fecioară nu cum o făceau pictorii, mamă, doică, ci cum o văzuse el, chipurile, în vis: o femeie precum culegătoarea de struguri în august, voinică, cu buze groase, cu basma cretană albă pe cap și ținând în brațele ei, culcat, un ciorchine mare, ca prunc. Călugărul s-a împotrivit la început, asta, zicea el, nu se poate, cărțile sfinte nu scriu asta, este păcat; trebuie să țină în brațele ei pe Hristos, nu un ciorchine de struguri. Dar Ventuzos i-a dat pe deasupra o sticlă de rachiu și două ocale de cod, și călugărul s-a îmbunat îndată, și-a făcut cruce, a luat pensulele și a făcut-o pe Preasfânta Fecioară Staphylomâna[3435].

Și-acum Ventuzos stă dinaintea ei desculț, în izmene, și se roagă:

— Stăpână Ampeliotissa, care ocrotești tavernele și pe cârciumari, te las sănătoasă. Mă duc, cobor în pivnița căpitanului Mihalis, înțelegi dumneata ce înseamnă asta, ajutor! Eu, știi bine, am dat parale, cod și rachiu ca să te facă, ajută-mă dar! Ajută-mă să rezist să nu mă îmbăt și să nu încep iarăși să vomit și să murdăresc pereții. Și luminează, Fecioara mea, fiara asta neîmblânzită, pe căpitanul Mihalis, să ne slobozească repede. Mult e opt zile și opt nopți, Preasfântă Fecioară, mult e, aman!

Se spălă, se îmbrăcă, își luă cetera de la iconostas, ieși în curte, își salută nevasta, pe Marousio, și pe cele două fete și le porunci să vină la fiecare două zile să afle ce se întâmplă. Le lăsă parale pentru toată săptămâna să cumpere de mâncare, îi spuse fetei mari, care știa bine carte pentru că era învățătoare, să-i scrie ceva pe-o bucată de hârtie, puse hârtia în buzunar, privi în jurul casei, ca și cum și-ar fi luat adio de la ea, își făcu cruce și porni.

Trecu întâi pe la tavernă, scoase hârtia și o înfipse în ușă, s-o vadă lumea: „Proprietarul este silit să lipsească timp de opt zile

---

34 Ocrotitoarea viței-de-vie și a podgoriilor. Termen format, în tradiția populară, de la subst. *to ampeli* - vie, podgorie; în gr. v. *be dmpelos, -ou* - viță-de-vie.

35 In trad., Mama strugurilor.

cu treburi”. Apoi se liniști puțin și porni grăbit spre casa căpitanului Mihalis; a întârziat, n-o să-i facă observație balaurul, dar o să-și încrunte sprâncenele – și e de ajuns.

Trecând pe lângă casa fratelui său mai vârstnic, marele negustor, iuți pasul.

— Să nu mă vadă, o să înțeleagă unde mă duc și iarăși o să am ceartă cu el – să nu se-amestece în treburile altora măgarul ăsta mare!

Își frecă nasul mare cât o vânătă, care în fiecare lună i se lungea tot mai mult, mai să-i intre în gură.

— Să nu se amestece-n treburile altora, murmură el din nou, n-o să-mi bage el mințile-n cap! Dar l-am aranjat și eu bine deunăzi. Nu știu ce dracu’ pățisem, că mă împleticeam și mă loveam de ziduri, și iată-ți-l pe gospodarul nostru cel zdravăn că iese din casa lui boierească. Cum mă văzu lăsă capu-n jos. „Măi, Manolis, blestematule, îmi face el, nu te-ai săturat încă să tot bei, să bei, să bei?” M-am proptit și eu bine în zid și am deschis gurița: „Măi, mare negustor, îi fac eu, nu te-ai săturat încă și dumneata tot să nu bei, să nu bei, să nu bei?” Doi-trei care treceau atunci pe-acolo, oameni vor fi fost sigur, se opriră și izbucniră în râs. Și măgarul cel mare a plecat cu coada-ntre picioare!

Vorbea singur Ventuzos și mergea: – Voia lui Dumnezeu a fost, pentru că m-am născut în Vinerea Mare și a fost și tatăl meu popă, să mă fi făcut și eu popă, că mulți copii are cică dracul, poate într-o zi chiar și episcop. Dar cum să mă înghesui cu la școală, cum să intru eu în jug! De mic cântam la ceteră, de ascultau și pietrele și horeau; unde era petrecere și bucurie, hop și eu la mijloc, mă lipeam de ceată și nu mă mai dădeam dus, de-aia și cucuvelele alea de Fete Necăjite m-au numit Ventuzos. Încet-încet m-am obișnuit și să le trag la măsea, nu mai puteam să trăiesc fără mireasma vinului; atunci am deschis și eu tavernă. Am comandat și-o Preasfântă Fecioară a mea, care să mi se poI tivească, pe care nimeni altul în creștinătate să n-o aibă, să o (hem să vină, să nu alerge ici și colo pentru grijile altora și să mă lase pe mine în ceasul în care am nevoie de ea. E numai a mea, și n-o împrumut nici unui încornorat. Mi-a cerut-o anul trecut cel ce-și bate joc de Dumnezeu, căpitanul Polyxinghis, să comande, zicea, și el una la fel. Dar eu cum să i-o dau! „Tu dai iapa ta, căpitane Polyxinghis? îi fac eu. Nu. Ei,

atunci nici eu pe Preasfânta Fecioară a mea!”

Pe când vorbea singur și tot mergea, dintr-odată, într-un colț, în fața fântânii lui Idomenéas, iată-ți-l că dă nas în nas cu Phourogatos și Bertodóulos, care se îndreptau și ei gâfâind spre casa balaurului. Atât de tare se grăbeau ei toți, că era cât pe-aci, ciocnindu-se, să se spargă cetera lui Ventuzos, iar pălăria lui Bertodóulos să se rostogolească jos.

— Măi, Ventuzos, făcu Phourogatos, ce te grăbești să intri în gura leului? Stai să răsucim o țigară, să ne facem curaj.

Se așezară pe parapetul de marmură al fântânii și își scoaseră tabacherele. Phourogatos trona la mijloc, uriaș, îngreunat de bătrânețe, cu picioarele lui lungi, de care, când se ridica să joace, sălta de bucurie pământul Cretei; dacă i-ar lipsi picioarele, nu i-ar mai da niciun om bună ziua, căci cine-i dă bună ziua bărbatului pe care-l bate nevasta? Avea sprâncene late și țepoase, drepte, și semăna leit c-un motan grăbit. Se aplecă spre prietenul său Bertodóulos cu duioșie, îi potrivi pe umeri pelerina, care i se desfăcuse în ciocnire, și îi așeză pălăria tare de pâslă pe părul lung, încărunțit.

Era un bătrânel curat, vesel, cu înfățișare subțire, nobilă, cu bărbie ascuțită, rasă proaspăt și cu doi perciuni groși, presărați cu pomadă neagră. Era primul bărbat în Megalo Kastro, poate și în toată Creta, care nu s-a temut de Dumnezeu și nici de oameni și și-a ras mustața. La început cretanii îl luară drept spân sadea și nu se supărară; dar când aflară că o rădea se făcură foc: asta, ziceau ei, nu se face, strică rânduiala lumii, încurcă femeile cu bărbații – și unii aruncau cu pietre și cu coji de lămâi în el, iar alții, cei mai mintoși, nu-i mai dădeau bună ziua.

— Asemenea mascarade nu îngăduie cretanii! i-o trânti în față într-o zi Barbaiánnis, răsucindu-și mustățile. Aici, în Creta, măi Bertodóulos, sunt două feluri de oameni, nu trei. Bărbați sau femei. Pe ăia și bărbat, și femeie nu-i îngăduim.

Și într-o duminică, la beție, în timp ce Bertodóulos trecea pe la Trei Arcade cu chitara lui, mândru, cu pas ușor, Phourogatos îl înșfacă și voia, de fața cu toată lumea, să-i dea jos pantalonii, să vadă, zicea el, dacă este Bertodóulos sau Bertodoulina, să se liniștească; dar interveniră câțiva inși treziți din beție, iar Phourogatos se căi, îl apucă plânsul, îl luă pe Bertodóulos în brațe și îl strângea, îl dezmierda și-l săruta, iar acesta strigă:

— O să crăp, boierule, lasă-mă!

Și dădea din picioare și țipa. Iar de atunci, cei doi se legară prieteni nedespărțiți.

Norocul lui că nu era cretan, norocul lui că era din Zâkynthos, conte, zicea, și nu-și mai amintea nici el cum picase în Megalo Kastro, în mijlocul unor oameni sălbatici, și le făcea pe învățătorul, să-i învețe, zicea el, chitara. Și nu-l chema Bertodóulos, îl chema conte de Mantzavino, dar pentru că tremura de frig și iarna, și vara și ieșea afară înfășurat mereu într-o pelerină largă, înverzită, și fiindcă era zgribulit și crăcănat și vorbea ciudat și spunea glume și mai era și fricos, cretanii l-au botezat Bertodóulos[36] – țși i s-a potrivit.

Dar cu fiecare an lecțiile se împuținau – ce să facă cu chitara castrioții? Și vocile lor de măgari nu se potriveau cu canțonetele zakynthiene – iar sărmanul Bertodóulos murea de foame, umbla prin cafenele, istorisea cu mult har despre viața sa, despre măre-

iile trecute, despre prințese și cântările în grup și prăjiturile cu migdale din Zâkynthos, își lua chitara pe genunchi și cânta încet vreo melodie veche, iar cafegiul era darnic și-l trata c-o cafeluță și un pesmet, uneori c-o bucățică de rahat, alteori c-o dulceață și tin pahar de apă și astfel contele își amăgea foamea. Uneori cerea îngăduința să înfășoare bucățica de rahat într-o hârtie curată și-l lua cu el, căci se încurcase cu bătrâna proprietăreasă a asei, o văduvă urâtă, și nu-l lăsa inima să mănânce și să se lângă pe buze de unul singur, mai ales că sărmana de ea se-nnebunea după lucum, pentru că n-avea nevoie de dinți ca să-l mestece.

„Bun e ăsta pentru pivniță”, se gândi într-o zi căpitanul Mihalis, care îl ascultase cum broda adevăruri și minciuni în cafeneaua lui Trialonis.

În ziua aceea vorbea despre Zâkynthos, floarea Levantului, unde piciorul turcului n-a călcat niciodată, unde, se zice, s-a născut acel „Te cunosc după tăișul...”[37]. Îi strigă:

---

36 în gr. *bertodoulos* - viclean și descurcăreț.

37 Primul vers din imnul național al Greciei, compus în 1823 de Dionysios Solomos, născut în Zâkynthos în 1798 și mort în 1857 în Kerkyra. Poezia sa *Ymnos eis tin Elejiherian — Imn Libertății*, transpusă pe muzică de N. Mântzaros, devine în 1865 imnul național al Greciei. Primele două versuri: „Te cunosc după tăișul / Spadei tale în

— Ascultă ce-ți spun, kir Bertodóulos. Te-ai născut boier, e o rușine pentru un oraș ca Megalo Kastro să nu poată să te hrănească. Așa că eu am să-ți asigur un venit lunar, să nu suferi. Dar în schimb ai să vii ori de câte ori am să te chem în pivnița mea.

— Cu bucurie, boierule, răspunse contele și i se înclină cu pălăria până la pământ. Servul tău, preavesdte căpitan Mihalis!

Phourogatos îl înfașă ca pe prunc pe bătrânel, iar el se hlizi mulțumit, de parcă l-ar fi gâdilat.

— Fă-ți curaj, Bertodóulos, spuse Ventuzos. În mare furtună intrăm, aprigă… în pivnița asta s-a născut „Te cunosc după tăișul".

— Nu-ți face griji, sior Ventuzos, mi-am luat măsuri, de bine, de rău. Poftim! spuse cu mândrie și scoase de sub pelerină o bocceluță pe care o ținea la subsuoară.

— Ce ai acolo, sior Bertodóulos? întrebă Ventuzos pipăind bocceluța.

— Hainele mele, să mă schimb, răspunse bătrânelul cel îngrijit și roși.

— Ei, ajunge de-acum, făcu Phourogatos, aruncând mucul de țigară. Ne-am tras răsuflarea, să mergem, băieți, jos în Labirint. Să mergem și să ne-ajute Dumnezeu!

Se prinseră de mâini, Bertodóulos la mijloc, și porniră spre poarta căpitanului Mihalis.

Cei trei înaintau cu bărbăție, dar aproape de biserica Sfântul Mina, în fața geamiei Sfânta Ecaterina, ultimul invitat, Efendina, se căznea, dar tot nu reușea să treacă de pe un trotuar pe celălalt și să intre în mahalaua căpitanului Mihalis.

Era de vârstă mijlocie, cu bărbiță bălaie, tunsă scurt, cu ochi spălăciți, bulbucați și năuciți, capul înfășurat de mai multe ori c-un saric lat, alb ca neaua – era giulgiul său și îl purtase toată viața pe cap, gata în orice clipă să se-nfășoare în el și să intre în Rai. Se dusese, cu ani în urmă, la Mekka, și din acele sfinte zile, greu de suportat din pricina arșiței, setei, duhorii, nebuniei divine, se zdruncinase la cap. Mintea i se umpluse de flăcări și spaime. Se întorsese în Megalo Kastro și se făcuse hogea la geamie, unde fusese îngropat un strămoș al său. Într-o vreme veneau câțiva copii de turci să-i învețe carte, și când îi bătea el, când îl băteau ei, până ce într-o zi Braimaki, nepotul

---

avânt…[44]

lui Nourís-bei, i-a spart capul, și școala a luat sfârșit.

Moscheea era alături de biserica Sfântul Mina, cu o curte lungă și spațioasă, așternută cu iarbă; în fund, trei cămăruțe dărăpănate, iar în mijlocul curții, mormântul sfântului – un sicriu de lemn cu o placă de marmură dreaptă având un saric verde în vârf și litere de aur spălăcite de ploi și de soare. În jurul sicriului, bănci lungi și scăunele unde ședeau credincioșii în fiecare vineri, îl priveau pe sfânt și tăifâsuiau, își fumau ciubucul, beau cafele pe care le fierbea mama lui Efendina, Hamide-mula, descântătoarea; saricul era scobit pe dinăuntru și credincioșii îi aruncau bănuți de metal și mici ofrande, ca să-i ajute sfântul în treburile lor, în lumea asta și în cealaltă. Ei nu cereau, precum creștinii, multe lucruri: doar mâncare bună, femei bune, inimă bună, și în lumea asta, și în cealaltă. Atât, și aruncau ofrande sfântului ca să mijlocească pentru ei.

În fiecare dimineață, la ceasul în care ieșea soarele, Efendina ședea cu picioarele îndoite sub el în curte, alături de strămoșul său, pe pământ, iar pe genunchi avea un Coran mare, se clătina în față și-n spate, până când îl apuca amețeala, și tot citea psalmodiind și plângea; și uneori, când era frig, sărea în sus, întindea brațele, înclina capul pe un umăr și dansa ca dervișii, fluiera, scuipa, bătea din picioare și se încălzea. La amiază, când îl strângea foamea, își lua avânt și alerga ca scos din minți de la un capăt la altul al curții, se smiorcăia și sufla ca un burduf, ud leoarcă de nădușeală, și nu purta decât saricul și niște izmene din pânză de sac. Treceau vecinii, îl priveau prin grilajul ferestruicii de la drum și unii râdeau, alții se înduioșau și-i strigau: „Pentru numele lui Dumnezeu, Efendina, ce-ai pățit, cine te-a pus pe fugă?” „înalț văpăi, vecine, răspundea el fără să se oprească, înalț văpăi!”

Când scăpa de bătrâna lui mamă și ieșea afară, copiii de greci îl fugăreau și aruncau cu pietre după el, iar el alerga speriat și se căznea să treacă de pe un trotuar pe celălalt, dar nu putea. Drumul îi părea un râu, se repezea să-l treacă, dar i se tăiau puterile și se i răgea înapoi îngrozindu-se, pentru că nu știa să înoate. Ori de câte ori căpitanul Mihalis se punea pe petrecere, îl chema pe Efendina, să aibă, desigur, și un măscărici turc; iar Efendina primea cu teamă și dorință arzătoare înștiințarea, număra lunile din când în când, tot așteptând să treacă mai repede și să vină iarăși Haritos la

moschee, să-i șoptească pe-ascuns la ureche: „Salutări de la unchiul meu, căpitanul Mihalis, și să poftești, zice, în pivniță.

Tot timpul poftea la carne de porc, pâine albă, cârnați și vin. 1) ar vin Profetul nu-l lăsa să bea; carne de porc nu-l lăsa să mănânce; femeie iarăși nu voia să vadă-n ochi, îl apuca tremuratul, și într-o zi când l-a atins o benghaziană și s-a prefăcut că-l urmărea, el s-a rostogolit pe jos și scotea spume. Doar o bucurie îi mai rămăsese, o bucurie păcătoasă, dar foarte îmbietoare – să-l cheme la fiecare șase luni căpitanul Mihalis și să-l pună să bea vin, să mănânce friptură de porc, să-și umple pântecele, cât pentru încă șase luni.

— Fă-mă să-ți știu de frică, pe credința mea, căpitane Mihalis! îi zicea el. Pune-mi cuțitul la gât: „ia de mănâncă porc!”, strigă-mi, „ia de bea vin, altfel o să te înjunghii!”. Silește-mă, căpitane Mihalis, ca să nu fac păcat de bunăvoie.

Mânca așadar și bea, și rostea toate înjurăturile pe care le adunase șase luni în gâtlej și pe care Profetul nu-l lăsa să le scoată. Și dădea la iveală apoi tot ce știa despre „Vecinul1” său – așa îl numea el pe Sfântul Mina. Un zid îi despărțea, și-l auzea ieșind toată noaptea călare din biserica lui, și pe Efendina îl apuca groaza, se vâra sub plapumă, iar dimineața fura uleiul din candela strămoșului său și umplea într-ascuns candela Sfântului Mina.

Opt și cu opt, șaisprezece zile pe an, Efendina mănâncă și bea și înjură în pivnița căpitanului Mihalis, ca un bărbat adevărat, mintea îi merge ceas, nu mai înalță văpăi și e-n stare să treacă de pe un trotuar pe celălalt fără frică. Dar zilele bune se duc ca fulgerul, se duce și nefericitul Efendina din pivniță, și începe iarăși sfințenia și mucenicia.

Toată noaptea nu a putut să doarmă de bucurie; în zorii încețoșați se ridică, străbătu curtea desculț, deschise încet poarta, să nu-l audă mama lui, și se repezi afară. O porni pe lângă zidurile bisericii Sfântul Mina, trecu pe lângă școala grecească și ajunse la geamia Sfânta Ecaterina. Se opri. O sudoare rece îl scaldă peste tot, acum trebuia să treacă pe trotuarul din față ca s-o ia spre casa căpitanului Mihalis. Întinse piciorul, dar îndată îl trase înapoi și începu să tremure; acesta din fața lui nu era drum, era un râu adânc, care rostogolea pietre și lemne și curgea înspumat printre cele două trotuare.

Efendina se rezemă de zid, își șterse sudoarea și privi în sus

și-n jos drumul.

— Oare nu trece nimeni, n-o să treacă nimeni, turc sau creștin, sau ovrei, să-i fie milă de mine?

Cu limba scoasă, gâfâind, Efendina aștepta. Vizavi, pe celălalt trotuar, vinul, friptura de porc, cârnații; suflete drag, ia-ți, băiete, curaj, fa un salt și treci!

Își luă iarăși avânt, dar cum se apleca și vedea drumul se trăgea înapoi și se lipea iarăși de zid.

Deasupra lui minaretul geamiei Sfânta Ecaterina strălucea alb ca zăpada, soarele cuprinsese acoperișurile și cuptorul lui Touloupanâs scotea fum; în casa din față o găină făcuse oul și cotcodăcea. Din biserica Sfântul Mina se auzeau dulci, adormitoare psalmodii.

— Măi, chiar n-o să treacă niciun creștin să se ducă la bisei ică, să i se facă milă și de mine? Chiar n-o să treacă? A rămas pustie lumea? Ce-nseamnă pustiul ăsta? Sunt pierdut!

Deodată îl cuprinse groaza, nu vedea pe nimeni și se puse pe M i igat:

— Ei, creștini, ajutor!

Poarta din față se deschise; bogată poartă, cu grilaj greu de bronz; apăru kir Harilaos Liondarăkis, zaraful cel zgârcit. Un pitic cu fundul ca un ghem, înalt de un cot, cu barbă și mustață.. Ilbatice, cu degete scurte, păroase, cu pantofi cu trei rânduri de pingele, cu un paltonaș cafeniu, iar în mână ținea un baston cu mâner de argint care înfățișa un cap de leu. Era, adică, dintr-un mare neam venețian, care s-a grecizat, kir Harilaos Liondarăkis; iar pe flamura lor erau pictați străbunii și pe turnul lor, încrustat un leu.

Ieșea să meargă la biserică; când îl văzu pe Efendina, începu sa râdă cu răutate; se bucura să vadă nebuni, leproși, orbi, săraci, nefericiți; așa se mângâia și el de statura lui.

— Efendina! îi strigă el. Curaj, sărmanule, fa un salt!

— Nu crezi în Dumnezeu, kir Harilaos? strigă nefericitul. Apropie-te, pe cerul care stă deasupra noastră, și dă-mi mâna, ajută-mă să trec. Vreau să mă duc la căpitanul Mihalis și nu pot.

O slujnică cu buze pline, cu fața neagră, posomorâtă apăru în poartă; kir Harilaos o dorea cu foc, și noaptea punea un scăunel, urca în iatacul ei și se chinuia să facă ce fac bărbații; iar ea se amuza, îl lăsa și izbucnea în râs. „Să sorbi, stăpâne,

un ou pe /i în fiecare dimineață pe nemâncate, îl sfătui ea într-o noapte. Soarbe-l și Dumnezeu să-ți ajute!” înecatul se prinde până și de părul lui, așa că piticania începu să soarbă în fiecare dimineață un ou ca să se întărească!

— Stăpâne, ai uitat să-ți sorbi oul. Acum l-a făcut găina, spuse lemeia cea isteață și-i trânti în mână oul.

Kir Harilaos Liondarăkis scoase bricegașul, găuri oul într-un capăt, îl găuri și în celălalt, își aplecă pe spate gâtul scurt și gros și îl sorbi.

— Ajutor, kir Harilaos, dacă crezi în Dumnezeu! strigă din nou Efendina.

Piticania râse:

— O să mănânci iarăși carne de porc, amărâtule! O să te spurci, nu te duce!

— Măi, nu crezi în Dumnezeu? întinde-mi mâna, trece-mă!

— O să bei și vin, Efendina, și-o să te spurci! continuă piticania jucându-se cu bastonul.

— Măi, și dracul de mă ia, eu tot o să mă duc! Altă bucurie pe lumea asta nu am și eu, sărmanul de mine. Mare răsplată o să-ți agonisești, întinde-mi bastonul, kir Harilaos, ca să mă prind.

Dumnezeu se milostivi de Efendina și apăru deodată din colț un bătrânel spân cu saboți; va fi venit de la Grădini, căci avea în mână un coșuleț cu buruieni.

— Aliagás, strigă el, Aliagás, dumneata ești un om bun, musulman credincios, sunt ape multe înaintea mea, focuri multe, trece-mă!

Fără să scoată o vorbă, bătrânelul bun la inimă îl luă pe Efendina de mână, îl trecu încet, cu grijă, îl lăsă pe trotuarul de vizavi și se întoarse să-i vorbească, dar se răzgândi. Ce să-i spună? Așa că își strânse coșulețul la subsuoară și se depărtă. „Ce să-i spun? se gândi el. Milostiv este Allah, milostiv și atotputernic; poate să prefacă, la noi în gură, carnea de porc în carne de oaie și vinul în apă. El face ce vrea. Mănâncă și bea, măi, Efendina, și pune-ți nădejdea în Dumnezeu.”

Când Efendina ajunse gâfâind la casa căpitanului Mihalis, toți invitații coborâseră deja în peștera leului. Haritos se tot ducea și venea din bucătărie în pivniță și căra gustările. Nările lui Efendina fremătară pofticioase, sub pământ se auzi cum ciocnesc paharele, mirosea a cârnați, iar Efendina se sprijini de stâlpul porții să nu leșine. În clipa aceea auzi înlăuntrul său,

sălbatic, glasul Profetului: „Vrei să-ți vinzi sufletul, măi, Efendina Baligă – așa îl numea totdeauna Profetul, vrei să-ți vinzi sufletul pentru o îmbucătură de friptură de porc? Amintește-ți de Mekka, de vuietul, de pustiul, de cămilele, de tămâia, de piatra neagră pe care am călcat și m-am urcat la cer… Amintește-ți de strămoșul tău care s-a rugat șapte zile și șapte nopți în minaret, fără pâine, fără apă, postitor întru toate; și toți câinii din Megalo Kastro se speriaseră și urlau împreună cu el; iar acum, să-l vezi, șade într-o peșteră adâncă de pilaf.

) e dinaintea lui trece un râu de lapte și pe fiecare genunchi îi șade i. Tic o fată preafeciorelnică și un băiat preafeciorelnic, și îi schimbi… Te tragi din neam de sfinți, nu uita asta! Efendina Baligă, în i t asul acesta intri în iad, dar poarta e încă deschisă, pleacă!”

Bietul Efendina asculta cu groază glasul lui Mahomed și se uita ba către poartă, ba către ușița pivniței de unde urca mirosul tic cârnați. Și, pe când gândul lui bătea acum când într-o parte, când în cealaltă, kira Katerina apăru în curte și-l văzu:

— Aici ești încă, Efendina? zise ea. Coboară repede, ca să nu-ți găsești beleaua.

— Au coborât gustările, kira Katerina?

— Au coborât, hai repede!

„E voia lui Dumnezeu, murmură Efendina. Dumnezeu mi-a uimis-o pe kira Katerina, nu pot să mă-mpotrivesc, e mare pătat. Cu Dumnezeu o să mă pun eu? Allah, Allah, numai un hatâr îți cer: lasă-mă să fac toate păcatele, să mă bucur și eu, sărmanul, de lumea de sus, iar apoi, cu o jumătate de oră înainte să mor, dă-mi timp să mă pocăiesc! O jumătate de oră nu ajunge? Ajunge. Atâta îți cer.” Făcu un salt, împinse ușița și intră.

Pe un scaun înalt, în fața ușii, ședea în fum de țigară, grav, posomorât, cu sprâncenele încruntate, cu gârbaciul atârnat de un cui deasupra capului, căpitanul Mihalis. În dreapta și-n stânga, pe două bănci lungi, cei patru invitați; de o parte Ventuzos și Kaiambis, de cealaltă Phourogatos și Bertodóulos. Pe o masă înaltă scoteau aburi gustările și roșu-negru ca sângele scânteia vinul în cupe mari.

Ventuzos își înfipsese drept cetera pe genunchi, își lipise o ureche de ea, învârtea de cheițe și o acorda; Bertodóulos, înfășurat în pelerina sa, sub acoperirea lui Phourogatos,

molfăia de /. Or, înfrigurat, dar fericit; iar Kaiambis, tăcut, mânca și bea, dar inima și gândul îi erau la nevastă-sa.

Căpitanul Mihalis își turna, bea, apoi își umplea din nou cupa, dar vinul nu-i aducea nicio bucurie, îl scârbea; de fiecare dată când ducea cupa la gură, buzele i se întorceau și nu voiau, dar răsturna cu sila vinul în măruntaie, ca să înece demonii în el. Nici femeia, nici războiul, nici Dumnezeu nu-i potolea; demonii lui se temeau numai de vin, și dă-i și bea, ori de câte ori îi simțea că i se urcă la cap. Glasuri sălbatice erau demonii aceștia, cele mai multe nu erau glasuri omenești, ci ai fi crezut că sunt fiare și mugeau în el, iar din când în când obloanele se deschideau și dădeau buzna cei mai îndepărtați strămoși – tigrul, lupul, mistrețul și, în urma lor, străbunii aceia păroși din peșterile muntelui Psilorxtis.

Dar acum, prima oară, un demon nou se ivi brusc în el; acesta nu mugea, nu amenința, nu râdea; răsuflările lui nu duhneau, ci miroseau a mosc. Pentru prima dată căpitanul Mihalis se înspăimântă; și dă-i, își tot umplea cupa și tot bea…

Cum se deschise ușa și apăru Efendina, înălță capul. Efendina își freca mâinile năucit și clătina piciorul întins, dar nu îndrăznea să calce pe treaptă să coboare și cuvintele i se încurcau, voia să spună: „Bine v-am găsit, căpitani”, dar nu putea, behăia.

Căpitanul Mihalis întinse mâna și-i arătă un scaun scund în fața lui.

— Așază-te!

— Ce vrei să cânt, căpitane Mihalis? făcu Ventuzos, fără să-și dezlipească urechea de pe ceteră.

Phourogatos se ridicase deja și dădea la o parte scaunele, să facă loc. Se grăbeau. Iar lui tălpile îi luaseră foc și îl furnicau. La alții vinul se preface în cântec sau în glume sau în plânset sau în beție îndelungată; la matahala asta lungană, Phourogatos, vinul se făcea dans. Bea, dansa și se trezea; nu se trezea, ci beția îi preschimba ființa, se prefăcea într-o dorință îndrăzneață și zadarnică de a-i da trupului aripi, de a-l face să învingă legile neclintite și de a se răsuci veșnic în văzduh. Dar nu putea; Phourogatos cădea din nou pe pământ și începea iarăși să bea ca să prindă avânt.

Căpitanul Mihalis își întoarse încet ochii și îi măsură unul câte unul pe cei cinci tovarăși. Nici cântecul, nici dansul și nici

cetera nu puteau astăzi să-i ușureze inima. Ochii i se opriră pe Efendina.

— Stăpâne! strigă acesta înspăimântat. Nu-mi cere să fac tumbe și să încep să-l în jur pe Profet. Întâi amenință-mă, pune-mă să mănânc și să beau cu sila, ca să-mi fac curaj!

Dar Bertodóulos, care mâncase și băuse și prinsese puteri, își învinse frica:

— Preavestite căpitan Mihalis, începu cu glasul lui tărăgănat și melodios, să vă istorisesc eu, ca să vă treacă timpul, o poveste veche și faimoasă din Veneția? Am văzut-o cu ochii mei jucată pe o scenă, și de-atunci inima mea nu mai are liniște. De câte i n i n-am uitat amărăciunile vieții mele pentru că purtam în minte pe prințesa Desdemona, ucisă pe nedrept!

— Pe cine? făcu căpitanul Mihalis și-și încruntă sprâncenele.

— Pe Desdemona, bre căpitane, prințesa Veneției – n-ați auzii de ea? –, pe care a iubit-o un harap, voinic, zdravăn, dar o gelozea, și din prea multă dragoste a omorât-o. A luat o batistă…

Căpitanul Mihalis întinse mâna ca să astupe gura obraznică.

— În fața mea, Bertodóulos, nu se pălăvrăgește despre femei, zise el.

— Așadar? făcu Ventuzos, ținând în aer arcușul cu perechi de clopoței șoimeșd.

— Cântă ce dracu’ vrei tu! răspunse căpitanul Mihalis și-și sprijini capul greu de zid.

Kaiambis își goli paharul și își șterse buzele, iar Phourogatos, cu ochii pironiți pe ceteră, ridicase deja piciorul drept, ușor ca o aripă…

Dar nu apucă; deodată se cutremură casa, temeliile trosniră, iar Bertodóulos se prinse de butoiul din spatele lui ca să nu cadă. Cutuile, rodiile, pepenii agățați de grinzi se clătinau în dreapta și-n stânga și se loveau cu putere de tavan.

— Cutremur! strigă Ventuzos și sări ca ars.

Phourogatos întinsese deja mâna spre ușă; gândul lui Kaiambis se duse imediat spre port: intra într-o colibă sărăcăcioasă și o căuta pe Garouphaliă. Iar Efendina căzuse cu fața la pământ și bocea sfâșietor.

Sus în curte se auziră vuiet, alergături și femei care țipau.

— Pentru numele lui Dumnezeu! se smiorcăi Phourogatos. Să deschidem ușa și să fugim!

Dar căpitanul Mihalis desprinse gârbaciul de deasupra capului.

— Nu vă e rușine? strigă el.

— De ce să ne fie rușine? îndrăzni Phourogatos să răspundă. Ăsta e cutremur, căpitane Mihalis, nu-i om, să-l trântești la pământ.

Și, cum spuse, izbucni, adânc din măruntaiele pământului, un tunet surd prelung, ca un muget de taur. Întreg Megalo Kastro se clătina încolo și-ncoace, iar clopotele bisericii Sfântul Mina începură să bată singure-singurele.

— Sfinte Dionysie, ajută-mă, eu sunt contele Mantzavinos! țipă Bertodóulos și-și acoperi capul cu pelerina.

Căpitanul Mihalis jucă biciul în aer.

— Nimeni nu se mișcă! strigă el. Ridicați-l pe Efendina de jos și așezați-l pe butoi!

Apoi dădu una și îl dezveli pe Bertodóulos.

— E doar un cutremur, Bertodóulos, o nimica toată. Înseamnă că e vie Creta și se mișcă. Într-o zi, o s-o vedeți cum se lipește de Grecia!

Dintr-odată prinsese chef și vorbi. Era copil mic când venise marele cutremur care a dărâmat jumătate din satul lor; femei și bărbați se zăpăciseră, strigau și plângeau și se năpusteau afară din case; numai tatăl său, căpitanul Síphakas, liniștit, tăcut, își proptise spatele și mâinile lui mari în stâlpii porții și în buiandrug și susținea colțurile, până au trecut femeia și copiii și cele două perechi de boi și iapa lui sură, iar apoi, c-un salt, a sărit dincolo, și poarta s-a prăbușit. De atunci căpitanul Mihalis scăpase de frica de cutremur; știa că bărbatul cel bun poate să-l pună jos și pe acesta. Umplu paharele, băură și le veni inima la loc.

Dar sus, afară, vecinele ieșiseră din curți, își smulgeau părul și strigau. Chiar și Arhondoiila, îngâmfata și acra fată bătrână, sărise în drum, cu fratele ei surdomut în brațe, și se amestecase și ea cu vecinele, se făcuse una cu ele, vorbea și țipa, ca și cum n-ar fi fost de neam mare.

În ceasul acela, în biserică, mitropolitul tocmai rostea o cuvântare. La început vorbise despre Dumnezeu, dar cuvântul său se abătu repede de la calea lui, părăsi cerul și coborî în Creta. Stătea în picioare, pe tronul său încrustat cu aur, și glasul lui greu urca spre boltă, unde era pictat, crunt, Stăpânul

EIristos, iar de acolo lua putere, cobora și răsuna biserica. Creștinii se înghesuiau unul în altul, ca și cum într-adevăr Stăpânul Hristos era acela care le arunca de sus, de pe boltă glasul Său, și plecau capul înfiorându-se.

— Copiii mei, spunea bătrânul părinte, acesta este Postul Mire, se apropie Patimile lui Hristos, o teamă trebuie să pună M.ipânire pe om și acesta să nu aibă mintea decât la sângele care .1 lost vărsat pe Cruce. Totuși, Dumnezeu să mă ierte, vorbesc despre Patimile lui Hristos, dar am în minte Creta.

Ridică brațele către bolta cerului, unde strălucea și veghea, mlășurat în mantia precum curcubeul, Hristos.

— Până când, Doamne? strigă el. Câte generații și generații, Ale mii de cretani au ridicat, ca și mine, brațele spre cer strigând: Până când, Doamne, până când? Nu suntem pietre și lemne, I)(iamne, avem suflet, ne-ai dat suflet, suntem oameni, până când va curge sângele Cretei? Toată marea, de la țărmul cretan până l. I Helespont și Constantinopol, s-a înroșit!

Și în timp ce bătrânul părinte ridica ochii și privea bolta bisericii, tăcând o clipă ca și cum aștepta răspuns, se cutremură luată biserica, policandrele se clătinau încolo și-ncoace și se auziră clopotele bătând fără să le fi atins mână de om.

— Cutremur! Cutremur!

Izbucniră strigăte, femeile se rostogoliră de la locul lor, se repeziră toți la uși, călcându-se unii pe alții, ca să fugă. Mitropolitul nu putea să se miște de spaimă, înlemnise. Se uita încă la Hristos și ochii lui se căscaseră mari. Moúrtzouphlos alergă, îl luă de după mijloc, îl coborî de pe tron și-l scoase pe una din ușile laterale în curtea Mitropoliei.

— Preasfințite! îi spunea el și-l bătea mângâietor pe umeri. Preasfințite, nu te teme, e cutremur, o să treacă.

— Am păcătuit, Dumnezeul meu! murmura mitropolitul și ochii i se umpluseră de lacrimi. Am păcătuit! Eu sunt vinovat. În loc să vorbesc despre Patimile Tale, am vorbit despre Creta.

În ziua aceea căpitanul Polyxinghis – soarta fusese așa – trecea prin mahalaua turcească. Ieșise la plimbare, în timp ce creștinii erau la Sfânta Liturghie. Ras, cu multă lavandă în păr, pășea cu fesul pus fercheș într-o parte, cizmele îi scârțâiau atingând pământul și simțea în tot trupul o adâncă fericire. Era ca un armăsar în plină putere, ca un taur lucitor rătăcind pe

pajiști primăvara. Inima lui, pântecele, rărunchii, toate măruntaiele lui lucrau fără poticnire, își îndeplinea fiecare datoria sa, fără să supere pe cel de-alături, și toate împreună, ascultătoare, potrivite unele cu altele, voioase, îl alcătuiau pe căpitanul Polyxinghis.

— Măi, ce păcat și nedrept este, murmura el, că nu durează tinerețea omului o mie de ani! Nu cumva Dumnezeu s-a temut să nu-i luăm tronul și încet-încet, prin viclenie, ne dezarmează – ne scoate dinții, ne înțepenește genunchii, ne rupe rărunchii, ne încețoșează ochii, și ne curg pe nări și pe buze muci și bale? Nu-mi pasă de moarte, nu-mi pasă, pe sufletelul meu, să mă lovească o dată pentru totdeauna glonțul. Dar destrămarea asta înceată, nu, n-o îndur!

Cuvântul încă îi era atârnat de buze când întreaga mahala turcească se clătină, ușile se stricară, se auziră glasuri subțiri de cadâne și tropăit de saboți prin curți. Iar Rouheni, uriașa arăpoaică, apăru chiar în clipa aceea din colțul străzii și scoase un strigăt:

— Aman, doamne!

Tava i se zgâlțâi pe cap și plăcintele cu susan se împrăștiară în țărână și în baligile de pe drum.

Căpitanul Polyxinghis desfăcu picioarele ca să nu-și piardă echilibrul, să nu cadă, și își propti palma în zid – tot soarta lui făcu și asta – alături de poarta lui Nourís.

— Cutremur! murmură el și broboane mici de sudoare îi acoperiră fața.

Pe toate putea să le înfrunte – boala, războiul, femeia, dar cutremurul, cum să te lupți cu el, cum să-l vezi, de unde să-l apuci? Căpitanul Polyxinghis păli. Se întoarse, văzu că stătea în fața porții verzi a lui Nourís-bei, auzi dinăuntru glasuri subțiri și își aținti urechea. Aștepta. Oare o să se deschidă pământul să înghită toți oamenii, sau a fost doar o zgâlțâitură și a trecut? întregul Megalo Kastro părea amuțit, năucit, aștepta; până și câinii, care începuseră mai înainte să urle, stăteau cu coada-ntre picioare, cu părul zburlit, cu gâtul întins și așteptau. Văzduhul se îngălbeni, lumina se încețoșă, și acum un vuiet ciudat, ca o șuierătură, se auzi sub pământ… Și într-o clipită casele se zgâlțâiră iarăși puternic, minaretele se clătinară ca niște chiparoși, zidul de care se proptise căpitanul Polyxinghis se crăpă și se auzi mm se rostogolesc și se sparg geamuri și

farfurii și lămpi din casa lui Nourís-bei.

Dintr-odată, poarta verde, arcuită se deschise și cadâna Eminé .. N i în drum descoperită, nepieptănată, desculță, țipând, apoi i îi/. U grămadă în mijlocul drumului, leșinată. În urma ei alerga, ținând în mână papucii roșii cu toc ai stăpânei, arăpoaica creși mă. Îngenunche plecată asupra ei, o strigă, dar aceasta zăcea întinsă cu capul răsturnat pe pietre, albă ca ceara.

Privirea căpitanului Polyxinghis străluci ca un fulger.

— Cadâna Eminé! murmură el.

Se dezlipi de zid și se apropie, iar fața lui palidă se înroși îni i o clipită. De ani de zile dorise cu ardoare s-o vadă pe sălbatica cercheză și acum, fie binecuvântat cutremurul, iat-o dinaintea lui, descoperită, nepieptănată, desculță, cum o voia el.

Se aplecă asupra ei cu nesaț, dar arăpoaica sări mâniată și-l împinse într-o parte:

— Este cadâna lui Nourís-bei, nu te-apropia! spuse amenințând.

Și se căznea să-i desfășoare stăpânei baticul de la gât și să-i acopere fața.

— Dacă nu-i dau să miroasă lavandă o să moară, nefericim! spuse căpitanul Polyxinghis și scoase din buzunărașul pieptarului o sticluță cu apă de flori pe care o ținea totdeauna cu el, ca să miroasă frumos calea pe care trecea.

O deschise, îngenunche alături și o puse sub nările cerchezei.

Acum pământul se liniștise, prin curți strigătele încetaseră, orașului Megalo Kastro îi venea inima la loc; prinseră curaj și câinii și începură să latre iarăși și să amenințe cutremurul.

Cercheză răsuflă adânc, deschise ochii, văzu deasupra ei un bărbat necunoscut, scoase un strigăt și-și acoperi gura, cu mâinile una peste alta.

— Pleacă! îi făcu arăpoaica bărbatului. Pleacă, dacă ții la viața ta. Acuș o s-apară Nourís-bei.

Dar căpitanul Polyxinghis se uita la ochii aceia cerchezi – și cum să deosebească viața de moarte? Sălbatici erau la început și plini de mânie ochii ei negri, lucitori; dar încet-încet, cum simțea deasupra ei răsuflarea istovită a viteazului și mirosul lui bărbătesc, cercheza se îndulcise, ochii i se făcuseră catifelați și pleoapele începură să i se îngreuneze.

Cercheza se întoarse spre slujnica ei:

— Cine este ghiaurul?

— Căpitanul Polyxinghis, doamna mea, răspunse el. Slujitorul tău. Ține parfumul, să-ți amintești de mine.

Dar cercheza îi aruncă parfumul drept în față, se ridică și ochii ei se înfuriară iarăși.

— Plec! făcu căpitanul Polyxinghis și oftă. Nu te-nfuria.

Și-atunci cercheza chicoti batjocoritor:

— Te temi? făcu ea.

— Eu? De cine?

— De Nourís-bei.

— De-acum numai de tine mă tem pe lume, doamna mea. Dacă-mi spui în clipa asta să mă omor, pe bărbăția mea, mă omor, chiar de nu te-aș atinge niciodată!

Dar, cum spuse asta, se îngrozi și își luă cuvântul înapoi.

— Dacă există Dumnezeu, într-o zi o să te ating, cadână Eminé, spuse încăpățânându-se. Într-o zi o să te ating, și de-ar pieri lumea!

Cercheza întoarse ochii pieziși, grei, fără zâmbet, și îl privi. Ca și cum îl cântărea. Ca și cum voia să-l cumpere și-l cântărea. Iar căpitanul Polyxinghis stătea neclintit, cu mâna dreaptă sprijinită la brâul său de mătase, și aștepta.

— Dumnezeului meu, spuse în sfârșit cercheza și, fără să se grăbească, își acoperi fața cu baticul străveziu de la gât, Dumnezeului meu îi este scârbă de greci.

— Dumnezeul meu, răspunse bărbatul, iubește cerchezele și este atotputernic.

Auzi vorbe și se întoarse. Doi turci se iveau de după colțul de dincolo, porțile se deschideau. Arăpoaica o apucă pe stăpâna ei de mijloc și se repeziră în casă. În urma lor bubui poarta cea verde.

Căpitanul Polyxinghis vru să plece, dar i se tăiaseră genunchii.

— Sunt pierdut… sunt pierdut… murmură el. Niciodată n-am sărutat, n-am chefuit, n-am atins o femeie. Unde este un foc, să mă arunc în el să mă răcoresc?

Se uită în jur, se zăpăcise. Străduțele se schimbară, fețele oamenilor se schimbară, Megalo Kastro unduia sub picioarele lui, ca o pânză împestrițată cu multe culori, care avea pictate pe ea case și minarete și metereze și mări…

Înaintă pășind pe pânza împestrițată. Cu greu își găsi casa,

iar când intră, sora lui, greoaie, foarte grasă, îi căzu în brațe, striga despre cutremur, îi tremura carnea pe ea și țipa ca s-audă o vorbă bună din gura fratelui ei.

Dar acesta o dădu la o parte și își aruncă fesul pe canapea. Nu-l încăpea casa.

— Lasă-mă liniștit! strigă el și ieși în curte.

Rupse o garoafa de India și o strivi între degete.

Kira Hrysánthi, de cum auzi cuvântul acesta, scoase un strigăt sfâșietor și începu să se bată cu capul de perete.

— Mie-mi spui asta, Iorgâki? țipa ea. Mie, care m-am făcut pământ să mă calci, care nu m-am măritat, n-am făcut copii, nu mi s-a-ndulcit și mie buza de sărut fie și o singură zi, ca să nu te las singur și să te slujesc? Ce ți-am făcut? De ce mă dai la o parte? De ce-mi spui asemenea vorbe grele, nu ți-e milă de mine? Eu pe altul nu am în lume decât pe tine, Iorgâki, iar acum…

Și începu să se lovească iarăși de perete, și părul i se umplu de sânge. Privea printre lacrimi și printre șuvițele de păr despletit, să vadă dacă fratele ei se va mișca din curte și va veni s-o ia în brațe, s-o mângâie și să-i spună c-o iubește, să-l ierte, și că alt om decât ea nu are pe lume…

Dar el ședea în curte și privea afară. Și-atunci, dacă văzu și văzu, kira Hrysánthi luă hotărârea: scoase un strigăt ascuțit și se îngrămădi pe prag leșinată.

Căpitanul Polyxinghis se întoarse, plictisit. Se aplecă, o ridică și o întinse pe canapea. Ea nu se mișcă, înlemnită. Apoi intră în bucătărie, aduse sticla cu oțet și-i stropi tâmplele, îi aruncă și-n nări, o făcu leoarcă.

Kira Hrysánthi nu mai îndură, îi curgea oțetul pe gât și în sân, așa că deschise ochii. Îl văzu pe fratele ei deasupra, i se păru trist, neliniștit și se bucură. Întinse brațele ei groase, de fecioară, și îl îmbrățișă.

— Iorgâki, Iorgâki, murmura și se lipea de el și râdea și plângea și nu voia să-l lase. Mă iubești, Iorgâki. Spune-mi o vorbă bună…

El mișcă buzele plictisit:

— Vrei să-ți fac o cafeluță, să-ți revii? îi zise.

Kira Hrysánthi își desfăcu bluza dintr-o mișcare, simțea că se înăbușă.

— Nu-mi răspunzi la ce te-ntreb! strigă ea. Ah, sunt pierdută,

sărmana de mine!

Și dădu să leșine iarăși, dar fratele i-o luă înainte:

— Te iubesc, Hrysánthi, zise el. Ridică-te.

Chipul surorii lui se lumină într-o clipită, își încheie bluza, sări imediat, mergea de ici-colo sprintenă ca la douăzeci de ani, se pieptănă, se aranjă, își dădu cu parfum, privea într-ascuns pe frate-său și nu se sătura de el: „Eh, dacă n-aș fi sora lui, se gândea în sinea ei, ce copii aș face cu el!”

Se făcu roșie ca focul și se rușină. „Mergi înapoia mea, Satană!” murmură ea, apoi intră în casă, puse doi, trei cărbuni în cățuia de bronz și începu să-și facă cruce și să tămâieze.

În acest timp petrecerea se încinsese jos în pivniță. După-amiază, Rinió se aplecă și aruncă o privire lacomă prin lucarnă, să vadă în ce ape se scaldă măscăricii tatălui ei.

Phourogatos își aruncase cizmele, fiindcă îl ardeau tălpile, și dansa singur, ca apucat, beat criță; în săriturile lui mari se ciocnea cu capul de tavan, îi curgea deja sânge pe urechi și pe gât, dar dansa fericit. Efendina lăsase rușinea la o parte și își scosese saricul și-i strălucea chelia, cum stătea sprijinit de butoiul din mijloc; aplecat peste Kaiambis, îi lipea de jur împrejurul frunții frunze de anghinare. Mai rămăseseră câteva ouă în strachina de lut și Ventuzos se căznea, din lăudăroșenie, să le mănânce cu coajă cu tot; îi stăteau în gât, iar ochii i se bulbucaseră, tot sforțându-se să înghită cojile. Bietul Bertodóulos se oprise într-un colț, în dosul chiupurilor, își crăcănase picioarele subțiri, își ridicase pelerina ca să nu se murdărească, își vâra cu grijă degetul în gură și vărsa. Și din când în când se întorcea spre tovarășii săi și se înclina până la pământ.

— Iertați-mă, preavestiți căpitani, spunea cu vocea lui melodioasă, iertați-mă…

Rinió se bucură să-i vadă pe toți acești oameni de nimic cum se înjosesc ca să-i facă pe plac tatălui ei și-l căută cu privirea, în fundul pivniței, pe căpitanul Mihalis.

Cu capul drept, tăcut, el se sprijinea de zid și avea ochii pironiți în gol. Vinul nu-l atinsese; nu era beat, nici nu vorbea, nici nu se bucura; numai buza de sus i se ridica din când în când și-i străluceau dinții, între mustăți și barba neagră ca pana corbului.

Rinió zâmbi. Îi plăcu tatăl ei, admira sălbăticia lui, tăcerea

lui, mândria. „Dacă aș fi bărbat, se gândi ea, așa aș fi. Dacă-mi iau bărbat, așa îl vreau!”

Soarele prinse să coboare, Creta stătea iarăși bine pe picioarele ei, Megalo Kastro uită că ședea deasupra unei prăpăstii și se înroși, proaspăt și fericit, sub razele blânde ale soarelui.

Piața celor Trei Arcade se umplu de lume, cum după ploaie furnicile apăreau la soare, bărbați și femei ieșiră să vadă și să-i vadă alții, scăpaseră de o mare primejdie, o clipă se deschisese mormântul sub picioarele lor, dar se închisese la loc, slavă Ție, Doamne, încă trăiesc, încă văd lumea cea de sus și au ieșit cu familia să se plimbe. Se salutau când cu pălăriile, când cu strângeri cordiale de mâini, o dragoste neașteptată îi uni astă-seară pe toți și se uitau unii la alții cu duioșie. Se plimbau încolo și-ncoace, deschideau ochii mari și priveau până departe marea, ca și cum n-ar fi văzut-o niciodată. Un caprifoi înflorise la chioșcul pașei, în mijlocul pieței, și toți se opreau să-l miroasă, amețiți de atâta încântare.

— Ce e ăsta, bre?

— Caprifoi.

— Amintește-ți de mine, Doamne!

Încet-încet, de-atâta du-te-vino, oboseau, se așezau în cafeneaua cea mare a lui Leonidas Babâlaros, băteau din palme, veneau băieții, încinși la mijloc și desculți, și le comandau vișinate și sifoane, mâncau prăjiturele de post și covrigi cu must, treceau și copii de turci cu semințe prăjite și iasomie. Apărea și Rouheni, arăpoaica, iapa neagră, lucitoare, cu mărgele albastre la gât, cu sânii lungi, ca niște săculeți fleșcăiți; curățase plăcintele cu susan de baligile în care i le trântise cutremurul și acum, mândră, toată numai voioșie, înainta, iar soarele care apunea îi bătea-n dinții lați, albi ca neaua, și-n ochii jucăuși, plini de șiretenie… „Ce fericire e aceasta? se gândeau castrioții. Ce rai e acesta? Uite-o și pe Rouheni cu plăcintele ei cu susan!”

De pe străduțele vecine tot apărea lume, cele Trei Arcade se împodobeau cu rochii noi, soarele alunecase în dosul vârfului Stroumboulas și lăsase în urma lui o lumină violetă, răcoroasă, iar fețele oamenilor se îndulceau.

Pe care castriot l-ai căuta și nu l-ai găsi, la apusul acesta de soare, îmbrăcat de sărbătoare, la cele Trei Arcade? Pe care

castriotă mai răsărită, să nu șadă în cafeneaua lui Leonidas Babâlaros, să nu mestece semințe de dovleac prăjite și să nu-și facă vânt cu apărătoarea ei de muște și să nu bârfească lumea?

Uite-l pe Títyros cu logodnica lui, Vanghelió, iar în mijloc, kira Hrysánthi, frumos pieptănată, bine pudrată, purtându-se ca o fată mare. Alungase răul, a plâns, a strigat, a leșinat, iar acum, ușurată, se găsea cu nepoata ei și cu viitorul ei nepot la plimbare pe la cele Trei Arcade. Se uita piezіș și hoțește la Vanghelió și zâmbea mulțumită: „Eu sunt mai bună, mai frumoasă, am de unde să m-apuce bărbatul. Dar asta e piele și os, sărmana, Títyros nu va găsi carne să-și sature mâna. Dar de ce-aș vrea eu măritiș? îl am pe fratele meu, n-am nevoie de nimeni!”

Trecu singur-singurel, ciupit de vărsat, pășind încet, și directorul școlii primare, Pâteros. Acesta adusese în Megalo Kastro noua pedagogie, cunoașterea practică; ținea un bici mic și lovea peste urechile copiilor până țâșnea sânge; avea o fată de măritat, pe Annika, dar n-o lăsa să iasă din casă, nu voia s-audă de ginere, asemenea mascarade, zicea el, eu nu vreau în casa mea. Cocoș nu avea la găinile lui, iar când vedea că pisica din casă se urcă pe acoperiș și urlă cu patimă și adună în jurul ei cotoii din mahala, își ieșea din minți, lua pietre, urca pe acoperiș și-i lovea cu pietre. „Blestemată fie natura, murmura, ea aduce imoralitatea în societate!” Acum trecea și el pe la Trei Arcade, dar nu se opri; privea ca un taur peste tot, să vadă dacă era vreun elev la plimbare, să ia a doua zi biciul și să-i rupă urechile. Títyros se opri, își scoase cu teamă pălăria și-l salută.

Apărură și doctorul cu Marsela. El, cu o pălărie tare pe care a adus-o de la Paris, cu baston și mănuși negre, gras, mulțumit, afectat. Ea, greu fardată, nefericita, învelită în pudră ca să-și ascundă halul fără de hal, iar buzele și le vopsise cu ruj. Castriotele se uitau chiorâș la ea și întorceau capul în altă parte. Ce mascaradă mai e și asta, bre, ce primadonă! Așa-i trebuie doctorașului. Să-și fi luat pantofi din țara lui.

Două berze rămăseseră în Megalo Kastro și-și făcuseră cuib pe o geamie mică și frumoasă, veche biserică bizantină, lângă cele Trei Arcade. În ceasul în care trecu doctorul cu soția lui, perechea de berze se întorcea de la râul Karteros, dincolo de Muntele Rău, unde zburau în fiecare dimineață să vâneze.

Sfinte păsări, toamna, în fiecare an, își lăsau cuibul pe cupola geamiei și porneau spre sud, la Mekka, să se închine, iar primăvara se întorceau în patrie, hagii. Trecură acum pe deasupra celor Trei Arcade, zburând lin, una lângă cealaltă, sătule, tăcute, cu picioarele lipite de pântecele lor alb ca neaua, și nici nu se aplecară să vadă mulțimea neroadă de oameni care vuia și sporovăia dedesubtul lor.

Marea se întunecă, pieri, de nu se mai vedea în larg insula Dia. Se stârni un vântișor de uscat și cârlionții femeilor se unduiră, închiseră evantaiele, iar un grup de pescari maltezi trecu prin piață, cu armonica; purtau cercei în urechi și-și dezgoliseră piepturile late, păroase, înnegrite de soarele mării. Trecură cântând cu glasuri răgușite, fără să se întoarcă să vadă castriotele, și înaintară către port, unde, întinse printre grămezile de frânghii și coșurile de pește, îi așteptau maltezele.

În văzduhul care se întuneca, tinerii prinseră curaj și începură iarăși să facă plimbări, se apropiau de fete și le priveau cu nesaț, iar o adiere caldă și senzuală le strălumina chipurile. De o parte munții, de cealaltă marea cretană; și deasupra un cer albastru, tot numai puf; iar pe capul fiecărui holtei dansa cu mii de piruete Luceafărul de seară.

În timpul în care castrioții și castriotele se adunau la Trei Arcade, Thrasáki și cei trei prieteni ai lui porneau la Grădină; Grădina era un parc nesfârșit, ruinat, la marginea orașului Megalo Kastro, plin de nopali și de urzici. Thrasáki avea o sfoară înfășurată la brâu, Manolios al lui Mastrapás – un par, Andrfkos al lui Krasoghiórghis – o vergea și Nicolas al lui Phourogatos – un fluier.

— Dacă vedem că apare tatăl ei, explică el, o să fluier, și fugim care încotro!

— Zici că Pervola[38] e la poartă? întrebă Andrfkos.

Pe fata lui sior Paraskevăs nu o chema Pervola, dar puștii ăștia o botezaseră așa, fiindcă era trecută și grasă și totdeauna râdea.

— În fiecare duminică stă la poartă și are panglici în păr, adeveri Thrasáki. Dă-mi fluierul tău, Nicolas. O să fluier când să ne repezim la ea.

Veni la Nicolas și îi luă fluierul.

---

38 în gr., *to perivoli* înseamnă grădină, livadă. Copiii o porecliseră pe fata lui kir Paraskevăs Pervola.

— Ia tu sfoara, zise el. Nu sunt eu căpitanul? Eu o să țin și fluierul. Să mergem!

Casele erau peste tot sărace și se răreau. În mahalaua asta mărginașă ședeau amestecați turci și armeni, oameni săraci; armenii pisau cafea în pive mari de piatră și o vindeau, turcii erau hamali și pălmași. De-acum se apropiau de Grădină.

Cei patru prieteni, care până acum alergaseră, încetiniră pasul și o luară pe lângă zid, unul în urma altuia, iar în față Thrasáki cu fluierul. Deodată Thrasáki se opri; în fața casei ei, împodobită cu o panglică roșie făcută fundă în părul ei blond, grasă, trecută, Pervola stătea și mesteca mastic, blândă și veselă.

Thrasáki se întoarse către tovarășii săi:

— Aveți grijă, uite-o! spuse cu glas înăbușit. Toți împreună! Eu o să fluier și-o să mă reped la ea primul. Acum, că nu trece nimeni!

Înaintară încă puțin. Fata cea masivă stătea acum dreaptă dinaintea lor, toată înflorită, neclintită. Întorsese capul în cealaltă parte și privea pe zidul de vizavi două pisici care se luptau în focul amorului și urlau.

Cei patru țânci răpitori de femei se apropiaseră de-acum și își țineau răsuflarea, lipiți de zid. Thrasáki se uită pe drum în sus și-n jos, nimeni. Luă fluierul între buze, fluieră și se repezi asupra

Ictei. Din urma lui ceilalți trei se repeziră și ei urlând ca niște pisici. Thrasáki o înșfacă dintr-o parte, Nicolas din cealaltă parte, Andrfkos de picioare, iar Manolios îi astupă gura să nu strige, și toți împreună, răsuflând din greu, gâfâind, pentru că era foarte grea, o ridicară și nu știau ce să facă cu ea.

— În Grădină! porunci Thrasáki. Țineți-o bine, să nu ne scape. Înainte!

Se repeziră prin poarta părăginită, făcură câțiva pași, nu se depărtară prea mult și o aruncară pe iarbă. Apoi se opriră toți în jurul ei și o priveau. Funda roșie i se dezlegase și părul i se revărsase pe umeri; fusta i se ridicase peste genunchi. Pieptul, țuguiat, înfuriat, îi fremăta în dosul bluzei străvezii. La început fata se înspăimântase; apoi, când îi văzu pe cei care o răpiseră, începu să se gâdile și să chicotească; acum, întinsă pe iarbă, cu ochii jucăuși pe jumătate închiși, îi privea și aștepta.

— Ce să facem cu ea acum? întrebă Nicolas, care o măsura

cu atenție de sus până jos pe Pervola, întinsă, și nu știa ce hotărâre să ia.

— S-o scuipăm! propuse Manolios.

Spuse, și toți începură să scuipe pe rând. Dar nu se ușurau, nu asta trebuia. Se opriră descurajați și o priveau. Altceva, altceva trebuiau să-i facă, dar ce?

— S-o batem! spuse Andrfkos, și ridică vergeaua pe care o ținea în mână.

Se repeziră toți asupra ei și începură s-o bată, cu vergeaua, cu lunia, iar Nikolas cel vânjos, cu pumnii. Fata, îngrozită acum, se puse pe strigăte.

— S-o călcăm în picioare! propuse Thrasáki. S-o călcăm în picioare să nu strige.

— Și parul? făcu Manolios scoțând de la cingătoare parul gros.

— O să vedem și de el, spuse Thrasáki. S-o călcăm în picioare întâi!

Călcară toți pe ea, îi săreau pe spate și pe burtă, iar ea se răsucea în iarbă, se ridica să fugă, dar cădea, și cei patru tot pe ea, o trânteau iarăși jos și o călcau în picioare.

Asudaseră de-acum, obosiți să tot scuipe, să bată, să lovească cu picioarele. Se opriră iarăși, se uitau la fată și nu știau ce alt chin să mai născocească, voind să-și ușureze inima. Credeau că dacă o răpesc și o trântesc pe jos o să simtă o mare bucurie, și de o lună tot plănuiau răpirea; iar acum, când o aveau întinsă în fața lor, nu simțeau nicio mulțumire. Cei patru se aplecară și o priviră cu ură.

— Trebuia să avem un briceag, spuse Thrasáki, un cuțit, s-o tăiem, să-i vedem sângele. Asta este!

— S-o mușc eu? propuse Nicolas. O să-i scot o fâșie de carne.

— Toți împreună! strigă Thrasáki mulțumit.

— Nu, unul câte unul! propuse Manolios.

— Nu, toți împreună! porunci din nou Thrasáki.

Acum copila se înspăimântă foarte tare, se zbătu să scape și se puse iar pe țipete.

— Să o legăm întâi! strigă Andrikos. Să nu ne scape!

Nicolas desfășură sfoara și se repeziră toți asupra fetei s-o lege. Scoase și Manolios parul. Dar nu apucară. De la poarta prăbușită se auzi un glas ascuțit și mâniat:

— Copii netrebnici!

Se întoarseră. Sior Paraskevâs stătea în poarta Grădinii, pe jumătate gol, cu o coadă de mătură în mână. Istovit de tuns și de bărbierit atâția cretani ieri, sâmbătă seara, astăzi dormise toată ziua ca să prindă puteri pentru săptămâna următoare. Niciodată foarfecă nu i se păruse atât de neputincioasă, niciodată briciurile atât de tocite ca aici, pe insula asta diavolească. Dormea așadar adânc syriotul, să se întărească. Dar deodată auzi prin somn strigătele fiicei lui, sări ca ars, doar cu izmenele pe el, luă coada de mătură și se repezi în drum.

— Copii netrebnici! strigă el îngroșându-și glasul cât putea.

Săltă coada de mătură, dar se opri brusc, căci îl deslușise printre cei patru copii nesăbuiți pe băiatul căpitanului Mihalis.

— Oho, o să-mi găsesc beleaua, murmură el. Ai grijă, sărmane Paraskevâs.

Și, fără să se miște, îi amenință săltând și coborând mătura în aer.

— Să mergem, spuse Thrasáki, adunând în urma lui ceata. Urmați-mă!

Se întoarse spre Paraskevâs:

— Ei, kir Paraskevâs, spuse el, pleacă din poartă, să trecem. Și azvârle coada de mătură.

— Poftiți! spuse syriotul și azvârli coada de mătură.

— Înainte, băieți! zise Thrasáki și fluieră. E syriot, nu vă temeți!

Cei patru pirați trecură pe dinaintea lui Paraskevâs cu capul sus.

— Altădată, spuse Thrasáki uitându-se furios la fata care sărea și se scutura de țărână, altădată trebuie să avem cu noi un cuțit!

IV

Cu câtă dibăcie a orânduit Dumnezeu lumea de sus! Șase zile pe săptămână cele bune și de folos, iar în a șaptea zi, Dumnezeu, mâncare bună și odihnă. Luni se revărsară zorii și totul își reluă cursul obișnuit, castrioții, ieri frumos împodobiți, temători de Dumnezeu, uitară cutremurul și pe Dumnezeu și se aruncară iarăși cu sârg în afaceri[39] – mănâncă-mă tu sau te mănânc eu!

Răsări soarele, nizamii luară cheile mari, deschiseră cele trei porți de pe uscat și năvăliră înăuntru, răcnind, țăranii cu măgarii și catârii încărcați; se deschise și poarta portului, coborâră hamalii, barcagiii, negustorii și pe chei izbucni iarăși zarva omenească. În piață strigătele îți asurzeau urechile, fierăriile de-alături începură deja bătăile, iar crainicul se opri în mijlocul străzii și, cu vocea lui dogită, vesti că în ceasul acela la măcelăria lui Ismail au înjunghiat un vițel, carnea lui e fragedă, ca lucumul, și cine vrea să ia să se grăbească.

Pe Strada Mare cizmăriile deschiseră obloanele, stăpânii se așezară pe scaunele lor înalte, luară cosoarele și tăiau pieile, iar calfele și ucenicii scoaseră afară băncile și uneltele și se așternură pe treabă. Își aruncau mereu privirile în sus și-n jos pe drum, să vadă dacă nu cumva apărea vreun însemnat de Dumnezeu sau vreun nebun, să-l ia în tărbacă și să le treacă timpul.

Primul se văzu venind, șontâc-șontâc, căpitanul Stephanís, sprijinindu-se în toiagul său cel strâmb; aflase că în ajun sosise de la Syra caiacul prietenului său, căpitanul Iakumis, și se ducea să-l întâlnească, să afle ce se mai întâmplă dincolo, în Grecia, ce face regele și ce spune despre Unire. În Syra se afla Comitetul (’retan, a cărui grijă era zi și noapte la Creta: aduna bani, cumpăra puști, praf de pușcă și gloanțe și aștepta; nu se poate, ziceau ei, Creta se va răscula iarăși. Căpitanul Stephanís mergea așadar șontâc-șontâc să-l îmbrățișeze pe prietenul său, să se așeze într-o i. Ivernă și să afle ce se-ntâmplă-n lume.

Un cizmar fluieră, dând semnalul. Apoi toți ceilalți ridicară ochii și priviră împreună cu el, dar îndată strâmbară din nas:

---

39 În orig., *sto pâre dose* — în acel „ia-dă“, construcție simetrică *ax fde me gia tha se fdo* — mănâncă-mă tu sau te mănânc eu!, imagine plastică a luptei pentru existența de zi cu zi.

cum să se pună cu lupul ăsta de mare, când deunăzi bătrânul ăsta s-a repezit la un ucenic care s-a uitat la el și-a râs, rupându-l în bătaie?

— Netrebnicule, urla el, de mine, măi, îți bați tu joc? Știi tu, măi, unde am rămas eu șchiop, cum, când și de ce? întreabă să afli, mucosule!

Și dă-i cu toiagul său cel strâmb. Stăpânul nu s-a ridicat să-și apere ucenicul, ci a strigat de sus:

— Ai dreptate, căpitane Stephanís, tu ești Miaoulis[40] al Cretei, croiește-l!

Așadar cizmarii șezură nemișcați, nu scoaseră un sunet și îl lăsară pe căpitanul Stephanís să treacă.

— Rău mezelic ne-a ieșit în cale dis-de-dimineață, măi băieți, spuse o calfa, îndată ce căpitanul dispăru spre port. Rău mezelic, îți sparge dinții!

Și pe când vorbea, iată că apare pe neașteptate kir Harilaos, piticul, cu bastonul său, cu mustățile răsucite, vopsite în negru, cu două sau trei rânduri de pingele la cizme. Cu picioarele strâmbe, cu genunchii crăcănați, lovea cu bastonul în caldarâm, înainta curajos printre cizmari, iar stăpânii duceau palma la piept ca să-i dea bună ziua.

Castrioții simțeau respect și teamă ori de câte ori trecea prin fața lor kir Harilaos, ca și cum nu era om, ci ceva între om și spiriduș, ca și cum piticania aceea ieșea din povești, iar copiii se opreau și-l priveau cu spaimă. Pentru ei ăsta era un spiriduș care păzea sub pământ aurul, chivernisea puteri tainice, întunecate, iar ochiul lui era rău și dacă te privea mult timp te îngălbeneai și te ofileai, ca și când te-ar fi mușcat o viperă. Unii povesteau că într-o zi, în grădina Arhondoulei, a privit un lămâi înfrunzit și într-o clipită frunzele s-au răsucit și s-au ofilit.

Așadar cizmarii plecară capul, tăcuți, și-l lăsară să treacă.

— Rău începe ziua, măi băieți, n-o să râdem astăzi! zise iarăși calfa. Unde-i Efendina, unde-i Barbaiánnis? Au pierit?

— Vorbești de lup și lupul e la ușă, sări unul de vizavi. Uite-l pe Barbaiánnis!

Toți ridicară capul bucuroși și se uitară. Ținând în mâna dreaptă urciorul de bronz, iar în mâna stângă coșul cu gheață, Barbaiánnis cobora de la piață, cântându-și răgușit șerbetul, descoperit, cu capul țuguiat și cu mutră amărâtă.

---

40 Vestit luptător grec în revoluția antiotomană din 1821.

Într-o clipită fiecare își luă rolul în primire; se pregăteau să înceapă să latre și să ragă, ca să acopere vocea lui Barbaiánnis; apoi vor începe să arunce în el cu coji de lămâie și după aceea îl vor lua la tachinat și unul o să întrebe: „Măi femeie, toți copiii pe care-i am în casă sunt ai mei? Mărturisește adevărul, că mor, măi femeie!” Iar alt cizmar, de pe celălalt trotuar, cu glas subțire de femeie, va răspunde: „Și dacă nu mori, Barbaiánnis?” Și toată Strada Mare s-ar zgudui din nou de râsete. Dar calfa se ridică în picioare, ca să-l audă toți:

— Bre băieți, zise el, haideți astăzi să-i jucăm o festă nouă: să nu scoatem o vorbă, să treacă și să ne facem că nu-l vedem. O să rămână cu gura căscată, o să se zăpăcească și noi o să izbucnim în râsete. Înțeleși?

— Înțeleși! răspunseră toți cizmarii. Niciun cuvânt!

Barbaiánnis se tot apropia, striga, privea în dreapta și-n stânga cizmăriile, apoi se opri brusc o clipă și așteptă. Ce-i nenorocirea asta? Doamne, miluiește-mă! Nimeni nu ridică ochii să-l vadă, nimeni nu deschide gura să-l huiduie? Așadar, pân-acolo a ajuns? Fie că trece un câine, un măgar sau Barbaiánnis, totuna e?

— Ziceți ceva, măi băieți, o să crăp! Eu sunt Barbaiánnis, unde-s cojile de lămâie?

Liniște. Toți aplecați, tăcuți, băteau pieile, ceruiau sforile, găureau cu sulele, coseau. Barbaiánnis se îngrozi și se frecă la ochi întrebându-se dacă nu cumva visează. Sprijini pe pământ urciorul și coșul cu gheață.

— Pentru numele lui Dumnezeu! strigă el. Dacă credeți în Hristos, vorbiți-mi, măi băieți, o să mă înnebuniți. Mascarada

. Ista pe care mi-o faceți n-o mai îndur! Unde sunt, măi, cojile de lămâie?

Dar un ochi nu se ridică, un glas nu se auzi și Barbaiánnis începu cu rugămințile:

— Fie-vă milă de mine, măi, băieți. Sunt mort și nu mă vedeți? Trăiesc, nu trăiesc? Spune-ți-mi o vorbă să-mi revin!

Nimic. Morți.

Abia atunci pe Barbaiánnis îl cuprinse groaza.

— Asta-i o vrăjitorie, murmură el. S-a stricat rânduiala lumii, s-a năpustit moartea, ori cizmarii sunt morți, ori eu. Picioare dragi, ajutați-mă!

Spuse, înhăță urciorul și coșul și o luă la sănătoasa.

Abia atunci cizmarii izbucniră în hohote de râs, stăpânii coborâră de pe scaunele lor înalte și de atâta râs se țineau cu mâinile de burtă.

— Înainte, Barbaiánnis! strigau ei. Înainte! înainte!

Și toată Strada Mare vui.

Râsetele ajunseră până la Mitropolie. Mitropolitul se ridică în capul oaselor în așternutul unde zăcea răcit; Moúrtzouphlos îi pusese ventuze, iar acum îl frecționa cu rachiu.

— Ce e vuietul ăsta? întrebă el și-și aținti urechea. Pare-se că s-a iscat furtună. Sau nu cumva este iarăși cutremur?

— Or fi cizmarii, preasfinte, o trece iarăși vreun nefericit și I or huidui, răspunse Moúrtzouphlos cu mânie. Nu le-ar fi rușine! Lumea piere și ei hohotesc de râs. Ne-au întrerupt vorba afurisiții, preasfințite.

Mitropolitul îi vorbea despre Rusia, despre Kiev, unde fusese mulți ani arhimandrit, îi povestea despre zăpezi și despre turlele de aur de pe biserici și despre o mănăstire subterană, plină de sfinți.

— Cât timp există Rusia, spunea el, nu te teme, Moúrtzouphlos. Va trăi și va împărăți ortodoxia, acolo s-a adăpostit Hristos. L-am văzut eu o dată cu ochii mei, Moúrtzouphlos, în miezul iernii, la ceasul când se însera. Înota prin zăpadă, purta o piele de vacă, cizme înalte și mănuși groase și bătea la rând în porți, dar nimeni nu-i deschidea. L-am văzut de la fereastră, m-am repezit pe scară și i-am deschis ușa – Hristoase! am strigat. Dar se făcuse nevăzut.

Moúrtzouphlos își făcu cruce:

— Eu nu l-am văzut niciodată, spuse cu mâhnire.

— Dacă o să te duci în Rusia, o să-l vezi, răspunse mitropolitul și se întoarse cu fața la perete.

Picotea.

Dar astăzi și pașa se trezise mahmur. De trei zile nu era în apele lui; deodată, din senin, simțise că a îmbătrânit, pentru că deunăzi, la Trei Arcade, pe când ședea și își fuma ciubucul în chioșcul lui și asculta nizamii cum cântă la trompete și la tobe, în mijlocul mulțimii de greci care se adunaseră s-asculte, pusese ochii pe o fată cu păr bogat, cu buze pline, și o râvnise. Așa că s-a întors spre seizul lui, Suleiman arapul:

— Cine este, măi, grecoaica de-acolo cu păr roșcat?

— Îți place, pașa-efendi? Nu e castriotă, e din Krousona, satul

acela sălbatic. Duminica trecută s-a cununat cu Kaiambfs coropcarul, cântărețul ăla bun, l-ai ascultat. Las-o să se ducă la dracu'!

— Pare cinstită, rea vreme să aibă!

— Cinstită, pașa-efendi, cinstită, iar bărbatul ei este sfakiot.

„Cinstită, cinstită, murmură pașa, clătinându-și capul pleșuv.

E cinstită, sigur, fiindcă am îmbătrânit eu. Ducă-se de-acum! La ce-ți mai trebuie viața dacă nu mai poți să faci nedreptatea, dacă nu mai poți să omori pe cine vrei, să săruți pe cine vrei? Ce pașă sunt eu? La dracu' cu mine! Unde-s vremurile când eram în alte ținuturi grecești și-l trimiteam pe gealatul meu purtând într-o batistă un măr pentru mireasă și un glonț pentru ginere, și-i anunțam să aleagă? Cum să aleagă glonțul! Alegeau mărul, și în aceeași seară, plânsă, împodobită, ia-mă târâș, că eu nu vreau, cum îmi plac mie femeile, venea mireasa și se așeza pe genunchii mei… Dar acum am îmbătrânit, a îmbătrânit și dovletul, iar aici suntem în Creta, blestemată fie ea!”

Se întoarse către arap:

— Ce zici și tu, Suleiman?

Și îi făcu cu ochiul.

— Fă-te că n-ai văzut-o, pașa-efendi. Aici suntem în Creta, o să ne găsim beleaua. Nu ofta. Să-ți aduc armeanca?

Armeanca Marousia era vestită în Megalo Kastro, îi scoseseră și-un cântec. Bărbatul ei era o matahală de armean cu oase groase, care-și avea prăvălia în piață și toată ziua, aplecat pe o piuă adâncă de piatră, pisa cafea, și mirosea frumos lumea. Demult ce-a pisat, brațele i se făcuseră precum coapsele și cu pisălogul de neridicat putea să dărâme un zid. Nevasta lui era fată de armean, măruntă, născută sâmbăta, urâtă, cu fundul scurt, numai coapse, își freca fundul călcând și scotea o duhoare înțepătoare, ca o sălbăticiune înfuriată. Zurliii din cele mai îndepărtate mahalale îi luau mirosul și porneau, pe seară, spre bordeiul ei aproape de Grădină. Ea ședea în prag, cu bluza pe jumătate desfăcută, cu puf des pe obraji, cu o ușoară mustăcioară asudată, cu ochii întredeschiși, neclintită, și zâmbea. Iar când se înnopta și bărbatul ei dormea istovit, deschidea ea atelierul și vindea sărutul cu cântarul. În cămăruța de-alături armeanul sforăia, iar ea lăsa dinadins ușa deschisă, pentru că îi plăcea mult, în ceasul în care îmbrățișa bărbați străini – turci, creștini, armeni, ovrei –, să-l simtă

alături pe bărbatul ei și să se înfioare de teamă.
Ori de câte ori era necăjit pașa, ori de câte ori îl certa vizirul, arapul mergea și i-o aducea pe armeanca asta și-ntr-o clipită uita de necazuri și de viziri.
— Să ți-o aduc pe armeancă? întrebă din nou Suleiman.
— Nu vreau, măi, femei, mormăi pașa și scuipă cu dezgust, împuțitele! Mi s-a făcut lehamite de ele. De șaizeci, de șaptezeci de ani altă treabă nu fac. Am oftat fiindcă văd că am îmbătrânit și că a îmbătrânit și Turcia – ne ducem dracului și eu, și ea… Cum o cheamă?
— Garouphaliă. [1]
— Ducă-se dracului soiul rău! Vestește-l pe Barbaiánnis salepgiul, să vină diseară la conac să mă facă să râd. Prea grea mi-e inima, măi, Suleiman… Să vină și Efendina.
Răsturnă ciubucul, îl lovi de-o piatră și îl goli. „Azi împărat, mâine cerșetor, murmură el încet, să nu-l audă arapul. Allah să mă scoată mincinos, dar văd că Turcia începe să ajungă cerșetor…”
— Umple-mi ciubucul, aprinde-l și taci!
Trecu un călăreț. Cu barbă neagră, sălbatic, c-o cealma trasă până pe sprâncene. Dădu bice iepei, trecu fulger și dispăru prin Poarta Lazaretului, spre câmpuri.
— Cine-i ghiaurul ăsta, arapule? întrebă pașa, cu gura căscată. Multe ne face, mi se pare, fanfaronul. Unde l-am mai văzut?
Arapul își ațintise ochii la călărețul care trecuse prin poarta cetății și galopa în jurul zidurilor.
— Unde ți-e mintea, măi? făcu pașa și-și ridică ciubucul. Nu auzi când te-ntreb?
— Întrebi cine e, pașa-efendi? Dar nu-ți amintești că anul trecut l-ai chemat la conac să-l cerți, pentru că l-a aruncat pe Nourís-bei pe acoperiș? Nu a deschis gura să-ți dea socoteală, dar în clipa în care a plecat a apucat zăbrelele scării și era cât pe-aci să le smulgă cu totul.
— Căpitanul Mihalis! făcu pașa.
Tăcu o clipă gânditor și peste puțin zise:
— Ascultă, Suleiman, într-o zi o să te pun aici la Trei Arcade, de față cu toată lumea, turci și greci, să te lupți cu el și să-l trântești jos, să scăpăm… Auzi?
Arapul privi spre mare și albeața ochilor lui se făcuse

galbenă cu vinișoare roșii. Nu răspunse.

Pașa făcu semn cu mâna, trompetele tăcură și se ridică să plece. Se întoarse iarăși spre seizul său:

— Dacă ți-e frică de el, de ghiaur, măi arapule, să știi că suntem pierduți.

După aceea nu mai vorbi. Dar mintea îi stătea de trei zile la femeia cu păr roșcat și la Turcia decăzută. Iar astăzi, luni în zori, sări din somn speriat. Avusese un vis urât: în mijlocul pieței două fiare se luptau ca turbate: căpitanul Mihalis și Suleiman arapul; goi amândoi, goi pușcă, unși cu grăsime; nu ținea fiecare decât un baltag; întregul Megalo Kastro se adunase în jur; în partea soarelui, creștinii; în cealaltă parte, la umbră, turcii, în picioare, și priveau. Nimeni nu vorbea. Toți se uitau cu gura căscată, galbeni ca ceara. Iar el ședea cu picioarele încrucișate, sub un cort roșu, și inima îi tremura ca o frunză de trestie, fiindcă se făcea că înlăuntrul lui apăruse un crainic, umbla pe la toate măruntaiele și striga: „Dacă îl pune jos căpitanul Mihalis, gata, s-a scufundat Turcia; dacă îl pune jos arapul Suleiman, gata, s-a scufundat creștinătatea!”

Se luptau, se luptau cei doi, mugeau, se scufunda pământul unde călcau, iar gropile se umpleau de sânge. Întregul Megalo Kastro răsuna de tunete. Soarele asfințise, turci și creștini se afundară în întuneric, iar pașa nu mai deslușea decât două fiare care mugeau și se rostogoleau și se ridicau din nou și le atârnau cărnurile ciopârțite cu baltagul… Și deodată pașei i se făcu frică. „Allah, Allah, murmură el, ăsta e un vis, o să scot un strigăt să mă trezesc. Să nu le văd sfârșitul!”

Scoase un strigăt și se trezi. Iar acum ședea în capul oaselor, Iară chef, mahmur, în așternutul său gros, bine umplut cu lână, și căzuse pe gânduri. Bătu din palme și apăru Suleiman.

— Du-te să-mi aduci pe căpitanul Mihalis! zise el.

Nu știa de ce-l cheamă. „Să vină să-l văd, poate că-mi spune un cuvânt de prisos, să mă înfurii, și-atunci hotărăsc, se gândi el. Nu poate el să se poarte obraznic unde stăpânesc eu, sunt pașa! Și să mi se plimbe cu iapa la ceasul în care eu ascult muzică!”

— Pe căpitanul Mihalis? făcu arapul și se scărpină în cap. 1) ar el, pașa-efendi, aflu că a coborât în pivnița casei lui, cu caraghioșii lui, și bea…

— Și ce dacă bea? Să se cărăbănească să vină!

Arapul era încă nehotărât. Coborî glasul:

— Pașa-efendi, vrei să rostogolești Creta în sânge? Ai primit poruncă de la Constantinopol?

Pașa își prinse capul chelios între palme, căci îi venise o amețeală.

— De ce-mi spui asta? făcu el.

— Pentru că dacă-mi răspunde „Nu vin!”, ce-o să-i faci? O să-i trimiți iarăși nizamii și-o să-l rupă iarăși în bătaie… Nu e om, mai ales când bea, e cutremur. Anul trecut când s-a îmbătat nu a prins poarta portului și a vrut s-o trântească jos? Dacă pui iarăși să-l omoare prin viclenie, a luat foc Creta! Lasă-l dracului, pașa-efendi!

— Lasă-l dracului pe unul pentru că e voinic, las-o dracului pe alta pentru că-i cinstită – ce pașă mai sunt eu?

Cântări mult timp. „Dacă ia foc iarăși blestemata de insulă, dă-i cu oști noi din Răsărit și cu tunuri și cu țepe și cu pașale noi, iar după aceea vor interveni iarăși apusenii – blestemați fie și ei. Și nu-mi pasă, dar o să-mi găsesc eu beleaua.”

— Du-te să-mi faci o cafea cu mult caimac și umple-mi și ciubucul, arap netrebnic! spuse în cele din urmă, trăgându-și de mustață cu mânie.

— Și căpitanul Mihalis? făcu arapul.

— Lasă-l dracului.

În ceasul în care pașa vorbea de el, căpitanul Mihalis privea cum intră prin lucarnă lumina zilei. Cealmaua i se rostogolise pe umăr și fruntea îi strălucea, scăldată în lumină și bronz; barba, mustața și părul lui aruncau sclipiri, iar ochiul său, rotund și negru ca tăciunele, era țintuit în lucarnă, nemișcat. Toată noaptea nu dormise, privea, asculta, bea și ori de câte ori inima i se răzvrătea scotea un strigăt răgușit, sălbatic, iar inima i se chircea la loc și tăcea. „Ce dracu’ am? spunea și tot repeta în minte. E în zadar vinul pe care-l arunc în mine, pe-o gaură intră și pe cealaltă iese.”

Nu se îmbăta; avea o mândrie ascunsă pe care vinul nu putea să i-o răpună. Se ridica din când în când, mergea încolo și-ncoace prin pivniță, nu se clătina, se așeza din nou. Îi era scârbă de cei care beau vin și se împleticeau și se bâlbâiau sau scoteau la iveală lucrurile lor murdare sau se puneau pe plâns.

Se întoarse spre Bertodóulos:

— Ce-a fost cu demona aia – cum i-ai spus? îl întrebă

deodată.

— Desdemona, căpitane, prințesa Veneției, cu părul ei auriu ca mierea, cu cozile înfășurate de trei ori în jurul capului, ca o coroană regală, și-avea și-o aluniță pe obraz…

Nu era sigur de pieptănătura și nici de alunița Desdemonei, dar tare mult îi plăceau alunițele pe obraz și cozile legate sus.

— Mai departe!

— Păi, să nu pălăvrăgim, căpitane, prințesa asta gingașă – ce ți-e și cu sufletul omului – a iubit un arap bătrân, o matahală, cu niște picioare! Dar să stăm strâmb și să judecăm drept, om viteaz. Și cum crezi că l-a iubit? Pentru că hârbul ăsta s-a așezat într-o noapte și i-a făcut capul calendar cu viața lui. Și atât s-a amărât fata, atât a durut-o de el pentru cele ce-a văzut și-a pățit, încât a apucat-o plânsul și a căzut în brațele lui… „Arăpașul meu, i-a spus ea, nu te întrista, eu o să te mângâi. Eu o să-ți aduc iar râsul pe buze.“

Bertodóulos se opri, își umplu cupa și oftă.

— Mai departe! porunci iarăși căpitanul Mihalis.

— Să mă ierți, căpitane, le-am făcut varză, spuse Bertodóulos și se scărpină-n capul său țuguiat ca să-și amintească… S-au întâmplat lucruri ciudate, spuse el în cele din urmă. Nu se mai găsesc în Veneția, au mers într-o călătorie în Cipru, s-au căsătorit, cred, și a intrat între ei un ofițer alb cu galoane de aur. Iar apoi… m-am zăpăcit iarăși, e vorba de o batistă…

— Batistă? Ai început să te bâlbâi, Bertodóulos.

— Nu, nu, nu mă bâlbâi, preavestite căpitan. Batistă, batistă adevărată. Dar va fi fost otrăvită, vrăjită – știu și eu ce să spun? Arapul și-a ieșit din minți de gelozie și într-o noapte – ah, noaptea aceea nu-mi dă pace – i-a pus batista pe gură Desdemonei îl apucă plânsul, își scoase batistuța, își șterse ochii și fruntea și strigă dintr-odată:

— …și a înăbușit-o!

Beți, cei patru, care întinseseră gâtul în jurul lui și-l ascultau, izbucniră în râs. Dar căpitanul se înfurie:

— Tăceți! le strigă el.

Se întoarse către Bertodóulos:

— Nu ești tu vinovat, sunt vinovat eu, că te-am întrebat.

Își sprijini capul greoi de perete și închise ochii: „Are dreptate arăpașul, se gândi el, bine-a făcut”.

În acest timp chefliii din jurul lui uitaseră deja de durerile

altora.

— Nu plânge, dragă Bertodoulâki, zise Phourogatos. Toate sunt povești, și numai noi suntem adevărați. Haide, Ventuzos, cântă la ceteră, mă mănâncă picioarele, vreau să dansez!

Cetera cu clopoței șoimești se îmbătase și ea și sălta pe genunchii lui Ventuzos ca o femeie vioaie, ca una măritată de curând, iar Kaiambfs o privea și ofta, își sprijini în palmă capul amețit de băutură și tărăgănă o amanea.

Cu frunze de anghinare lipite în jurul cheliei, cu burta plină de vin și carne de porc, Efendina bătea din palme și ținea isonul și deodată sări și îl prinse pe Phourogatos de umăr fără grijă, la naiba cu sfințenia!

— Fă-te creștin, măi Efendina, îl ruga Phourogatos. Fă-te creștin ca să intri în rai călare pe un porc!

— Nu pot, măi băieți, răspundea el întristându-se, nu pot și să mă iertați. Turc m-am născut, turc o să mor.

Mâncaseră ouăle cu coajă, iar căpitanul Mihalis sparse c-o lovitură de pumn oala de lut și le-o împărți tovarășilor lui s-o mănânce. Bertodóulos se îngrozi, luă bucata pe care i-o dădu și se cațără, cu răsuflarea tăiată, pe un butoi. Aplecat, cu ochii holbați, privea jos la cretani cum mușcă din oală, cum taie dintr-o bucată, cum o mestecă, să fi se facă în gură pietricică și țărână, și cum o înghit hohotind de râs.

De trei feluri sunt oamenii, începea încet-încet să-nțeleagă Bertodóulos al nostru: cei care mănâncă ouă fără coajă, cei care le mănâncă cu coajă cu tot și cei care, după ce le mănâncă cu coajă cu tot, mănâncă și oala în care le fierb; oamenii aceștia din urmă se numesc cretani… „Vai de tine, conte Mantzavfnos, ce cauți aici, înăuntru?” se gândea el și se uita spre ușă.

Către revărsatul zorilor toți predaseră armele; unii, rostogoliți direct pe pământ, sforăiau, alții, cu fruntea sprijinită de chiupuri, gemeau cu burțile îngreunate și se căzneau să verse; Bertodóulos, după ce vărsă și se goli, găsi apă și se spălă, își vârî căpșorul între pliurile pelerinei, se târî într-un colț și adormi, ca o pasăre plouată cu capul ascuns între aripi.

Numai căpitanul Mihalis, cu capul drept, bând și trezindu-se din beție, ținea ochii deschiși și privea prin lucarnă ziua care se ivea.

Și îndată ce lumina căzu în pivniță și se iviră resturile de mâncare și vinul vărsat și vărsăturile, căpitanul Mihalis se

întoarse și se uită, ca și cum îi vedea pentru prima oară, la cei cinci măscărici fără suflare. Deodată inima îi tresări supărată și aținti urechea. O auzea în curte pe femeia lui, care se trezise și scotea apă din fântână, auzea cocoșii din mahala, care cântau, pe fața pământului se isca zarva de la oamenii și animalele care se trezeau, iar mai de departe izbucnea învolburat și venea drept asupra lui mugetul mării. Iapa nechează în curte; Haritos urma să-i ducă acum găleata cu apă rece și traista cu grăunțe; proaspăt ca apa de izvor, nechezatul urcă gâlgâind în văzduh; pieptul căpitanului Mihalis se răcori. „Mi se pare că de-acum numai cu caii pot să fiu prieten, murmură el. Ei, și de-ar avea Creta fiare, lupi și mistreți… Oamenii îmi par prea neputincioși, prea caraghioși.1’

Se ridică, se întinse și oasele îi trosniră. Dădu câte o lovitură de picior fiecărui tovarăș, luă un vas de vin și-i stropi.

— Înainte! le strigă el. Ridicați-vă. Apucați-vă de treabă!

Bețivăneala ținu toată ziua aceea și noaptea următoare, din când în când șuiera gârbaciul, când vreunul se moleșea, Haritos urca și cobora cu gustări noi, se îndopau, înfrățiți, Efendina cu Bertodóulos și se dezmierdau și se mirau că trăiau de atâția ani în același oraș, dar numai acum s-au cunoscut și s-au iubit.

— O să te învăț chitara, îi spunea Bertodóulos. Să cânți și să-ți uiți necazurile, să cânți și să fii în stare să treci trotuarele.

— Iar eu o să te învăț să înalți văpăi, Bertodoulâki dragă, să te răcorești, îi spunea Efendina.

Contele se obișnuise cu răsuflările cretanilor, i se întețise cheful, îi iubea pe toți și-i îmbrățișa. Numai dinaintea căpitanului Mihalis stătea nehotărât și voia să rostească și câte-o glumă jucăușul zakyntiot, dar în ultima clipă șovăia, nu-i ieșea din gâtlej.

Se întoarse și îi vorbi lui Ventuzos:

— Noi, sior Ventuzos – ai prins de veste?, nu suntem oameni, suntem artiști.

— Artiști? Ce dracu’ mai sunt și ăștia?

— Uite, un fel de îngeri. Adică nu cu desăvârșire, dar pe-aproape. Ca să înțelegi: mai întâi sunt animalele; uite, măgarii, catârii și cele asemenea; după aceea oamenii; și apoi, mai sus, artiștii, iar după aceea, mai sus, îngerii. Noi, dragă Ventuzos, suntem artiști.

— Și?

— Păi, când o fi să mori, să nu uiți să-ți iei cetera cu tine în mormânt. O să-mi iau și eu chitara. Ehei, numai de-am muri împreună, Ventuzos, Ventuzaki dragă! La ceteră și la chitară, știi, cântă și îngerii, și-o să înălțăm îndată, la poarta raiului, cântări Marelui Maestru, pe care gloata ce nu pricepe nimic din muzică îl numește Dumnezeu. Eu canțonete, tu mantinade[41], până ce o s-apară Marele Maestru să ne cânte din castaniete și să ne pună în corul cel nemuritor.

Ventuzos râse:

— Cam multe spui, Bertodoulâki dragă, zise el. Cum adică o să cântăm dumneata la chitară și eu la ceteră, fără mâini, fără degete? Pentru că ai văzut, desigur, ce ajung mâinile și degetele în pământ.

— Taci, amărâtule, că mi s-a zbârlit părul! făcu contele și se înfășură în pelerina lui tremurând de frig. Dar zici că și mâinile care cântă la chitară…?

— Toate, toate, nefericitule, toate!

— Păi hai să bem cât încă mai avem mâini și gât! strigă Phourogatos umplând paharele. Și femeile, măi, Ventuzos! Viermi și ele?

— Toate… toate…

— Chiar dacă-s frumoase ca soarele?

— Să fie! Ce zici și domnia ta, căpitane Mihalis?

Dar acesta își încruntă sprâncenele cu mânie:

— Tu, Ventuzos, să vorbești cu mâinile, zise el. Iar tu, Phourogatos, cu picioarele. Limbă nu aveți.

— La poruncile tale, căpitane Mihalis.

Phourogatos sări imediat, altceva nici nu voia! Ventuzos își propti cetera pe genunchiul drept, își sprijini și Kaiambis obrazul în’palmă și se porniră dansul și cântecul.

Ziua se scurse repede, lumea dispăru sus, întreaga viață se adună în această pivniță, veni amiaza, trecu, asfinți soarele, se lăsă greu noaptea, aprinseră în mijlocul mesei și pe butoaie lumânările de spermanțet, și spre zori măscăricii se rostogoliră iarăși la pământ, istoviți și galbeni ca șofranul. Murdăriseră iarăși ungherele și pereții, hainele lor erau numai pete de vin și de grăsime de porc, iar gurile și părul lor duhneau.

---

41 Cântec popular din Creta, asemănător baladelor noastre populare. Se cânta cu acompaniament de liră și lăută.

Posomorât deasupra lor, neclintit, veghea căpitanul Mihalis, și își întorsese în zori fața către lucarnă, să nu-i vadă. Nu se gândea la nimic, simțea numai, de două zile și două nopți, că i se prăbușesc măruntaiele și că nu găsesc fund de prăpastie să se așeze. În zorii zilei de marți, așa cum stătea cu capul sprijinit de perete, îl luă o clipă somnul, o clipă, nu mai mult, dar fu de ijuns ca să vină demonul. La început i se păru că a intrat într-un nor răcoros de primăvară, numai adiere și picături de ploaie. Moleșit de căldură, de vin, de durere, înainta, și norul îl îmbrățișa, îl lua și îl ridica de subsuori, cobora pe burta și pe coapsele lui, se înfășură în jurul lui și îl mângâia. Dar încet-încet norul se preschimbă, se închegă, luă chip, se întări – la început două buze de femeie și după aceea de sus se iviră deodată doi ochi sălbatici, strălucitori, numai râs și batjocură, obraznici. Iar apoi văzu cum apar dintr-odată din întuneric două tălpi vopsite și două mâini albe ca neaua; buzele se mișcară și se auzi un glas limpede ca apa: „Căpitane Mihalis… Căpitane Mihalis…”

Căpitanul Mihalis sări ca ars și se desprinse din vis cu asemenea avânt, încât masa se răsturnă și se prăbușiră paharele, farfuriile, lumânările și tabacherele care erau pe ea; cei cinci adormiți săriră și ei, lumina zilei inundase pivnița; se întoarseră și zăriră cum căpitanul Mihalis ia gârbaciul de pe perete și se repede asupra lor.

— Afară! Afară! striga ieșit din minți. Afară!

Întinse brațul și deschise ușa:

— Afară!

Kaiambfs făcu primul un salt, păși prin ușiță, ieși în curte și se repezi la poartă să plece. Astăzi e marți dimineața, a scăpat repede, Garuphaliă sigur dormea încă, așa că prinse aripi la picioare și se repezi către port.

Ceilalți patru, unul în urma altuia, împleticindu-se, ținându-se de perete, ieșiră și ei din pivniță și, îndată ce apărură la lumina zilei, se văzură și fețele lor galbene-verzui, desfigurate, mânjite rău de mâncăruri, vin și vărsături. Încă nu se treziseră hine de tot, priveau mahmuri curtea, fântâna, vița-de-vie agățătoare, poarta și nu știau încotro s-o ia… Primul mergea Phourogatos, cu mustața pleoștită, zdrobit, fără chef, și se căznea să-și adune și să-și încingă brâul, dar acesta îi scăpa mereu și se țâra pe jos și-l călca Ventuzos, care venea în urma

lui cu cetera pe umăr. Mai în urmă Efendina, cu o mână își ținea izmenele de pânză, pentru că i se rupsese brăcinarul, iar cu cealaltă se lupta, deznădăjduit, să-i întoarcă pe tovarășii săi.

— Stați, măi neghiobilor, unde vă duceți? Glumește, măi, căpitanul, acum o să ne cheme. Numărați, dacă credeți în Dumnezeu: marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, duminică. Încă șase zile!

În mintea lui nu încăpea o asemenea nedreptate, să-i slobozească așa de repede, tocmai când gâtlejul lor începea să se bucure. Păcatul are haz doar atunci când te afunzi în el cu totul, până la gât, și te saturi de el și te scârbești de el și începi să te căiești. Păcatul trebuie să fie un munte de carne de porc, să te vâri înăuntru, o baltă de vin, să intri să înoți, ci nu doar o gustărică!

Număra și iar număra zilele pe degete:

— Marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, duminică... păcat, sunt atâtea zile pierdute! Nu, asta nu se poate, căpitane Mihalis, să nu ne faci asemenea nedreptate, cheamă-ne să ne întoarcem!

I se păru că-l strigă cineva și că-l atinge o mână. Poate era căpitanul Mihalis. Se întoarse bucuros; era Bertodóulos, smiorcăindu-se, poticnindu-se, îl prinsese de mânecă:

— Efendina dragă, zise el, mi-am uitat bocceluța, mergi tu să mi-o aduci?

Dar Phourogatos ajunsese la poartă. Brâul i se țâra încă desfăcut, iar mâinile și picioarele i se îngreunaseră, ca și cum i s-ar fi umflat, și nu le stăpânea.

— Mă duc s-o pun pe nevastă-mea să mă frecționeze, zise el. Să fie într-un ceas bun, băieți! Am scăpat ieftin!

— Unde te duci, unde mă lași, Phourogatos? țipa Bertodóulos. Stai!

— Vino, Bertodoulâki dragă, sprijină-mă să te sprijin, făcu Phourogatos și-l cuprinse cu mâna.

Maestrul se prinse de brâul atârnat:

— Mi-am uitat bocceluța, spuse rugător. Mergi tu să mi-o aduci?

Dar Phourogatos se făcu că n-a auzit. Soarele coborâse pe străduțe, se auzi glasul lui Barbaiánnis, care-și vestea salepul, iar țăranii strigau: „Lemne bune!” și-și înghionteau măgărușii. Treceau acum pe lângă cuptorul lui Touloupanăs și se opriră.

Două tăvi la gura cuptorului scoteau aburi, pline de covrigei cu susan.

Bertodóulos se uită la covrigii cu susan și se opri brusc. Phourogatos băgă mâna în buzunărașul de la pieptar, scoase un bănuț și luă un covrig.

— Mănâncă! îi spuse tovarășul lui. Eu nu vreau.

Îi veni în minte leprosul și i se făcu greață.

În acest timp, cu fruntea însângerată de la frunzele de anghinare, Efendina se vârî pe furiș în moschee, ca să nu prindă de veste mama lui și să se aștearnă cu bătaia pe el.

Ventuzos, cu cetera pe umăr, intră în casă cu suflarea tăiată, galben ca ceara, nevasta lui alergă și-l prinse de subsuori, iar apoi veniră și cele două fete și-l întinseră pe canapea. Îl frecționară cu ulei din candela Preasfintei Fecioare Ampeliotissa, îl tămâiară cu suflet bun, aruncară peste el păturile pe care le-aveau, pentru că tremura de frig, și o chemară pe vecina lor, baba Phlamburiârena, să vină să-i pună ventuze.

În timpul acesta căpitanul Mihalis își pusese șaua pe iapă, își luase cuțitul cu mâner negru și îl vârâse la brâu, iar nevasta lui apăru în curte să-i vorbească, să-l întrebe unde se duce, rugându-l să-i fie milă de casa lui, dar, îndată ce-i zări chipul, femeii i se tăie glasul. Căpitanul Mihalis se întoarse și o văzu.

— Ce vrei? făcu el cu voce răgușită, aspră.

— Să-ți fac o cafea? spuse femeia.

— Mă duc s-o beau la cafenea, răspunse el. Intră în casă!

Kira Katerina se întoarse în bucătărie, speriată; Rinió aprinsese focul și gătea.

— Pleacă, spuse mama, a pus șaua pe iapă. Iarăși o să se ia la harță în mahalalele turcești… E o fiară, o fiară, nu poate fi îmblânzit.

Rinió râse:

— Iarăși o să intre călare în cafenelele turcești! spuse mândrindu-se.

Tăcură amândouă și ațintiră urechea; se auzea acum iapa care ieșea pe poartă lovind cu copita și necheza în drum.

— Dumnezeu să-și pună mâna asupra lui! murmură ea și-și făcu cruce.

— Ai văzut cum au rupt-o din loc măscăricii? făcu Rinió și râdea. Îi vedeam pe fereastră: unul în urma altuia, țipând,

târându-se, plini de unsoare, plini de vin, ca niște șoareci scăldați în ulei. Și tata treaz, sălbatic, stătea cu gârbaciul în mână și-l răsucea în aer! De ce oftezi, mamă? Ai vrea să-l ai de bărbat pe Ventuzos sau pe Bertodóulos? Ferice de tine, mamă, zic eu!

— Poți să fii bărbat cuminte și gospodar bun fără să fii caraghios.

— Se poate, se poate, răspunse Rinió țuguindu-și buzele. Dar nu-mi plac gospodarii și nici caraghioșii. Îmi plac căpitanii.

Căpitanul Polyxinghis trecea pe la fântâna lui Idomenéas, iar în urma lui mergea Aliagás c-un coș greu în spate; se ducea dis-de-dimineață la nepoata lui, Vanghelió, cu daruri de nuntă. De două zile nu era în apele lui căpitanul nostru, ai fi putut crede că-i zdruncinase mintea cutremurul. Umbla pe străduțe, nu mânca, nu bea, doar fuma și din când în când ofta ca un bivol bolnav. Umbla în sus și-n jos pe ulicioare, dar plimbarea îl scotea mereu în fața aceleiași porți verzi. Se oprea brusc, măsura în sus zidurile înalte, se ridica pe vârfuri, de parcă ar fi vrut să-și ia avânt să le sară, și iarăși se îndepărta, umbla ce umbla și iar se întorcea.

Ca să nu-i ia mirosul vecinele – de Fetele Necăjite, limbile acelea rele, se temea –, intra și ieșea dintr-o arămărie turcească din mahala și cumpăra când o tavă, când un lighean și un ibric, când căni și oale și cești de cafea. La început nu știa ce să facă cu ele, apoi se gândi că se mărită nepoata sa, așa că umplu un coș de arămărie, i-l încărcă în spinare lui Aliagás și porni spre mahalaua căpitanului Mihalis, unde era casa nepoatei Vanghelió.

Și acolo, cum ocolea fântâna lui Idomenéas, iată-ți-l pe căpitanul Mihalis călare pe iapa lui, cu gârbaciul petrecut la încheietură și cu ciucurii de la cealma acoperindu-i ochii.

Căpitanul Polyxinghis se opri nedumerit. Știa că de duminică dimineața începuse iarăși săptămâna lui bahică, iar acum iată, de-abia era marți, și încetase deja, încălecase pe iapă și sigur se ducea iarăși prin mahalalele turcești, să intre în gura puștii. Căpitanul Polyxinghis clătină din cap: „într-o zi, se gândi el, va plăti cu capul pentru îndrăzneala lui și în Megalo Kastro se va prăbuși un stâlp al creștinătății. Dar cine poate să-l strunească? Nici Dumnezeu, nici diavolul. De bărbatul care nu se teme de moarte, se zice, până și Dumnezeu se teme!”

Căpitanul Mihalis se apropia. Îl ochi pe căpitanul Polyxinghis și dădu pinteni iepei; nu voia să schimbe vorbe cu el. Zurliul ăsta îi întărâta nervii cu râsetele și glumele și viața voioasă pe care o ducea. Era dintre oamenii care fluieră și cântă în fiecare dimineață când se trezesc, și căpitanului Mihalis îi era scârbă de aceștia. Deveneau prieteni de nădejde numai la învălmășeală, ori de câte ori creștinii se răzvrăteau și se luau la luptă cu turcii; pentru că erau căpitani amândoi și simțeau că multe suflete atârnă de gâtul lor. Dar când se linișteau vremurile, se purtau îndată ca unii din două sate diferite. „Prea e mistreț, se gândea căpitanul Polyxinghis, nu-mi place!” „E prea ușuratic, se gândea căpitanul Mihalis, nu-mi place de el!” Iar acum, când îl zări, dădu pinteni iepei, să treacă pe lângă el fără să vorbească.

Dar căpitanul Polyxinghis îi văzu fața prea întunecată și se temu să nu-și pună vreun rău în minte și să-și găsească creștinii beleaua, așa că își călcă pe inimă și înaintă:

— Încotro cu binele dis-de-dimineață, căpitane Mihalis? făcu el și întinse brațele, ca și cum voia să-i ațină calea.

— Dă-te la o parte, căpitane Polyxinghis, să nu te calce iapa! se răsti căpitanul Mihalis și ochiul îi jucă, numai întuneric.

Dar căpitanul Polyxinghis stătea cu brațele întinse în mijlocul drumului și nu se mișca.

— Pentru numele lui Hristos, frate, zise el, nu-ți risipi puterea. Ești un stâlp al creștinătății, Creta are nevoie de tine, nu-ți hotărăști tu viața, o hotărăște ea, se poate să aibă nevoie de tine în curând.

Dar căpitanul Mihalis nu se scârbise niciodată de căpitanul acesta atât de mult, cât în clipa asta; pentru că în ajun, când Phourogatos a scăpat un moment din pivniță și s-a dus în curte la poartă să ia aer, a apărut vecina Krasoghiorghena, a schimbat o vorbă cu ea și a aflat de noul dezmăț al căpitanului Polyxinghis în mahalaua turcească. S-a întors în pivniță și i-a suflat-o căpitanului Mihalis, iar acesta a răcnit când a auzit, dar a îndurat-o și s-a făcut că nu-i lucrează urechea. Însă i s-a înfipt în inimă un cuțit.

Acum nu mai îndură; se aplecă pe iapă și buzele îi fremătară de mânie.

— Du-te dumneata să amețești femeile, și pe mine lasă-mă să-mi bat capul prin cafenelele turcești!

Căpitanul Polyxinghis se făcu roșu ca racul.

— Când nu-i război, spuse cu îndărătnicie, amețesc cadânele. Când e război, omor agalele. Asta-nseamnă să fii bărbat.

Se întoarse către Aliagás:

— Mergi înainte, du-te la Vanghelió să te despovărezi! spuse el și-l alungă.

Făcu un pas și își sprijini palma de gâtul cald al iepei.

— Căpitane Mihalis, spuse coborând glasul, dacă ești creștin, spune, ce ai cu mine? Astăzi nu-mi place ochiul tău; mă țintuiești de parcă aș fi turc.

— Dă-te la o parte, îți spun, să nu te calce iapa! se răsti din nou căpitanul Mihalis și întoarse capul în altă parte.

— Ce ai cu mine? întrebă iar căpitanul Polyxinghis. De ce întorci capul?

— Dă-te la o parte să nu te calce iapa! mormăi pentru a treia oară căpitanul Mihalis.

— Nu poate omul să vorbească cu tine, nu are de unde să te apuce!

— Așa-mi place mie, căpitane Cadână! se răsti cu tot năduful căpitanul Mihalis și dădu pinteni iepei.

Aceasta sări, cu picioarele dinainte ridicate drept, și era cât pe-aci să-l trântească jos pe căpitanul Polyxinghis.

— Ce să-ți fac, că ești creștin și viteaz… murmură căpitanul Polyxinghis mușcându-și mustața. Altfel, aș ști eu, împielițatule, de unde să te-apuc!

Scuipă de trei ori ca și cum ar fi vrut să descânte întâlnirea cea rea și porni spre casa nepoatei sale.

Vanghelió ședea la războiul de țesut și țesea. Termina de-acum ultimele valuri de pânză, din fir dublu, care aveau să se prefacă în izmene trainice pentru mire și în cămăși de noapte pentru mireasă. Vâra printre ițe suveica, cu mână iute și nervoasă, se grăbea, căci nunta se apropia, o vedea cum se năpustește asupra ei ca o fiară păroasă, întunecată, plină de noroi; speriată, Vanghelió se strângea toată, un ghem țepos, ca un arici. Scârboasă fiară i se părea nunta, o jumătate de îmbucătură ginerele, cu ochelarii lui, cu glasul lui moale de popă și cu blânilețea lui de oaie grețoasă. Așadar pentru pipernicitul ăsta s-a născut ea, de dragul lui a mâncat atâția ani, a băut, s-a hrănit, și-a lăsat părul lung până la genunchi, i-au crescut sânii, i s-au lățit șoldurile? Pentru Títyros? „Mărită-

te cu el, îi împuiase capul unchiul ei Polyxinghis. Spune da, Vanghelió, plapumă e bărbatul și te acoperă.11 Unde este Dumnezeu? Să despice glasul ei cele șapte ceruri și să-i strige: Nu-l vreau! Nu-l vreau! De mulți ani vedea ea în somn un flăcău cu o mantie de postav aruncată pe umeri, subțirel la mijloc, certăreț, care iubește vinul și femeile și cuțitele și care să risipească voinicește banii – leit fratele ei Diamandis! De câte ori, aprinzând candela mică la icoanele pe care i le lăsaseră moștenire părinții ei, nu i-a rugat pe Sfântul Nicolae, care înzestrează orfanele, și pe Sfântul Fanurios, care dezvăluie ginerii, să-i trimită un bărbat care să-i semene fratelui ei! Fratelui ei, nu unchiului ei Polyxinghis, scund și gras și flecar, nu căpitanului Mihalis, a cărui răsuflare miroase a pucioasă și la care, când trece, până și câinii din mahala se chircesc. Leit Diamandis îl voia, leit fratele ei, fercheș – statură de chiparos, tras prin inel, piept ca un meterez. Altfel, să rămână nemăritată, de mii de ori mai bine, să trăiască, să îmbătrânească împreună cu fratele ei, să nu se însoare nici el, căci o femeie le-ar strica toată tandrețea, să moară și să-i îngroape împreună, iar pe mormântul lor să sădească doi chiparoși, unul bărbat, lumânare, și unul femeie, cu ramuri înflorite, iar rădăcinile lor să se unească sub pământ.

Dar uite că unchiul ei Polyxinghis o ținea una și bună: să-l ia pe fratele căpitanului Mihalis, pe Títyros, să intre, chipurile, într-un neam mare și să aibă un om care s-o hrănească. Pentru că de-acum Diamandis i-a mâncat măslinii și via pe care i-o lăsaseră părinții în partea ei de zestre și-i mai rămăsese numai căsuța asta pustie, singura ei zestre, și tot ce mai era prin ea. În câteva luni are s-o mănânce și-are s-o bea și pe-asta mâncăul ei de frățior. Și-atunci?

„Polyxinghis e vinovat de toate, țesea și murmura cârtind Vanghelió. El le-a gătit pe toate, el m-a pus și am spus da. Dar Dumnezeu e drept, El să-l judece. Iar dacă nu e drept, trăsnet este suspinul fetei nemăritate, să cadă asupra lui să-l ardă.”

Căpitanul Polyxinghis împinse poarta și intră, apoi se întoarse către Aliagás, care îl aștepta afară încărcat, și îi făcu semn să intre să se despovăreze.

— Mergi cu bine, Aliagás, și să-ți jucăm la nuntă! îi spuse cu voioșie și scoase de-i aruncă o megidie[42].

42 Monedă turcească, la început de aur, care valora cât o liră

Acesta o apucă din zbor, o strânse bine în mână, ca și cum ar fi fost o pasăre, să nu-i scape, și se aplecă să sărute mâna cea darnică. Dar căpitanul Polyxinghis își trase mâinile și râse:

— Nu sunt popă și nici imam, Aliagás, mergi cu bine!

Inaintă în curte; câinele sări din colțul său o clipă, adulmecă aerul, cunoscu cine a intrat și se încolăci din nou jos.

Prin ușa deschisă de la mijloc căpitanul Polyxinghis văzu războiul de țesut cum stă întins ca o fregată înarmată, ca o fiară blândă de casă, cu picioarele, cu sulurile, cu vătalele, spetele, pieptenii, urzelile și ițele lui.

Vanghelió se întoarse, îl văzu pe unchiul ei și își puse toată puterea să surâdă ca să-l primească bine, dar buzele, nasul și bărbia ei picurau otravă. Era totdeauna galbenă, zgârcită la vorbă, acră; parc-ar fi ros-o o mâhnire ascunsă și nu putea, de ani de zile, s-o ia de pe ea. Se topea mereu, se îngălbenea și pieptul i se zbârcea.

Îl zări, în urma unchiului ei, pe Aliagás cu coșul și înțelese.

— Ai intrat la cheltuieli pentru mine, unchiule Iorghis, spuse ea și aruncă o privire hrăpăreață în coș.

Dădu cu ochii de arămărie și o clipă i se lumină fața.

— O dată se căsătorește omul, piară totul, zise căpitanul Polyxinghis și râse, ca să-și îmbuneze nepoata. Se spune, Vanghelió, că bucurie mai mare nu există.

— Se spune… făcu Vanghelió și tăcu.

Căpitanul Polyxinghis se așeză pe canapeluță, își scoase fesul, fiindcă asudase, și îl puse pe fereastră. Vanghelió îngenunche și începu să scoată din coș, unul câte unul, și să rânduiască jos obiectele lucitoare de aramă trebuincioase în casă – se umplu casa de tăvi și oale, de ibrice și lighenașe. Și pe când Vanghelió se apleca asupra lor, pentru o clipă fața ei îngălbenită se învioră și se înroși.

— Să fii sănătos, unchiule, spuse cu jumătate de gură. Tu mi-ai lost tată.

— O spui cu jumătate de gură, Vanghelió. Te măriți și tu, copilă, ești gata să plângi. Ia ridică ochii să te văd… Haide, râzi, scoate un strigăt să te ușurezi! Cele logodite, când țes ultimele valuri de pânză, cântă de se clatină casa. Se clatină toată mahalaua, de parc-ar fi cutremur. Asta-nseamnă logodna,

---

turcească, iar mai târziu de argint, valorând cât a cincea parte dintr-o liră.

adică! Dar tu parc-ai țese un linţoliu.

Vanghelió sări în picioare. Cuvintele acestea ale unchiului ei cel petrecăreț o înfuriară. Îi veni în minte logodnicul – pentru gălbejitul ăla să cânte ea? Otrava i se vărsă iarăși în gură și dădu să vorbească, dar se răzgândi. Ce să spună? Ducă-se de-acum! Dacă ești norocoasă, de ce să strigi? Scăpare nu există. Taci, așadar!

Dar căpitanul Polyxinghis nu putea să priceapă mâhnirea asta mută a nepoatei sale. Ziua nunții se apropia, cununia urma să fie de Paști și mai înainte trebuia să lămurească socotelile cu ea. Simțea că, din ziua în care o logodise, nepoata sa îl privește cu ochi plini de mânie și supărare. Trebuie, înainte de-a se mărita, să afle câte sudori îl trecuseră pe el până ca mirele să spună da. Până în ultima clipă acesta refuzase. Așadar, într-o zi căpitanul Polyxinghis și-a deschis cutia, a luat cinci fișicuri de lire de aur și i le-a dat. „Ia, învățătorule, aceste o sută de lire peste zestre, și nimeni să nu afle, nici căpitanul Mihalis, nici mireasa, nici sora mea. Ți-o auresc pe nepoata mea și ți-o dau." Și așa l-a dat gata. Iar acum, poftim, kira mireasă strâmbă din nas, ca și cum ar bea chinină, iar mirele nu-i convine, căci ar vrea un prinț!

Vanghelió ieși din bucătărie cu tava cu cafea, un pahar de apă răcoritoare și o linguriță de dulceață de vișine. Puse tava pe un scaun, dinaintea unchiului ei.

— Ascultă să-ți spun, Vanghelió, făcu el și se întoarse către poartă. Încă n-a venit Diamandis? Iarăși umblă toată noaptea bețivanul?

— Tânăr e, răspunse Vanghelió cu mândrie, frumos e. Bine face!

— Bine face, ai? El te-a distrus, Vanghelió.

— Să-i fie de bine! El m-a distrus? Păi dacă nu era el, eu m-aș fi omorât! Ce să fac cu viața? Și s-o știi, unchiule: dacă acum plec grumazul și intru în jugul pe care mi l-ai pregătit, o fac pentru că, fie și măritată, n-o să mă despart de fratele meu. Altfel, ducă-se la dracu' Títyros!

Căpitanul Polyxinghis sorbi din paharul de apă și își stăpâni mânia; mestecă mult timp vișina, ca să nu întindă mâna lui mare, să-și apuce nepoata de păr și s-o trântească de perete.

— Lucruri de rușine! făcu el în cele din urmă, răsucindu-și mustața. E fratele tău, nu ibovnicul tău, lasă-l să se însoare și

el, să-și facă casă, să-și adune mintea de prin taverne.

Vangheliό sări de pe scaun. I se aprinsese obrazul.

— De n-ar fi scris Dumnezeu un asemenea lucru! strigă ea. Iar dacă l-a scris, să-l șteargă!

— Ce-ai pățit, bre Vangheliό? făcu căpitanul Polyxinghis speriat. Îl iubești mai mult decât pe bărbatul tău? Ce-nseamnă purtările astea rușinoase? Și eu, care m-am ostenit atâta…

— M-ai vândut pentru o bucată de pâine, unchiule Iorghis! șuieră Vangheliό strângând din dinți.

Căpitanul Polyxinghis nu se mai stăpâni și cuvintele îi scăpară necuviincioase, nemiloase. Nu mai apucă să le țină în frâu și izbucni:

— O bucată de pâine puțin ți se pare, prințesa mea? E bine și-așa, să spui! Pe Dumnezeul tău, ce să gelozească un mire la tine? Tinerețile tale, frumusețea sau bogățiile? Ai treizeci și cinci de ani, te-ai stafidit atâția ani nemăritată, ai îmbătrânit, ți-a crescut mustață, iar țeasta aia goală de frate-tău te-a vândut, ai rămas în pielea goală. Cine să se uite la tine și să te dorească, nenorocim? L-a orbit Dumnezeu pe Títyros și a spus da!

Vangheliό își vârî fața în palme și începu să plângă încet, deznădăjduit. Căpitanului Polyxinghis i se strânse inima și se despică pământul să-l înghită. Cum a răbdat să rostească asemenea cuvinte? Ce să facă acum? Cum s-o liniștească pe nefericită?

Întinse mâna spre părul aspru, nemângâiat al fetei bătrâne:

— Taci, taci, nu plânge, Vangheliό, cu puterea lui Dumnezeu acum toate o să meargă bine… S-a găsit un om bun care te vrea, o să vezi, o să ți se umple și-o să-ți roșească obrajii, o să întinerești. Și când, cu bine, o să faci copii…

— Pf! Niște Tityrâkia[43]! făcu Vangheliό și își șterse cu furie lacrimile din gene.

— Nu vor fi doar Tityrâkia, vor avea și sângele nostru. Poate că fiii tăi o să semene cu frate-tău…

Vangheliό se înfioră. Sângele i se adună și se revărsă în sânii ei ofiliți.

— Taci! spuse ea cu groază.

Căpitanul Polyxinghis se ridică și se întinse să-și mângâie

---

43 Adică progeniturile lui Tityros. Vangheliό vorbește cu dispreț, de vreme ce nu-1 plăcea pe viitorul ei soț.

nepoata, dar imediat trase mâna înapoi.

— O să mai vorbim în altă zi, Vanghelió, zise el. Plec, să n-apară cumva bețivul, n-am chef să-l văd.

Își legă fesul dichisit, dădu să iasă, dar în clipa aceea se auzi o lovitură de picior puternică, iar poarta se zgâlțâi și se deschise: drept în mijlocul pragului, gâfâind, mahmur, c-un fir ofilit de busuioc la o ureche, c-o țigară la cealaltă, cu mantaua de postav aruncată pe umăr, apăru fratele. Încruntă sprâncenele, îl văzu în casă pe unchiul său și țuguie buzele: „Iarăși a venit să ne pețească, lua-l-ar dracuT Dădu una, își trase căciula pe ceafa, străbătu curtea împleticindu-se și intră. Dar nu zărise arămăria întinsă pe jos și începu s-o calce în picioare, să înjure și să se împiedice.

Căpitanul Polyxinghis întoarse capul în altă parte, îi era scârbă să-l vadă.

— Bărbații beau vin, dar nu se îmbată, spuse el jignitor. Ia pildă de la mine. Bărbații vânează femei, dar nu se fac de râs. La pildă tot de la mine.

Dar Diamandâs, care nu-l înghițea pe unchiul său și știa unde-l doare să-l lovească, chicoti batjocoritor. Limba nu-i lucra bine, se bâlbâia, dar izbuti:

— Bărbații, răspunse el, beau vin, nu se îmbată, și apoi nu se duc în pătuțul lor să facă nani-nani, ci încalecă pe iapă și se duc nu în mahalalele turcești, la cadâne, ci în cafenelele turcești, la agale. Ia pildă, unchiule, de la căpitanul Mihalis!

Cuvântul îl lovi drept în inimă pe căpitanul Polyxinghis al nostru, pentru că, simțea, avea dreptate bețivanul.

— Du-te la dracu’! strigă el și porni spre ușă. Om stricat, care-ai catadicsit să mănânci zestrea surorii tale pe vin, pe femei, pe lănțișoare și ceasuri! Și de-ai ști măcar să citești ora! Dar nici de asta nu ești vrednic, destrăbălatule!

Diamandis urlă, sări peste tăvi și ibrice, ca să ajungă la unchiul lui, dar se împiedică și se prăvăli pe jos.

Căpitanul Polyxinghis râse cu dispreț.

— Să te bucuri de frățiorul tău, Vanghelió, spuse și ieși.

— Să dea Dumnezeu să mă bucur de el până o să mor, unchiule! se apără Vanghelió și îl ridică în brațe pe Diamandis din arămărie, îl puse pe canapea, îi aduse o pernă să se rezeme și-l mângâie încet, cu tandrețe, ca să-și revină.

La amiază Thrasáki se întoarse fericit de la școală.

— Mamă! strigă el aruncând în aer căciula roșie pe care i-o împletise sora lui. Mamă, scântei scoate pe caldarâm iapa lui tata! L-am văzut cum trece pe Strada Mare și cum se ridică negustorii și cizmarii să-l admire. „Vine din mahalalele turcești”, a spus unul. – „Se duce în mahalalele turcești”, a spus un altul. Eu m-am oprit, mi-am scos căciula și l-am salutat, dar cum să mă vadă el! Îți spun, țâșneau scântei din caldarâm!

— A venit sior Paraskevâs și s-a plâns la mine, spuse mama, care se îngrozi văzând că băiatul e așa de mândru de tatăl lui. Te-ai dus, zice, cu prietenii tăi să-i răpești fata… Nu ți-e rușine?

Thrasáki râse.

— De ce-ai făcut asta?

Curajos, băiatul ridică din umeri.

— Așa ne-a venit. Astăzi era cât pe-aci să-i facem la fel și lui Títyros. Ne înțeleseserăm să ne ascundem după ușă, în clipa în care intră, și să ținem o sfoară cu laț, ca să i-o petrecem în jurul gâtului. Așa se prind caii sălbatici, chiar el ne-a spus asta deunăzi. Iar noi suntem, chipurile, vânători de cai, și el, calul.

Mama scoase un țipăt:

— Ticăloșilor! Dar ce v-a făcut omul ăsta sfânt? De ce vreți să-l omorâți?

— Noi? Noi îl iubim, dar vrem să ne jucăm. N-am fi tras sfoara, doar l-am fi speriat, să vedem ce-are să facă.

Spuse, își desfăcu de la brâu sfoara de rufe și o agăță la loc în cui, lângă jgheab. Strânse pumnii și încruntă sprâncenele, ca tatăl lui:

— În ultima clipă, prietenilor mei li s-a făcut frică. Erau mulți, și s-au găsit și fricoși. Nu face nimic, altădată o să-i aleg, puțini și buni, sau poate chiar eu singur.

Bătu cineva la poartă și apăru Aliagás.

— Pentru numele lui Dumnezeu, căpităneasă, zise el, iarăși a înnebunit Efendina, a intrat în mahalaua grecească și vine acasă la tine. Încuie poarta, să nu-i deschizi!

Nu-și sfârșise cuvântul, și Efendina năvăli în curte urlând. Kirei Katerina i se îndurerară inima de cum îl văzu. Era de nerecunoscut, nefericitul; hainele sfâșiate, se vedea sacul pe care-l purta ca izmene și ochii i se umflaseră, roșii ca racul, de plâns. Își aruncase saricul și-i duhnea chelia, mânjită cu baligă groasă. Îngenunche în mijlocul curții și începu tânguirea:

— M-am pângărit, striga el, m-am pângărit! Am mâncat carne

de porc, am băut vin, am spus vorbe rele. Oameni, iertați-mă, ca să se îndure și Dumnezeu să mă ierte! Kiră căpităneasă, dacă te-o întreba Dumnezeu, spune-l că m-a pus căpitanul Mihalis cu de-a sila.

Se târî pe genunchi, ca să ajungă să-i apuce mâna și să i-o sărute.

— Fie-ți milă de mine, kiră căpităneasă, am ieșit să-mi vestesc durerea și rușinea, și încep de la tine. Pe urmă o să mă duc la poarta pașei să strig și după aceea o să iau la rând casele turcești... Să-mi vadă toți chelia, să-mi afle toți păcatul, să mă scuipe toți. Dar în tine îmi pun nădejdea. Dacă te-o întreba Dumnezeu, spune-l că m-a pus căpitanul Mihalis cu de-a sila.

Thrasáki îl privea și râdea. Deja luase iarăși pe-ascuns sfoara de rufe și-i făcea laț. Rinió apăru din bucătărie, îl văzu pe Efendina și începu și ea să râdă, dar kira Katerina simți cum îi lăcrimează ochii.

— Ridică-te, Efendina, spuse ea cu glas dulce. Ridică-te, și-o să fac ce-mi spui. O să-i mărturisesc eu lui Dumnezeu că l-am văzut cu ochii mei pe căpitanul Mihalis cum te pune cu de-a sila...

Fața lui Efendina se lumină:

— Să fii sănătoasă, căpităneasă. Și-acum îți cer un hatâr: scuipă-mă.

— Nu, nu fac asta, Efendina. Ridică-te și mergi în pacea lui Dumnezeu.[44]

— Scuipă-mă, altfel nu plec.

Se întoarse către Aliagás:

— Apoi o să mă scuipi dumneata, Aliagás, musulmane credincios. După aceea, tot Megalo Kastro. Înainte să fug de la moschee, strămoșul meu s-a sculat din mormânt și m-a scuipat primul. Scuipă-mă, căpităneasă, scuipă-mă, dacă crezi în Dumnezeu!

Căpităneasa întoarse capul în altă parte.

— Nu pot, zise ea, nu vreau, mergi cu bine!

— Nu plec, murmură el. Pe Mahomed, nu plec dacă nu mă scuipi.

---

44 în orig., *pigene sta efid kala tou Theou* - mergi în cele șapte bunătăți ale lui Dumnezeu, expresie populară cu sensul pe care l-am redat în traducere.

Căpităneasa se mânie:

— O să fac ce vreau eu, nu ce vrei tu, Efendina! spuse ea și intră în bucătărie.

— Îngenuncheat aici pe pietre o să mă apuce zorii zilei, dar nu plec! strigă Efendina lovindu-și fruntea de pietre.

Și începu iarăși tânguirea, urla în mijlocul curții ca un câine. Thrasáki făcu semn către sora lui, iar aceasta înțelese, veni și se opri lângă el, în spatele lui Efendina. Și în timp ce el se bătea în piept și urla, privind înăuntru spre bucătărie, Thrasáki aruncă lațul, îl nimeri și-l apucă de gât. Prinse și Rinió de capătul sforii și traseră.

Efendina scoase un strigăt înăbușit și căzu pe spate. Fața i se învinețise deja, iar ochii mai că-i ieșiseră din cap. Se căznea să dezlege lațul, să nu se sufoce, dar mâinile îi înțepeniseră de spaimă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, copii, o să-l sufocați, sărmanul! strigă Aliagás.

Căpităneasa auzi strigătul și alergă repede din bucătărie. Apucă sfoara din mâinile băiatului ei, slăbi lațul și îl împinse pe Efendina spre poartă.

— Pleacă, nefericitule, spuse ea, pleacă. Eu îți vreau binele.

Îi dădu una, îl aruncă în drum și încuie poarta.

Thrasáki și Rinió izbucniră în hohote de râs:

— Iată cum se prind caii, mamă, spuse Thrasáki și agăță sfoara l. I loc lângă jgheab. Acum nu-mi mai scapă Títyros!

Călare pe iapa lui, cu gârbaciul petrecut la încheietură, căpii. Inul Mihalis se repezise spre mahalalele turcești. Vinul mult nu-i tulburase mintea; genunchii lui strângeau puternic greabănul icpei și pe mâini, în palme, la încheieturi și pe degete simțea că i se încolăcește, gata să se desfășoare și să izbucnească, o forță de neîndurat; aceasta, mai mult decât vinul, îl înăbușea și nu știa cum s-o împrăștie ca să se ușureze.

Gonea. Nu deslușea bine oamenii care treceau, casele i se păreau că se micșoraseră și drumurile că se îngustaseră și nu-l încăpeau. Fetele Necăjite auziră cum tropotește un cal, săriră să se uite prin găurile porții și înțeleseră imediat că e căpitanul Mihalis, ilar soarele era puternic și nu putură să-i deslușească fața și să vadă ce gânduri are.

— Ce-o fi pățit Mistrețul ziua în amiaza mare? făcu Aglaia. S-o fi îmbătat?

— Bre, aici se pregătește ceva, făcu Thalia, jucându-și nările ca și cum voia să miroasă aerul. De ce-o umbla de alaltăieri căpitanul Polyxinghis prin mahalaua noastră? L-am văzut eu la cutremur, când Eminé fugise afară și făcea pe leșinată. Doar s-a întâmplat să treacă, sau chiar le fripseseră? Și-a amețit-o dumnealui… Iar din ziua aceea, parcă are miere mahalaua noastră, nu se mai dezlipește de ea. Și-acum iată-ți-l și pe căpitanul Mistreț… Măi, parcă scoate parfum de mosc împielițata, cățeaua, și-au mirosit-o câinii ăștia doi necastrați din mahalalele de dincolo. Fiți cu ochii-n patru, bre fetelor, spre poarta cea verde!

— Taci, taci! făcu Phrosyni. Auzi cum nechează calul lui Nourís-bei!

Nestăpânit, tânguitor, în conacul turcesc se auzi armăsarul cel ațâțat cum cheamă iapa care tocmai trecea.

— Bre, asta este Eminé care nechează, făcu Thalia chicotind.

Dar îndată limba i se lipi de gâtlej, cele două surori ale ei scoaseră un țipăt: ațâțată și ea, îndată ce auzi nechezatul armăsarului, iapa sări pe picioarele dinapoi și se răsuci, ca și cum ar fi dansat, dreaptă ca o lumânare.

— Se duce, e mort căpitanul Mihalis! strigară cele trei gemene.

Dar el, cu genunchii de oțel înțepeniți în greabănul iepei, se apucă de coamă, se lipi de fiara înfuriată, se făcu un trup cu ea, o ținea tare sub puterea lui, îi dădu pinteni, și aceasta, simțindu-și stăpânul cel aprig deasupra ei, lăsă capul jos și se urni.

— Blestemată să fii, înfocato! murmură el lovind-o cu pumnul în cap.

Ieși către mare, lăsă iapa să alerge slobodă de-a lungul meterezelor, își umplu pieptul de aerul mării, umblă încolo și-ncoace ca să-i treacă năduful, să i se potolească mintea, și se opri sus pe un tăpșan înverzit. Privi spre largul mării, cum strălucește în soare învolburată, violetă și cum se pierde încolo, spre miazănoapte, către Grecia… Oftă.

— Cu tine am ce am, Doamne, cu tine, nu cu oamenii!

Dădu pinteni iepei și porni la drum. Ori de câte ori se gândea la Creta părăsită de toți, se lua la trântă cu Dumnezeu și un blestem greu i se împletea pe vârful limbii. Nu se plângea lui Dumnezeu, se mânia pe El; nu-i cerea milă, îi cerea socoteală.

Un norișor negru, mic ca un burduf plin și tunător, apăru dinspre apus și urca și se lățea încet-încet și înnegrea cerul, iar soarele se posomorî. O adiere jilavă, slabă, suflă dinspre mare pe fața întunecată a căpitanului Mihalis. Își ridică ochii spre cer.

— Nu pot să mă pun cu tine, Doamne, murmură printre dinți. O să mă pun cu oamenii!

Dădu pinteni iepei, trecu fulger pe Strada Mare, creștinii alergau să-l vadă, apoi ajunse la Poarta Haniei, unde era marea cafenea turcească a agalelor de seamă. La fiecare revoluție, în cafeneaua aceasta se țineau mari sfaturi, de aici porneau turcaleții cu cuțitele-n dinți, la fiecare măcel. În chindiile de vară, când se domolea arșița soarelui și se răcoreau trotuarele și mirosea pământul, în cafeneaua aceasta se întronau, pe o bancă înaltă, cei mai frumoși fii de turci, să îngâne amanele; iar cei mai iscusiți povestitori veneau, iarna, în cafeneaua aceasta să facă agalele să râdă. Aici se afla, cum era obiceiul, și muezinul, se uita la fiii de turci, asculta amanelele și se zăpăcea; nu știa, raiul lui Mahomed este acesta, sau cafenea? Nimic nu lipsea, nici tutunul bun penmi narghilele, nici aerul răcoros din grădini.

Era deja trecut de amiază, agalele prânziseră și se așezaseră, i îi picioarele îndoite sub ei, pe rogojinile cafenelei, comandaseră narghilelele și, cu ochii pe jumătate închiși, picotind în tihnă, își orbeau cafelele, fericiți.

Toate le veniseră din belșug. De generații strămoșii lor împărțiseră Creta și luaseră în partea lor carnea, adică viile, măslinii, ogoarele, iar grecilor le lăsaseră oasele. Din când în când 11 eștinii ridicau capul, dar se năpusteau peste ei nizamii din Analolia, și raialele intrau din nou în jug. Cadânele erau frumoase și fiecare agă putea să aibă câte îl ținea punga; frumoși erau și i opiii de turci, și costa puțin să-i hrănești bine, făceau carne puloasă, albă ca zăpada. Mahomed al lor era înfocat și el, bun turi. Ilet, iubea ce iubeau și agalele, nu i-a silit să ajungă sfinți, el nu finea o cruce ca să-i cheme să se închine; în buzunar avea totdcauna o sticluță de parfum, o oglinjoară și un pieptene; el nu ri a – bucurie pentru musulmani!

— Dumnezeu, era om; iar moarlea, pentru credincioși, nu era vierme și putregai, ci era o poartă verde, pe care, când se deschidea, intrai într-o grădină adâncă, nemuritoare…

Nourís-bei apăru proaspăt bărbierit, frumos ca un leu, iar mustața lui subțire, muiată în vopsea neagră, lucea ca fierul; era m îi os și fără chef, salută cu temenele, tăcut, în dreapta și-n stânga i se duse să se întroneze singur-singurel, în fund, lângă tejgheaua i. Ifegiului.

Din ziua în care calul i s-a poticnit în cimitir și tatăl său a ieșit din mormânt, zdrențăros și însângerat, Nourís-bei n-a mai putut să se bucure de somn, nici de mâncare, nici de vorba de om. Sângele tatălui său cerea răzbunare, fiii, frații, nepoții ucigașului trăiau și stăpâneau încă, se însurau, nășteau, petreceau, r obrăzniceau – iar unul din ei n-a dus oare deunăzi în geamia din satul său un măgar să se închine? Până când să mai îndure mima lui toate aceste nerușinări? Până când să-l mai lase pe tatăl hi să umble desculț prin Hades? A venit timpul să ia o hotăi. Fre, dacă e bărbat.

— Pregătește-mi narghileaua, Husein, îi porunci el cafegiului. Și nu lăsa pe nimeni să se apropie de mine.

Se auziră tunete îndepărtate, surde și agalele își întoarseră fața spre ușă. Cerul se acoperise acum, fulgere galbene, palide se aprindeau și se stingeau, văzduhul trosnea ca o țesătură de mătase sfâșiată.

— E zăpușeală, spuse un agă.

— O să plouă, spuse un altul. O să facă bine semănăturilor.

— Și măslinilor, și migdalilor, să crească, spuse un altul și ieși până la ușă să cerceteze cerul.

Dar, de cum se opri în prag, înainte de-a apuca să pună palma streașină, se trase înapoi înspăimântat; căpitanul Mihalis, călare, se ivi la intrarea cafenelei. Se aplecă, văzu agalele șezând tihnite și fumându-și încet narghilelele, și sângele-i năpădi-n cap, iar lumea se clătină. Dădu pinteni iepei și aceasta își scutură grumazul, se ridică pe picioarele din față și se repezi în cafenea; nu era prima dată pentru ea, știa ciudățeniile stăpânului, și se repezi înăuntru, doborî câteva scaune care-i stăteau în cale, răsturnă o măsuță și ceștile care se găseau pe ea căzură și se făcură țăndări; ajunse apoi până la tejghea, unde ședea, în fața jăraticului, cafegiul și punea pe foc și scotea ibricele de cafea; iar acolo se opri.

Cafeneaua răcni, agalele aruncară la o parte țevile de la narghilele și se ridicară. Cei mai îndrăzneți își pipăiră în grabă brâiele după cuțite, iar bătrânii întinseră mâinile și strigară:

— Mergi cu bine, căpitane Mihalis, nu ne ațâța!

Dar el, liniștit, grav, juca gârbaciul în aer.

— Afară! Afară! strigă el. Vreau să-mi beau cafeaua singur!

Muezinul, deși era bătrân, nu îndură și sări de pe rogojina unde ședea turcește.

— N-o să-ți mai faci cheful anul ăsta, căpitane Mihalis! urlă el. Nu poți tu să ne batjocorești în fiecare an, n-o să ieși viu de data asta de-aici, dinăuntru, nelegiuitule!

Unui turcalet îngâmfat îi păru rău de bătrânul muezin și înaintă. Scoase de la brâu un cuțit lat cu două tăișuri și se repezi la călăreț, dar căpitanul Mihalis se aplecă, îl apucă de încheietură, îl strânse și brațul tânărului turcalet se ofili, predă cuțitul. Căpitanul Mihalis îl înfipse la șaua iepei lui și ridică iarăși gârbaciul:

— Afară! Afară! mugi. Afară!

— Allah! Allah! strigau bătrânii și nu știau ce să facă – să trimită ceauși la pașa ca să scoată nizamii în ajutor, sau să-și pololească mânia, să-i facă loc să se ducă de la ei, ca să nu fie rostogolită-n sânge Creta?

Nourís-bei nu se mișcase; își fuma narghileaua și plecase capul, dar cu coada ochiului lua la rând cafeneaua, iar apoi toate dispăreau și nu vedea decât pieptul nădușit și burta iepei și cizmele negre ale căpitanului Mihalis, țepene, înfipte în scări. Afară începură să cadă, mari, grele, primele picături de ploaie; imediat răbufni un tunet puternic și geamurile ușii se zguduiră. Muezinul se puse pe strigăte.

— Dacă credeți în Mahomed, lăsați-mă să-l spintec ca pe-o sardea!

Dar doi-trei bătrâni îl prinseră de mijloc și de subsuori și-l scoaseră afară.

Nourís-bei plecă și mai adânc capul, fuma neîntrerupt și sufla fumul pe nări. „A venit ceasul, se gândea, acesta este ceasul, i-am dat tatălui meu cuvântul, căutam o pricină, iat-o! A venit fratele ucigașului, tata mi l-a adus și a intrat în gura puștii mele. Lovește!”

Își ațâța și își înfuria inima, o amenința, o certa să ia o hotărâre: „Ridică-te, măi! Sus, lovește! Nu cumva te terni?” îi luau foc mâinile, îi ardeau. Ridică ochii și îl văzu pe căpitanul Mihalis privindu-l. Înfășură țeava pe gâtul narghilelei și se sculă încet, plictisit. Coborî de pe rogojină și înșfacă frâul iepei.

Apoi se întoarse către cafegiu, care se vârâse în dosul tejghelei:

— Husein, zise el, dă-i o cafea căpitanului Mihalis. Eu fac cinste.

Întinse mâna poruncitor și le făcu semn flăcăilor care stăteau în jurul iepei să plece.

— Nourís-bei, zise căpitanul Mihalis, vreau să beau cafeaua singur. Nu vreau tovărășii. Să rămână goală cafeneaua!

— Nu-mi faci și mie un hatâr? Un mic hatâr, căpitane Mihalis? spuse Nourís căznindu-se să-și îndulcească fața. Hatârul ăsta ți-l cer și eu, să nu mă jignești!

Saricul alb i se rostogoli de pe cap, îl apucă, îl scutură, și aerul mirosi a mosc; într-o clipită nările căpitanului Mihalis fremătară înfuriate și vinele de la gât i se umflară.

Parfumul de mosc intră în măruntaiele lui ca un cuțit; mintea i se tulbură – noaptea aceea și rachiul de chitre, friptura de potârniche, râsul sus la obloane, scara care trosni, și deodată, în pragul ușii, un trup care se mișcă, și lumea se umplu de miros de mosc... Și el, ăsta, Nourís... Dintre sprâncenele căpitanului Mihalis țâșniră scântei. Îl împinse la o parte pe Nourís, dădu pinteni iepei, de era cât pe-aci să-l răstoarne, și înaintă până în mijlocul cafenelei:

— Afară! Afară! strigă iarăși scos din minți. Goliți cafeneaua!

Nourís-bei își legă strâns saricul în jurul capului și își mușcă tare buzele, de țâșni sânge. Agalele coborâseră de pe canapele și îl înconjurară. Două-trei cuțite scoase, ascunse în dosul ușii, așteptau. Câțiva bătrâni, cei mai cuminți, se strecuraseră deja pe ușă și plecaseră. Cafeneaua se golea.

Nourís-bei se rușină:

— Plecați voi, le spuse cu voce înceată agalelor. E beat, nu-l ațâțați. Dar eu o să rămân, să nu facă ce vrea și să nu ne facem de rușine.

Agalele se opriră brusc; Selim-aga, care, neclintit și tăcut până atunci, își fuma narghileaua și privea, se ridică. Cea mai limpede minte a Turciei, bătrân care avea toate harurile: bogat, mintos, cu mulți fii, de neam mare; frumos și în tinerețile lui, și la bătrânețe. Făcu semn agalelor:

— Mergeți, spuse el domol și poruncitor. Nu e de folos să fie rostogolită-n sânge Creta. Va veni ceasul, îl văd deja scris în catastifele lui Allah, va veni ceasul și grecul ăsta o să plătească. Văd deja capul lui înfipt deasupra Porții pașei. Aveți răbdare, să

mergem!

Și o luă înainte, porni cu pas încet, iar în urma lui, agalele. Cafeneaua se goli.

Căpitanul Mihalis își răsuci mustața, se uită în liniște la Nourís, zâmbi și i se ivi iarăși caninul. O clipă, inima parcă i se bucură. Se întoarse către cafegiu, care scotea acum nasul dindărătul tejghelei:

— Ei, Husein, pune ibricul pe foc și fa-mi o cafea. Fără zahăr!

V

Furtuna izbucnise deja. Cerul coborî, Megalo Kastro urcă, era cât pe-aci să se împreuneze. Apele atârnânde între cer și oraș cădeau, străzile se făceau șuvoaie, lumea se întunecă. Din când în când fulgerele loveau ca niște săbii minaretele înalte, și jos, pe Strada Mare, acum se aprindea, acum se stingea, dură, neclintită, fața căpitanului Mihalis, care se întorcea acasă, iar pieptul alb, lat al iepei strălucea ud leoarcă.

A fost o răpăială vijelioasă, n-a durat nici jumătate de ceas. Suflă un vânt de munte, norii fură despicați, în dosul lor apăru cerul albastru-închis, peste orașul ud se revărsară piezișe, răcoroase razele soarelui. Caldarâmurile râseră, pe acoperișurile plouate vrăbiile își scuturară aripile, tot Megalo Kastro străluci proaspăt spălat, întinerit, iar din curți se răspândi mirosul de caprifoi bătut de ploaie, de măghiran și de busuioc.

Căpitanul Mihalis dădu una, deschise poarta, femeia lui, tăcută, luă iapa de frâu, iar el urcă în odaie și așeză cuțitul turcaletului la iconostas, în fața icoanei Arhanghelului Mihail. De mânie, de nădușeală, de ploaie, scotea aburi tot; femeia îi aduse albituri curate și se schimbă, trupul i se răcori, se întinse în așternut, închise pleoapele și într-o clipită, în liniște, îl luă somnul.

Astfel dormea el și se odihnea; dar în seara aceea castrioții, turci și creștini, se adunară devreme la casele lor, bărbații se prinseră în discuții șoptite, iar femeile, așezate într-un colț, ascultau, oftau și nu vorbeau. „Așadar Creta părăsită de toți nu putea să șadă liniștită, iarăși o să avem măceluri și o să ne lăsăm casele? se gândeau ele. Și unde să ne ducem? Iarăși cu pruncii, cu copăile și cu boccelele în spinare!” Cei mai mintoși dintre creștini și cei care aveau prăvălii și podgorii blestemau bețiile și lăudăroșeniile căpitanului Mihalis, care târau după ele atâta lume, iar alții, cei mai viteji, erau mândri de noua batjocorire adusă Turciei.

Și turcii se adunaseră, unii la moschei, alții la conacul lui Nourís-bei, înjurau și amenințau și nu știau cum să spele rușinea. Muezinul le ațâța inimile, bătrânii mai cuminți le stingeau, iar Nourís-bei ședea gânditor în colț și nu vorbea. În cele din urmă, obosiră să tot strige și să-i înjunghie în mintea lor pe creștini, și aleseră trei turci de seamă să se ducă ziua

următoare la pașa, să bată din picior și să le pună o dată frâu grecilor. Pașă este el, sau calup de halva? Cât timp e de când n-a mai spânzurat în Platan și n-a mai tras în țeapă creștini? Așadar ghiaurii și-au luat nasul la purtare și, Dumnezeu să mă scoată mincinos, repede o să intre călare în geamie îndrăcitul de căpitan Mihalis și-o să ne arunce afară cu gârbaciul! Trebuia să spânzure și să tragă în țeapă, fie și fără pricină, ca să vadă raialele și să șadă în cuibul lor. Asta înseamnă Turcia! Dar el se pune bine cu grecii, vrea dreptate, zice nătângul, joacă arșice cu mitropolitul, beau mastică, mănâncă baclavale, se întâlnesc seara și pun lucrurile la cale împreună!

În ziua următoare, dis-de-dimineață, cei trei turci de seamă porniră spre conacul pașei și urechile le vuiau încă de poruncile astea crunte. În mijloc mergea muezinul, ca un cocoș uscat și cu ochii holbați, în dreapta lui, Selim-aga, în stânga, Nourís-bei, gânditor. Mergeau legănat, în pasul lor, nu vorbeau unul cu altul, torcea fiecare în minte ce să spună și cum s-o spună acum, când se duc la pașa. Selim-aga scotea pe an mii de ocale de ulei, de grâu, de migdale, de stafide și voia liniște, muezinul ținea în sân, lipit de piele, Coranul care îl ardea, iar Nourís-bei ținea capul plecat și nu știa ce să spună și ce vrea. În noaptea asta iarăși i-a apărut în somn tatăl lui, zdrențăros încă și plin de noroi, și i-a vârât cuțitul lui scump cu mâner negru sub pernă; dimineața Nourís-bei a ridicat perna să-l găsească, însă nu l-a găsit. Inima i s-a frânt. „Nu are încredere în mine bătrânul, se gândi el. Mi l-a luat înapoi, se teme să nu-l fac de rușine.”

Pașa ședea turcește pe canapeaua mare, grav și posomorât, și aștepta. Iarăși belele, câinii și pisicile s-au înfuriat, ghiaurii vor, chipurile, libertate – la dracu’ cu ei! –, musulmanii vor, nici mai mult, nici mai puțin, să-l pună iarăși să înjunghie toți ghiaurii – la dracu’ și cu ei! Bună este, ghiaurilor, de la Dumnezeu este robia, bune sunt și raialele, agalelor, fiindcă muncesc pământul, fac negoț, plătesc haraciul – cine înjunghie găina care face ouă de aur?

Apăru arapul:

— Pașa-efendi, au venit.

— Să poftească! răspunse pașa răsuflând greu.

Intrară unul în urma altuia, făcură temenelele și se așezară turcește pe canapeaua lungă, tăcuți.

— Ascult, făcu pașa plictisit.

Primul deschise gura – o gură adâncă, lungă, ascuțită ca a unui câine, care îi ajungea până la urechi – muezinul. Osos, vlăjgan, cu obrajii scobiți, cu o bărbuță rară, albă-gălbuie, cu o aluniță păroasă, lată ca un tăun deasupra, între sprâncene, ca și cum ar fi fost al treilea ochi. Vorbea și tot vorbea, auzindu-și glasul se înfuria, făcea spume, scotea din sân Coranul, începu să se clatine și să citească. Citea, citea, iar pașa ameți și ridică ciubucul.

— Hogea-efendi, zise el, am amețit. Pe credința ta, spune pe scurt, să-nțeleg. Eu sunt oriental, adică greoi la minte. Într-un cuvânt, ce vrei?

— Măcel! răspunse muezinul și i se zburli părul din aluniță.

Pașa oftă și se întoarse către Selim-aga.

— Și dumneata, Selim-aga, zise el, măcel și dumneata?

— Liniște, pașa-efendi, răspunse bătrânul gospodar. Nu măcel, liniște! Rodnică vreme este anul acesta, în martie a plouat din belșug, semănăturile s-au înzdrăvenit, măslinii au legat, o să avem recoltă bună și ulei bun anul acesta, slăvit fie Dumnezeu. Liniște așadar, pașa-efendi, asta e Creta, o fiară mare, să n-o trezim, mănâncă oameni! Că a intrat un nebun în cafeneaua noastră – cu ce supără? Era beat, să închidem ochii, asta cere interesul nostru. Dacă o s-o ținem pe încăpățânare, una ție și una mie, suntem pierduți. Încăpățânarea scoate ochi, pașa-efendi! Deschide-ți catastifele, scrie-l pe ghiaur, căpitan Mihalis e numele lui, și o să-i vină și lui ceasul, pașă ești, sabie ai, tai capete.

Se întoarse către muezin:

— Asta-i părerea mea, hogea-efendi, zise el, și să mă ierți. Dumneata n-ai porni și podgorii și nu știi truda pământului și a omului. Dar întreabă-mă și pe mine. Întreabă și pomii și semănăturile. Vor revoluție? Nu, nu vor!

— Nu întreb pomii și semănăturile și oamenii mugi muezinul, lovind cu palma în Coran. Îl întreb pe Allah!

Scoase iarăși din sân Coranul și îl deschise, dar pașa întinse mâna.

— Coranul spune ceea ce are în minte cel care-l citește, zise el și căscă. Ai în minte măcelul? Deschizi Coranul, măcel spune și Coranul. Dacă o să-l deschidă Selim-aga, o să găsească un alt cuvânt, al lui Dumnezeu și acesta: liniște. De la Dumnezeu sunt amândouă, așa că taci!

Se întoarse către Nourís-bei:

— Iar dumneata, Nourís-bei? întrebă el. Măcel? Liniște? Ce spune Coranul tău?

Nourís-bei își frecă cu mâna pulpa păroasă de două-trei ori, cât să găsească ce răspuns să dea. Își cântărea părerea mult timp. Prea mult a durat răbdarea Turciei, prea mult s-a obrăznicit grecul, e timpul să lovească drept în moalele capului! Dar nu voia, desigur, nici măcel, el nu era un vărsător de sânge, și nici hogea, ca să citească din Coran și să ia foc…

— Așadar? întrebă pașa, plictisit că acesta întârzia să-și spună părerea. Te întreb: dumneata vrei liniște, Nourís-bei, sau măcel?

— S-a pierdut drumul drept, pașa-efendi? făcu Nourís-bei căznindu-se să înșele încă puțin timpul.

— Nu s-a pierdut, măi copile, dar am luat-o noi strâmb și nu-l găsim. L-ai găsit domnia ta?

— Așa mi se pare, că l-am găsit, pașa-efendi.

— Ai binecuvântarea mea! Vorbește așadar și îndreaptă-ne.

— Nici liniște, nici măcel. Cel care este vinovat, acela să plătească!

— Căpitanul Mihalis? făcu pașa. Pe el îl ai în minte?

— Dă-mi libertatea, pașa-efendi, să nu-ți mărturisesc pe cine am în minte. Ești pașă, dacă te amesteci, Creta o să alerge la arme și iarăși o să înoate vițelul în sânge. Lasă-mă pe mine să răzbun Turcia. Cine este vinovatul o s-o afli repede.

— O să-l omori?

— O să-l omor și nimeni n-o să afle cine e ucigașul. Ai încredere în mine.

Muezinul sări în mijloc înfuriat:

— Nu e unul singur vinovatul, sunt mii, toți caută țeapă. Asta înseamnă liniște, altă liniște grecul nu știe. Taie-i capul dacă vrei să tacă.

Mintea lui Selim-aga se umplu iarăși de pomi și de podgorii. Se ridică și începu și el să strige; dar clopot era glasul muezinului, cum să se înțeleagă? Se încleștară cu brațele, iar Nourís-bei interveni să-i despartă. Pașa se strânse pe canapea, îl zăpăciseră turcii aceștia din Creta: toți aveau dreptate, toți erau nedrepți, unde să se-așeze el acum să chibzuiască liniștit?[45] Picotea deja, n-a dormit bine aseară, a băut prea mult,

45 în orig., expresia *pou na catbisei tora ajtis na xepsachnizei* - unde să

a mâncat prea mult, așa că se grăbea să-i alunge.

Scutură din cap să se trezească și strigă:

— Măi, căpetenii sunteți voi, nu vă e rușine? Jos mâinile! Ai dreptate, Nourís-bei, acesta este drumul cămilei, cel drept. Fă deci ce te-o lumina Allah, îți dau libertatea!

Selim-aga își adună de jos saricul alb, care îi căzuse, și se întoarse către Nourís-bei:

— Ca să ai binecuvântarea mea, Nourís-bei, spuse el rugător, mergi cu calm, omoară cu băgare de seamă, să nu-i înfurii pe greci… Liniște!

— Eu nu-mi calc hotărârea! răcni muezinul. O să vorbesc la geamie, o să răzvrătesc Turcia!

Dar pașa se învioră acum și ridică pumnul:

— Hogea, în Megalo Kastro eu comand! strigă el. Pe barba Profetului, o să-ți pun botniță, așa cum li se pune câinilor care mușcă, să taci! Orice-ar fi, eu nu fac măcel, și scoate-ți din minte lucrul ăsta, dacă nu am firman de la Constantinopol!

Se ridică, se încruntă, îl dureau șalele, și căscă iarăși:

— Mergeți, am treabă. Fă ce-am vorbit, Nourís-bei, dar cuminte. Cuminte, măi, copile, pentru că ăștia sunt greci, blestemați fie ei! Dacă nu ne-ar fi ieșit ăștia în cale, acum Turcia ar fi mân cat lumea!

Bătu din palme și apăru arapul:

— Condu beii, zise pașa.

În timpul în care se petrecea întâlnirea aceasta și turcii luau hotărârea, alte trei calpace de seamă, grecești acestea, porneau și ele, în pasul lor, către Mitropolie. Precum niște fregate grele, anevoios de mânuit care, ca să se miște, au nevoie de macarale puternice, vânt mult, efort mult, fără de care nu se clintesc: Hagisáwas, căpitanul Eliás și bătrânul Mavroudis, poreclit Hrysobourboulas[46].

Primul, palid, bâlbâit, cu o bărbuță încărunțită și ascuțită, îngălbenită de țigară, crăcănat. Școlit în Apus, s-a dus să studieze medicina și s-a întors mirosind a nebun; se lipise de el toana să plătească lucrători ca să sape unde se aflau ruine antice, și pe țărmurile pustii, și chiar în peșterile muntelui Psiloritis. Tot săpa și găsea mâini și picioare de marmură și plăci cu scrieri de neînțeles și păpuși de lut. Pe toate le căra la

---

se așeze el acum să mănânce carnea de pe os?

46 Cărăbușul de Aur.

Mitropolie, umpluse o cameră mare, nu mai încăpeau, și apoi începu să le întindă în curtea bisericii. Creștinii murmurau, nu puteau, chipurile, femeile și fetele lor să meargă la biserică și să vadă în curte demoni antici nerușinați, goliciune, să se scrântească. Bine îl sfătuiau pe bătrânul Hagisáwas, nu-ți trimite fiul în Francia, o să-și strice mintea, și poftim acum, s-a întors c-o sapă, scurmă, scurmă și caută purceaua de aur cu nouă purcei, dar unde s-o găsească! Și-a cheltuit averea ca să plătească muncitori și-acum umblă cu haine zdrențuite și cu pantofi scâlciați, aiurează singur pe drum și peste puțin, o să vă amintiți de asta, o să-nceapă s-arunce cu pietre. Dar hai, că mitropolitul îl ia în serios, îi dăduse și-o strană în biserică, alături de el, și lui îi dădea, înainte de toți, anafura în fiecare duminică.

Ori de câte ori creștinii se găseau la-ncurcătură, îl trimiteau pe el la Mitropolie și la pașa să vorbească, iar când se-ntâmplă să ancoreze în port cuirasate apusene, el se duce și tratează cu apusenii, și vorbește și tot vorbește și nimeni nu înțelege dacă s-a scrântit sărmanul sau nu cumva vorbește limbi străine.

Căpitanul Eliás era, la rândul lui, o veche rămășiță de la 1821, i. I o bucățică din turnurile de pe piscurile munților, crăpate, năpădite de buruieni, fără uși și ferestre, cu meterezele prăbușite.

I ’rupul său ciuruit de gloanțe, scund, pătrat, cu șolduri ieșite în Ilară și ciolănos, iar la glasul lui sălbatic, tunător, și bună ziua de-ți spunea, te cuprindea groaza. Un pașă turc îi scosese ochiul drept c-o furculiță, dar Comitetul Național de la Athena i-a trimis un ochi de sticlă, primul ochi de sticlă care debarca în Creta, iar căpitanul Eliás îl purta, și cu acesta te privea când nu te plăcea; dar în momentele solemne îl scotea, îl păstra într-un pahar cu apă și se prezenta la pașa sau la mitropolit c-un singur ochi, ca să le amintească, zicea el, de 1821. Așadar astăzi ceilalți doi fruntași îl puseseră la mijloc, se sprijinea greoi în bastonul lui și se ducea la Mitropolie c-un singur ochi.

Al treilea, bătrânul Mavroudis, zis Cărăbușul de Aur, zgârcit, ursuz, rău, acru, neînsurat, răbda de foame și-i părea rău dacă mânca, tremura de frig și-i părea rău dacă-și cumpăra o haină, aruncase pe drumuri cinci văduve și orfani care aveau datorii la ei, aduna, aduna lirele, viile și ogoarele, casele, caiacele, și

când unii îi spuneau: „De ce nu mănânci? ” – „Ce să mănânc? răspundea el. De unde să mănânc? Nu sunt ale mele, toate astea sunt. De națiunii, nu m-ating de ele.“

Într-o zi, înainte cu unsprezece ani, în revoluția din 1878, \ a dus la Mitropolie și ținea în mână o hârtie cu peceți.

— Preasfințite, spuse el, ia această hârtie. Fac averea mea danie primăriei din Megalo Kastro. Revoluția, desigur, înseamnă i heltuială multă, cere bani, așa că vinde ce am și cumpără arme.

— Și tu cum o să trăiești, Mavroudis? îi face mitropolitul cu lacrimi în ochi.

— Ce-ți pasă de mine, preasfințite? O să bat la porți să cerșesc.

Mitropolitul îl sili și îi făcu un venit lunar. Dar el începu iarăși cu caliciile lui – nu mânca, nu bea, nu se îmbrăca, împrumuta cu dobândă grea, începu iarăși să aducă la sapă de lemn văduve și orfani, strângea o nouă avere, îmbătrâni, c-un picior era în groapă de-acum, făcu testament și lăsă din nou națiunii luată averea sa. Îmbătrânise, dar mintea lui era secure, și în ceaairile grele tăia în dreapta și-n stânga și deschidea drum. Așadar i reștinii îl trimiteau totdeauna pe zgârcitul ăsta să-i apere.

Mitropolitul, așezat pe o canapeluță moale din reședința episcopală, aștepta. În fața lui, pe un analog din lemn de chiparos care înfățișa un porumbel cu aripi larg deschise, se odihnea o Evanghelie; deasupra, trei litografii mari: în dreapta patriarhul Constandnopolului, în stânga țarul și în mijloc Sfânta Sophia. Soarele intra printr-un vitraliu și lumina în nuanțe albastre și violete peretele din față, încărcat cu portrete de mitropoliți și episcopi vii și morți, cu bărbi ninse sau negre ca pana-corbului, cu mitre și engolpioane și lănțuguri și cârje arhierești. Unii erau smeriți, plini de bunătate și pletoși, ca niște berbeci netunși; alții, fiare cu ochi înțepători, cu guri late, cu grumaz rigid, și țineau cârja strâns, amenințător, ca pe-o bâtă. În mijloc se afla și mitropolitul nostru de astăzi, de pe vremea când era tânăr, arhimandrit la Kiev; ce voinicie, ce înfățișare boierească, ce forță! Nările lui deschise miroseau lumea și nu se săturau de ea; zdrahonul acesta era făcut de Dumnezeu să ajungă conducător de seamă, sau profet, sau un nemaipomenit fustangiu și petrecăreț; dar l-a ademenit Hristos,

i-a spus câteva cuvinte, i s-au părut mai dulci și decât mierea, și încet-încet l-a abătut de la drum și l-a făcut mitropolit.

Aruncă o privire, își văzu tinerețile și oftă:

— Am îmbătrânit, murmură el. Ca iarba m-am veștejit, deacum se apropie ziua în care o să stau dinaintea înfricoșătorului tribunal, cu mâinile goale. Câți mitropoliți ai Cretei se vor înfățișa la Judecătorul Suprem și vor ține în mâini uneltele martiriului – cuțite, baltage, funii, țepe –, iar eu, cu mâinile goale! Doamne, învrednicește-mă să mărturisesc despre harul Tău și despre nefericita fiică a Ta, Creta!

Intră Moúrtzouphlos și făcu o plecăciune:

— Au venit căpeteniile, preasfințite, spuse el. Așteaptă.

— Să poftească. Și pregătește tava mare de argint, să-i tratezi. Că sunt căpetenii.

Moúrtzouphlos se opri brusc în prag, iar mitropolitul îl privi uimit:

— Vrei ceva, Moúrtzouphlos? Spune.

— Mă iertați, preasfințite, spuse făcând iarăși o plecăciune. Mă iertați pentru ce-am făcut?

Mitropolitul zâmbi:

— Nu te necăji, Moúrtzouphlos, spuse el. Cel Răstignit o să te ierte, ai încredere în mila Lui!

— Mare e păcatul meu…

— Dar mare este și mila Lui. Haide acum, du-te!

Cele trei căpetenii pășiră pragul, sărutară mâna mitropolitului, se așezară pe canapea, își scoaseră șiragurile de mătănii și aștepi. Iu să vorbească mitropolitul primul.

— A venit vara deja, copiii mei, spuse el privind afară pe fereastră. Ce zile plăcute sunt acestea, ce soare, ce bucurie de la 1) umnezeu! Primăvară. Sfântul Gheorghe. Cum merg semănăI urile anul ăsta, moș Mavroudis?

— Slavă Domnului, răspunse el.

— Semănăturile merg bine, făcu căpitanul Eliás. Oamenii lui merg bine. Mie-mi plac vitejiile, dar când e nevoie de ele. Altlel sunt nebunii.

— Cei vechi spuneau… începu Hagisáwas, dar căpitanul Eliás întinse cu furie mâna și-i tăie avântul.

— Lasă-i pe cei vechi, Hagisáwas, ăștia s-au dus, au crăpat. I) espre cei vii să vorbim. În ceasul acesta, continuă căpitanul Eliás, iței mari agale au întrunire cu pașa. Doar Dumnezeu știe

ce pregătesc iarăși câinii. S-avem grijă. Ce zici și dumneata, preasfințite?

— Am aflat și eu de noile isprăvi ale căpitanului Mihalis, spuse mitropolitul. Păcat de viteazul acesta, păcat de omul acesta. Vinul o să-l mănânce.

— O să ne mănânce, îl corectă căpitanul Eliás. O să ne mănânce, preasfințite. Trebuie să-i strângem curelele. Altfel…

— Pentru numele lui Dumnezeu, fără revoluție! făcu Hagisáwas. Avem încă multă treabă în Creta, slăvite fie pământurile ei, că ascund mari comori, statui, inscripții, palate regale, iar revoluția cum să ne lase să săpăm! Așa că trebuie…

— Lasă-i pe cei vechi, am zis! îl luă la rost căpitanul Eliás. I) ucă-se la dracu, să ne lase liniștiți! Spune, Mavroudis, mie mi s-a tocit mintea, sărmana, a ta e baltag și taie. Taie așadar!

Moș Cărăbuș de Aur zâmbi ușor, mulțumit.

— Cu îngăduința ta, preasfințite… zise el.

— Ce-ai urzit, binecuvântatule, de zâmbești? făcu mitropolitul. Mintea ta e ca femeia, naște pentru binele creștinătății.

— Zis și făcut, răspunse moș Mavroudfs. Să te ridici chiar în clipa asta, preasfințite, să te duci să-l găsești pe pașa. E om bun, om al tihnei, un oriental. Nu-i plac poticnelile. Înșiră-i câte adevăruri și minciuni te va lumina Dumnezeu, adoarme-l, spune-i să ne ierte că era beat căpitanul Mihalis și că o să-l certăm și n-o să mai facă. Du-i și vreun cadou, vreo tabacheră frumoasă, să zicem, vreun bob mare de chihlimbar pentru ciubucul lui. Are Mitropolia lucruri de chilipir, pentru ceasurile grele le are, dă-i. E câine, aruncă-i un os să-l lingă, să nu latre. Iar vestitul nostru luptător de-aici o să-i vorbească el căpitanului Mihalis – și, Dumnezeu să-și pună mâna Lui!

— Bate cât vrei în poarta surdului! făcu bătrânul căpitan clătinând capul lui rănit peste tot de sabie. El nu ia seama la vorbe, e zid. Dar o să-i vorbesc, sunt bătrân, carabină din 1821, poate că-mi ascultă cuvântul… Totuși, preasfințite, cred că bine spune istețul tău sfetnic, fă-ți cruce, ia-ți cârja arhierească și du-te la pașa. Dar iute, înainte de-a se adânci rana.

Veni tava – cafea, covrigei, dulceață. Căpeteniile tăcură o clipă, pe fereastră intra mireasma lămâiului înflorit; intră și o albină, dădu ocol celor patru capete, văzu că nu erau pomi înfloriți și plecă. Se auzeau acum cele trei căpetenii care-și

sorbeau cu zgomot cafeaua și plescăiau mulțumiți. Corvoada asta națională fusese repede rezolvată, găsiseră imediat ce anume trebuia făcut, veniseră la timp cafeaua cu mult caimac și covrigeii cu susan, iar Hagisáwas ceru îngăduința de la mitropolit și răsuci o țigară. Răsuciră și ceilalți doi, închiseră pe jumătate ochii, și fumul urca precum tămâia, se făcea inele și îi acoperea pe patriarh, pe țar și pe Sfânta Sophia.

Mitropolitul întinse mâna și deschise un sertar de lângă el.

— Copiii mei, spuse el, o să vă arăt o icoană ciudată, nu vă scandalizați. Îl știți pe Moúrtzouphlos al nostru, el a pictat-o. Este temător de Dumnezeu, dar smintit, vede lucruri pe care noi nu le vedem, nu pentru că nu există, ci pentru că Dumnezeu ne-a pus ochelari la ochi, cum punem la caii înhămați la fântâna cu roată. Astfel, calul nu-și împrăștie mintea în dreapta și-n stânga, ci o ține numai la munca lui. Dar cine știe pentru ce scopuri ascunse a scos Dumnezeu ochelarii de la cei cu vedenii.

Trase sertarul, scoase o icoană înfășurată într-un prosop alb de in, o dezveli și le-o înmână celor trei căpetenii.

Căpitanul Eliás o luă, o puse pe genunchi și își aținti ochiul asupra ei:

— Este Răstignirea, spuse el. Răstignirea, dar nu deslușesc bine.

Se aplecă și Mavroudis, privi și scoase un strigăt:

— Dumnezeu să mă ierte! făcu el. Îmi zboară ochii, sau nu cumva…

— Minunat! strigă Hagisáwas, care scosese din buzunar o lupă și cerceta icoana. Mare idee! Sănătate mâinilor tale, Mourt/. Ouphlos! Asta este Răstignirea! Pe cinstea mea, vă spun, dacă aș fi episcop, aș pune icoana aceasta la catapeteasma bisericii.

Mitropolitul zâmbi cu amărăciune și clătină blând din capul lui de leu.

— Dar nu este răstignit Hristos… făcu bătrânul Mavroudis. Iartă-mă, Doamne, e o femeie încinsă cu o cartușieră și cu pistoale de argint.

— Este Creta… E Creta… făcu mitropolitul și glasul i se-ntunecă. Crucea e înfiptă în grămezi de cranii și de oase, cerul dea-supra e plin de nori negri și un fulger, pe fundal, în dreapta, luminează o mănăstire. Priviți clopotnița ei, moara de vânt în față, turla ei, zidurile legate cu turnuri de jur împrejur –

este Arkadi[47]. Iar Creta, pironită pe cruce, cu basma neagră, mamă oemângâiată, fiindcă sângele îi curge peste oasele copiilor ei. Sub cruce stau doi căpitani, în dreapta și-n stânga, unul bătrân i unul tânăr, cu fes pe cap…

— Din gură îi iese o panglică scrisă, spuse bătrânul Mavroudfs, strigă…

— Ce strigă? întrebă căpitanul Eliás și se aplecă, dar nu putea să deslușească.

Hagisáwas mișcă încet lupa și citi:

— *„Eli, Eli, lama sabahtani*… “[48]

— Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit! explică mitropolitul.

Mult timp nu vorbi niciunul. Aplecați tuspatru asupra acestei noi Răstigniri, priveau și oftau. În cele din urmă bătrânul Mavroudfs deschise gura.

— Dar nu este păcat, preasfințite? zise el. Creta, ca Hristos? …

— Este… este… răspunse oftând mitropolitul. Dar…

— Ce dar?

— Dar merită… murmură mitropolitul privind Creta.

Ce bine o zugrăvise Moiirtzouphlos! Ce durere era aceasta de pe fața ei – obrajii i se topiseră, ochii îi lăcrimau, mari, afundați, negri ca abanosul. Și buzele ei slabe, întredeschise, zbârcite, le auzeai cum suspină. Picioarele ei luceau goale, numai sânge, iar la poalele crucii se aflau aruncate două cizme albe-gălbui.

Pe neașteptate, cu o mișcare bruscă, ca și cum ar fi luat o mare hotărâre, căpitanul Eliás își aruncă fesul negru, apucă icoana, își lipi buzele pe ea, și nu le mai dezlipea; iar pieptul său lat fremăta umflat de tulburare. Aștepta și moș Mavroudâs, aștepta, și nu mai răbdă, smulse icoana din mâinile bătrânului luptător, lacrimile îi țâșniră din ochi, căzu asupra ei, și o săruta și plângea… Elagisâwas își șterse ochii, se ridică și privi afară pe fereastră lămâiul înflorit.

---

47 Veche și faimoasă mănăstire din Creta. Sub stăreția lui Gavriil Ma- nn.ikis a fost unul din centrele revoluției antiotomane din 1866. Atacată de iurci cu 15 000 de ostași și 30 de tunuri, a fost distrusă în mod barbar U ') noiembrie 1866. Au fost măcelăriți 864 de cretani — bărbați, femei și i npii iar 114 au fost luați prizonieri.

48 Evanghelia după Matei, 27, 46; Marcu, 15, 34.

Mitropolitul luă icoana și își făcu cruce:

— Ne închinăm Patimilor tale… murmură el și sărută picioarele însângerate ale Cretei.

Și deodată cei patru izbucniră în plâns, fără să se poată stăpâni.

Primul își reveni mitropolitul. Înfășură la loc icoana în prosopul alb, o ascunse în fundul sertarului, își puse toată puterea și se ridică.

— Mergeți cu binecuvântarea mea, și Dumnezeu să-și pună mâna Lui.

— Întâi să punem noi mâna, preasfințite, spuse căpitanul Eliás. Dacă Dumnezeu nu vede mâna omului, n-o pune nici El pe-a Sa, țineți minte asta!

— Just, just, căpitane Eliás. Mă duc de-acum să vorbesc cu pașa. Să dea Dumnezeu să-l găsesc în apele lui!

Se aplecară, sărutară mâna albă, grăsuță a mitropolitului, iar căpitanul Eliás își luă bastonul de la ușă și porni înainte. Ieșiră în curte și căpitanul clătină din cap. Văzu curtea așternută cu mâini și picioare de marmură, capete sparte și plăci cu înscrisuri de neînțeles.

— Vechituri, bombăni el furios, vechituri!

Hagisáwas se aplecă și începu să citească pe pietre.

— Să mergem, îi zise căpitanul Eliás bătrânului său tovarăș. Lasă-l pe el, nebunia e de șaptezeci și șapte de feluri… Mă duc să-l găsesc pe căpitanul Mihalis. Iar dumneata ai prieteni turci, cel puțin pe Selim-aga, du-te să vorbești cu ei. Să nu izbucnească revoluția înainte de vreme, pentru numele lui Dumnezeu! Multe greșeli a făcut Creta, e de-ajuns!

Dar la poarta Mitropoliei stătea Barbaiánnis și-i aștepta; pusese jos coșul cu paiele în care era învelită gheața și urciorul de bronz plin cu șerbet de roșcove și miere. La răstimpuri, când trecea cineva, striga și își vestea marfa: „Rece, rece cu gheață – și cine-l bea îngheață!”, iar apoi tăcea iarăși și aștepta.

Era un bătrânel – venise pe lume la șapte luni – bondoc, e un cap slab și turtit, cu ochișori rotunzi, cenușii și sprinteni, i un gât lung ca de barză, plin de crețuri și unsoare, avea o voce pătrunzătoare și țipătoare care le spărgea urechile oamenilor. Și iurcii, și creștinii îl luau drept smintit, pentru că Barbaiánnis nu se temea nici de turci, nici de creștini și spunea deschis ce-

avea în minte, înjura, blestema când pe Hristos, când pe Mahomed, i. Ind pe sultan. Într-o zi de Paști, cu ani înainte, s-a oprit în fața sângerosului Mustafa-pașa, i-a pus șerbet și multă gheață să bea s. I se răcorească, iar apoi înnebuni și începu să-i plângă pe creșlinii morți la Arkadi și să tot salte, ca și cum s-ar fi ars. Pașa și domnii din jurul lui își fumau ciubucurile, în chioșc, la Trei Arcade, și făceau haz de el. Lumea auzi planșetele, se adunară turci și creștini, Barbaiánnis se înfuria tot mai tare, se aplecă, apucă o trestie de pe jos și începu să lovească furios prin aer, să se apropie de pașa, să holbeze ochii la el și să-l amenințe. Deodată scoase un țipăt ascuțit și începu să cânte: „O, sabia mea șuierătoare și tăioasă… spintecă-l pe turc…”

Creștinii și turcii se zăpăciră, nu știau ce să facă, cum să se poarte, se uitau la pașa ca să ia de la el modelul purtării. De unde, deodată, pașa bătu din palme și izbucni într-un râs zgomotos, fiindcă i se păru foarte caraghios să-l vadă pe scrântitul acela ținând o trestioară în mână și amenințând Turcia.

— Aferim, căpitane Barbaiánnis, îi strigă el, vino-aici!

Îl văzură pe pașa, se conformară și domnii, izbucniră și ei în hohote de râs, izbucni și gloata, iar Barbaiánnis dansa întruna și cânta și plângea.

— Ajunge, de-acum! îi strigă pașa. Ne-ai omorât pe toți, ai nimicit Turcia. Vino, îți spun, apropie-te, ești un viteaz nebun și-mi placi. O să-ți dăruiesc o sabie adevărată și-o să-ți atârn în piept o mare și aleasă decorație, o palmă deschisă, pecetea lui Mahomed al nostru. Și ascultă aici: îți dau libertatea, la fiecare Paști, să încingi sabia, să atârni decorația și să te plimbi prin Megalo Kastro de la Poarta Haniei până la Poarta Lazaretului, de la Poarta Nouă până la port, ca pașa. Și în ziua aceea ai libertatea să spui ce-ți trece prin cap, să înjuri cât vrei și pe cine vrei – ești nebun, vorbele tale nu plătesc tribut. Am ani mulți, măi Barbaiánnis, de când n-am mai râs ca astăzi, și-ți datorez recunoștință.

Din ziua aceea Barbaiánnis prinse curaj, din ziua aceea îl luară și turcii la o gustare; îl lăsau să spună ce-i trecea prin minte și izbucneau în hohote de râs. Așa a ajuns Barbaiánnis să fie singurul om liber în Megalo Kastro. Mai ales când se apropia învălmășeala, primul o mirosea Barbaiánnis, străbătea

cafenelele turcești și tot ce creștinii aveau în minte, dar nu îndrăzneau să spună pe față el vestea cu șerbetul său vara, cu salepul său iarna, și răzbuna creștinătatea. Uneori, când întrecea măsura, mânca și câte o palmă peste ceafa, turcii aruncau în el și cu câte o coajă de lămâie sau c-o roșie stricată, dar Barbaiánnis se ștergea repede și limbuță lui ascuțită o lua de la capăt.

De ieri i-a mirosit a praf de pușcă în aer, văzu și cele trei căpetenii intrând dis-de-dimineață la Mitropolie gânditori, intră și el la bănuieli și se opri să aștepte la poarta reședinței episcopale. I rebuia să știe ce se-ntâmplă, se apropia Pastele, să-și pună sabia și decorația de tinichea și să se răzbune la Trei Arcade, în ceasul în care pașa și domnii aveau să asculte muzică. Să se ușureze și sărmanele raiale, care vor să-și spună oful, dar le apucă frica.

Așadar, cum văzu că apar căpeteniile, luă coșul cu gheață, își puse urciorul la subsuoară și se apropie:

— Să fie într-un ceas bun, căpetenii ale neamului, spuse el. Stați să vă tratez c-un șerbet ca să vă răcoriți. S-a-ncălzit vremea.

— Lasă-ne în pace, Barbaiánnis, făcu căpitanul Eliás. N-avem nevoie de șerbetul tău.

— Nu te-nfuria, căpitane Eliás, că nu mi-e frică de tine, știi bine. Eu sunt nebun și nu mă tem nici de pașa, nici de sultan. Voi toți, cărturarii și căpitanii, vă scăpați pe voi, dar Barbaiánnis are sabie și firman și nebunie și nu se teme să spună ce-are în minte.

— Îți vreau binele, Barbaiánnis, spuse moș Cărăbuș de Aur și coborî glasul. Pune-ți frâu la limbă, n-a sosit vremea.

— Când o să sosească? făcu Barbaiánnis, coborând și el glasul. Vreau să știu.

Căpitanul Eliás ridică bastonul. Barbaiánnis își înșfacă uneltele și o luă la fugă.

Mitropolitul își petrecu pe după gât engolpionul de aur, care înfățișa, pe smalțul multicolor, Răstignirea pe una din fețe, învierea pe cealaltă, apoi puse în buzunar o tabacheră veche de argint din faimoasele ateliere ale orașului Ioannina, pe care i-o dăruise prietenul său, mitropolitul de Ioannina, înșfacă paterița și porni pe jos, cu diaconul în urma sa, spre reședința pașei.

În acest timp pe pașa îl luase somnul, trântit pe spate în

pernele moi, și visa că se plimbă prin grădinile patriei sale, la Brusa, și pomii își întindeau crengile deasupra lui, unele pline de floare, altele pline de rod, iar pașa își fuma ciubucul și înainta și-și spunea în minte că acesta pare să fie raiul și din clipă în clipă are s-apară Mahomed, cu oglinjoara și pieptenele și sticluța lui de parfum la brâul lat, roșu, să-i spună bun venit.

Dar în timp ce se retrăgea într-un colț al grădinii – ce să vadă? în fața lui un măslin uriaș sfâșiat, fără frunze, fără floare, buștean trăsnit de fulger, iar de crengile lui atârnau fructe ciudate – puști și cartușiere și hangere și basmale negre… „Ce-nseamnă blestematul ăsta de măslin, care nu face măsline, ci numai arme?” strigă pașa cu groază și sări înapoi să intre în grădina cu flori și fructe… Dar aceasta dispăruse, iar de jur împrejurul său pașa nu mai văzu decât ținuturi sălbatice fără pomi, numai stâncă, și în dosul fiecărei stânci puști și pistoale de argint.

— Creta! Creta! scoase un strigăt pașa și sări ca ars.

În aceeași clipă Suleiman arapul deschidea ușa.

— Pașa-efendi, zise el, a sosit popa cel mare al grecilor, urcă scările!

— Măi Suleiman, urât vis am avut, făcu pașa ștergându-și sudoarea rece de pe frunte.

— Să-i spun taurului de popă să ia calea-ntoarsă și să plece?

Pașa se gândi o clipă:

— Nu, să poftească, Suleiman. Imamii ăștia ai ghiaurilor sunt buni dezlegători de vise, o să mi-l tălmăcească și pe-al meu. Să vină!

Mitropolitul intră, începură saluturile, se întâlneau cele mai de seamă căpetenii din orașul Megalo Kastro, una a Turciei, cealaltă a creștinătății. Erau ca doi bătrâni regi în orașul acesta, iar regatele lor se întindeau încurcate unul în celălalt, mahalale turcești și grecești amestecate, cruce și semilună lipite, și acum se înțelegeau și petreceau bine, acum îi apuca furtuna cretană, cum se spune, un fel de turbare, și se repezeau și-și înfigeau dinții unul în ceafa celuilalt și sfâșiau o bucată de carne și-o mâncau.

Se așezară unul lângă altul, pe canapeaua moale, pașa își aprinse ciubucul, mitropolitul scoase șiragul aghioritic de mătănii din coral negru și începu să atingă boabele una câte una și să se gândească de unde să înceapă discuția. Pe

fereastra deschisă în fața lor se vedeau în stânga închisoarea, în dreapta bătrânul Platan cu frunze noi, iar dacă te-ai fi aplecat ai fi văzut lângă Platan vestita arteziană venețiană cu leii de marmură. Sufla o adiere caldă.

Pașa căscă și începu primul.

— A venit vremea frumoasă, mitropolite-efendi, zise el; Allah, cum trece timpul, parcă-i o roată care se-nvârtește, se-nvârtește, ne învârtim și noi cu ea… Vine iarna și spui: „Tremur de frig!” și n-apuci s-o spui bine, că vine soarele și zici: „Arșiță, o să crăp!” Și până să spui, încep iarăși tunetele și ploile și îmbraci din nou mantaua… Ce spune religia ta despre toate tainele acestea?

Dar, înainte de-a apuca mitropolitul să dea un răspuns, pașa, pe care îl rodea cariul, întrebă:

— Crezi în vise, mitropolite-efendi? De unde vin? Cine ni le trimite?

— Unele sunt de la Dumnezeu, altele de la diavol, răspunse mitropolitul.

— Și poți să le deosebești dumneata? Care sunt de la Dumnezeu, care sunt de la diavol?

— Sigur vei fi avut un vis, pașa-efendi. Încă îți șade pe pleoape, îl văd.

— Am avut. Am avut, sigur, de-aia te întreb.

— Bun și binecuvântat fie, pașa-efendi, ia spune să-l aud.

— Înțelegi din vise?

— Câteodată Dumnezeu îmi dă lumânare și înțeleg. Așadar?

Pașa oftă, povesti visul, împodobi cam mult măslinul, spuse că, chipurile, avea agățate de ramuri și capete tăiate. N-a văzut capete tăiate, dar o spuse ca să-l facă pe ghiaurul popă să se îngrozească.

Mitropolitul lăsă în jos, gânditor, capul său de leu. Se căznea să găsească în visul acesta pretextul ca să înceapă discuția pe care o voia.

— De la diavol? întrebă pașa neliniștit.

— De la Dumnezeu, răspunse mitropolitul. Dar cum să ți-l tălmăcesc, pașa-efendi, că se poate să te și superi.

— Eu să mă supăr? Dar nu știi că adevăratul musulman nu se supără niciodată? Pentru că știe că ceea ce se întâmplă în lume este scris și nimeni nu poate să șteargă. Dacă sultanul trimite în ceasul acesta un firman și cere capul meu, se poate să mă

întristez, sigur o să mă întristez, dar n-o să mă supăr. A fost scris. Pot eu să pun mâna pe catastifele lui Dumnezeu? Spune așadar fără teamă, mitropolite-efendi, dar ferește-te de minciuni. Tot adevărul!

Mult timp, mitropolitul își adună gândurile:

— Grădina pe care ai văzut-o în visul tău, spuse în cele din urmă, este inima omului bun. Grădina este inima ta, pașa-efendi, și se deschide noaptea și tu intri în ea și te plimbi. Aceea pe care ai văzut-o în somn, aceea era firea ta: să te plimbi în liniște, pașnic, pe sub pomii înfloriți, în ținutul în care te-ai născut, în Brusa… Grădina înflorită este inima ta, dar uite că ți-a fost scris să ajungi pașă și să te trimită în Creta…

Pașa oftă.

— Ce să-ți spun, mitropolite-efendi, într-adevăr parc-ai fi înlăuntrul meu și înțelegi. Ia să vedem mai departe!

— Ținutul care apare, pașa-efendi, nu e un loc de neînțeles. Măslinul plin de arme pe care l-ai văzut este Creta. Ai intrat sub pomul trăsnit și ți s-a întunecat chipul. Aici începe să se înfurie soarta ta… Dar păcat mare că te-ai trezit și nu știi ce-a urmat. Poate Dumnezeu, de-aici și mai departe, să-ți fi scris că te lasă liber să faci ce vrei. Și păcat, o răsplată atârnă la gâtul tău!

— Ei, de-ar fi după cum spui tu, mitropolite-efendi, făcu bunul oriental, astăzi creștinii și turcii ar trăi ca frații, grecii să muncească, turcii să mănânce, să petreacă toți o viață fericită.

— Prin mâna ta trece totul! făcu mitropolitul, care găsi pretextul pe care-l căuta. În puterea ta stă să aduci dragostea pe insulă, iar Dumnezeu ți-a trimis pe deasupra, la timp, visul. Deseori Dumnezeu vorbește prin vise…

— Lămurește-mă, mitropolite-efendi, nu înțeleg.

— Vei fi auzit că creștinii și turcii din Megalo Kastro încep iarăși să se înfurie, pentru că, chipurile, un călăreț beat a intrat în cafeneaua turcească.

— Și puțin lucru ți se pare? A făcut de rușine Turcia ghiaurul! zise pașa și privirea i se învioră.

— Nu se face de rușine așa ușor Turcia, ditamai sultanul, pașa-efendi! spuse mitropolitul îndulcindu-și glasul. Dar să-l lăsăm pe bețivan. M-ai întrebat despre vis, despre vis vreau să-ți vorbesc. Cred că Dumnezeu m-a luminat și-o să ți-l dezleg. Totuși, dacă iarăși nu vrei…

— Vreau, pe rabi1! făcu pașa și atinse rugător genunchiul mitropolitului. Spune, pe credința ta.

— S-au deschis cele șapte ceruri, a coborât Dumnezeu în visul tău, pașa-efendi, și ți-a arătat calea.

— Care cale?

— Pe care o vrei. Două sunt, una verde și una roșie. Le văd clar cum se desfășoară în visul tău. Poți s-o alegi pe care vrei.

— Nu pe care o vreau, protestă pașa, ci pe care mi-a scris-o Dumnezeu!

— Dar se poate, îți spun, ca Dumnezeu să-ți fi scris că te lasă liber să alegi. Poți să iei calea roșie și să începi să înjunghii și să spânzuri și să pui foc Cretei, dar poți să iei și calea verde, și toate vor fi miere și lapte, turcii și creștinii se vor împăca iarăși, iar lumea va binecuvânta numele tău… Alege!

Spuse și, înainte să-i dea timp pașei să-și adune gândurile, scoase din buzunar tabachera cea scumpă.

— Ai gust, pașa-efendi, spuse el cu glas dulce, te pricepi la chilipiruri. Asta e meșteșug de Ioannina, artă fină, are încrustat pe o parte un vultur cu două capete și pe cealaltă o semilună… (! hiar ceea ce cauți: musulmanii și creștinii să trăiască frățește. Demult timp, pentru că-ți știu inima, am voit să ți-o fac cadou, și acum a venit ceasul. Să fie cu noroc!

Spuse și puse în mâna pașei tabachera de argint.

— Pe Allah, voi, grecii, sunteți un neam nemuritor, spuse pașa. Idmirând darul. Când cu miere, când cu oțet, prindeți toate muștele.

Se aplecă și mângâie cu vârfurile degetelor lui grase tabachera de argint.

— Ei, mitropolite-efendi, spuse el încet, de-ai ști ce dulci plăceri îmi aduce în minte tabachera asta de Ioannina! Prima mea femeie, să aibă parte de bine în Hades, unde se află, preaImmoasă precum kira Phrosyni[4950], era și ea din Ioannina.

Oftă:

— Ce este lumea asta, mitropolite-efendi, ce-nseamnă moartea, ce-nseamnă viața și necazul în dragoste? Dar de unde să-nțelegi dumneata, care n-ai cunoscut niciodată femei!

Tăcură. Mitropolitul tot mișca din șiragul său de mătănii și

---

49 Aici învățătorul, profetul musulmanilor, adică Mahomed.
50 Femeie din Epir, faimoasă pentru frumusețea și inteligența ei. în I HO 1 a fost înecată în lacul din Ioannina, la porunca lui Ali-pașa.

privea afară pe fereastră bătrânul Platan, care își clătina încet frunzele, pe întinsul cerului de un albastru-închis. Deschise în cele din urmă gura, ca să coboare discuția pe pământ.

— Bun o să fie grâul, pașa-efendi, spuse el, și privi iarăși pe fereastră, departe, spre lanurile care înverzeau pe câmp.

Pașa sări din dulcile sale amintiri, coborî și el din nou în Megalo Kastro și îl văzu pe mitropolit, cu purtările lui grecești nepotrivite.

— Și orzul, mitropolite-efendi, spuse el și oftă.

Mitropolitul se ridică. Se ridică și pașa și îi întinse mâna.

— Mergi cu bine, mitropolite-efendi, zise el. Suntem oameni temători de Dumnezeu amândoi. Bine le-am aranjat, bine am împărțit Creta, tu ai grijă de un flanc, am și eu grijă de celălalt, ține-i pe creștini, îi țin și eu pe turci!

. Tăcu o clipă. Un ultim cuvânt îi mai stătea încă pe limbă. Tuși, se scărpină în cap și luă în sfârșit hotărârea:

— Cimbalele sunt de împrumut la nuntă, zise el. Și, dacă o s-auzi de un omor zilele astea, fă-te că n-auzi.

— Omor, pașa-efendi? făcu mitropolitul și îl privi neliniștit pe bătrânul turcalet cu ochii lui grei, orientali. Omor? Pentru numele lui Dumnezeu!

— Ei, se poate ca vreun turc beat să omoare vreun viteaz grec, toate se-ntâmplă, iar nebunii nu lipsesc de pe lume. Dar tu, mitropolite, să faci, îți zic, pe surdul... Cum am făcut și noi pe chiorâi și nu l-am văzut pe grecul care a intrat călare în cafeneaua turcească și ne-a batjocorit. Faceți și voi pe surzii, mitropolite-efendi, eu vă vreau binele.

Pe mitropolit îl cuprinse furia, dar se făcu că n-a înțeles.

— Dumnezeu este mare, spuse. El hotărăște și sultani, și pașale.

— Și mitropoliți, efendi, spuse bătrânul oriental și buzele lui de țap zâmbiră cu șiretenie.

Și cu acestea, înainte de-a ajunge să se ia la harță, cele două i ăpetenii mai de seamă din Megalo Kastro se despărțiră.

Zilele treceau una după alta, era mijlocul lui aprilie, unii pomi se încărcaseră de floare, alții legau deja rod, Megalo Kastro dormita sub soarele primăvăratic. Între întăriturile lui, oamenii se ațâțau, se despărțeau în două cete furioase, și fiecare avea Dumnezeul ei, iar toți, dumnezei și oameni, își ascuțeau pumnalele să se omoare – și nu vedeau marea

răcoroasă care mirosea ca o piersică, nici soarele care înflorea în fiecare dimineață ca o floarea-soalelui, nici stelele nopții.

Căpitanul Mihalis se întoarse la prăvălia sa, serios și tăcut. Pentru prima oară petrecerea nu-i ușurase inima; după beția lui cu vin s-a sculat mai nemângâiat decât după cele dinainte și mai întărâtat. Nu mai punea vin în gură, mânca o îmbucătură de pâine și se ridica de la masă, de zile-n șir nu mai deschisese gura în casă și nu i se mai auzise glasul. Nu voia să doarmă; stând în (apul oaselor în așternutul său, fuma și privea pe ferestruica îngustă noaptea. Ținea ochii deschiși, fiindcă știa că dacă îl ia somnul se vor năpusti iarăși asupra lui visele, să-l facă de rușine. Nu visele; numai unul era visul, numai unul era demonul care cădea asupra lui în fiecare noapte și-l făcea de rușine… Oare vinul nu putea să înece demonul acesta? Nici rușinea nu putea?

„Numai sângele… numai sângele… numai sângele.. Se gândea el și tot privea prin ferestruica îngustă noaptea.

Nourís-bei nu avea somn nici el. Nu-i era de-ajuns grija de .1 și ține cuvântul, de a spăla rușinea de pe Turcia și de a-și răzbuna tatăl, ci mai avea și grija femeii lui. Din ziua în care căpitanul Mihalis a călcat în casa lui, Eminé nu și-a mai deschis brațele să-l cuprindă. „Te-a făcut de rușine, îi spunea cu încăpățânare, lovind din papucul ei cu toc înalt prin odaie. Te-a făcut de rușine căpitanul Mihalis, o să te fac de rușine și eu. Așa lacem noi, cerchezele!”

Ca să i se împrăștie gândurile, Nourís-bei se dusese la conacul lui, să-l aranjeze. Vremea se încălzea, cadâna lui avea să vină, iici, în mijlocul grădinilor cu fântâni susurătoare, ca în fiecare an, să-și petreacă vara; iar Dumnezeu este mare, poate că o să i se îmblânzească mintea în fântânile și grădinile acelea și-o să se împace din nou. Și dă-i, puse meșterii să vopsească ușile și ferestrele și să facă chioșcuri la umbra copacilor și porunci să i se aducă de la Smirna canari și de la Alexandria papagali, ca să-și petreacă timpul cu ei Eminé. „Și de piatră să fie inima ei, se gândea el, și de piatră să fie, că tot se va muia.“

Dar ea, în dosul obloanelor de la micul balcon care dădea spre drum, întinsă pe pernele moi, bea șerbeturi, mesteca mastică și se uita la trecători; greci și turci, nu-i deosebea, toți erau bărbați.

— Bre Maria, îi spunea ea bătrânei sale doici, ce-i aia turc

sau creștin, ori ovreu sau unul care vorbește păsărește? Bărbații sunt de două feluri: bătrâni sau tineri, bărbi albe, bărbi negre. Mie îmi plac bărbile negre!

În fiecare zi, de cum scăpăta soarele și străduțele se întunecau, trecea și iarăși se-ntorcea un grec, cu fes elegant, cu cizme de voinic, și arunca priviri pătimașe în sus, spre balconul cu obloane.

— Cine este grecul ăsta pe care-l văd, bre Maria? o întrebă într-o zi Eminé pe arăpoaică. L-am văzut ca-ntr-un vis.

— El e cel care te-a trezit din leșin la cutremur, stăpâna mea, îi răspunse doica. Căpitanul Polyxinghis pe numele său.

— E frumos, pe sufletelul meu, pare puternic și desfrânat, se leagănă, se mlădiază, iar cizmele-i scârțâie. Și-ascultă cum oftează sărmanul, ca un vițel.

Eminé râdea, tot mesteca mastică, tot bea șerbeturi și-l dorea cu înfocare, ascunsă în dosul zăbrelelor. Închidea pe jumătate ochii ei cu gene lungi și zâmbea mulțumită. „Ce vreau, aia fac, se gândea ea. Vreau, îl urc în așternutul meu, vreau, îl las să umble încolo și-ncoace pe străduțe ca un câine. Nu sunt femeie? Ce vreau, aia fac!”

Într-o noapte, nu era nici țipenie de om, se apropia miezul nopții, iar căpitanul Polyxinghis se opri sub balconul cu obloane. De sus picura lumina lunii, mirosea plăcut a caprifoi și iasomie și în grădina lui Nourís cânta îndrăgostită, deznădăjduită privighetoarea; iar dincolo de port se auzea marea, care suspina și ea și își lovea sânii în metereze.

Eminé nu putea nici ea să doarmă, îi era cald, își aruncase de pe ea cămașa de noapte și, îndată ce se aplecă, desluși în lumina lunii cum un bărbat se sprijină de stâlpul porții, fără suflare. Îl recunoscu într-o clipită. Râse și se întoarse spre negresa care dormea iepurește, înghesuită într-un colț.

— Sărmanul, spuse ea chicotind. Vino să-l vezi. A leșinat, cred, și-mi vine să cobor să-l trezesc din leșin, cum m-a trezit și el pe mine. Ce zici și tu, Maria? Nourís e departe, la conac.

Maria holbă ochii.

— Eminé, copila mea, e mare păcat!

— Pentru tine, o privi tăios în față cadâna. Pentru tine, care ești creștină. Dar eu sunt musulmană, am alt dumnezeu și altă lege. Tu mănânci porc și nu te pângărești, dar dacă muști vreun bărbat te pângărești. La noi, e invers: cu porc ne pângărim, cu

bărbat străin nu ne pângărim. Du-te să-i spui să poftească sus.

— Eminé, copila mea! țipă deznădăjduită arăpoaica.

— Du-te întâi să vezi dacă doarme arapul de la poartă.

— Doarme, spuse Maria oftând. Doarme, l-am auzit cum sforăie.

— Câinele e legat? Du-te, minte de găină, nu tremura. Ce să-ți spun! Doar pentru asta, sărmano, a făcut Dumnezeu bărbații și femeile... Și-apoi, ce lună e astă-seară, ce aer cald, s-a deschis și iasomia, a înnebunit și privighetoarea – du-te, îți zic, și spune-i să poftească sus. Eu de multe ori m-am gândit la asta: iarna poate femeia să fie cinstită, dar vara... E legat câinele, îți zic?

— Legat, stăpână, răspunse Maria și izbucni în plâns.

Eminé se aplecă și văzu pe căpitanul Polyxinghis că stă încă acolo și se uită-n sus la fereastra luminată. „De Nourís m-am scârbit, pe căpitanul Mihalis unde să-l găsesc? E bun și ăsta!” I, uă oglinjoara și pieptenele, își aranjă repede părul, își vărsă parfum de mosc la subsuori și îi dădu un brânci doicii:

— Du-te, îți spun!

Arăpoaica își prinse capul între mâini și se avântă pe scară.

Eminé vărsă și restul de parfum în sân și pe pântec, se ridică și mută opaițul în dosul ușii. „Altul am vrut eu, murmură ea, dar ăla e sălbatic, trufaș, nu se apropie. Nu-i nimic, e bun și ăsta!”

Își aținti urechea; auzi poarta cum se deschise încet și cum lătră câinele, dar îndată se potoli, apoi se auziră pași în curte, în sala bărbaților, pe scări... Se sprijini de perne, dădu să-și pună cămașa de noapte, dar se răzgândi și lăsă lumina lunii să-i cadă neîmpiedicată pe sâni și pe pântecele ei negricios de cercheză. Scârțâiră cizmele pe verandă, mirosul de bărbat se răspândi în aer, iar nările lui Eminé fremătară. Scoase limba, își linse de două-trei ori buzele ca șarpele și apoi închise ochii pe jumătate, nemișcată, și aștepta.

Căpitanul Polyxinghis stătea acum în prag; printre genele lungi ea îl privea; iar el, ca și când ar fi orbit, își puse palma la ochi și inima îi tremura. Cercheză se legănă, în lumina lunii, întinse brațele și se întinse; într-o clipită, ca și cum acesta ar fi fost semnul pe care-l aștepta, căpitanul Polyxinghis făcu un salt și stinse opaițul.

De-acum aprilie se apropia de sfârșit și creștinii intrară, cu

teamă, în Săptămâna Mare. Nu era, în toată creștinătatea, popor care să simtă atât de adânc, atât de sângeros, atât de ale sale Patimile lui Hristos, cât în timpul acela cretanii. Pentru că, în inima lor, Hristos și Creta se uneau, una erau patimile amândurora, doar că pe Hristos îl răstigneau ovreii, iar Creta o răstigneau turcii. Încet-încet, cu cât înaintau, zi cu zi, Patimile lui Hristos, creștinii din Creta, aprinși de veghe, de post și de durerea lui Dumnezeu, simțeau furia și supărarea cum cresc și cum le crapă inima. Îi priveau pe sub pleoape cu ochi sălbatici pe turci și cu greu se stăpâneau să nu-i treacă prin cuțit pe puținii ovrei – tinichigii și zarafi – care, înghesuiți în mahalaua ovreiască, aproape de port, se zăvorau devreme în sfintele seri primejdioase ale Săptămânii Mari.

Anul acesta aerul din Megalo Kastro era încă și mai greu, plin de amenințare, pentru că alături de creștinii aprinși turcii nu-și mistuiseră încă jignirea pe care le-a adus-o căpitanul Mihalis și-și petreceau noaptea pe lângă biserica Sfântul Mina, în timpul în care creștinii îl jeleau pe Hristos, și înjurau sau cântau amaneaua, ca să batjocorească creștinătatea. Ceas de ceas creștinii așteptau, pe cine, când, unde o să lovească agalele. În fiecare zi când Dumnezeu aducea zorii zilei așteptau să izbucnească nenorocirea, iar aceasta lucra mereu într-ascuns și mereu creștea.

Și astfel, în miresme de flori, în privegheri și în spaime trei ură Lunea Mare, Marțea Mare, Miercurea Mare; dulci, senine seri, violetele înfloriseră în toate curțile și fetele o să le taie poimâine, în Vinerea Mare, ca jertfa pentru Epitaf, și împreună cu de florile de liliac și ultimii trandafiri de aprilie.

Îndată ce apunea soarele, creștinii își închideau prăvăliile, se întorceau pe la casele lor, mâncau în grabă umilele mâncăruri de post – bob fiert, lăptuci, anghinare crude, icre sărate, măsline, supă de susan – și se plimbau de ici-colo prin curte, își ațințeau urechea și așteptau. Încet, trist, în întunericul blând, se auzea clopotul de l. I biserica Sfântul Mina și creștinii își făceau cruce, deschideau porțile și de pe toate ulicioarele strâmte din Megalo Kastro, încovoiați, vorbind puțin, mergeau toți să vadă ce se întâmplă astă-seară, (um o să sufere iarăși Dumnezeu în mâinile oamenilor.

Cu cât înaintau Patimile, se înfuria și inima cretanilor; iar de-acum, în Joia Mare, după ce începură cele douăsprezece

Evanghelii și, pe rând, mitropolitul, popa Manolis și diaconul citeau cu glas plângăreț, tărăgănat cum l-a trădat Iuda pe Hristos și cum au început să-l bată, să-l huiduiască și să-l târască prin țăi. Mă nelegiuiții agareni1, se înălță bocet în biserică și plângeau toți cretanii, cu pantalonii lor bufanți, gâfâind în urma lui Hrislos, intrau și ieșeau de la Ana la Caiafa și la Pilat, de la Omer V ryonis[51] la Mustafa-pașa și la sultan, și cereau dreptate.

Ca și cum ar fi stat pe jăratic, ascultară primele șase Evanghelii, dar se grăbeau și, furioși, se repeziră deodată în curtea bici icii, unde mai devreme fusese înălțat un Iuda făcut din zdrențe, paie și vopseluri. Se năpustiră asupra lui, unii cu pumnalele, alții (îi lumânări aprinse, îl străpungeau și-i puneau foc, iar în jur i opiii dansau urlând. Se ușurară, se potoliră puțin și intrară la loc în biserică să asculte celelalte Evanghelii.

Thrasáki aștepta să ardă de tot Iuda, dansă și urlă și el cu cilalți copii împrejurul trădătorului care ardea, iar apoi își luă tovarășii – se înțeleseseră dinainte, ținea fiecare câte o sticlă de gaz furată de pe la casele lor și un ghemotoc de zdrențe – și alergară spre mahalaua ovreiască. Înainte, căpetenie, mergea Thrasáki, iar alături de el, colegul său Levis, copil de ovreu, care încet-încet, printre copiii de greci, se făcuse una cu ei, căci nu voia să i se spună fiu al lui Avraam și nebotezat, și de aceea, ori de câte ori era să urzească vreo treabă murdară împotriva ovreilor, el era primul și cel mai bun.

Casele erau întunecate beznă, străzile, pustii; puștii alergau, câteva sticle se destupaseră și se vărsau, iar drumurile miroseau a gaz pe unde treceau ei. Peste puțin timp se auzi cum lovește marea în stânci, valurile se rostogoleau furioase și voiau să dărâme meterezele venețiene; de-acum se apropiau de mahalaua ovreiască. Thrasáki întinse mâna și se opriră. Roiră în jurul lui să aranjeze cum să pună foc. Erau șapte. Thrasáki le împărți chibrituri, scoaseră sticlele, desfașurară zdrențele și le muiară în gaz; trei aveau să pună foc caselor din dreapta, ceilalți trei, caselor din stânga. Thrasáki le arătă cum să îndese zdrențele sub ușă, iar dacă găsesc fereastră deschisă, să le arunce cu putere înăuntru.

— Iar eu, spuse muind zdrențele pe care le ținea în mână, o

---

51 Cei de altă credință decât creștină, în special arabii și turcii; prin • ci rusie, *agarinos* înseamnă și barbar, om dur și crud.

să merg să pun foc preotului lor, hahamul. E prietenul tatălui meu, bun om, sărmanul.

Case joase, case sărăcăcioase, unele din pământ și piatră fără mortar, altele din tinichele pentru gaz. Numai casa hahamului era puțin mai mare, cu fereastră la drum și un mic balconaș de lemn.

Hahamul, un bătrânel blând, cu o bărbuță albă-roșcată, cu două cosițe în părți, cocoșat, palid, purta o scufie rotundă de catifea violetă. Trăia singur-singurel în casa părăginită, femeia lui, Salonikiă, murise cu ani în urmă, copiii lui se împrăștiaseră, câinele îi murise, un canar pe care-l avea și care-i ținea de urât a găsit într-o zi colivia deschisă și a scăpat – l-a urmărit pe terasă, dar a apărut un cotoi din vecini și l-a mâncat –, și a rămas astfel la bătrânețe singur-singurel cu Iehova. Doar ei doi urcau și coborau scările, tăifasuiau și se certau în casă. Chiar și astă-seară bătrânul nu putea să doarmă, avea lumina aprinsă și Vechiul Testament în față și citea cu glas murmurător, adormitor, străvechiul sinaxar ovreiesc. Prin ce chinuri a trecut neamul său, ce nemilos meșter fierar a fost în pustiu Dumnezeul acesta care mergea înainte, ca un rug de foc, și-l conducea! Ce suflete aspre, prăbușite din cer erau marii profeți, cum se sprijineau de munte, cum mâncau cărbuni aprinși, cum urcau, într-un car de foc, în al șaptelea cer! Iar când a venit ultimul, profet neocrotit, fiul Mariei, și a urcat pe Golgota – blestemată zi! – și a fost răstignit, cum a primit, chiuind, neamul acesta cu suflet învârtoșat, pe capul lui și pe capetele copiilor lui, sângele Celui Nevinovat! De câte veacuri îl răstignesc, în fiecare an, în zilele acestea de primăvară, în toate bisericile, și se reînnoiește ura pentru neamul ovreiesc! își ridică ochii obosiți din Biblie, privi în zare pe fereastră, în noapte, și oftă: „La ceasul acesta, se gândi el, îl ard pe luda în curtea bisericii Sfântul Mina… O clipă i se păru că aude glasuri încete de copii și alergături, dar el avea mintea cufundată în gânduri mari și se aplecă iarăși, afundându-se în Testamentul greu al Dumnezeului său.

Cei șapte puști se împrăștiaseră în dreapta și-n stânga pe la casele umile, aruncau în grabă pe la ziduri zdrențele aprinse și alergau în lături veseli, dar totodată îngroziți. Însă focul, negăsind ce să mistuie, se stingea repede și în aer, înăbușit, nu rămânea decât mirosul urât de gaz.

Thrasáki se întoarse, nu văzu nicio flacără, ci numai fum și înjură.

— La naiba cu voi, prostănacilor! Nici foc, măi, nu sunteți în stare să puneți. Uitați-vă la mine!

Se adunară toți în jurul lui să ia aminte; stăteau acum în fața casei hahamului.

— Cui i-a mai rămas gaz? spuse Thrasáki. Să mi-l dea!

Manolios al lui Mastrapás și Andrikos al lui Krasoghiórghis îi întinseră sticlele lor golite pe jumătate; Thrasáki le apucă, udă ușa și puse două zdrențe muiate în gaz dedesubt. Deodată flăcările, roșii, albăstrii la vedere, urcară și linseră domol cele două foi ale ușii mâncate de cari. Cufundă o altă zdreanță în gaz, îi dădu foc și o aruncă sus prin fereastra deschisă.

— Valea! strigă Levis. Să mergem la fântână să ne spălăm, să nu mirosim a gaz și să ne prindă de veste.

Puștii o luară la sănătoasa și se pierdură în întunericul nopții, izbucnind în râs.

Dar Thrasáki voia să vadă, să se întețească focul, să se facă scrum casa ovreiască. „Ce-nseamnă, spunea în gând, să faci ovrei din zdrențe și paie și să-i arzi. Trebuie să arzi ovrei vii dacă vrei să ai binecuvântarea lui Hristos!” Se apropie să verse pe ușa aprinsă și restul de gaz, dar i se tăie brusc avântul și se lipi de zid. Prin fereastra deschisă se auzi un strigăt puternic și îl văzu pe bătrânul rabin cum se repede pe balcon, cum dă din mâini și cum strigă:

— Foc! Foc! Ajutor, vecinilor!

Se aplecă, văzu că arde ușa, se zăpăci și începu să-și smulgă barba, să bată din palme și să strige:

— Ajutor! Ajutor!

Dar căsuțele din jurul lui erau întunecate beznă, toți vecinii erau cufundați în somn, nu apăru niciunul. Hahamul se repezi jos, descuie ușa care ardea și ieși în drum. Se zăpăcise; în loc să alerge să bată la uși, privea, prostit, cum flăcările ling lemnul.

Lui Thrasaki i se făcu milă, se repezi de la zid, luă la rând ușile și începu să bată și să strige:

— Foc! Foc!

Se apropie de haham:

— Bătrâne, zise el, mă întorceam de la biserică și am auzit strigăte. Taci, taci, nu plânge. Uite că vin vecinii!

Și într-adevăr, ușițele se deschideau și ovreii apăreau în lumina lunii, cu izmenele și scufiile lor, îngroziți, abia treziți din somn.’ Văzură că arde ușa hahamului, apucară găleți, scoaseră apă din fântâni și se repezeau și stropeau ușa. Urcară în odaie, iar hahamul alerga în urma lor, luă Vechiul Testament în brațe și coborî din nou în curte. Thrasáki alerga cu vecinii, căra și el apă și stingea; obosise și asudase, dar era vesel. Iar când de-acum flăcările se potoliră și vecinii intrară la loc în case, Thrasáki luă mâna hahamului:

— Noapte bună, părinte, zise el, dormi liniștit acum. Focul s-a stins!

Hahamul întinse mâna și îl mângâie pe copil pe păr.

— Bucură-se de tine părinții tăi, copilul meu, zise el. Tu m-ai salvat. Ce dar să-ți fac, nu am nimic, sunt sărac.

Se gândi o clipă:

— Stai, spuse, ceva tot am.

În colțul curții înflorea un trandafir mare, care se deslușea în lumina lunii, alb ca neaua. Bătrânul îl rupse și-l dădu lui Thrasáki:

— Ia trandafirul acesta, zise el, miroase-l și să-ți amintești, copilul meu, de fapta bună pe care ai făcut-o astă-seară. Miroase și ea ca trandafirul!

A doua zi, în Vinerea Mare, clopotele băteau mai trist, din zorii zilei. Hristos era întins pe Epitaf, în mijlocul bisericii, ușile erau deschise și creștinii intrau și ieșeau să se închine. Vreo zece

lemeiuști, îngenuncheate în jur, priveau pe Hristos cum zace mort, între violete, flori de lămâi și trandafiri. Își ștergeau ochii, inima li se topea și îl plângeau ca și cum ar fi fost fiul lor; pe voinicul acesta bun, stâlp al orașului Megalo Kastro, îl omorâseră turcii.

Barbaiánnis intră și el să se închine. Se aplecă, sărută picioarele însângerate, luă un pumn de tămâie s-o aprindă când se va îmbolnăvi, iar apoi se opri, privi bine-bine la Hristos și clătină din cap:

— Blestemați fie turcii, murmură el, călăii!

Ieși, iar în curte îl văzu pe Moúrtzouphlos, istovit de post și privegheri, și în jurul lui pe Dimitrós Pitsokalos, Kaiambis, Venluzos și sior Paraskevăs, bărbierul; toți se aplecau și îl ascultau cu atenție pe Moúrtzouphlos, care vorbea. Ieri, pașa a

trimis prin arapul său un iepure peșcheș mitropolitului; dar mitropolitul s-a mâniat, nu vreau, zice, peșcheșul lui, și i l-a trimis înapoi. „Noi postim, l-a înștiințat, ovreii au omorât pe Hristos, ținem doliu. “

— Nu trebuia să i-l înapoieze, făcu Paraskevăs. A fost o jignire.

— Nu trebuia să i-l trimită, făcu Kaiambis. A fost o jignire. Nu știa, câinele, că noi suntem în Săptămâna Mare?

— Astea nu sunt lucruri cuminți, spuse Dimitrós și oftă. O să ne punem acum cu pașa? Lovește piatra oul? Se duce dracului oul. Lovește oul piatra? Se duce dracului tot oul! Asta zic eu!

Ventuzos deschise și el gura să-și spună părerea, dar n-apucă. Se repezi asupra lor Barbaiánnis:

— Ați aflat, măi băieți, veștile triste? le strigă el și-și ștergea ochii.

— Care, măi, Barbaiánnis?

— L-au omorât pe căpitanul Manolis!

— Care căpitan Manolis? făcură toți și săriră ca arși.

— Pe Hristos, măi băieți, pe Hristos. Turcii! răspunse Barbaiánnis și ochii îi lăcrimau.

Ventuzos și Kaiambfs se priviră năuciți. Într-adevăr, un căpitan era și Hristos, ca și căpitanul Korakas sau căpitanul Eliás sau bătrânul Daskaloiânnis. Lupta și el pentru libertate, purta și el cizme și pantaloni bufanți și basma neagră, precum cretanii.

Se întoarseră și îl văzură pe mitropolit cum coboară pe treptele reședinței sale. Încet-încet, aplecat, ca și cum ar fi cărat pe umăr crucea.

Se dădură în lături ca să treacă și, cum trecu, ridicară ochii și îl priviră. Ce era cu furia aceea și cu chipul palid și cu barba care-i vălurea?

— De ce-a ajuns așa de crunt? întrebă Paraskevâs. I-a pierit dulceața feței și buzele-i picură otravă. Ce-a pățit?

— Se răstignește... se răstignește... spuse Ventuzos. Nu înțelegi tu, de unde să-nțelegi, tu ești syriot.

Trecu mitropolitul, cu acoperământul negru pe camilafcă, și intră în biserică. Se sălbăticise, într-adevăr, în zilele acelea, ochii lui cei blânzi luaseră foc, puteai spune că e postul, puteai spune că e priveghiul, dar mai mult suferința lui Hristos, care era reînnoită în fiecare an și nu avea sfârșit. Mitropolitul nu

putea să îndure nedreptatea, nu putea să vadă ticăloșii, nelegiuiții, răii cum îl chinuie și cum îl omoară pe Cel Nevinovat. Inima lui nu îndura să vadă Creta, cu cunună de spini, cum se chinuie în mâinile turcului și cum este răstignită…

Astă-seară, la procesiunea Epitafului, ținea în mână paterița și-o clătina ca pe o lance: „Până când, până când, murmura el și arunca în dreapta și-n stânga priviri crunte nizamilor care, înșirați pe laturi, urmau Epitaful, pentru cinstire, cu țevile puștilor întoarse spre pământ. Când o să vedem, Creta noastră scumpă, și glorioasa ta înviere? A durat prea mult răstignirea!”

Psalții și copilele cântau tărăgănat bocetul de îngropăciune, femeile plângeau, bărbații țineau tăcuți lumânările aprinse, dar el, lovindu-și paterița de caldarâmul din Megalo Kastro, un singur lucru avea în minte, Creta. „Hristos e Dumnezeu, se gândea el, învie, dar Creta nu e făcută decât din pământ și din oameni…”

Străbătură Strada Mare, se opriră la răscrucea mare a pieței, mitropolitul ridică mâna dreaptă și binecuvântă Răsăritul, Apusul, Nordul și Sudul – cele patru porți ale fortăreței. Ajunseră la I rei Arcade, pe un loc înalt. Se văzu în zare marea lucind, se împleteau în lumina lunii cele două insulițe, iar în fața lor, în Meskiniă, satul leproșilor, se legănară pe marginea prăpastiei câteva luminițe sărăcăcioase.

Își făcuseră și leproșii Epitaful lor, întinseseră și ei pe frunze de lămâi și laur pe Hristos – dar un Hristos al lor, pe care îl pictase în anii de demult un călugăr lepros în vârstă de o sută de ani. Lepros îl înfățișase călugărul acesta și pe Hristos din Meskiniă, boala îi mâncase degetele și nasul, iar buza de sus începuse și ea să putrezească. Mitropolitul din acel timp s-a mâniat și l-a chemat pe călugăr:

— Afurisitule, e mare păcat să-l înfățișezi lepros pe Hristos. Nu ți-a fost frică de Dumnezeu? De ce ai făcut asta?

— Cum altfel putea Hristos, preasfinţite, răspunse călugărul – și se bâlbâia, pentru că nu avea buze să vorbească, ci numai dinți și limbă –, cum altfel putea Hristos să-și arate dragostea față de oameni? A luat asupra lui boala lor…

Pe acest Dumnezeu lepros îl purtau astă-seară leproșii, întins pe frunze de lămâi și laur. Și când văzură în fața lor, la Trei Arcade, Epitaful oamenilor sănătoși, își clătinară luminițele

deasupra prăpastiei și salutară.

În toate aceste zile sfinte, căpitanul Mihalis nu călca în biserică. Îl venera și se închina lui Dumnezeu, dar îi era silă de popi; aștepta uneori să se golească biserica, să plece anteriele, rochiile și pantalonii bufanți, să se curețe locul, și-atunci intra și-și aprindea lumânarea. Dar totdeauna în Joia Mare, dimineața, vrând-nevrând, intra în biserică pe când erau încă acolo preoții și se împărtășea. Își făcea cruce, deschidea gura, primea trupul și sângele lui Hristos și simțea cum îi coboară în măruntaie un foc mare. Dar anul acesta, prima oară în viața lui, încălecă pe iapă în Joia Mare, de dimineață, și umblă pe câmpuri; ajunse până la conacul lui Nourís-bei, dar nu se apropie, ci se întoarse, merse către mare să răsufle ușor și nu se împărtăși. „Cât timp este demonul în mine, spunea el și repeta posomorât, cât timp este demonul în mine, nu mă împărtășesc!”

Nu există o zi în an mai mare, mai înceată, care se târăște, calcă încet, se oprește, face un pas înainte și doi înapoi și șovăie să se însereze, ca Sâmbăta Mare. Hămesiți, creștinii aproape că leșinau trecând pe lângă cuptoarele care miroseau frumos, și gospodinele, agitate, aranjau casa, erau aprinse focurile mari și curțile erau spălate proaspăt, iar inimile, deschise, așteptau. Așteptau să apună de-acum soarele și să urce din pământuri, miloasă, senină, noaptea plină de „Hristos a înviat!”.

Din când în când Krasoghiorghena își punea mâna streașină la ochi și cerceta soarele.

— Măi, tocmai astăzi și-a găsit să nu se miște, afurisitul? murmura și era să crape de mirosul găinii care fierbea și de plăcinta pe care acum, iată, o aducea fiul ei, Andríkos, de la cuptorul lui Touloupanâs.

Kira Pinelopi vopsise ouăle din Joia Mare, izbutise culoarea, domnea atotputernică în bucătărie și pregătea mâncarea de seară, iar kir Dimitrós, la poruncile ei, se ducea și venea la cuptor cu tipsii și tăvi.

— Haide, Dimitrós, îi spunea ea, curaj, flăcăul meu, învie Hristos astă-seară, vasăzică: astă-seară te vreau, frumosul meu! Auzi? Să nu se ducă pe pustii atâta carne și atâta plăcintă.

Dădu Dumnezeu și auzi, în sfârșit, glasul Krasoghiorghenei, coborî soarele și întunericul căzu plin de miresmele Paștelui

peste Megalo Kastro. Mahalalele creștine scoaseră un strigăt vesel, femeile se porniră să se împodobească, se îmbrăcă, se găti și Vanghelió, și ședea în curte să-l aștepte pe fratele ei – va veni, nu va veni?, ca să-l ia să se ducă împreună la biserică. Aceasta era ultima oară când stăteau singuri de înviere; anul următor o să-l aibă cu ei și pe Tâtyros.

Se apropia miezul nopții, aerul era căldicel și parfumat, creștinii ieșiră în curți, ca să fie acolo când vor bate clopotele, se mișca de-acum în mormântul Său Hristos, se ridica și se pregătea să rostogolească piatra grea de pe mormânt. Toți creștinii stăteau în vârful picioarelor, cu urechile ațintite, în curți și la ferestre, și așteptau.

Numai doi în tot Megalo Kastro se abăteau astă-seară și n-aveau mintea la Dumnezeu; unul, în această sfântă noapte, ține în brațe o cercheză, iar celălalt, stând în capul oaselor în așternutul lui, pe întuneric, fumează țigară după țigară și mintea i se repede, ca un câine care mușcă, pe străduțele înguste și se oprește și latră în fața unei porți verzi.

Unul ciugulea sărutări, celălalt lătra, în ceasul în care creș(inii, adunați în curtea bisericii, cu lumânările încă neaprinse, se uitau la mitropolit, care urcase pe o estradă împodobită cu lauri, îmbrăcat strălucitor, sub lămâiul înflorit, și deschidea Evanghelia cea grea, legată în argint. Fețele lor străluceau, sufla un vânt de noapte peste ei, știau că mare este clipa aceasta, că minunea se apropie domol, sigur, ca porumbelul, în noaptea adâncă. Și când răsună puternic: Hristos a înviat din morți! și apăru sfânta lumină și se aprinseră toate lumânările, înviară toți creștinii împreună cu Hristos, căpitanii își traseră de la brâu pistoalele de argint, înnebuni de bucurie și Moúrtzouphlos și începu să tragă triumfător cele trei clopote deodată, pe Sfântul Mina, Libertatea și Moartea. Vestea în Megalo Kastro cel oropsit de turci că nu a murit căpitanul Manolis, că nu moare căpitanul Manolis, că a fost eliberată Creta!

A înviat Hristos, și s-a înseninat mitropolitul, mânia i s-a potolit și în zori a trimis prin diaconul său, cum cerea obiceiul, peșcheș pașei, o tipsie cu baclavale și un coșuleț cu ouă roșii și cozonaci.

Megalo Kastro străluci în soarele de Paști – casele, prăvăliile, străduțele strâmte, caldarâmurile – ca și cum ar fi fost un om

viu, creștin, și se întorcea de la biserică și se întindea, bine mâncat, fericit, să se încălzească la soare la malul mării înspumate.

Barbaiánnis își încinsese sabia lungă, își pusese decorația de tinichea, se plimba în sus și-n jos și se odihnea, astăzi nu vindea șerbet. Turci și creștini îi făceau temenele, izbucnind în râs, iar el se fudulea ca un pașă și răspundea la salut; închinase și vopsise cu funingine un benghaziot care-l urma ca un arap.

Piticania de Harilaos, cu mustața proaspăt aranjată, mergea cu trăsura și făcea vizite. Purta pălăria tare de paie pe care o primise de la Athena, își sprijinea bărbia în bastonul cu cap de leu și se uita cu răutate și ciudă la oameni și nu le ierta că aceia aveau statură frumoasă, iar el nu avea.

La chindie, creștinii îmbrăcați de Paști și creștinele se revărsară la Trei Arcade; sufla vântul, fluturau panglicile de mătase în părul fetițelor, spre miazănoapte se odihnea, trandafirie, marea, înapoi, spre miazăzi, se întindeau ogoarele verzi, munții se rumeneau, măslinii străluceau argintii-fumurii, iar deasupra cerul violet, pufos, blând foarte îi acoperea pe castrioții ghiftuiți, care ieșiseră la plimbare să fie văzuți și să digere. Cobora încet-încet asfințitul, fețele se umbreau și se îmblânzeau, iar Luceafărul de seară răsări dintr-odată, râzător, triumfător, ca Hristos înviat, deasupra capetelor oamenilor.

Marți, după Paști, strălucind, flăcău de douăzeci de ani, căpitanul Polyxinghis își puse la ureche un trandafir roșu din grădina lui Eminé și ieși pășind săltăreț pe Poarta Haniei. Ce tinerețe deosebită era aceasta, ce voinicie, cum îi miroseau a mosc în aceste ultime zile mustățile, subsuorile, pântecele! Și astăzi, când sora lui îl văzu că umple un coș cu sticle și gustări, că-l încarcă pe Aliagás și că-l trimite afară, zâmbi:

— Iarăși petrecere, Iorgâki dragă? îl întrebă ea.

Iar el râse:

— Ei, ce să facem, trebuie să ne grăbim. Despre Charon se vorbește de rău, el nu aduce bucurie!

În fața Porții Haniei, sub un moșmon plin de praf, îl așteptau cei doi prieteni ai lui, șchiopul Stephanís, cu toiagul său strâmb, și un altul, palid, cu fața îndurerată, cu o bărbuță bălaie ca mierea, cu ochi albaștri, îmbrăcat în haine occidentale.

— Bine v-am găsit, băieți, spuse căpitanul Polyxinghis și

întinse mâinile. Căpitane Stephanâs, Hristos a înviat! Preaînvățatule Idomenéas, lasă de-acum terfeloagele, blestemate fie ele, ieși afară să te vadă soarele, să-l vezi și tu – cât timp crezi c-o să dureze bâlciul? Mișcă-te, râzi puțin, Hristos a înviat! Să mergem!

— Mi-ai trimis o scrisorică prin căpitanul Stephanís… începu Idomenéas.

— Să mergem acum și îți spun după aceea. Hristos a înviat, bre băieți!

Porniră la drum înainte, era amiază de-acum. Ieșiră dintre întăriturile orașului, în dreapta se întindea marea de un albastruînchis, lovea cu furie Creta, se trăgea înapoi, lua din nou avânt și mugea. În stânga lor, lume verde, milostivă, iarba nouă mirosea frumos, un măgăruș fătat de curând se tăvălea pe pajiștea verde, privea cerul trântit pe spate, cu fălcile deschise, ca și cum ar fi râs. Căpitanul Polyxinghis se opri și se uită la el; deodată, izbucni în râs.

— Ce-ai pățit de râzi, căpitane? îl întrebară ceilalți.

— Mi-am amintit, bre băieți, când mergeam și eu la școală, că m-a întrebat într-o zi învățătorul Pateropulos, Dumnezeu să-l ierte: „Ce este, bre Polyxinghis, măgarul? ” – „Un iepure de o sută de ani, învățătorule", i-am răspuns eu. Și într-adevăr, pe credința voastră, priviți-l pe ăsta, nu e ca un iepure de o sută de ani?

Râdeau și mergeau, căpitanul Stephanís șontâc-șontâc și căpitanul Polyxinghis ținându-l de braț pe kir Idomenéas, să nu cadă; cărturarul era neobișnuit să calce pe pietre și se tot poticnea.

— Curaj, proaspete cumetre, îi spunea căpitanul Polyxinghis. Ajungem de-acum…

— Cumetre? făcu Stephanís. De unde și până unde?

— Poimâine se cunună nepoata mea. Alt prieten de inimă decât pe kir Idomenéas nu are ginerele. Se vâră amândoi în ierfeloage, unul lângă altul, ca șoarecii în brânză, alde Títyros și ei doi, și mestecă… Așadar să-ți jucăm și ție la nuntă, kir Idomenéas!

Dar acesta clătină din cap și nu scoase o vorbă. O nădușeală rece îi scăldă fața. Era dintr-un neam de seamă, tatăl lui, vechi boier, om bun, construise un rezervor mare de apă și făcuse o fântână în fața casei sale, ca să bea trecătorii, să-și umple și

vecinii urcioarele, și-i dăduse numele fiului său: fântâna lui Idomenéas. Deschisese și o fereastră în zidul din afară și pusese acolo ceasul mare al casei, ca să vadă cei care trec ce oră este; iar el însuși, când voia să vadă ora, ieșea din casă și se uita. Și-a crescut fiul cu învățători și paraânvățători, în fiecare zi venea un popă apusean și-l învăța limbi străine, venea și hahamul să-l învețe limba ovreiască.

— Într-o zi, fiul acesta al meu pe care-l vedeți, le spunea bătrânul boier prietenilor săi, o să elibereze Creta. Pentru că Creta, afiați-o de la mine, nu va fi eliberată cu pușca, ci cu mintea.

Muri tatăl, crescu fiul, și capul îi era doldora de cerneluri și de litere; „are șapte limbi”, spuneau vecinele minunându-se și pândeau să-l vadă cum vorbește și să-i apară cele șapte limbi din gură. Dar el nu vorbea; încet-încet cădea într-o ciudată melancolie. Nu ieșea din casa boierească aproape prăbușită, toată ziua citea aplecat, iar alteori ținea pana în mână ceasuri multe, gândindu-se, și scria. Foi întregi de hârtie groasă, cu litere mici, iar uneori numai litere mari, și apoi îndoia foile, le punea în plic și aplica deasupra în ceară o veche pecete a tatălui său, care o înfățișa pe zeița Athena cu coif, sprijinindu-se într-o lance și aplecându-se peste un mormânt. Și trimitea prin Doxaniá, bătrâna lui doică, scrisorile la poștă. Îi scria țarului epistole patetice, îi istorisea chinurile Cretei, îi copia cântece populare cretane despre neamul blond, despre Moscova, îl implora în numele ortodoxiei să trimită corăbii s-o elibereze. Îi scria președintelui Republicii Franceze – e rușine, Franța, tu, Mama drepturilor omului, tu, care-ai luminat și-ai eliberat lumea cea nouă prin Marea ta Revoluție, să lași în sclavie Creta! îi scria și reginei Angliei, Victoria, și îi propunea să trimită flota de război, iar el, Idomenéas, are să mijlocească să fie cedată Marii Britanii Suda. Știa că acest faimos port era pricina răului; toate marile puteri aveau ochiul ațintit pe el și, ca să nu-l ia vreuna dintre ele, lăsau încă Creta în ghearele sultanului. De-ar fi lipsit blestematul ăsta de port, Creta ar fi fost demult timp în brațele mamei sale.

Așadar, cu puțini ani în urmă, la sărbătoarea națională, la 25 Martie, kir Idomenéas și-a pus pălăria înaltă și s-a dus la biserică. Și îndată ce diaconul a citit Evanghelia zilei și a coborât din amvon, a urcat el, a întins mâinile spre mulțime și a

strigat:

— Fraților, ascultați, lumânare de la Dumnezeu, am găsit cum să fie eliberată patria! Să ne ridicăm toți cretanii, bărbați, femei și copii, și să ne ducem să aruncăm câte o piatră în Suda. Să se umple golful ăsta blestemat, să se facă pământ uscat, să nu-l mai râvnească puternicii lumii. Altfel n-o să vedem libertate. Înainte, fraților, ridicați-vă, faceți-vă cruce, luați câte o piatră și să mergem!

Moúrtzouphlos urcă în amvon, îl luă cu binele, îl coborî și-l duse acasă. Din ziua aceea Idomenéas se afundă mai adânc în melancolie. Nu voia să mai vadă pe nimeni, nu avea timp, scria scrisori și mai lungi regilor, își extinse corespondența, acum trimitea mesaje și președintelui Americii, și în plic îi punea hărți, ta să vadă unde se află exact Creta și ce importanță strategică are și că nu trebuie să rămână în mâinile turcului. „O, patrie a lui franklin și a lui Washington, scria el, o, țară a libertății, la cealaltă margine a lumii, dreaptă pe un țărm, Creta întinde mâinile ei înlănțuite și-ți strigă: Mântuiește-mă!”

Scria, scria kir Idomenéas, și își petrecea viața așteptând răspuns. Din când în când cobora în curte și o întreba pe bătrâna Doxaniá dacă nu cumva i-a venit vreo scrisoare. Nu, n-a venit; urca iarăși în camera lui, lua foi noi de hârtie groasă și scria. Și astfel nu avea nici chef, nici timp să vadă pe cineva; numai în fiecare sâmbătă la amurg se deschidea poarta și intra cocoșându-se, crăcănat, ștergându-și ochelarii, fostul său coleg, unicul său prieten, Ti’tyros. „Acum iarăși o să se ia la harță”, murmura neliniștită Doxaniá și le aducea tava cu cafea și covrigei. Idomenéas deschidea tabachera de fildeș de la tatăl său și fumau unul în fața altuia, tăcuți, mult timp. Fiecare se gândea ce chestiune importantă să mai dezbată în seara aceea. Idomenéas deschidea o carte, Astronomia, Cateheza, Retorica, Istoria lui Trikoupis1 sau a lui Kritovoulos[5253], sau, în timpul acesta din urmă, noua carte englezească ce revoltase lumea arătând că omul se trage din maimuță. I i’tyros căsca gura, asculta, apoi luau amândoi avânt și se aprindea discuția, bătrâna Doxaniá își punea ochiul în gaura cheii ca să vadă și,

---

52 Spyridon Trikoupis (1788-1873), scriitor și om politic grec; a avut un rol important în revoluția antiotomană din 1821 și în viața politică a Greciei după eliberarea acesteia.

53 Mihail Kritovoulos (1410-1470), istoric și om politic grec.

dacă se-ngroașă gluma, să intre să-i despartă.

Acesta era tainicul prieten de sâmbătă seara; dar din când în când îl lăsa pe un vechi prieten al său din copilărie, pe căpitanul l’olyxinghis, să urce scările mâncate de cari și să-l găsească în camera lui întunecată, plină de terfeloage și hărți și icoane. Erau vecini, copii, se jucau împreună, înainte încă de a fi fost încredințat nefericitul copil de boier preoților occidentali și hahamilor. Venea așadar căpitanul Polyxinghis cu fesul său, cu mustățile răsucite, și camera cea tristă se umplea de râsete, iar kir Idomenéas îl privea și se mira văzând la un om atâta nepăsare și atâta chef și atâta ignoranță. Din când în când, căpitanul Polyxinghis izbutea să-l scoată afară cu el la o plimbare până la Trei Arcade, dar acolo era lume multă, așa că plecau și coborau la mare. Iar astăzi, când era bucuria lui Dumnezeu, primăvară și sărbătoare mare, l-a trimis pe căpitanul Stephanís c-un bilețel: „Prietene Idomenéas, îți cer o mare favoare, să poftești cu vestitul nostru căpitan Stephanís, să ne revedem. E nevoie mare, chestiune de viață și de moarte!” Kir Idomenéas se înspăimântă și-l urmă pe căpitanul Stephanís.

— De viață și de moarte? îl întrebă neliniștit pe prietenul său, îndată ce se depărtară de moșmonul prăfuit.

Căpitanul Polyxinghis duse degetul la gură:

— Taci, spuse el, acum o să vezi.

Mergeau de-a lungul țărmului, pe o cărare plină de pietre; îndată apăru o ogradă mare împrejmuită, iar pe deasupra zidurilor se iveau cruci negre și chiparoși. Kir Idomenéas se opri brusc, speriat.

— Ce, la cimitir? făcu el.

— Dar unde altundeva? răspunse căpitanul Polyxinghis râzând. Nu mergem acolo încă din ceasul în care ne-am născut?

Îl luă de braț.

— Nu te speria, Idomenéas dragă, spuse el. Acum o să vezi.

Jefuitorul de morminte Kolyvás, ars de soare, cu capul gol, sașiu, stătea în poartă, își pusese mâna streașină la ochi și-i aștepta. Era slăbănog și necioplit la față, nu credea nici în Dumnezeu, nici în diavol, de ani în șir gropar, așa că se amesteca cu moartea și vedea cum putrezeau și duhneau oamenii, bănuia unele taine mari și privea cu ochii lui sașii, urduroși, fără respect și fără teamă, totul.

Deschidea mormintele, când vedea că puseseră pe mort haine noi, și îl dezbrăca și le punea pe el, chiar dacă-i veneau când prea strâmte, când prea largi. Dezbrăca și moartele și o îmbrăca pe nevasta lui, dezbrăca și copiii morți și-i îmbrăca pe copiii săi și nu-i păsa de nimic. Niciodată, la câte jefuiri de morminte făcuse el, nu a văzut vreun suflet de mort să-l amenințe, nici vreo stafie să se supere că îngheață de frig; stafii vedea numai nevasta lui, scrântita, și de aceea s-a îngălbenit și s-a îmbolnăvit de oftică și în curând – după cum stau lucrurile – o s-o-ngroape. Zilele acestea a început deja să scuipe sânge, s-a topit, i-au ieșit oasele în afară. Și de ce? Bine mănâncă, mereu colivă și prescuri, bine este îmbrăcată, să fie sănătoși ei, morții, iar cearșafuri are destule din giulgiuri; dar nebuna[54] zice că vede stafii care-i sug sângele.

Kolyvás privea viii și morții și râdea; numai că proștii de oameni nu-l plăceau deloc – unora le era silă de el, pentru că, chipurile, punea mâna pe morți, iar alții, când îl vedeau, schimbau drumul, pentru că le amintea de Charon. Însă el nu le lua asta în seamă, ci râdea.

— Unde-o să mi se ducă ei? zicea. Nu scapă de mine. Într-o zi, vor, nu vor, o să-mi cadă în mâini.

Totuși avea un prieten bun la inimă, care nu se temea nici el de Charon și cunoștea anumite taine – căpitanul Polyxinghis. Mână spartă, petrecăreț, inimă cât un munte, căra ori de câte ori îi venea pofta sticle și gustări în mormântul său și coborau amândoi jos în pământ și începeau, una ție, una mie, să ciocnească și să bea.

— Cu moartea pe moarte călcând! strigau și se prăpădeau de râs.

Îndată ce Kolyvás îl văzu pe căpitanul Polyxinghis venind cu prietenii săi, deschise brațele.

— Măi, lucrați repede, le strigă el, să nu vină cumva vreo înmormântare pe neașteptate și să ne strice sărbătoarea! Ventuzos e jos deja, cu cetera lui.

— Unde mergem? spuse iarăși Idomenéas și se temea să inI re pe poartă.

— Mergem să călcăm moartea în picioare, kir Idomenéas, îl Lunuri Kolyvás. Dar ce, o să ne calce numai ea? S-o călcăm și noi!

---

54 în orig., *neraidoparmene* - apucată de iele, chinuită de năluci.

Treceau printre crucile de lemn și candelele aprinse, pășeau peste morminte, călcau mușețelul pe care îl așternuse pământul;. I care parfuma aerul. Înainte mergea Kolyvás, gospodarul casei, și le deschidea drum. Deodată, dintr-un mormânt apăru un cap de om; kir Idomenéas se înspăimântă și scoase un strigăt. Dar Kolyvás se întoarse râzând:

— Nu te teme, kir Idomenéas! îi zise el. E Ventuzos.

Ventuzos căpătase deja chef; găsise vinul și gustările, avusese răbdare, așteptase, așteptase, dar nu mai îndura, așa că se pornise să guste și să bea. Pe urmă ieși, rupse o margaretă galbenă mare, și-o petrecu la ureche, se întinse pe banca de piatră din mormânt, închise ochii și făcea, chipurile, pe mortul, să se obișnuiască. Dar din când în când învia ca să mai dea pe gât câte-o dușculiță și apoi murea din nou. Până când auzi pași și vorbe și sări de la locul lui.

Kolyvás se opri brusc și îl trase la o parte pe căpitanul Polyxinghis.

— De ce l-ai poftit, stăpâne, pe Ventuzos? zise el. O să ne găsim beleaua, ai s-o pomenești. Treabă-i asta, să se audă cetera în morminte?

— Cum să mâncăm și să bem în morminte?

— Să mănânci și să bei e altceva. Nu se face tărăboi, nimeni n-o să prindă de veste. Dar nenorocita de ceteră…

— Am chef, măi Kolyvás, făcu căpitanul Polyxinghis. Vreau și cetera cu clopoței șoimești. De câteva zile lumea asta nu mă mai încape!

Ochii sașii ai groparului străluciră.

— E vorba de femei? zise el. Cearcăne albastre îți încing ochii, căpitane Polyxinghis, nu mă înșeli tu pe mine!

Dar Ventuzos ieșise acum cu totul din mormânt, cu margareta galbenă la ureche.

— Bine ați venit, domnilor, zise el și limba i se împleticea. Ei, de-aș fi eu Charon! Uite cum i-aș primi pe sărmanii oameni în Hades: cu floare la ureche, cu cetera în mână, și-aș fi așternut jos pe pământ sticle de vin, de rachiu și gustărele. Nu ca domnia lui, cu viermi, cum i-a căzut la sorți[55], blestematul.

---

55 Când și-au împărțit ținuturile peste care să domnească, Zeus și-a rezervat cerul, iar frații lui, Poseidon și Hades, au tras la sorți. Lui Poseidon i-a căzut ținutul apelor, iar lui Hades, ținutul subpământean al morților.

Îi dădu mâna șontorogului Stephanís, iar căpitanul Polyxinghis îl cobora în mormânt pe kir Idomenéas, care se zăpăcise. Ce căuta el aici? Ce mormânt este ăsta cu masă întinsă? Câte pagini i-ar fi scris el țarului în ceasurile acestea pierdute, și cu asemenea patos, că i s-ar fi umplut ochii de lacrimi și ar fi hotărât, în sfârșit, să-i dea un răspuns înainte de orice…

— Hai, vino, kir Idomenéas, mișcă-te! îi strigă Kolyvás. Să moară Charon!

Se așezară pe bancă, înghesuiți tuspatru, destupară sticlele, întinseră gustările, iar Ventuzos apucă arcușul și răsunară clopoțeii șoimești.

Kolyvás se aplecă la urechea lui Ventuzos:

— Încet-încet, dacă crezi în Dumnezeu, Ventuzos, îi zise el. Asta e cimitir, nu-i taverna ta. Poate să vină vreo văduvă sau vreo mamă… Ai înțeles?

Șontorogul Stephanâs nu stătea degeaba, umplea paharele, împărțea găina friptă, bea în sănătatea morților. Își aminti de toți răposații, ai lui și ai altora, de tatăl său, contrabandist vestit, de mama sa, care vindea ouă și lăptuci în piață, de toți corăbierii lui care s-au înecat și de *Frumoasa* lui care s-a scufundat, și bea, bea în sănătatea fiecăruia și râdea. Își aminti la urmă și de nepotul său Thomás, brutarul, care răcise cu un an în urmă de Lăsata Secului și murise. Urcase într-o haraba, gol de la brâu în sus, și avea brațele desfăcute, pironite, cică, de o stâncă; pe piept sprijinise un curcan îndopat, care-i mânca, chipurile, ficatul. Răspunzător de ireaba asta fusese nerodul de Títyros: îl pusese să înfățișeze, la Lăsata Secului, nu știu ce erou[56] de demult. Și era un frig îndrăcit, răcise sărmanul Thomás, și-n trei zile a dat ortul popii.

— În sănătatea lui Thomás, măscăriciul, nepotul meu, băieți. Și a noastră!

Ciocniră toți veseli, vinul gâlgâia pe gâtlejurile lor largi.

Kir Idomenéas se înspăimântă: „Ce-i aici? se gândea el. Am căzut în groapa cu lei!” La început își uda cu rachiu doar vârful buzelor; dar, încet-încet, gâtul i se încălzi, ochii începură să-i lucească și obrazul i se făcu roșu ca trandafirul.

— Deschide gura, fă-mi plăcerea, dacă mă iubești, kir

---

56 E vorba de Prometeu, pironit de o stâncă în Caucaz, din porunca lui /.cus. Un vultur trimis de acesta îi ciugulea fără încetare ficatul.

Idomenéas, deschide-o bine, să văd dacă-i adevărat că ai șapte limbi, îl rugă Kolyvás.

Dar în acest timp Ventuzos își ieșise din minți și trăgea cu foc de arcuș pe corzile ceterei; Kolyvăs îl apucă de braț mânios:

— Mai încet, îți spun, blestematule! O să-mi aprinzi paie-n cap! Ai orbul găinilor? Asta e cimitir, nu e șantan!

— Haideți, vine sărutarea de pe urmă, băieți. Să bem! făcu Stephanís și umplu din nou paharele.

Acum kir Idomenéas bea cot la cot cu ceilalți, îi veni cheful și i se făcu dor de discuții grele, așa că se întoarse către căpitanul Polyxinghis.

— Ei, Iorgâki, face el, crezi în înviere dumneata? În nemurirea sufletului?

Dar căpitanul Polyxinghis închisese ochii, iar chipul lui zâmbea în penumbră, scăldat în strălucire. Nu-l auzi.

— Lasă-l, kir Idomenéas, zise Kolyvăs. În clipa asta e! este în cele șapte ceruri.

— Să-ți răspund eu, învățătorule, sări Ventuzos. Aceste taine de care întrebi, ca să le înțelegi trebuie să fii beat. Ești beat?

— Sunt.

— Atunci ascultă.

Luă cetera și o așeză pe genunchi:

— Vezi această ceteră? Privește bine, una câte una, părțile ei. Uite corzile, capacul, corpul ei, sânul ei răsucit care se numește corn, uite cheile cu care se acordează, poftim și arcușul cu clopoțeii. Șoimești…

— Așadar?

— Așadar, acesta este, ca să știi, trupul omului: picioarele, mâinile, măruntaiele, capul lui.

Luă arcușul și începu să cânte, când melodii voinicești, sălbatice, când, numai patimă, amanele adormitoare.

Se opri brusc:

— Ăsta e sufletul omului, zise el. Muzica.

Căpitanul Stephanís se apropie, mestecând cu plăcere, și asculta. Kolyvăs își răsucea mustața și râdea.

— Așadar? făcu Idomenéas. Ce vrei să spui?

— Încă n-ai pătruns înțelesul, kir Idomenéas, și mai spui că ești beat! Ia mai bea una, te rog, să ți se deschidă mintea!

Umplu un pahar și îl sili pe Idomenéas să-l dea peste cap.

— Ascultă acum: dacă dau una și fac cetera bucăți, ce se-

ntâmplă cu sunetul ei? Unde se duce muzica? Există muzică fără ceteră?

Și îi privi pe Idomenéas, care rămăsese cu gura căscată, pe Kolyvăs, care izbucnise în râs, și pe șontorogul Stephanís, care rodea carnea de pe o aripă de găină.

— Există muzică fără ceteră? întrebă din nou triumfător. Su(let fără picioare, mâini, măruntaie și cap există? Lasă-le dracului așadar, nu le mai zgândări!

Interveni acum Kolyvăs:

— Cine este ceterașul? Asta să-mi spui mie, Ventuzos, zise el. Cine ține arcușul și-l atinge de pântecele noastre și de măruntaiele noastre și cântă? Asta să-mi spui mie. Aici te vreau, racule. Ce zici, kir Idomenéas, și dumneata? Ai șapte limbi. Scoate una, vorbește. Cine e ceterașul?

— Dumnezeu, răspunse Idomenéas posomorât.

— Măi, Ventuzos, te-a dat gata! făcu groparul și scuipă îndrăcit afară din mormânt.

Ei vorbeau despre suflet și nemurire, iar căpitanul Polyxinghis, rezemat de perete, era în cele șapte ceruri. „Până când, măi, Polyxinghis, o să trăiești și o să te bucuri de lume? se întreba el. Vine lumea? Și o să se bucure de dragul tău, măi – ai înțeles? –, s-a născut la marginea lumii, între oameni sălbatici, a fost hrănită cu lapte de iapă, s-a făcut foarte frumoasă și a venit în Megalo Kastro, s-a întins pe canapeaua moale, în balconașul ei, și râde, țipă și mușcă în brațele tale, Eminé!”

Căpitanul Polyxinghis zâmbește în mormântul său, din când în când deschide ochii și bea, iar apoi iarăși îi închide și simte din nou în brațele sale trupul proaspăt, pietros al cerchezei…

De-acum soarele se apropia să apună, coșul se golise, toți prinseseră chef, iar Idomenéas bătea din palme și cânta fals cu voce subțire câteva distihuri din vremea de demult, care-i veniseră dintr-odată în minte. Uitase de țar și de regi și de foile groase scrise, afară cu ele din mintea ta! Și cânta.

Undeva se auziră dintr-odată strigăte și plânsete, sus pe fața pământului, o fetiță striga:

— Tată! Tată!

Și alerga printre morminte.

Kolyvas își aținti urechea.

— Fata mea, Lenio! făcu el și sări în picioare.

Scoase capul afară și o văzu pe Lenio alergând, sărind peste cruci și plângând.

— Ce vrei, măi, de strigi? De ce plângi?

— Tată, tată, mama moare!

— Ce spui, măi? Vorbește deslușit!

— A murit! făcu fetița. A murit!

Și își smulgea părul.

Kolyvas se întoarse în mormânt, se aplecă, umplu ochi paharul, îl dădu pe gât și își șterse mustața. Sări afară, luă sapa, scuipă în palme și începu să sape. Se întoarse spre fata lui:

— Du-te, că vin și eu! zise el.

VI

Neamul viteaz și cărnos al căpitanului Mihalis se sculă la revărsatul zorilor din cele patru sate unde prinsese rădăcini din moși strămoși, Petrokephalos1, Sfântul Ioan, Krousona și Kokkinos l’yrgos[57][58], și se porni să meargă la Megalo Kastro, să fie de față când se cunună Tltyros, cel din urmă fiu. Se întâlniră toți la Petrokephalos, leagănul neamului lor, unde trăia, în vârstă de o sută de ani, bunicul și tatăl tuturor, bătrânul căpitan Síphakas, ca să-l pună în frunte și să pornească. Unii sosiră pe catâri, alții, pe cai așternuți cu velințe roșii, brodate, încărcați cu plocoane de nuntă – miei și purceluși fripți, brânzeturi, urdă, burdufuri de vin și ulei, urcioare de miere, săculeți de stafide și legături de smochine uscate și migdale.

Bătrânul bunic Síphakas apăru în poartă cu veșmântul lui bun de postav, cu cizme negre, cu basma neagră, cu un toiag lung în mână și atinse pragul de sus, pragul de jos, stâlpii porții, toată poarta. Barba i se revărsa și-i acoperea tot pieptul, ochii lui, afundați adânc, străluceau sub sprâncenele alese, iar din mânecile cămășii albe ca neaua se iveau cele două brațe groase, uscate, noduroase, ca trunchiul unui măslin bătrân. Își roti ochii în jur, tot drumul strălucea plin de fii, nepoți și strănepoți; se bucură.

— De-o mie de ori fiți bine-veniți, măi copii! strigă el deschizându-și brațele. Sunteți câmpul cu flori și cu verdeața lui!

Se ridică vuiet din toată această mulțime de suflete care ieșiseră din sămânța lui:

— Bine te-am găsit! Să te bucuri de seminția ta, Bătrâne!

Apărură doi nepoți care-i aduseră bătrâna lui iapă să încalece pe ea. Unul ținea frâul, celălalt, scara; traseră iapa până la jgheabul din curte, ca să se urce bătrânul, dar el, râzând, îi dădu la o parte pe nepoți:

— Măi, nu cumva credeți c-am îmbătrânit, de-mi țineți scările?

Apucă iapa de coamă cu mâna lui mare, făcu un salt și se pomeni călare.

— Sănătate și bucurie, Bătrâne, să trăiești o mie de ani! se

---

57 Capul de Piatră.

58 Turnul Roșu.

auzi iarăși vuietul.

— Sunt prea mulți o mie de ani, măi copii, răspunse bătrânul legându-și voinicește cealmaua. Sunt prea mulți, cinci sute sunt de-ajuns!

Făcuse unsprezece fii și patru fiice; toți fiare. Numai ultimul, scuturătura boașelor, nu era bun de nimic; era prea slab, prea pirpiriu, stârpitură. Cum naiba a ieșit un asemenea prăpădit din rărunchii lui?

— Ce să facem din el? se sfătuia cu femeia lui. De cioban nu e bun, nu are putere să fure. De plugar nu e bun, nu prinde vlagă să are. De corăbier nu e bun, are rău de mare, varsă. Nu e bun de nimic!

— E bun de popă, propuse bătrâna, care îl iubea în chip aparte pe prâslea al ei.

— Popă sau învățător. Popă avem, învățător n-avem în sat, să-l facem învățător.

Îl trimise la Megalo Kastro să studieze, și așa fiul căpitanului Síphakas ajunse Títyros.

Bătrânul Síphakas se ușură când îl alungă de lângă el, căci se rușina să spună că-i fiul său, și rămase în curtea largă cu cele zece fiare ale lui. Era mândru.

— Când mănâncă fiii mei, spunea el, se clatină casa. „Măi, e cutremur? ” întreabă călătorii străini. – „Nu, mănâncă fiii lui Síphakas. “

Dar a venit Charon, s-a oprit în prag, s-a uitat în curtea mare și i s-au părut prea mulți, prea mulți voinici, așa că și-a cerut partea lui; pe unii i-a luat vitejește în război, bine pentru el; pe alții, prin viclenie în așternut, fără de folos pentru el! Totuși, au rămas mulți și i-au făcut nepoți și strănepoți, să fie sănătoși; el a fost unul singur, lasă o sută în urma lui, iar aceștia iarăși o să lase mii și-o să se umple Creta. Câți o să mănânce Charon? Câți turcul?

l Ot o să mai rămână aluat, așa că poate să moară liniștit, a luptat și l-a trântit jos pe Charon.

— În numele Domnului, copii! spuse el ridicând mâna. Să mergem să-l însurăm pe ultimul fiu.

În fruntea marelui alai de nuntă o luă Bătrânul, căpetenia neamului; în dreapta și-n stânga lui, un pas mai în urmă, bătrâni de-acum, dar viguroși, cei doi fii mai mari ai lui, Manoúsakas, vânjosul plugar din Sfântul Ioan, și Fanurios,

hoțomana căpetenie a bacilor.

Acesta din urmă era un cioban sălbatic și posomorât la chip, care mirosea a brânză și a țap și avea toate pământurile din munții Lasithi în stăpânirea lui. Când îl apăsa singurătatea muntelui, cobora din ținuturile lui pleșuve la câmpie, se ducea și găsea taurul săltăreț al lui Haginicolis în Petrokephalos, legat de un măslin, îl dezlega și se lupta cu el, să-și istovească puterile. Numai de o fiară se temea în lume: de femeia lui, Despiniă. Un boț de carne era aceasta, gălbejită și cu ochi albaștri, să fi suflat spre ea, cădea; dar cruntul Fanurios tremura de frica ei. Ori de câte ori cobora în sat și intra în casa lui, să rămână câteva zile și să mai facă un copil, se purta frumos cu ea și petrecea ca oamenii; voia să bea și nu bea, să înjure și nu înjura, să scuipe pe perete și nu scuipa, se stăpânea; aștepta să se înnopteze, să meargă femeia lui să doarmă, și atunci el se apleca pe fereastră și întindea mâna sa mare; pe cine trecea îl apuca de grumaz, îl ridica, îl așeza în fața lui și începeau încetișor, fără să facă tărăboi, să bea. Trecea altul, îl înșfăca și pe acesta de ceafa, își puneau degetele între pahare ca să nu fie auziți, ciocneau și beau; când Fanurios îi vedea beți criță, îi prindea iarăși de ceafa și-i cobora în drum și apoi mergea să-și găsească femeia în așternut. Așa a făcut cu ea șapte copii.

Praful se ridică până la genunchi în drum, iar soarele se încețoșă. Din când în când bătrânul Síphakas întorcea capul înfierbântat de arșiță și privea sprinten pe sub sprâncene alaiul său. În urma lui Manoúsakas și a lui Fanurios, stând ca niște bărbați, unii însurați, alții încă neînsurați, veneau nepoții; mai în urmă, fără mustață, necopți, cu puf bălai sau negricios pe obraji, strănepoții; iar la urmă de tot mulțimea de femei chicotind zgomotos.

Arunca o privire iute în urmă și apoi întorcea iarăși fața către Megalo Kastro. Nu vorbea, nu râdea, nu se prindea la vorbă cu fiii săi; inima lui plină, sătulă, întărită bine între măruntaie, nu mai avea acum nevoie de nimic și de nimeni. De câtva timp, cuvintele începuseră să sece în el, iar dacă avea vreo grijă ascunsă, pe aceasta nu putea s-o discute cu oamenii, ci numai cu Dumnezeu.

Și într-adevăr, gânduri ciudate îi bântuiau mintea, acum în vremea din urmă. Pentru prima oară bătrânul Síphakas se

gândea la moarte. Se apropia ziua în care se va înfățișa lui Dumnezeu, și bătrânul căpitan se înfiora. Ca un munte întunecat beznă și-l închipuia pe Dumnezeu, plin de ape, și lui îi era sete, plin de fiare, și pe el îl cuprindea teama. Își amintește cum, într-o revoluție, noaptea, singur-singurel, se apropia de Muntele Rău, dincolo de Megalo Kastro, unde erau adăpostiți turcii. Înainta încet, încovoiat, cu un cuțit între dinți; auzea vorbe încete, vedea lumini de țigări aprinse, zdrăngăneau și sclipeau arme prin întuneric. Căpitanul Síphakas tremura, tremura și înainta. Un asemenea munte îi părea și Dumnezeu, cu cât se apropia de moarte.

În acest timp Vanghelió se întorsese de la baia turcească, Rinió o pieptănase cu pieptenele de fildeș pe care i l-a dăruit cumătrul, kir Idomenéas, îi punea fard roșu pe obraji să-i acopere paloarea și pudră pe nas să i-l micșoreze. Ea ședea în fața oglinzii și tăcea. Kira Pinelopi și Krasoghiorghena îi împodobeau patul și îl stropeau cu miresme și cu apă din flori de lămâi, îngânând încet, ușor amețite amândouă, cu chef, cântece potrivite ocaziei. Jos în bucătărie, cele două harnice gospodine, kira Katerina a căpitanului Mihalis și kira Hrysánthi, sora lui Polyxinghis, aranjau gustările, iar Aliagás umbla dintr-un loc în altul și căra toate farfuriile, cuțitele și furculițele mahalalei.

Apăru Diamandis, cu mantaua aruncată voinicește pe umăr, salută cu jumătate de gură, mahmur și rău dormit, și privea cu ochii grei, bulbucați casa răscolită. Își țuguiase buzele și se juca nervos cu lănțugul de la ceas, căci nu-i erau pe plac toate acestea. Petreceau ei bine și fără mire – ce dracu’ vrea, de le intră în nări țânțarul ăsta cu ochelari? Urcă scara încet, cu pași greoi. Krasoghiorghena îl văzu și înțelese; „acum o să-ți arăt eu ție, frumosule”, murmură și se apropie de el. Știa că numai de fudulie cumpărase ceasul, dar nu izbutea încă să învețe să citească ora, iar prietenii lui îl tachinau: „Cât e ora, Diamandfs? Îl îl întrebau, iar el, cuprins de draci, scotea ceasul și îl punea sub nasul lor: „Ați chiorât, făcea, nu vedeți?” Așadar Krasoghiorghena se apropie, aprinsă de vinișor:

— Cât e ora, kir Diamandfs? îl întrebă ea năzuroasă.

— A stat, doamna mea, răspunse el clocotind de furie. Nu mai merge.

Se întoarse, văzu c-o împodobeau pe sora lui și își mușcă

buzele: „împodobesc victima.. Se gândi și dădu să se întoarcă, să coboare. Dar femeia îi simți privirea asupra ei, se întoarse, îl văzu și ochii i se umplură de lacrimi.

Kira Pinelopi interveni:

— Împodobim mireasa, kir Diamandfs, zise ea. Nu se face să fie aici, de față, bărbați.

Craiul își smulse un fir de păr din mustață și îl aruncă pe pat:

— Să fie cu noroc! zise el și coborî pe scară, grav, gâfâind.

La asfințit se auziră potcoave de cai și nechezături și ulicioara cea strâmtă se umplu de călăreți. Sosea bătrânul căpitan Síphakas cu alaiul său. Porțile duble ale lui Vanghelió se deschiseră și casa se umplu de mirosuri amestecate de la trupurile asudate ale bărbaților, de la cărnurile fripte și de la brânzeturi. Bătrânul bunic o ridică în brațe pe slăbănoaga Vanghelió și o sărută, iar apoi se năpusti asupra ei toată gloata grea de rubedenii noi și o umplu de sudoare, de duhoare de țap și de miros de vin. Obrajii miresei se aprinseră și erau cât pe-aci să sângereze de la bărbile aspre și mustățile care o înțepară, așa că urcă iarăși în odaie, ca să-și pună la loc fardul roșu și pudra care i se șterseseră.

Invitații nu încăpeau în cameră; femeile urcară în odaie, altele intrară în bucătărie și goleau plocoanele. Câțiva bărbați se răspândiră în curte și casa răsuna de glasuri.

— Nu strigați, măi băieți! făcu căpitanul Polyxinghis, care umbla de ici-colo și saluta mulțimea nouă de oaspeți. Nu strigați, acesta e Kastro, nu e munte!

— Nu strigăm, căpitane, răspunse Manoúsakas, nu strigăm, vorbim!

Títyros și cumătrul Idomenéas scăpară repede de îmbrățișări și salutări și, retrași acum la marginea canapelei, se prinseră într-o discuție subțire. Títyros explica cu admirație câte obiceiuri vechi de nuntă trăiesc încă la poporul nostru, nemuritor e neamul grecesc, și se bucura nu pentru că se însura, ci pentru că se însura ca un antic. Idomenéas îi răspundea că i-a trimis deunăzi o importantă scrisoare ultimativă reginei Angliei și că în acele zile, neîntârziat, va avea un răspuns – și va fi un răspuns bun.

— Să dea Dumnezeu, cumetre, îi spunea emoționat, ca nunta să fie cu noroc și să fie eliberată Creta!

Căpitanul Mihalis, serios, apăru la poartă, își descoperi

capul, sărută mâna tatălui său, ieși în curte, le strânse mâna fraților și nepoților săi, se făcu că nu-l vede pe căpitanul Polyxinghis, intră iarăși în casă și se așeză pe canapea, lângă tatăl lui. Bătrânul se aplecă la ureche:

— Prea firavă mi se pare mireasa, măi, Mihalis.

— Este pe măsura mirelui, răspunse căpitanul Mihalis.

Bătrânul clătină din cap și zâmbi ușor.

— A alunecat tingirea, măi, Mihalis, și și-a găsit capacul[59]...

Dar taifasul lor se întrerupse; popa Manolis, cu buzunarele lui largi, și diaconul cu mustața de mistreț și Moúrtzouphlos cu cădelnița de argint intrară în casă. Toți se ridicară, mireasa coborî din odaie sulemenită proaspăt, nașul sări de pe canapea ținându-l pe ginere de mână, Moúrtzouphlos puse cărbuni aprinși în cădelniță și începu psalmodia. Mireasa ținea capul plecat, în jur, neamul sălbatic, păros, cu oase groase, numai mustăți și bărbi, stătea în picioare și o privea. Femeia asta uscată intra în neamul lor, sângele ei se va amesteca cu al lor – va reuși, nu va reuși încrucișarea? Toți ai lor, păstori și plugari, știau, de la vietăți, care berbec sau care taur și cu ce oaie sau vacă aveau să scoată o rasă viguroasă, care să sporească turma. Femeile știau de la cocoși și găini și de la iepurii de casă, și cercetau acum neliniștite noua pereche.

— E prea slabă mireasa, nu are piept, cum o să alăpteze?

— Nu-ți face griji, că o să-i coboare laptele. Nu-ți amintești de capra pe care am avut-o anul trecut, de Mavrouka? Piele și os, nu i se vedea ugerul, dar a prins în pântece, a fătat și ieșea – n-ai să crezi! – o oca de lapte la mulsul ei.

— N-are șolduri, unde o să intre copilul? spunea alta.

Și vecina ei o mângâia:

— Nu te neliniști, o să se lărgească. Femeile se lărgesc când se mărită.

Femeile șușoteau, popa Manolis cânta, începu „Isaia dăn (wiește...”. Când se sfârșiră rugăciunile și nașul schimbă cununiile, iar rubedeniile se năpustiră iarăși asupra noii perechi și-i urau să trăiască și să ajungă la adânci bătrâneți, și când se întinseră mesele și măselele se porniră să lucreze și gâtlejurile să gâlgâie, e ând se făcuseră toate acestea, ginerele nu putea să-și amintească. C) chiciură deasă se așezase peste

59 Zicală grecească, cu înțelesul zicalei românești „Și-a găsit sacul peticul*.

amintirea lui și numai ca prin ceață deslușea fețele și glasurile și pe tatăl său, care era întronat pe e anapea și avea un purceluș fript pe genunchi, iar la dreapta lui ședea căpitanul Mihalis și la stânga lui căpitanul Polyxinghis... Și-apoi își mai amintește, tot neclar, că a intrat fratele femeii lui, I) iamandis, și nu a salutat pe nimeni, avea pălăria lăsată până la ochi și a mers drept în bucătărie și a început să bea și să înjure. Iar căpitanul Polyxinghis a sărit de pe canapea, a intrat și s-au auzit îndată strigăte și certuri și pahare care se spărgeau...

Căpitanul Mihalis scrâșnea din dinți, dădu să se ridice, dar se răzgândi; se așeză iarăși și sângele-i fierbea; fiica lui, Rinió, se apropie de el cu tava și îl trată cu o vișinată rece, iar căpitanul Mihalis hău, i se răcori sângele, se uită la fată cu tandrețe și fața lui înfuriată se mai îmblânzi puțin. Cândva o mai văzuse pe fata aceasta – cine să fie oare? Ce de îngrijiri îi mai oferise toată seara, cum ghicea ce voia el, apă, vin, o gustare, țigări, și alerga și-i aducea! I i făcu semn nevestei lui, care le împărțea friptură oaspeților:

— Cine e fata asta frumoasă? o întrebă el arătând cu ochiul spre Rinió. Cândva am mai văzut-o – dar unde?

Kira Katerina oftă:

— E fata ta... răspunse ea.

Căpitanul Mihalis lăsă capul în jos și nu mai scoase o vorbă.

Căpitanul Polyxinghis se întoarse aprins și toți își pironiră ochii pe el, dar izbuti să-și schimbe alura și zâmbi:

— E beat, zice, și vă roagă să-l iertați.

Spuse și se așeză acum lângă căpitanul Mihalis, ca și cum ar fi vrut să se pună bine cu el, să uite purtarea nepotului său scandalagiu. Nările căpitanului Mihalis fremătară cu mânie, prietenul lui mirosea a mosc și se dădu înapoi. Dar căpitanul Polyxinghis se prinse la vorbă, căci se căznea să-l îmblânzească. Nu era numai nepotul de vină. În ultima vreme simțea cum căpitanul Mihalis nu voia să-l mai vadă în ochi. De ce? Ce i-a făcut? Bău, bău din nou, deveni sentimental și își destăinui mâhnirea:

— Ce ți-am făcut, căpitane Mihalis, de nu-ți mai place de mine?

— Mai bine să tăcem decât să vorbim, răspunse acesta.

— Ce ți-am făcut, căpitane Mihalis? întrebă din nou. Vreau să știu.

— Miroși a duhoare de turc, răspunse el.

— Ai ghicit ceva? zise căpitanul Polyxinghis și se făcu roșu ca racul.

Căpitanul Mihalis se întoarse, îl privi în ochi și deodată inima îi urcă până-n gâtlej, gata să-l înăbușe. A înțeles. Luă în mână scaunul pe care i-l adusese Rinió să-și sprijine picioarele și acesta trosni să se rupă…

— Am ghicit, răspunse cu dinții strânși.

Iar peste puțin:

— Nu ți-e rușine? Cu o turcoaică?

— O să se creștineze… făcu căpitanul Polyxinghis.

Căpitanul Mihalis sări ca ars și casa se zgudui toată.

— În loc să se creștineze ea, nu mai bine te turcești dumneata, să scăpăm? murmură el și ieși în curte să ia aer.

Era aproape de revărsatul zorilor; mulțimea de țărani încă mânca și bea, cei mai înfierbântați o dăduseră pe cântec, unul scoase cimpoiul din desagă și cânta, alții dansau în curte hora cretană. Cei doi miri, tăcuți, mohorâți, ședeau pe marginea canapelei și nu se grăbeau, niciunul, nici celălalt, să urce la patul nupțial așternut cu flori. Bătrânul bunic închisese ochii; nu dormea, ci doar asculta în jurul său vuietul de la nepoți, strigătele, cântecele, râsetele și se bucura ca și cum ar fi fost un copac mare, un platan, și ploua, ploua și primea apa și rădăcinile lui se prindeau fericite.

Căpitanul Mihalis îi făcu semn, cu privirea întunecată, femeii lui:

— Să mergem!

Dumnezeu aduse zorii, soarele se ridică, scăldă curtea nuntașilor – o găsi plină de oase linse și bucăți uscate de pâine și de zdrahoni care dormeau afundați în bărbile și în pletele lor țepoase și lungi. Trecu pe deasupra orașului Megalo Kastro, astăzi, miercuri după Paști, se deschiseră prăvăliile, meșterii își încingeau șorțurile, mângâie livezile de măslini și ogoarele și se opri deasupra conacului lui Nourís-bei; salută ferestrele vopsite proaspăt, iasomia era înflorită, sosiră astăzi din Alexandria și cei patru papagali, doi cu pene de un verde-închis, iar cealaltă pereche albastră cu pieptul galben. Îi poruncise și bătrânului Braimi, orbul cântăreț la tambur, să vină în fiecare vineri să cânte și să bată tamburul, ca să nu se plictisească Eminé, cadâna lui. De cincisprezece zile beiul nu intrase în Megalo

Kastro și aranja ca o pasăre îndrăgostită cuibul unde va ședea pe timpul verii femeia lui iubită. Dorise mult s-o vadă și deunăzi i-a trimis veste că se va duce la ea, nu poate, chipurile, să mai îndure despărțirea; dar ea i-a răspuns prin arap că i se pare că este însărcinată și are grețuri și nu poate să vadă om; casa este încuiată și numai Hamide-mula vine în fiecare seară și-i face leacuri băbești să-i treacă durerea. Și să nu vină, dacă o iubește, până o să fie lehuză.

Și nu era de ajuns această mâhnire – să-ți iubești femeia și să stai cincisprezece zile fără s-o vezi; îl mai înștiință și pașa aseară prin Suleiman, arapul său, că întârzie să-și țină cuvântul: rușinea nu a fost spălată și agalele murmură; ceea ce este de făcut să facă mai repede.

Tatăl său îi apărea acum seară de seară în somn; nu-i vorbea, nici nu mai stătea deasupra lui, dar trecea desculț, cu zdrențele sale, cu pași mari, și nici nu se-ntorcea să-l vadă; trecea și asta nu era trecere, ci ca și cum ar fi stat neclintit toată noaptea, cu fața întoarsă în altă parte.

Și chiar de dimineață, întorcându-se de la nuntă, s-a întâmplat să treacă prin fața conacului său afurisitul neam care i-a omorât tatăl. Dădu una, încuie poarta, i se înfuriase inima, urcă în odaie și îl văzu, din dosul obloanelor, dur, mândru, pe conducătorul centenar al neamului, iar în urma lui, o armată, sămânța lui.

Iar Manoúsakas, trecând pe la poarta lui, își stăpâni iapa, scoase pistolul de argint și trase în aer:

— Fac în strachina ta, Nourís-bei! strigă el.

Dar Nourís-bei, în dosul obloanelor, își mușcă buzele și nu răspunse.

Manoúsakas se întoarse spre cei de lângă el:

— E supărat pe mine, câinele, c-am pus măgarul în geamie să se închine. Poimâine, la bairamul lor, să nu-mi ziceți mie Manoúsakas, dacă n-o să-mi pun și porcul!

Nuntașii izbucniră în râs și dispărură în norul de pulbere.

Ochii lui Nourís-bei fură năpădiți de sânge. Coborî din odaie, umplu o stacană de vin și ieși afară să șadă la poartă și să bea, ca să-și ostoiască mânia. Dar nu se așeză; întinse gâtul, văzu în fața porții pământul afânat de cai și de blestemații de catâri. Inaintă, se opri în mijlocul drumului și se întoarse către soare, unde dispăruseră, în norul de praf, dușmanii săi. Înclină

stacana și picură cinci-șase înghițituri de vin în țărână:

— Așa să se verse sângele meu, murmură el, dacă nu fac ce mi-am pus în minte în clipa asta!

Dădu capul pe spate și bău, bău de curgea vinul pe el, și se sătură. Apoi intră în casă, scoase pistoalele de sub pernă și le umplu; trase două împușcături, lucrau bine și se bucură. Își scoase din teacă cuțitul lat cu două tăișuri și îl încercă pe părul de pe mână, tăia ca briciul. Toată ziua merse de ici-colo prin curte, mai ieșea afară, apoi o lua pe urmele pe care le lăsaseră caii și catârii, sângele-i clocotea, și se întorcea. Când se lăsă noaptea, înjunghie un iepure de casă, i-l gătiră cum îi plăcea lui, mâncă bine, rupse un mănunchi de iasomie, și-o împrăștie pe pernă și adormi. Prima oară, după mult timp, îl luă un somn adânc, dulce și adormi într-o clipită. Și în noaptea aceea nu veni tatăl său.

Dimineață se trezi ușurat, avea chef, fluiera. Se treziră și cocoșii în curtea lui, urcară pe grămezile de bălegar și pe garduri, își umflau gâtul și salutau soarele; cerul strălucea, în copaci frunzele picurau lumină, iar fântâna din fața porții cotcodăcea, ca o găină care făcuse oul. Calul apăru din grajd, văzu lumină și necheză ațâțat, ca și cum ar fi zărit o iapă; iar Nourís-bei își simți inima cum nechează și ea, cum dorește fierbinte și cum se bucură și ea de ziua aceea atât de proaspătă.

Coborî în curte, iar bătrânul său câine, Kartsonis, alergă să-i spună bun venit și-l lătră cu tandrețe, domol, ca un cățeluș născut de curând. Intră în grajd, mângâie gâtul, spatele, burta și picioarele calului până jos la copite, îi porunci unui slujitor să încălzească apă să-l spele, umplu singur găleata de la fântână, îi duse să bea și îi încărcă ieslea cu nutreț. Apoi intră în casă și o strigă pe bătrâna lui slujitoare să-i pregătească gustări și să-i umple o sticlă cu rachiu de chitre; dar repede – înainte să urce de-o suliță soarele, căci trebuie să plece numaidecât.

— La Megalo Kastro, bei-efendi? întrebă bătrâna. Mergi s-o aduci pe stăpâna noastră?

Nu răspunse. Urcă în odaie, își coloră mustața cu vopsea neagră, îmbrăcă frumosul său veșmânt alb, își puse mosc pe păr și la urechi, își petrecu pistoalele și cuțitul la brâu, coborî iarăși în curte și se opri la poartă; strălucea ca soarele.

Un turc bătrân trecu purtând o traistă pe umăr. Era Mustafa-

babă[60], aduna buruieni, făcea balsamuri pentru răni, vindeca și gălbinarea, brânca, fierbințeala. Străbătea satele grecești și turcești și vestea: „Doctor bun, leacuri bune, viață lungă!” Scotea din desagă și împărțea, după boala pe care-o aveai, poame de cedru, spânz, strigoaie, pelin, mătrăgună. Sfânt om, vindeca și nu lua niciodată plată, mânca doar o bucată de pâine, bea doar o înghițitură de apă și trăia. Îl zări pe Nourís-bei la poartă și de cum îl văzu se opri înspăimântat și-l privea.

— Ce-ai pățit, Mustafa-babă, de ce mă privești uimit? făcu Nourís-bei și prinse câinele de ceafă ca să nu se repeadă la el.

Bătrânul făcu o temenea;

— Ești foarte frumos astăzi, Nourís-bei, răspunse admirându-l.

Tăcu puțin:

— Mai mult decât trebuie… adăugă el coborând glasul.

Nourís-bei râse:

— Nu râde, beiule, făcu bătrânul. Omul are niște granițe, e păcat să treacă peste ele.

— E păcat să fii foarte frumos, foarte bun, foarte cinstit?

— E păcat, beiule, răspunse oftând bătrânul.

— Dar de ce? Nu înțeleg, Mustafa-babă.

— Nici eu, copilul meu, dar așa e legea lui Dumnezeu. Ai grijă, Nourís-bei!

Își duse iarăși palma la piept, la buze și la frunte:

— Să fii sănătos, beiule, făcu el.

Înaintă câțiva pași și iarăși se opri. Nourís îl privi pieziș, zâmbind.

— Vrei ceva, Mustafa-babă? Hai înăuntru să-ți întindă masa să mănânci.

— Nu mi-e foame, Nourís-bei, iartă-mă. Numai…

— Numai? Spune deschis, Mustafa-babă.

— Un cuvânt aș vrea să-ți zic, dar o să râzi.

— Ești un om sfânt, nu râd. Spune.

— Fă-ți o pată pe față, pune-ți veșmântul de zi cu zi și cizmele cârpite, dacă ai, scoate pistoalele de argint și împuținează-ți frumusețea, Nourís-bei!

Beiul izbucni acum în râs, iar pe fața blândă, slabă a bătrânului se revărsă tristețea.

— Dacă ai deasupra ta pe Dumnezeu, nu râde, Nourís-bei!

---

60 Taica Mustafa, Moș Mustafa.

murmură el și porni, încovoiat, la drum înainte.

Tocmai treceau două fete creștine de țărani, călare pe măgărușii lor, îl văzură pe Nourís-bei la poartă râzând cu gâtul lui neted dat pe spate, râvniră la frumusețea lui, îi aruncară o privire iute, plină de dorință și îndată coborâră genele și trecură mai departe. Când se îndepărtară destul demult, prima se întoarse și spuse:

— Frumos mai era câinele!

Cealaltă oftă:

— Ești rea de ochi, fa Pelaghia, o să-l deochi, și n-o să-i meargă bine!

— Frumos mort o să se mai facă câinele... murmură iarăși fata, și apoi nu mai vorbiră.

Nourís-bei intră pe poartă mândru, calul cu șaua pusă strălucea în mijlocul curții, iar bătrâna slujitoare agăță la șa desaga cu gustări și sticla cu rachiu de chitre. Aruncă o privire în jurul său, casa nouă-nouță strălucea, măslinii, migdalii, rodiii legaseră Iruct, smochinii scoseseră frunze late de un verde-închis și cei patru papagali se ciuguleau în colivia lor, sub vița-de-vie agățăloare. Vântul nu sufla deloc, ziua era nemișcată.

O clipă inima lui Nourís-bei fu cuprinsă de frică. Unde se duce? De ce să se ducă? Unde lasă toate aceste daruri ale lui I) umnezeu? Conacul său e rai, nimic nu-i lipsește, femeia lui o să se îmblânzească, o să vină, și curtea asta o să răsune de râsul ei chicotit... Și o să se coacă rodiile, iar smochinele o să se facă dulci ca mierea, iar papagalii o să facă ouă ca alunele, pline de aripi galbene, verzi și trandafirii.

Oftă. Bătrâna slujnică își privi stăpânul; ea îl crescuse, zi de /. I, ceas de ceas, în mâinile ei a crescut, ea nu s-a mai măritat niciodată, nu a cunoscut bărbat și nu se căia; pe el îl avea de bărbat și de unic fiu și de Dumnezeu. Niciodată nu ridica ochii să-l întrebe; orice făcea el era bine făcut, orice poruncea el era drept și se bucura să se supună. Altă bucurie nu avea. Dar astăzi i se strânse inima.

— Unde te duci, stăpâne? îl întrebă ea din nou.

Nourís-bei se întoarse uimit:

— Ce-ai pățit, măicuță, de întrebi?

Puse vârful piciorului în scara calului și dintr-un salt se întronă în șa. Bătrâna își sprijini mâna ofilită de pieptul lucitor al calului.

— Unde te duci, stăpâne? murmură iarăși și tremura.
— Ai grijă de conac, răspunse el și dădu pinteni calului.
— Dumnezeu cu tine, copilul meu… murmură bătrâna privind la stăpânul ei cum dă din nou pinteni calului și cum se pierde pe sub măslinii cu ramuri argintii.
I se pusese nodul în gât, dar își întări inima.
— El a băut din apa vie și nu se teme! spuse ea tare și zăvorî poarta.
Manoúsakas urcase după Paști la stânele lui, pe coasta muntelui Selena. Se întețiseră deja arșițele și începuse tunsul oilor. Mare sărbătoare era aceasta în munți, și păstorii cu foarfeci mari tundeau caprele și oile, spuneau glume, își luaseră și femeile la munte, aprinseseră focuri și încălzeau apă în cazane ca să spele lâna tunsă. Fiii și ciobănașii lui Manoúsakas săpaseră în afara stânei și îngropaseră un miel nejupuit, astupaseră groapa, aruncaseră deasupra jăratic mult și ședeau acum în jur, așteptând să se rumenească sub pământ carnea.
Manoúsakas prinsese între picioare capul mare al unui berbec, deschidea și închidea foarfecă de oi și-i tăia smoc cu smoc lâna deasă, unsuroasă. În dreapta lui, douăzeci de oi tunse proaspăt și încă pe atâtea netunse, iar dinaintea lui, grămadă cu miros greu, se înălța lâna tunsă. Manoúsakas cânta încet, avea chef, bătea un vântișor răcoros pe munte, era vreme bună, vitele se înmulțiseră anul acesta. Lângă stână, în colibă, cei doi fii mai mari ai lui, Thodorâs și Iannakos, pregăteau brânza, iar în cășăria răcoroasă se odihneau din belșug, slăvit fie Dumnezeu, brânzeturile și urda. Jos, în satul Sfântul Ioan, sporeau, în anul acesta roditor, semănăturile și viile, iar iapa îi fătase o mânzuliță.
Se opri o clipă din tuns și aruncă o privire domoală în jurul său și jos, pe câmp.
— Măi, pământul e ca o iepuroaică, murmură el. Tot fată, fată, că altă treabă nu are. Fată vitele, rodesc pomii, nasc femeile… Ei, Hristiniá, nu-mi pui, să ai binecuvântarea mea, un rachiu ca să mă răcoresc?
Femeia lui, Hristiniá, întreținea focul în stână, zdravănă încă și în puteri, dar se golise, nu mai putea să facă copii, și avea mare supărare pe Dumnezeu. „Numai peste șaptezeci de ani trebuia să oprească fabrica să lucreze, vorbea singură și dădea

sfaturi lui Dumnezeu. Ca să ajungă sărmana femeie să facă două duzini de copii, să se răzbune. Două duzini de copii sunt de ajuns; douăzeci de băieți și patru fete… Iar în ziua în care-și vede cel dintâi și-ntâi strănepot să-i vină o amețeală dulce, ca o picoteală, să-și facă cruce și să moară.“

Oftă.

— Ei, de-aș fi fost eu, Doamne, murmură ea, de-aș fi fost eu, Doamne, în coasta Ta când ai făcut lumea! Să-ți spun câteva taine pe care numai noi, femeile, le știm…

Îl auzi pe bărbatul ei strigând-o:

— Numaidecât, Manoúsakas, răspunse ea. Vrei și-o gustărică? Am prăjit ficatul de la miel.

— Adu-l să-l mănânc!

Și pe când mânca și bea și se bucura de lumea din jur, se auziră galop de cal și pietre care se rostogoleau.

„Ce demon vine pe munte călare?” se întrebă Manoúsakas.

Și, cu îmbucătura încă în gură, se ridică în genunchi și privi peste zidul de piatră al stânei. Își puse mâna streașină la ochi, era soare puternic, ochii i se încețoșară, dar desluși un cal negru strălucind în lumină și pietrele mișcându-se din loc.

— Dumnezeu să mă scoată mincinos, dar cred că e câinele Nourís! murmură el și sări ca ars, păși spre ieșirea din stână și se opri acolo. Pe mine mă caută!

C-un salt intră în stână, luă de pe perete traista – femeia lui era încă îngenuncheată în fața vetrei și întreținea focul, nu-l vedea, scoase din traistă cuțitul lui scurt, lat și îl vârî la brâu. Își strânse brâul, luă de jos bâta lui ciobănească de stejar, ieși iarăși și se opri la poarta stânei.

Călărețul trecuse acum de marele stejar stufos care se înălța într-o scobitură a coastei. Purta pe cap un saric alb și-i scânteiau în soare pistoalele de argint. Manoúsakas deslușea acum clar fața rotundă ca luna și albă ca laptele a lui Nourís, cu mustața vopsită în negru.

— Pe mine mă caută! murmură el din nou. Fie bine-venit, câinele.

Se întoarse și o strigă pe femeia lui:

— Ei, Hristiniá, pune masa. Avem un musafir.

— Pe cine? se auzi dinăuntru glasul uimit al femeii.

— Un diavol! răspunse Manoúsakas. Pune masa, îți zic.

Se desprinse de poartă, înaintă spre călăreț și se opri. Nourís

îl văzu, îi făcu semn cu mâna și se auzi glasul lui șuierător, zeflemitor:

— Să fie într-un ceas bun, căpitane Manoúsakas!

— Bine-ai venit, căpitane Nourís-bei. Încotro cu bine?

— La stâna căpitanului Manoúsakas, ai auzit de el? făcu Nourís și râse.

Dinții îi străluciră și i se clătinată fălcile moi.

Ochii lui Manoúsakas scânteiară de mânie, dar se stăpâni.

— Și cine n-a auzit de faptele lui vitejești? răspunse și dădu și el să râdă, însă numai ce ridică buza de sus, și i se iviră dinții. Chiar alaltăieri a pus, se zice, un măgar în geamie să se închine.

— Am auzit și eu de asta, sigur. A trecut o pasăre rea și mi-a spus, și-am venit să văd ce spinare e asta care poate duce un măgar în cârcă.

— Spinare n-o să vezi, Nourís-bei, scoate-ți asta din minte. Manoúsakas nu-și arată spinarea.

— Când o să se vadă silit, cred c-o să-și arate și dosul! râse Nourís și atinse cu biciușca urechile calului.

Mândrul animal sări înfuriat și porni spre Manoúsakas. Acesta nu se mișcă, dar sângele îi bătea puternic în vinele de la mâini. Se stăpâni. Nourís venise la el, așa că trebuia să aibă răbdare. Strânse pumnii și nu se mișcă, însă nu putu să-și țină și limba:

— Nu m-a mușcat un câine care să nu turbeze apoi, Nourís-bei, spuse el cu glas înăbușit, surd. Ai grijă.

— Fiară sunt și eu, Manoúsakas, răspunse turcul. Dar e rușine să mă laud, așa că fac.

— Așadar? făcu Manoúsakas lovind în sus cu mâna precum cu o spadă. De ce te-ai ostenit până-n regatul meu? Ce vrei?

Nourís își prinse mustața, și-o mușcă și tăcu. Manoúsakas îl privea de pe piatra pe care stătea și tăcea și el. Dar inima le bătea amândurora cu putere și dădea să le spargă pieptul.

În cele din urmă se auzi glasul beiului:

— Manoúsakas, spuse el liniștit, încet, de simțeai că fiecare cuvânt era cântărit. Manoúsakas, mare jignire a fost aceea pe care ai adus-o Turciei. Trebuie să plătești.

— Mi-am făcut cheful. Să vină perceptorul să-mi spună ce datorez, ca să plătesc.

— A venit.
— Dumneata ești?
— Eu! Mă trimite Turcia pe care tu ai batjocorit-o. Mă trimite tatăl meu din Hades, pe care neamul tău l-a omorât. Am socoteli multe cu neamul tău, Manoúsakas. Chiar alaltăieri fratele tău a intrat călare în cafeneaua turcească și a scos afară agalele. Vuiește Megalo Kastro și cere răzbunare. Nu pot să m-ating de căpitanul Mihalis, e fratele meu de cruce. O să m-ating de tine.
Manoúsakas se pipăi într-ascuns la brâu și scoase cuțitul.
— Să mergem mai jos, zise el, să nu ne audă femeia. Sunt și copiii mei în colibă.
Nourís-bei descăleca. Nu era omenește să meargă el călare și dușmanul său pe jos. Înfășură frâul pe braț.
— Să mergem, spuse el.
Porniră cei doi, calul desprindea pietrele și necheza, neliniștit, în urma lor.
Muntele era pustiu, deasupra soarele măsura cerul, la ieșirea din stână deschiseseră de-acum groapa și scoseseră, rumenit, mielul, și se așezaseră în jurul lui, unii turcește, alții pe burtă, fiii lui Manoúsakas și ciobănașii, iar măselele lor se făcuseră pietre de moară și măcinau; plosca cu apă gâlgâia din gură-n gură. Nu se mișca nimeni pe munte, oile se strânseseră sub stejari, ușurate de lână, iar lângă ele câinii ciobănești, cu limba scoasă, se întinseseră la umbră și priveau, uimiți, turma tunsă.
„Le-a lovit boala, se gândeau ei. S-au umplut de râie.“
La vestitul stejar stufos, în scobitură, se opriră. Amândoi aruncară o privire pe ogor, în jurul trunchiului uriaș.
— E bine aici, spuseră ei, pe amândoi ne prinde locul.
Nourís-bei își luă calul și-l legă mai încolo de un stejar scund, ca să nu vadă. În acest timp, Manoúsakas curăța locul de pietre și de ramurile uscate căzute la pământ. Nourís-bei se întoarse, văzu și se bucură.
— Bine ai făcut, zise el. Acum avem loc.
— Avem loc, zise Manoúsakas. Aici putem să facem și-o petrecere, dacă vrem. Dar putem, dacă vrem, să ne și omorâm. Dumneata ce zici, căpitane Nourís?
— Să ne omorâm, răspunse acesta liniștit. Să ne omorâm, Manoúsakas, asta cere cinstea.
— Putem și una, și alta, făcu Manoúsakas.

— Să ne omorâm, spuse din nou, liniștit, Nourís-bei.

— Cum vrei.

Își strânse brâul și își sumese mânecile. Și Nourís își legă strâns saricul alb în jurul părului său creț, scoase pistoalele de la centură, îl atârnă pe unul de-o creangă, iar pe celălalt îl ținea încă în mână. Manoúsakas îl privi.

— Atârnă-l și pe ăsta, zise el. Îmi plac pistoalele tale. Dac-o să te omor, o să le iau să-mi amintesc de tine.

Nourís-bei ridică trăgaciul. Manoúsakas stătea nemișcat în fața lui.

— Manoúsakas, spuse Nourís-bei, ieri la amiază, când treceai cu neamul tău pe lângă conacul meu, te-ai oprit, ai scos pistolul, ai tras în aer și m-ai provocat: „Fac în strachina ta, Nourís-bei!” ai strigat. Iar eu stau acum în fața ta, măi, Manoúsakas. Să ia Charon pe cine vrea! și trase cu pistolul pe deasupra capului lui Manoúsakas, în aer.

Apoi se ridică în vârful picioarelor și atârnă pistolul, scoțând încă fum, alături de celălalt.

Se opriră unul în fața celuilalt, cu picioarele desfăcute, bine proptite în pământ, și se priviră. Nu fi se aprinsese încă sângele, așteptau; se priveau și se căzneau să găsească vorbe grele, ațâțătoare, ca să se înfurie și să-și facă chef să se omoare.

— Ptiu, în barba lui Mahomed al tău! făcu Manoúsakas și scuipă în aer.

— Ptiu, pe Hristos al tău, bastardul! înjură la rândul său Nourís.

Își înjurară dumnezeii, dar sângele lor tot nu lua foc. Apoi o luară la rând cu Preasfânta Fecioară și cu rânduielile legate de ea, cu sultanul și cu grecii, dar nu-și ieșiseră încă din fire cât trebuia ca, să se omoare. În cele din urmă Manoúsakas găsi și râse cu hohote:

— Ei, drace, măi Nourís!

Dar Nourís se temu de capcană. Își sprijini mâna-n șold și așteptă.

— Ei, drace, șuieră din nou Manoúsakas. Căpitanul Mihalis să te găsească! Te-a prins de brâu, se zice, și te-a aruncat pe acoperișul unei case. Așa o să te-apuc și eu!

Spuse și se repezi să-l prindă de mijloc. Dar acesta se feri cu sprinteneală, scăpă, făcu un salt înapoi și își trase de la brâu

cuțitul cu două tăișuri. Ochii amândurora fură năpădiți de sânge.

— Ghiaurule!

— Câine!

Nourís ridică pumnalul și se repezi, dar Manoúsakas o luă înainte și își feri trupul, încât beiul fu cât pe-aci să cadă la pământ. Manoúsakas, îndată ce-i veni bine, dădu una cu capul, cu toată puterea, și-l izbi în burtă. Nourís era gata să leșine de durere, dar își întări inima, își adună și el toată puterea și, cum Manoúsakas era încă aplecat, îi înfipse cuțitul în șale dintr-o parte-n alta. Înfipse adânc și îi zdrobi oasele. Nourís se aplecă, îl trase afară, sângele îi țâșni cald și-l împroșcă. Scoase un strigăt de bucurie, linse cu patimă lama cuțitului, iar buzele și mustața i se mânjiră de sânge.

— Pentru tatăl meu! strigă el. Îmi iau sângele înapoi!

Manoúsakas se sprijini, clătinându-se, de trunchiul copacului.

— Câine, murmură el, m-ai mâncat.

— Ne-am achitat, răspunse Nourís.

Se apropie de el pășind încet, strâmb, ca un leu. Nările îi fremătau și adulmecau carnea proaspăt sfârtecată.

— Vino mai aproape… vino mai aproape… murmura Manoúsakas, care simțea că-și pierde puterile și că nu mai poate să se repeadă. Vino mai aproape…

Nourís era ademenit de vocea răgușită, rugătoare și se apropie încet-încet, cu cuțitul ridicat.

— Încă una, mormăi el apropiindu-se, încă una, ghiaurule, în inimă, pentru Turcia, pe care ați batjocorit-o tu și căpitanul Mihalis, fratele tău!

Se apropiase de-acum, mișca și cumpănea cuțitul, să găsească inima celuilalt și să lovească. Și dintr-odată se repezi fulger. Însă iarăși i-o luă înainte Manoúsakas, se dădu la o parte, iar cuțitul lovi în trunchiul copacului și se rupse-n două. Manoúsakas își adună puterile, se aplecă și-i înfipse adânc între coapse cuțitul cel scurt.

Beiul mugi ca un bivol, dar reuși să-și stăpânească durerea și smulse din mâna slăbită a lui Manoúsakas cuțitul cel scurt.

— Pentru Turcia! urlă el și i-l înfipse în inimă.

Manoúsakas se prăbuși și se făcu grămadă la poalele stejarului, într-o clipită îi trecură prin minte femeia lui,

Hristiniá, copiii lui, stâna, berbecul tuns pe jumătate, și pe dată o ceață neagră, deasă-deasă îi acoperi ochii; nu mai vedea nimic, își vârî capul cu fața-n jos într-o baltă de sânge și se lipi de pământ.

Nourís căzu alături de el. Sângele îi curgea printre picioare și se făcea băltoacă pe pământ, lângă capul lui Manoúsakas. Îl secera o durere înțepătoare, insuportabilă. Își prinsese cu amândouă mâinile boașele rănite și se văita. Privi în jurul său; soarele coborâse, muntele răsuna de clopoțeii mieilor și se stârnise vântul.

— Allah, Allah, ajută-mă să ajung la armăsar, să încalec! oftă Nourís și dădu să se ridice.

Se prinse de trunchiul copacului, desprinse pistoalele de argint și le petrecu la brâu. Se aplecă, luă bâta ciobănească a lui Manoúsakas să se sprijine și îl privi pe muribundul care ridicase gâtlejul și horcăia. Încercă să-i dea o lovitură cu piciorul, dar îl durea și nu putu. Îl scuipă.

— Am jurat și-am făcut-o, murmură el, dar m-ai mâncat și tu, ghiaurule!

Își puse mâna stângă între picioare și răcni.

— Era mai bine să-mi străpungi inima decât bărbăția, blestematule!

Manoúsakas deschise pe jumătate un ochi, încețoșat, roșu ca sângele. Buzele i se făcuseră vineții, se mișcară ca și cum ar fi vrut să vorbească, dar nu putură și înlemniră așa, întredeschise.

Cu o mână Nourís își ținea boașele, cu cealaltă se sprijinea în bâta ciobănească și se târî, urlând de durere, până la stejarul scund unde-și legase calul. Mândrul animal simți de departe geamătul lui, se întoarse, îl văzu, înălță grumazul și albeața ochiului său străluci uimită.

„Ah, ah, măcar să pot încăleca să plec! se gândea beiul. Mustafa-babă știe buruieni de leac și-o să mă vindece.11

Sângele lăsa o dâră roșie în urma lui. Se întunecase de-acum, când reuși să ajungă până la cal și căzu pe el istovit. Acesta întinse grumazul, îl mirosi la ceafa, la păr, la spate pe stăpânul său, apoi înălță capul isteț și necheză, ca și cum ar fi cerut ajutor.

Nourís dădu să ridice piciorul, ca să calce în scară, dar nu putu; de durere îi venea leșin. Se prăbuși la pământ și

îmbrățișă picioarele dinainte ale calului; acesta înclină capul și îl privi. Și deodată înțelese, se aplecă în față, își îndoi picioarele pe pietre și îngenunche; își privi iarăși stăpânul. Acesta, de cum văzu calul îngenunchind, căzu cu fața-n jos pe el, îi cuprinse grumazul, ridică amândouă picioarele și trupul și se cățără în șa. Strângea din dinți ca să rabde durerea, tot pântecele îi era o rană, nu putea să desfacă picioarele și călări femeiește.

— Haide, haide, frate, să plecăm, murmură el. Haide, încet-încet!…

Și mângâie pe grumaz iubitul animal. Iar acesta, domol, privind în jos să nu se poticnească, ocolind ca să ferească gropile și pietroaiele, porni în amurg să coboare de pe munte.

Soarele dispăruse în dosul muntelui, roșu-închis, sângeriu, câteva femei urcau pe cărare să-și găsească bărbații, iar Nourís, îndată ce le vedea, strângea din dinți, se îmbărbăta, ținea capul sus și trecea. Dar sângele-i curgea pe șa și pe burta calului, cu picături mari, și lăsa urme pe pietre.

Preadulce era ceasul serii, arșița se domolise și se răcorise fața pământului, iar sus pe cer apărură două-trei stele mari. Într-o căsuță, la poalele muntelui, se aprinse opaițul și dinăuntru se auzi un cântec, tare plin de tandrețe, adormitor – o mamă își legăna pruncul. Nourís închise ochii, nu vedea nimic, asculta numai, puternice ca niște clopote, micile gângănii ale pământului, care se trezeau. Înșfăcase strâns coama calului și mergea. Unde mergea? Acesta știa negreșit, stăpânul avea încredere în el.

Calul se opri în fața porții la conac. Nourís deschise ochii, scoase un strigăt, iar slujitorii alergară și-l coborâră. Bătrâna îi așternu canapeaua de jos și îl întinseră; imediat, așternutul, cearșafurile se umplură de sânge. Nourís făcu un semn cu mâna:

— Mustafa-babă… Mustafa-babă… murmură el și căzu iarăși cu fața-n sus pe perne.

Noaptea se lăsase de-a binelea când, dându-și duhul de cât alergase, Mustafa-babă intra în conac, cu desaga de buruieni și balsamuri pe umăr. Îl dezveli pe bei, slujitorii aduseră opaițe și lumânări, se aplecă, văzu și clătină din cap.

Nourís închisese iarăși ochii, leșinase. Bătrânul îi puse la nări oțet de trandafiri, îi frecă tâmplele, iar beiul deschise ochii și îl văzu:

— O să mă însănătoșesc? întrebă el și glasul îi tremura. O să mă însănătoșesc?

— Ești în mâinile lui Allah, răspunse bătrânul. El o să te însănătoșească.

— Nimeni altul? făcu Nourís îngrozit. Oamenii nu pot? Nu poți tu, Mustafa-babă?

— Rana e grea, Nourís-bei, și într-un loc rău.

— Asta mă roade, oftă Nourís-bei. Blestemat fie ceasul!

— Nu blestema, spuse bătrânul. Allah a dus cuțitul acolo unde a vrut.

— De ce? De ce? De ce? murmură beiul cu mâhnire și se uită cu neliniște la bătrân.

Dar bătrânul nu răspunse; știa el de ce, înțelesese dimineață, când îl văzuse pe bei stând în prag și strălucind ca soarele.

— Taci, zise el, taci. Nu întreba nimic, dacă vrei să te însănătoșești.

Îi aduseră rachiu, spălă rana, o legă, sângele se opri. Scoase din traistă un pumn de buruieni și le dădu bătrânei să le fiarbă, ca să bea rănitul și să-l ia somnul. Alungă slujitorii, desfăcu iarăși traista, scoase sticluțe și alifii, iar bătrâna, deasupra lui, îl privea și plângea.

— Mustafa-babă, e rănit greu stăpânul? Nu poate să se vindece?

— Poate, poate… murmură bătrânul. Dar ce să facă cu viața?

— Ce să facă cu viața? De ce spui asta, Mustafa-babă?

Acesta privi în jur:

— N-o să mai fie bărbat, spuse el încet.

Acesta scoase un țipăt și-și acoperi fața cu mâinile.

A doua zi soarele începuse să coboare, iar căpitanul Mihalis stătea în pragul prăvăliei sale și privea spre port. Încărcau și descărnau iarăși caiace, marea clocotea roșie ca focul. Se uita, dar nu vedea nimic; ochii îi erau pironiți înăuntrul său, în câteva zile trupul i se topise și nu mai deschidea gura amară, încleștată. Tur cii treceau și-i aruncau priviri piezișe, sălbatice, iar mulți prie teni creștini schimbau drumul, căci simțeau în jurul lui o putere întunecată, deasupra lui un vânt negru și nu îndrăzneau să se apropie de el; ca și cum ar fi văzut dintr-odată în fața lor un mort sau un demon.

Căpitanul Mihalis își scoase tabachera de la brâu. Nici vinul, nici plimbarea cu iapa nu-l mai ușurau; numai blestemata ast; i

de țigară. O aprinse, trase din ea o dată, de două ori și apoi scuipă, mâniat. Îi otrăvea și mai mult gura, o aruncă jos și o călcă cu piciorul. „Du-te și tu la dracuT murmură el și dădu să intre în prăvălie și să se așeze în penumbră, până o să se întunece, apoi să închidă și să plece. Să se ducă dracului și ziua asta!

Dar chiar atunci, iată-ți-l că apare plin de praf, lac de nădușeală, cu limba amorțită, fiul cel mare al lui Manoúsakas, Thodorís. Se opri dinaintea unchiului său și-l privi cu gura căscată. Se căznea să vorbească, dar inima i se umflase și-i tăiase răsuflarea.

Căpitanul Mihalis îi înșfacă brațul și îl zgâlțâi.

— Spune! îi făcu și se aplecă asupra lui.

Se întâmplase o nenorocire, și, într-o clipită, gândul îi zbură la fratele său, Manoúsakas.

— L-au omorât pe tata, unchiule!

— Cine, măi?

— No uns.

Căpitanul Mihalis zvârli într-o parte brațul nepotului, își vârî un deget între dinți și-l mușcă. Își simți sângele sărat, cald pe buze.

— Când, măi? Unde? Trage-ți sufletul!

Thodorís răsuflă ușor și istorisi plângând, blestemând, cum l-au găsit astăzi la amiază, sub stejarul mare, pe tatăl său căzut cu fața-n jos, scăldat în sânge. Avea două lovituri de cuțit, una în șale, cealaltă în inimă. Două femei care urcau pe munte ieri, la asfințitul soarelui, Hagighiorghena cu nora ei, l-au întâlnit pe Nourís, cățărat pe cal, galben, sleit de puteri, iar pe toată cărarea, pe pietre, era sânge.

Mult timp căpitanul Mihalis nu vorbi și nu se mișcă. Își pironise ochii în pământ și-l asculta pe nepotul său, care de-acum tăcuse. Vedea stejarul stufos în scobitura coastei, iar la poalele lui, un trup uriaș zăcând în sânge. Se sătură să-l tot privească și săltă capul.

— Gata de-acum, zise el, înșfăcându-l pe nepotul său de umăr. Ești femeie, să plângi? încă nu s-au închis porțile orașului, ai timp să pleci, să te întorci în sat. Să aștepte, să spui, să nu-l îngroape, că vin și eu!

Când rămase singur, căpitanul Mihalis intră în prăvălie, îl alungă pe Haritos, căci nu voia să-l vadă nimeni, apucă scaunul

pe care ședea, îi dădu una, îl făcu bucățele, se grămădi pe un colac de frânghie și-și luă capul în mâini. Prăvălia dispăru, Megalo Kastro dispăru, și-n măruntaiele sale, negru, lucitor, numai spini, se înălță un stejar; iar la poalele lui, sprijinit de el, era fratele său, Manotisakas, dar nu era mort, nu curgea sânge pe el, ci curgea vin, bătea din palme și cânta: „Moscova coboară!”

Scutură din cap, se ridică și luă deodată o hotărâre. Închise prăvălia, vârî cheia la brâu și n-o luă pe Strada Mare, ci se strecură pe străduțele strâmte. Trecu prin mahalaua grecească, intră în cea turcească; Fetele Necăjite încă nu se așezaseră în dosul porții, așa că nu-l văzură; în fața porții verzi se opri. Privirea lui se cățără ca un șoim pe zidurile înalte, oarbe și se agăță de o fereastră micuță cu obloane groase... Dar se trase repede înapoi, cu mânie și rușine, ca și cum s-ar fi murdărit, și se urcă din nou pe zidurile sălbatice. Astă-seară nu de femei și de obloane îi păsa lui; mintea lui toată era un șoim, agățat pe capul lui Nourís, și-i înfigea ghearele în ochi și în creier.

O ciudată, o neomenească bucurie îl vrăji. Mintea i se descătușă dintr-odată, se înălță, fu răpită într-un alt trup, bărbătesc, care nu ofta, nu-și lingea buzele, nu mirosea a mosc, ci mirosea a sudoare de bărbat. Porni la drum, se întoarse acasă la el acum și ochii îi ardeau.

— Manotisakas, fratele meu... Manotisakas, fratele meu... murmura el și mergea.

Căzu noaptea, apărură stelele, o lună tristă, pe jumătate ciuntită se agăță într-un colț pe cer. În satul Sfântul Ioan porțile erau zăvorâte, unul câte unul opaițele se stingeau și satul se cufundă în întuneric. Numai poarta lui Manotisakas era larg deschisă, opaițele aprinse, iar în mijlocul camerei boierești, întins pe năsălie, trupul stăpânului casei, spălat cu vin, înfășurat în lințoliu, cu o cruce de ceară pe gură și cu o iconiță a Domnului Hristos deasupra mâinilor încrucișate pe piept; două lumânări mari ardeau, una la picioare, cealaltă la cap. Ochii lui deveniseră sticloși, rămăseseră deschiși, n-au apucat să-i închidă pleoapele când încă erau calde, iar acum nu se mai închideau. De dimineață tot intrau și ieșeau rude și prieteni, de dimineață tot băteau clopotele trist, vesteau sălbaticul omor, și veneau din Sfântul Ioan, din Petrokephalos, din toate satele apropiate creștinii, să sărute mortul și să-și ia

rămas-bun de la Manoúsakas.

Nevasta lui, Hristinlă, căzută peste el, plângea cu suspine și-și bătea pieptul, sosiră și vecinele, văduvele, mamele nemângâiate, orfanele, văzură durerea altuia, se înteți a lor, își despletiră părul și începură și ele bocetul. Bătrânul tată, căpitanul Síphakas, coborî pe jos din Petrokephalos, înarmat ca și când ar fi mers la război, cu pistoalele de demult, cu pumnalul lung cu mâner alb și flinta grea cu țeavă lată a tatălui său. Se opri, nemișcat, în prag, îl privi pe fiul său întins pe năsălie, înaintă, întinse mâna sa mare și strânse mâinile mortului.

— Toate cele bune, Manoúsakas, zise el, dar te-ai grăbit. Era rândul meu. Mergi cu bine, salută din partea mea lumea de jos. Spune-i că vin și eu.

Zise și șezu pe prag, jos, mult timp, privind. Apoi se ridică și se întoarse, tăcut, cu ochii uscați, înapoi în satul său.

Încet-încet bocetul se potoli, obosiră trupurile, se mângâiară și se liniștiră de oboseală. Iar când se înnoptă de-acum și veni și foamea, unul câte unul prietenii și rudele se strecurau și plecau, se întorceau pe la casele lor să mănânce și să doarmă, ei erau încă vii și a doua zi aveau treabă. Durerea altuia totdeauna e străină, poate chiar să-ți dea o bucurie ascunsă, că nenorocirea l-a lovit pe vecinul, nu pe tine. Și așa rămaseră în casa lui Manoúsakas numai trei, cei mai de încredere apropiați ai lui: primul, fratele său, Fanurios, ciobanul. Al doilea, cumătrul lui, Stratís, un voinic de treizeci și cinci de ani, cu barba țepoasă și creață, cu mijloc subțirel, cu fruntea lată, un prieten de ispravă. Un țăran venetic din Kâsamos, l-a întâlnit în urmă cu cinci ani la bâlciul din Krustallenia, în munții Lasithi, acolo era soarta lui și-i întinsese o capcană; soarta lui era o fată din Sfântul Ioan, care dansa, sufletul său o plăcu și o luă. Manoúsakas îi cunună; apoi, după nouă luni, le boteză și primul odoraș și deveniră și rude. Al treilea, Patasmos ceterașul; acesta era cam sărac cu duhul și trăsnit, nouă fii făcuse tatăl său, iar el era ultimul, scuturătura bătrâneții; sământa nu mai avea putere și l-a scos neîntreg. Dar avea mintea ascuțită, om al furiei lui Dumnezeu, nimeni nu se măsura cu el, când, la bâlci, începeau mantinadele cele iuți. Îți născocea oricând rime cât ai zice pește, știa cusururile fiecăruia sau oful ascuns și-i

apuca teama și groaza pe bărbați și pe femei când, cu cetera lui pe genunchi, întronat în mijlocul horei, ţintea pe câte unul cu ochii lui ascuțiți și deschidea gura să-i scoată mantinada. Burlac, flăcău bătrân, fără griji, unde era bâlci, nuntă, botez, petrecere, hop și el primul și mai bun. Flăcăii se întreceau care să-l ia să-l găzduiască acasă la el, ca să se pună bine cu ceterașul și să nu-i scoată cântec. Îl chema Patasmos, dar îi spuneau și Belzebuth, și Frigăruie, și căpitanul Sfârlează. Cu o zi înainte venise pentru un botez la Sfântul Ioan, îl botezau pe cel de-al treilea copil al lui Stratís, dar a avut parte de-o întâlnire rea, i-a ieșit în cale Charon și s-a oprit; prieten bun fusese cu Manoúsakas, goliseră butoaie de vin împreună, înfulecaseră turme de oi împreună, îl iubea și nu-l înțepase niciodată cu gluma. I-a potrivit deja, încă de alaltăieri, un cântec – cum a luat el în spate măgarul, cum l-a dus în geamie și cum măgarul a îngenuncheat și a început să bată mătănii și să-și facă rugăciunea. Iar toți măgarii din sat s-au zăpăcit văzând minunea, s-au dus toți împreună la hogea și le-a împlinit rânduiala și s-au făcut musulmani… L-a plăsmuit cu mintea lui, l-a aranjat, și venea acum în satul Sfântul Ioan să cânte prima dată la botez noul lui cântec, și să fie acolo prietenul său, Manoúsakas, să asculte și să-și bucure inima. Iar acum… Se aplecă, privi mortul și oftă:

— Nimic, măi, nu e omul, zise el. O bășică. Se umflă, se umflă și dintr-odată poc! Se sparge și se duce dracului! Vreau să spun în Rai… Se corectă el repede, pentru că văzu în fața lui mortul cald încă și se rușină de el.

Stratís lăsă capul în jos și tăcu. Își scutura batista și alunga muștele de la nările și buzele lui Manoúsakas. Fanurios se ridică, o prinse de umăr pe Hristiniá, o săltă în picioare și apoi luă la rând și celelalte bocitoare și le săltă și pe ele.

— Haideți, măi, femeilor, e de ajuns! Mergeți să vă liniștiți, sărmanelor, și-o să stăm noi trei de priveghi.

Femeile scoaseră un strigăt în cor, dădură să se împotrivească, dar ciobanul întinse mâna lui mare, le potoli și le închise în casă. Apoi se întoarse și se așeză la picioarele mortului.

Mult timp cei trei prieteni buni stătură cu ochii pironiți pe cel mort, tăcuți. Fiecare se gândea la altceva: Stratís, la nevasta lui și la catârul pe care l-a cumpărat deunăzi și care s-a dovedit

sălbatic, căci lovește cu piciorul și-ntr-o zi poate să-i omoare vreun copil; Patasmos aranja în minte o nouă poezie, tristă, amesicca adevăruri cu minciuni și înfățișa cum s-a luptat Manoúsakas cu șapte turci la ariile pietroase și a omorât șase, dar ultimul, un trap, i-a înfipt cuțitul în inimă; iar lui Fanurios îi era foame și văzuse în cămara fratelui său, atârnați de tavan, cârnați de porc și-ntr-un colț o damigeană de rachiu. În ajun I Iristiniă copsese, și pâinea de grâu era încă la gura cuptorului și mirosea frumos…
1 Ui Fanurios îi lăsa gura apă, iar el se tot gândea, așa cum stătea cu ochii pironiți pe mort, cum să aducă discuția pe ocolite și să vorbească despre cârnați și despre rachiu.

Va fi fost de-acum miezul nopții, se stârni un vântișor dinspre nord, se clătinară frunzele lămâiului din curte, cele trei frunți rare vegheau mortul se răcoriră; acum, că tăcuseră femeile, se auzi cucuvaia țipând sus, la streașină casei, iar în vecini câinii îl m irosiseră pe Charon și urlau.

Fanurios simțea că-i chiorăie măruntaiele, îl răzbise foamea. Nu izbutea să găsească un fel de-a aduce vorba pe ocolite, așa că vorbi deschis:

— Bre băieți, ce ziceți și domniile voastre? Am ochit destui r oți de cârnați în cămară și o damigeană de rachiu. Bem una mică pentru sufletul răposatului?

— De ce să nu bem? făcu Patasmos și își frecă burta, care începuse să-i chiorăie și lui. Numai morții nu beau. Haide, Fanut ios, Dumnezeu să-ți dea sănătate, du-te în cămară! Ce zici și dumneata, Stratís?

— Dar nu-i rușine? făcu acesta. În fața mortului…

— Una mică și numai una o să bem, Stratís. Să ne întărim, măi băiete, să putem să-l veghem până dimineață. Tot pentru binele lui o să bem… Du-te, Fanurios, în cămară, te rog.

Dar el înhățase deja lumânarea mare care ardea la picioarele mortului, se vârâse în cămară și ieșea ținând în mână un șirag de cârnați și damigeana de rachiu, iar la chimir avea trei stacane de băut apă. Patasmos își suflecă mânecile, tăie doi-trei coți de cârnați, ieși în curte, aprinse focul și începu să-i frigă, și imediat mirosi frumos peste tot.

— Pentru numele lui Dumnezeu, închide ușile, Fanurios, să nu prindă mirosul femeile! făcu Patasmos, aducând pe frunze de lămâi gustarea plăcut mirositoare.

În acest timp Fanurios umpluse cu rachiu stacanele mari. Intrase în cămară și Stratís și adusese o pâine ne-ncepută.

Înșfăcară cănile și ciocniră deget lângă deget, să nu facă zgomot.

— Dumnezeu să-i sfințească sufletul… spuse Stratís.

— Ura, băieți, și să ne fie de bine! făcu Patasmos.

— Beți dintr-o sorbitură, până la fund! spuse Fanurios. Damigeana, măi, Dumnezeu ne-a trimis-o, e plină. Frate Manoúsakas, călătorie bună!

Băură până la fund tustrei, întinseră mâinile lor mari, prădară gustarea, iar Fanurios scoase cuțitul păstoresc și împărți în trei pâinea. Li se deschisese pofta și fripseră și cârnatul rămas, apoi Fanurios intră iarăși în cămară, aduse o brânză moale și își puse damigeana pe genunchi, făcea cinste.

— Să bem în sănătatea văduvei, propuse Patasmos. Mi-e milă de ea, sărmana, o să-i fac o mantinadă.

— În sănătatea ei!

Băură.

— Și în sănătatea căpitanului Mihalis! spuse Stratís. El o să-l răzbune.

— În sănătatea lui!

— Flaideți, bre băieți, să bem, cum se zice, în sănătatea tuturor oamenilor pe care-i cunoaștem, făcu Fanurios. Pentru vii, pentru morți!

Luară la rând rudele, prietenii, părinții morți, vecinii și băură pentru ei, apoi se agățară de marii luptători ai Cretei, Korakas, Hagimihâlis, Kriăris, Daskaloiânnis, și băură pentru ei. Și apoi ajunseră la Arkadi, băură trei cupe mari și în sănătatea ei; după aceea săriră la 1821, băură în sănătatea lui Kolokotronis, a lui Karaiskăkis, a lui Miaoulis, a lui Odysseas Andrutsos…

Damigeana era aproape goală.

— Să bem și în sănătatea Greciei vechi, propuse Patasmos, care avea o spoială de învățătură despre ea.

— Stai calm, zise Fanurios.

— Ei, atunci să cântăm…

— Pentru numele lui Dumnezeu, asta chiar e o rușine! se împotrivi Stratís.

— Încet-încet, murmurat, nu e nimeni să ne audă. Uite, așa.

Și, făcându-se că mânuiește arcușul în aer, începu să cânte încet:

— „Ai uitat totul, dar amintește-ți de un revărsat de ziuă…”

Ceilalți doi reluară refrenul – „haide, haide, amintește-ți de un revărsat de ziuă!”.

— „… când te sărutam și spuneai, e noapte, să dormim!”

— Asta e, măi, mantinada pe care-ai aranjat-o pentru văduvă? Nu te temi, măi, de Dumnezeu? făcu Stratís și-i astupă gura. Nu știi cântările lui Dumnezeu?

— Vrei tropare? Cu plăcere!

Se întoarse către mort, își făcu cruce și începu: „Haideți la sărutarea de pe urmă…” Și până să-l spună, începură tustrei bocetul, căzură asupra mortului și-l sărutau și plângeau.

— Frate, frate… mugea Fanurios, căzut cu fața-n jos peste el.

Răsună casa de suspine, se întredeschise o ușă și apăru o femeie cu capul înfășurat în basma, dar Patasmos îi făcu semn mânios și femeia dispăru.

Se săturară de plâns, stăteau acum tustrei în picioare dinaintea mortului și-l priveau. Plânsetul îi ușurase; simțeau tustrei o lorță proaspătă înlăuntrul lor, reînnoită cu rachiu, cu gustărică, cu plânset. Fanurios își scuipă în palme:

— Bre băieți, spuse arătând din ochi mortul. Îl sărim?

— De ce să nu-l sărim? strigară într-un glas Stratís și Patasmos.

Își ridicară pantalonii largi să nu-i încurce la picioare, le înlipseră tivul la cingătoare, apucară de năsălie și mutară mortul la ușa dinspre curte, ca să aibă loc să-și ia avânt.

— Eu primul! spuse Fanurios. Pentru că sunt fratele lui.

Se opri la ușă, bătu din palme, își luă avânt și se repezi. Făcu un salt înfricoșător până să ajungă la mort, se lovi tare cu capul de grindă, dar nu-și dădu seama, și căzu în picioare în mijlocul camerei.

— L-am sărit! zise el mândrindu-se. E rândul tău, Stratís!

Își luă avânt și Stratís, cu trupul său chircit și subțire, sări ușor, fără să atingă mortul, și se opri cumpănindu-se pe vârful picioarelor.

— E rândul tău, Patasmos, zise el.

Dar Patasmos se descurajă. Privea năsălia; unde dracu’ au găsit-o atât de înaltă?

— Nu sar, spuse înfricoșat.

— Nu ți-e rușine, măi, căpitan Sfârlează? îl luă la rost Fanurios. Cretan ești tu, sau scarpathiot? Sari!

— Nu sar, îți zic. Eu sunt ceteraș.

— N-ai respect față de mort, ticălosule? E o jignire. Asta e prietenia pe care ai avut-o pentru Manoúsakas? Sari, chiar de-o fi să mori!

Patasmos se scărpină în capul chelios, își aminti cât îl iubea pe Manoúsakas și se învoi.

— Bine, o să sar! zise el și începu să strige hop! hop! ca să-și facă curaj.

Își luă avânt, se repezi, dar, până să ajungă la mort, năsălia i se păru că se ridicase la tavan și i se tăiară genunchii; i se încurcară picioarele în năsălie, mortul se răsturnă, se rostogoli pe jos, și se rostogoli și acesta împreună cu el, grămadă unul peste altul.

— Ne-ai făcut de rușine, zise Fanurios. Hai, șterge-o de-aici!

Îi dădu una și-l aruncă la marginea curții.

— Vino tu, Stratís, ajută-mă!

Adunară mortul de jos, îl înfășurară iarăși în giulgiu, îl înghesuiră în sicriu și-i înfipseră din nou icoana în mâini.

— Haide, frate, că ești mort, nu face nimic, nu te-a durut, spuse Fanurios și mângâie părul și barba mortului.

Se aplecă, luă damigeana, o scurse – mai avea încă puțin rachiu pe fund – și băură. Se așezară apoi iarăși în jurul mortului și-l priveau. Îl priveau și, încet-încet, li se închiseră ochii, își plecară capul în piept și-i luă somnul.

A doua zi, înainte să urce soarele pe bolta cerului, căpitanul Mihalis descălecă în curtea lui Manoúsakas. Purta cămașă neagră, basma neagră, cizme negre, precum Charon. Dădu la o parte femeile, care căzură asupra lui strigând, intră în casă, se aplecă, sărută mortul și stătu mult timp privindu-l. De dimineață vecinele aduseseră mănunchiuri de busuioc, măghiran și izmă și margarete galbene de pe câmpuri și acoperiseră mortul cu ele.

Căpitanul Mihalis se uita la fratele său, nu scotea o suflare. Parcă și mortul, cu ochii deschiși, se uita la căpitanul Mihalis. Femeia lui Manoúsakas, Hristinlă, fiii și fiicele lui și fratele lui, Fanurios, și Stratís și Patasmos și vecinele stăteau împrejur și îi priveau pe cei doi frați, care parcă-și făceau semne și vorbeau tăcuți.

Această mistică întâlnire dură mult, iar apoi, ca și cum căpitanul Mihalis s-ar fi săturat de durere, intră în casă, în

bucătărie, apoi ieși în curte, păși în grajd, atinse boii și iapa fratelui său, apoi urcă în odaie, văzu patul larg și uneltele lui de lucru și icoanele, iar apoi privi pe fereastră căsuțele satului, cu bisericuța Sfântul Ioan în mijloc, iar departe, în față, la poalele muntelui, puternicul sat al tatălui său, Petrokephalos. Căpitanul Mihalis îl aduna de peste tot pe fratele său și-l orânduia în minte.

— Să-ți fie bine, Manoúsakas, frate... Să-ți fie bine, Manoúsakas, frate... murmura el privind, atingând, luându-și rămas-bun de la lucrurile pe care le iubea cel omorât.

Veni preotul, ridicară mortul, femeile se agățară de sicriu, nu voiau să-l lase să plece. Flristiniă căzu grămadă la pământ, leșină, și, până s-o ude cu apă și cu esență de flori să-și revină, convoiul mortuar ieșise deja pe poartă și o luase spre cimitirul înverzit, la ieșirea din sat.

Veniseră din Petrokephalos și din satele apropiate bărbați înarmați, femei îmbrobodite în negru, să-și ia rămas-bun de la stâlpul prăbușit al satului. Nu apăru niciun turc pe-afară în satele din jur în ziua înmormântării, femeile își smulgeau părul, istoriseau faptele bune ale celui omorât și nu se mai săturau de povestit. Bătrânul Síphakas, sprijinindu-se în toiagul său, urma primul, cu ochii uscați, la căpătâiul mortului. El știa ce vasăzică Charon și că nu se cuvine omului și nici nu are vreun câștig să se înjosească rugându-se de el. Acest Charon e un perceptor, un slujitor, și-l trimite sultanul care șade în cer să ia tributul. Așadar mergea în urmă tăcut, neînlăcrimat, lovea cu toiagul în pietre și se opri aspru în fața gropii deschise.

Preotul psalmodie repede-repede ultimele cuvinte de înmormântare, întinse mâna și dădu binecuvântarea – ai fi crezut că dădea dezlegare să se risipească trupul, să se întoarcă de unde a venit, să se facă din nou țărână și apă.

Luă de jos un pumn de țărână și îl aruncă peste el. Coborâră mortul în groapă, se aplecară deodată toți, luară și ei câte un pumn de țărână și o aruncară, de parcă-l loveau cu pietre și-l alungau.

Căpitanul Mihalis înaintă un pas și se opri la marginea gropii:

— Mergi cu bine, frate Manoúsakas, spuse el cu glas liniștit, și ochii îi ardeau, nu puteau să scoată o lacrimă. Mergi cu bine, frate Manoúsakas, și ascultă ce o să-ți spun: nu veni în somnul

meu să mă superi și să mă înfurii. Îmi știu eu datoria, stai fără grijă.

Tăcu o clipă, se gândi, dar nu găsea nimic altceva și spuse din nou:

— Îmi știu eu datoria, stai fără grijă. Dar ai răbdare!

Deodată inima i se zvârcoli și scoase un strigăt:

— Rămâi cu bine, Manoúsakas!

Spuse și, înainte să se sfârșească ceremonia, se întoarse singur-singurel la casa lui Manoúsakas și încălecă pe iapă. În clipa aceea apăru la poartă, în fugă, fiul cel mare, Thodorâs.

— Ce ai să-mi poruncești, unchiule? întrebă el și apucă frâul iepei.

Căpitanul Mihalis se aplecă și îl privi.

— Cum să mă răzbun, vreau să spun, făcu fiul.

— Câți ani ai?

— Șaptesprezece!

— Stai în cuibul tău!

Dădu pinteni iepei și o porni pe drumul cel larg spre Megalo Kastro.

VII

Cu bucuriile și spaimele oamenilor și cu Patimile lui Hristos trecu aprilie, începu mai, cu zile scăldate în soare, cu strălucitorul său cortegiu vesel – bostănăriile și cireșele, spicele pârguite și cele dintâi, primele care lucesc! Se lăsară arșițele, turcii și creștinii asudau, își ștergeau sudoarea și-și făceau vânt ca să se răcorească, Nourís zăcea încă în patul lui și gemea, iar Manoúsakas era cuibărit în inima căpitanului Mihalis și o apăsa în fiece colțișor. Tulburat, Megalo Kastro fierbea mocnit. Fruntașii creștini se întruneau noaptea la Mitropolie, să se sfătuiască ce cale vor lua grecii, beii și hogii porneau ziua în amiaza mare spre conacul pașei, să se sfătuiască cum să-i mănânce pe greci. Creta atârna iarăși de un fir de păr.

Cu acestea și cu unele ca acestea se apropia și sfârșitul lui mai, iar într-una dintre ultimele lui zile, pe 29, în zorii tulburi se auzi clopotul bătând trist; creștinii săriră din somn, știau ce zi este aceasta, grea pentru creștinătate, și porniră. În mijlocul bisericii, o tavă mare cu colivă; în dreapta și-n stânga, două lumânări mari cu funde negre de crep. Pe pojghița subțire de zahăr cu care era acoperită coliva însemnaseră cu migdale cojite și cu scorțișoară numele mortului: CONSTANTINOS PALEOLOGOS. Într-o asemenea zi funestă, în asemenea zori de zi negri l-au omorât și agarenii au cucerit Constantinopolul.

Creștinii stăteau în jurul tăvii cu colivă și ascultau slujba. Auzind dis-de-dimineață clopotele triste, veniseră toți castrioții de vază: cei trei fruntași, căpitanul Eliás, Hagisáwas și Hrysobourboulas; împreună cu ei și căpitanul Polyxinghis, kir Harâlaos, piticul, kir Idomenéas, cărturarul, căpitanul Stephanâs, medicul Kasapâkis și kir Aristotelis, spițerul. În spatele lor plevușcă grasă, Dimitrós Pitsokolos, Krasoghiórghis, Mastrapás, Kaiambis,

Ventuzos, Phourogatos, Bertodóulos și sior Paraskevâs, bărbierul. Și mai în spate încă, plevușcă cea mai slabă din Megalo Kastro, lume multă.

Chiar și căpitanul Mihalis venise, dar n-a intrat în biserică. Stătea în fața pronaosului, cu cămașa neagră, cu inima neagră, cu privirea întunecată. Din ziua în care s-a întors de la înmormântarea fratelui său, nu mai scotea o vorbă. Sângele îi fierbea mocnit, mintea îi născocea mii de tertipuri, deschidea mii de gropi, să cadă înăuntru câinele de Nourís și să-l răzbune

pe cel omorât în chip nedrept. Nu-l mai ținea ca frate de cruce, sângele s-a făcut apă, s-a rupt firul roșu care-i lega. Totuși, aflase că și el fusese rănit greu și că zăcea pe moarte la conacul său. Așadar căpitanul Mihalis l-a trimis pe Aliagás să intre în conac, să spioneze, să-i tragă de limbă pe slujitorii lui și să afle: zace într-adevăr în pat, este într-adevăr rănit greu? Și să vină înapoi să-i spună. Iar Aliagás, în aceeași zi, s-a întors cu limba scoasă și i-a adus vestea:

— Într-adevăr, căpitane, e greu rănit, sărmanul.

— Unde, măi? Ai aflat?

— La boașe, căpitane. Fratele tău, se pare, a apucat să-i înfigă cuțitul între picioare. I-a pus balsam și feșe muiate-n ceară Mustafa-babă, dar încă-l sfâșie durerea și mugește zi și noapte. L-am auzit și eu, căpitane, din poartă.

Căpitanul Mihalis se posomorî. Cât timp era bolnav, nu putea să-l atingă. Trebuia neapărat să aștepte până se va însănătoși. Dar până când? Se grăbește!

În fiecare noapte se gândea la aceste lucruri, iar astăzi, în zorii zilei, auzi clopotele bătând trist și se ridică.

— Să mă duc la biserică, zise el. Tâtyros o să țină o cuvântare, se pare. O să ne facă de râs.

Se îmbrăcă agitat și porni spre biserică. Își coborâse ciucurii cealmalei peste ochi, nu voia să vadă și să salute pe nimeni. Poate gălbejitul ăsta, învățătorul, să înțeleagă ce înseamnă luarea Constantinopolului și vitejia și măcelul?

Sprijinit de fereastra pronaosului, privea în biserică tava mare cu colivă, împrejur norodul, iar în mijloc pe mitropolitul foarte înalt, îmbrăcat de sus până jos în negru, cu camilafca înfășurată într-un lung acoperământ tot negru. Biserica era un mormânt boltit, luminat de lumânări, vuind, un trup uriaș era întins de la o margine până la cealaltă și cuprindea întreaga biserică, iar un popor bocea deasupra lui.

Deodată psalmodiile conteniră și mitropolitul se întoarse și îi făcu semn lui Títyros. Căpitanul Mihalis tresări, își șterse fruntea, care-i asudase într-o clipită, și deschise ochii mici, rotunzi, privind. Îl văzu pe fratele său cum urcă într-o strană înaltă, alături de tronul mitropolitului, și cum scoate din buzunarul de la sacou un mănunchi de hârtii. Inima căpitanului Mihalis se ghemui și aștepta. Învățătorul începu să vorbească. La început se bâlbâia, tușea, tremura și glasul nu i se auzea,

dar încet-încet s-a încălzit, gâtlejul i s-a întărit, turnurile Constantinopolului luară chip în aer, răsunară, numai tânguire și mânie, clopotele Sfintei Sophia, izbucni în biserică ultimul asalt scris de soartă… Șanțurile Constantinopolului se umplură ochi de sânge, un vițel putea să înoate în ele; împăratul Constând nos făcu semn deasupra tăvii cu colivă, toți îl văzură aievea, plin de sânge, în fumul de tămâie, și apoi dispăru pe Ușile împărătești.

Căpitanul Mihalis își șterse ochii, căci i se umeziseră pe neașteptate. Îl privea pe fratele său. De unde a găsit atâta ardoare Títyros? Cum încăpea în ochelarii și în pantalonașii aceștia și în cocoașa lui un suflet așa de mare? Iar când Títyros se întoarse către icoana Preasfintei Fecioare de la catapeteasmă și întinse mâinile și-i strigă: „Nu plânge, Sfântă Stăpână, nu plânge, după ani și ani, iarăși va fi al nostru!”, mitropolitul deschise brațele și Títyros căzu la pieptul lui și plângeau amândoi. Poporul roi în jurul lor și începu și el cântecul de jale.

Títyros se rezemă de strană, își șterse ochelarii și se întoarse să vadă dacă, între femeile care stăteau în spatele bărbaților, venise și femeia lui, Vanghelió, să-l asculte. Dar n-o văzu și se grămădi în strană.

Se sfârși liturghia și căpitanul Mihalis se apropie de fratele său.

— Nu ne-ai făcut de rușine, zise el.

Títyros nu se potolise încă, turcii călcau înlăuntrul său și prădau Constantinopolul. Se întoarse și se uită la fratele lui, nu auzise.

— Ce-ai spus, Mihalis? întrebă el.

— Nimic! răspunse acesta.

Făcură câțiva pași. Învățătorul era obosit, se întorcea încet, fără poftă, acasă la el. Căpitanul Mihalis întorcea ochii pe furiș, îl privea – cum se topise din ziua în care s-a însurat, cum i-a crescut cocoașa, iar picioarele începuseră să i se strâmbe.

— Cum o duci acasă la tine? spuse coborând glasul.

Títyros nu răspunse imediat, dar auzi ce-l întrebase fratele său și-ntr-o clipită Constantinopolul dispăru, prăbușindu-se în mintea lui, iar sfânta flacără se stinse în el.

— Asta nu e viață, Mihalis, răspunse peste puțin timp.

— De ce? Ce-ți fac?

— Nimic. Nu-mi vorbesc, nu mă jignesc, tac. Mă privesc amândoi și tac. Iar când întorc spatele îi aud cum râd.

— Nu ești stăpân în casa ta? Ce bărbat ești tu? Alungă-l!

— Dacă-l alung, o să plece și ea.

Tăcură amândoi. Ajunseră de-acum în fața casei lui Títyros și căpitanul Mihalis se opri.

— Sunt înăuntru amândoi? întrebă el.

— Da, nu se despart. N-a vrut el să meargă la biserică, n-a mers nici ea… Viață e asta, frate Mihalis?

Glasul lui era plin de mâhnire, iar căpitanului Mihalis i se făcu milă.

— Ascultă, învățătorule, o să intru și o să ți-i joc pe-amândoi pe tipsie.

— Pentru numele lui Dumnezeu, zise învățătorul îngrozit, nu face asta, sunt pierdut! Mai lasă, ai răbdare, am și eu – și-o să vedem.

— Ce-o să vedem?

— O să vedem… răspunse iarăși acesta și întoarse ochii în altă parte.

Se apropie de poarta sa și luă ciocanul să bată.

— Ce? Nu ai cheie? făcu uimit căpitanul Mihalis.

— Nu, nu mi-au dat. Să bat, zice, să-mi deschidă.

Căpitanul Mihalis înșfăcă ciocanul din poartă, îi dădu una, îl scoase și-l aruncă în mijlocul drumului.

— Mâine să aflu că ai cheie! spuse el și porni, pășind apăsat, spre intrarea portului.

La prăvălia sa îl aștepta căpitanul Polyxinghis. Venise îndată după slujba de pomenire, să-i vorbească, dar era prea încurcat lucrul pe care l-ar fi avut de destăinuit și stătea pe scaun ca pe ghimpi. Din când în când sărea ca ars, ieșea, făcea câțiva pași și se întorcea, gânditor. Trimise pe Harftos să-i comande o cafea, aprindea și stingea țigările, torcea și desfira în minte discuția, de unde s-o înceapă și cum s-o poarte cu căpitanul Mihalis, să nu-l apuce furia. Îl iubea și-l respecta și nu voia să piardă prietenia lui, ci se străduia deja s-o întărească chiar mai mult, de aceea a și hotărât să vină astăzi să-l găsească și să-i vorbească. Își pusese chiar o fâșie de crep negru la fes, ca să arate că poartă și el doliu pentru uciderea cuscrului său, Manoúsakas.

— Haide, bre Harftos, dă o fugă până acasă, poate e pe-acolo

unchiul tău, și să-i spui…

N-apucă să termine vorba și apăru în prag căpitanul Mihalis. Sângele încă-i fierbea de căderea Constantinopolului și de cuvintele aprinse ale lui Títyros, dar încă și mai mult pentru că nu-i dădeau fratelui cheie de la poarta casei lui.

Îl zări pe matinalul musafir neașteptat și fața i se întunecă, dar nu-i arătă asta.

— Bună ziua, căpitane Polyxinghis, zise el.

— Bine te-am găsit, căpitane Mihalis.

Căpitanul Mihalis își aruncă cealmaua, își scoase pieptarul și se așeză. Luă un catastif de pe masă și își făcu vânt cu el. Tăcea.

— Arșiță, făcu căpitanul Polyxinghis, începând să-l apese tăcerea.

Celălalt nu vorbi. Își scoase de la brâu tabachera și porni să-și răsucească o țigară, încet, plictisit, ca și cum n-ar fi vrut să termine niciodată. Căpitanul Polyxinghis își aruncă țigara și tuși, apropiindu-și scaunul.

— Căpitane Mihalis, zise el, am venit să-ți vorbesc.

— Ascult.

— Te implor în numele vechii noastre prietenii, căpitane Mihalis, ascultă-mă cu răbdare. Trebuie să iau discuția de la început, ca să înțelegi.

— Ascult, spuse din nou acesta.

— Am încercat și altădată să-ți spun două vorbe, dar tu ai luat foc imediat și nu m-ai lăsat să sfârșesc. Acum e musai. Ai răbdare, frate, să asculți.

— Ascult, îți spun. Lasă înfloriturile. Ce ai de spus, spune deschis, nu broda floricele.

— Haritos, mergi, băiatule, să-mi iei tutun și foiță de țigară, zise căpitanul Polyxinghis ca să-l alunge pe puștan, care se cățărase pe un colac de frânghie și-și ciulea urechile lui mari.

Haritos se rostogoli fără chef de pe colacul de frânghie și plecă să-i facă voia.

— Am venit să-ți vorbesc, căpitane Mihalis… începu Polyxinghis, dar se opri iarăși.

— Spune, hai.

— Despre Emine…

Căpitanul Mihalis sări de pe scaun, se duse până la ușă, privi spre port, dar nu văzu nimic. Numai un nor negru și fulgere

mute care-l spintecau, iar apoi fumuri, ca și cum ar fi ars Megalo Kastro. Intră iarăși în casă, cu ochii tulburi, iar glasul îi ieși răgușit, sălbatic din gâtlejul sugrumat:

— Fără discuții necuviincioase, căpitane Polyxinghis, știi bine că nu-mi plac. Necazurile din dragoste și vorbele despre femei sunt treaba ta, nu a mea. Ai venit în prăvălia mea, nu pot să te alung, dar schimbă vorba.

— Nu e necuviincios ce am să-ți spun, căpitane Mihalis. Nu lua iarăși foc, lasă-mă să termin. Eminé vrea să se creștineze.

Întâmplător pe tejghea era o migdală uscată, iar căpitanul Mihalis o luă, o zdrobi între degete și o făcu praf. Gâtlejul i se înăbușea.

— Dacă tu ai fi catolic, ea ar vrea să se catolicizeze. Dacă tu ai fi iehovist, să se iehovizeze. Măi, vrei să-ți bați joc de botez?

— Vrea să se creștineze și-o s-o iau de nevastă, continuă, stăpânindu-și mânia, căpitanul Polyxinghis.

— Nevastă?

Dădu una și scoarța groasă a catastifului pe care-l ținea în mână se făcu bucăți.

— Să fie cu noroc! spuse în cele din urmă cu răutate și scuipă jos, ca și cum îl apucase scârba.

Căpitanul Polyxinghis își scoase fesul, de parcă i s-ar fi umflat dintr-odată capul și fesul îl strângea și îl mototoli pe genunchi. Se uită la căpitanul Mihalis, a cărui față se înverzea, se roșea, se înnegrea, de-ai fi crezut că crapă. „Oricât ai lovi cu colții, Mistrețule, se gândi el, n-o să-ți treacă. Să crăpi, dar ce am de spus, vrei, nu vrei, tot o s-asculți.“

Căpitanul Mihalis se ridică în picioare, ca și cum ar fi vrut să-i spună musafirului că e timpul să plece. Dar acesta nu se mișcă.

— Am venit să te rog să-mi fi naș, căpitane Mihalis.

— Eu?

Își apucă barba în pumn:

— N-o să-mi fac eu barba de rușine, căpitane Polyxinghis! Pune-l naș pe Efendina Baligă, el ți se potrivește!

Căpitanul Polyxinghis sări ca ars, nu mai putea să-și înfrâneze mânia. Greu i se păru cuvântul acesta. Își puse fesul pe-o ureche, apucă scaunul pe care ședea, îl ridică și-l trânti de pământ.

— Ei, ai sărit peste cal, căpitane Mihalis. Ești dumneata

bărbat, dar și noi suntem bărbați. Ai luptat tu, am luptat și noi, ai intrat tu călare în cafenelele agalelor, am intrat și eu călare în casele lor. Fudul ești dumneata, fudul și eu. Iar dacă nu râzi niciodată nu-nseamnă că ești și fiară de neînvins. Și dacă eu râd nu-nseamnă că sunt măscărici. Iar când îți vorbesc despre femeia pe care am s-o iau, trebuie să arăți respect.

Căpitanul Polyxinghis tăcu, dar pieptul încă-i clocotea, mânia nu i se potolise în măruntaie.

Sângele căpitanului Mihalis se răscoli ca o vijelie. Avea ochii pironiți în ochii căpitanului Polyxinghis și asculta. Nu ridică mâna să-i astupe gura, ci doar asculta. Și, cu cât asculta, mânia, în loc să-i crească, se potolea. Cu cât căpitanul Polyxinghis își cântărea cuvintele și fiecare vorbă a sa ieșea nefericită și rugătoare, cu cât își apropia scaunul și-l numea frate și-i punea cu grijă înaintea ochilor fesul cu bentița neagră de crep ca să se dea bine pe lângă el, îi venea să-l înșface de grumaz, să-l arunce din prăvălia sa și să-i spună cuvinte grele – muieraticule, desfrăbălatule, Amânță turcească! Dar acum, că îl auzea vorbind cu furie și-l vedea cum se poartă bărbătește, se trezea în el vechea lui frăție cu căpitanul acesta viteaz, se trezeau amintirile, cum se repezea și acesta călare în armatele Turciei și niciodată nu catadicsea să privească înapoia sa dacă-l urmăreau... Cei doi nu semănau deloc, dar îl admira și se prinseseră prieteni. „Tu vrei să eliberezi Creta mugind, eu, cântând”, îi spusese Polyxinghis într-o zi râzând. Dar, îndată ce se sfârșeau luptele, drumurile lor se despărțeau; căpitanul Mihalis se ținea departe de el și nu-l plăcea; îl numea cap sec, hahaleră și măscărici. Însă, acum, că-l vedea cum saltă capul în fața lui și cum îl înfruntă, i se aprinse din nou în minte războiul, se înteți din nou vechea sa prietenie, întinse mâna și îl prinse cu două degete de pieptar.

— Căpitane Polyxinghis, spuse el, ești viteaz, știu. Mergi cu bine, nu vreau să mă pun cu tine.

— Nici eu, căpitane Mihalis, făcu Polyxinghis. Dar uneori nu știu cum se face că mă scoți din sărite.

— Mergi cu bine, spuse din nou căpitanul Mihalis, și domol, cu tact, trăgându-l cu două degete de pieptar, îl duse spre ușă.

— Mă alungi? făcu căpitanul Polyxinghis și călcă împotrivă, căci nu voia să plece.

Un cuvânt greu de rostit îi ardea pe buze.

— Mai am de spus încă un cuvânt, căpitane Mihalis. Un cuvânt, altfel nu plec.

— Spune, dar repede.

— Eminé m-a trimis, însăși Eminé m-a trimis să te întreb dacă ai, cumva, bucuria să ne fi naș.

— Însăși E… făcu căpitanul Mihalis și se opri – îi fu scârbă să-i pronunțe numele.

Acum apucă cu toată mâna pieptarul căpitanului Polyxinghis. Glasul îi răgușise brusc.

— Ajunge! Ajunge, îți zic. Să nu spui un cuvânt mai mult!

Erau de-acum la ușa prăvăliei.

— Să dea Dumnezeu să te căiești într-o zi, căpitane Mihalis! spuse căpitanul Polyxinghis ridicând o mână spre cer, care în clipa aceea era alb ca laptele din pricina vipiei.

În aceeași seară, la ceasul în care castrioții zăvorâseră porțile și cinau, o cadână durdulie, cu mers domol, cu umbrela deschisă, bătea în poarta lui Nourís. Într-o clipită arăpoaica, ascunsă în dosul porții, deschise și o luă înăuntru.

— Eminé e încă bolnavă, pesemne, spuseră Fetele Necăjite, care stăteau înapoia celor trei găurele și pândeau. A venit Hamide-mula s-o doftoricească.

În acest timp, în curte, credincioasa arăpoaică mergea înainte, sprintenă astă-seară și bucuroasă. În grădină nu era nimeni, paznicul porții, arapul, plecase deja din zorii zilei la conac să-l păzească pe stăpânul său, și felinarul cu sticlă verde și roșie nu era aprins.

Întuneric, și grădina mirosea a flori și a fructe, iar arăpoaica sărea de bucurie că stăpâna ei a văzut lumina adevărată, că are să se facă creștină și are să meargă în rai într-o zi. Iar dacă preamilostivul Dumnezeu s-ar face că nu vede și ar lăsa-o și pe ea să treacă prin poartă, ar sluji-o veșnic pe stăpâna ei.

Cadâna își aruncă vălul, feregeaua și umbrela pe canapea și de sub ascunzătoarea lor apăru căpitanul Polyxinghis.

— Sus este stăpâna și dorește să te vadă, căpitane. Are, se pare, să-ți spună un lucru să râzi… făcu arăpoaica și se uită nedumerită la căpitanul Polyxinghis.

Astă-seară nu era în apele lui. În alte seri, de cum arunca de pe el hainele de cadână, râdea și glumea și îi aducea când o basma de mătase, când papuci brodați, când o cutie de lucum sau prăjituri ca niște corăbioare. Dar astă-seară mâinile lui

erau goale, iar gura lui era acră și zăvorâtă.

Urcă încet scara – el, care în celelalte seri sălta și pășea câte două-trei trepte – și urmă calea pe care i-o deschidea parfumul de mosc, spre odăița stăpânei. Eminé îi auzi pașii, era întinsă aproape goală pe canapea, zăpușeală mare, deschisese ferestruica dinspre grădină, să intre puțină răcoare, și îl aștepta.

Era nervoasă astă-seară, se tot răsucea pe perne, acum ofta, acum râdea, și aștepta. O chinuia un gând – ce răspuns îi va da căpitanul Mihalis, Mistrețul fioros, iar un altul o făcea să râdă – nenorocirea care l-a lovit pe Nourís-bei. Venise însuși Mustafa-babă astăzi de dimineață, cu inima grea, și îi mărturisise: „N-o să mai fie bărbat, se pare. O să aibă încă mustață și barbă, dacă vrea, și păr, dar bărbat nu, n-o să mai fie. A fost ciuntit sărmanul. Din Nourís a ajuns Nourina”. Eminé nu s-a stăpânit și a râs. „Se poate, Mustafa-babă, ca încet-încet să-și piardă părul și să i se subțieze vocea ca a femeii? Și să-i atârne țâțe?” „Poate, răspunse bătrânul, care rămase nedumerit văzând cum râde femeia. Poate, dar femeie nu va fi.” „Sărmane Nourís-bei, viteazule, muieraticule, leu al Turciei, unde-ai ajuns! făcu Eminé. Nici bărbat, așadar, nici femeie. Nici nu va însărcina, nici nu va fi însărcinat. Catâr!” Râse iarăși. Mustafa-babă o privi și se înspăimântă. Își luă desaga și plecă, și, în timp ce trecea prin grădină, își scuipă de trei ori în sân.

Căpitanul Polyxinghis stătea acum în fața ei.

— Bine ai venit, căpitanul meu, Luceafărul meu! făcu Eminé și-și desfăcu înmiresmatele ei brațe asudate. Bine ai venit, bărbatul meu! Te așteptam astă-seară ca pe un trandafir pe batistă. Am să-ți spun o veste, să mori de râs.

— Am și eu una, spuse Polyxinghis și se întinse alături de ea.

O îmbrățișă și mirosi sânul ei dezgolit, adânc, mult timp.

Simțea trupul ei cald, înmiresmat, de femeie, cum se topește, cum se face abur și cum pătrunde în el. Într-o clipită uită grijile și tristețile toate și lumea dispăru. Dar era prea greoi, prea gras, crăpa femeia avându-l deasupra ei, iar Eminé îi luă capul în mâini și îl privi cu hotărâre, dar și cu tandrețe.

— Întâi s-aud vestea ta, zise ea. Când ai intrat, erai posomorât. Refuză?

Bărbatul se desprinse din brațele femeii, lumea își reluă chipul, reveniră grijile.

— Refuză.
— Blestemat să fie Mistrețul! Și de ce?
— Nu spune. Asta L-a văzut pe Dumnezeu și nu s-a temut de El. A sfâșiat un registru pe care-l avea pe-acolo și pe urmă m-a înșfăcat de pieptar să mă scoată afară din prăvălie. Dar m-au apucat și pe mine dracii și l-am muștruluit bine. Dă-i și el, dă-i și eu, o boabă nu i-am rămas dator.
— Nu e de ajuns, nu e de ajuns! strigă Eminé lovind tare în podea cu călcâiul ei vopsit cu cârmâz. Nu, Polyxinghis, nu e de ajuns. Trebuia să-l omori!
Căpitanul Polyxinghis se înfioră:
— Să-l omor? făcu el.
— Da, da, să-l omori. Asta înseamnă bărbat. Un singur cuvânt greu de ți se spune, tu nu răspunde cu vorba. Asta fac femeile. Bărbații omoară!
— Pe căpitanul Mihalis?!
— E Dumnezeu? E o fiară și te temi de ea? Păi nu ți-e rușine?
Își prinse cămășuța, trase o dată și o sfâșie de la gât până la pântece. Pieptul îi străluci în lumina lămpii, tare, drept, iar nădușeala îi curgea șiroaie printre sâni.
— Uite, așa, de sus până jos, să-l spintec, Doamne! murmură ea și o apucă deodată plânsul.
Căpitanul Polyxinghis se sperie, dădu s-o îmbrățișeze, s-o potolească, dar ea întinse cu putere brațele și nu-l lăsă să se apropie. Se ghemui într-un colț și se încolăci ca o fiară. Nu mai plângea. Un râs sec, ascuțit îi zgudui trupul.
— Polyxinghis, zise ea și lovi îndârjită cu pumnul în perete. Polyxinghis, mi s-a făcut scârbă de Nourís din ziua în care l-am văzut pe căpitanul Mihalis spărgând cu două degete paharul de rachiu, iar Nourís nu putea. Ai grijă să nu mă scârbesc și de tine. Vreau ca bărbatul care mă îmbrățișează să nu aibă pereche.
— Nu vreau!
— Nu poți!
— Nu vreau! spuse din nou Polyxinghis și bătu cu piciorul în podea.
Fața i se înfuriase, iar ochii i se înfigeau în Eminé ca niște cuțite.
— Nu vreau!
Femeia îi văzu furia și se bucură. Un miros greu de bărbat se

revărsă din trupul asudat și mâniat al căpitanului Polyxinghis, iar nările lui Eminé fremătară vesele.

— Căpitanul meu, zise ea, viteazul meu, bate din picior, mânie-te, mânie-te, așa îmi placi!

Spuse, și-și desfăcu brațele.

Se afundă la sânul lui Eminé, împreună cu căpitanul Polyxinghis, și lumea toată; iar când bărbatul se ridică cu ochii obosiți, cu părul ud leoarcă, era de parc-ar fi apărut dintr-odată cu răsuflarea tăiată din străfundul unei mări întunecate.

— Dragostea mea, bărbatul meu, viteazul meu… gângurea I mine și-i mângâia ușor coapsele păroase, liniștită.

Întins, căpitanul Polyxinghis își sprijinea spatele de perete și își privea femeia, cu ochii întredeschiși, cu adâncă mulțumire. Auzea vuietul orașului, câinii care lătrau, îndepărtate cântece populare de dragoste de la noctambulii loviți de iubire și se uita printre gene cum îl mângâie Eminé. „Nu există altceva în lumea cea de sus, gândea el, nu există altceva decât femeia…”

Și așa, sărutat și săturat cum era, se bucura că s-a întâmplat să fie bărbat și că exista femeia aceasta, iar sânul ei, gura ei, pântecele ei se potriveau desăvârșit, așa le-a făcut Dumnezeu, cu sânul lui, cu gura lui, cu pântecele lui. Zâmbi mulțumit și îi mângâie femeii lui brațele tari, ca turnate.

— Eminé, zise el, nu te necăji, o să găsim noi alt naș, și mai bun. Numai să-ți amintești bine de cele câte te-am dăscălit eu despre credința noastră. Sigur o să te întrebe popa și trebuie să știi să-i dai răspuns.

— Nu te-ngrijora, bărbate, făcu turcoaica chicotind. De-acum toate tainele le joc pe degete. Intreabă-mă și-o să vezi.

Râse și căpitanul Polyxinghis:

— Atunci hai să zicem că eu sunt popa Manolis și tu, turcoaica cea inițiată care a venit să se boteze. Nu râde, adună-ți mintea. Eu o să te-ntreb și tu o să răspunzi.

— Mi-am adunat mintea, întreabă. Dar lasă-mă să te mângâi, te supără?

— Nu, nu mă supără. Mângâie-mă și fii atentă la ce te-ntreb: Crezi în Dumnezeu?

— Cred și mă închin harului Său.

— Unul este Dumnezeu?

— Oho, aici cred că o să mă-ncurc! Unul este, și trei. Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Tatăl este un moșneag voinic cu barbă albă

și are la picioarele Sale, și se sprijină pe el, un scaun de nori. Fiul este un voinic trandafiriu, frumos, cu mustăcioară bălaie ca a ta și cărare în păr, dar nu poartă fes. Ține în mâini o minge.

— Nu e minge, Eminé, copila mea. E lumea.

— E același lucru. Deasupra lor bate din aripi un porumbel. Din aceia care fac tumbe.

— Nu e porumbel, Eminé, copila mea, de câte ori să-ți spun? E Sfântul Duh.

— Noi în țara noastră pe aceștia îi numim porumbei.

— Bine, în sfârșit. Mai departe.

— Par trei, dar nu sunt trei, e unul singur… Nu pricep bine, Polyxinghis, iartă-mă.

— Pe credința mea, nici eu, Eminé. Dar nu face nimic. E de ajuns să crezi. Crezi?

— Cred, de câte ori să-ți spun?

— Atunci, mai departe. Cine-i Hristos?

— Fiul lui Dumnezeu. Am spus, un voinic frumos. A coborât pe pământ și s-a răstignit, ca să mântuiască oamenii. Ce-au (acut? Ce i-au făcut? Ceea ce căuta! Un lucru e sigur, că a fost răstignit, să-i fie de bine, și în a treia zi a înviat și s-a cățărat iarăși în cer… Le spun bine?

— Bine, da! Tu ești bună de mitropolit, Eminé. Te rog, scarpină-mă puțin la gambă, să ai binecuvântarea mea… Deci a înviat, zici?

— Dar am spus, unde ți-era mintea? A înviat, adică, și s-a cățărat în cer, așa, fără frânghie, fără scară, ca un pehlivan în văzduh… Dar un lucru iarăși nu pricep, măi Polyxinghis…

— Ia spune și o să ți-l lămuresc eu.

— Nu era Dumnezeu? Atunci cum de a fost răstignit și a murit? O să spui că doar pentru trei zile. Dar nu e mult și-atât? Trei zile deci nu a existat Dumnezeu?

— Ba am avut pe Tatăl și pe Sfântul Duh.

— Dar aceștia trei nu am spus că sunt unul? Așa că au fost răstigniți și au murit împreună tustrei și lumea a rămas trei zile (ară Dumnezeu. Ce zici și dumneata?

Căpitanul Polyxinghis se scărpină în cap.

— Dracu’ să mă ia dacă înțeleg și eu, Eminé. Ai răbdare, iar mâine o să-l întreb pe popa Manolis și-o să-ți spun.

Eminé chicoti iarăși:

— Mai ai ceva să mă întrebi, părinte Polyxinghis?

Dar ochii căpitanului se aprinseseră de dorință.

— Astă-seară mintea mea a lucrat prea mult, măi femeie, am amețit. Ce-ar fi să lăsăm la o parte cele popești, zic eu, și să ne rostogolim în așternut? Să sting lampa?

— Dar nu mă-ntrebi ce veste am și eu să-ți spun? Ai uitat?

— De unde să-mi amintesc, bre femeie, când tu ai sânul dezgolit și mi se pare că se crapă de ziuă!

Izbucnind în râs, Eminé se aplecă și îi șușoti la ureche.

— Bre, pentru Dumnezeu! strigă căpitanul Polyxinghis și holbă ochii. Vai, sărmanul!

I se făcu tare milă de nenorocirea bărbatului, o asculta pe Eminé cum râde și i se strângea inima. Eminé se ridică în așternut, suflă și stinse lampa.

Dar el, ridicat în capul oaselor încă, se sprijinea de perete cu ochii holbați și privea în întuneric. Privea și se gândea de ce stă agățată lumea asta…

Kir Idomenéas se întorcea, după slujba de pomenire, la conacul său părăginit și mintea îi era departe de Megalo Kastro, în alte timpuri, în alte locuri, departe, între Europa și Asia, în Constantinopol. Era luna mai, somnul de dimineață era dulce, fetele lui Frantzis încă dormeau adânc, și Constantinopolul era pierdut. Constantinos încă lupta călare la Poarta lui Romanos, era în zorii zilei; l-au înconjurat agarenii, iar el a strigat: „Nu e niciun creștin să-mi ia capul?” Ochii lui kir Idomenéas se umplură de lacrimi, se tot poticnea de pietre, pierdu drumul, se încurcă pe străduțe înfundate, se pomeni în port, dar văzu marea și se întoarse.

Astăzi era îmbrăcat în negru, își petrecuse o panglică neagră la pălărie și o alta, mai lată, la braț; purta doliu. Se apropia amiaza, când ajunse la poarta casei sale și intră. Se așeză la masă, o strigă pe Doxaniá, „astăzi n-o să mănânc nici la amiază, nici seara, postesc”, îi spuse el și-o alungă. Luă pana și-o foaie mare de hârtie, oftă și începu să scrie. Astăzi toate literele erau mari și cu cerneală roșie; căci cu cerneală roșie scriau și împărații Constantinopolului, iar astăzi însuși Constantinos Paleologos îi scria reginei Angliei, Victoria:

„Iubita mea verișoară Victoria, sunt patru sute treizeci și șase de ani de când am fost omorât și stau întins sub pământ și aștept dreptate de la regii creștini din lumea de deasupra. Iubită Victoria, până când? Până când…?”

Pe kir Idomenéas îl podidi plânsul și două lacrimi mari picurară și pătară hârtia. Nu mai putea s-o trimită reginei, așa că luă altă foaie și începu iarăși să scrie cu o mână, iar cu cealaltă își ținea batista și-și ștergea ochii ca să nu mai picure… Scria, scria și-și tot ștergea ochii și îi era foame, dar se stăpânea vitejește, ținea doliu și jurase să nu mănânce, să nu bea, să nu fumeze astăzi toată ziua.

Către amurg veni prietenul său Títyros.

Urâtă zi petrecuse și el, iar inima i se umflase și-l sufoca. După ce s-a despărțit de căpitanul Mihalis și a pornit spre casă, și-a găsit femeia și pe fratele ei șezând în curte. Își așternuseră măsuța și-și beau cafeaua cu lapte de dimineață, mâncau ultimii pesmeți de la Paști și râdeau. Le spuse bună ziua, ei îl priviră, nu-i vorbiră, iar femeia lui nu se ridică și nu puse o a treia ceașcă să bea și el o cafea caldă, după atâta osteneală la biserică, și să se înviorezе. Fratele își privi sora, își făcură cu ochiul și se puseră iarăși pe râsete.

Títyros se închise în camera lui. Nu, asta nu era viață, trebuia să ia sfârșit. Astăzi, după cuvântarea lui curajoasă pe care a rostit-o în biserică, a simțit că i se îmbărbătează inima, căci și-a amintit cu câtă vitejie a luptat Constantinos; va lupta și el; e bărbat, o să-l calce în picioare, o să-l alunge pe trântorul ăsta și o să rămână stăpân în casa lui.

— Casa asta e Constantinopolul meu, murmură el, ăsta e agareanul, iar eu, Constantinos. M-a asediat și vrea să mă strivească și să-mi ia casa. Dar nu-l las. Nu, n-o să fiu omorât eu, o să-l omor eu pe el.

Dar îndată ce-i scăpă cuvântul „o să-l omor eu pe el!” holbă ochii îngrozit privind în jur: să nu-l fi auzit cumva. Se apropie de fereastră și se uită în curte; femeia lui, aplecată pe umărul fratelui ei, îi vorbea și se prăpădea de râs, iar chipeșul închidea ochii pe jumătate, încă picotea și căsca și o asculta. Era desculț, cu pieptul gol, nespălat încă, în cămașă de noapte.

Ochii lui Títyros se încețoșară, se retrase de la fereastră să nu vadă și căzu cu fața-n jos, pe pat. „Asta nu e viață… asta nu e viață…”, murmură iarăși și-și mușcă buzele ca să nu înceapă să plângă. Dar dintr-odată sări ca ars. Strânse pumnul, căci își aminti de cuvintele fratelui său – „ce bărbat sunt eu? mormăi el, o să-l calc în picioare!”. Spuse și iute-iute, ca și cum s-ar fi temut să nu se răzgândească, se năpusti pe scară și sări în

curte.

— De ce râdeți? strigă el și-i tremura bărbia. Tăceți!

Femeia lui se întoarse, îl privi și-și puse palma la gură ca să nu izbucnească în râs. Se întoarse și fratele ei, îl privi pieziș și căscă.

— Carevasăzică e interzis râsul, învățătorule? spuse el mahmur.

— Dumitale, leule, nu ți se cade cuvântul, răspunse învățătorul. Aici eu sunt stăpânul!

Bătu din picior și prinse curaj.

— Și vreau și cheia casei. Stăpânul ține cheile!

— Bre, ce ne spui tu, învățătorule? făcu Diamandis și-și întinse piciorul pe scaun.

Ocupa toată curtea. Se întoarse către sora lui și i-l arătă cu degetul mare pe învățător, care stătea în picioare, galben ca ceara, în spatele lui:

— Poftim. A săltat și musca piciorul din spate și a murdărit toată lumea.[61]

Vanghelió nu mai răbdă, își luă palma de la gură și izbucni în hohote de râs.

— De ce râzi, nerușinato? strigă Títyros ieșit din minți și se repezi să-i astupe gura soției sale.

Fratele ei crezu c-o s-o lovească, dădu una scaunului cu piciorul și sări ca ars:

— Mâinile jos, învățătorule, că te mănânc! mugi el.

Ridică pumnul deasupra capului lui Títyros, iar ochii lui umflați și roșii îl pironiră cu ură. Învățătorul simți cum îl scaldă o răsuflare înțepătoare, numai duhoare de țigară și vin, și se făcu mic.

— Pleacă! urlă Diamandis, cu pumnul încă ridicat. Pleacă, să nu te fac praf, Títyre! Auzi tu, obraz de stăpân el, și mai vrea și cheile stăpânul nostru… Să dispari, ochelaristule, prăpăditule, cocoșatule, să nu iau vătraiul să te arunc în stradă!

Spuse, îl apucă de guler, îl zgâlțâi și-l trânti de zid, iar Vanghelió își dezlegase părul ei lung, luase pieptenele de mireasă, din fildeș, și începuse să se pieptene. Se pieptăna și privea, asculta și râdea. Îl admira pe fratele ei, pieptul lui lat, dezgolit, numai păr, brațul lui puternic, ridicat, statura lui de chiparos, și-l privea cu scârbă pe bărbatul ei cel neputincios.

---

61 Zicală grecească.

Títyros scăpă din mâinile cumnatului său și porni spre poartă, dar înainte s-o deschidă se întoarse:

— Asta nu e viață, spuse și se uită la femeia lui. Asta nu e viață, trebuie să ia sfârșit!

— Trebuie să ia sfârșit! strigă și Diamandis, suflând cu furie. Nu mai pot, Títyre, să te văd cum mi te-ncurci în picioare dimineața, la amiază și seara. Casa e mică, nu ne încape pe amândoi.

Se întoarse către sora lui:

— Vanghelió, alege! zise el.

Lui Títyros i se tăie răsuflarea, își pironi ochii spre femeia lui și aștepta. Vanghelió ținea între dinți o panglică verde de mătase și nu se grăbi să răspundă. Își prinse părul cu mâinile, îl legă sus cu panglica, iar pletele îi acoperiseră umerii, căzându-i până la genunchi.

— Nu mă despart eu de fratele meu, chiar de-ar pieri lumea, spuse ea!

— Și-atunci eu…? făcu Títyros c-un picior ridicat.

Vanghelió ridică din umeri. Diamandis râse cu gura până la urechi și își întinse iarăși piciorul pe scaun.

— Ți-a dat papucii, nenorocitule, zise el. N-ai înțeles? Ia-ți tălpășița, învățătorule!

Când a deschis poarta, când a ieșit în drum, de ce se învârtea Megalo Kastro cu el, de ce era cutremur și furtună, Títyros nu poate să-și amintească… își amintește numai că a luat-o pe ulițe și alerga, iar doi școlărei, Thrasáki și fiul lui Krasoghiórghis, l-au văzut și s-au luat după el.

— Se duce să se arunce de pe meterez, zise Thrasáki. Să mergem să facem haz.

O auzise ieri pe mama lui cum îi spunea tatălui: „Treburile nu merg bine, strigătele fratelui tău se aud până aici, de parcă l-ar bate cineva…”, iar tatăl său i-a răspuns: „Dacă treburile nu merg, atunci să se arunce de pe meterez!”

Și-acum Thrasáki, îndată ce-l văzu că aleargă spre port, îl înșfacă pe prietenul său de braț și porniră pe urmele lui.

— Se duce să se arunce de pe meterez. Să mergem să facem haz!

Dar acesta, de cum zări marea, se liniști. Merse înainte pe chei, se așeză pe o stâncă și acolo rămase nemișcat, ceasuri multe, privind întinsul mării… Până când cei doi puștani se

plictisiră.
— N-o să se omoare astăzi, ziseră ei. Degeaba ne-am pierdut timpul.
De-acum le era foame, se făcuse deja amiază și plecară.
Soarele începuse să apună când Títyros coborî de pe stâncă. Rămase uimit; mânia i se potolise, ochii îi erau uscați și inima liniștită. În toate aceste ceasuri în care, neclintit, tăcut, privea marea nu se gândea la nimic; și totuși, în străfundul său, în piept, în rărunchi, sângele îi fierbea; încet-încet se limpezea și lua – sângele, nu mintea – o hotărâre. Ce hotărâre? Títyros nu putea încă să deslușească, dar simțea că luase o hotărâre și de aceea acum, când se ridică de pe stâncă, era liniștit.
— Totul o să meargă bine, murmură el. Eu sunt stăpânul.
Intră pe ulicioarele portului, strâmte, piezișe, trecu prin mahalalele casiotă, ovreiască, malteză, ajunse în mahalaua lui, iar la conacul lui Idomenéas se opri. Se uită în sus; fereastra prietenului său era luminată, probabil aprinsese lampa și scria. „Pesemne că le scrie iarăși regilor, se gândi el. Păcat de scrisori! Să urc să stau de vorbă cu el, poate mă mai liniștesc și se liniștește și el.“
Bătu. Veni bătrâna Doxaniá și se bucură de cum îl văzu.
— N-a pus o îmbucătură în gură de azi-dimineață, zise ea. Îndeamnă-l să mănânce, te rog în numele cununiei tale. Dumnezeu te-a trimis!
Se bucură și kir Idomenéas că-l vede. Tocmai sfârșise scrisoarea, scrisese adresa pe plic, își pusese sigiliul, zeița Athena înarmată, iar a doua zi dimineață scrisoarea avea să plece spre Londra.
— Alții luptă cu pușca, îi spuse prietenului său, arătând cu mândrie scrisoarea sigilată. Noi doi în Megalo Kastro, și chiar și Hagisáwas, deci noi trei, luptăm cu creierul, noi o să eliberăm Creta.
Învățătorul clătină din cap. El nu credea că prin scrieri, prin scrisori și prin cioburi vechi de marmură va fi izbăvită Creta. Căzu într-un fotoliu vechi și găurit, era ostenit, înfometat, fără chef.
— Pe noi cine o să ne izbăvească, Idomenéas? spuse el oftând.
— Cine? Creta, învățătorule, Creta, când o s-o eliberăm noi. Acesta este drumul fericirii noastre individuale, alt drum nu

există. Luptând să izbăvim Creta, ce crezi că facem? Luptăm să ne izbăvim sufletul.

Dar învățătorul tot clătina din cap. Își scosese ochelarii, aplecat, căci se aburiseră de la umezeala mării, și-i ștergea.

Idomenéas se încăpățâna:

— Nu crezi asta? spuse și se ridică înflăcărat. Crezi că există altă cale să găsim fericirea? De fapt, de ce stau eu să vorbesc cu tine? Ești însurat de curând, asta înseamnă amețit. Dar amețeala asta dulce de-nceput o să treacă, și atunci o s-ajungi la vorba mea. Fericire individuală nu există pentru oameni ca noi, află de la mine. Fericiți noi putem să fim numai când luptăm să-i facem fericiți pe toți.

Tăcu. Luă tabachera să-și răsucească o țigară, dar își aminti că astăzi ținea doliu și postea, așa că lăsă tabachera jos. Înlăuntrul său se bucură că a făcut o jertfa pentru mulțime.

— Asta e taina, învățătorule, spuse el, ridicând cu mândrie capul blând, rămas pleșuv înainte de vreme. Asta e taina. Nimeni n-o știe în Megalo Kastro în afară de mine. Poate și Hagisáwas. Mai târziu o s-o afli și tu.

Tăcu iarăși, dar inima îi era încă răscolită și îi dădea ghes. Trebuia – ziua aceasta o cerea, trebuia să vorbească astăzi, să-i spună prietenului său toată taina. De ani de zile o frământa și o păstra înlăuntru.

— De ce crezi că le scriu regilor? strigă el. De ce crezi că stau aici, în conacul ăsta părintesc pe jumătate dărâmat, ca un om pe care l-au îngropat de viu, și strig? Da, da, m-au îngropat de viu și strig. Nu eu, Creta. Creta strigă, dar ea nu are gură, eu sunt gura ei. Vei spune, necredinciosule Toma: „Degeaba strigi, nimeni nu te aude!” Iar eu îți spun: Niciodată un glas nu dispare, îl vor auzi. Înainte de ureche a fost glasul. Cum tot striga și striga, s-a născut urechea, învățătorule! Toți regii ăștia și puternicii lumii cărora le scriu într-o zi o s-audă. Iar dacă n-o să audă ei, atunci copiii lor și nepoții. Dacă nici copiii lor și nici nepoții, o s-audă Dumnezeu. Pentru asta există, știi, Dumnezeu, ce crezi? Ca să audă… Nu zâmbi, învățătorule. Da, da, știu, toți mă iau de scrântit, merg și aud în urma mea: „Păcat de scrisori!” Lasă-i să spună. Ce-nțeleg ei din Dumnezeu și din Creta și din datoria omului? Eu stau în dărăpănăturile astea și strig, iar Dumnezeu o s-audă într-o zi, o să se aplece din cer, o să vadă Creta, o să se rușineze că a lăsat-o atâția ani în robie, o

să-și ceară iertare de la mine, Idomenéas, și-ntr-o clipită vor bate ca la Paști clopotele

Sfântului Mina și creștinii vor alerga ca scrântiții pe drumuri. Drumurile vor fi așternute cu crengi de mirt și de laur, iar oamenii vor roi prin port să-l vadă pe prințul Greciei, care o să debarce, și se vor săruta și vor striga: „Creta a înviat!

— Adevărat a înviat!”

Își șterse ochii, fiindcă i se umpluseră de lacrimi, și inima i se mai ușură.

Dar învățătorul avea mintea în altă parte, nu-l încălzea flacăra prietenului său.

— Până atunci, Idomenéas dragă, tu și cu mine ne vom fi făcut oale și ulcele, spuse el. N-o să vedem noi învierea asta. O să murim robi.

Idomenéas zâmbi și își privi prietenul cu milă:

— Așadar, încă n-ai înțeles? Dar eu nu am nevoie să văd și să ating libertatea ca să fiu liber. Chiar și în talmeș-balmeșul robiei sunt liber. Gust, cu generații înainte, libertatea care o să vină. Și o să mor liber, pentru că toată viața mea am luptat pentru libertate.

— Nu înțeleg, spuse învățătorul, care avea mintea la femeia lui, la trântorul de frate-său și la cheia casei lui, pe care o cerea și nu i-o dădeau.

— O să înțelegi într-o zi, sigur, îi spuse prietenul. Acum ești încă încurcat în grijile mărunte, iar astea rod sufletul omului. O leoaică e sufletul, iar astea sunt păduchii ei, dar o să scapi de păduchi! spuse și râse de ceea ce tocmai descoperise.

Doxaniá apăru în prag. Idomenéas, întors cu spatele, n-o văzu. Bătrâna îi făcu semn învățătorului despre mâncare. Iar acesta nici că voia altceva. Toată ziua nu pusese nimic în gură.

— Ursul flămând nu joacă, spuse el. Vorbești despre idei mari, dar mie mi-e gândul la mâncare. N-am mâncat de dimineață și toată noaptea am vegheat și-am scris.

— Nici eu n-am mâncat, spuse Idomenéas. Dar ce-i cu asta? Tot un păduche e și mâncarea.

— Dacă lipsește păduchele ăsta, făcu învățătorul râzând, leoaica o să crape.

Idomenéas bătu din palme și imediat apăru Doxaniá, foarte bucuroasă.

— Învățătorul, zice, e flămând, doică. Pune pe tavă ce avem

și adu.

— Cu plăcere! făcu Doxaniá și plecă în fugă.

— O să mâncăm împreună, spuse învățătorul. Eu singur nu mănânc. Reziști la post, dar trebuie să arăți că reziști și la mâncare, pentru că eu cred că și postul, traiul rău și ascetismul tot păduchi sunt!

Cei doi prieteni râseră și astfel, cu jocul și cu râsul și cu gândurile mari, inima li se mai ușură. Sosi tava plină, iar fața zbârcită, blândă a bătrânei Doxaniá strălucea. Erau flămânzi amândoi. Soarele apusese, ziua trecuse, așa că Idomenéas nu-și călca jurământul dacă mânca și el, ținându-i companie prietenului său. Mâncară așadar cu poftă, iar butoiul din casă mai avea și puțin vin vechi și băură.

— Pentru libertate!

— Și pentru timp iară câini!

Cei doi prieteni beau și ciocneau.

De-acum se întunecase bine și învățătorul vedea cu groază cum se apropia ceasul să se întoarcă acasă la el.

— La ce te gândești? îl întrebă prietenul său.

Dar învățătorul nu răspunse.

— Cum e noua ta viață? E ușor de trăit c-o femeie?

Învățătorul se apropie de fereastră.

— S-a înnoptat deja, trebuie să plec.

Trecuse deja luna de miere de când se însurase Títyros, erau aproape patruzeci de zile de când fusese îngropat Manoúsakas. În satul cu grădini întinse, Thodorís, primul său fiu, umbla cu inima neîmpăcată. Mare jignire îi adusese unchiul său, căpitanul Mihalis; vasăzică îl lua drept un țânc care nu poate încă să mânuiască pumnalul și să omoare un turc? „Câți ani ai?

— Șaptesprezece.

— Stai în cuibul tău!” Șaptesprezece ani i se păreau, adică, lucru mărunt căpitanului Mihalis? Era bărbat împlinit, putea să se înjuge cu Roșcovanul, boul lor, și să are ogorul, putea să trântească jos pe câmp o femeie și să-i însămânțeze un copil, putea chiar să se încaiere cu Husein, nepotul lui Nourís, tânărul socotit în Petrokephalos primul viteaz al Turciei, să se lupte cu el corp la corp, să-l trântească la pământ și să-i înfigă cuțitul în gât. „Câți ani ai?

— Șaptesprezece.

— Stai în cuibul tău!”

— M-a jignit unchiul, mamă, îi spunea el astăzi lui Hristinlă, care, afundată în veșminte negre, se dusese la mormântul bărbatului ei, căzuse cu fața la pământ și jelea.

Mâine se vor împlini patruzeci de zile, iar ea mergea în fiecare zi la mormânt, scormonea pământul cu unghiile și-l striga, apoi cădea cu fața la pământ și-ncepea bocetul.

— Ești necopt încă, Thodorís, îi răspunse mama. Lasă-l pe unchiul tău, să-l răzbune el.

— Când? Când, mamă? Mâine se împlinesc patruzeci de zile de la înmormântarea tatei și noi încă mâncăm, bem, dormim și nu ne pasă de nimic. Tu nu-l vezi în somn? Ție nu ți se plânge? Pe mine mă ceartă în fiecare seară.

Își legă basmaua neagră pe cap și privi departe, spre poalele muntelui, cum strălucește alb, scăldat în soare, satul de frunte, Petrokephalos, plin de agale turcești și de raiale creștine. Era înnegrit de soare, cu carne pietroasă, cu genunchi puternici, avea obrajii presărați c-un puf des, ici-colo cu fire de păr groase, negre și crețe, iar pieptul îi era deja tot acoperit de păr des. Trăia sus la munte împreună cu oile și cu berbecii tatălui său. Rar cobora în sat să vadă oamenii, dar de anul trecut începuse, pare-se, să simtă un alean stând singur-singurel pe munte și cobora în fiecare duminică și mergea la biserică să vadă femei. Sângele îi fierbea deja. Din ziua omorului nu mai călcase pe munte; îl lăsase acolo pe celălalt frate al lui, pe Costandis, să pască oile, iar el purta cizmele, pieptarul și basmaua tatălui său, îi luase și punga de tutun și baltagul și dădea târcoale pe la stejarul mare din Sfântul Ioan, satul său, și de acolo spre Petrokephalos, posomorât și tăcut.

— Plec, mamă, zise el, înșfacă baltagul și se ridică de pe mormânt.

— Elnde, Thodorís, copilul meu?

— La Petrokephalos. N-ai spus că vrei rodii, să pui mâine pe colivă? Merg să-ți aduc. Are bunicul atârnate de grinzi.

Din brâul său negru se ivea cuțitul tatălui lui, mânjit încă de sânge. Îl desprinsese el singur din mâinile înlemnite ale tatălui său, în ziua în care îl găsiseră omorât sub stejarul mare. Mama lui prinsese să-l spele, dar el n-a lăsat-o, i l-a smuls. „Sângele nu se spală cu apă, mamă, se spală cu sânge”, i-a spus el și l-a vârât așa cum era, cu sângele uscat pe el, la brâu. Din ziua aceea nu s-a mai despărțit de el, iar noaptea îl punea sub pernă

și dormea. „Lasă cuțitul, copile, îi spunea mama. Cât timp îl pui sub pernă, tatăl tău o să-ți vină în somn să te chinuie.

— Asta vreau, mamă, îi răspundea fiul, să mă chinuie...” își făcea cruce și vâra cuțitul sub pernă.

Lovea pietrele cu bâta și mergea.

— Cu grijă, Thodorís! îi strigă mama, privindu-l cum urcă bărbătește muntele și cum mișcă din loc pietrele. Cu grijă, Thodorís, să ai binecuvântarea mea.

Dar el se abătuse de la drum și dispăruse. Un iepure sări dintr-un tufiș, Thodorís aruncă bâta după el, îi încurcă picioarele și de la prima azvârlitură îl aruncă jos, apoi se repezi, îl apucă de picioare, îl izbi de pietre și-i zdrobi capul.

— O să-l duc peșcheș bunicului, zise el. Îi place mult vânatul, încă are toți cei treizeci și doi de dinți în gură și poate mesteca.

Ținea iepurele de picioare și mergea. Fluiera mulțumit. „Bun semn, se gândea el. Iepurele aduce noroc, așa o să-l prind și pe Husein să-i fac țeasta pulbere pe pietre. Dar el nu-i iepure. Întâi o să ne luptăm. Are putere, câinele! ”

Îl chemase la luptă bărbătească încă de alaltăieri; i-a fluierat, iar acela s-a rupt de ogorul unde vântura și a venit. „Măi Husein, îi face el, poimâine se împlinesc patruzeci de zile de când tatăl meu a fost omorât de unchiul tău Nourís.

— Smoală pe oasele lui!” a spus Husein și a izbucnit în râs. Ochii lui Thodorís s-au umplut de venin. Tremura de mânie și nu putea să vorbească. „Ce holbezi ochii la mine, măi ghiaurule? Ce vrei de la mine, de mă fluieri? Ai orbit? Am treabă, vântur.

— Dacă ești viteaz, vino să ne luptăm!

— Turc să mor, dacă spinarea ta nu mănâncă pământ!

— Spinarea mea, ticălosule?

— Când poftești? Unde?

— În același loc în care a fost omorât tatăl meu, la stejarul mare, poimâine, când se împlinesc patruzeci de zile. Dis-de-dimineață, să nu ne prindă de veste.

— Aducem și cuțit?

— Aducem.“

Și s-au despărțit. Husein s-a dus să termine de vânturat, iar Thodorís s-a întors acasă, s-a așezat turcește pe prag, a scos de la brâu cuțitul și a dat să-l ascută, dar nu voia să se șteargă sângele, așa că l-a pus iarăși la brâu. Apoi s-a ridicat și s-a dus

și s-a rezemat de stejarul cel mare.

La intrarea în sat, la fântână, o copilă se făcu roșie ca focul îndată ce-l văzu; apucase vasul de toarte să-l ridice pe umeri, dar, cum îl văzu de departe pe Thodorís, se opri și așteptă. Era o fetișcană cu trupul pietros și plinuț, cu ochii prelungi, migdalați și jucăuși, iar sprâncenele băteau în sus, ca un iatagan; semăna c-o sălbăticiune care, auzind zarvă în dosul copacilor, își ațintește ochii, urechile, gâtul și adulmecă.

Thodorís o văzu și el de departe și se făcu și el roșu ca focul.

— Toate-mi merg din plin astăzi, uite-o și pe Phrosáki, murmură el și îi tresăltă inima.

Se uită în jur, nimeni. Fetele se depărtaseră de fântână cu urcioarele lor, iar țăranii treierau, vânturau și făceau grămadă grâul pe ariile lor. În toată lumea, numai Phrosáki, iar pe capul ei, coroană regală, soarele.

I se tăiară dulce genunchii; înaintea fântânii se opri.

— Să fie într-un ceas bun, zise el tremurându-i glasul.

Plecă ochii; deasupra saboților, gleznele fetei străluceau scăldate în soare, subțiri.

Fata îl întâmpină cu curaj și zâmbi jucăuș.

— Unde duci iepurele, căpitane Thodorís? zise ea. Te-ai pus cu iepurii?

— O să mă pun și cu turcii, răspunse tânărul și ridică ochii. Cu iepurii învăț meșteșugul.

Ochii li se întâlniră o clipită, lovitură de sabie. Dar flăcăul se fâstâci și-i lăsă în jos.

Fata astupă urciorul cu dopul și privi sprintenă în jurul său; pustiu.

— Nu ți-e sete, Thodorís? zise ea.

— Mi-e sete, Phrosáki, mi-e sete. Dar cine să-mi dea și mie, orfanul, apă să-mi potolesc setea?

Fata lăsă ochii în jos și nu scoase o vorbă, dar gâtul și urechile i se înroșiră.

Thodorís coborî glasul:

— Mâine e pomenirea de patruzeci de zile a tatălui meu, zise el. Ai să vii s-o ajuți pe mama la colivă? O să vină și alte fete din sat.

— O să vin dacă mă lasă mama, spuse fata.

Iar peste puțin:

— Și dacă nu mă lasă, tot o să vin, dacă m-ai chemat tu. Unul

este căpitanul Thodorís, nu-i ieșim din voie.

Spuse și râse jucăuș, ca să-și ascundă duioșia. Îl privea și îl sorbea din ochi, nopți în șir nu închisese un ochi tot gândindu-se la el, pământ s-ar fi făcut s-o calce, iar acum că-l văzu îl tachina, îl nțâța, de-ar fi putut l-ar fi zgâriat cu unghiile, să-l facă să sufere.

Thodorís își sprijinise bărbia în toiag, privea în jos și se gândea că a doua zi avea să se lupte cu Husein.

— Măi Phrosăki, zise el, dacă o să pățesc vreo nenorocire, o să mă plângi?

— De ce întrebi, Thodorís? făcu fata și se înspăimântă. Pui ceva la cale?

— Ce mă-ntrebi, Phrosáki? Dă-mi răspuns la ce-ți spun eu: dacă o să pățesc vreo nenorocire, o să mă plângi?

Atunci fata izbucni:

— Altceva nu am pe lume, murmură ea, și lacrimile-i curgeau pe obraji. Altceva nu am pe lume, doar pe tine, Thodorís!

— Ei, atunci sigur! strigă tânărul plin de bucurie și ridică bărbia de pe toiag. Atunci sigur, Phrosáki dragă, află asta: nicio nenorocire n-o să se atingă de mine!

Apărură două fete cu urcioarele. Phrosăki își șterse iute-iute ochii, își puse urciorul pe umărul înflorat și se făcu că se uită în altă parte; dar nu-și putea stăpâni bătaia năvalnică a inimii. Iar Thodorís, fluierând, porni către sat legănând în aer iepurele omorât.

A doua zi, duminică, după ce se sfârși Sfânta Liturghie și se făcu pomenirea lui Manoúsakas, popa Grigoris ieși în curte și urcă pe estradă; alături de el, un ciobănaș cu fața negricioasă ținea tava grea cu colivă presărată cu un strat gros de zahăr, cu migdale decojite și boabe de rodii din belșug și cu numele lui Manoúsakas scris cu scorțișoară. Sătenii treceau unul câte unul, întindeau mâna, popa le umplea pumnul și ei murmurau: „Dumnezeu să-i ierte sufletul” și se retrăgeau, își vârau fața în pumn și mâncau lacom, iar mustățile li se umpleau de scorțișoară și de /. Ahăr.

„Când au trecut patruzeci de zile?” „Cum trece timpul, măi!” „Nu trece timpul, trecem noi”, și tot pomeneau harurile lui Manoúsakas și cum l-a văzut, chipurile, bătrâna Katerinio, mama vierului, ieri-noapte că dădea târcoale satului, l-a văzut, zice, și câinele ei și i s-a zburlit părul, a dat să latre, dar gura i-

a rămas căscată și nu poate încă, zice, s-o închidă.

— S-a făcut vârcolac răposatul, zise un bătrân și-și făcu cruce. L-au omorât pe când era în putere și se ține încă, nu vrea să moară.

— Cere sânge, spuse un altul. Ce-o face de-atâta timp căpitanul Mihalis?

Și pe când vorbeau ei astea, iată-ți-l că dă năvală în curte, cu limba scoasă de-un cot, Kokolios, vierul. Ținea în mâini goarna și tremura. Popa împărțise de-acum coliva și coborâse de pe estradă. Ciobănașul, așezat turcește, lingea tava. Popa se apropie de vier, iar gloata se adună.

— Ei, Kokolios, liniștește-te și vorbește. Iarăși vreo veste rea? Milostivească-se de noi Dumnezeu!

— L-au găsit pe Husein, nepotul lui Nourís, omorât!

— Unde, măi?

— Sub stejarul mare.

— Cine?

— Dumnezeu știe. Fierbe tot Petrokephalos, porțile au fost încuiate, creștinii se înarmează. Au întins mortul în curtea geamiei și turcii se duc înarmați, unul câte unul și toți împreună, și i se închină. Trag cu pistoalele. Amenință și vor veni, se pare, să ardă satul Sfântul Ioan.

— Ce-am greșit noi, măi?

— Ucigașul e din Sfântul Ioan, se pare. Din neamul lui Manoúsakas. Îl cer drept jertfa pe Thodorís.

— Să meargă unul la văduvă să-i ducă vestea, porunci popa. Iar Thodorís să plece pe munte. Repede!

Dar Thodorís înhățase deja pușca tatălui său și cele două pistoale de argint, își umpluse desaga cu gloanțe, praf de pușcă și bucate, deschisese lada tatălui, îi desfăcuse fundul dublu, găsise steagul grecesc care era vârât bine acolo, se înfașurase cu el și, grăbit, fără să-și spele sângele de pe mâini și de pe piept, pornise prin munți. A trecut pe la stâna lui și i-a dat porunci fratelui său Costandis – și-a amintit că nu-și luase rămas-bun de la mama lui – și-i spuse să-i dea de știre că e bine și să-i dea binecuvântarea ei. Puse o roată de cașcaval în desagă și porni către Selena, cel mai înalt vârf din munții Lasithi. Acolo avea prieteni păstori, le furase oi de multe ori, îi furaseră și ei și ajunseseră prieteni buni. „O să mă adăpostesc la stânele lor, luase hotărârea Thodorís, și dacă o să trimită

nizami să mă vâneze, o să înalț steagul, o să orânduiesc o ceată de luptători, o să mă pun în fruntea ei și o să strig: Trăiască Unirea!”

Către seară, două agale se opriră în fața porții văduvei Hristiniá. Bătură, nici țipenie! Bătură din nou, de bubui casa, nimeni! Trecu un turc bătrân – fusese după lemne la munte și se întorcea încărcat.

— Bună să vă fie inima, agalelor, zise el. Pe Thodorís îl căutați? A zburat puiul. A plecat pe munte!

— Măsoară-ți vorbele, moș Braime. L-ai văzut cu ochii tăi?

— L-am văzut cu ochii mei, pe Mahomed. Gonea pe munte, ghiaurul, ca o iapă. Mi s-a făcut frică și m-am aruncat la pământ. Când am ridicat ochii, se făcuse nevăzut.

Agalele înjurară, dădură două lovituri de cuțit în poartă și plecară. În drumul lor, jos în valea care desparte cele două sate, o întâlniră pe Katerinio, care îl văzuse pe Manoúsakas ajuns vârcolac; aduna urzici și sparanghel, își umpluse traista și acum se întorcea mulțumită să-i gătească fiului ei. Avea și două ouă, se gândea să-i facă un scrob cu sparanghel.

Cele două agale se aruncară asupra ei și o înjunghiară, iar apoi își șterseră cuțitele de urzicile pe care le adunase femeia și o priviră cum se scălda în sânge.

— Pe uscăciune, e bună și baba, glăsui unul, cel mai tânăr, și râse.

Se răvășiseră toate satele din apropiere, turcii și creștinii se ridicară și începură omorurile. Când găseau un creștin omorât în mijlocul drumului, când un turc îngropat în grădina lui sau aruncat în vreo fântână seacă. Umblau veștile ca scânteile și puneau foc din sat în sat. Ajunseră și la Megalo Kastro.

Într-o amiază, Suleiman, arapul pașei, se îmbăta. Nu se îmbătă de la sine, îl îmbătară agalele și-l porniră prin mahalalele grecești. „Pune-ți puterile să-l dai gata pe căpitanul Mihalis, îi porunciră. Pune-ți puterile, Suleiman, omoară-l! Omoară-l, dacă ești bărbat!” Iar el trase iataganul pe care i-i făcuse cadou anul trecut pașa, la bairam, și se repezi mugind spre casele grecești. Creștinii îi auziră mugetul, își adunară copiii de pe drum și zăvorâră porțile.

— Arapul! Arapul! strigau femeile și se zăvorau bine.

Era amiază, creștinii se întorceau pe la casele lor să prânzească și câți se pomeniră în drumul arapului alergau,

băteau în prima poartă care le ieșea în cale și se vârau înăuntru.

— Iarăși o să ia foc sărmana Cretă! spuneau într-un glas, iar unii oftau, alții se înfuriau și scoteau de la grinzi, unde erau dosite bine, și-și curățau flintele ruginite.

În fața fântânii lui Idomenéas arapul se opri. Se aprinsese de la rachiul băut și de la arșiță, nădușeala îi curgea șiroaie pe frunte, pe gât, pe picioare, așa că se aplecă și puse capul sub șuvoiul de apă să se răcorească. Se bălăcea, se răcorea și mugea ca un bivol. Toată mahalaua tremura. Și, cum stătea aplecat, desluși printre picioare cum apare departe, din jos, la colțul străzii, căpitanul Mihalis. Inhăță iataganul, scoase un strigăt și se repezi.

Căpitanul Mihalis îl văzu și se opri brusc. O clipă dădu să se întoarcă, dar se rușină. În dreapta lui se deschise poarta și apăru despletită Krasoghiorghena.

— Pentru numele lui Dumnezeu, căpitane Mihalis, ce stai? Intră!

Dar el își scosese batista sa lată de la brâu și își înfășură pumnul.

Poarta din față se clătină. Kira Pinelopi era în dosul ei și trăgea cu urechea. Își luă inima-n dinți, deschise poarta mai mult și îi apărură nasul și o parte din gură.

— Vecine! țipă ea. Vecine, intră!

Acum tălpile late ale arapului bubuiau pe pământ și se apropiau. Poarta căpitanului Mihalis se deschise și kira Katerina sări afară.

— Mihalis, căpitane Mihalis, fie-ți milă de copiii tăi! striga femeia și alerga să stea alături de el.

Îl văzu pe arap stând în fața bărbatului ei, uriaș; îi luceau dinții, rânjea, iar ochii i se răsuceau în cap.

— Te mănânc, căpitane ghiaur! mormăi și ridică iataganul.

Căpităneasa se repezi să meargă înaintea bărbatului ei, dar căpitanul Mihalis izbise deja cu toată forța cu pumnul în pântecele arapului. Fiara mugi, se prăvăli jos și cuprinse toată strada de-a latul. Căpitanul Mihalis se aplecă, îi descleștă iataganul dintre degetele amorțite, călcă peste trupul prăbușit și-atunci se întoarse și-și văzu femeia.

— Treaba ta e acasă, zise el. Pleacă!

Înainte căpitanul Mihalis, în urma lui femeia, intrară

amândoi în casă. Căpităneasa îi aduse bărbatului cămașă curată să se schimbe, căci cea pe care o purta era udă leoarcă. Căpitanul Mihalis se schimbă, trupul i se răcori, privi iataganul tăios și zâmbi pe sub mustață, pe ascuns, să nu-l vadă.

— Femeie, zise el, dă-i lui Thrasáki iataganul ăsta să-și ascută creionul cu el.

În aceeași seară doi turcaleți, fiii muezinului, îl bătură la Grădini pe Bertodóulos cel cumsecade și-i sfâșiară pălăria de paie; puțin lipsi să-i ia și pelerina, dar se puse și el pe țipete și-l lăsară-n pace. A doua zi de dimineață, muezinul fu găsit legat de Platanul Mare, gol pușcă, înghețat și vânăt. Îi scoseseră veșmintele și îi lăsaseră numai barba, ca să se-ncălzească, chipurile. Îi astupaseră gura cu saricul lui verde, să nu strige. Când îl găsiră dimineața și-l dezlegară și-l frecționară și-i dădură ceai cald de salvie să bea ca să se încălzească și să vorbească, arătă că doi creștini, unul cu o mustață mare, ca o pisică sălbatică, iar celălalt șchiop, l-au luat la miezul nopții, l-au dezbrăcat, au coborât din platan funia spânzurătorii, l-au legat, au vrut să-i taie și barba, dar n-aveau foarfecă, l-au scuipat și apoi au pornit către port.

Pașa se supără rău de tot îndată ce auzi asta. Dădu poruncă să fie prinși toți șchiopii din Megalo Kastro și-i aruncă în temniță. Îl căutară și pe căpitanul Stephanís, dar nu-l găsiră. Puse gâzii să-i rupă în bătaie, le dădură să bea ulei de ricin ca să vorbească, dar toți șchiopii se purtară vitejește și nu vorbiră. După trei zile pașa se sătură să-i hrănească și să le dea ulei de ricin – vor fi fost vreo treizeci – și le dădu drumul.

Pe Suleiman arapul îl aruncase și pe el în fiare; când a aflat de dezonoarea lui, s-a înfuriat.

— Măi, lepră de arap! urla, îl lovea turbat cu gârbaciul peste față și-i cresta carnea neagră. Măi, ticălosule, ai făcut de rușine dovletul, ghiaurule!

Voia să spună și altele, dar îl înăbușea mânia, i se strâmba gura, lătra și împroșca cu scuipat. Îl aruncă în temniță, îi puse picioarele în butuci de fier și se liniști.

Trecură două-trei zile; dinspre Africa sufla un vânt de miazăzi, erau fărâmate sau rămâneau fără acoperiș casele și se ridica un praf mărunt, fierbinte, le intra în nări, în urechi și-n gură oamenilor. Megalo Kastro fumega învăpăiat. La amiază, câinii scoteau limba stând la umbră, oamenii moleșiți gâfâiau,

iar unii, nemișcați în prăvăliile lor, își făceau vânt cu niște evantaie de paie sau beau șerbeturi răcoritoare. Barbaiánnis, în culmea gloriei, alerga prin arșiță și-și vindea șerbetul cu gheață din belșug. Bătrânelul ăsta obraznic nu se temea nici de arșiță vara, nici de îngheț iarna; vara câștigul îl răcorea, iarna câștigul îl încălzea și fie iarnă, fie vară păstra aceeași temperatură; nici nu-și scotea flanela vara, nici nu-și punea vestonul iarna.

În pepenării se umflau și trosneau harbujii, iar grădinarii cărau și stivuiau în piață, la Platanul Mare și la Trei Arcade munți de harbuji, de pepeni galbeni, de pepeni necopți, de dovlecei dulci. Se pârguiră și primele boabe de struguri în bătaia soarelui și apărură în bazar smochinele timpurii dulci-acrișoare. Pământul rodea mereu, cum să țină zarzavagiii pasul cu el! Stăteau crainici, turci și creștini, în fața fiecărei grămezi și răgușeau strigând și vindeau, când la cântar, când din ochi, mânca și sărăcimea. Când se însera și rămâneau nevândute zarzavaturi și fructe, crainicii băteau din palme și strigau: *„Geaba! Geaba*!”[62] Se repezeau atunci de peste tot copiii, bătrânii și bătrânele sărace, care, când apunea soarele, se adunau în jur, prădau cât putea să ducă fiecare și plecau alergând cu brațele pline.

Îndată ce apunea soarele, se făcea răcoare, răsufla pământul, duios se umplea de umbre Megalo Kastro. Gospodarii vărsau apă prin curți, iar vecinele se adunau când într-o casă, când în alta să stea la taifas. Astăzi, duminică, se adunaseră în curtea Krasoghiorghenei; sărbătorea ziua de naștere a primului ei fiu, Andrikos, care lăcuse o expediție cu Thrasáki s-o fure pe fata lui sior Paraskevăs, pe Pervola. Krasoghiorghena își lăuda fiul pentru că era fiară neîmblânzită și la mânie spărgea farfuriile și o bătea pe Iasemia, slujnica lor. Așadar, de dragul lui făcuse halva din boabe de gris cu multe migdale și își cinstea vecinele. Acestea mestecau mulțumite și spuneau „să-ți trăiască fiul și să fii învrednicită să-l vezi căpitan în munte sau căpetenie în țară, și să ia pe Pervola, zise Mastrapadena râzând, și să-ți umple astă curte în care ședem cu băieți de-alde Krasoghiórghis și cu fete de-al de Pervola”.

Și pe când ele mestecau cu plăcere și glumeau, iată-ți-o că apare în prag, cu ochii umflați ca niște ouă, palidă, cu hainele

---

62 Pe degeaba, pe degeaba! (în turcește).

de casă cârpite și pline de unsori, kira Pinelopi. Îndată ce zări vecinele, o apucară suspinele și începu să țipe. Se ridicară toate, o luară înăuntru, o puseră să șadă, iar Krasoghiorghena îi aduse o vișinată să bea, ca să-și vină-n fire. Iar ea bea, bea și bocea.

— Ce-ai pățit, kira Pinelopi? o întrebară ele. De ce plângi?

Kira Pinelopi, înghițind ultima picătură, țipă:

— Dimitrós… Dimitrós…

— Pentru numele lui Dumnezeu, s-a îmbolnăvit?

— A plecat.

— A plecat? Unde se duce?

— Și-a luat umbrela și a plecat…

— Unde se duce, vecină?

— A luat-o iarăși prin munți…

— Dar de ce? Ce a pățit, kira Pinelopi dragă?

— Ei, necaz… A luat umbrela și a plecat… A mai făcut-o și altădată, mi-a mai plecat. A luat și atunci umbrela și s-a dus, în revoluția din ’78.

— Oho, rău semn, luați aminte la mine, vecinelor! strigă Hrisânthi, sora lui Polyxinghis, și-și lovi genunchii. O s-avem iarăși revoluție, Dumnezeu să m-arate mincinoasă.

— Surdă să fie urechea Necuratului. Nu-l pomeni, vecină!

— Dumnezeu să m-arate mincinoasă, spuse din nou kira Hrisânthi. Cum miroase șoarecele cutremurul și pleacă? Așa și Dimitrós cu revoluția. Uite, și-a luat umbrela și se duce…

— Și nu are nici parale… se smiorcăia kira Pinelopi. Cine o să-i gătească să mănânce și cine o să-l spele și-o să-l cârpească și cine o să-i întindă masa, cine o să-i aștearnă să doarmă? Nu și-a luat decât umbrela. Ce poate să-i ajute o umbrelă? O să mi se-ntoarcă iarăși cu pantalonii găuriți!

— Nu te văicări, vecină, făcu Krasoghiorghena. Eu aproape că sunt scârbită de bărbatul meu, și de vină sunt șuncile de pe el.

Dar nici chip să se mângâie kira Pinelopi! Iar deschidea gura să-nceapă bocitul, dar i-o luă înainte Krasoghiorghena – aduse o farfurioară de halva cu migdale din belșug și i-o astupă.

— Ce face căpitanul Mihalis, vecină? întrebă Krasoghiorghena ca să abată discuția în altă parte. Sunt zile-n șir de când nu-l mai văd.

— E bine, răspunse căpităneasa, bine, cu ajutorul lui

Dumnezeu. Dar pleacă de-acasă la revărsatul zorilor și se-ntoarce noaptea. Nu-i chip să-l vezi!

Oftă încet și nu mai vorbi.

Într-adevăr, căpitanul Mihalis era bine, dar nu-și mai găsea locul. Ca și cum ar fi fost o închisoare, iar el se repezea și rodea gratiile. Încăleca pe iapă, ieșea în galop pe câmpuri, se ducea spre Arcada din Pendevis, se apropia de conaccul lui Nourís, îl privea de departe, dintre măslini și chiparoși, și-i zvâcnea inima de furie.

„Mai stai, mai stai… inimă neroadă, ai răbdare, nu te grăbi. Așteaptă să se-nsănătoșească…”, murmura el și se întorcea.

În fiecare seară, când se înnopta, Aliagás venea plin de praf de la conacul lui Nourís și-i aducea vești:, Astăzi a dat să se ridice, dar l-au sfâșiat durerile și s-a rostogolit din nou în așternut.

— Astăzi s-a ridicat; arapul lui îl sprijinea și l-a scos în curte; eu eram la un colț, în dosul jgheabului, și-l vedeam… Pe credința mea, căpitane, că nu l-am recunoscut. Cum s-a gălbejit ca ceara, cum s-a topit, unde-i sunt obrajii și fălcile și mustața vopsită! S-a zbârcit tot!

— Astăzi a ieșit singur, fără arap, în curte și a stat în pragul porții. M-a zărit, m-am apropiat să-l salut, dar el mi-a făcut semn să plec, că nu vrea discuții. Am plecat.

— Astăzi l-a urcat arapul pe cal și a făcut o plimbare; arapul alerga în urma lui, ca nu cumva să se-ntâmple să-l apuce leșinul și să se rostogolească din șa… Și să vezi, căpitane, calul mergea încet-încet, de parcă ar fi înțeles".

În sfârșit, într-o seară, după zile și săptămâni în șir, Aliagás sosi gâfâind la prăvălia lui Mihalis. Acesta ședea pe întuneric și-l aștepta.

— S-a făcut bine, spuse bătrânelul. Mustafa-babă a plecat aseară de la conac: „Nourís-bei, nu mai ai nevoie de mine, i-a zis. Nu mai ai nevoie de mine; restul e în mâinile lui Allah!” Și a plecat. La chindie beiul a încălecat și a ieșit la plimbare, iar acum arapul nu mai alerga în urma lui.

— Cum e, măi? îmbujorat ca înainte? Vânjos? S-a înzdrăvenit?

— Încă e palid, căpitane, galben ca lămâia. Și trist, nu mai deschide gura. Nu mănâncă, mi-a spus bătrâna lui doică, nu bea, nu doarme, numai oftează. Iar deunăzi, fiindcă bătrâna l-a

întrebat când o să vină cadâna Ernine la conac, el s-a ținut de grilajul scării să nu cadă; l-a apucat leșinul. Se uita la doică, holba ochii, o privea și nu spunea nimic.

— Multe mai vorbești, Aliagás. Haide, du-te!

Dar Aliagás se opri brusc, voia să mai spună și altele, însă șovăia.

— De ce tușești și te scarpini în cap? Mai aduci vreo veste?

Aliagás coborî glasul.

— Se spune, căpitane… începu el și întrerupse iarăși vorba.

— Spune, măi, de-aia te plătesc.

— Se zice că a fost mutilat sărmanul…

— Ce-nseamnă asta?

Își coborî și mai mult glasul:

— Nu mai este bărbat… și cadâna Eminé a aflat de asta…

— Pleacă!

Pe Aliagás îl cuprinse mâhnirea. Împiedicându-se în colacii de frânghie și în tinichele, abia găsi ușa prăvăliei și dispăru.

Căpitanul Mihalis sări ca ars.

— Nu se poate! Nu se poate! mormăia el și umbla de ici-colo, în sus și-n jos prin prăvălie, pe-ntuneric. Asta n-o îndur, nu se poate!

Nu credea că un bărbat poate să pățească o asemenea nenorocire.

— Nu se poate! Nu se poate! spunea el și tot repeta și-și mușca mustața îngrozit… Și dacă se poate? Dacă e adevărat? Cum poate să se răzbune pe un asemenea schilodit? Ce răzbunare? Ce mai înseamnă moartea pentru el de-acum?

Și luă deodată o hotărâre:

— O să mă duc să văd chiar eu și să judec.

Lăsă să treacă încă vreo câteva zile. „Să se întărească mai mult, se gândea el, să i se lege de tot rana, să revină la puterea lui de-altădată.” Și într-o duminică încălecă pe iapă și porni către Arcada din Pendevis. Câmpul era secerat, viile, încărcate de struguri, cerul ardea deasupra.

— Seceriș, culesul viilor, război… murmura el. Seceriș, culesul viilor, război, sărmană maică!

Și în gând îmbrățișă cu durere Creta. O iubea ca pe o ființă vie, caldă, care avea gură și striga, ochi și plângea, și nu era făcută din pietre și lut și din rădăcini de copaci, ci din mii și mii de strămoși și mame, care nu mor niciodată, ci trăiesc și se

adună în fiecare duminică la biserici și se răzvrătesc mereu, desfășoară din morminte un steag uriaș și o pornesc prin munți. Iar aplecate ani în șir peste steagul acesta, mamele nemuritoare au brodat cu părul lor negru-abanos sau cărunt sau alb ca neaua cele trei cuvinte nemuritoare: LIBERTATE SAU MOARTE.

Ochii căpitanului Mihalis se încețoșară. Când era singur-singurel și se gândea la Creta, nu se rușina să plângă.

— Sărmană mamă, murmură iarăși, sărmană mamă…

Trecea acum prin Arcada din Pendevis, soarele stătea să se agațe de culmea cerului și apăru printre măslini, lucind, conacul beiului. Căpitanul Mihalis dădu pinteni iepei.

Poarta era deschisă și intră. Descălecă în curte și privi în jur. Câți ani trecuseră! Aici, în această curte, sub acest măslin scorburos, se așezaseră turcește amândoi, fierbea sângele-n ei, hotărâseră să se omoare sau să se înfrățească, și se înfrățiseră. Și acum, după atâția ani, se întorcea în aceeași curte, de parcă s-ar fi căit Dumnezeu, se întorcea în aceeași curte ca să se omoare…

Un slujitor veni să-l întâmpine și îl recunoscu.

— Bine ai venit, căpitane Mihalis, zise el.

— Unde e beiul?

— Sus.

— Mergi și spune-i c-am venit și că vreau să-l văd.

Armăsarul lui Nourís mirosi iapa, capul său nobil se ivi în ușa grajdului și necheză. Iapa se întoarse, îl văzu, dar purta mânz în pântece și nu-i răspunse.

Slujitorul se întoarse.

— Bine ai venit, căpitane, mi-a poruncit beiul să-ți spun. Dacă ai, zice, bunăvoința să aștepți să se îmbrace, să se gătească, să te primească cum se cade… Să iau șaua de pe iapă, căpitane?

— Nu.

Ieși la fântână, luă cana de aramă și bău. Litere turcești erau crestate de jur împrejurul acestei căni, unde își amestecaseră sângele, iar Nourís-bei i le lămurise în seara aceea: „Ridică gâtul și bea, trecătorule, căci și păsările, când beau, ridică gâtul și mulțumesc lui Dumnezeu”.

Apăru iar slujitorul:

— Dacă ai bunăvoința, căpitane, poftește înăuntru. Beiul șade pe canapea și te așteaptă.

Căpitanul Mihalis își strânse basmaua, acoperi mânerul de os al cuțitului care se ivea din brâu, își răsuci mustata și intră.

Nourís ședea în cel mai umbros colț al canapelei. Se îmbrăcase și se gătise ca un ginere, înțelesese cu ce scop s-a ostenit musafirul acesta, și îi era rușine să apară dinaintea lui secătuit și palid. Își vopsi mustața în negru, își întinse pomadă roșie pe obraji și își încinse ochii cu dâră neagră, ca să strălucească mai tare. Apoi își vârî la brâu, adânc, să nu se vadă, cuțitul cu mâner negru.

— Bine ai venit, căpitane Mihalis, spuse și-i întinse mâna.

Dar acesta își vârâse mâinile adânc la brâu și nu atinse mâna care-i omorâse fratele. Nourís-bei se retrase și se rezemă de perete rușinat.

Căpitanul Mihalis stătea în picioare, nu se așeza. Se străduia să-l deslușească în penumbră pe Nourís, să cântărească ce forță îi rămăsese și, potrivit cu acest fapt, să cântărească și cuvintele pe care să le rostească.

— Ești grăbit, căpitane Mihalis, de nu te așezi? Te-ai ostenit atât de mult să vii…

— Dumneata nu poți să te ridici, Nourís-bei? făcu căpitanul Mihalis. Treaba care mă aduce la conacul tău nu e pentru canapele.

— Știu. De ce mă lovești, căpitane Mihalis? Știu. Dar toate se vor face, nu te grăbi. Să bem întâi o cafea, să fumăm o țigară, să spunem o vorbă și apoi ceea ce vrei, dacă vrei asta, se va face, căpitane Mihalis.

Glasul lui era liniștit, obosit și numai amărăciune.

— Bine, Nourís-bei, dacă vrei, nu mă grăbesc, spuse căpitanul Mihalis și se așeză în fața lui.

Întinse gâtul să deslușească prin întuneric chipul beiului, dar acesta se tot înghesuia în colțul retras, în umbră.

— Ai fost rănit, Nourís-bei. Greu, se spune…

— Sunt bine, chiar foarte bine, ca și-altădată, mi-am recăpătat puterile, căpitane Mihalis, nu te necăji, răspunse încăpățânat beiul. Încă mă țin gleznele.

— Mă bucur, făcu căpitanul Mihalis și tăcu.

Veni cafeaua, răsuciră o țigară, aveau amândoi capul plecat și tăceau. „A venit să mă omoare, să ia înapoi sângele fratelui său, torcea liniștit în gând Nourís-bei. Fie bine-venit. E îmbrăcat în negru, precum Charon. Fie bine-venit. Ce să fac eu

cu viața? Pentru mine de-acum viață și rușine sunt totuna. “
— Bine ai venit! spuse el tare. De zile-n șir te așteptam.
— Am băut cafeaua cu care m-ai cinstit, Nourís-bei, am fumat țigara, nu mai avem cuvinte să ne spunem. Ridică-te.
— La ordinele tale!
Beiul își puse toată puterea, se ridică, îl duru, dar își mușcă buzele și nu se văzu. Cu picioarele desfăcute, șchiopătând ușor, înaintă. Ajunse în pragul dinspre curte, și soarele căzu asupra lui.
Îndată ce căpitanul Mihalis îl văzu la lumină, tresări uimit. Acesta era Nourís-bei, viteazul, cel cu fața rotundă ca luna plină, leul Turciei? Obrajii îi erau supți, ochii i se încețoșaseră, gura i se lăsase în jos, ai fi crezut că plânge neîncetat… Se sulemenise și se boise, dar în dosul vopselurilor și pomezilor căpitanul Mihalis deslușea stârvul. Se încruntă. „Cum să mă pun cu schilodul ăsta? E o rușine pentru mine!” se gândi el și se opri brusc.
— Nourís-bei, zise el, nu cumva încă nu te-ai făcut bine?
— Îți par palid? Schilodit? Ia-o înainte. Să mergem la arie și-o să vezi!
Înaintă cu picioarele depărtate, șchiopătând. În mijlocul curții se întoarse. Căpitanul Mihalis nu-l urma. Stătea încă în prag și-l privea…
Nourís-bei se înfioră: „A înțeles, se gândi el, a înțeles ghiaurul și nu acceptă…” Se strădui să-și întărească glasul, dar nu izbuti.
— Căpitane Mihalis, spuse cu mâhnire, te așteptam de-atâta timp. Pe nimeni altul în lume, nici musulman, nici grec, pe nimeni altul nu așteptam, în tot acest timp, decât pe tine. Iar acum, c-ai venit, o să pleci?
Căpitanul Mihalis tăcea. Cu cât trecea timpul, mila îi creștea, îi creștea și îi cuprindea tot pieptul.
— De ce mă privești așa? Boala mi-a supt obrajii, dar puterea mi-a rămas, nu asculta ce spune lumea, căpitane Mihalis, puterea mi-a rămas ca altădată. Vino, urmează-mă!
Dar căpitanul Mihalis nu se mișcă.
— Vrei să-mi aduc armăsarul să-ncalec, să vezi? Vrei să-mi iau pistolul să ochesc, să vezi? Pune ținta un inel, o să trag prin el. Vino, îți zic, să mergem la arie. Acolo o să se vadă bărbații!
Își puse saricul pe-o parte, duse mâna voinicește la brâu și

aștepta. Dar o sudoare rece îi scăldase deja fruntea și șalele îl dureau. Căpitanul Mihalis îl privi și i se întristă inima.

— Nourís-bei, spuse el liniștit, nu striga, ești obosit. Să mergem înăuntru.

Lui Nourís-bei i se zdrobi inima. Două lacrimi mari îi țâșniră deodată din ochi. Se întoarse către poartă, să-și ascundă durerea. „Îi e milă de mine, îi e milă de mine, se gândi. Acolo am ajuns. Am ajuns de plâns. Eu, eu, Nourís!”

— Să mergem înăuntru, Nourís-bei, spuse iarăși căpitanul Mihalis. În altă zi!

Nourís-bei nu se mai ascunse și întoarse ochii înlăcrimați către musafirul lui cel crunt:

— Căpitane Mihalis, spuse și coborî glasul să nu-l audă slujitorii, ai venit să mă omori. De ce nu mă omori?

— Să mergem înăuntru, zise din nou acesta. Să mergem înăuntru, Nourís-bei, o să ne audă.

Se apropie, îl luă pe bei de braț și simți cum tremura tot trupul lui neputincios. Beiul nu se împotrivi, îl urma șchiopătând mereu și vorbea și se văicărea:

— Ești fratele meu de cruce, amintește-ți, aici, în casa asta singuratică, ne-am amestecat sângele, alt hatâr nu-ți cer: omoară-mă!

— Nu mi-o lua în nume de rău, Nourís-bei, în altă zi… răspunse căpitanul Mihalis.

— Ți-e milă de mine?

Se așezase iarăși în colțul canapelei, în umbră:

— Ți-e milă de mine? întrebă din nou.

Dar căpitanul Mihalis nu răspunse. Nu putea să îndure o asemenea durere, voia să plece. Nu mai avea treabă în conacul acesta turcesc, nu mai avea nicio socoteală cu nefericitul acesta. Ce mai e pentru el moartea?

Se ridică. Soarele scăpăta de-acum.

— Nourís-bei, rămâi sănătos, eu plec.

Nourís-bei nu răspunse. Se ghemuia în colț și tremura de frig. Dintr-odată, fiori reci îi trecură prin tot trupul și tremură.

— Nourís-bei, spuse din nou căpitanul Mihalis, rămâi sănătos, eu plec.

Acum glasul beiului se auzi de foarte departe, răgușit, deznădăjduit:

— Ai dreptate, căpitane Mihalis, ai dreptate. Mergi cu bine!

Drept, neclintit, căpitanul Mihalis îl privea – se gândea la frumusețea lui, la vitejia, la mândria lui, la scânteile pe care le arunca pe caldarâm armăsarul lui, la ospitalitatea și mărinimia lui.

— Căpitane Mihalis, se auzi iarăși de departe glasul răgușit. Dacă am fost și eu cândva voinic, dacă am fost bărbat, vino și dă-mi mâna. Dacă n-am fost, mergi cu bine.

Căpitanul Mihalis întinse mâna și strânse ușor, să nu-l doară, mâna ofilită.

— Rămâi sănătos, Nourís-bei, spuse el.

— Cine știe, poate pentru totdeaună, căpitane Mihalis. Poate pentru totdeauna – înțelegi?

— Înțeleg, răspunse acesta și ieși.

Și fiara cea cruntă simți deodată un nod în gât.

Nourís-bei aștepta, chircit în colțul canapelei, neclintit. Trase cu urechea câteva clipe cum tropotea iapa căpitanului Mihalis pe pietre, apoi se făcu liniște. Soarele coborî, intră în odaie, polei cu aur pereții, iar apoi plecă și el și pereții se înnegriră.

Se ridică liniștit de pe canapea, se spălă cu săpun parfumat, își schimbă hainele, luă o sticluță de levănțică, o vărsă pe el toată și se pieptănă îndelung. Trecu în grajd, mângâie lacom, tărăgănat, calul iubit, de la urechile lui ascuțite, frumoase, până la picioarele subțiri, iar acesta se bucura, înclina capul și grumazul, mângâia duios cu vârful buzelor capul și gâtul stăpânului său și necheza bucuros.

— Rămâi sănătos, rămâi sănătos, copilul meu, murmură beiul și ochii i se umpluseră de lacrimi.

Se despărțiră. Urcă în odaie, luă o foaie de hârtie și scrise: „Când o să mor, vreau să-mi înjunghiați calul pe mormântul meu”. Scrise și puse dedesubt pecetea lui.

Se așeză turcește în mijlocul odăii, pe vechiul covor oriental, pe care tatăl său îngenunchea și-și făcea rugăciunea, întors către Mekka, de șase ori într-o zi și-o noapte. Privi spre fereastra deschisă, cerul era plin de stele, se iscase un vânt puternic, iar în curte lătra câinele. Un căruțaș trecea și cânta, undeva departe, își sfâșia pieptul cântând și chemându-și femeia. Își aminti de Eminé, închise ochii și oftă:

— Lume amăgitoare, murmură el, lume amăgitoare, adio!

Își scoase de la brâu cuțitul cu mâner negru, îl ridică și, cu toată puterea care-i mai rămăsese, și-l înfipse în inimă.

VIII

A doua zi dis-de-dimineață, de cum se deschise Poarta Hârtiei, intră vestea cea neagră în oraș: Nourís-bei a fost găsit mort la conacul său! Vuiau cafenelele turcești. Unii strigau că l-au omorât grecii, alții că s-a omorât el, muezinul s-a ridicat în geamie și cuvintele i se-ncurcau în gură, „măcel, ghiaurii, Mahomed”, spumega el, alte cuvinte n-ai fi putut să deslușești. Iar creștinii își lăsau treburile, se întâlneau câte doi-trei, vorbeau în taină și se adunau devreme pe la casele lor, înainte să apună soarele.

Aerul era apăsător, fețele erau toate încruntate, nizamii își petrecuseră puștile pe umăr și umblau prin împrejurimile orașului și prin mahalale. Se ridică însuși pașa și merse la înmormântarea lui Nourís-bei, la cimitir; în urma lui, imamul și muezinul, mai în spate, gloata vuitoare și agalele înarmate. Îi urma și Suleiman, arapul, îl scosese pașa din butucii de fier, căci se săturase să-l audă cum mugește și îl luase cu el. La cimitir slujitorii aduseseră de la conac mortul, iar în urma lui venea calul speriat, nechezând; deschidea ochii lui mari, adulmeca aerul, dar nu putea să înțeleagă.

Turcimea roi în jurul mortului, imamul, cu voce subțire, monotonă, îi citi rugăciunile și-l conduse spre lumea cealaltă, iar muezinul întinse mâna, desfășură de pe capul mortului saricul alb însângerat și-l vârî în sân. Se aplecară toți, sărutară mortul, se deschise groapa lipită de mormântul tatălui și-l înghiți pe bei. Și atunci pașa făcu semn să aducă deasupra mormântului calul; ținea în mână hârtia lui Nourís-bei pe care i-o adusese arapul.

— Agale, făcu pașa, aici țin scrisă, pecetluită, ultima dorință a mortului. Plecați urechea!

Ridică în lumină foaia de hârtie și citi:

„Când o să mor, vreau să-mi înjunghiați calul pe mormântul meu”.

Mulțimea de agale, cum auzi asta, se înfioră. Priviră calul, plecase capul jos pe mormânt, mirosea țărâna, răsuflând furios, iar coama albăstrie îi atârna până la pământ. Ai fi crezut că-și despletise părul ca să înceapă bocetul; lovea cu piciorul în mormânt, necheza trist și-și chema stăpânul îngropat adânc.

— E păcat de Dumnezeu și de oameni! se auziră de peste tot glasuri.

— Păcat, nepăcat, zise pașa, asta vrea mortul. Și mie mi se sfâșie inima, numai Dumnezeu știe, dar asta e dorința mortului: să-l ia cu el. La fel aș face și eu! Care dintre voi are inimă să scoată cuțitul și să-l înjunghie?

Toți înlemniră. Aveau ochii pironiți pe trupul ca turnat, lucitor, care sclipea în soare gol-goluț, fără șa, li se strângea inima. Nu era nici grec să-l omori, nici bou, nici miel să-l înjunghii ca să-l mănânci. Era o podoabă a lumii, o mândrie a orașului Megalo Kastro, veneau împătimiții din Hania și din Rethymnos să-l admire… Cine îndrăznea să ridice cuțitul asupra unui asemenea grumaz?

Pașa, mâniat, amărât, răsufla greu.

— Care dintre voi, zic, scoate cuțitul să-l înjunghie? întrebă iarăși și măsura, una câte una, agalele din jurul său.

Nimeni nu se mișcă. În acest timp, calul se întinsese cu pântecul pe mormânt și adulmeca furios țărâna, necheza, iar glasul îi era acum ca de om. Nu necheza, jelea.

Pașa se întoarse către arapul său.

— Arapule, înjunghie-l tu!

Arapul trase cuțitul, făcu un pas, dar i se muiară genunchii și se sprijini de-o piatră funerară. Apoi mai făcu un pas. Calul se întoarse și-l văzu și sări imediat, își înălță capul și-l privi, mut. Arapul se înfricoșă.

— Curaj, măi Suleiman, închide ochii, să nu vezi, și aruncă-te asupra lui! porunci pașa și era gata să-l apuce plânsul.

Toți stăteau cu ochii pironiți pe arap.

— Dacă o să-l înjunghie, pe oasele tatălui meu, fărâme o să-l lac pe arap! murmură unul și ochii i se umplură de lacrimi.

Arapul ridică jungherul, se mai apropie de cal, începu să-l blesteme și să-l înjure ca să-și facă curaj, dar brațul îi tremura.

Armăsarul coborî grumazul, adulmecă țărâna și începu iarăși să necheze și să plângă. Brațul arapului se înmuie.

— Pașa-efendi, spuse răgușit, ca și cum l-ar fi sugrumat cineva, pașa-efendi, nu pot!

— Bravo, măi Suleiman! se auziră glasuri și toate piepturile se ușurară.

— Nu pot, zise din nou arapul.

— Ia-l tu, pașa-efendi! strigară agalele. Ia-l, dacă crezi în Rabbi, cruță-l!

— Mă tem de mort, făcu pașa și privi cu patimă la vestitul

armăsar.
Se apropie, întinse mâna să-l mângâie, dar acesta tresări și începu să lovească cu copitele și să amenințe; se învârtea pe mormânt, lovea cu copitele și nu lăsa pe nimeni să se apropie.
— Să mergem, spuse pașa. Să-l lăsăm la mormânt să-și ostoiască durerea. Are și el suflet, iar apoi, n-aveți grijă, o să-l îmblânzească foamea. Slujitorul celui mort, arapul, să rămână lângă el, să aibă grijă. Să-l hrănească, să-l adape și, când va vedea că se îmblânzește, să mi-l aducă.
Spuse, și agalele o luară înapoi spre oraș, iar pașa mergea înainte bucuros. Mare este Allah, și bun, și iubește pașalele. De câte ori nu râvnise el calul acesta! Să-l încalece, să-l strângă între genunchi, să-și amintească de tinerețile lui… „De mi-ar pune toate femeile din Megalo Kastro într-o parte și calul acesta în cealaltă parte, ducă-se dracului femeile, o s-aleg calul. Și acum, darnic ești, Allah, uite, l-ai omorât pe Nourís-bei și-mi faci cadou mie calul lui!”
Se întoarse către cimitir; armăsarul era încă întins pe mormânt și necheza.
Soseau de-acum în fața orașului Megalo Kastro, la vechile șanțuri de război, care ajunseseră acum bostănării și grădini de zarzavaturi. Soarele dădea să apună, împurpură cu razele lui un leu de piatră înălțat pe zidurile venețiene. Un stol tăcut de corbi, cu pântecele pline de stârv, se întorceau din raita lor zilnică și se cuibăreau toți în meterezele găurite. În liniștea chindiei se auzi Megalo Kastro lătrând, nechezând, strigând, iar în dosul lui, grea, plină de forță, marea care mugea.
Pașa se opri, adună în jurul său agalele și le vorbi:
— Aveți grijă, agale mari și agale mici, Creta atârnă de un fir de păr. Nourís, martor mi-e Allah, s-a omorât el singur. Nu-mi faceți steag de bătaie din el, să-mi răsculați Turcia și să înceapă iarăși tărăboiul! Un nas nu vreau să fie zgâriat! Pentru că, jur pe Profetul nostru, n-o să spânzur numai ghiauri în Platan, s-o știți. O să spânzur și musulmani. Aveți grijă, sărmanilor!
Apoi se întoarse către arapul său:
— Să mergem, Suleiman, spuse și o luă înainte strâmbând din nas.
Muezinul clătină din cap, iar cei mari schimbară priviri iuți, lainice, dar nu vorbiră. Tare bleg li se părea acest pașă, prea

sămânță de grec, ce căuta-n Creta! Un nas, zice, să nu fie zgâriat – dar fără miei, măi Karamanlâs[63], se face nuntă?

Pașa nu intrase încă pe poarta fortăreței, când muezinul scoase din sân saricul însângerat al lui Nourís și-l legă drept steag în vârful toiagului său.

— Măcel, măi băieți, măcel în ghiauri!

Scoase un strigăt și se puse căpetenie cetei de agale.

Jos, la șanțuri, doi creștini bătrâni scoteau apă din fântână și udau zarzavaturile.

— Uite doi ghiauri, făcu muezinul. Pe ei, vitejilor!

Doi voinici săriră și scoaseră cuțitele.

— Cu binecuvântarea mea! le strigă muezinul?

Cei doi cuțitari porniră pe cărare, dădură la o parte trestiile și floarea-soarelui înaltă și ajunseră la fântână. Îi înhățară pe cei doi bătrânei și îi puseră cu gâtul pe ghizdurile fântânii.

— Aveți grijă, măi băieți, să nu le zgâriați nasul! le strigă de sus muezinul și izbucni în râs.

Cele două capete se rostogoliră în fântână.

— Înainte, fraților, toți împreună! strigă muezinul.

Ridică toiagul, iar vântul mării sufla și umfla saricul însângerat

. Îi beiului. Se însera de-acum, nizamii paznici la porți luară cheile.

Muezinul îi zări și grăbi pasul; în urma lui pășiră iute și agalele, și apucară să intre în oraș. Năvăliră în Megalo Kastro urlând.

Creștinii auziră de departe agalele care se întorceau de la în mormântare, le îngheță sângele-n vine, închiseră iute-iute pră văliile și atelierele și se grăbiră să se zăvorască prin casele lor.

Muezinul se opri în fața marii cafenele turcești, aproape de Poarta Haniei, ridică flamura și strigă:

— Allah, Allah, moarte ghiaurilor!

Dar bătrânul Selim-aga și alți gospodari cuminți îl luară pe muezin în cafenea și-i comandară cafea, rahat și narghilea, să se potolească. Apoi îl înștiințară pe Efendina să vină, să se așeze pe scaun în mijlocul cafenelei și să le înceapă iarăși vreo poveste din Halima despre femei și băieți frumoși și tipsii cu baclavale, ca mintea lui să se abată de la măceluri și sânge.

---

63 Grec turcofon din Asia Mică, care scria și citea turcește folosind alfabetul grecesc. Numele unei celebre familii de politicieni greci.

Trecură două, trei zile. De la ceas la ceas creștinii tremurau să nu se-nchidă ziua în amiaza mare porțile fortăreței și să fie prinși în capcană. Creștinii erau puțini, turcimea era multă, i-ar fi trecut prin sabie.

În a treia zi, noi vești negre: turcii au intrat în mănăstirea din Ankârathos și l-au înjunghiat pe starețul Agathânghelos, viteazul cel pașnic. Noaptea, l-au găsit dormind în pridvor; se dusese la Thrapsanos să târnosească o biserică, mâncase cam mult, băuse cam mult, și acum dormea greu; i-au tăiat capul fără să-l trezească. Dar un omor aduce un altul, și în a patra zi, la Zaros, bogatul sat turcesc, un călugăr, văr cu Agathânghelos, coborî de la Vrondisi, vestita mănăstire de la poalele muntelui Psiloritis, și omorî pe Babalis, sângerosul agă, în ceasul în care înjugase la roata fântânii doi creștini și uda grădina.

Din omor în omor, din sat în sat, scânteile zburau pretutindeni și Creta lua foc.

Se îngroziră turcii care se aflau prin satele grecești, își încărcau la repezeală avutul pe măgari și pe catâri, haine, copăi, leagăne, ustensile de gătit, unelte de muncă, cadânele lor mici, copiii, nepoții, pruncii în fașă, și intrau în Megalo Kastro să se pună la adăpost. Iar creștinii, cei mai cuminți, cei mai sperioși, își adunau și ei familiile și calabalâcul și fugeau în munți.

Pașa se zăpăci. Pentru prima oară se pomenea în talmeș-bal meșul acesta din Creta, iar el nu era pentru asemenea treburi încurcate. Oriental potolit din Brusa, iubea huzurul, dulciurile pe lavă și somnul. Ce dracu’ vor acum cretanii, de se iau la harță? Și chiar în zilele acestea în care avea să pună stăpânire pe vestitul armăsar al lui Nourís. Are să-l hrănească cu zahăr, are să-l adape din căușul mâinilor lui ca să-l obișnuiască, să nu-l trântească jos când are să-l încalece și să iasă la plimbare pe la Arcade. Și-acum își găsise Creta să se răscoale, blestemată fie ea! Se zăpăcise. Ba mergea la mitropolit și-l ruga, „mitropolite-efendi, pune afurisenie, cui omoară un turc să nu i se topească oasele”, ba ieșea prin satele turcești, „nu plecați, măi nerozilor, de la casele voastre”, striga și-i ruga, și se jura, „un nas n-o să fie zgâriat, am dat de știre și o să vină de la Constantinopol oastea de seimeni să pună rânduială”.

Dar de unde să țină-n frâu răul! În aceeași duminică, altă veste. Un căpitan, Thodorís, cică, a intrat într-un sat turcesc

din munții Lasithi, ziua-n amiaza mare, și i-a pus foc. S-a copt prea (are răul, iar ghiaurii întreceau orice măsură. Agalele mari se ridicară întărâtate, înarmate, și merseră la pașa.

— Pașa-efendi, răul s-a-ntețit, ghiaurii s-au făcut prea obraznici, ne ard satele. Ai aflat ce s-a întâmplat în munții Lasithi?

— Cine e, măi, căpitanul ăsta, Thodorís? Aud prima dată de el, făcu pașa jucându-se plictisit cu șiragul lui de mătănii.

Un agă din Petrokephalos sări:

— Dracu’ să-l ia de căpitan! Un tinerel necopt! Neam bleslemat. Tatăl lui e Manoúsakas, care l-a schilodit pe Nourís-bei, unchiul lui e căpitanul Mihalis Mistrețul. Acum ridică steagul împotriva noastră și ăla fără mustață. Dacă nu-l prinzi să-l tragi în țeapă la Trei Arcade, să știi că o să punem și noi foc mahalalelor grecești din Megalo Kastro. Asta am venit să-ți spunem, pașa-efendi, și apoi pune-te dumneata bine cu sultanul!

— În numele Profetului, nu faceți un asemenea rău! strigă pașa. Și-așa mi se clatină capul, diavolilor, și nu-mi stă bine pe umeri. Sultanul, cum o s-audă asta, o să-mi trimită firman.

— Atunci prinde-l pe Thodorís și trage-l în țeapă. Altfel o să facem Kastro pământ Madian[64].

— Unde e, să-l prind?

— În munții Lasithi. Trimite nizamii.

Trimise nizamii și aceștia răscoliră munții Lasithi. Thodorís află repede, dădu de veste și se strânseră într-o trecătoare din muntele Selena mulți tineri puternici; fierbea sângele în ei și nu știau ce să-i facă să-l potolească.

Thodorís se copsese tot umblând din munte-n munte, vânai de agalele din Petrokephalos, care juraseră să-l facă fărâme, ca să-l răzbune pe Husein. Când singur, când cu puținii lui tova răși plini de avânt, Thodorís deschidea focul împreună cu ei și, când se vedea silit, sărea pe stâncile greu de urcat și scăpa. Avea pușca tatălui său, purta cizmele și hainele lui și basmaua îmbi bată de sudoarea lui, și simțea că se face una cu vestitul său pă rinte, că îi intră prin haine bărbăția lui și că-i umple pieptul, coapsele și brațele. Tatăl înviase parcă, tatăl și fiul

64 Adică pământ turcesc, așa cum ținutul Palestinei, conform relatării biblice, și-a luat numele Madian de la fiul cu același nume al lui Avraam, ai cărui urmași au devenit un popor puternic.

erau una, iar Thodorís se cocea și se făcea din zi în zi bărbat viteaz. Iar cuvântul său prinsese greutate și fapta lui era totdeauna bine cântărită. Toți tovarășii lui, chiar dacă unii încărunțiseră în războaie, îl ascultau și i se supuneau.

Se adunară acum în jurul lui, căci erau timpuri grele, îi apăsau nizamii, și alergară vreo douăzeci de voinici la chemarea sa.

— Turcia vrea să ne bea sângele! strigă Thodon's, de aceea v-am trimis veste, fraților! Auziți ce se-ntâmplă? Turcii și creștinii s-au luat la harță. Din satele noastre a sărit scânteia în Megalo Kastro, din Megalo Kastro o s-ajungă la Rethymnos, de-acolo la Hania. Toată Creta o să ia foc. Să nu vă descurajați, să nu credeți că dulăii de turci vânează doar un ucigaș și că dacă-l vor prinde vor pune armele jos. Nu, ei vânează toată creștinătatea. O știau strămoșii noștri și părinții noștri și ridicau flamura li bertății. A venit și timpul nostru. Înainte de-a pleca, am deschis lada tatălui meu și am luat flamura lui. Pe ea stă scris: „Libertate sau Moarte”. Trăiască Unirea!

Spuse și desfășură steagul grecesc.

Află pașa și turbă. Se ridică și se duse să-l găsească pe mitropolit. Nu înțelegea, dar el, marele popă ghiaur, i le va lămuri. Îl luă așadar pe arap cu el și porni la Mitropolie. Mergea și se înăbușea de furie. Nu-i ajungea grija Cretei, îi mai aduseră și astăzi, dis-de-dimineață, o altă veste neagră. Venise cu limba scoasă slujitorul lui Nourís, pe care-l lăsase la cimitir: „Pașa-efendi, calul .1 murit. A murit pe mormânt!

— Nu i-ai dat, măi, să mănânce? Nu i-ai dat apă să bea?

— I-am dat, pașa-efendi, i-am dat, dar nu le-atingea. Voia să moară și a murit”.

Soarele se ridicase pe culmea cerului. În minaret, muezinul ridica gâtul să vestească marile bucurii ale rugăciunii și mila lui Dumnezeu. Mitropolitul ședea pe o canapea lungă, răsucea șiragul de mătănii și se prinsese într-o discuție subțire cu preaînvățatul I lagisâvvas. Își amintise iarăși de anii fericiți ai tinereții sale, de vremea când era arhimandrit la Kiev, reprezentant al Preasfântului Mormânt. Falnicul său cap de leu se umplu de Rusia. Ce binecuvântare de la Dumnezeu era aceea, ce pământuri, ce grâne, ce unt, ce pești afumați și ce caviar! Și-apoi turlele aurite pe biserici și icoanele aurite și mărgăritarele, safirele, rubinele de pe Evanghelii! „Cât timp

există Rusia, Hagisâvvas, nu mă tem. Într-o zi ea o să deschidă gura și o să-nghită Turcia. Și-atunci o să vadă și Creta libertatea. Altă speranță nu avem.“

Dar Hagisâvvas privea departe pe fereastră și avea mintea în altă parte. Izbucnise o furtună zilele acelea și Hagisâvvas se găsea pe un ogor părintesc, la un ceas de Megalo Kastro, aproape de satul Sfânta Irina… Lumânare de la Dumnezeu, sau nu cumva pricepusem asta din cărțile vechi pe care le citea. Pământurile acelea, îi intrase lui în minte, acopereau o faimoasă cetate antică. Și, pe când scurma cu bastonul său cu vârf de fier într-un șănțuleț făcut de apă, din pământul moale se rostogoli un obiect lucitor. Se aplecă – și ce să vadă? Un inel de aur! îl luă, îl curăță repede de pământ și acum îl adusese să i-l arate mitropolitului: o femeie cu coapse mari era gravată pe inelul de aur și ținea o secure în mâini, iar un bărbat gol, zvelt, precum cretanii de astăzi, se înclina în fața ei, ca și cum ar fi dansat, și deasupra lor, în vârful inelului, se înălța ca o seceră semiluna.

Îl puse în palma mitropolitului:

— Pentru numele lui Dumnezeu, preasfințite, ascunde-l, nimeni să nu-l afle! Ce tezaure se vor fi găsind acolo jos, ce relicve de aur! Dar suntem robi, dacă săpăm acum în pământ și le găsim, Turcia o să le-nșface. Să avem răbdare și, când va fi eliberată Creta, un alt grec să dezgroape orașul antic și o să primească gloria!

Mitropolitul îl asculta și dădea din cap. Bune și sfinte sunt toate astea, dar el vede cum atârnă de gâtul său mii de suflete. Ce-l interesa pe el ce se afla sub pământuri de mii de ani? Asculta, dădea din cap și aducea din nou vorba despre Creta vie cea plină de răni și despre Moscova…

Hagisáwas înțelese și se simți atins.

— Preasfinția ta așteaptă libertatea de la Moscova, poporul – de la pușcă, iar eu – de la inelul acesta pe care-l iei în râs, preasfințite…

Moúrtzouphlos deschise ușa:

— Pașa, preasfințite stăpân… zise el.

Hagisáwas se ridică și zâmbi.

— S-a zăpăcit cu cretanii Karamanlis ăsta! zise el, sărută mâna mitropolitului și se strecură pe o ușă lăturalnică, ascunsă în perete.

Și într-adevăr, pașa se zăpăcise cu diavolii aceia de cretani.

— Mitropolite-efendi, spuse el cum intră, nu înțeleg. Cretanii au ridicat steagul, se pare, și cer libertate… Ce libertate? Nu înțeleg. Când te supui cuvântului lui Dumnezeu în care crezi și faci ce-ți poruncește, te plângi că ești rob, ridici steagul împotriva lui Dumnezeu și ceri libertate? Nu. E, sau nu e sultanul reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ? Ce dracu' a apucat-o pe Creta asta, de mi-am găsit și eu beleaua?

— Când te supui Dumnezeului în care crezi așa e, răspunse mitropolitul. Dar când te supui Dumnezeului în care nu crezi, cum e, pașa-efendi? Iar cretanii nu cred în sultan. De aceea sunt robi, de aceea cer libertate.

Pașa își puse mâinile-n cap, nu putea să înțeleagă. Trânti ușa și plecă. Întors la reședința lui, se așeză la fereastră, luă binoclul și privi marea. „Când o să apară corăbiile turcești cu nizami, ei o să le lămurească pe toate și-o să pună rânduială”, își zise.

Bătu din palme și apăru arapul:

— Tare apăsată mi-e inima, Suleiman. Du-te să-l găsești și să mi-l aduci pe Barbaiánnis, să-mi spună o glumă ca să mă liniștesc.

Începuse să se întunece. Auzeai cum se închid prăvăliile, cum își cheamă mamele copiii să se-adune de pe drumuri, gospodarii se întorceau pe la casele lor, porțile erau zăvorâte; hamalii turci, furioși, despuiați, desculți, cu fesul lor pus strâmb, treceau prin mahalalele creștine, înjurau crunt pe Hristos și elenitatea și scuipau pe porțile grecilor. În fiecare seară porneau cu avânt de la cafenele către casa căpitanului Mihalis cinci-șase zdrahoni cu gând să-i spargă poarta. El l-a omorât pe Nourís, îl văzuseră călare pe iapa lui intrând în conacul beiului și îndată ce a plecat l-au găsit mort pe bei. El l-a omorât! Porneau beți de la cafenele să se ducă să-i spargă poarta, dar când se apropiau, se trezeau din beție, le era frică. Se opreau brusc, strigau înjurături și blesteme, le trecea mânia și se întorceau la cafenea.

Căpitanul Mihalis stătea în dosul porții, cu cele două pistoale pline. Își ținea răsuflarea și aștepta. În fiecare noapte alunga familia, kira Katerina lua pruncul în brațe, în urma ei, Thrasáki și Rinió, și se duceau în fiecare seară la altă vecină să doarmă. Și căpitanul Mihalis rămânea singur-singurel acasă. Dar după

câteva zile Thrasáki se întoarse și căpitanul îi spuse:

— Tu să rămâi cu mine, zise el, să te obișnuiești.

Vegheau amândoi acum, tată și fiu, în dosul porții.

Arapul îl nimeri pe Barbaiánnis acasă la el. Aprinsese foc în curte și fierbea roșcove într-un cazan.

— Stai, măi, Suleiman, să-mi încing sabia, să merg cu toate ale mele!

Intră în casă, își încinse sabia, își atârnă la gâtul stafidit decorația de tinichea, dădu să se încalțe, dar se sătură. De unde să șadă acum să-și lege șireturile! Ieși în curte, răsucindu-și mustața.

— De ce mă cheamă pașa, măi, Suleiman? întrebă el. Să iau, bun-rău, cum o fi, și o sticlă de șerbet cu gheață?

— Ia, și dacă nu-l bea el, îl beau eu.

Intră iarăși în casă, umplu o sticlă cu șerbet, aruncă înăuntru gheață din belșug și apoi porniră.

— Zici să-mi iau și capul cu mine, arapule? Tremur să nu rămân fără el.

Arapul ridică din umeri:

— Ia-l, zise, și să mergem!

Pașa încă ședea turcește lângă fereastră și se plângea de soarta lui, care-l aruncase aici, la mama dracului. „Tron de pașă e ăsta, soartă blestemată, unde m-ai pus să stau, sau vârf de țeapă?” Și pe când cerea socoteală sorții lui, iată-ți-l, desculț, cu sabia lui, cu decorația lui de tinichea, pe Barbaiánnis, care se opri în fața lui și făcu temenele.

— Pașa-efendi, eu sunt Barbaiánnis, spuse și puse la picioarele lui sticla de șerbet. „Rece-rece cu gheață – și cel care-l bea îngheață”, pașa-efendi.

— Măi, Barbaiánnis, zise pașa, greu mi-e apăsată inima. Spune-mi o glumă să râd. De-aia te-am adus.

— Greu mi-e apăsată și mie inima, pașa-efendi, îi răspunse bătrânelul, pironind asupra lui ochii săi mici de viperă. Toate glumele din mine le-a luat dracul și le-a prefăcut în povești cu balauri, cu țapi, cu țepușe. Dau să râd și mi se-ncleștează falca.

— Spune-mi, dar, pe credința ta, Barbaiánnis, fie și o poveste. Și nu te gândi că mi se-ncleștează falca.

— Îmi dai libertatea să spun ce-mi trece prin cap, pașa-efendi?

— Orice vrei. Nu ești tu nebun? Atunci ești liber.

— Și n-o să-mi iei capul?

— Ce să fac, măi, cu dovleacul tău? Spune și nu te teme.

— Ascultă, așadar. Dracul a intrat în mine și mă îndeamnă să-ți spun o poveste pe care mi-o spunea bunicul meu, iar bunicul, la rândul său, o știa de la bunicul lui, și al lui, la rândul său, o știa de la al aceluia, toți bunicii în lanț până la cucerirea Constantinopolului.

— Așadar? Dar stai să-mi aprind ciubucul, ca să nu ațipesc.

— Așadar, pe vremea când cuvântau animalele cu oamenii și cu frunzele de viță, un țap a intrat într-o vie și a-nceput să mănânce, să mănânce, să tot mănânce frunzele de viță… Mânca, mânca, tot mânca, și pe viță o durea stricăciunea asta – are, știi, și ea suflet, pașa-efendi, așa că s-a mâniat și i-a strigat: „Mănâncă, mănâncă, mănâncă, țapule, mănâncă, să prinzi carne și grăsime, să faci gustarea bună, dar ai grijă, eu o să pun coardele mele să te frigă – asculți, pașa-efendi? —; să te frigă, și vinul meu să te cânte, și pe Barbaiánnis al meu să te perpelească în frigare”.

— Pe Barbaiánnis? Pe care Barbaiánnis? Nu înțeleg, zise pașa și căscă.

— O să înțelegi într-o zi, pașa-efendi.

— Dar tu înțelegi, măi, Barbaiánnis? Uneori nebunii…

Ochii lui Barbaiánnis scânteiară și îl străpunseră pe pașa.

— Eu? De unde să-nțeleg? Dar bunicul meu, într-un an, de Paște, când înjunghiase un ieduț și băuse o stacană de vin și-i zburase mintea prin crengi și prin rămurele, mi-a lămurit-o: țapul, adică, este sultanul, iar frunzele de viță, cică, cretanii, și vița, cică, Creta… Și Barbaiánnis, cică, nepotul meu.

— Hai sictir, ghiaurule! strigă pașa și întinse mâna să găsească gârbaciul.

Dar Barbaiánnis se avântase deja pe scări și alerga de-i sfârâiau tălpile veștejite pe străduțele întunecate. De două ori i s-a împleticit sabia printre picioare și l-a aruncat la pământ. Dar se ridica și începea iarăși să alerge. În fața casei lui se opri și își făcu cruce.

— Amintește-ți de mine, Doamne! De unde găsești, măi Barbaiánnis, atâta curaj și atâta nebunie?

În noaptea aceea pașa n-a dormit bine. Vedea mereu în somn țapi, viță-de-vie și frigări, blestemați fie ghiaurii, de unde le găsesc și cu ce meșteșug le împletesc și cum te înjunghie c-o

ață de bumbac! Dis-de-dimineață se sculă, luă la rând mahalalele turcești, bătu în porți, intră în cafenele, intră și în geamie – „Potoliți-vă, măi, băieți, un nas să nu fie zgâriat, altfel o să ne găsim beleaua! O dată, cică, a fost un țap...” și începea să povestească și să înflorească povestea ca să înspăimânte agalele.

Intra și în casele grecilor părăsite de stăpânii lor, pe care puseseră stăpânire turcaleții refugiați de prin sate. Aceștia smulgeau obloanele, rupeau mesele și dulapurile și aprindeau focuri în curte, în odăi, pe terase, multe familii împreună, și găteau...

— Întoarceți-vă, măi, în satele voastre, le striga el. Ce dracu' v-a apucat iarăși? Nu mai omorâți ghiauri! Altfel, o să fie vai și-amar de capul nostru, într-o zi, pe Mahomed! Vai și-amar! „O dată, cică, a fost un țap...”

Și începea iarăși povestea. Mergea din poartă-n poartă, și mintea îi era înfiptă într-o frigare și se perpelea și țipa deasupra coardelor de viță aprinse.

Pentru câteva zile, ca și cum turcii s-ar fi potolit, căpitanul Mihalis reuși să doarmă în așternutul său. Avu un vis ciudat: se făcea că era o mare adunare a poporului afară, pe ogoare, în jurul unei arii, iar în mijlocul ariei, muzicanți, trompete, cimpoaie și surle cântau imnul național; cântau, cântau, dar nimeni nu putea să-l audă; și-atunci, parcă, a apărut un flăcău cretan cu o tavă mare, pe care erau o sticlă de rachiu și pahare de rachiu, și servea; bea poporul și, cum bea, i se deschideau urechile, i se trezea mintea, în vreme ce răsuna văzduhul: „Răsărită din oasele sfinte ale grecilor!.. /*[65]

— Ce va să mai însemne și asta? Nu înțeleg, murmură căpitanul Mihalis deschizând ochii. Un Efendina e sufletul nostru când dormim. Oricum e el smintit de la sine, dar somnul îl înnebunește de tot.

Numai după un timp, când a plecat în codru și a început lupta, a înțeles.

Astăzi era duminică, nu ieșise din casă, femeia lui era încă la biserică împreună cu Rinió și luase și pruncul, să nu țipe. Thrasáki era la Krasoghiórghis și se juca. Era singur-singurel în casă și-i făcu plăcere. Merse de ici-colo, cercetă cămara, avea de toate, coborî în pivniță, butoaiele încă aveau vin, chiupurile

65 Vers din imnul național al Greciei.

– ulei și grâu, la grinzi – șiraguri de rodii, de gutui, funii de ceapă. Urcă în odaie, și acolo toate din belșug, gospodărite, plăpumi, pături, velințe; și lăzile erau pline. Căpitanul Mihalis era mulțumit. Dacă pleacă la munte și turcii-i calcă casa și o jefuiesc, o să găsească de toate din belșug, n-o să-i fie rușine. Auzise de la tatăl său că în 1821 bunicul lui, când toți creștinii se speriaseră și își goleau casele, luau ce apucau și plecau, pentru că-i urgiseau turcii, nu i-a lăsat pe ai săi să se atingă de gospodăria lui înfloritoare. „Eu nu vreau să fiu făcut de râs, spunea el. Plin vreau să-mi găsească turcii conacul! ” Acum nepotul său torcea în minte cuvântul acela mândru, ședea în cămăruță sub arme și icoane și fuma. Fuma, și mintea i se umplea de oameni, sate, munți și fapte vitejești pe care nu le-a făcut și cuvinte pe care nu le-a rostit, iar

Megalo Kastro se desfășură înaintea ochilor săi, cu străduțele lui și cu cafenelele turcești, cu bisericile și geamiile lui, și luase foc, ardea, iar mintea lui era un călăreț care-i semăna leit, cu barbă, cu cizme, cu basma, și el era cel care pusese foc și spărgea ușile, dărâma minaretele, intra în casele turcești… Intra într-o casă cu poartă verde, trecea prin curte, pătrundea în grădină, era și un felinar cu sticlă verde și roșie, îl spărgea, se întuneca lumea, iar el, prin întuneric, urca în odaie, nările îi fremătau cu furie, se umpleau de mosc, o cărare înmiresmată i se deschidea dinainte și el o urma… Iar la capătul miresmei, două tălpi mici care luceau…

Căpitanul Mihalis scoase un muget, înșfacă cuțitul cel mic cu mâner negru de la iconostas, și-l înfipse în coapsă și îi țâșni sângele. Îl lăsă să-i curgă; se mai potoli, apoi legă rana și se întinse pe pat. Le auzise pe femeia și pe fata lui că se întorc de la Sfânta Liturghie și că jos casa se înviorează. Închise ochii și trase cu urechea.

— Thrasáki nu s-a-ntors încă, spuse mama aprinzând focul.

— Cum să se-ntoarcă! făcu Rinió râzând. Ei încă liturghisesc!

Și într-adevăr, în fiecare duminică Thrasáki și prietenii lui făceau concurență bisericii celei adevărate și oficiau liturghia în grajdul lui Krasoghiórghis.

Se duceau dis-de-dimineață să prindă venirea credincioșilor și stăteau la pândă în poarta bisericii Sfântul Mina și pe la colțuri și, când vedeau vreun coleg de-al lor apărând în haine de duminică, cu batista curată în mână, cu bănuțul în batistuță

ca să ia de la pangar lumânarea, tăbărau asupra lui și, când cu binele, când cu sila, uneori și cu bătaia, îl răpeau și-l duceau în grajd. „Avem biserica noastră, îi spuneau. Nu ți-e rușine să mergi la una străină?” Legau măgărușul lui Krasoghiórghis într-un colț, ca să nu-i împiedice, și unul stătea în prag și făcea pe epitropul, aduna într-o trăistuță bănuții de metal și dădea, în loc de lumânare, un băț dintr-o cutie de chibrituri fiecărui creștin. Nicolas, care era cel mai arătos, își punea un coif de hârtie și o mască pe care o păstraseră de la Lăsatul-secului și se urca și se fudulea pe samarul măgarului, nemișcat. Din când în când doar gemea și făcea pe mitropolitul; iar Thrasáki, drept în mijlocul grajdului, citea din *Robinson Crusoe* în loc de Evanghelie. Băiatul lui Krasoghiórghis, Andrfkos, făcea pe diaconul, lua cădelnița casei, o umplea de cărbuni aprinși și de tămâie și tămâia ieslea măgarului, măgarul și pe credincioșii care se plecau, își făceau cruce, iar unii, cei mai fanatici, se așterneau pe mătănii și-și umpleau mâinile și genunchii de baligă. La început cânta numai Thrasáki, apoi cheful se întețea, se porneau toți să psalmodieze și să cânte ce le venea pe limbă, amestecat, unul o amanea și altul o mantinadă sau „Hristos a înviat” sau cântece pe care le învățau la școală: „Acolo sus în munți e o biserică pustie…" Sculau toată casa cu strigătele lor, de intra în joc și măgarul, începea și el să ragă. Krasoghiórghis, care în fiecare sâmbătă bea un pic mai mult și dormea până mai târziu, sărea din somn, înfuriat, lua bastonul și cobora în grajd. Mitropolit, preot, diacon, credincioși se împrăștiau de-a valma, unii prin ușa de la grajd, alții pe fereastră, deschideau poarta, se opreau o clipă, mai scoteau câteva strigăte, ca și cum ar fi fost și fuga o parte din liturghie, și apoi se întorceau gâfâind pe la casele lor.

— Duminica următoare, pe ăla care nu vine o să-l rup în bătaie! striga Thrasáki.

Acesta era totdeauna troparul, și liturghia lua sfârșit.

Căpitanul Mihalis auzea strigătele prin ferestruica lui și desluși ultimele cuvinte ale fiului său: „O să vă rup în bătaie”. Zâmbi.

— Bravo, măi Thrasáki, așa te vreau, să bați! murmură el. La început, pe prieteni, ca să ți se obișnuiască mâna, apoi pe dușmanii tăi, turci, creștini sau pe câinii de apuseni, si-apoi pe cel din tine, dacă o să-l prinzi că e laș. Asta va să-nsemne un

fiu. Tu o să mă învieziǃ

Își aminti de bătrânul stareț al mănăstirii Sfânta Fecioară Hrysoskalitissa, aflată în Libia. Acesta i-a arătat în cimitirul mănăstirii mormântul pe care și-l săpase și și-l aranjase singur, iar pe piatra de mormânt gravase cuvintele: „Ei, moarte, nu mă tem de tine!” Starețul nu se temea pentru că el credea în Dumnezeu, iar căpitanul Mihalis nu se temea pentru că el credea în fiul său.

Dădu să se ridice din pat, dar îl înțepa rana. Rămase ridicat în capul oaselor, se rezemă de perete, își privi armele și icoanele și începu iarăși să fumeze. Niciodată nu deschisese o carte să citească; îi era silă de literatură, era scârbit de cei învățați și, când izbucnise revoluția, sfâșia cu bucurie hârțoagele cele vechi de prin mănăstiri și le făcea cartușe. Se uita la Títyros, fratele său, se uita la Hagisáwas, la kir Idomenéas, și clătina cu dispreț din capul său ars de soare: „Iată unde l-au adus învățăturile pe om – ochelari, pantalonași, cocoașă, iar dacă aude pușca face pe el… Ferește-te de învățături, măi Thrasáki, sunt oftică, să nu te molipsești!”

Și pe când torcea toate acestea și le răsucea în minte, jos se trânti poarta. Cineva intră în curte și se auziră îndată strigăte și plânsete. Ciuli urechea și recunoscu glasul bătrânei Mariora, o rudă pe care o adusese nu demult Títyros din sat, ca s-o ajute pe femeia lui la curățenie și la gătit. Să aibă și un om de-al său în casă, alinare pentru el. Scoase capul pe ferestruică. În mijlocul curții, Mariora țipa și-și smulgea părul.

— Ei, Mariora, ce-i cu strigătele astea? Urcă aici! porunci el.

Bătrâna urcă scara gâfâind. Se opri în fața patului căpitanului

Mihalis și buzele îi tremurau. Vorbea, vorbea, dar nu puteai să-nțelegi ce spune.

— Nu mai tremura! strigă căpitanul Mihalis. Vorbește limpede!… Diamandfs, ai spus? Ce dracu’ a pățit?

— A murit! țipă bătrâna. L-am găsit, uite-acum, în patul lui, țeapăn! Vanghelió țipă, se bate-n piept, îl zgâlțâie, îl îmbrățișează, îl frecționează cu oțet de trandafiri, dar e țeapăn! A luat otravă, a murit!

— Otravă? De unde știi asta? Cine ți-a spus?

— E verde tot.

— Du-te!

Se ridică, își spălă rana și o legă. Nu mai simțea durerea.

— Nu vreau țipete! îi spuse el femeii lui, deschizând poarta să plece.

La capătul drumului, aproape de fântâna lui Idomenéas, se afla casa fratelui său. Găsi poarta deschisă și intră. Sus în odaie se auzeau strigăte și plânsete, Vangheliό se bătea în piept, Títyros era jos pe canapea, chircit într-un colț, și dinții îi clănțăneau; tremura de frig.

Căpitanul Mihalis se opri în fața lui. Învățătorul ridică ochii, îl văzu, îi plecă îndată și se ghemui mai adânc pe canapea.

— Învățătorule, spuse căpitanul Mihalis, ridică ochii și ui tă-te la mine.

Títyros săltă capul. Înapoia ochelarilor, ochii lui clipeau îngroziți.

— Tu l-ai omorât! spuse căpitanul Mihalis coborând glasul. Tu!

— Eu?!

— Da. Dacă l-ar fi omorât un bărbat, l-ar fi omorât cu cuțitul. Dar tu l-ai omorât prin viclenie, cu otravă.

— Nu mai înduram.

— Bine, de Dumnezeu nu te-ai temut? De mine nu te-ai temut? Trebuia să-l omori cu cuțitul!

— Nu mai înduram…

— Nu te cert că l-ai omorât, te cert că l-ai omorât ca o femeie, cu otravă! Să nu cauți scuză!

— Nu mai înduram, spuse din nou învățătorul. Iar altfel nu puteam. Era mai puternic.

— A bănuit ceva femeia ta?

— Poate… Nu știu, poate… Nu-mi vorbește, iar când urc se repede la mine și mă îmbrâncește pe scară. Stau aici pe canapea și aștept.

— Ce aștepți?

— Nimic. Aștept.

Căpitanul Mihalis ieși în curte. Bocetul lui Vangheliό se auzea monoton, neadormit, ca un murmur de apă. Intră din nou în casă.

— Ce aștepți? spuse iarăși.

— Ce-o fi să fie, nu mă mai tem de nimic, făcu Títyros, și dintr-odată se învioră.

— Numai femeia ta poate să te trădeze.

— Să facă ce vrea. Am făcut și eu ce-am vrut. E rândul ei!

— Ridică-te. Nu face nici pe stăncuța, nici pe mortul. Dacă te denunță, spune adevărul, chiar dacă o să sfârșești în temniță. Dacă nu te denunță, taci. Taci și nu lăsa mortul să-ți chinuie creierul. Auzi? Bărbatul bun omoară dintr-o pricină sau alta. Ridică-te, îți zic!

Îl scutură pe fratele său și îl ridică în picioare.

— Să mergem, să pregătim înmormântarea, mai zise.

A doua zi pe la amiază, când veniră să ia mortul, nimeni nu-i văzu fața. De la cap până la picioare, era acoperit cu flori. Vanghelió își tăiase toată grădinița, trimiseră și vecinele brațe de rozmarin, busuioc și trandafiri, îi păru rău de flăcău și doctoriței franțuzoaice, care în ascuns îl dorea cu foc când îl vedea că trece și că o privește tainic, îi păru rău și adună și ea toată grădina ei și i-o trimise. Numai unchiul mortului, căpitanul Polyxinghis, dădu o clipă la o parte trandafirii, îi privi fața și privi fața mortului, umflată, și o acoperi îndată, apoi îi aruncă o privire lui Títyros, care stătea vizavi de el, și chipul i se întunecă.

Vanghelió, de cum văzu că intră popa, coborî din odaie, căzu asupra mortului, își despleti părul și-l acoperi. Întinse mâinile și nu lăsă pe nimeni să se apropie de el. Nu plângea, nu jelea, era căzută deasupra lui liniștită, nemișcată, ca și cum ar fi dormit. Iar când cei patru ciocli i-l luară nu aduse împotrivire. Se ridică, luă foarfecă, își tăie părul de la rădăcină, îl împleti, făcu două cozi groase și le înfășură pe mâinile mortului. Se uita, fără să scoată un strigăt, cum îl scot din casă, se opri în prag și-i flutură din mână, ca și cum l-ar fi petrecut la plecare, iar apoi intră în casă. Grămădi hainele fratelui ei în mijlocul curții și le puse foc, aranjă înăuntru, se spălă, se împodobi, iar apoi se așeză în curte și privea cu ochii neclintiți cum ard hainele.

Când, după înmormântare, veni unchiul ei, căpitanul Polyxinghis, și se așeză alături de ea și-i luă mâna și-o întrebă – cine i-a dat otrava? bănuiește pe cineva? –, ea îl privi drept în ochi și nu-i răspunse. Doar clătina din cap și-și mușca buzele cu încăpățânare.

În noaptea aceea Títyros nu dormi acasă la el. Se temea. Nici la fratele lui, se temea. Se duse și se adăposti vizavi, la prietenul său Idomenéas. Vorbiră despre moarte, iar apoi despre nemurirea sufletului, și după aceea îi luă somnul și

adormiră.

Trecură trei zile. Vanghelió nici nu se întorcea să-l vadă pe Títyros, care trecea prin casă ca o umbră. Nici nu-l vedea, nici nu-l auzea, nici nu se înfuria strecurându-se pe lângă el. Se zăvora în odaia fratelui ei, aprindea candela mică a mortului și umplea paharul de alături cu apă curată, dacă cumva înseta sufletul lui, să bea. Știa că sufletul mortului dă ocol casei patruzeci de zile, simțea prin păr, pe ceafă, pe mâinile veștejite, iar noaptea și pe buze sufletul fratelui cum dă din aripi și cum se așază, ca un fluture… Și se înfiora, și altă bucurie în lume nu voia.

Trei zile nu deschise gura, iar ochii îi erau neclintiți și uscați, nici nu se-mbrăcă în negru, iar panglica cu care își lega părul er. I galbenă.

Veni mătușa ei, kira Hrysánthi, s-o ia să se ducă într-o căsuță de țară pe care o aveau aproape de mare, să se liniștească puțin. Dar ea clătină din cap și se zăvorî iarăși în camera fratelui ei. Nu se ducea nici la mormânt. Era liniștită, hotărâtă, scotocea mereu prin lada cu puțina ei zestre, umbla de ici-colo prin casă și aranja lucrurile ca și cum s-ar fi pregătit pentru o călătorie.

În a treia zi se întoarse către bătrâna Mariora:

— Întinde masa, pune fața de masă albă brodată, farfuriile și tacâmurile bune și spune-i stăpânului tău că o să mănânc împreună cu el astă-seară. Și să nu aprinzi lampa. Aprinde cele două lumânări mari cu care am vegheat mortul.

Învățătorul se îngrozi când auzi asta. Se îngrozi și când văzu aprinse lumânările mortuare. Se așeză pe marginea scaunului și nu îndrăznea să ridice ochii să se uite la nevasta lui, care, galbenă ca ceara, tăcută, țeapănă ca o moartă, ședea în fața lui și mânca doar cu vârful buzelor. Era acoperită cu pudră pe față, de parcă s-ar fi dat cu var, își pusese veșmintele de mireasă albe ca neaua și flori de ceară galbene ca lămâia în păr.

Rămaseră mult timp așa, unul în fața celuilalt, fără să schimbe vreun cuvânt. La răstimpuri Títyros dădea să deschidă gura, dar cuvintele i se opreau în gâtlej și nu voiau să iasă. Curgea nădușeala pe el, iar prin fereastra deschisă spre curte vântul de noapte strecura din când în când adieri și clătina cele două flăcări.

Deodată femeia întinse mâna și picură vinul în cele două pahare, strop cu strop. Un vin negru ca smoala, înțepător, pe care îl adusese plocon la nunta lor răposatul Manoúsakas.

Ridică paharul ei și ciocni cu putere, mai să spargă paharul lui Títyros.

— Beau în sănătatea ta, ucigașule! spuse și glasul îi era greu, răgușit, ca de bărbat – dar nu duse paharul la buze.

Ieși în curte, însă intră îndată înapoi, urcă și se încuie în camera fratelui ei. Noaptea nimeni nu auzi nimic. Dar dimineața o găsiră pe Vanghelió spânzurată de grindă cu sfoara de rufe.

Vestea îl găsi pe căpitanul Polyxinghis în odaia lui Eminé. De-acum își petrecea ziua și noaptea până-n zori acasă la ea. Văduva era pregătită să fie botezată, dar aștepta să se mai îmblânzească puțin Creta, ca să nu-și iasă din minți agalele. Se veselea că se face creștină, că iese fără văl pe drumuri, că merge la biserică și că vede oameni, iar ei o văd pe ea. Că o va bate vântul, că o va arde soarele, că-și pune rochii grecești, bluze și volane și că lumea se bucură de părul ei negru pana-corbului neacoperit. Hristos era pentru ea o poartă; o deschidea și ieșea pe drum fără văl.

Și pe când se gândea la toate astea, întinsă în așternut alături de căpitanul Polyxinghis, și se desfăta în gând cu toate aceste bucurii grecești, ușa se deschise și intră despletită doica ei, arăpoaica. Se repezise dis-de-dimineață până la Fetele Necăjite să afle ce se mai întâmpla în oraș, iar acum se întorcea înghițindu-și limba.

— Căpitane, gemu ea, nepoata ta, Vanghelió, s-a spânzurat!

Căpitanul Polyxinghis lăsă mâna lui Eminé și sări ca ars.

— S-a spânzurat? Când? Unde? Cine ți-a spus?

— Fetele Necăjite. Acasă la ea, se pare, ieri-noapte, cu sfoara de rufe.

În acest timp Eminé luase de sub pernă oglinjoara rotundă și-și privea limba, dinții, sprâncenele…

— Oho, astăzi limba mea nu e destul de roșie, murmură ea. Unde e sacâzul meu de mastic, măi Maria?

— Și-a părăsit bărbatul și s-a dus după fratele ei… continuă arăpoaica căutând sacâzul.

„Neamul meu e pe cale să putrezească sub pământ, iar eu încă n-am copii…”, se gândi căpitanul Polyxinghis și oftă.

Se apleacă, se uită la Eminé, care, întinsă, fără griji, își admira frumusețea în oglindă, întinse mâna și mângâie pântecele ei însămânțat.

— Cretan și cerchez o să fie fiul nostru, zise el, cretan și cerchez, adică nemuritor!

Și, de cum îi spuse asta, ca și cum pentru prima oară s-ar fi gândit la acest lucru, pieptul i se umplu de încredere. Se ridicase să plece, dar i se muiară genunchii și căzu iarăși în așternut. Să facă un fiu sălbatic, altoit cu sânge cerchez, care, înainte să învețe să vorbească, să știe să încalece pe cal! Pe nepoții lui demult timp îi ștersese din catastifele neamului său, nu erau buni de nimic. Băiatul, mortăciune și fanfaron, nepoata, fată bătrână, acră, stearpă, fără ouă în pântece, fără lapte în sâni; iar alți nepoți nu avea. Neamul pâlpâia să se stingă. Dar uite, acum, de la cercheza aceasta care stă întinsă și își admiră în oglindă frumusețea și mestecă sacâz de mastic ca să-i miroasă frumos gura o să iasă fiul lui, bărbat nemuritor, și n-o să piară sămânța lui Polyxinghis.

Îi veni din nou în minte vestea pe care i-o adusese arăpoaica și se rușină. Se ridică murmurând, se încinse și își puse fesul.

— Eminé, copila mea, zise el, trebuie să plec.

Eminé își desfăcu brațele goale, se întinse și încheieturile îi trosniră.

— Du-te, spuse ea cu plictis, îl privi cu ochii jucăuși întredeschiși și căscă.

În acest timp, în cele trei zile trecute de la otrăvirea lui Diamandfs până la spânzurarea lui Vangheliό, lucrurile se înăspriseră în Creta; în sate creștinii omorau agalele una după alta, iar turcii din Megalo Kastro își ieșiseră din minți; omorau pe unul de-al lor în sate, ei înjunghiau doi în aceeași noapte pe străduțele orașului. De-acum pașa scăpase frâiele din mâini. Îi rămăsese numai binoclul, și ședea în seraiul său, la fereastră, și scruta marea, așteptând clipa când aveau să apară fregatele turcești.

A treia zi, pe neașteptate, ziua-n amiaza mare, se închiseră cele patru porți ale orașului. Nu puteai nici să intri, nici să ieși. Creștinii rămaseră prinși în capcană și fu cât pe-aci să n-apuce s-o îngroape pe Vangheliό. Dar în această treabă avu noroc și reușiră de-o duseră în fugă la cimitir; în fața Porții Efaniei, Kolyvis lărgise deja mormântul lui Diamandis, așa că o

coborâră pe Vanghelió și o întinseră alături de el.

În ziua aceea începuse și ramadanul. Turcii posteau toată ziua, nici pâine, nici apă, nici țigară, dar când se înnopta, îndată ce strălucea prima stea, se aruncau pe mâncare și băutură. Tobele băteau în fața conacelor agalelor bogate, apăsător, încet, ca și cum se pornea la război… Vântul se înăsprise, creștinii tremurau în casele lor, ca nu cumva dintr-odată, după ce mănâncă și beau, agalele să năvălească pe drumuri, să trântească la pământ și să rupă porțile grecilor.

În curtea căpitanului Mihalis se adunau în fiecare seară toți vecinii. Se temeau și căutau adăpost și ocrotire de la sălbaticul viteaz. Era vară, bărbații se întindeau în curte și pe terasa casei, iar femeile, pe saltele în odaie. Singur-singurel, căpitanul Mihalis veghea în cămăruța lui, cu armele deasupra capului.

Într-o noapte fruntașii și căpitanii se adunară în taină la mitropolit. Se duse și căpitanul Mihalis, se duse și corsarul Stephanís, care își pusese cizmele de căpitan, de parcă ar fi pornit în cursă – își amintea vechile lui isprăvi, uită că era șchiop, și nu mai șchiopăta. Mitropolitul, în picioare în mijlocul palatului episcopal, gânditor și zgârcit la vorbă. Întunecate și mohorâte zile petrecea iarăși Creta, creștinătatea era în primejdie.

Cărăbușul de Aur își dădu iar cu părerea:

— Să mergi, preasfințite, la Athena, să-l rogi pe rege să ne trimită hrană și muniții, altfel o să pierim… Dar să mergi tu în persoană, fața omului e sabie.

Însă mitropolitul clătină din cap:

— Nu-mi las eu oile mele, în ceasul în care a apărut lupul, spuse el. Să meargă căpitanul Eliás.

Dar căpitanul Eliás se mânie:

— Încă mă țin picioarele, preasfințite, n-am îmbătrânit. Încă pot să dau comandă în război, nu mă duc. Să meargă Hagisáwas, cărturarul.

Spuse și se întoarse către Hagisáwas și i se zbăteau sprâncenele, înfuriate.

— Să nu amestecăm biata Grecie, săraca mamă. O să-și găsească iarăși beleaua, zise mitropolitul. Să avem încredere în Marile Puteri și înainte de toate în Rusia ortodoxă.

— Să avem încredere mai bine în micile puteri, ale noastre, spuse atunci căpitanul Mihalis. Asta zic eu.

— Asta zic și eu, făcu și căpitanul Eliás. „De ce ai, lupule, gâtul așa de gros?

— Pentru că îmi fac treburile eu singur.

— Să aruncăm fiecare câte o piatră în golful Suda! sări kir Idomenéas.[66]

Dar nimeni nu-l ascultă. La miezul nopții se despărțiră, fără să fi luat o hotărâre.

Cu asemenea spaime treceau zilele și nopțile. Ziua, răzvrătiți și înfuriați, turcii năvăleau din geamie toți împreună, în turmă, aprinși de cuvintele muezinului, cu ochii sticloși, ca orbii. Noap tea, mâncați bine, beți, se adunau în cafenele și luau la rând mahalalele grecești și trăgeau cu pistoalele în aer ca să-i înspăi minte pe ghiaurii zăvorâți în case.

În fiecare seară, când se înnopta bine, la ceasul în care agalelc încă mâncau și beau și drumurile erau pustii, Aliagás se strecura lipit de zid și intra în casa căpitanului Mihalis și aducea vești: asta a spus imamul astăzi la geamie, cuvintele acestea au fost rostite la cafenea, muezinul cere măcel, iar beiul se opune la acestea – toate doar hârtie și cerneală1, în fiecare seară, la căpitanul Mihalis și la vecini. I-ar fi părut rău lui Aliagás să fie înjunghiate asemenea vecine bune – unde ar mai fi tăifăsuit el așa de plăcut la fiecare asfințit de soare și cine i-ar mai fi trimis strachina de mâncare, să trăiască și el și să-și ducă și el traiul cu firimiturile de prin mahala? Ai fi zis că era un motan bătrân al mahalalei, liniștit și castrat, care iubea casele ce-l hrăneau.

Bătu cineva în poartă, ușurel, de trei ori. Intră Aliagás, foarte trist astă-seară. Se așeză pe lavița de lângă jgheab și toți vecinii se adunară în jurul lui.

— Blestemat fie telegraful, zise Aliagás și oftă. E ca un câine, cu capul în Creta și cu coada în Constantinopol. Îl prinzi de coadă și latră, și așa afli răul c-o oră mai devreme.

— Care rău, Aliagás? Vorbește limpede, ce vrei să spui? făcu Krasoghiórghis speriat.

— Pașa a primit astăzi o telegramă că mâine sosește oștirea în Megalo Kastro! Cu tunuri, se pare, cu cavalerie și cu steagul verde al Profetului!

— Of, și Dimitrós al meu unde să se vâre ca să nu se încaiere cu oastea! strigă kira Pinelopi și-și lovi genunchii umflați.

---

66 Zicală grecească.

Aliagás începu să povestească ce bucurie izbucnise prin cafenele și cum luaseră hotărârea să coboare mâine în port înarmați și să se închine la steagul Profetului.[67]

Cu cât vorbea, întristarea i se risipea, ridica grumazul Aliagás, se umfla, se umfla, nu mai era bătrânelul umil care se duce și se așază într-un colț și la care niciun om nu se întoarce ca să-l privească și să-l pună pe un scaun, ci era în mijlocul adunării, toți se agățau de gura lui și, cu cât aducea vești mai grozave, cu atât devenea și el mai grozav și se mândrea. Și acum îi privea pe toți semeț în ochi și își îngroșa cât putea glasul lui femeiesc. Numai în fața căpitanului Mihalis stătea încă chitic.

— Să-l chemăm pe căpitanul Mihalis să vedem ce-o să spună, făcu Mastrapâs și ochii lui blânzi erau plini de spaimă. Eu zic să nu ies mâine toată ziua.

— Nici eu, zise și kira Hrysánthi, sora lui Polyxinghis. Chiar dacă e vecernie. Dumnezeu să mă ierte!

Intra și ea acum în fiecare noapte sub acoperișul căpitanului Mihalis, de când fratele ei își petrecea nopțile acasă la Eminé. „În loc s-o încreștineze pe ea, s-a turcit el, iartă-mă, Doamne!” se gândea, dar nu scotea o vorbă.

În noaptea aceea vecinii dormiră iepurește, țineau un ochi deschis și se gândeau la ce vor face, cum să rupă gratiile închisorii și să scape.

Dimineața se auziră trompetele în port, se umplu cheiul de fesuri roșii și aerul duhni greu a turc. Thrasáki, care fugise de-acasă, se cățărase pe stânci, la intrarea în port, deschidea cu nesaț ochii și privea. Acostase un vapor negru și își vărsa măruntaiele, orientali cu miros greu, cu fețe mâncate de vărsat și de arșița soarelui, trompete, tobe, tunuri, cai; și la urmă, vuitorul buluc de derviși cu mantii verzi, cu turbane înalte și albe ca neaua, încinși cu iatagane, săriră toți pe chei, desfașurară steagul verde al Profetului, îl puseră la intrarea în port și începură să bată încet-încet din palme în jurul lui și să danseze.

Thrasáki se apropie. Băteau din palme și porniseră un cântec domol, încet, ca un bocet, dar pe măsură ce se înfuriau, se iuțea și dansul lor, se răsuceau acum și se învârtea fiecare în jurul său, mantiile li se umpleau de aer și se umflau ca niște

---

67 Cu sensul de lucruri fără de folos, de prisos.

clopote, ochii lor priveau chiorâș și se înroșeau, scoteau săbiile și începeau să se lovească singuri, le curgea sângele și urlau… Dar încet-încet dansul iarăși se potolea, băgau săbiile în teci, turbanele se legănau liniștite, ostenite, urletele se prefăcură din nou în cuvinte, iar cuvintele, încet-încet, se prefăcură iarăși în murmur, dureros și duios, ca un bocet…

Încă aprins, Thrasáki se întoarse acasă la amiază și povesti cu mândrie cele ce văzuse.

— Ți-a fost frică? îl întrebă tatăl său și-și încruntă sprâncenele.

— Nu mi-a fost frică deloc de nizami.

— Ți-a fost frică de derviși?

— Nici de ei.

— Atunci de cine?

Thrasáki șovăi.

— Spune o dată! făcu tatăl și ridică de bărbie capul plecat al băiatului.

— De steagul verde, răspunse Thrasáki.

Megalo Kastro se întunecă. În primele zile o tăcere neliniștitoare apăsă greu, turci și creștini amuțiră. Fruntașii creștini intrau și ieșeau de la mitropolit, agalele erau când la poarta pașei, când în cazărmile gălăgioase și vorbeau în taină. Un ceas pe zi deschideau cele trei porți de pe uscat ale orașului și intrau înfuriați, înspăimântați țăranii turci cu cadânele lor mici și cu tot calabalâcul. Nu mai încăpeau în geamii și în moschei, spărgeau acum porțile grecilor, îi goneau pe creștini și puneau stăpânire pe avutul lor.

Mitropolitul îl trimise pe Hagisáwas la Athena, îi dădu scrisori, îi implora pe frații liberi să trimită corăbii să ia și să scape mulțimea de suflete creștine de cuțitul turcului, pentru că era ascuțit deja. Într-o seară se adunară devreme toți vecinii în casa căpitanului Mihalis, să ia o hotărâre. Nu lipsea astă-seară nimeni. Veni chiar și căpitanul Polyxinghis, și kir Idomenéas și Touloupanâs brutarul, și groparul Kolyvás, îmbrăcat în negru, și doctorul Kasapâkis cu nevasta lui franțuzoaică. Pe Arhondoula, cu fratele ei cel surdomut, o anunțară, dar nu catadicsi să poftească; ea era sub aripile pașei, nu avea nevoie de căpitani de-alde Mihalis. Și chiar în aceste zile fratele ei îl pictase pe pașa în culori de ulei, îl înrămă într-o ramă aurită, deschise o fereastră pe potrivă în

zid, afară spre drum, și-l puse acolo să-l admire trecătorii. Era leit, identic, nimic nu-i lipsea, nici alunița pe nas, nici părul de porc din urechi. Unii se îngrozeau să-l vadă și-o apucau pe alt drum.

Astă-seară vecinii nu se adunară în curte. Intrară în casă toți ca să nu le fie auzite din drum vorbele. Se așezară în rând pe lângă pereți, sub eroii de la 1821, kira Katerina aprinse lămpile mari, iar căpitanul Mihalis, la locul său, pe colțul canapelei, îi privea ca un taur pe vecinii săi și nu deschidea gura. Nu-i plăceau aceste adunări și-i era silă să-l simtă la el în casă pe căpitanul Polyxinghis, turco-cerchezul, se uita cu furie, pieziș, la buzele, ochii și grumazul lucitor și ghiftuit al acestuia... Toată carnea lui era sătulă de sărut, iar rărunchii căpitanului Mihalis fremătau de mânie și scârbă. Femeile, înghesuite în spatele bărbaților lor, stăteau cu ochii plecați și cu urechile ciulite și așteptau. Sus în odaie se afla Rinió, care legăna pe brațe pruncul, ca să nu plângă, iar Thrasáki ședea și el cu bărbații.

— Șezi aici să asculți, să te obișnuiești, îi spusese tatăl lui. Ești bărbat.

Tăcerea dura prea mult și stăpânul casei nu deschidea nici el gura. Căpitanul Polyxinghis nu se mai stăpâni:

— Ce-am venit să facem aici astă-seară toți vecinii? spuse el.

Și se uita cu furie la sora sa, care ținuse morțiș să-l care în casa asta ca să hotărască, chipurile, toți vecinii împreună cum să scape de cuțitul turcului. El nu putea să ia o hotărâre fără Eminé, iar ceea ce hotărau aceștia aici nu-l interesa.

O clipă, îndată ce auzi glasul căpitanului Polyxinghis, căpitanul Mihalis dădu să ridice capul și să-i spună: „Ce cauți tu aici, înăuntru, Polyxinghis-bei? Mahalaua ta este acum mahalaua turcească, casa ta e cea cu poarta verde”, dar se stăpâni, venise în casa lui și nu era omenește să-l jignească. Tăcu.

Atunci sări Tltyros. Începuse să-și mai vină în fire, cea moartă se tot risipise în văzduh și dispăruse, și nici măcar o singură dată, nici în somn, nici pe trezie, nu venise să-l amenințe cel otrăvit; era bine-mersi mort, nu putea să iasă din mormântul lui. Încet-încet, din ziua în care Tltyros a comis omorul, a prins curaj, a devenit bărbat, a încercat și a văzut că e și el bărbat și că poate să omoare. Acum și la școală bătea din

picior, striga, lovea, nu-i mai lăsa pe școlari să-l ia în râs. Iar astă-seară, dacă văzu că fratele său nu vorbea, vorbi el:

— Ne-am adunat astă-seară noi, vecinii, să luăm o hotărâre, toți împreună, cum să scăpăm de turc, zise el. Sunt trei căi, cred eu, dinaintea noastră: ori să rămânem liniștiți la casele noastre, și e posibil să nu se facă măcel; ori să izbutim să ne strecurăm prin porțile orașului, și să ne împrăștiem prin sate; ori să așteptăm – mitropolitul a trimis, se zice, pe Hagisáwas la Athena, să vină corăbiile grecești să ne ia. Așadar, să discutăm, care cale dintre cele trei e cea mai bună, s-o urmăm, și să ne ajute Dumnezeu!

Scaunele scârțâiră, capetele se plecară, toți își cântăreau părerea, dar fiecare cale avea și calea ei potrivnică, și hotărârea era dificilă.

Primul întrerupse tăcerea doctorul Kasapâkis – țărănoi unsuros, ciupit de vărsat, care se dusese la Paris să studieze medicina și timp de trei luni mersese la Facultatea de Drept, crezând că este cea de medicină, iar după ce a tocat viile și ogoarele tatălui său s-a întors la Megalo Kastro c-o pălărie Mirabeau și cu fata proprietăresei și a deschis o spițerie. Acesta, deci, sări acum și vorbi privindu-l de sus pe Títyros:

— Există și a patra cale, învățătorule: să ne refugiem în consulatele Marilor Puteri!

— Unde să-ncăpem, doctore? îi răspunse Krasoghiórghis, cu mintea lui zdravănă, neșcolită. Zici consulat și ți se umple gura, dar și consulatul ăsta e tot o casă, patru pereți – pe câți ne-ncap? O familie, două? Și ceilalți?

— Să te duci dumneata, doctore, la consulatul francez să ceri ocrotire, că ai și femeie franțuzoaică și Dumnezeu nu ți-a dat copii, zise și Kolyvás, căruia îi murise nevasta și-i lăsase o turmă de copilași și nu știa ce să le facă, unde să-i vâre, să nu-i găsească turcii…

Blestema ceasul și clipa când îl prindea ispita și-o îmbrățișa pe răposata și-apoi, după nouă luni… „Rea vreme să aibă pentru fabrică”, murmură el și se uită cu furie la femeile din jurul său.

Mastrapás cel cumsecade își deschise gura să vorbească, dar o închise îndată, îi era frică.

— Spune, vecine, îi zise Títyros, ca să-l încurajeze.

— Ce hotărâți voi… răspunse clopotarul și se făcu roșu ca

racul.

— Ascultați așadar și părerea mea, făcu Krasoghiórghis și se ridică.

Burtos, mâncău, cam nespălat, astăzi, toată ziua, nădușise de îngrijorare și-acum trupul lui mirosea greu a duhoare de om. Krasoghiorghena îl privi cu mândrie. Așa aprins, bărbatul ei îi plăcu mult.

— Ascultăm, Krasoghiórghis, zise Títyros.

— Așadar, după mintea mea, cea mai sigură cale e să fugim ia sate. De ce să rămânem aici în capcană? Nu e prima oară când ne-au înjunghiat turcii. Să așteptăm corăbiile? Trăiește, murgule, până-n mai, să mănânci trifoi[68]... Nu am eu încredere în Athena. Nu că nu vrea sărmana. Vrea, dar nu poate, se teme de Turcia, se teme și de apusean, de câinele ăla de apusean. De câte ori nu s-a scăpat pe ea?

— Dar cum să plecăm, vecine? Asta vreau să-mi zici! făcu Kolyvás și răsufla greu. Avem, știi bine, și-o grămadă de copii.

— Nu am încredere în Athena, continuă vecinul, am încredere în Krasoghiórghis. Lăsați-mă așadar pe mine să iau comanda și, pe pâinea pe care-o mănânc, o să vă trec pe toți în munți, cu femeile și cu copiii voștri, cu copăile, așternuturile și oalele de prin casă!

Se iscă murmur, toți își apropiară scaunele de Krasoghiórghis, care tăcuse acum și privea cu mândrie ce tulburare aduseră cuvintele lui printre vecini. Dar ce? Îl priveau cu ochi rău, că era gras și neînvățat și purta cizme cârpite, o să le-arate el acum!

— Ia să vedem planul tău! zise doctorul, jignit că vorba lui n-a prins. Vorbele gogonate, să-ți spun drept, vecine, nu-mi plac!

— Nici mie, doctore. Doi și cu doi fac patru, ascultă deci. Eu mă am bine cu nizamii care păzesc Poarta Lazaretului. Cum și de ce? Nu scormoniți voi treburile. Ceva contrabandă pe care o fac, ceva damigene de rachiu și pachetele de tutun și cutiile de rahat pe care li le ofer ca să închidă ochii... Să nu facem polilogie, o să ung iarăși roata și-o să ne strecurăm toți afară, fără luptă și fără zarvă!

— Să ne trăiești, Krasoghiórghis! strigă Kolyvăs. Îți încredințez copiii mei, am încredere în tine!

— Și eu, făcu și Mastrapás și se întoarse neliniștit să se uite

68 Zicală grecească.

către femeia lui, dacă era și ea de acord…

În clipa aceea se auziră trei bătăi ușoare în poartă.

— Aliagás! zise Tâtyros și se ridică să-i deschidă.

Dar căpitanul Mihalis săltă capul.

— Alungă-l! spuse el.

Títyros deschise poarta.

— Aliagás, zise el, să ne ierți, astă-seară avem de vorbit de-ale noastre. Vino mâine.

Dar Aliagás, lipit de poartă, nu se mișcă din loc.

— Am venit să vă spun să aveți grijă, vecinilor, că agalele pun la cale un măcel.

— Pentru numele lui Dumnezeu, când?

— Repede, la bairam.

— Hai, intră.

Bătrânelul străbătu curtea și se sprijini de tocul ușii.

— Bună seara, vecinilor! zise cu glas îndrăzneț.

Astă-seară aducea o veste înspăimântătoare și se fudulea. Dar deodată îl văzu în colțul canapelei pe căpitanul Mihalis și se făcu mic.

— Iertați-mă, zise el, astă-seară n-o să stau, sunt grăbit. Dar a fost nevoie să vin. Dacă credeți în Dumnezeu, vecinilor, aveți grijă. Agalele pun la cale un măcel, la bairam. Și-au împărțit deja mahalalele. În a noastră o să vină cei mai viteji, pentru că aici e căpitanul Mihalis.

— Bine, du-te, spuse căpitanul Mihalis ridicând mâna.

Atunci sări Mastrapás.

— Scormonește ce poți, Aliagás, și poftește mâine-seară. Mergi cu bine!

Bătrânelul străbătu iarăși curtea, ieși și porni spre cafenelele turcești.

— Așadar ne-a ajuns cuțitul la os! spuse căpitanul Polyxinghis și se ridică. Pe mine să mă iertați, am treabă astă-seară. Ce veți hotărî, o să-mi spună sora mea. Numai asta vă mai zic înainte de-a pleca: eu o să fug în munți. Asta cere onoarea.

— Bine că ți-ai amintit! mormăi căpitanul Mihalis.

Căpitanul Polyxinghis porni grăbit la drum. Întârziase, Eminé se va fi întins deja în pat, probabil că mesteca sacâz de mastic, să n-o ia somnul, și-l aștepta.

Cei rămași se întoarseră spre căpitanul Mihalis, să asculte

părerea lui, iar el simțea acum aerul mai ușor, mai limpede, nu mai mirosea a mosc și a duhoare de turc, și săltă capul.

— Vecinilor, zise el, toți de-aici suntem bărbați deprinși cu flinta. O să vină și învățătorul cu noi, și kir Idomenéas, toți!

Bătrânul Touloupanâs ținuse tot timpul ochii plecați, își trosnea degetele și gândul îi era la fiul lui. Fața lui fusese mâncată de tot – nu mai avea nici nas, nici urechi, nici buze… Unde să se ducă? Cine-l va lua împreună cu el? Era destul să-l vezi, și te apuca groaza, iar dacă-l atingeai, putea să se lipească și de tine boala. Deunăzi iarăși veniseră zapciii să-l ia și să-l închidă în satul leproșilor, iar biata lui mamă s-a pus pe strigăte și bătrânul le-a umplut pumnii cu monede de argint și au plecat…

Fără să vrea, bătrânul Touloupanâs oftă tare și toți se întoarseră.

— Ce ai, vecine, de oftezi? le scăpă și-l întrebară ei.

— Nimic… Ce să am? Nimic… răspunse el și ochii i se porniră ca niște izvoare.

Și peste puțin:

— Eu nu plec. Unde să mă duc? Cine mă vrea? zise și se ridică.

Nimeni nu întinse mâna să-l oprească. Găsi, împiedicându-se, singur poarta și dispăru.

— Suntem înțeleși, spuse Títyros. Am ajuns la o concluzie. Ce zici și dumneata, kir Idomenéas? încă n-ai deschis gura să vorbești.

— Părerea mea o știi, toți o știți, am spus-o și am tot repetat-o. Toate acestea pe care le faceți voi sunt zadarnice! Cât timp există golful Suda…

— Suntem înțeleși, făcu medicul, ținându-și cu greu râsul, și-și luă pălăria lui înaltă și țeapănă ca să plece – se apropia de-acum miezul nopții.

— Doctore, zise căpitanul Mihalis, o să vii și dumneata cu noi în munți…

— Dar…

— Niciun dar, o să vii. De-asta ești doctor. O să avem răniți.

Doctorul își privi nevasta. Ședea la cealaltă margine a canapelei, nu înțelegea prea bine ce spuneau, își ținea strâns batistuța la gură și tușea. Se topise și se gălbejise ca ceara, sărmana. Se săturase să vadă trenurile Cretei cum trec prin

fața porții ei și cum îi murdăresc pragul. De-acum Parisul ajunsese pentru ea o poveste îndepărtată, de necrezut, greu de închipuit… „Să urc pe un vapor, pe o barjă, pe o coajă de nucă, să plec… să plec… să plec…”, se gândea ea și nu spunea nimic. Mintea ei se făcuse o șuviță de apă care curgea și se vărsa în mare.

Căpitanul Mihalis se ridică.

— Cele vorbite sunt sfinte, zise el și urcă în cămăruța lui.

Astă-seară vorbise mult, acum voia să rămână singur.

Vecinii răsuflară ușurați, limbile li se dezlegară, interveniră și femeile, coborî și Rinió, pregăti tava cu rachiu, ceva dulce și cafele.

— Dumnezeu să-și întindă dreapta Sa! se rugă Krasoghiórghis ridicând paharul. În sănătatea ta, kiră căpităneasă, să te bucuri de ce iubești, să-ți jucăm la nuntă, Rinió!

Ciocniră și băură toți, Rinió aduse altă sticlă și băură din nou. Prinseră chef.

— Măi, ce-nseamnă băutura! spuse Krasoghiórghis plescăind din limbă. Un păhărel de rachiu, un degețel, și îneacă, pe sufletul meu, toată Turcia! Uite, mă plec și îl văd pe fundul paharului pe sultanul umflat ca un burduf!

— Nu e doar rachiul, e și tovărășia, zise Títyros.

— Ai dreptate, învățătorule, făcu Mastrapăs, a cărui limbă se dezlegase de la sine o dată cu rachiul. Oamenii sunt precum clopotele, iar când se potrivesc unul cu altul nu se tem de moarte.

Lucrată fin, urechea clopotarului era plină de sunet, ca scoica mării. Anul trecut, vara, când s-a dus în satul său, în prima noapte n-a putut să-nchidă un ochi, pentru că pe muntele din față tălăngile turmei nu se potriveau una cu alta și-i tulburau sufletul. Se sculă cu noaptea-n cap, urcă pe munte, găsi turma, potrivi tălăngile și se întoarse și adormi.

— Ca niște clopoței sunt și oamenii, spuse iarăși. Tălăngi, zurgălăi, acioaie, clopote, mici și mari, și fiecare are glasul său aparte.

Ferice de turma ai cărei clopoței sunt împerecheați cu mare meșteșug. Aceea nu se teme de lup.

Dar kir Idomenéas clătină din cap: „Ce caut eu aici înăuntru? se gândi el. Ce vorbe sunt astea?”

Se ridică și îi Făcu semn lui Títyros:

— Să mergem, cumetre, zise el, o să dormi acasă la mine, să-mi ții companie.

Astă-seară avea mare nevoie de discuții subțiri, să vorbească iarăși despre astre și despre nemurirea sufletului. Pentru el, nicio altă chestiune nu exista pe lume, numai acestea două. Uneori, se mai ivea încă o chestiune mare, golful Suda. Toate celelalte, o adiere de vânt.

Se ridicară toți și adunarea se destrămă. Unii, încurajați după atâtea pahare de rachiu, se întoarseră ca niște viteji pe la casele lor, alții se întinseră în curte și pe terasa căpitanului Mihalis, iar femeile, pe saltele în odaie. Era trecut de miezul nopții.

Toată seara Thrasáki ascultase și nu scosese o vorbă, dar în mintea lui se încrustaseră adânc toți vecinii și toate cuvintele lor, la început pline de spaimă, apoi mai potolite și în sfârșit, de la rachiu, numai chef. Dar peste toate astea un lucru i se întipări mai adânc în minte: tatăl lui, care ținea neîncetat, cu mândrie, capul plecat, apoi îl ridica o clipă și poruncea, iar apoi îl pleca iarăși, ca și cum n-ar fi vrut să fie una cu capetele flecărețe care se învârteau în jurul lui. Îl privea, îl privea Thrasáki, și încet-încet, pe nesimțite, devenea și el bărbat.

Școlile se închiseseră, se sculă de dimineață și porni la prăvălie să-l găsească pe tatăl său. Îi făcu plăcere să respire mirosul lui și începea să înțeleagă de ce e atât de sălbatic și nu vorbește, nu râde, nu-i plac oamenii. Într-o zi, când o să-i crească mustața și barba, o să fie și el la fel. La fel, și nu precum căpitanii Polyxinghis ori Krasoghiórghis ori Títyros, ci ca tatăl său.

Și pe când torcea și învârtea toate gândurile astea neclare în minte și mergea și se apropia de-acum de port, auzi înjurături și huiduieli. Iuți pasul – și ce să vezi? în fața frizeriei lui sior Paraskevâs, adunată multă turcime, iar la mijloc îl aveau pe sărmanul syriot și-l înjurau, îl scuipau, își ascuțeau cuțitele să-l înjunghie. Nefericitul, cu cămașa sfâșiată și plină de sânge, cu fața mânjită de ouă clocite și de roșii stricate, stătea tremurând și se ruga și implora – o să plece, o să se întoarcă în Syra și n-o să mai calce niciodată în Creta. Numai, aman, avea o fată de măritat, să le fie milă de el.

Thrasáki îl văzu, i se îndureră inima și porni să-l găsească pe

tatăl lui. Acesta ședea la masă și-i scria nepotului său înstrăinat, franțuzit, lui Kosmás. „Dacă ești bărbat, îi scria el, dacă ai în tine rușine, părăsește îndată Apusul – ce dracu' faci acolo departe, de atâția ani? Părăsește, îți spun, îndată Apusul și să poftești în țara ta. A venit ceasul, are nevoie de tine. Pentru ce te-ai născut? Pentru ce te numești cretan? Să poftești îndată, să iei și domnia ta pușca. Află și aceasta, nepoate.. /1

Și chiar atunci, iată-ți-l că intră aprins Thrasáki:

— Tată, vor să-l înjunghie pe sărmanul Paraskevăs, bărbierul! strigă el. Uite, în fața frizeriei lui. Ridică-te să-l scapi.

Căpitanul Mihalis se sculă, se opri în prag și privi. O ceată de hamali turci turbați îl înconjuraseră pe Paraskevăs, de unde să scoată nasul pe drum vreun creștin, căci prăvăliile grecești din jur se închiseseră și stăpânii dispăruseră. În lumina soarelui căpitanul Mihalis deslușea cinci-șase cuțite strălucind.

— O să te duci, tată? O să te duci? Nu ți-e frică?

Căpitanul Mihalis se înverzi la față. Mulți erau turcii, era moarte sigură să te pui cu ei, dar îi fu rușine de băiatul lui. De-ar fi singur, ar intra în prăvălie, era treaz și nu-i plăceau nebuniile. Dar acum îl vedea fiul său.

— Nu te duci, tată? Ți-e frică? zise iarăși băiatul.

— O să mă duc, răspunse el și porni către mulțimea de turci.

Călca încet, liniștit, fața lui era blândă, fără mânie și fără teamă.

De cum îl văzură că se apropie, turcii se opriră. Ce caută ghiaurul, cine se crede el, de nu se teme?

Căpitanul Mihalis ajunse și întinse liniștit mâna, să treacă. Uimiți, turcii se dădură la o parte, să vadă ce-o să facă. Zdrahonii lăsară cuțitele jos și așteptau.

Căpitanul Mihalis se apropie de sior Paraskevăs, îl luă de-o ureche și într-o clipită chipul i se încruntă. Îi răsuci urechea și îi dădu un brânci:

— Șterge-o acasă! îi spuse poruncitor. Și să nu te mai văd în fața ochilor!

Paraskevăs își vârî capul între umeri și porni înainte împleticindu-se, iar în urma lui, căpitanul Mihalis, care-l strângea de ureche. Turcii se dădură la o parte iarăși, tăcuți, și îi lăsară să treacă.

— Acasă! îi spuse din nou cu mânie căpitanul Mihalis.

Repede!

Paraskevăs înaintă grăbit, coti după primul colț și dispăru. Iar turcii stăteau uimiți și se uitau cu gura căscată la căpitanul Mihalis, care, cu aceeași încetineală, cu pas liniștit, se întoarse la prăvălia sa.

Thrasáki își privi cu admirație tatăl, dădu să-l întrebe ceva, dar tăcu. Căpitanul Mihalis se așeză iarăși la masă, luă condeiul și se aplecă să sfârșească scrisoarea. „O clipă am lăsat condeiul, fiindcă s-a-ntâmplat să am puțină treabă. Află așadar și aceasta, nepoate, că pe unchiul tău Manoúsakas...”

IX

Începi ziuă, sfârșește-te ziuă[69], veni bairamul. Agalele se gătiră ca niște gineri, se revărsară prin cafenele, puii de turci se întronară pe pernițe, ridicară galeș gâtul și începură amanelele. Arșiță mare, iar Barbaiánnis comandase să-i aducă din muntele Psiloritis trei măgari încărcați cu gheață. Alerga cu urciorul de aramă și le dădea să bea și răcorea agalele.

Lângă Trei Arcade, în cazarmă, nizamii sunară la revărsatul zorilor din trompete și traseră focuri de armă spre cer, iar pașa cu escorta lui merse la Gheni-geamie să se închine. Pe minarete erau încă aprinse unele deasupra altora șiraguri de candele. La moscheea ei, Hamide-mula împodobise mormântul sfântului cu rozmarin și busuioc, iar Efendina, așezat turcește, își legăna trupul înainte și-napoi și citea cântat din Coran. În jurul sfântului îngenuncheau pe rogojini bătrâni pelerini, își luaseră și narghilelele, și-acum fumau, închizând ochii, și ascultau, ca pe un zumzet de albine, preadulce, îndepărtat, Coranul.

Erau pe deplin fericiți bătrânii aceștia, intraseră parcă, de vii, în Rai. Nimic nu le lipsea. Pe crăpătura porții și prin grilajul lucarnei dinspre drum intra vuietul din Megalo Kastro ca un murmur de apă, iar departe, în dosul zidurilor venețiene, se auzea cum suspină marea, și bătrâna Hamide-mula, liniștită, desculță, intra și ieșea și le aducea când câte o bucată de rahat, când cărbuni aprinși pe care-i punea cu multă duioșie în găvanul narghilelei. Toate narghilelele, bine înarmate, gângureau, ca niște porumbei, în jurul sfântului…

Dar în ceasul în care toți erau cufundați în privegherea aceasta se auziră strigăte ascuțite, porțile erau sparte, femeile țipau și răsunau în văzduh împușcături. Dumnezeiasca fericire dispăru, iar bătrânii săriră ca arși.

— Măcel! Măcel! se auziră strigăte din curți și de pe terasele caselor.

Efendina lăsă Coranul pe rozmarin și sări să deschidă poarta. Turcaleți înarmați, cu cuțitele în dinți, alergau urlând, iar brațele și pieptul le fuseseră deja împroșcate de sângele ghiaurilor. Arapul pașalei, Suleiman, se repezea înainte, cu pieptul gol, desculț, cu un burnus galben aruncat pe umeri.

69 Expresie grecească exprimând nerăbdarea în așteptarea unui eveniment mult dorit.

Ochii i se rostogoleau în cap, buzele lui groase îi atârnau făcând spume.

— Măcel! Măcel! mugea el și lovea cu iataganul prin aer.

— Unde vă duceți, fraților? strigă Efendina și scoase capul prin poartă tremurând.

— Să-l spintec pe necredincios, să-i beau sângele! grohăi arapul.

— Pe cine, măi, Suleiman?

— Pe căpitanul Mihalis!

Efendina se făcu galben ca ceara.

— Nu vă temeți, măi, de Dumnezeu? strigă el.

Dar glasul său se pierdu în mugetul care se înălța din toate curțile creștinilor și din cerdacurile caselor.

Erau sparte porțile, femeile se cățărau pe terase și chemau pe Dumnezeu, unele se aruncau de pe acoperișuri cu copiii lor în brațe, o parte dintre bărbați se împotriveau o clipă, auzeai împușcături de flinte și lupte, și-apoi un țipăt sfâșietor – și totul se sfârșea.

Căpitanul Mihalis stătea în dosul porții cu pușca-n mână. Își urcase familia în odaie și-l ținuse aproape numai pe Thrasáki.

— Vino cu mine și ascultă bine ce-o să-ți spun, zise. Dacă ne sparg poarta și intră turcii, o să vă înjunghii pe toți, să nu cădeți în mâinile lor, și-ntâi pe tine, Thrasáki. Ai înțeles?

— Am înțeles, tată.

— Suntem înțeleși?

— Înțeleși.

— Să nu le spui nimic. Sunt femei, o să se-nspăimânte.

— Nu le spun nimic.

Cei doi bărbați își spuseră ce-aveau de spus și apoi tăcură. În picioare, în dosul porții, își ațintiseră urechile și ascultau cu atenție zarva și tropotul de pe drum.

Mulți vecini apucaseră să plece de câteva zile. Întâi și-ntâi cel care aveau copii. Krasoghiórghis, Mastrapás și Kolyvás cu droai. I lui de prunci; a doua zi, kira Pinelopi și kira Hrysánthi, sora lui Polyxinghis, se îmbrăcaseră în cadâne și reușiseră să se strecoare în mijlocul tărăboiului și să fugă pe câmpuri. Títyros își puse și el pantalonii bufanți cu brâu roșu ca un turcalet, își înfășură p cap un saric alb, își vârî ochelarii în sân și ieși pe Poarta Laza retului împleticindu-se. Touloupanâs rămase cu fiul său. Doi torul înălță steagul franțuzesc, iar Idomenéas spusese

că n-o sa plece și înălță steagurile Marilor Puteri deasupra fântânii.

— Să aibă îndrăzneala acum să-mi atingă poarta! îi spuse ba trânei Doxaniá, care-și făcea mereu cruce, smulgându-și părul.

— Când o să plecăm și noi, tată? întrebase ieri Thrasáki, care se grăbea s-o ia pe câmpuri și să fugă-n munți.

— Noi o să rămânem ultimii din toată mahalaua.

— De ce?

— Să-nțelegi tu singur, răspunse tatăl și nu mai vorbi.

Se apropia amiaza. Tot mai răgușit, Megalo Kastro gemea și se zbătea sub cuțitul turcului. Muezinii urcau în minarete pen tru rugăciunea de amiază și vesteau mila lui Dumnezeu.

Chiar în clipa aceea, departe, la Grădini, cinci-șase hamali turci puseră rângile, scoaseră din balamale poarta lui sior Paras kevâs și-o dărâmară, intrară în casă, o găsiră pe fata lui pe cana pea, o înșfăcară și o trântiră cu fața-n sus. Alți turcaleți îl scoaseră din dosul chiupurilor pe bietul bărbier, îl puseră cu gâtul pe prag și-l înjunghiară. Apoi toți împreună o luară pe sus pe Pervola, plină de sânge, și plecară.

Căpitanul Mihalis ciuli urechile. La capătul drumului, spre fântâna lui Idomenéas, se auziră împușcături.

— Vin… murmură el și ridică piedica puștii.

Se întoarse și își privi fiul:

— Vin, zise el.

— Vin… făcu și Thrasáki, ridicând și el micul său revolver.

În zilele din urmă, tatăl lui îl învățase să-l umple și să tragă la țintă.

— Nu cred că ți-e teamă… spuse tatăl și se uită cu asprime la băiat.

— De ce să-mi fie teamă? Știu să trag!

Își depărtă picioarele, le propti bine în dalele din curte și aștepta.

Dar dincolo împușcăturile se înmulțeau, se auziră acum lovit un grele, turcii se opriseră în fața fântânii lui Idomenéas și se repezeau cu umerii să trântească jos poarta boierească, părăginită.

Kir Idomenéas stătea, de dimineață, aplecat la biroul său și scria Marilor Puteri:

„O, Puternici ai lumii! în ceasul în care scriu rândurile acestea, Megalo Kastro este înjunghiat. Răsună văzduhul de

împușcături, i nrcii turbați sparg porțile creștinilor, necinstesc femeile, omoară bărbații, înșfacă pruncii și le zdrobesc capetele de praguri.

Înalț strigăt, deși nu sunt nimic, doar un om neînsemnat pierdut la marginea Europei, departe de voi, o, Puternici ai lumii! Dar stă aproape de mine Dumnezeu, mâniat, umblă încolo și-ncoace prin odaia pustie de unde vă scriu, se apleacă peste umărul meu și citește ce vă spun, și nu vorbește, își mușcă buzele și așteaptă să vadă ce răspuns o să-mi dați. Să știți, altă scrisoare n-o să vă mai trimit, m-am săturat să strig în pustiu. Dacă nu-mi dați răspuns acum, am să mă-ntorc spre Dumnezeu, și El…”

Aici kir Idomenéas se opri brusc, auzi împușcăturile și scoase capul pe fereastră. Văzu ceata de turci cum lovesc să-i dărâme poarta.

— Ce vreți? strigă el. Ați orbit? Nu vedeți străjuind deasupra fântânii Marile Puteri?

Se auziră strigăte și hohote de râs. Șuieră un glonț, îi atinse vârful urechii și obrazul și făcu fărâme o veche oglindă venețiană de pe peretele din față.

Idomenéas se vârî înăuntru și duse mâna la ureche – se umpluse de sânge. Se înfurie. Mânia și mâhnirea puseră deodată stăpânire pe el – nedreaptă și ticăloasă mai e lumea asta, nedrepți și ticăloși mai sunt cei puternici, neputincioși și nefericiți cei slabi. Își împrăștie sângele pe toată palma și o apăsă, ca o pată, pe scrisoarea deschisă pe care o pregătea pentru Marile Puteri.

— Iată, iată, iată! mormăi el. Așa se sfârșește scrisoarea asta. Sângele Cretei asupra capetelor voastre și asupra capetelor copiilor voștri și ale copiilor copiilor voștri, Anglie, Franță, Italie, Austrie, Germanie, Moscovă!

Acum poarta fusese dărâmată și turcii săriră în curte cu cuți tele în dinți. O găsiră pe bătrâna Doxaniá, care stătea pe pragul ei în ușă și-și întinsese brațele și nu voia să-i lase să treacă. O loviră, o aruncară jos, o călcară în picioare și trecură. Găsiră scara și urcară urlând. Casa boierească, șubrezită pe dinăuntru, se dă tina din temelii.

Idomenéas auzi de la biroul său urletele și picioarele sălbăticiși grele care urcau. Se ridică. „A venit clipa, se gândi el. Idomenéas, să nu mă faci de rușine!”

Privi în jur, de parcă ar fi vrut, cu liberă voință, să aleagă în ce fel să moară. Pe ziduri nu erau atârnate arme, și nici nu avea nevoie de ele. El nu lupta cu sabia, lupta cu mintea, și sabia lui era pana. Luă hotărârea.

— Aici este postul meu, murmură el lovind cu pumnul în masă. Aici lupt, aici am să mor!

Se așeză și luă pana de scris…

Dar cu o singură izbitură de picior, toți împreună, turcii dărâmară ușa. O clipă se opriră speriați, căci îl găsiră pe Idomenéas liniștit, aplecat pe o foaie mare de hârtie însângerată.

— Ghiaurule, unde ți-ai ascuns bănetul? îi strigară ei.

Idomenéas săltă capul de pe scrisoare.

Aici, răspunse el liniștit și duse degetul la frunte.

Unul râse:

— Măi, capul tău e pușculiță?

— Sparge-o, măi, Braime, să vedem ce are înăuntru! îndemnă altul.

Și, înainte de-a apuca kir Idomenéas să răspundă, cu o singură lovitură de sabie turcul îi crăpă capul de la frunte până la gâtlej și creierii i se împrăștiară, vâscoși, numai sânge, pe foaia de hârtie.

Apoi turcii se răspândiră prin casă, o prădară, încărcară în spinare hainele celui mort, cuverturile, fotoliile, mesele, așternuturile și porniră la drum.

Când să cotească, pe drum se întâlniră cu Suleiman, arapul, care alerga cu vreo zece turci desculți spre casa căpitanului Mihalis.

— De unde veniți, măi? îi întrebă el și se opri gâfâind.

— De la fântâna lui Idomenéas.

— Să nu vă duceți la căpitanul Mihalis, nenorociților, că vă beau sângele. Asta e victima mea, s-o știți!

Se apropie de fântână, se spălă, se răcori, îi era sete și bău ca un vițel, iar apoi se apropiară, înfierbântați, și tovarășii lui de vitejie și băură. Unul privi poarta dărâmată și văzu o bătrână stând întinsă pe dalele din curte, smulgându-și părul și bocind.

— Să mergem s-o înjunghiem? îi spuse tovarășului său, care se apropie și el, și făceau haz.

— Stai calm, măi, Mustafa. Mi-a amorțit mâna de azi-

dimineață.

— Înainte! strigă arapul. Toți împreună!

Spuse, și năvăliră mai departe, încrucișându-și mândri iataganele.

Căpitanul Mihalis auzi de după poartă cum coboară spre el bulucul și recunoscu strigătele sălbatice ale arapului.

„Ăștia vin la mine.. Se gândi el și îngenunche în dosul jgheabului ca după un meterez. Îl puse și pe Thrasáki să îngenuncheze lângă el.

— Hristos învinge! murmură el și-și făcu cruce.

Se întoarse spre fiul său:

— Curaj, copilul meu! zise el.

Thrasáki îl auzea prima oară pe tatăl lui spunându-i cu tandrețe și chemându-l „copilul meu”. Se înroși, mulțumit, dar nu vorbi.

Bulucul se apropia în fugă, strigau toți împreună, ca să-și facă curaj. În fața porții se opriră. Arapul îi adună pe toți în jurul lui și le dădea comenzi:

— Doi o să stea punându-și spinarea drept scară, unul o să încalece pe zid și o să sară în curte, iar restul o să spargă poarta, însă niciunul să nu pună mâna pe căpitanul Mihalis, ăsta-i al meu. M-a făcut de rușine, o să-l fac și eu de rușine. O să-l târăsc pe fund sub Platan și-o să-i tai carnea bucățică cu bucățică și-o să adun câinii casapilor din Megalo Kastro să le mănânce!

Thrasáki auzi amenințările și se uită la tatăl lui. Dar acesta nu vorbea, ci doar ridicase țeava puștii către zid.

— Ai auzit, tată? întrebă el.

— Taci! murmură printre dinți.

Afară, glasurile se potoliră o clipă. Se auzi un târâit pe zid, apoi un gâfâit. Cineva se cățăra. Căpitanul Mihalis se ascunse cu totul înapoia jgheabului, numai țeava puștii lui se deslușea. Cu mâna stângă, îl înhăță pe Thrasáki și-l ascunse în spatele lui.

Ochiul căpitanului Mihalis, pironit sus, pe coama zidului, sclipi ca un cărbune aprins.

Deodată, sus pe zid, apăru un cap sălbatic, numai păr. Între dinți avea un cuțit lat, lucitor. Aruncă o privire lacomă prin curte, nimeni. Apoi apăru o mână mare înfigându-se în zid și luând avânt. Căpitanul Mihalis trase piedica puștii și glonțul se

înfipse drept între sprâncene. Într-o clipită mâna mare se muie și se prăbuși, afară în drum, și un trup greu căzu bubuind.

— Allah! Allah! se auziră afară strigăte și poarta se cutremură.

Sus în odaie, ciucită în dosul ferestrei, căpităneasa își alăpta pruncul, iar Rinió, printre crăpături, privea în curte pe tatăl său și pe Thrasáki și chiui când văzu capul de turc prăbușindu-se.

— Sănătate mâinilor tale, tată! murmură cu admirație.

— Sărmană Rinió, zise căpităneasa, de un fir de păr atârnă viața noastră. Știi ce are de gând tatăl tău?

— Dacă intră turcii, el cu mâna lui o să ne înjunghie. Și bine face.

— Tu trebuia să fii bărbat, spuse mama uitându-se speriată la fata ei. Nu te temi?

— O dată și-odată tot o să murim, mamă. Măcar să murim bărbătește.

Discuția lor se întrerupse. Ce se întâmpla acolo jos, în drum? Din nou se auzeau tropăituri, iarăși strigăte, se certau afară.

— Parc-aud glasul lui Efendina! făcu Rinió și crăpă oblonul.

Într-adevăr, Efendina era. Cum îl văzu din geamie pe arapul ieșit din minți repezindu-se către casa căpitanului Mihalis, lui Efendina îi amorți inima. Îl iubea pe căpitan, chiar dacă-l silea de două ori pe an să se pângărească. Tocmai de aceea îl iubea. Ce-ar fi viața lui Efendina, dacă ar lipsi grecul acesta înfiorător? „Ce altă bucurie am pe lume, sărmanul de mine? se gândea el.

Mama mea mă bate, castrioții, turci și creștini, aruncă în mine cu coji de lămâi, bani nu am, femeie nu am, curaj nu am, nimic nu am! Nu am decât pe căpitanul Mihalis. Șed și număr zilele, număr lunile, la fiecare șase luni am și eu o bucurie mare, un păcat mare – și cine știe? Preamilostiv e Dumnezeu, darnic e Dumnezeu, a doua zi după ce am să mor poate o să mă sfințesc și eu. Și-o să mă pună și pe mine într-o raclă alături de racla bunicului meu… Să fie sănătos căpitanul Mihalis. Dacă ar lipsi el, aș mai ajunge eu sfânt?”

Așadar, de cum îl văzu astăzi pe arap repezindu-se către casa căpitanului Mihalis, lui Efendina îi amorți inima: „Nu, nu, nu-l las eu să-l înjunghie pe căpitanul Mihalis al meu! Ce boier cumsecade, orice-ar spune unii, ce vin are în butoaie, ce cârnați, ce găini și ce purceluși de lapte!”

Efendina se înflăcăra. Își suflecă mânecile și se repezi spre casa căpitanului Mihalis. În avântul lui, uită că drumurile erau râuri adânci, sări sprinten de pe un trotuar pe celălalt și alergă să-și salveze prietenul. În Strada Mare, o ceată de turcaleți încărcați de prăzi îi strigară:

— Unde te duci, măi, Efendina? Cine te hăituiește?

Făcură un șir și-i tăiară calea.

Efendina se opri, gâfâind cu limba scoasă și deznădăjduit. Arapul va fi ajuns de-acum, va fi spart poarta și-l va fi înjunghiat pe căpitanul Mihalis.

— Nu aveți, măi, un Dumnezeu deasupra voastră? se smiorcăi el. Lăsați-mă să trec. Mă grăbesc, măi fraților!

— Cine te gonește, Efendina Baligă? Asta să ne spui ca să treci!

Lui Efendina îi străfulgeră o idee. Privi în urma lui și strigă:

— Sfântul Mina!

Turcaleții izbucniră în râs.

— Ce râdeți, măi, n-aveți frică de Dumnezeu? Nu auziți potcoavele calului său? L-am văzut cum iese din biserică, l-am văzut! Și mă urmărește. Nu auziți? Uite-l! Uite-l! Se apropie!

Turcaleții simțiră că li se zburlește părul. Ca și cum ar fi auzit aievea loviturile de potcoave ale calului. Se apropia un călăreț!

— Uite-l! strigă iarăși Efendina și holbă ochii îngrozit. Uite-l! Uite-l!

Dar turcaleților nu le mai ardea să se-ntoarcă să vadă! O rup seră la fugă și dispărură.

Cum îi văzu Efendina că fug speriați, încremeni. „Măi, și dacă-i adevărat? Îl se gândi el cu groază. Altădată, în cealaltă revoluție, nu-l văzuse oare cum se repede călare și cum îi gonește pe turcii care voiau să-i calce biserica? îl năpădiră broboane de sudoare rece. Acum auzea limpede calul care se apropia.

— Allah! Allah! strigă el, își suflecă iarăși mânecile și-o luă la fugă, de-i scăpărau călcâiele.

Alerga, alerga zăpăcit. De cum se apropie de fântâna lui Idomenéas, îi zări în fața casei căpitanului Mihalis pe arap și pe tovarășii lui lovind în poartă, s-o spargă. Se repezi asupra lor.

— Păzea, băieți! strigă el. Păzea c-o să ne mănânce! Vine călare!

— Cine, măi, nebunule? urlă arapul.
— Vecinul!
— Care vecin?
— Sfântul Mina, uite-l!
Toți se întoarseră. Clipeau din ochi, dar nu deslușeau nimic.
— Uite-l! Uite-l! striga Efendina și se rezemă de poarta căpitanului Mihalis, pierit.
Se lipi de poartă, ca și cum ar fi vrut să se ascundă și să treacă Sfântul Mina fără să-l zărească. Acum apăruse la fântâna lui Idomenéas, îl vedea limpede, leit cel din icoană: ars de soare, cu barba sură, pe un cal roib cu șa și frâu de aur. Tot aerul înainte de fântâna lui Idomenéas se umplu de o barbă sură și un cal roib cu șa și frâu.
— Uite-l! Uite-l, a apărut! murmura el și bărbia îi clănțănea tare.
— Unde e, măi? Mi s-au încețoșat ochii!
— Nu-l vezi? Uite-l, uite-l! Negru, cu barbă sură, cu o suliță roșie… Ne-a văzut, se repede asupra noastră!
Făcu un salt, se dezlipi de poartă și o luă către port. În urma lui, suflând puternic, alergau în goană și turcii. Acum auzeau și ei calul care o luase la galop, iar arapul, care se întoarse o clipă, desluși deasupra sa, în văzduh, un călăreț.
— Iuțiți picioarele, măi, băieți! strigă el și burnusul galben îi căzu de pe umeri, dar ce să se mai oprească să-l adune, gonea acum gol-goluț.
Cu sufletul la gură, ajunseră în port. Își șterseră nădușeala, se ascunseră la umbră și răsuflau ca niște ogari, cu limba scoasă. Efendina căzuse cu fața-n jos pe pietre și se zbătea.
Multă vreme nu reușiră să vorbească. În cele din urmă arapul deschise gura:
— Am scăpat ieftin, spuse el.
Megalo Kastro gemea sub cuțitul turcului. Creștinii ridicau mâinile spre Dumnezeu și-i strigau, iar mitropolitul își tot făcea cruce, nu mai îndura să audă cum îi este înjunghiată turma. „Doamne, ajută-ne”, murmură el și se ridică. Bătu din palme și imediat apăru Moúrtzouphlos.
— O să mă duc la pașa, zise el, adu-mi veșmântul cel mare.
— O să ieși în drum acum, preasfinței? făcu Moúrtzouphlos. Turcii înjunghie peste tot, o să merg și eu.
— Mă duc singur, Moúrtzouphlos, ajută-mă să mă îmbrac.

Își îmbrăcă odăjdiile de aur, își puse mitra pe capul său leonin, plin de noblețe și își luă paterița lui înaltă cu doi șerpi de argint împletiți în capăt… în numele lui Dumnezeu!

Moúrtzouphlos îl privea și-l admira. Uriaș, maiestuos, barba lui, ca un râu de cristal, ochii lui, albaștri, numai bunătate și fulger. La fel, leit mitropolitul, l-ar fi zugrăvit Moúrtzouphlos pe Dumnezeu Tatăl, îmbrăcat în nori de aur, coborând în Megalo Kastro să pună capăt măcelului.

Deschise ușa cea mare a Mitropoliei; pe tocul de sus era încrustat în marmură cu litere mari, negre: „La ușa aceasta l-au spânzurat turcii pe mitropolitul Cretei în 1821. Veșnica lui pomenire!”

— Veșnica lui pomenire! murmură mitropolitul și păși pragul.

Ochii lui Moúrtzouphlos se umplură de lacrimi.

— Dumnezeu și Sfântul Mina fie cu dumneata, preasfințite! spuse el și glasul îi tremura.

— Nu te întrista, Moúrtzouphlos. Nu sunt nici primul, nici ultimul, spuse mitropolitul și-i arătă literele negre pe tocul de sus.

Ieși în grădina bisericii, înclină capul, salută trecând prin poarta sa pe Sfântul Mina și porni hotărât spre poarta pașei.

Moúrtzouphlos îl privea cum se depărtează, cum se rupe de oameni și cum se duce să se lupte cu Charon și se rușină să-l lase singur-singurel.

— Aceasta e clipa, Moúrtzouphlos, să arăți dacă ai suflet sau numai vânt înăuntrul tău, murmură el.

Își făcu cruce și o luă, de departe, pe urma mitropolitului.

Megalo Kastro vuia, creștinii strigau, turcii urlau și râdeau, bocetul se amesteca cu huiduielile și cu porțile care se prăbușeau.

Mitropolitul înainta, asculta și inima i se sfâșia. „Până când va mai fi răstignit neamul grecilor? oftă el. Oameni suntem, Hristoase, nu suntem ca Tine, dumnezei, nu mai îndurăm, adu de-acum învierea!”

Simțea Megalo Kastro, cu cheiurile lui și cu mahalalele și oamenii lui, ca trup din trupul lui – și când se prăbușea o poartă sau când o femeie se bătea-n piept, i se zdrobeau și i se sfâșiau rărunchii.

Din piață apăru o ceată de turci plini de sânge și beți criță. Cum îl văzură pe mitropolit îmbrăcat în aur, se opriră uluiți.

— Măi, ce-i cu fiara asta? murmurară ei. Unde se duce? La o parte, măi, nenorociților, să nu ne calce!

Mitropolitul înainta hotărât spre moarte și, cu cât înainta, ochii lui, plini de durere, de furie și de setea martiriului, nu mai vedeau nimic. Nici drumuri, nici oameni, nici prăvăliile și casele grecești din dreapta și din stânga sa. La un singur lucru se gândea: „Preadulce este să fii omorât ca să-ți mântuiești poporul. Ce spun Evangheliștii că a suferit Hristos pe cruce? Eli! Eli! înseamnă: Bucurie! Bucurie! în limba jertfei.” Eli! Eli! striga înlăuntrul său și mitropolitul și, cu cât se apropia de seraiul pașei, iuțea pasul. Iar în urma lui, Moúrtzouphlos, ca un câine.

Ajunse la Platanul Mare. Fremăta tot de prospețime și vigoare, iar trunchiul său vărgat ca pielea leopardului era de un verde viu. Mitropolitul clipi o secundă, orbit, și văzu deasupra lui, ca niște mere în platan, mii de creștini spânzurați.

Doi nizami, de strajă în fața porții pașei, își încrucișară flintele și-l opriră, dar alergă Moúrtzouphlos, știa turcește și le vorbi.

Ridicară flintele, mitropolitul trecu, iar acum Moúrtzouphlos mergea înainte și-i deschidea ușile.

Pașa, cum îl văzu pe mitropolit, se întunecă la față. Se rezemase de fereastră și asculta cu atenție bocetul din Megalo Kastro. Se înfuriase și blândul oriental din el, mahmur. Se trezea parcă și înlăuntrul său setea seculară de sânge grecesc a turcului nesătul. Însă în același timp îi era rușine, el, pașă, și să nu aibă curajul să scoată un strigăt și să smulgă hangerele din mâinile agalelor.

Mitropolitul se oprise în prag, umplea toată ușa.

— Nu te temi de Dumnezeu, pașă? strigă el.

— Ce mi te-ai îmbrăcat în aur, popă ghiaur? răspunse el mâniat. Crezi c-o să mă înspăimânți?

— Nu te temi de Dumnezeu? strigă din nou mitropolitul și ridică amenințător degetul spre cer. Nu ieși să vezi sângele vărsat? Unde crezi că se varsă? Pe capul tău!

— Ei, ei, nu striga, mitropolitule. Dinaintea ta stă Platanul!

— Dinaintea mea stă Dumnezeu, nu mă tem.

Pașa se dezlipi de fereastră, păși încolo și-ncoace, se opri în fața mitropolitului, îl privi și nu știa ce să-i facă. Îl vedea spânzurat de Platan, așa, cu odăjdiile aurite, cu crucile și mitra

lui, dar îi era frică. „Și totuși, nerușinata asta de gură a grecilor, se gândea el, trebuie, trebuie s-o astup. Nu mai pot s-o aud!”

Se întoarse către mitropolit:

— Nu mă face să turbez ca un câine! strigă el. Pleacă, îți vreau binele. Nu mă tem de nimeni!

Mitropolitul îl lăsă pe Dumnezeu, se agăță de sultan:

— Bine, zise el, nu te temi de Dumnezeu, dar de sultan nu te temi? Știi bine, el a ajuns la capătul puterilor cu Creta, vrea liniște, de aceea te-a și trimis. Iar domnia ta ce-ai făcut? Ai adus măcelul. Și măcelul o s-aducă revoluția. Și revoluția o s-aducă Moscova… Să mă ierți, pașa-efendi, dar nu-ți văd capul stând bine pe umeri.

Pașa se muie ca o floare ofilită. Nu-și simțea nici el capul stându-i tare pe umeri.

— Ce vrei să fac? zise el speriat.

— Trimite nizamii, nu mai trândăvi, să sune din trompete și să înceteze măcelul! Dă poruncă, amenință! Ești pașă, bate din picior!

Pașa își prinse capul în mâini, ca și cum ar fi vrut să-l în tărească.

— Blestemat fie ceasul în care am pus piciorul pe insula dra cului, asta a voastră! strigă el în cele din urmă.

Se uită la mitropolit ca și cum i-ar fi cerut ajutor.

— Mitropolite-efendi, zise el, ce stai în prag? Intră, așază-te, să vedem cum o să se sfârșească treaba asta.

— În timp ce noi vorbim sunt înjunghiați creștini, nu pot să mă așez. Cheamă nizamii și dă-le ordin. Dacă nu aud trompetele nu mă așez, nici nu plec.

— Draci sunteți voi, blestemați să fiți, și răi, și buni, toți cretanii!

Ieși pe verandă, furios, i se auziră strigătele și imediat agalele care soseau în fugă, cu săbii și pinteni.

Mitropolitul, în picioare pe prag, oftă: „Nu m-a socotit Dumnezeu vrednic să fiu spânzurat și eu la ușa Mitropoliei. Dar nu-i nimic. E de ajuns că vor fi salvați creștinii.”

Pașa intră iarăși și își șterse fruntea:

— Acum o s-auzi trompetele, zise el, să pleci! M-am săturat, nu mai vreau să văd pe nimeni! Pământ e ăsta pe care calc, blestemat fie el, sau praf de pușcă?

Căzu pe canapea și luă șiragul de mătănii de chihlimbar, să se liniștească puțin. Din când în când arunca o privire piezișă către mitropolit, care stătea tot în picioare în prag și aurea ușa. „Măi, chipeș bătrân mai e și diavolul ăsta de popă! își spunea admirându-l în sinea lui. Ehei, de-ar fi fost alte timpuri, de-ar fi lipsit blestemata asta de Moscovă, ți l-aș fi convertit eu imediat și ți l-aș fi făcut un șeic puternic!”

În timpul acesta, căpitanul Mihalis se întorcea spre Thrasáki. Era îngenuncheat alături de tatăl său și asculta cele ce se întâmplau pe drum, strigătele lui Efendina, înjurăturile arapului, tălpile care tropoteau, iar acum, liniștea neașteptată care căzuse greu peste toată mahalaua. Numai din când în când un bocet tărăgănat răzbătea dinspre fântâna lui Idomenéas.

— Ți-e foame, Thrasáki? îl întrebă el.

— Da, mi s-a făcut foame, tată.

— Du-te să-i spui mamei tale să coboare să gătească. Cred că, pentru astăzi, ne-am terminat treaba.

Spuse, puse pușca pe banca jgheabului și luă punga de tutun să-și răsucească o țigară. Auzi iarăși bocetul și degetele lui se opriră. Ascultă atent:

„Se vede treaba că l-au omorât pe sărmanul Idomenéas, se gândi el, și-l bocește bătrâna lui doică…”

Clătină din cap: „Bărbat a fost el? Cum să se împotrivească? Pesemne că s-a pus pe plânsete și l-au înjunghiat ca pe un miel de Paști…”

Și pe când răsucea țigara și lua amnarul s-o aprindă, în mahala răsunară trompetele și se auziră pași grei și repezi. Căpitanul Mihalis se ridică și crăpă poarta. Vreo douăzeci de nizami, cu puștile pe umăr, treceau în patrulare, iar un crainic mergea înainte și striga:

— E liniște! E liniște! Ieșiți din casele voastre, creștini, e liniște! E liniște!

— Acum, după ce au fost măcelăriți creștinii, a trimis iezuitul de pașă nizamii să facă ordine, mormăi căpitanul Mihalis înfuriat. Măi, nu există Dumnezeu? Sau cumva e albanez? Dar o să-i punem noi într-o zi șalvari, vrând-nevrând!

A doua zi pașa proclamă: „Ce a fost a fost, așa a fost scris. Acum, liniște! Un nas să nu mai fie zgâriat! Să fie deschise porțile orașului. Creștinii castrioți să se întoarcă din sate și să

plece și țăranii musulmani la ogoarele lor. Rebelii care au ieșit în munți să arunce armele și să se întoarcă la treburile lor. Niciun fir de păr să nu le fie atins, mult milostiv este sultanul și iartă. Musulmani și creștini, el vă vrea binele, ascultați cuvântul pașei, pentru că, dacă nu, am aici, în curtea mea, Platanul și frânghia și săpunul!”

Turcii își șterseră de sânge cuțitele, se întronară iarăși prin cafenele cu picioarele încrucișate, își fumau narghilelele și, cu ochii pe jumătate închiși, tolăniți, îi ascultau pe puii de turci, bucălați, cântând cu voce femeiască amanele. Și creștinii ieșiră din casele lor, îi adunară pe cei înjunghiați, trimiseră și-l aduseră pe Kolyvás din satul lui, luară sape și Moúrtzouphlos, Kaiambis, Ventuzos, Phourogatos și alții, puternici și miloși, începură să sape gropi mari în cimitir, în fața Porții Haniei, iar alții în curtea bisericii sinaitice a Sfântului Matei, aproape de Grădini.

Popa Manolis, gâfâind, cu anteriul suflecat, îi aduna cinci câlt cinci, le spunea în grabă rugăciunile, îi însoțea până aproape d cer și lua apoi alți cinci.

Trei zile bărbații îngropară, trei zile femeile spălară praguril și odăile de sânge și bociră încet, să nu le audă agalele și să fi s aprindă iarăși sângele; pentru că simțeai încă, ascunsă în privi re. I și-n călcătura lor, pofta de măcel.

În a patra zi, căpitanul Mihalis îl chemă în cămăruța sa pe băiatul lui:

— Thrasáki, zise el, a venit vremea să plecăm. Orice-ar spune pașa, el e un Karamanlis, nu înțelege. Creta, când ia foc, nu se stinge ușor. Ai înțeles?

— Am înțeles, tată, nu se stinge ușor.

— Așa că noi, bărbații, trebuie să scoatem afară din Kastro femeile și copiii, mâine dis-de-dimineață. Eu înainte, tu în urmă, la mijloc femeile… Ai înțeles?

— Să-mi iau și pistolul?

— Dar cum altfel, neînarmat? O să mergem la bunicul tău. Du-te să-i spui maică-tii să se pregătească.

După-amiază, căpitanul Mihalis încălecă pe iapă, ieși pe Poarta Lazaretului, goni până la hanul văduvei, acolo descălecă, și o chemă pe văduva petrecăreață. Femeia cea mândră și durdulie sosi imediat.

— Astă-seară îmi las iapa aici, hrănește-o bine, și mâine-

dimineață o iau. Și să-mi găsești și trei măgăruși.

— O să pleci, căpitane Mihalis? făcu văduva încheindu-și încet, ispititor, bluzița. Dar nu s-a sfârșit măcelul?

— Abia acum începe, răspunse el și, fără să zăbovească, se întoarse pe jos, călcând repede, ca să apuce încă deschise porțile orașului.

Era toiul verii, sufla un vânt fierbinte de la miazăzi, pe drum se ridica praful și te orbea. Căpitanul Mihalis își întorcea fața, spre dreapta, către mare, să se răcorească puțin. Vedea în zare insula pustie, Dia, uscată, trandafirie, umflată ca o broască țestoasă care plutea pe mare. O dată, necăjit, luase o barcă singur, desfăcuse pânza și apoi, după ore de plutire, ajunsese la insula pustie și ancorase în micul port al Preasfintei Fecioare. Legase barca și începuse urcușul. Căldura era grea, pietrele dogoreau, tot văzduhul fremăta. Doi pescăruși trecură pe deasupra capului său, coborâră, trecură din nou și scoaseră țipete speriați. Dintre pietre săriră iepuri sălbatici, se opriră pe picioarele dinapoi și-l priveau… Căpitanul Mihalis urcă în vârf, scrută în jur – pustiu, insula era o grămadă de pietre, iar de jur împrejur marea clocotea, adâncă, furioasă, de un violet negricios. Văzduhul era pur, nicio suflare de om nu-l pângărea.

„Aici mi se potrivea să trăiesc, se gândi el, pe pietrele astea. Mi-e scârbă de apele dulci și de ierburile verzi și de oameni!”

Iuți pasul, păși pe poarta orașului și intră pe străduțele strâmte. Câteva cadavre vor fi rămas încă neîngropate, căci mirosea a hoit. Se pomeni în fața căsuței lui Phourogatos, împinse poarta și intră. Sărac bordei. Se uită în jur, nimeni.

— Ei, gospodari! strigă el.

Din colț se auzi un glăsuleț subțire, înspăimântat, ca al unei păsărele. Apoi, încet-încet, din pelerina largă, cu multe pliuri, se ivi și luci în penumbră capul pleșuv, tot înspăimântat, al lui Bertodóulos.

— Cine-i acolo? Cine-i? făcu el orbit de frică.

— Nu te teme, kir Bertodóulos. Eu sunt.

Îl recunoscu pe căpitanul Mihalis și îi veni inima la loc.

— Bine-ai venit, viteazul vitejilor! spuse și ridică mâna, ca și cum și-ar fi scos de pe cap pălărioara, să salute.

— Ești bolnav, kir Bertodóulos? îți clănțăne dinții, ai friguri?

— Nu, căpitane, mi-e frică.

— Nu ți-e rușine?

— Nu, căpitane, nu mi-e rușine.

Se înfășură în pelerină, se sculă în capul oaselor și se rezemă de perete.

— Sfinte Dionisie, murmură el, unde-am căzut! în groapa leilor.

Își făcu cruce.

— Doamne miluiește, spuse el, cum se poate? Lucrul ăsta nu-ncape în mintea mea! Un om să ia cuțitul și să înjunghie alt om! Nu înțeleg! Eu, niciun miel. Ce spun miel? O să crezi, căpitane? Până și un castravete dacă tai, mi se zburlește pielea.

— Unde e Phourogatos?

— Dumnezeu să-l țină sănătos, căpitane. Ce să-ți spun? Inimă de aur. A venit în toiul măcelului și m-a luat din cămăruța mea. Nu puteam să calc de teamă, m-a ridicat pe brațele lui, a luat și chitara pe umăr și am pornit. Pe drum, ce turcaleți erau aceia, căpitane, ce mustăți, ce gambe! Mi-am înfășurat fața în pelerină, de nu mai vedeam, și mi-am revenit. M-a adus aici, pe jgheabul de la fântână. Femeia lui s-a repezit asupra noastră, a văzut chi tara, m-a văzut și pe mine și au apucat-o dracii: „Uite-acuș o să ne înjunghie, și tu cari chitare?” M-a luat și pe mine drept chi tară! Dar lui Dumnezeu i-a fost milă de noi. A doua zi s-a cărăbănit în satul ei și am scăpat.

În acest timp intră Phourogatos.

— Bine-ai venit în sărăcia mea, căpitane, zise el. Știu de ce mă cauți. Și eu vin de la tine de-acasă. Pentru când?

— Mâine. Cheamă-i și pe Ventuzos și pe Kaiambis, petrecere și război, fac chemare.

— Toate bune, căpitane – dar ăsta? spuse Phourogatos și arătă spre Bertodóulos.

Acesta asculta cu ochii holbați. Înțelese ce ziceau cu vorbe înjumătățite cei doi cretani – despre puști, despre munți și plecări… Dinții începură iarăși să-i clănțăne.

Căpitanul Mihalis se aplecă și se uită la bătrânelul cel blând, care acum se învelise până-n creștet și tremura.

— Să-l luăm cu noi, zise el, o gură în plus nu deranjează, e străin.

Contele scoase capul din pelerină, iar cele cinci-șase fire de păr care-i mai rămăseseră în cap stăteau zburlite.

— În munți?! țipă el. În munți?! Cu puștile?

— Nu, cu femeile și cu copiii. Să le vorbești, să uite, spuse

căpitanul Mihalis și porni spre ușă. La bună vedere!

— Unde ne întâlnim, căpitane? întrebă Phourogatos.

— Pe muntele Selena, mai sus de Petrokephalos, la stâna bătrânului Síphakas.

Porni mai departe și intră pe o ulicioară strâmtă. Barbaiánnis, cu urciorul de bronz golit, se întorcea acasă obosit și fără chef. Când îl văzu pe căpitanul Mihalis se opri.

— Căpitane, zise el, mult sânge a curs. Stai să ne sfătuim cum să ne răzbunăm.

Dar căpitanul Mihalis îl dădu la o parte. Nu-i plăceau nebunii și smintiții.

La casa cea sărăcăcioasă a căpitanului Stephams se opri. Arțăgosul proprietar de corabie ședea singur-singurel pe canapeluța sa și cârpea. Așa viteaz bătrân cum era, învățase toate treburile femeiești, să coasă, să gătească, să spele rufe, să deretice casa. Își curăța căsuța în fiecare zi, ca și cum ar fi fost puntea corăbiei, și umplea cu ulei candela mică a Sfântului Nicolae, chiar dacă acesta nu se ostenise în ceasul greu să alerge s-o tragă-n sus de pe fundul mării pe *Frumoasa* lui.

— Cum să prindă și el, sărmanul, atâtea corăbii care sunt în pericol pe mări ceas de ceas! Halal de uleiul pe care mi-l mănâncă! spunea el, și dă-i, îi umplea ochi în fiecare dimineață candeluța.

Ridică ochii de pe ac:

— Bine-ai venit, căpitane Mihalis, spuse el și se ridică. Ce vânt, vânt nebun, mi te-aduce?

Căpitanul Mihalis îl privi fără să vorbească.

— Am înțeles, zise Stephams. Te pregătești de luptă și cauți ceată cu simbrie… Dar dacă m-ai înscris și pe mine, șterge-mă.

— Și dumneata, cred, te pregătești de luptă, căpitane Stephams. Vino cu mine.

— Șterge-mă, îți zic. Eu pe uscat nu sunt bun de nimic. E nevoie de picioare tari, iar eu sunt Șchiopul. O să mă duc la Syra, să găsesc Comitetul Cretan și să urc pe-o corabie.

Se întoarse spre icoană:

— Auzi, Sfinte Nicolae? Să nu-mi urzești iarăși vreo treabă murdară, ca data trecută!

— Mergi cu bine, căpitane Stephams. Și dacă nu te mai văd, iartă-mă și Dumnezeu să te ierte!

Lupul de mare râse:

— La fel mi-a spus deunăzi și Polyxinghis… Măi, nu mor, și nu vă luați adio de la mine!

Ochii lui de bătrân i se aprinseră. Se uită la căpitanul Mihalis, care pornea spre poartă:

— Ei, căpitane Mihalis, îi strigă el, se poate? Polyxinghis ți .1 luat-o înainte! El a apucat deja flamura și a ridicat-o. Se pare i .1 tabăra lui e în Kasteli, satul acela turcesc puternic. Cu el, se zice, e și micuța lui cadână.

Căpitanul Mihalis se opri. Fața i se întunecase. Se învârti lumea cu el și trosni. Înșfacă tare veriga de fier și piroanele eu care era țintuită poarta, și acestea se slăbiră. Ca și cum s-ar fi prăbușit casa, făcu un salt să scape, ieși și sări în drum.

— Ei, căpitan Mistreț, ei, drace! Eminé să te găsească! râse sec șchiopul Stephams și luă iarăși acul.

A doua zi dimineața porniră. Înainte, căpitanul Mihalis, cu pistoalele și cuțitele vârâte adânc la brâu, iar pe el își aruncase mantaua de postav. În urma lui, căpităneasa, cu trupul drepi, neînfricată, cu pruncul în brațe, iar alături de ea, Rinió, cu o boccea în care avea îmbrăcămintea cea mai scumpă și bijuteriile mamei sale. Ultimul, întinzându-se ca să pară mai înalt, Thra sâki. Aliagás, cu doi măgăruși, pornise demult și va fi ajuns de-acum la Trei Arcade.

Nizamii stăteau cu fețele posomorâte și păzeau Poarta orașu lui cu puștile pe umăr. Mulțimea de țărani intra vuitoare, răsuna galeria de strigăt și răgete. Căpitanul Mihalis despături batista lui mare și colorată și se făcea că se șterge, ca să-și ascundă fața. Se strecură lipit de zid în gloata de țărani și trecu.

— Pașii mai iuți! le porunci Thrasáki femeilor și trecu și el, fluierând a nepăsare.

Pe la asfințitul soarelui, intrau în spațiosul conac bătrânesc al bunicului, căpitanul Síphakas.

Găsiră curtea răscolită, plină de nepoți și nepoate. În zilele în care în Megalo Kastro era măcel, aici aceștia culegeau și cărau stru gurii în teascul mare din curte. Iar acum, suflecați până la brâu, flăcăii cei voinici călcau strugurii, îmbătați de mirosul mustului, cu bărbile și părul năclăite de boabe și de ciorchini golași.

Nările căpitanului Mihalis fremătară bucuroase. Dulce ca

sângele i se păru mirosul acesta de must.

— Bine v-am găsit, nepoților! strigă el, iar căpităneasa se întoarse și-și privi uimită bărbatul – căci glasul lui i se păru vesel.

Descălecară în mijlocul curții și imediat apăru bunicul să le spună bun venit. Își desfăcu brațele bătrâne, uscate, ieșite din mânecile largi ale cămășii albe.

— Bine-ați venit, măi copii și nepoți! zise el. Mâncați și beți, toate sunt ale voastre!

— Ți-i încredințez pe nora ta și pe nepotul tău, zise căpitanul Mihalis. Eu o să merg în munți.

— Mergi cu bine, măi, Mihalis! De mic ai fost curajos. Tot nu ți-ai băgat mințile-n cap.

— O să mi le bag numai când va fi eliberată Creta.

— Ei, glumi bunicul, atunci să nu fie eliberată niciodată! Când îți bagi mințile-n cap, că mai trăiești sau nu, totuna e!

Așa glumeau și se înțepau cu vorbele și se răsfățau tatăl și fiul, cât timp femeile întinseră masa mare în mijlocul casei. Nurorile bunicului intrau și ieșeau, la fel și nepoții pe care-i avea de la fiii morți și vii. Tinda, curțile, odăile, pridvorul erau pline de sămânța lui, toți de prin satele din jur se ridicaseră în zilele acestea silnice și intraseră sub încăpătorul acoperiș al bătrânului. Împreună cu ei și măgarii, catârii, boii, câinii, oile, iar astă-seară și iapa căpitanului Mihalis.

Când auzea tropot pe drum, bunicul ieșea în prag și-i primea pe toți cu brațele deschise, animale, copii și nepoți. Îndată ce se află de venirea căpitanului Mihalis, satele din apropiere se adunară. El ieșise a doua zi călare pe iapă, luase la rând și ațâța satele din căpitănia sa.

— A curs sânge mult, fraților, în Megalo Kastro! striga el călare în mijlocul fiecărui sat. Mult sânge, și ține de onoarea noastră să-l răzbunăm. Sus, toți la arme!

Luă după el satele și urcă pe muntele Selena. Își ridică steagul – o pânză neagră cu litere roșii: LIBERTATE SAU MOARTE – când ajunse la stânele tatălui său și trimise doi voinici iuți de picior să aprindă focuri în vârful muntelui. Nu coborâră decât când zăriră, la răsărit și la apus, că celelalte piscuri primesc mesajul și iau foc ca să-l ducă mai departe.

Thodorfs află de la straja lui de venirea unchiului său. Când se revăzură, îi sărută mâna.

— Bine-ai venit, căpitane Mihalis, zise el și se îmbujoră de bucurie. Îți predau steagul meu și ceata mea. Fă ce vrei cu noi.

— Măi, Thodorfs, nu ți-am spus să stai în cuibul tău? Dar tu, om fără mustață, te-ai grăbit și ai ițit capul. Coboară-ți stea gul, împăturește-l și ascunde-l în sân. Despăturește-l doar cânii o să fiu omorât eu.

Căpitanii din toată Creta răsăriteană văzură focurile, primir. I știrile și se adunară la stânele bătrânului Síphakas. Căpitanul Mihalis trimise pe jos un om la tatăl său și-i ceru dezlegare să în junghie din oile lui, ca să-i hrănească pe căpitani.

— Tare mult se bucură oile mele c-o să fie hrană pentru căpitani, răspunse bunicul. Dar de berbecul cel mare, înaintașul, cel negru, luați seama, să nu v-atingeți. Îl țin pentru înmormân tarea mea.

Adormirea Preasfintei Fecioare fu sărbătoare împărătească. În ziua în care ciobanii ucenici înjunghiară oile, câtă vreme le pregătiră în frigări, căpitanii ținură sfat în ocolul stânei mari. În semnată zi, iar astăzi venise și bunicul, urcase pe jos în munte, ca să fie sprijin adunării neamului.

Erau paisprezece cu toții. Fiecare își avea povestea lui, scrisă și nescrisă, cei mai bătrâni intraseră deja în legendă, cu pantalonii lor bufanți, cu pistoalele și cu basmalele lor cretane, în cântec. O aură de foc, precum cununa de lumină pe care o au sfinții martiri în icoane, strălucea în jurul capetelor lor albe.

Trei erau, în adunarea aceasta, cei nemuritori. Îi întronaseră pe o laviță lungă, așternută cu piei de miel. În dreapta și-n stânga lor ședeau în rând, pe pietroaie, nu aceia mai prejos de ei, ci aceia mai tineri de șaptezeci de ani.

Pe lavița lungă de la mijloc, bunicul. Un leu de o sută de ani, barba lui curgea ca un râu și-i acoperea pieptul desfăcut, cu păr des care-i ascundea rănile închise primite în Marea Revoluție. Sprâncenele groase, țepoase îi ascundeau ochii și le sălta cu mâna sa mare ca să poată vedea. Chiar și acum, la adânci bătrâneți, obrajii lui se roșeau ca focul, iar când se mânia, sângele îi zvâcnea cu putere la tâmple. Vinele nu i se uscaseră, se revărsau fără poticnire și udau trupul său de o sută de ani. Acesta era însetat, bea fără saț, încă nu se săturase de lume. O atingea, o asculta, o privea, o gusta, o mirosea cu o dorință arzătoare, de parcă ar fi fost de douăzeci de ani. Vedea oamenii, acum, la bătrânețe, mici-mici, ca și cum ar fi trecut

printre picioarele lui, și-i era milă de ei și-și sprijinea mâna pe capetele lor, ca să le dea curaj. Nu i-a plăcut deloc să vadă vărsându-se sânge de om, însă când izbucnea războiul ochii i se încețoșau, uita că turcii sunt și ei oameni, iar mâna lui nu se mai sătura lovindu-i.

Țăranii îl admirau, ca pe un stejar, și veneau și se așezau sub umbra lui, duminica și la sărbătorile mari, în piața satului. Semăna, acum, la bătrânețe, cu vechii zei, cei nemuritori. Iar când era să se facă adunarea bătrânilor, să se sfătuiască cretanii despre moarte și libertate, îl aduceau întotdeauna și-l întronau în mijloc. Și când căpitanii se ridicau unul câte unul să vorbească, îl priveau pe el și prindeau avânt.

L-au întronat așadar și astăzi sus, chiar în mijlocul adunării, pe bunicul. În dreapta lui veni și se întronă o altă fiară, căpitanul Mándakas. Cu barba scurtă, creață, cu ceafa groasă, ciolănos, cu fața crestată de săbiile turcilor. O ureche îi lipsea, i-o mâncase un turc în 1821. Îi lipseau și două degete de la mâna stângă, în tinerețe i le mușcase un șarpe veninos și le tăiase chiar el cu baltagul. Acesta se bucura să vadă sângele turcesc curgând. Ori de câte ori Creta lua iarăși pușca, își punea înaintea ochilor brațul stâng și se arunca orb în mijlocul oastei turcești. Cotropea satele turcești, prăda, punea foc și pleca, înjunghia turcoaicele, dar nu se pângărea cu ele. I-au plăcut foarte mult femeile, dar cât ținea războiul nu se pângărea. Nici pe femeia lui nu voia s-o atingă cât timp ținea pușca-n mână. O vedea de departe venind să-i aducă mâncare sau gloanțe. „Nu te apropia, afurisito! îi striga el. Pleacă, să nu mă aprinzi. Lasă-le pe o piatră, că le iau eu, și pleacă!” Dar când se sfârșea războiul, ce chiolhanuri mai trăgeau, ce cumetrii din sat în sat și ce îmbrățișări!

Însă cu bătrânețile veniră și poticnelile, încheieturile i se umflară, ochii i se încețoșară, încă se uita la femei și își mușca sec buzele, dar nu le mai întărâta. „Măi, cum s-au urâțit, în anii din urmă, toate femeile!” spunea el și ofta. De-acum singura lui bucurie era să se facă o adunare de căpitani și să se mândrească în mijlocul ei cu pistoalele lui de argint și să-și arate cu avânt rănile de pe piept.

În stânga bunicului ședea căpitanul Katsirmâs, corsarul. Înali, uscat ca un catarg de corabie, ras, ars de soare și sașiu. Acesta nu avea noblețea adâncă a bunicului, nici voinicia

falnică a căpița nului Mándakas; era crunt la privire și necioplit, îmbătrânit strâmb și necredincios, nu avea încredere decât în bărbatul puternic. Nu aprindea lumânare nici lui Dumnezeu, nici diavolului; nu mai lui însuși, cât timp se ținea încă puternic. Dar acum, când a îmbătrânit și i s-a muiat forța și nu mai putea să spună că iese pe mări și dă asalturi și nici măcar că iese până-n curtea sa fără să-l doară șalele, s-a scârbit de el însuși și s-a vârât în satul său în care s-a născut, în cocioaba părintească, și nu mai voia să-l vadă oamenii. A luat hotărârea să moară ca o caracatiță, deznădăjduit și singur-singurel. „Cine nu-i puternic, spunea el, n-are de ce să trăiască. Viața este un asalt, pe uscat și pe mare, iar cel care nu poate să mânuiască baltagul sau să le comande celor care mânuiesc baltagul mai bine să se cărăbănească, să plece!”

Veniră și se așezară în rând pe pietroaie și ceilalți unsprezece căpitani. Tineri aceștia, de șaptezeci de ani și mai puțin, de tot felul, unii aspri și scumpi la vorbă, alții veseli și glumeți, bărbați greoi și uriași ca niște zmei sau mititei și iuți în mișcări ca niște pitici. Erau oameni înstăriți în satele lor, iar alții erau păstori și miroseau a sudoare, a duhoare de țap și a cimbrișor, și un stareț de la mănăstirea Domnul Hristos, cu ochi albaștri și barba ca un râu, și un învățător din Embaros, șchiop, veștejit, ochiul său nu mai deslușea, „ce-i cu rămășița asta”, ai fi putut zice, „ce caută puiul ăsta de iepure de casă în adunarea fiarelor?”. Dar trebuia să-l vezi în război, te năucea; trebuia să-l vezi la petreceri, cum cântă la liră și cum se ridică pietrele să joace! Iar când vorbea, ai fi spus: dă-mi, Doamne, zece urechi să-l ascult! Veni și căpitanul Polyxinghis, binevoitor, zâmbitor, cu pistoalele lui de argint, cu un șal de mătase legat în cruce peste pieptul lui mirosind a mosc, cadou de la Eminé. Se așeză în fața căpitanului Mihalis și privirile lor se întâlniră, dar nu-și spuseră o vorbă.

Unii propuseră să-l cheme și pe Títyros, care se înflăcărase și el, „atârnase învățătura de gâtul cocoșului”[70] și străbătea satele, vorbea în biserici în fiecare duminică și aprindea inimile… Dar bunicul se împotrivi: „Nimic n-a făcut la viața lui, numai vorbe. Căpitănia e grea, zise el. Și-apoi, e încă mic!”

Toți se întoarseră și priviră pe sub gene către bătrânul fruntaș, iar bunicul se ridică, întinse brațele lui uscate și

---

70 Zicală grecească, despre un lucru căruia nu-i mai dai importanță.

noduroase, cu mânecile largi, albe ca zăpada, și vocea lui grea se auzi la poalele muntelui:

— Bine-ați venit, căpitani, în munții mei. Două lucruri are cretanul, acestea sunt întreaga lui viață – Dumnezeu și pușca. În numele lui Dumnezeu și al puștii, deschid astăzi adunarea aceasta. Avem să vorbim iarăși despre Creta. Fiecare să se ridice și să-și spună liber părerea! Dar întâi cuviosul stareț de la mănăstirea Domnul Hristos să facă o sfințire!

Starețul își pusese deja patrafirul, se apropie de o piatră scobită care avea încă apă de ploaie, se aplecă, smulse o tufă de cimbrișor drept sfeșnic și începu să spună rugăciunile. Se ridicară căpitanii, își scoaseră fesurile și basmalele și ascultau. Puține dintre cuvintele bisericii înțelegeau ei – Dumnezeu, izbânzi împotriva barbarilor, dreptate și milă…, dar nici de acestea nu aveau nevoie. Ei vedeau cum Creta stă dreaptă în ocolul acesta de la stâna căpitanului Síphakas, Mama îmbrăcată în negru, desculță, înfometată, plină de sânge, înălțându-și brațele spre cer și rugându-se…

Își făcură cruce și se așezară. Mult timp nu putu să vorbească niciunul. Gâtlejul le era șovăitor, cuvântul, tare amărât, nu ieșea. Dar iarăși bunicul îndrăzni primul și se întoarse către dreapta lui:

— Căpitane Mándakas, zise el, tu ai mâncat cu lingura praful de pușcă, două generații și mai bine ai luptat pe uscat, mintea ta, deși a fost ușuratică, s-a înțelepții o dată cu bătrânețea. Vorbește așadar, dă-ți părerea.

— Să vorbească cei mai tineri decât mine, răspunse acesta.

Bunicul se întoarse către stânga lui:

— Și dumneata, căpitane Katsirmâs? Două generații și mai bine ai luptat pe mare, ai văzut și-ai pățit și dumneata multe, iar părerea ta are greutate. Vorbește.

— Nu am de spus nimic, răspunse acesta mohorât. Cel care nu are putere nu are părere. Să vorbească cei mai tineri ca mine.

— Atunci să vorbească cei mai tineri! făcu bunicul și-și în crucișă mâinile peste pistoale, ca să asculte.

Se ridică starețul mănăstirii Domnul Hristos. Era scund și în desat, obrajii lui, fruntea, brațele noduroase, gâtul, cele ce se ve deau din trupul său erau ciopârțite de lovituri de sabie și găurite de gloanțe. Se întoarse și își pironi ochii pe căpitanul

Mihalis:

— Căpitane Mihalis, zise el, cred că la domnia ta, înainte de toți, este cuvântul. Domnia ta ne-a chemat, ai scăpat din măcel și ai venit, și îndată ce ai venit ai făcut chemare. Așadar, ce ai să ne spui?

Căpitanul Mihalis se ridică. Fierbea sângele-n el. Se sprijini în țeava puștii.

— Frați căpitani, zise el, știți bine, eu nu pot să urzesc cuvintele, așa că o să vorbesc tăios și sec, să mă iertați. Se strânge iarăși ștreangul să sugrume Creta. Au debarcat nizamii și dervișii, turcii au luat avânt, i-au înjunghiat pe frații noștri din Megalo Kastro. Nu suntem miei, sângele celor uciși vuiește, ridicați-vă, căpitani! Libertate sau Moarte!

Spuse și se așeză.

Capetele căpitanilor se înclinară, se apropiară două câte două, trei câte trei și se auzi un murmur ușor. Bătrânul Kabanáros, fruntaș cu greutate, se ridică și întrerupse murmurul. Mintea lui era așezată, era cumpătat și scump la vorbă. Când se ridica să vorbească în adunare, cei înflăcărați și aprinși de mânie își încruntau sprâncenele, de parcă i-ar fi scăldat o apă rece, iar cei cuminți se înveseleau.

— Pe rege ori omoară-l, ori nu-l amenința! strigă el țintindu-l aspru cu privirea pe căpitanul Mihalis. Când o să ne băgăm mințile-n cap, pentru numele lui Dumnezeu? De câte ori n-am pornit cu amenințările, dar n-am avut puterea să mergem mai departe, să-l azvârlim pe sultan afară din Creta, la dracu’ – și uitați în ce hal am ajuns! Pomii și viile și oamenii sunt făcute zob ori de câte ori ni se urcă fumurile la cap, și luăm, noi, căpitanii, mii de suflete de gâtul nostru! Iar acum, ce scopuri urmărești, căpitane Mihalis? Să înecăm iarăși Creta în sânge? Ești bărbat chibzuit, ia spune, înseamnă că ai adus deja corăbii cu puști, gloanțe și praf de pușcă și făină și burdufuri și cai și multe tunuri ca să culcăm la pământ fortărețele dușmane. Înseamnă că te-ai înțeles cu Grecia și cu Moscova și toți, cu o singură lovitură de măciucă, o să-l facem praf pe sultan. Lucruri sigure! Spune-ne așadar și nouă taina, căpitane Mihalis, să ni se-nveselească inima!

Toți se întoarseră spre căpitanul Mihalis, dar acesta nu se ridica să dea răspuns. Își vârâse mustața-n gură și o mușca.

Despre ce taină pălăvrăgește bătrânul ăsta? Nu avea nicio taină. Nu-l trimitea drept crainic nici Moscova, nici Grecia, a venit de la sine, l-a trimis Creta, care șade înlăuntrul lui și strigă și se jelește.

Dar atunci învățătorul, cu mustața lui subțire și albă ca neaua, scund, palid și plăpând, sări pe pietroiul pe care ședea și limbuță lui porni ca o vârtelniță:

— Bătrânul Kabanáros vrea lucruri sigure ca să se urnească și el – corăbii cu merinde și arme, și să-și trimită și Moscova oștirile ei, să se stropească de sânge și sărmana Mamă Grecia cu cele trei fustanele ale ei! Dar când s-a făcut un lucru mare pe lume cu asemenea siguranță, bătrâne Kabanáros? Când i-a îndemnat cumințenia pe oameni să-și părăsească tihna și casele și să fugă-n munți, să caute libertate? Asta înseamnă vitejie: să pornești și să nu fii sigur. Sufletul omului nu e negustor, căpitane Kabanáros, e luptător. Luptători sunt și cretanii, iar nu negustori de mărunțișuri. Inima cretanului e un vas incendiator care se năpustește și izbește flota sultanului și-o aruncă-n aer! înainte așadar, în numele lui Dumnezeu, strig și eu cu căpitanul Mihalis. La arme, fraților! Asta am avut de spus, căpitani, iar cel care are urechi de auzit să audă!

— Ai binecuvântarea mea, învățătorule, murmură starețul și ridică mâna dreaptă spre acesta, ca și cum l-ar fi binecuvântat. Ai binecuvântarea mea! îi spuse tare să-l audă toți. Sufletul omului nu ține o balanță, nu, nu ține o balanță, ține o sabie, ai dreptate!

— „E mai bună o viață liberă de un ceas decât patruzeci de ani de sclavie și temniță!”[71] își aruncă vorba sa și căpitanul Trialonis din Gherâpetra.

Era un pitic c-o mustață sălbatică, învățase ceva carte, ajunsese până la Octoih și știa pe de rost poeziile lui Rigas Ferâios și o broșură a lui Agathânghelos, iar în bărbăție nu-și avea pereche. Alții spuneau că se repezea cu atâta îndrăzneală în oastea Turciei pentru că era fiu de strigoi și nu-l atingea glonțul. Nu se temea de moarte pentru că purta cu el o bucățică din Cinstita Cruce, dar unii bănuiau că cinstitul lemn era de fapt chiar inima lui.

Bătrânul Kabanáros clătină din capul său încărcat de

---

71 Citat din Rigas Ferâios (1737-1798), poet, cărturar și revoluționar grec, cinstit cu numele de „erou al neamului".

înțelepciune:

— Lira lui Rigas Feraios o să ne mănânce! murmură el.

Acum căpitanii se ridicaseră, răscoliți de atâtea cuvântări și răspunsuri, tăifasuiau sau vorbeau cu aprindere câte doi, câte trei, câte cinci, puțini erau cei cuminți, erau mai mulți cei viteji, hotărâți să joace iarăși totul pentru tot. Căpitanul Katsirmâs, cu ochii lui sașii, vicleni și vioi, privea pieziș toată mulțimea asta de căpitani care vălurea în ocolul stânei și vuia ca marea. Căpitanul Mándakas își amintea de tinerețile sale și ofta: „Ei, ăștia țin în mână condeiul și hârtia și socotesc! Noi, pe vremea noastră, scoteam un strigăt: Libertate sau Moarte! și inima ne fremăta și ne aruncam asupra zidurilor Kastrului, să le dărâmăm. S-a stricat omul, s-a micșorat, căpitane SIphakas!” Dar bunicul îi privea cu milă pe cei mai tineri cum roiau în jurul lui și zâmbea: „Toate bune”, se gândea el, „am încredere… Bătrânii coboară în pământuri, apoi se scoală iarăși din pământuri, înnoiți. Creta e nemuritoare…” Se ridică:

— Ei, copii, strigă el, asta e adunare de bătrâni, nu sinagogă! Așezați-vă, să ajungem la un capăt! De o parte căpitanul Kabanáros, de cealaltă căpitanul învățător, două drumuri. Ne-am adunat în munți aici ca să alegem. Alegeți!

Căpitanul Polyxinghis se ridică, își răsuci mustața bălaie mirosind a mosc, înclină capul și îi salută pe cei trei bătrâni. Își descheiase cămașa și i se deslușea o mușcătură a lui Eminé, roșie, pe gâtul său moale. Îi luă la rând cu privirea, încet, pe căpitani, zăbovi o clipă pe chipul întunecat al căpitanului Mihalis, care stătea aplecat, greu, și se uită la el ca un taur.

— Frați căpitani, spuse el, căpetenii ale Cretei răsăritene, cine se ridică să vorbească în fața voastră are datoria să tină balanța fină, să-și cântărească vorbele. Mi-am cântărit și eu cuvintele, căpitani, ascultați-mă. Dacă așteptăm, căpitane Kabanáros, să ancoreze corăbiile pe care le vrei tu și să-și miște picioarele lui strâmbe ursul1 ca să coboare din nord de dragul nostru, n-o să ne eliberăm niciodată. Și nici n-o să fim, Dumnezeu să mă ierte, vrednici să ne eliberăm. Din câte am înțeles în puținii ani de când trăiesc și lupt, libertatea nu e ca pita, pică pită să te mănânc[7273]. E o fortăreață, și-o cucerești cu

72 Rusia.

73 Zicală grecească echivalentă cu cea românească: „Pică pară mălăiață în gura lui nătăfleață“.

sabia. Cine primește libertatea din mâini străine este sclav. Foc în sate așadar, secure în copaci, distrugere, plânsete și sânge, și să cădem la pământ zdrobiți, și să ne ridicăm iarăși, Creta să înceapă din nou lupta și bocetul. O sută, două sute, trei sute de ani, nu știu. Dar într-o zi – alt drum nu există, și nu-i ascultați pe căpitanii de-alde Kabanáros, într-o zi, da, pe stăpânul soare care mistuie[74] deasupra noastră, într-o zi vom vedea libertatea!

Căpitanul Polyxinghis își scoase fesul și capul lui bălai scânteia. Mulți căpitani se însuflețiră și scoaseră un strigăt mare: „Libertate sau Moarte! ” și săriră ca arși. Căpitanul Mihalis se apropie de Polyxinghis, își întări inima și îi întinse mâna:

— Căpitane Polyxinghis, zise el, un demon a intrat între noi și vrea să ne despartă. Dar Creta se află iarăși în primejdie, iată, îți întind mâna!

— Frate, căpitane Mihalis, răspunse acesta, ți-o întind și eu. Și demonul să se ducă dracului!

Spuse și începu să râdă. Dar căpitanul Mihalis deja se căia, se depărtă și fața i se întunecă iarăși.

Adunarea mai dură încă vreo oră. Le socotiseră pe toate, unde și cum și cine să se întâlnească, să ia trecătorile, să încercuiască satele turcești, să se adăpostească în mănăstirile de pe înălțimi.

Le aduseră vin, picurară pe pământ, primiră și dădură jurământ. Cei trei fruntași bătrâni se ridicară de pe lavița lor. Soarele mai avea o suliță până să apună și adunarea luă sfârșit.

Căpitanii se îmbrățișară așadar și se despărțiră.

În numele lui Dumnezeu! Căpitanii se împrăștiară prin ținu turile lor, își orânduiau cetele, își coborau sau își dezgropau, bă trâni și tineri, de la grinzi sau din pământ, armele, puști și carabine și flintele din 1821, le curățau, pe cele mai părăginite le legau cu sfori, să nu crape, iar cei mai săraci tăiau ghioage și așteptau să se ciocnească cu Turcia, să omoare vreun nizam și să-i ia armele.

În curțile mănăstirilor fete și femei sfâșiau manuscrise și re gistre vechi și înfâșurau cartușe. Călugării pricepuți striveau în piulițe alifii și balsam pentru răni, iar alții dezveleau turlele

---

74 În orig. verbul *aletho* - a măcina, a mărunți ceva, a transforma; (metaf.) a mistui. Aici cu sensul: care-și vede de treaba lui aruncând lumină asupra noastră.

bise ricii și scoteau plumbul pentru gloanțe. Creta era un atelier al li bertății, zi și noapte. Luna de august îi lumina noaptea, iar soarele sălbatic se îmblânzise un pic și mângâia drăgăstos Creta lui, care născuse grâul, orzul, porumbul, strugurii și acum stătea întinsă și aștepta noile ploi. Primii nori de toamnă apărură deja pe cer, albi și umflați, sufla un vânt ușor, se împrăștiau și urcau alții care înveleau și dezveleau fața Cretei.

Mustul fierbea în butoaie – cine va bea vinul, se întrebau cretanii, cine va frământa pâinea din recolta de anul acesta, cine va ţtăi să apuce Crăciunul? Mamele își priveau fiii cei voinici, femeile, pe bărbații lor, surorile – frații, îi priveau și îl vedeau în dosul umerilor lor pe Charon, dar nu vorbeau. Știau asta, sunt cretani, de aceea s-au născut, ca să moară pentru Creta.

Intrase și Eminé în hora cretană, iar de-acum, cu fața descoperită precum creștinele, le ajuta și ea pe femei să înfășoare cartușe în curtea bisericii din Kasteli. Înfășură cartușe, iar mintea ei umbla, umbla, și nu pentru Creta se îngrijora, nici pentru căpitanul Polyxinghis, nici pentru Hristoși și sfinți; umbla, umbla și căuta să-l găsească în munți pe bărbatul sălbatic pe care-l vâna. În câteva săptămâni, în Ziua Crucii, pe 14 septembrie, avea să fie botezată. Kira Hrysánthi, sora lui Polyxinghis, grasă și greoaie în mișcări, instalată la conacul lui Ali-bei, pe care pusese stăpânire căpitanul, pregătea deja, aranja, aducea femei și frământau pâine pentru ziua cea mare în care musulmana avea să se facă creștină.

Șapte căpitani aveau să vină să se pună nași, fiecare cu alaiul său de viteji de frunte. Avea să vină, se pare, și Títyros să țină o cuvântare. Aveau să se adune și satele apropiate să vadă cu ochii lor cum e botezată femeia lui Nourís. Li se părea semn bun, ca și cum s-ar greciza Turcia și ar lua sfârșit chinurile Cretei. Se purtau cu mare atenție și grijă cu Eminé, îi lăudau frumusețea, numărau zilele și așteptau. Ea primea toate astea și zâmbea, dar mintea îi era departe, alerga și striga prin munți, singură-singurică. Numai câteodată, când o iniția în noua credință kira Hrysánthi, cumnata ei, își pierdea cheful, se înfuria cercheza și răspundea colțos.

Într-o seară, fata bătrână, temătoare de Dumnezeu, se așeză pe canapea și începu iarăși să-i povestească despre viața și

minunile sfinților, despre posturile lor și despre nespălarea și plânsetele și marea lor răbdare, cum, dacă le dai o palmă, ei întorc și celălalt obraz, să-l pălmuiești și pe acesta. „Dar, kira Hrysánthi, răspunse înțepat neofita, cretanii nu sunt creștini? Cum așadar, când îi pălmuiește sultanul, ei se împotrivesc și se reped să-i scoată ochii?

— Asta e altceva, copilă, răspunse kira Hrysánthi încurcată, altceva… Ce spui tu e Patrie, ce spun eu e Religie – ai înțeles?" Nu înțelegea nimic cercheza, dar nici nu se amăra. „Eu o să mă botez, am hotărât, o să mă botez și-o să mă spăl, iar dacă unul care nu-mi place o să întindă mâna asupra mea o să-i scot ochii. Și Hristos facă ce-o vrea cu mine, când o să mor, dar cât timp trăiesc eu o să poruncesc!”

Astă-seară Eminé șade la fereastră și-l așteaptă pe frumosul ei să vină de la adunarea bătrânilor. Se spălase, se pieptănase, își înnegrise sprâncenele arcuite și aștepta. Cât ar fi vrut, de-ar fi putut, să se ducă și ea cu el, să-i vadă pe acei paisprezece căpitani viguroși cum se cocoață unul lângă altul între stânci, ca niște vulturi! Să-l fi văzut și pe sălbaticul, asprul căpitan Mihalis, de care când își amintea, tot pieptul ei sălta cu patimă. Dar de ce, Doamne, să se gândească la el, ce găsește la el, acesta nu e om, e o fiară, posomorâtă, urâtă, nu-i place de el! Îl ura, de-ar fi putut i-ar fi tăiat mâinile, să i se scurgă puterea în pământ! Bine a făcut că l-a ales pe căpitanul Polyxinghis cel blând, cel plin de voie bună, cel dulce la vorbă… Și totuși, de-ar fi putut să-l vadă, fie și o singură clipă, sus în munți, pe căpitanul Mihalis!

La acestea se gândea Eminé, sprijinită de fereastră, în acest asfințit de soare, și-și pironise ochii ei pieziși și vopsiți drept în față, pe vârful trandafiriu al muntelui Selena. Nourís-bei îi dis păruse cu totul din minte și din trup, ca și cum acesta n-ar fi trăit niciodată, ca și cum n-ar fi fost frumos ca un leu, ca și cum nu și-ar fi desfăcut niciodată brațele să-l cuprindă. Asemenea mării era și trupul ei. A trecut o corabie, a brăzdat-o o clipă și s-a închis iarăși, nefeciorelnică. Își mai amintea oare de acel pașă bă trân care o cumpărase de la tatăl ei? Aceasta era treaba tatălui ci și din asta trăia, făcea fiice frumoase, le hrănea bine, le creștea și le vindea… își mai amintea oare de flăcăul fără mustață încă, puiul de cerchez, care într-o noapte de vară o întâlnise într-o bos tănărie, pe malul râului, și o

trântise între trestii și floarea-soa relui înaltă, iar ea credea că are s-o înjunghie, dar apoi s-a îmblânzii de la o îmbrățișare, căci puterea lui o îndulcea, și s-a aplecat dea supra ei și i-a zâmbit. „Cum te cheamă? a întrebat-o. Pe mine mă cheamă.. Își spusese numele, dar de unde să și-l mai amin tească! Toți acești bărbați, și alții, și alții, trecuseră peste ea și dis păruseră. Iar acum venise rândul căpitanului Polyxinghis, încă trecea peste ea, dar – vai! –, în ceasul acesta, când stătea să se mă rite cu el, îl simte că se îndepărtează, și o fregată de corsari, cu trei catarge, cu pânze negre, apărea deja la orizont…

Kira Hrysánthi termină curățenia prin casă, veni și se așeză alături de ea. Nu-i sfârșise ieri sinaxarul Sfântului Ioan din Kalyvftis; se oprise acolo unde sfântul, istovit de rugăciune și de post, s-a reîntors după patruzeci de ani la casa părintească și a bătut în poartă… Mama lui i-a deschis, nu l-a recunoscut și i-a dat o bucată de pâine uscată. „Nu vreau pâine, sora mea, a spus el. Numai un colț în curtea ta, să mor…”

Eminé se ridică și umbla de ici-colo prin odaie, neliniștită. Ei îi stătea gândul la bărbați și la mâncăruri și la război, și poftim acum, fata asta bătrână îi împuia capul cu sfinți…

— Dacă crezi în Dumnezeu, aprinde lampa, mă înăbuș aici!

— Nu te necăji, copilă, zise kira Hrysánthi. Oriunde ar fi el acum, o să apară. Poate el să rămână mult timp departe de tine? Uite, mi se pare că-i aud deja iapa nechezând!

Atât de mult era kira Hrysánthi una cu fratele ei – ai fi putut crede că se găseau încă amândoi așezați comod în aceeași traistă în pântecele mamei ei –, atât de mult era una cu el, încât o privea pe Eminé cu o dragoste înfiorată, tulbure, ca un bărbat. Iar când îl vedea pe fratele ei c-o prinde de mijloc și că se închid în camera lor, kira Hrysánthi cădea și ea în așternutul ei, fericită și istovită.

Eminé se aplecă pe fereastră și aținti urechea, nechezatul se auzi iarăși, dar mai departe; se îndepărta. Satul își aprinsese lămpile, copiii și câinii se adunaseră de pe ulicioare, iar țăranii cinau. Jucăuș, șiret, Luceafărul se opri o clipă pe vârful muntelui Selena, o privi pe Eminé la fereastra ei, apoi, făcându-și vânt, se prăvăli.

În ceasul în care Eminé se apleca pe fereastra ei și ofta, căpitanul Mihalis cobora singur-singurel muntele, către casa

tatălui său, și inima lui bătea mâniată și tare rușinată. „Tu, măi, lupți pentru libertate – tu, măi, sclavule? striga înăuntrul său. Unele spun buzele mele, altele fac mâinile mele, altele vrea inima mea! De ce suspini, căpitane Mihalis, mincinosule, și te bați în piept, chipurile, pentru Creta? Un alt demon s-a agățat în tine și te stăpânește, nelegiuitule! Și de-ai muri în război, și de-ai călca în Megalo Kastro, și de-ai elibera Creta, tot nelegiuit ești, inima ta altele vrea și ți-e gândul în altă parte.“

Îl trimisese înainte pe primul său viteaz, Thodorís, cu steagul lui, iar el, singur-singurel, vorbea și cobora. Îl văzuse iarăși pe Polyxinghis, mirosise iarăși pe el blestematul parfum turcesc, moscul, îi deslușea mușcătura roșie de pe gât – și sângele îi fierbea. „Blestemată fie ea, murmură el, blestemată fie ea, cățeaua! Câtă vreme trăiește ea, eu o să fiu un nelegiuit! ” II văzuse pe ginere cum își alege cumetri la adunare, îl auzise cum face chemare pentru Ziua Crucii, înțelesese că se apropia să-l cheme și pe el, dar îndată ce-i văzu privirea i se fileu frică, își înghiți limba și se retrase.

— Nu mai îndur! strigă tare. Asta nu e viață, trebuie să găsesc un sfârșit!

Spuse, dădu pinteni iepei și se pierdu în întuneric.

Căpitanul Polyxinghis cu Eminé și kira Hrysánthi erau încă așezați turcește în fața mesei scunde și cinau când bătu în poartă și intră Títyros. Căpitanul Polyxinghis rămase uimit.

Din ziua în care nepoții lui, Diamandis și Vanghelió, s-au dus loviți de-o moarte atât de iute, nu-l mai văzuse în ochi pe învățător. În prima clipă bănuise că el îl otrăvise pe Diamandis, din gelozie. Dar îi ieșise repede din minte asta, nu putea un ase menea miel al lui Dumnezeu să omoare, așa că pusese totul în seama sorții, așa i-a fost scris lui, și nu mai avea nimic cu învățătorul. Iar acum, când auzea că umblă ca un apostol prin sate și ține cuvântări și ațâță inimile, le uită pe toate și se bucură că-l văzu astă-seară cum intră așa, pe neașteptate, la el în casă.

— Bine-ai venit, învățătorule, zise el și se dădu la o parte ca să-i facă loc, să se așeze alături de el pe canapea.

Învățătorul dădu bună seara cu chef, se așeză turcește și fața lui fu luminată de lampă. Căpitanul Polyxinghis îl privi și tresări: acesta e Títyros? Jumătatea de porție, ochelarii cu șnur, pantalonașii, cocoșița? în fața lui era alt om!

Și într-adevăr, Títyros devenise alt om. Din ziua în care l-a omorât pe frumosul său cumnat, s-a schimbat. A prins curaj, a văzut că toată taina bărbăției nu este să ai trup uriaș și vânjos, ci sufletul tău să aibă voință puternică. O muscă, dacă e hotărâtă, poate să pună jos un bou nehotărât. Bărbăția stă-n suflet, nu în trup. Din ziua în care Títyros a înțeles asta, a devenit alt om. Încet-încet, o dată cu sufletul, i se întărise și trupul; nu mai gâfâia urcând un munte, nu se mai cocoșa, mânca și cu poftă, bea și vin, obrazul i se înroșise ca trandafirul. Și lucrul cel mai neașteptat: începuse să dorească înfocat și să-i placă femeile. Iar acum, în ultima vreme, de când umbla cu traista-n spate din sat în sat și vorbea despre patrie, își făcuse câțiva cumetri, ca să aibă unde să tragă seara. Și se întâmplă ca o cumătră a lui din Kasteli, al cărei gospodar lipsea de-acasă, să iubească glumele; și într-o seară, cu jocul și cu râsul, fără s-o priceapă amândoi, se aflară, cumătru și cumătră, îmbrățișați în așternut. Și de-atunci Títyros trece des prin Kasteli și doarme la cumătră, Dumnezeu s-o țină sănătoasă!

— Lupți, știu, și dumneata, învățătorule, zise căpitanul Polyxinghis și-i umplu paharul. Căpitan ești și tu, cărturarule, c-un steag care are brodat pe el alfabetul.

— În curând o să iau și eu pușca, răspunse învățătorul râzând. Alfabetul e bun, dar doar ca să deschidă pofta. Friptura e turcul.

Eminé își sprijinise obrazul ei ca un măr în palmă și-l privea. „Asta e fratele căpitanului Mihalis, se gândea ea, ăsta e învățătorul!… “ și se căznea să găsească pe chipul lui trăsăturile sălbatice și nemiloase.

Kira Hrysánthi se ridică și intră în casă; nu putea să-l vadă. Cele două cadavre se sculară din pământuri și se întinseră dinaintea ei pe masa cea joasă.

— Ai plăcerea să poftești în Ziua Crucii la botez, învățătorule? zise căpitanul Polyxinghis. Se botează Eminé și devine Eleni. În aceeași seară e și nunta.

— Dar chiar pentru asta am venit astă-seară în casa ta, căpitane. Pentru botez. Săpând în ogorul său din afara satului Kasteli, bătrânul Mavroliás a găsit astăzi un chiup uriaș. Mi-a dat de veste să mă duc să-l văd, este, zice, antic. Și într-adevăr. Doar Dumnezeu știe câte mii de ani o fi având… Pe dinafară e plin de broderii, ca niște spice de grâu, ca niște caracatițe, nu

desluşesc, iar înăuntru, jos pe fund, am găsit un pumn de bob egiptean, uscat de timpul îndelungat… Pe sufletul meu, o fi din vremea lui Minos!

— Ce să facem cu el? zise căpitanul Polyxinghis. Nu pricep.

— Nu pricepi, căpitane? Cristelniţă! Preotul satului nu ştie cum s-o aranjeze pe neofită. Cum s-o încapă cristelniţa bisericii? Şi iată, Dumnezeu a scos din pământ, în ceasul în care aveam nevoie, chiupul ăsta. Bun semn, căpitane. Dar, pe credinţa mea, cu asta, repede o să se-ncreştineze şi Constantinopolul!

Spuse şi se ridică. Se grăbea. Cumătră lui întinsese masa şi-l aştepta.

Căpitanul Polyxinghis râse:

— Măi, mintea ta parcă-i femeie, învăţătorule. Şi naşte. Dumneata ce spui, Eminé?

Dar ea tăcea. Îl privea pe învăţător, şi sufletul i se dezlipise de trup şi umbla de ici-colo, departe de Hristoşi şi de cristelniţe.

Cumătră, într-adevăr, gătise deja, aşternuse masa, umpluse şi plosca de vin şi-l aştepta pe cumătrul ei. Era o femeie cu trăsături bărbăteşti, neispititoare, cu dinţi laţi, albi ca neaua, şi cu o mustaţă neagră, deasă. Faţa ei lată era ciupită de vărsat şi tocmai cusurul acesta îl făcuse pe învăţător să nu reziste… Într-adevăr, ciudată-i lumea asta, dacă n-ar fi fost ciupită de vărsat nu i s-ar fi aprins sângele, şi învăţătorului i-ar fi fost frică mult timp ini. I să cadă în braţele unei femei…

Títyros dădu bună seara, pruncul botezat de el era în leagăn, iar celălalt copilaş al ei dormea pe canapeluţă. Bărbatul ei era co ropcar şi umbla prin sate. Cumătrul şi cumătră erau singuri-sin gurei, regi în casă. Mâncară iute, goliră plosca, îşi făcură cruce, acoperiră icoanele să nu vadă ce se întâmplă şi săriră în patul aşternut… „Haide, măi, Tityre, se gândea el singur, s-au dezic gat vrăjile, parc-am fost împiedicat, pe credinţa mea – iar acum, sănătate ţie, cumătră, frumoasa mea, mii de ani să trăieşti!” Şi dă-i, era gata să rupă patul.

Dar dimineaţă, când se sculă şi se ridică de pe canapea şi ieşi în curte să se spele, îl văzu pe copilul cumetrei, cam de trei ani, cum stă într-un colţ şi trage cu ochiul la el, furios. Títyros se temu ca nu cumva să fi auzit ceva, ca nu cumva să-i mărturisească ceva tatălui său când se va întoarce… Se

apropie, așadar, și, ca să se dea bine pe lângă el, scoase din buzunar și-i puse în mână doi bănuți de metal. Dar băiatul, furios, ridică mâna supărat:

— Toată noaptea ai mușcat-o pe mama și-acum îmi dai bănuți! zise el și-i aruncă în față.

Își petrecu desaga peste umeri. Îi pusese înăuntru pâine, măsline, o bucată de brânză și o ploscuță cu vin.

— La bună vedere! îi strigă el cumetrei, care aranja patul răvășit.

— Mergi cu bine, cumetre, răspunse ea.

Și învățătorul porni la drum.

Se adunase lume în piața satului, sub cei trei plopi stufoși. Se deschideau porțile, ieșeau țăranii desculți, auziseră strigătele și alergau. Un călugăr sosise pe neașteptate în ceasul acela, cu pieptul dezgolit, gâfâind, iar de pe picioare îi curgea sânge:

— Fraților, strigă el, mă trimit părinții de la mănăstirea Domnul Hristos, serdarul Hasan-bei a ieșit din Megalo Kastro și târăște după el o oaste puternică de nizami și turci din partea locului, au înconjurat mănăstirea! Ajutor! Unde e căpitanul satului? La arme, fraților!

Căpitanul se afla în brațele cerchezei, dar auzi hărmălaia și sări.

Însă un căpitan nu putea să iasă afară dezbrăcat, așa că se înveșmântă repede, își puse cizmele, își petrecu pistoalele la brâu și alergă către strigăte. Îl înșfacă pe călugăr de braț.

— Nu striga, nu înfricoșa poporul! zise el, îl trase și-l duse acasă la el.

Închise ușa, îi dădu să mănânce și să bea și călugărul își veni în fire.

— Spune acum! îi zise el. Și nu mi te mai smiorcăi. Sunt doar niște turci, o să le venim de hac!

X

Dumnezeu aduse zorii zilei, piscurile se învăpăiară și lumina se întinse peste spinările late ale munților. Se revărsă pe coaste, umplu câmpurile și sclipi pe marea violetă. Străluci trupul chinuit al Cretei. Dacă s-ar fi îndurat Dumnezeu să se aplece s-o vadă, oricât ar fi El de Dumnezeu, i-ar fi fost milă de ea. Ar fi văzut cum ard casele, cum își smulg părul femeile, cum umblă prin munți copiii orfani, goi și înfometați, cum bărbați sălbatici și neîngenuncheați rătăcesc prin trecători și pe vârfurile munților, cum înalță un cot de pânză, cu o cruce brodată pe el și cum pornesc la război. Fără pâine, fără cartușe, desculți. Numai cu o flintă veche. De câte generații ridică mâinile spre Dumnezeu și Strigă? Când s-a aplecat Dumnezeu să-i asculte? A asurzit cerul, Dumnezeu și-a schimbat credința, așadar întind și ei mâinile spre pușcă acum.

Primele sclipiri ale aurorei îl găsiră pe căpitanul Polyxinghis în curtea casei lui, pregătindu-se să pornească la luptă. Își înșăua iapa, trimisese de cu seară un sol la căpitanul Mihalis să-i ducă veștile – Turcia a încercuit faimoasa mănăstire, să-și ia steagul și să pornească, Libertate sau Moarte! Vorbele și întrunirile au luat sfârșit, a venit rândul ei, să vorbească adevărata voce a Cretei, pușca.

„Ei, căpitane Mihalis, îi trimise scris, ducă-se toate micile noastre dușmănii, micile noastre supărări, astea ne-au mâncat pe-amândoi. «De cine te temi? l-au întrebat o dată pe leu. De elefant, de tigru, de bivol?

— Nu, a răspuns el. De păduche.» Păduchele ne roade, căpitane Mihalis, pe-amândoi, când îl numim bucurie, când supărare. Dar el a fost totdeauna păduche. Acum însă i-a venit ceasul; ducă-se la dracu’. Creta strigă, să ne dăm mâinile, frate!”

Apăru Eminé, se rezemă de tocul ușii și privea. Ochii îi erau încinși cu cearcăne albăstrii, iar buzele, mușcate. Căpitanul se întoarse, o privi, îi umblau încă prin minte cuvintele mândre pe care i le trimisese în ajun căpitanului Mihalis și fața lui rămase aspră.

— Unde ți-e mintea? făcu cercheza, stăruitoare. Stau în fața ta și nu mă vezi.

El tocmai atârna acum o desagă înflorată la șaua iepei. Într-o parte o umplu cu cartușe, bandaj și balsam pentru răni, în

cealaltă parte puse o pâine, o roată de brânză și o ulcică cu vin. Ce să-i răspundă femeii care stătea în ușă și-l privea cum pleacă la luptă? Din ceasul în care, în ajun, i-a scris cuvintele acelea sălbaticului său tovarăș de luptă, a înțeles, cât niciodată în viața lui, unde trebuie să pună femeia și unde Creta și care este datoria bărbatului.

— Am să-ți spun o taină, zise cercheza.

Coborî de pe prag și se apropie de el. Mângâie grumazul iepei, înclină capul, și părul ei, precum coama iepei, se revărsă, îi acoperi gâtul și aproape că atinse pământul. Toată curtea se umplu de miros de mosc.

— Taină? făcu el și mâinile-i rămaseră nemișcate în aer.

— Da, și ți-o spun, ca să nu ai după aceea supărare că nu ți-am spus-o. Din când în când, primesc vești tainice din Megalo Kastro – agalele, rudele lui Nourís, o să vină, se pare, într-o noapte cu nizami să calce Kasteli și să mă răpească, iar dacă nu mă-ntorc la credința mea, să mă înjunghie. Așa că pleacă, du-te la mănăstirea Domnul Hristos, dar gândește-te și la femeia ta, căpitane Polyxinghis!

El se opri o clipă fără răspuns. Afară, în tot satul, se ridica un vuiet surd – femeile își luau rămas-bun de la bărbații lor, bătrânele plângeau, bărbații strigau în urmă „rămâneți sănătoși”. „Rămâneți sănătoase, măi, nevestelor! ” – și porneau spre piața satului, la cei trei plopi, în jurul steagului căpitanului Polyxinghis.

— Ai grijă, spuse din nou cercheza, văzând că bărbatul ei tace. O fortăreață e și femeia, poate fi cucerită.

— O să am grijă de tine, răspunse în sfârșit bărbatul. Rămâi sănătoasă!

O strânse în brațe, simți pe el trupul ei tare și o clipă minte. I i se tulbură. Chiar de se scufundă lumea, trupul acesta fremătătoi e de ajuns cât să nu plece niciodată din brațele lui! Femei. I închise ochii, se ridică puțin pe vârfuri, căută și-i găsi gura. Ge nunchii căpitanului se muiară, iar măruntaiele i se umplură de miere și de moarte.

Iapa necheză, căpitanul tresări din amețeală și se sprijini în prag. O împinse ușor pe femeie, buzele li se depărtară, prinse coa ma iepei și dintr-o săritură se pomeni sus în șa.

— Rămâi sănătoasă, zise el, și, fără să se mai întoarcă, ieși pe poarta deschisă și se repezi către piața satului, unde se

adunaseră oamenii.

În aceeași zi, într-un dulce revărsat de zori, în curtea mare a bunicului, în Petrokephalos, înconjurat de primii lui voinici, căpitanul Mihalis preda în mâinile lui Thodorís steagul său: pânza neagră cu litere roșii. Alături de el stăteau înarmați cei doi vechi tovarăși de petrecere, Kaiambis și Phourogatos. Ventuzos plecase să-și pună familia la adăpost și Bertodóulos, ascuns în spate, cu femeile, înfășurat strâns în pelerina lui, tremura de frig în răcoarea dimineții, holba ochii și privea: „Ce-i cu fiarele astea, se gândea el, unde se duc, de ce se duc, așa, dis-de-dimineață, pe un asemenea frig?”

Căpitanul Mihalis se întoarse către femeia lui, care stătea în prag, cu mâinile cruce, și nu vorbea.

— Rămâi sănătoasă, nevastă, zise el.

— Dumnezeu să fie cu tine, căpitane Mihalis! răspunse ea, liniștită. Dumnezeu să fie cu voi, voinicilor! adăugă, luându-i la rând, cu o privire serioasă, pe cei mai de seamă voinici ai bărbatului ei.

Apăru și bunicul. Cele dintâi sclipiri ale zorilor îi rumeniră barba.

— Mergeți, copii, cu binecuvântarea mea! strigă el ridicând brațele grele. Mergeți cu binecuvântarea lui Dumnezeu! Pentru Creta luptați, măi copii, nu e glumă! Ferice de cel care o să moară de dragul ei!

Tăcu. Iar peste puțin:

— Pe ziua care stă deasupra noastră, zise el, mai bine să mor de dragul ei decât să trăiesc de dragul ei!

— Asta-nseamnă necaz în dragoste! făcu Kaiambis.

Voinicii râseră și se cutremură curtea. Thrasáki auzi tărăboiul, presimți că tatăl său pleacă la luptă, sări din așternut și apăru în prag înfășurat într-o pătură roșie, înflorată. Tatăl lui îl văzu abia trezit din somn, cum stă între mamă și bunic, și zâmbi:

— Rămâi sănătos, Thrasáki, și să te vedem și pe tine la fel! zise el și sări pe iapă.

Își făcu cruce:

— În numele lui Dumnezeu!

Steagul porni înainte și satul se goli de bărbații cu pușca pe umăr.

Vestita mănăstire a Domnului Iisus Hristos fusese zidită din

timpuri străvechi, înainte de veneţieni, înainte de cucerirea Constantinopolului, pe când împăraţii noştri bizantini încă stăpâneau Răsăritul.

Unii spun că a înălţat-o împăratul Nikiphoros, mare, nemângâiat suflet, care a fost rătăcit de trupul frumos al unei femei şi era cât pe-aci să se afunde în iad; dar a apucat, în ultima clipă, să se prindă de marginea prăpastiei şi să strige pe Dumnezeu – iar Dumnezeu a auzit, i s-a făcut milă de el şi l-a aşezat în Rai, împreună cu ceilalţi păcătoşiţi şi mult chinuiţi împăraţi ai noştri.

Pusese stăpânire pe lume, a coborât în Creta, i-a distrus pe sarazini, a doborât Semiluna şi a înfipt în satele pârjolite şi în fortăreţele prădate, însângerat, steagul lui Hristos. Şi într-o zi, spun unii, trecând prin valea aceasta, s-a înserat, şi a zis să doarmă, ca a doua zi, când Dumnezeu avea să aducă zorii, să pornească la Hândaka, cum se numea pe atunci Megalo Kastro. Şi pe când dormea sub un lămâi, era luna mai, pe cer – lună mare, noaptea cânta cu gâtlejul unei privighetori, văzu pe Domnul Hristos apărând ostenit de drumul lung, desculţ. Se opri sub lămâi, nu-l zări pe Nikiphoros, oftă, se întinse pe pământ, la poalele lămâiului, îşi puse drept pernă o piatră şi spuse: „Am obosit…” Şi apoi îşi încrucişă mâinile, închise ochii şi adormi.

Toată noaptea împăratul simţi o dulceaţă de nespus, o adâncă fericire. Nu era lună aceasta, nu era privighetoare, nu era somn. Intrase în Rai.

Nikiphoros se trezi în zori, sfânt e pomul acesta, zise el, unde a dormit Hristos, şi porunci să fie împrejmuit sfântul lămâi cu o mănăstire. Şi aşa, spun unii, a fost zidită mănăstirea Domnul Hristos.

Împăraţii bizantini au murit, turcii au luat Constantinopolul, veneţienii au cucerit Creta, apoi păgânii au urgisit-o, era dărâmată, era zidită din nou, iarăşi era dărâmată „Domnul Hristos”, şi-acum, asediată de turci, clopotul său bătea jalnic şi trimitea vestitori: „Câţi sunteţi credincioşi, ajutor! Turcii l-au asediat pe Domnul Hristos!”

Stareţul se afla înarmat în biserică, iar călugării dezgropară de sub Sfânta Masă puştile. Stareţul îngenunche dinaintea icoanei mari a lui Hristos, în dreapta, la iconostas.

— Doamne Hristoase, strigă el să-l audă toţi, iartă-mă, al meu

este păcatul! Eu sunt vinovat! Eu sunt vinovat! Și-au venit acuma câinii să se răzbune.

Într-adevăr, el era vinovat. În prima zi a lui septembrie, în prima zi a anului bisericesc, stareţul mănăstirii Domnul Hristos se întorcea de la Megalo Kastro; se dusese să-și arate căința în fața mitropolitului, să-i așeze la picioare plocoanele anuale ale mănăstirii și să cadă dinaintea lui rugându-l să pună mănăstirea sub ocrotirea sa. Să mijlocească la pașa, ca acesta să nu-i lase iarăși pe turci s-o calce-n picioare. „De câte ori o s-o ardă? Ajunge de-acum! Am îmbătrânit, preasfinţite, rănile mă dor, am amorţit, nu mai pot s-o apăr!

— Oricât ar fi îmbătrânit Dumnezeu, nu se dă bătut nici de zece sfinți! îi răspunse râzând mitropolitul. Mergi cu binecuvântarea mea și nu te-ngrijora!”

Stareţul luă binecuvântarea mitropolitului și plecă. Ieși pe Poarta Lazaretului, călare pe catârul său sur, privea soarele care asfinţea, munţii care străluceau albaștri dinaintea lui, ogoarele secerate din jurul lui, viile culese, măslinii încărcaţi de rod, marea, și inima sa prindea aripi. „Frumoasă e lumea asta amăgitoare, murmură el, frumoasă e Creta și mare e Dumnezeu!”

Merse de-a lungul ţărmului, străbătu Câmpurile Roșii, cu pământurile lor roșcate, se opri la hanul văduvei, bău un rachiu și porni mai departe. Intra acum în Muntele Rău, își mâna cu multă grijă catârul pe o cărare de capre, pe marginea prăpastiei. Sufla un vânticel ușor, stareţul privea în stânga sa marea, care începuse să se întunece. Își făcu cruce, inima i se îndulci și murmură iarăși: „Frumoasă e lumea asta amăgitoare, frumoasă e Creta.

Dar nu apucă să-și termine cuvântul, că trei turcaleţi, ascunși în dosul stâncilor, se repeziră la el cu cuţitele. Îi întinseseră o cursă și juraseră să-l omoare. Trăiau încă multe cadâne bătrâne pe care le lăsase văduve căpitanul ăsta călugăr în revolta din 1866 și tustrei turcaleţii aceștia orfani juraseră ca într-o zi să-l facă bucăţi pe ucigașul părinţilor lor.

Catârul își pierdu cumpănirea și era cât pe-aci să-l arunce pe stareț în prăpastie; dar el uită că e bătrân și că are o mie și una de răni, și apucă de sări jos cu sprinteneala unei pisici sălbatice: „În numele lui Hristos!” strigă și trase cuţitul.

Cele patru trupuri se încleștară deasupra prăpastiei, ca ieșite

din minți. Scund, lat în spate, cu oase groase, dar iute în mișcări, starețul lovea în dreapta și-n stânga cu mâna lui mare. I se aprinse sângele, își regăsi tinerețea, se sculară în el toți străbunii care-au războit Turcia și au fost omorâți, nu era unul cel care lupta, ci erau toți cretanii, și starețul simțea în brațe, în picioare, în suflet o forță străveche, din adâncuri, nesfârșită și de nerăpus.

Mult timp, agățați unul de altul, luptau, loveau cu cuțitele, cădeau toți împreună peste pietre, puneau sprijin muntele, se ridicau tot încleștați, își schimbau locul strângându-se în brațe, când călcând încet, când răsucindu-se, de parcă ar fi dansat. Împreună, lipiți tuspatru, ca o singură fiară cu opt picioare, cu patru capete pline de mustăți, bărbi și păr; se tot mutau și le șiroia sângele pe stânci; curgea sângele și pe ei, li se amestecau răsuflările și mugeau tuspatru, cu gurile strâmbate, pline de spume.

„Ghiaurule, necredinciosule, ucigașule!” urlau cei trei turci și se căzneau să sfâșie și să mănânce trupul starețului. Iar el striga: „În numele lui Hristos!” și lovea cu pumnul și le împrăștia dinții pe pietre.

Se înnoptase de-acum, se întunecă adânc marea, apărură stelele, neomenoase, liniștite, înalte pe cer. O pasăre de noapte se cocoță pe o stâncă și îi privea pe cei patru pletoși cum dănțuiest și cum se omoară și șuieră.

„În numele lui Hristos!” strigă iarăși starețul.

Puse muntele reazem, se desprinse de cele șase mâini și pi cioare și cu toată puterea îi împinse cu capul, cu brațele, cu pieptul pe cei trei turcaleți încă strâns încleștați. O clipă îi ni meri, pe marginea prăpastiei, călcând alături și clătinându-se. Își puse roată forța, le dădu un alt brânci, mai puternic, aceștia în tinseră mâinile, scoaseră un strigăt și se prăvăliră din stâncă-n stâncă, până-n mare.

Starețul se sprijini de peretele muntelui și își făcu cruce. Sângele îi curgea de la cap și de pe piept, își sfâșie rasa, își legă rănile, își strigă catârul, care fugise și se ascunsese între stânci, și așteptă.

„Dă-mi, Hristoase, putere să ajung până la mănăstire, spuse el, iar apoi fa ce vrei.“

Strânse din dinți, căci îl durea, și încălecă.

„Mare este Dumnezeu”, murmură el și porni către mănăstire.

A doua zi Megalo Kastro vui aflând noua ispravă a stareţului, mâncătorul de turci. Cele trei bătrâne mame, lovite a doua oară de moarte, îşi uniră bocetele, o luară înainte, având în urma lor turcimea, coborâră pe ţărmul sălbatic, adunară rămăşiţele fiilor şi le îngropară acolo, în nisip. Bărbaţii înfipseră cuţitele răposaţilor în mormânt şi jurară să aducă cenuşa blestematei mănăstiri şi s-o împrăştie pe mormânt. Spuseră şi se porniră să-mplinească. Şi într-o dimineaţă se umplu valea Domnului Hristos de fesuri roşii.

Soarele bătu în Poarta Lazaretului, se deschise, se revărsară noi cete, unele spre mănăstirea asediată, altele spre Kasteli, puternicul sat turcesc, pe care-l cuceriseră ghiaurii. Nepoţii, fraţii, prietenii lui Nourís, având căpetenie pe sălbaticul muezin, înaintau pedestru, ca scoşi din minţi. În Megalo Kastro, în dosul ferestrelor închise, creştinii îi vedeau cum trec în zori, cu pistoalele şi pumnalele la brâu, cum înjură şi cum înfig ameninţător cuţitele în porţile grecilor.

Prin cele trei găuri de unde priveau lumea, Fetele Necăjite, trezite devreme, desculţe, stăteau şi spionau cum se agită mahalaua turcească şi cum se deschide poarta verde şi se revarsă gloata lui Nourís… Se auziră ameninţări şi înţeleseră.

— Se duc s-o răpească pe Eminé, căţeaua, înainte de-a se încreştina, zise Aglaia…

— Se duc să-l omoare pe căpitanul Polyxinghis, răpitorul de Femei! zise Phrosyni, coborând bucuroasă.

A treia, cea mijlocie, nu vorbea, suspina: „Ah, de-aş fi fost Eminé, se gândea ea, de-aş fi fost Eminé, să se certe pentru mine turcimea şi creştinătatea!” Dar se auzi sus în odaie tuşea lui Aristotelis, se trezea. Îşi ridicară poalele cămăşilor de noapte şi alergară înăuntru să-i pregătească una apă caldă să se spele, alta haine să se primenească, a treia cafeluţa lui de dimineaţă cu dulceaţă de trandafiri.

În acelaşi timp, sub acelaşi soare, dincolo de mare, şi Athena se trezea. Coborî lumina prin coloanele Parthenonului şi inundă încet-încet câmpul, unde zăcea întinsă şi-şi răsfira drumurile, abia trezită, înfăşurată încă în aburul dimineţii, cetatea faimoasă pentru spiritul şi frumuseţea ei. Îşi întinse mădularele pe pământ şi pe marmuri, se ridică în capul oaselor leneşa şi căscă, dar soarele o bătea, o trezea şi se auziră primele glasuri ale dimineţii, din gâtlejurile lăptarului, vânzătorului de ziare,

zarzavagiului.

Pe străduțele mărginașe, din școlile părăsite, din magazii și din pivnițe, unde îi înghesuiseră, apăreau tăcuți cretanii, refugiații, care nu puteau să doarmă, ședeau jos pe pământ, în rând, și nu vorbeau. Femeile apăreau și ele, legate cu basmale, tăcute și ele, țineau în mână cutii de tinichea și străchini, se înșirau una în spatele alteia și se duceau să stea în fața unei porți deschise, într-o curte cu cazane mari, și să aștepte ceasuri întregi, până să le vină rândul să ia două polonice de zeamă cu carne și să plece. La început se rușinau, nu erau obișnuite să întindă mâna, dar foamea e fiară puternică – și se obișnuiră.

Mama nemângâiată, Grecia, lua bucățica de la gura ei și i-o dădea Cretei înfometate. Își desfăceau pungile proprietarii cei zgârciți, logodnicii își părăseau logodnicele cu acel „rămâi sănătoasă”, preoții își ridicau mâinile spre Dumnezeu și de pe țărmurile îndepărtate de ochii lumii porneau spre Creta caiacele încărcate cu praf de pușcă și gloanțe, cu alimente și fustanele[75].

Iar departe, pe nobila insulă cu multe corăbii, Syra, căpitanul Stephanís străbătea șontâcăind străduțele în pantă ale orașului, întindea mâna și cerșea.

— O corabie și pentru mine, creștini, o corabie pentru Creta!

Și a dat Dumnezeu; tocmai în ziua în care cei doi prieteni ai lui căpitani porneau spre mănăstirea Domnul Hristos sărea și căpitanul Stephanís în corabia lui, pe care i-o încredințaseră syrioții patrioți, încărcată cu faină, piei, țesături de bumbac și mu niții. Sufla un vânticel ușor, umfla pânzele corabiei și o împingea spre Creta. Își făcu cruce căpitanul Stephanís, luă icoana Sfântului Nicolae, o mută în față de tot, la proră, se aplecă și o sărută.

— Ai grijă, Sfinte Nicolae, îi spuse încet, aici la proră o să te pun, fii cu ochii-n patru, să nu zici apoi că ai fost în cală și n-ai văzut.

Iar sfântul mării, cu barba scurtă și creață, îl privea și nu spunea nimic. Ținea o jucărioară în mâinile lui roase de sare, o corabie cu omuleți în ea, și zâmbea.

Un norișor mic, ca un caier des de fum, apăru pe cer spre miazăzi, și se tot umfla și creștea. Iar alții, creți ca lâna oii, alergau în urma lui, suflă vânt cald de la miazăzi și-i mâna ca

75 Metonimie pentru soldații greci îmbrăcați în costumul tradițional.

un păstor. Până la amiază, tot cerul se acoperise și primele picături călduțe de toamnă începură să cadă și să moaie pământul, departe. Se auziră și primele tunete în cer, deasupra mării.

Căpitanul Stephanís își îndreptă spre apus ochii lui mici și scânteietori și zâmbi:

— Haide, măi, vântule de miazăzi purtător de ape, cu multe burdufuri! Fă cerul apă și aruncă-l în mări, soare să nu iasă, nici lună, întuneric beznă, să ancorez și să descarc repede zestrea Cretei!

Ventuzos auzi și el tunetele pe când urca muntele și săltă capul. Cerul atârna negru ca smoala deasupra lui și se înspăimântă.

— Oprește-te, cerule, murmură el, cât să ajung la cumătrul meu Iorgaros. Și-apoi, fa-ți cheful.

Iuți pasul, ca să ajungă în satul de munte Anopoli și să-l roage pe cumătrul său să-i primească sub acoperișul lui femeia și pe cele două fete, până o să se liniștească Creta.

Întuneric beznă, când ajunse. Bătu în poartă, nimeni! Bătu din nou, apăru cumătrul cu ochii înroșiți, cu părul răvășit și palid la față, dar, cum era în umbră, Ventuzos nu băgă de seamă.

— Bine te-am găsit, cumetre Iorgaros, zise el, pot să mân astă-seară în casa ta?

— Ca la tine acasă! răspunse cumătrul. Bine-ai venit!

Ventuzos intră. Femeia nu se înfățișă, și urechea lui prinse niște glasuri înăbușite, iar sus în odaie un murmur, și apoi tăcere.

— Și cumătră? întrebă el.

— S-o ierți, cumetre Ventuzos, răspunse Iorgaros, a obosit zilele astea și s-a îmbolnăvit. Îți trimite salutările ei și bine-ai venit, zice.

Cumătrul puse masa rotundă, joasă, aduse mâncarea și vinul și aprinse și celălalt opaiț.

— Să mă ierți, cumetre, spuse iarăși, e săracă mâncarea, dar de unde să știu eu c-o să-mi faci această bucurie astă-seară. Mâine o să-ți tai o pasăre, cu voia lui Dumnezeu.

Furtuna izbucnise, ploaia bătea în ușă și pe acoperiș, iar în curte bătrânul smochin își zbătea ramurile.

— Mâine dis-de-dimineață o să plec, cumetre, cu voia

Domnului, răspunse Ventuzos. I-am dat cuvântul meu căpitanului Mihalis, mi-e rușine să mi-l iau înapoi. Mi-e și teamă. Și am venit astă-seară, cumetre Iorgaros, să-ți cer o favoare.

— Orice îmi stă-n putință, răspunse Iorgaros și dădu din cap.

— Dacă ai o cameră de prisos să-mi ții aici familia până o să tacă armele.

Iorgaros, ca și cum i s-ar fi pus un nod în gât, bău o înghițitură de vin.

— Tocmai s-a golit o cameră, spuse el și lăsă ochii-n jos. Zilele astea s-a golit o cameră, cumetre Ventuzos, ia-o!

Se ridică, deschise ușa, ieși în curte și se întoarse îndată, ud leoarcă.

— Slăvit fie Dumnezeu, zise el, plouă, o să se moaie pământul, să arăm.

Ridică masa și așternu canapeaua pentru cumătru.

— Dormi, cumetre, zise el, ești de pe drum…

A doua zi de dimineață Iorgaros îi aduse o cană cu lapte, un covrig de faină de orz uscat și o felie mare de brânză. Cerul își aruncase pe pământ în timpul nopții toți norii și se curățise. Cocoșii satului se cocoțaseră pe pridvoare și cântau.

— Să fii sănătos, cumetre, spuse Ventuzos. Cum să-mi plă tesc datoria pentru favoarea pe care mi-o faci? Numai Dumnezeu poate să te răsplătească.

— Bine plătește cel Preaputernic, nu-ți face griji, cumetre Ventuzos. Mergi cu bine!

Se lumina de ziuă. Pietrele luceau, spălate, picăturile de ploaie sclipeau în pomi, iar Ventuzos porni să coboare de pe munte și fluiera mulțumit. I-a găsit acoperiș familiei lui, a scăpat de coș mar, se grăbea acum să se întoarcă la căpitanul Mihalis, la Ka iambăs și la Phourogatos.

Undeva, la o căsuță din afara satului, se deschise ușa și apăru un bătrânel. Ventuzos îl recunoscu; era bătrânul Zahariâs, mo șui lui Iorgaros. Foarte priceput, altoia pomi, vindeca oamenii, iar în fiecare sâmbătă la asfințitul soarelui lua o strachină de lut, săpun, foarfecele și briciul, se așeza pe prispa de piatră de la bi serică și tundea și bărbierea câte capete se înfățișau dinaintea lui. Avea și-o traistă și i-o umpleau cu pâine, zarzavaturi și stafide; și două sticle de o oca – una pentru vin, cealaltă pentru ulei. Și când termina tunsoarea

făcea o grămadă de păr și bărbi, le punea foc și se umplea satul de duhoare.

— Mulți ani, moș Zahariâs! făcu Ventuzos și se opri.

— Bine-ai venit, kir ceteraș! răspunse la salut bătrânelul. Ce face, bre copile, lumea? încotro se-ndreaptă?

— Nu-ntreba, moșule. La dracu'!

— Iar dumneata?

— Și eu cu ea – pot să scap? Am mas astă-seară la cumătrul meu Iorgaros, am vorbit nițeluș și acum plec!

Bătrânul ridică mâinile spre cer.

— La Iorgaros! murmură el. La Iorgaros? Amintește-ți de mine, Doamne! înseamnă că de-aia a vestit sărmanul, ieri-seară, să nu vină nimeni la el acasă pentru bocet.

— Ce tot spui, moșule? Care bocet?

— N-ai băgat de seamă nimic?

— Ce să bag de seamă?

— Băiatul lui a murit ieri-dimineață, a fost omorât, îl aveau în odaie și-l plângeau – n-ai prins de veste?

Ventuzos își acoperi fața și nu spuse o vorbă.

— Ei, ei! îi strigă bătrânul. Nu începe să bocești, măi, Ventuzos. Mergi cu bine. Toți o să murim.

Plouase în noaptea aceea și la mănăstirea Domnul Hristos, și s-au răcorit fețele călugărilor, care, de trei zile și trei nopți, îngenuncheați la metereze, veghetori, luptau și îi țineau pe turci departe. Treizeci și doi erau de toți, împreună cu ei și-o ceată de vreo douăzeci de țărani din împrejurimi, care, în primejdie, se rușinaseră să părăsească pe Domnul Hristos și să plece. Îndată ce auziră clopotul trist, urcară femeile și copiii sus pe munte, într-o peșteră întărită de Dumnezeu, iar ei se închiseră de bunăvoie în mănăstire, chiar de-ar fi fost să moară, și fiecare cu merindele lui – o oaie sau o capră și o traistă de pesmeți din faină de orz.

Va fi fost aproape de amiază de-acum, când căpitanul Polyxinghis ieși din munți cu vitejii lui la trecătoare și zări jos de tot, în văgăună, mănăstirea. De foarte departe se auzeau puștile și trompetele turcești și vuietul oamenilor care omorau și erau omorâți. Iar deasupra cerul era răscolit și norii se mișcau către miazănoapte, și tovarășii alergau să apuce să ajungă la trecătoare, ca să tragă o salvă și să prindă curaj frații asediați.

Primul ajunse sus la trecătoare, călare pe iapă, căpitanul Polyxinghis.

— Bine v-am găsit, fraților! strigă el și-și trase pistolul.

Se întoarse către tovarășii săi, care sosiră dintr-odată gâfâind:

— Salutați-i, băieți, dar să nu se ducă gloanțele degeaba. Trageți în plin!

Spuse și arătă în jurul mănăstirii îngrămădirea de fesuri roșii blestemate, care semănau cu niște maci. Cincizeci de gloanțe șuierară în spatele turcimii; unele loviră în stânci și se pierdură, altele, mai norocoase, intrară să mănânce carne vie de turci; și vreo douăzeci de trupuri căzură la pământ mugind.

Răsună mănăstirea de un cor de „Bine ați venit, băieți!”, iar bătrânul Ilarionas, clopotarul cel surd, apucă frânghia și începu să tragă clopotul sărbătorește.

Dar turcii își ieșiră din minți; ridicară ochii, văzură în negură ceata de creștini care se răsfirau, înconjurau trecătoarea ca niște zăbrele și se baricadau în dosul pietroaielor.

— Allah! Allah! urlară ei. Uite și alți ghiauri!

Primele rânduri de turci rămaseră la posturile lor ca să țin. I încercuirea, iar ceilalți se repeziră spre urcuș. Acum începuse sa plouă tare, un nor coborî și-i acoperi pe creștini în trecătoare Ploaia bătea în fețele nizamilor și-i orbea.

— Cu noi este Dumnezeu! strigă căpitanul Polyxinghis. Lo viți în carne vie!

Încărcară dintr-o singură mișcare puștile și traseră. Se auziră gemete și blesteme, dar ceața cobora, îi acoperea și pe turci și m zăreau doar fesurile lor și baionetele lucitoare.

Starețul, îngenuncheat în fața trupei de pușcași, văzând mul țimea de turci cum se împarte în două, strigă:

— Înainte, fraților, păgânii s-au împărțit! La atac, să spargem încercuirea!

Călugării și țăranii săriră ca arși, clopotarul prinse iarăși frâu ghia și începu să bată ca ieșit din minți, se rânduiră în curte, cu puștile ridicate, stărețul porni înainte, deschise poarta mare și se revărsară toți afară chiuind.

O clipă, între două focuri, turcii ezitară. Dădură să năvălească asupra lor, să-i închidă din nou în mănăstire, dar primiră poruncă și o luară la fugă înapoi spre vale, însă călugării porniră pe urmele lor.

— Hristos învinge! Hristos învinge! striga stareţul.

Uitase iarăşi că era bătrân şi alerga prin locuri stâncoase, încăleca stufărişul şi leandrii, sărea peste gropi, se oprea o clipă, dădea semnalul, trăgea şi se repezea din nou în urmărire. Mirosul prafului de puşcă îl îmbătase.

Deodată răsună trompeta şi turcii se opriră. Apoi se auziră, în spatele cetei de călugări, alte trompete.

— Turcii ne-au înconjurat! strigă un călugăr. Am căzut într-o cursă. Înapoi, sfinţite stareţ!

— Au intrat în mănăstire! mugi un altul.

Stareţul puse pistolul la brâu, trase cuţitul şi se repezi, tăcut, înapoi către poarta deschisă a mănăstirii.

Căpitanul Polyxinghis văzu primejdia şi se repezi şi el cu vitejii lui.

Ploaia bătea şi mai deasă, soarele dispăruse în dosul norilor şi pământul se întunecă de tot. Turci şi creştini se luptau acum de-a valma, de nu se mai ştia care-s asediaţii şi care asediatorii.

— Câţi sunteţi credincioşi, urmaţi-mă! strigă stareţul, făcându-şi drum cu cuţitul prin tufişurile dese.

— Curaj, fraţilor! strigă şi căpitanul Polyxinghis, şi alerga acum cu vitejii lui să ajungă la poarta mănăstirii.

Mulţi turci pătrunseseră în curte, înaintau spre biserică şi aruncau peste tot câlţi şi zdrenţe, ca să pună foc mănăstirii.

— Câinilor! Câinilor! se auziră deodată două voci sălbatice, răguşite, iar stareţul şi căpitanul Polyxinghis păşiră pragul într-un pas şi se aruncară asupra lor.

Din urmă sosiră şi călugării, îi înconjurară pe turci, îi înghesuiră în zidul bisericii, căzură asupra lor şi îi tăiară bucăţi.

Afară lupta se domolea, căpitanul Polyxinghis sări să-şi găsească ceata, şi fu închisă iarăşi poarta cea mare. De-acum noaptea se lăsa greu, cerul şi pământul se înfaşuraseră în ploaie şi în nori.

— Se mergem în adăposturile noastre, băieţi! strigă căpitanul Polyxinghis. Şi mâine este Dumnezeu!

Creştinii se numărară. Dintre călugări şi ţăranii vecini, trei morţi, destui răniţi, lipsea şi Ilarfonas, clopotarul. Din ceata căpitanului Polyxinghis, doi morţi, mulţi răniţi. Săpară noaptea în trecătoare şi îi coborâră pe cei morţi în pământ. Erau doi buni voinici, din Kasteli amândoi, unchi şi nepot. Căpitanul Polyxinghis luă două lemne, tăie o cruce şi o înfipse deasupra

mormântului:

— Se duc și ei, jertfe… Și cu noi la fel să fie! murmură el.

Apoi se întoarse către tovarăși:

— Gătiți, bre, copii, ce avem, ca să mâncăm. Încă suntem vii și ne e foame.

Aprinseră focuri, gătiră, mâncară. Vorbiră despre cei omorâți și despre cei vii, puseră străji să vegheze, iar ceilalți încrucișară mâinile și adormiră. A doua zi dis-de-dimineață aveau să-și reia treaba.

Jos, până la miezul nopții, biserica străluci luminată, călugării slăveau pe Dumnezeu, care și-a întins mâna și a scăpat mănăstirea de foc și de moarte. Bătrânul Fotios făcu balsamuri, spălă rănile și doftorici toată noaptea răniții.

Iar între cele două oștiri creștine, nizamii își îngropau și el morții, doftoriceau răniții, se gândeau, tăcuți, privind focurili aprinse, departe, la îndepărtata Anatolie, la femeile și copiii Im și cine avea să are ogorul, să sape via, să aducă pâine acasă… (), i meni erau și ei, nu câini, chiar dacă așa spuneau creștinii…

Îndată ce începu să se lumineze cerul, turcii și creștinii sării .1 ca arși, să-și reia osteneala zilei. Doi derviși, unul cu tobe și 1 e lălăit cu fluierul, începură să alerge în jurul oștirii și să ațâțe 111 zamii. Călugării își luară și ei posturile, capul starețului era legai, crestături de la loviturile de sabie, iar rănile nu se potoleau și nit 1 sângele nu se oprea. Barba albă i se înroșise și picura. Dar în zori îngenunchease dinaintea ferestruicii de la meterez și ochiul său de vultur îi țintuia pe păgâni. Ori de câte ori vedea că se ridica un cap, îi trăgea drept în frunte. „Rea treabă e asta, să omori oa meni, fie ei și păgâni, se gândea el. Dar nu suntem noi vinovați, ți-o spun deschis în față, nu suntem noi vinovați. Eliberează-11c, Doamne, să ne liniștim.”

Sus la trecătoare căpitanul Polyxinghis făcu un tur ca să Ir dea îndemnuri tovarășilor. Toți se întinseseră deja la pământ și se baricadaseră în dosul pietroaielor, cu gura puștii întoarsă spre fesurile roșii ca focul. Dar căpitanul Polyxinghis se rușina să se aplece și mergea în picioare, drept, de la unul la altul.

— Apleacă-te, căpitane, să nu te ia vreun glonț! îi strigau voinicii lui.

Gloanțele începuseră să șuiere deja pe deasupra capetelor lor. Dar căpitanul Polyxinghis râdea:

— Vreau, măi copii, vreau, mă tem și eu, doar Dumnezeu știe, dar mă rușinez. Căpitănie ai vrut, Polyxinghis, atunci așa-ți trebuie!

— Lasă astea, eu cred că ții în sân lemn sfânt, căpitane, și deaceea nu te temi! șuieră un vlăjgan otrăvit la limbă.

Dar căpitanul Polyxinghis se mânie.

— Află, măi Nicolls, că lemnul sfânt e sufletul omului, zise el. Alt lemn sfânt eu nu știu!

A

În acest timp, jos se aprinsese lupta, nizamii se tot apropiau și mănăstirea era în primejdie.

— Toți în picioare, Hristos învinge! strigă căpitanul Polyxinghis. Pe ei, măi, copii!

Voinicii săriră de după pietroaie, porniră la drum, bolovanii se rostogoleau în urma lor, se rostogolea și muntele și cobora împreună cu ei.

La început lucrară puștile, dar în curând scoaseră pumnalele și se prinseră de mijloc. Deodată, din mănăstire tăcură puștile. Nu puteau gloanțele să-i deosebească pe turci de creștini, și stărețul îi alese pe cei mai curajoși ca să iasă afară, să dea asaltul, iar ceilalți să țină cu putere meterezele.

Creștinii erau puțini, turcii erau mulți, unul la șapte. Stărețul și căpitanul Polyxinghis alergau încolo și-ncoace, însângerați, și își încurajau tovarășii. Dar și turnurile se prăbușesc, valuri-valuri cădea asupra lor turcimea, și spre amiază creștinii dădură semne de istovire. Soarele întârzia să apună, să vină noaptea să-i despartă; și nici ploaia torențială nu mai veni astăzi să-i orbească pe turci; preadulce era ziua, lumina dura prea mult, păgânii se apropiau să cucerească și să prefacă în cenușă mănăstirea. O clipă, în clocotul măcelului, stărețul și căpitanul Polyxinghis se întâlniră. Își ațintiră ochii unul asupra celuilalt, dar nu vorbiră. Însă fiecare văzu limpede în ochii celuilalt cum arde mănăstirea.

Pe neașteptate, o salvă tună în trecătoarea văii, creștinii își întoarseră ochii, văzură apărând steagul negru al căpitanului Mihalis, iar în urma lui, sărind stâncile, ceata răscolită. Înainte, călare pe iapa sa, aprig și crunt, cu basmaua neagră pe cap, însuși căpitanul Mihalis.

— Sănătate, fraților! strigă descărcându-și pistolul.

Se întoarse către turcime:

— Bine v-am găsit, câinilor!

În Megalo Kastro, în ziua aceea și a doua zi soseau neîntrerupt nizamii și turcaleții de prin partea locului, răniți.

— Ce se-ntâmplă, măi, dincolo, la mănăstire? O să mai reziste? Nu vă e rușine? striga pașa și-și smulgea barba.

— Lucrurile mergeau bine, pașa-efendi, răspundeau răniții, dar cumplit a căzut asupra noastră căpitanul Mihalis, blestemat fie el…

Răniții se topeau de sete, îl strigară pe Barbaiánnis să le aducă șerbet să se răcorească. Veni și Efendina să le citească melodios din Coran, ca să uite de durere. În Platanul Mare se legăna spânzurat sărmanul Ilarionas, clopotarul cel surd, pe care turcii îl prinsescu viu deunăzi. Strângea încă în mână un căpătâi din sfoara de l i clopot. Nu voia s-o lase, turcii o tăiaseră și îi rămăsese în mânu

La Mitropolie, zi și noapte mitropolitul nu se dezbrăca, R tepta. Nu știa în care ceas al zilei sau al nopții o să năvălea, și i păgânii să-l ia pentru spânzurătoare și nu voia să-l poarte în alai pe drumuri pe jumătate gol și desculț. Îl chemase de la sălbatic a mănăstire din Kudumâs, aflată la Marea Libiei, pe pustniml Pahomios, iar acesta îl spovedise și-l împărtășea zilnic, să-i Iii sufletul pregătit în orice clipă să plece. Iar Moúrtzouphlos nu se îndepărta de el, ca un câine credincios îl urma, dormea în fața camerei lui, pe prag, să nu se-ntâmple cumva să-l ia pe neaștep tate și să nu poată să-și dea și el sufletul împreună cu acesta.

Căzu noaptea, Hristos și Mahomed se despărțiră. Creștinii aprinseră focuri pe creasta muntelui, aprinseră și turcii împrejurul zidurilor mănăstirești; la mijloc, mănăstirea întunecată ca noap tea. Cei doi căpitani se întâlniră, vorbiră despre luptă, căzură de acord cum și de unde să lovească a doua zi în zori și se despărțiră. Fără să schimbe niciun cuvânt de prietenie. Căpitanul Polyxinghis, așa cum era încă aprins de luptă, nu catadicsea să spună primul vorbe dulci, iar căpitanul Mihalis nu catadicsea să asculte.

Căpitanul Mihalis rămase singur lângă foc, își răsuci o țigară și se afundă în gânduri întunecate. Inima lui nu era, nu, nu era curată. Lupta, omora, în orice ceas era pregătit să moară pentru Creta, dar gândul nu-i era la Creta. Și când se repezea pe iapă și striga: „Câți sunteți credincioși!”, el nu credea. Și

când se lăsa greu noaptea și se retrăgea singur-singurel, nu se gândea, ca alte dăți, la libertate, gândul îi umbla în altă parte și tare se mai rușina de el…

— Rușine, rușine, unde-ai ajuns, căpitane Mihalis! murmura și scuipa în foc.

Și pe când stătea așa cufundat în gânduri amare, aude în spatele lui pași ușori și gâfâieli. Se întoarse. Era Ventuzos, care nu era de prea mare folos în luptă și îl lăsase să-și ducă la adăpost familia în vreun sat; iar acum se întorcea gâfâind.

— Ce se-ntâmplă, măi, Ventuzos? făcu căpitanul Mihalis și se ridică în capul oaselor.

Și Ventuzos, care de un timp presimțise ce cariu îl rodea pe căpitanul Mihalis, se aplecă și-i vorbi la ureche:

— Căpitane… căpitane, pe Emine…

Căpitanul Mihalis tresări, îl apucă de braț pe Ventuzos și îl pironi jos, lângă el.

— Vorbește încet!

— Turcii au călcat hoțește Kasteli astă-seară… Au luat-o. Căpitanul Mihalis întinse mâna deasupra focului, să ardă, să-l doară… Mult timp tăcu. În cele din urmă se întoarse.

— Încotro?

— Către Megalo Kastro.

— Când?

— Astă-seară, la aprinderea opaițelor.

Căpitanul Mihalis sări ca ars:

— Vino cu mine și ține-ți gura.

Dar Ventuzos nu îndură.

— O să-ți părăsești postul? strigă el. Și dacă turcii dau un asalt noaptea?

— Taci!

Alese vreo zece, pe cei mai încercați viteji.

— Urmați-mă! Mergem în recunoaștere!

Apoi se întoarse către ceilalți tovarăși:

— Înainte de revărsatul zorilor o să mă-ntorc. Aveți grijă! Porni înainte, o luară spre trecătoare și se pierdură în noapte. Se scurseră două ceasuri, trei. Trecu de miezul nopții. Creștinii, istoviți, puseră străji și se cufundară în somn. În mănăstire, părinții cei mai bătrâni, căzuți cu fața-n jos pe lespezile bisericii, rugau pe Dumnezeu să se plece și să-Și întindă mâna Sa peste mănăstire, iar starețul își legase rănile cu bandaje și

stătea pitit la postul său. Prin ferestruica îngustă a meterezului desluşea nizamii cum mergeau de ici-colo înaintea focurilor şi auzea zgomot de arme.

„Nu dorm, câinii, nu dorm…” se gândea el. „Lucru necurat pun la cale…”

Deasupra, cerul era curat ca lacrima, stelele străluceau voioase, o răcoare înţepătoare cobora de la munte şi îi pătrundea pe oameni. O stea mare cu coadă lungă se prăvăli, şi stareţul îşi făcu cruce.

— Cineva de seamă o să piară, murmură el. Dă, Doamne, să nu fie mănăstirea…

Şi pe când avea ochii ridicaţi spre cer şi se ruga, dintr-odată se auziră trompete şi tobe şi un vuiet mare: „Allah! Allah!” şi valuri dese, negre ca smoala, se năpustiră spre mănăstire. Şi în acelaşi timp alte oşti se năpustiră asupra creştinilor adormiţi.

Văzduhul se cutremură, turci şi creştini se încăieraseră pe creasta muntelui, iar nizamii sprijiniseră de mănăstire scări ca să se caţere. Aproape că se luminase de ziuă.

Stareţul ţipă la călugări:

— Fraţilor, se duce mănăstirea, ascultaţi un cuvânt pe care o să vi-l spun! Se duce mănăstirea, şi vinovat sunt eu. Pe mine caută să mă prindă, să se răzbune. Aşa că o să mă duc să mă predau. Rămâneţi sănătoşi!

— Sfinte stareţ, o să te omoare, spuse Fotios, călugărul tămăduitor.

— Dar ce vrei să-mi facă, părinte Fotios? O să mă omoare, desigur! Dar să scape mănăstirea.

— O să te omoare şi mănăstirea tot nu va scăpa. Turcii sunt vicleni, sfinte stareţ!

— Eu să-mi fac datoria, iar ei să facă ce-or vrea. Deasupra este Dumnezeu, să facă şi El ce vrea!

Ridică toiagul stăreţesc, legă în vârful lui o pânză albă, apăru pe ziduri, o flutură şi strigă. Un turc din Creta sări imediat:

— Ce vrei, drace de călugăr?

— Cine vă e căpetenia? Mergi şi spune-i că stareţul se predă, să-l facă bucăţele. Dar să-şi dea cuvântul că o să respecte mănăstirea.

Glasul tunător răsună în ambele tabere, trupurile încleştate se despărţiră, puştile amuţiră brusc şi în tăcerea aşternută deodată se auziră pe pridvoarele mănăstirii cocoşii cântând. Se

lumina de ziuă.

— Scoate-ți armele, poftește afară și n-o să m-ating de mănăstire! se auzi glasul lui Hasan-bei, căpetenia.

— Jură! îi strigă starețul și își ridică mâinile spre cer, care de-acum începuse să se rumenească.

— Jur, da, pe Mahomed!

Starețul coborî de pe zid, călugării îl înconjurară, îl îmbrățișau în cruce pe umeri și își luau rămas-bun. Se înghesuiră în jurul lui și ceilalți tovarăși și-i sărutau mâinile.

— Adio, mare mucenice, adio…

Și-l sărutau ca pe un mort.

El se apropie de biserică, căzu cu fața-n jos și sărută pragul.

— Stăpâne Hristoase, murmură el, rămâi sănătos…

Luă la rând cu ochii, în jurul său, curtea, biserica, chiliile, cămările, staulele. Ridică mâna:

— Rămâneți sănătoase!

Cum păși pragul, îl înșfăcară turcii și dispăru. Și într-o clipită năvăliră asupra porții deschise și se repeziră urlând în mănăstire.

— Foc, măi, băieți! Și-au călcat jurămintele, câinii! strigă căpitanul Polyxinghis, care avea capul legat fiindcă i-l crăpase un pumnal, și cu greu își stăpânea durerile.

— Unde e căpitanul Mihalis? strigă iarăși și dădu pinteni iepei spre mănăstire.

Dar căpitanul Mihalis nu se întorsese încă. Thodorís stegarul intră căpetenie și toată ceata lui se năpusti asupra turcimii. Mănăstirea ardea de-acum, iar din trecătoarea văii apăreau alte bulucuri cu fesuri roșii. Călugării cei mai tineri se suiră pe ziduri, săriră afară, se uniră cu cele două cete și toți împreună o luară spre munte.

— Unde e căpitanul Mihalis, frate Thodorís? întrebă căpitanul Polyxinghis când ajunseră la trecătoare.

Fața lui și gâtul și pieptul erau năpădite de sângele care șiroia.

— Nu știu. A plecat noaptea în recunoaștere.

— Ce recunoaștere?

— Nu știu, îți zic!

Creștinii se opriră în trecătoare și priviră jos spre mănăstire. Acum flăcările scoteau limbi zdravene, care se tot înălțau, iar fumul acoperise soarele.

Căpitanul Polyxinghis stătea buimăcit, îl năpădise deznădejdea, își uitase durerea, nu-și mai ștergea sângele și ochii i se încețoșaseră.

— Să mergem, căpitane, îi spuneau voinicii lui. Ai fost rănit. Nu te mai uita la mănăstire, ea se duce. Așa a vrut Dumnezeu. Noi ne-am făcut datoria.

— De-ar fi fost căpitanul Mihalis cu noi… murmura el și ofta.

Îl dezlipiră de-acolo cu forța, apucară sprânceana muntelui și intrară în vale. Căpitanul Polyxinghis cu ai lui porniră spre Kasteli. Steagul căpitanului Mihalis, către Petrokephalos. Amara veste se repezise înaintea lor și pe unde trecea se înălța bocet de jale.

O strajă care rămăsese în trecătoare să spioneze ce se-ntâmplă jos, în oastea turcească, ajunse din urmă către amiază ceata căpitanului Polyxinghis, care mâncase un codru de pâine sub platani, pe prundișul unui râu secat, și era întins și se odihnea; căpitanul se culcase la umbră, iar bătrânul călugăr tămăduitor Fotios îi spăla rana și-i schimba fesele. Zări straja.

— Ce vești, măi, Iakumâs? îi strigă el.

Iakumrs se apropie. Ars de soare, pirpiriu, picioare de lăcustă și ochi de crevete[76]. Ochiul ăsta văzuse atâtea omoruri, se bucurase de atâtea petreceri, lumea se întorsese de atâtea ori pe dos dinaintea lui, încât de-acum nici nu se mai înspăimânta prea mult și nici nu se mai bucura prea mult vreodată. „O roată e lumea, spunea el, o roată și se-nvârte. Nu-mi pasă de nimic!

— Cine o-nvârte, măi, Iakumi’s? îl întrebau unii.

— Când Dumnezeu, când Dracul, răspundea el. S-au înțeles amândoi. Strică unul, zidește celălalt, nu duc lipsă de muncă.”

— Sănătate, căpitane, zise Iakumi’s îndată ce se apropie. Nu te necăji, am dat un tur jos, o să urcăm iarăși, nu-ți face griji. Roată e și se-nvârte.

— Ce face mănăstirea?

— Ce să facă, căpitane? A luat-o dracul…

— Mușcă-ți limba, păcătosule! zise părintele Fotios și-și făcu cruce.

— Vreau să spun, a ajuns ce era înainte să fie zidită. Adică pământ.

---

76 Expresie cu înțelesul de ochi fix, privire fixă, dar și de ochi ager, privire ascuțită.

— Și câinii?

— L-au pus pe stareț la mijloc și se duc. Să v-amintiți de asta: pungi pentru tutun o să-i facă pielea. Și era mare sărmanul. O să facă destule.

Și într-adevăr, în timpul în care straja vorbea așa de necioplit, nizamii îl împungeau cu țepușele și îl fugăreau către Megalo Kastro pe starețul mănăstirii Domnul Hristos. Făcuseră un cordon în jurul lui, să nu-l omoare turcaleții locului, care turbau să se răzbune. Nizamii aveau poruncă să i-l ducă viu pașei.

Soarele era încă sus, când intrară cu trompete și tobe în Megalo Kastro. Foarte bucuros, pașa apăruse la balcon să le spună bun venit. I-l duseră pe stareț și i-l puseră dinainte.

— Pleacă-te, măi, popă ghiaur, închină-te! strigă pașa, văzând că starețul stătea neclintit în fața lui și-l privea.

Rănile lui, vechi și noi, se deschiseseră iarăși și îi picura sângele, negru, vârtos, prin barbă, dar privirea îi rămânea netulburată.

Se uită la pașa și la turcaleții din jurul său, care huiduiau, și la cerul de deasupra lor și la soarele care se ducea să apună. Simțea o ciudată ușurare, spatele îi furnica, de parcă ar fi scos aripi, iar bătrânul se cumpănea pe vârfuri ca să-și ia avânt și să fugă.

— Nu te temi? strigă din nou pașa. De ce-ți strălucește fața așa? Unde crezi că te afli?

— În rai, răspunse starețul.

Pașa își ieși din minți. Nu era prima oară când se poticnea de stânci de-astea, de cretani, pe care nu putea să le cresteze cuțitul.

— Nu te afli în rai, drac de călugăr! urlă el. Te afli sub Platan!

— E același lucru, spuse starețul.

— În Platan cu ghiaurul! porunci pașa și i se umplu gura de spume.

Se repeziră arapul și cinci-șase nizami împreună cu el, îl înșfăcară pe stareț, îl târâră grămadă afară din curte, iar înainte alergau turcaleții locului, huiduind. Se adunase lume și se umplură drumurile de jur împrejur. Platanul era la câțiva pași de poarta pașei, lângă arteziana venețiană cu lei de marmură.

În ceasul acela soarele tocmai apunea și Platanul se umpluse de păsări; se întorceau pe crengile lui să doarmă și ciripeau, toate împreună, bucuroase.

Aduseră un scaun și îl puseră pe stareț să se așeze, iar apoi chemară un bărbier turc. Acesta sosi cu briciul, foarfecele și cu ligheanul de aramă. Se uită la stareț și râse.

— Tu ești un bun viteaz, zise el. O să te bărbieresc Iară săpun.

Îl apucă de păr și începu să-i taie barba. Starețul își mușcă buzele, să nu strige de durere, iar turcii care se adunaseră în jur izbucniră în râs. În acest timp Suleiman coborâse frânghia din Platan și o săpunea. Câțiva creștini, ascunși în dosul obloanelor de vizavi, își țineau răsuflarea și priveau. În clipa aceea sosi și pașa și se întronă pe un jilț, în fața starețului, ca să facă haz.

Bărbierul terminase să-l radă pe stareț și pe obraji i se vedeau acum și alte urme vechi de lovituri de sabie care-l făcuseră bucăți pe bătrânul luptător. Turcul luă foarfecă, îi tăie părul de la rădăcină și capul îi rămase chilug.

— Măi, popă ghiaur, îi strigă pașa, frânghia a fost săpunită, arapul așteaptă deasupra ta! Turcește-te, să-ți scapi viața.

Starețul se ridică de pe scaun, cu capul ras, de nerecunoscut, apucă frânghia din mâinile arapului, făcu laț și și-o petrecu pe după gât.

— Nu răspunzi? mugi pașa și sări ca ars.

— Am răspuns, spuse starețul și-i arătă lațul din jurul gâtului.

— Blestemați să fiți voi! strigă pașa învinețindu-se de răutate. Blestemați să fiți toți cretanii! Spânzură-l!

Sări singur pe scaun, iar arapul petrecu frânghia pe după un braț gros al Platanului.

Starețul își făcu cruce, privi în jur, văzu cum îi fac semne în văzduh strămoșii lui de demult, bătrâni luptători morți, și toți purtau pe cap, ca Hristos, cununi de spini și își desfăceau brațele și-i spuneau bun venit.

Starețul strigă bucuros: „Vin!”, împinse cu piciorul scaunul de sub el și rămase atârnat în aer.

Când căpitanul Mihalis se întoarse la mănăstire, la amiază de-acum, să se întâlnească cu tovarășii săi și să lupte iarăși, nu mai găsi nici mănăstire, nici tovarăși. Ardea „Domnul Hristos”, turla bisericii se prăbușise, vechea catapeteasmă, sculptată cu

finețe, strălucea, podoabele, psaltirile, icoanele se făcuseră scrum. Din cămări curgeau vinurile și uleiurile și fumul greu se ridica în fuioare, căci nu sufla vântul, și se așeza plutind deasupra văii.

Căpitanul Mihalis își apucă barba furios și privea. Nu putea să-și dezlipească ochii de la flăcările care lingeau și mistuiau, șuierând, mănăstirea.

— Nu trebuia să plec… nu trebuia să plec… mormăia el și-și smulgea barba fir cu fir.

Îi fulgeră prin minte noaptea care trecuse, vânătoarea istovitoare, tovarășii care picau de oboseală în urma lui, sfârșiți, apoi revărsatul zorilor, un râu lat secat, și pe pietrișul lui mare și alb vreo douăzeci de turcaleți care urmăreau înaintea lor o iapă, și pe iapă, acoperită, o femeie…

Când s-au repezit asupra lor, când s-au încăierat, cum luptau și se loveau cu pumnalele și mugeau? Un ceas? Două ceasuri? O clipă i se păruse. Câmpul se învârtea în jurul lui și se strâmta, se făcea o arie, iar în mijlocul ariei, un roșcov, și sub roșcov o femeie acoperită; cu capul drept, nemișcată pe iapă, îl aștepta pe cel care avea să învingă, ca să plece cu el. Își întorsese fața în cealaltă parte, departe de bărbați, și aștepta.

Și deodată turcii scoaseră un strigăt, săriră afară din arie, aruncară în urma lor pistoalele și pumnalele și o luară la fugă, sfârtecați, către Megalo Kastro. Căpitanul Mihalis întoarse capul în cealaltă parte, să nu vadă femeia care mirosea a mosc și fremăta dinaintea lui, și îi făcu semn lui Ventuzos:

— Ia femeia asta, ia-o repede și du-o la mătușa mea, Kallio, în satul Korakies. S-o hrănească, să-i spui, și să-i dea de băut, până mai vedem ce se-ntâmplă.

— Să n-o duc înapoi în Kasteli? făcu Ventuzos și-i sclipi privirea vicleană. O să crape sărmanul Polyxinghis!

— Să crape!

Strânse în mână frâul iepei și sufletul său șovăi o clipă: dreapta, stânga, încotro s-o ia? Nu voia, nu putea să aleagă. Dar deodată scrâșni din dinți, luă hotărârea, dădu pinteni iepei și se repezi spre mănăstirea Domnul Hristos. Iar acum, cu ochii holbați, stă și privește flăcările.

— Nu trebuia să plec… nu trebuia să plec… mormăi din nou și-și smulgea unul câte unul firele din barbă.

Descălecă și luă un pumn de cenușă caldă. Îi venea să-și

presare cu cenușa asta barba, mustața, părul și să-și frece cu turbare fața; dar se stăpâni. Răsfiră degetele și lăsă cenușa să se verse încet-încet și să se împrăștie în aer.

— Așa să ardă și să se împrăștie vinovatul! murmură el și sări pe iapă.

Dădu pinteni, însângeră burta iepei, o porni spre vale și dispăru în fum.

Acum Creta luase foc deja din toate cele patru colțuri. Munții, văile, trecătorile răsunau de împușcături și de strigătele sălbatice, iar oamenii redeveniseră deodată fiare și mugeau, se mușcau și se omorau. Căpeteniile bătrâne își amintiră de tinerețile lor, o apucară și ei prin munți, unii se înarmau și intrau în luptă, alții, cei mai bătrâni, mutilați de vechile răni și de ani, nu puteau să meargă la oaste, așa că se așezau în bârlogurile noilor căpitani și dădeau sfaturi. Mestecau în gând și reînviau tacticile vechilor căpetenii, Korakas, Mastrapás, Iânnaris, cum stăteau de strajă, cum înșelau și înconjurau turcimea, cum pătrundeau noaptea în satele turcești.

Căpitanul Elias umbla și el pe bătrânul său catâr, mergea din munte-n munte și se așeza prin taberele căpitanilor.

— Bătrânețea înseamnă poticneli, măi, copii, spunea el și ofta. Nu pot să mai lupt cu brațele, lupt cu capul. Până o să cadă și el în pământ, să se facă țărână.

Astăzi coborâse la Vryses[77], satul plin de verdeață, numai ape curgătoare, și ședea sub un platan străvechi și scorburos. Femei, copii și bătrâni se adunaseră în jurul lui cu gura căscată și ascultau.

— De câte ori a primit platanul ăsta, spunea căpitanul Elias întinzând brațele neputincioase în sus, spre frunzișul de un verde proaspăt, de câte ori a primit la umbra lui căpitani de seamă, pe care-i vedeai și spuneai: „Sunt nemuritori!” Și totuși, au murit și ei, s-au dus, s-au făcut din nou – cine-ar fi crezut? – pământ al Cretei și călcăm pe el…

Oftă. Astăzi inima îi era grea. Vestea cea rea: „A ars «Domnul Hristos»!” zbura și țipa ca un corb, din sat în sat, și ajunsese, puțin după amiază, și la Vryses. În jurul căpitanului Elias mulți bătrâni clătinau din cap și murmurau, și multe femei plângeau.

Căpitanul Elias se făcea că nu vede, că nu aude, se căznea să

---

77 În traducere, Izvoarele.

abată gândurile de la nenorocirea de astăzi, aducând aminte de alte vechi nenorociri, și mai mari – și începu să vorbească despre mănăstirea Arkadi.

Iar mănăstirea se înălță parcă din nou în văzduh, se umplu din nou de călugări și de praf de pușcă, din nou ridică stareţul Gavrflis, peste bărbaţi, femei și copii, sfântul disc și potirul cu trupul și sângele lui Hristos. „Câţi sunteţi credincioși! S-au deschis, fraţilor, cerurile deasupra noastră, ferice de cel care a fost omorât pentru credinţă și patrie!” Și Constandis Iambudâkis aruncă făclia aprinsă în magazia cu praf de pușcă…

Pe când vorbea și cretanii urcau și ei parcă spre cer, o dată cu vâlvătaia, se auziră tropote grăbite de cal pe pietre. Toţi se întoarseră: printre măslini și platani desluşiră, când dispărând, când ieșind la lumină, un călăreţ cu o basma neagră. Era căpitanul Mihalis.

— Căpitanul Mihalis! strigară toţi și se cutremurară.

Căpitanul Elias înclină capul greu și scormonea cu vârful toiagului ţărâna.

— Se întoarce singur-singurel! strigă o femeie care-și alăpta pruncul și, neliniștită, își încheie bluza. Unde sunt bărbaţii noștri, unde e bărbatul meu? I-a târât după el, Mistreţul!

— A lăsat, se zice, mănăstirea în primejdie și a plecat. Focul să-l ardă! făcu o alta și se ridică să plece, să nu-l vadă.

— Nu-i arăta respect, căpitane Elias, spuse un bătrân. În luptă ostașii nu-și părăsesc așa posturile. Să i le spui verde-n faţă! Dumneata ești și mai bătrân, și mai respectat. Noi suntem neînsemnaţi, nu putem să scoatem o vorbă în faţa lui. Tu poţi.

Căpitanul Elias ridică toiagul.

— Ajunge! făcu el cu mânie. N-am nevoie de sfaturile voastre!

— Uite-l! murmurară toţi, se mutară de la locurile lor și lărgiră cercul pe care-l făcuseră în jurul căpitanului Elias.

Apăru căpitanul Mihalis. Năduşeala curgea șiroaie pe el, faţa îi era întunecată ca noaptea, sprâncenele îi coborâseră și-i acopereau ochii. În soarele de după-amiază, iapa și călăreţul scoteau aburi, ca pietrele încinse de arșiţă.

Îl văzu pe căpitanul Elias sub platan și încruntă sprâncenele, căci nu voia să-l întâlnească, dar acum mai ducă-se, își căi că pe inimă și descălecă.

— Să fie într-un ceas bun, căpitane Elias! spuse el și întinse

mâna.

Bătrânul căpitan se prefăcu că nu a văzut mâna întinsă, se aplecă și începu iarăși să scurme țărâna.

— Să spunem, într-un ceas bun, căpitane Mihalis, chiar dacă nu este! răspunse el.

Căpitanul Mihalis simți cum începe să-i clocotească sângele. Ținea frâul iepei și o clipă dădu să sară pe ea și să plece. El nu era obișnuit să i se arunce înțepături. Privi în jur fețele tuturor: „Va fi ajuns deja și aici vestea”, se gândi el, și fața lui înfuriată se întunecă și mai mult. Ridică mâna, smulse câteva frunze din platan și le împrăștie.

— Așa e la război, căpitane Eliás, zise el, știi bine. Și-n vremea ta, de câte ori au ars creștinii? Amintește-ți de Arkadi.

— Nu rosti tu numele Arkadi! strigă căpitanul Eliás și ochii lui, cel de sticlă și celălalt, aruncară văpăi. La Arkadi am ars, sau mai degrabă am ajuns dumnezei? Dar la „Domnul Hristos”, și să nu-ți fie cu supărare…

Nu-și sfârși cuvântul. Se întoarse către femei, copii și bătrâni și le zise:

— Lăsați-ne singuri, mergeți la casele voastre!

Se ridicară toți murmurând, bătrânii aruncau, trecând, o privire piezișă spre căpitanul Mihalis, femeile blestemau în ascuns și se întorceau să nu-l vadă, să nu-l atingă. Dar tânăra mamă care alăpta nu se sfii și se opri brusc:

— Ce s-a ales de bărbații noștri? făcu ea și-l privi drept în ochi. De Dumnezeu nu scapi!

— Plecați! strigă căpitanul Eliás, lăsați vorbele!

Când rămaseră singuri, căpitanul Eliás se sprijini în toiag, își încordă puterile și se ridică.

— Căpitane Mihalis, zise el, mi-ai întins mâna când ai sosit, dar eu nu ți-am întins-o. Astăzi ți-ai făcut de rușine numele.

— Chiar dacă ești mai bătrân decât mine, răspunse căpitanul Mihalis, chiar dacă ești luptător de la 1821, un lucru-ți spun, și ține-l minte: cine vorbește cu mine trebuie să-și măsoare cuvintele, căpitane Eliás!

— Un lucru-ți spun și eu: astăzi ți-ai făcut de rușine numele, căpitane Mihalis!

Ochii căpitanului Mihalis se aprinseră de mânie. Dar era bătrân, bătrân de frunte, rămas de la 1821, supraviețuitor de la Arkadi, nu putea să-l atingă… Mergea încolo și-ncoace pe sub

platan, cum obișnuia, și își mușca mustața.

— De ce-ai plecat noaptea și ai părăsit mănăstirea? Nu răspunzi? Unde te-ai dus? Nu știai că turcii se tem de tine și că dacă află că ți-ai părăsit postul imediat pornesc la atac? Și au aflat. Au aflat, câinii, nu știu cine le-a spus, și mănăstirea a pierit… A pierit, și vinovat ești tu!

Căpitanul Mihalis simți că-i crapă tâmplele și lăsă capul în jos.

— Nu sunt vinovat eu… murmură el.

— Dar cine? făcu căpitanul Eliás și se rezemă de trunchiul scorburos al platanului. Cine?

Căpitanul Mihalis tăcea.

— Unde te-ai dus? De ce-ai plecat? Nu ești vinovat tu – dar cine? întreba și iar întreba bătrânul.

Căpitanul Mihalis se înroși tot la față.

— Nu mă întreba, căpitane Eliás, mormăi el. E socoteala mea. Nu am să dau socoteală nimănui.

— Ai să dai socoteală strămoșilor tăi, strămoșilor mei, tuturor strămoșilor, care s-au făcut pământ și noi călcăm pe el! Nu ești cretan? Nu ești una cu pământul Cretei? Ce stai și-mi spui: „Nu am să dau socoteală nimănui”? Nu ți-e rușine?

Căpitanul Mihalis își înfipse unghiile în trunchiul platanului. Auzea prima oară un om vorbindu-i atât de curajos și cu asemenea dispreț. Se sufoca și nu putea să dea un răspuns. Bătrânul avea pesemne dreptate. Dar căpitanul Mihalis nu se dădea bătut.

— Nu am să dau socoteală nimănui, spuse din nou cu încăpățânare. Numai mie însumi. Rămâi sănătos, căpitane Eliás, vreau să stau singur, să iau o hotărâre!

— Din hotărârea pe care o vei lua o să se vadă cât suflet și ce suflet ți-a mai rămas, căpitane Mihalis. Du-te cu binecuvântarea și cu blestemul „Domnului Hristos”, și-ți mai spun una, și caută să ții minte cuvântul meu: căpitane Mihalis, încă ești dator Cretei! înțelegi ce vreau să spun.

O clipă, căpitanul Eliás se temu ca nu cumva să-și facă singur seama și astfel Creta să piardă un asemenea stâlp.

— Înțeleg, răspunse acesta și, fără să mai pună piciorul în scări, se aruncă în sa.

În loc s-o ia la dreapta, către Petrokephalos, cum avea în gând, o luă către muntele Selena. Soarele apusese, din

pământuri urca noaptea și-n urmă, în cortegiul ei, nenumărate vietăți mici: gre ieri, șoareci, viermi jos în pământ, păsări de noapte în văzduh; iar din munte coborî un vântișor răcoros, și căpitanul Mihalis își desfăcu pieptul aprins, ca să-l primească înăuntru, să se răcorească.

— Ea e de vină... ea e de vină... ticăloasa! murmură și se opri.

Își scoase basmaua, își șterse nădușeala și răsuflă adânc. Deodată i se limpezi mintea și înțelese. Înțelese unde mergea și ce căuta; de ce, în loc s-o ia către Petrokephalos, o luase către muntele Selena. Bătrânul căpitan Eliás avea dreptate. Îi veni să se întoarcă, să-i apuce cinstitele mâini, care luptaseră cu turcii și să i le sărute. Așa trebuie să-i vorbească un bărbat unui alt bărbat, crunt și tăios!

Trecu un bătrân sprinten, cu traista în spinare și cu un toiag lung. Ajunse față-n față cu căpitanul Mihalis, dar era noapte și nu-l recunoscu.

— Ai aflat veștile, cumetre? îi strigă el. A ars mănăstirea Domnul Hristos!

— Da, a ars, răspunse căpitanul Mihalis și dădu pinteni iepei, să nu se prindă la vorbă cu el.

— Blestemat fie vinovatul! făcu bătrânul și ridică toiagul.

— Blestemat fie el! răsună glasul căpitanului Mihalis în întuneric.

Micul crai-nou se topi, dispăru, și stelele începură să se rostogolească în turme pe cer. Steaua polară stătea nemișcată, ca un păstor, și le mâna din urmă.

Dar căpitanul Mihalis nu ridica ochii spre cer. Îi pironise departe, la poalele muntelui, unde apăruseră cinci-șase luminițe slabe jucând tremurătoare. Se apropia de satul Korakies.

Casa mătușii lui Kallio era la intrarea în sat. La ora aceea bătrâna va fi dormind. Toată viața ei se trezise o dată cu cocoșul și adormise o dată cu găinile. Fusese măritată, făcuse copii, prinsese nepoți și strănepoți, s-a stafidit, s-a cocoșat, a surzit, dar privirea îi strălucea încă și Charon uitase de ea.

Căpitanul Mihalis descălecă, se așeză pe o piatră la marginea drumului, își puse capul între mâini și-l strânse cu putere. Cuvintele căpitanului Eliás îl străpungeau ca niște cuțite și îi înjunghiau din nou inima. „Astăzi ți-ai făcut de rușine numele,

căpitane Mihalis!” spunea și iar spunea, ca să prindă curaj în hotărârea pe care-o urzea înlăuntru. „Astăzi ți-ai făcut de rușine numele, căpitane Mihalis…!” Dinții îi luceau în întuneric. Din sat se auzi un câine scheunând prelung, trist, ca și cum l-ar fi adulmecat în vecinătatea lui pe Charon.

— Mătușa mea nu are câine în curte, n-o să mă audă nimeni… nimeni… nimeni… murmură el.

Dar gândul îi era în altă parte, nici la mătușa lui, nici la câine… În altă parte, și oftă.

Se ridică și se uită spre sat. Puține opaițe mai rămăseseră aprinse, se stinseră unul câte unul, case și oameni se cufundau în somn. Sări pe iapă și își făcu cruce:

— În numele lui Dumnezeu… murmură el și porni urcușul spre Korakies.

Era întuneric beznă, legă iapa de belciugul porții hârbuite și intră în curte. Știa bine ungherele, în dreapta linul, hârdăul, butoaiele cu vin; în stânga staulul pentru catârul și măgărușul răposatului său unchi și grajdul pentru cei doi boi de plug. Acum animalele erau moarte, viile fuseseră împărțite fiilor și fiicelor, și căpitanul Mihalis deslușea în întuneric dărăpănăturile.

Înaintă, își trecu mâna pe deasupra ușâi, trase încet zăvorul și deschise. Își ținu răsuflarea și trase cu urechea. Dincolo, pe canapeluță, se auziră o răsuflare liniștită și un scârțâit ușor, cineva se mișca prin somn. Inima căpitanului tresări – cine să fie?

Se apropie de canapea pășind tiptil; duse mâna la brâu, apucă mânerul cuțitului și îi fremătară nările; nu simți niciun parfum, o fi bătrâna, se gândi el, și inima i se potoli. Se aplecă, deslușí părul alb revărsat pe pernă și un obraz ofilit și palid – și se retrase.

„O fi în camera cea bună, cu iconostas…”, se gândi și inima începu iarăși să-i tresalte și să-i bată tare, ca marea.

Întinse mâna și împinse ușița. Înăuntru, cămăruța era lumi nată slab de o candelă mică pe care mătușa o aprindea în fața icoanei străvechi a Preasfintei Fecioare. Alte două icoane străin ceau în dreapta și-n stânga ei: Arhanghelul Mihail și martiriul Sfintei Ecaterina.

Se rezemă de pervazul ușii. În fața lui, pe patul vechi de fin al mătușii, deslușí, sub cearșafuri, un trup întins, văzu părul ne

gru ca abanosul revărsat pe pernă, iar în jur mirosea a mosc.

Ochii i se încețoșară. Respira adânc, gâfâit, nu putea să-și stăpânească inima. Făcu un salt, se opri în mijlocul camerei și înșfacă încet mânerul negru. Nu mai respira. Se cumpăni pe vârfuri, se apropie cu pași ușori, cu viclenie, întinse mâna stângă, aruncă deoparte cearșaful și apăru sânul ei. Ochiul îi luci o clipită, dar mintea îi rămase întunecată, toată numai sânge.

Cea adormită suspină și se mișcă; parc-ar fi avut un vis frumos, fiindcă buzele ei șoptiră un cuvânt tainic și zâmbi.

Căpitanul Mihalis se aplecă. În lumina candelei cuțitul aruncă o sclipire sălbatică, sfâșie aerul și-ntr-o clipă se înfipse până la mâner în sânul cel alb.

Eminé scoase un strigăt, deschise și închise ochii, iar aceștia apucară de-l văzură pe căpitanul Mihalis și-l recunoscură. Uimire, bucurie, durere, supărare, toate șiroiră și străluciră în această ultimă privire a ei.

— Oh! mugi bărbatul, i se cutremură tot trupul de durere și trase repede înapoi cuțitul, ca să nu-i pricinuiască moartea – dar era prea târziu de-acum, ochii lui Eminé rămăseseră goi.

XI

Bunicul șade sub bătrânul lămâi din curtea sa, ține pe genunchi o tăbliță și un condei, poarta e deschisă și iscodește dinaintea lui, gânditor, muntele. Astăzi strălucește proaspăt, încețoșat de negură. Vântul dinspre miazăzi e jilav, plin de picături răcoritoare, vremea e înăbușitoare, ploaia se așază, gata să cadă pe pământ. Lumea e înfrigurată.

— Iarna ne apasă din urmă… murmură el și oftă.

Se gândi la femeile și copiii care au fost izgoniți de turci și s-au refugiat în peșteri, fără pâine, fără haine, fără bărbat să-i apere. Se gândi la Creta, care a ridicat iarăși capul ca să rupă lanțurile sclaviei și nu știe încotro să-și întindă brațele – apusenii, câinii de apuseni, n-au inimă, sărmana mamă nu are putere, cretanii sunt puțini, și mai puține puștile, și mai puțină pâinea – cum să reziste? Și mai vine și Dumnezeu cu iarna Lui, luptă și El, e una cu turcii…

— Ești Creta și ești judecată… murmură bătrânul și închise ochii.

Întreaga Cretă se întindea pe fruntea lui, cu munții, câmpurile și țărmurile ei, cu măslinii, roșcovii și viile ei, cu satele și cu oamenii ei și cu sângele… Câte revolte n-a văzut în viața lui! De câte ori au fost arse casele, au fost distruși pomii, au fost necinstite femeile și-au suferit martiriul, au fost omorâți bărbații, a refuzat Dumnezeu să se întoarcă și să vadă Creta! Un om era, o viață avea, și de șapte ori văzuse Creta revoltându-se, sângerând, căzând…

— Măi, nu există dreptate pe lume, nu există milă, dar nu există nici Dumnezeu? strigă el și lovi cu pumnul în tăbliță. Sau e surd și nu aude? Ori aude, dar nu-l este milă?

Însă în clipa aceea apăru din casă nepotul său, Thrasáki, și fața i se îmblânzi într-o clipă. Ai fi crezut că-i răspundea Dumnezeu toate se vor sfârși bine, nu striga, bătrâne, uite-l pe nepotul tău!

Thrasáki se prăjise la soare și în câteva luni, aici la munte, se înzdrăvenise. Cu cât creștea, semăna tot mai mult cu tatăl său ochi, sprâncene, gură, încăpățânare. Se apropie de bunic, îi luă tăblița din mână și o privi. Se încruntă.

— Iarăși n-ai scris alfabetul, spuse cu asprime.

De o lună se căznea să-l învețe alfabetul. Pe bunicul îl apucase o mare dorință: să învețe carte, chiar dacă era la

adânci bă trâneți, ca să-și scrie, chipurile, numele. Avea și-un alt scop în minte, dar nu-l dezvăluia încă nepotului; întâi să învețe alfabetul. Dar întâmpina greutăți în a ține minte literele, iar mâna lui mare, obișnuită cu sapa și cu pușca, nu învăța să cresteze pe tăbliță iotele, cârligele și ovalele pe care i le cerea nepotul. Când rupea condeiul, când spărgea tăblița și Thrasáki scrâșnea din dinți de nereușita lui. Bunicul lăsă ochii-n jos.

— Am avut treabă, măi, copile, n-am apucat… murmură el. Nu mă certa.

— Ce treabă? Ieri toată ziua ai stat pe prag, te-am văzut eu, iar când trecea cineva te prindeai la vorbă. Țineai tăblița în mână – dar unde sunt iotele și ovalele? Cum vrei să înveți literele? Așa cum mergi tu, n-o să înveți niciodată!

— Bre, Thrasáki, copilul meu, nu mă certa, îți zic. Mi-e greu, nu-mi merge mâna – cum să-ți spun? Dacă vreau să merg spre dreapta, aceasta o ia strâmb spre stânga, caut să pun puțină forță și se rupe condeiul… Ai înțeles?

— Am înțeles că n-o să înveți niciodată literele, zise din nou rhrasâki, clătinând din cap. Dă-mi mâna să ți-o conduc eu. Ia condeiul.

Dar în sus, pe drum, se auziră pași. Bunicul înălță capul, mulțumit că a scăpat de iote și de ovale. Trecea un călător străin, palid, istovit de drum, purta haine apusene, atât de largi încât se încurca în ele, iar în mână avea o umbrelă veche, legată cu sfoară.

— Să fie într-un ceas bun, patriotule! îi strigă bunicul. Încotro cu binele? Șezi să te odihnești, să bei și-un rachiu. Străinul se opri și se sprijini în umbrelă. Nu vorbea.

— Unde te duci? întrebă din nou bunicul.

— La plimbare, răspunse acesta.

— La plimbare? făcu bunicul uimit. Dar nu auzi pușca, creștine? Lumea e întoarsă pe dos – și dumneata ai ieșit la plimbare? N-ai vrea dumneata să lași umbrela și să iei pușca? Nu ești cretan?

— Cretan.

— Atunci de ce stai? Lasă umbrela!

Trecătorul cercetă cerul înnorat.

— O să plouă, zise el și strânse tare umbrela.

În timpul acesta, Tharasâki cerceta chipul trecătorului. Deodată scoase un strigăt:

— Dar nu ești cumva kir Dimitrós? Kir Dimitrós Pitsokolos, vecinul? Kira Pinelopi și-a făcut inimă rea, sărmana, tot căutându-te.

— Unde este? Unde? făcu el tulburat.

— Știu eu? Cred că umblă prin sate să te găsească…

Începură să cadă picături mari. Dimitrós deschise umbrela și porni la drum.

— Stai, creștine, să te cinstesc cu un rachiu, îți zic! strigă bunicul. Unde te duci? Plouă!

— Am umbrelă, răspunse acesta fără să se întoarcă și dispăru.

— Ce-a pățit? Cine-l gonește, bunicule? întrebă Thrasáki.

— Femeia lui, făcu bătrânul de-o sută de ani și râse. Sărmanul a ajuns la capătul puterilor și a plecat în munți…

Bertodóulos, înfășurat în pelerina lui, cu chitara la subsuoară, apăru din casă. Mâncase o coajă uscată de pâine de orz muiată în ulei cu oțet și o felie mare de brânză, băuse apoi o stacană de vin, se întărise, îi scânteia privirea, iar acum ieși în curte să ia aer.

Înconjurat în casă numai de femei și de copii, se săturase. Le cânta la chitară să le abată gândurile de la bărbații lor, care luptau cu turcii în munți. Din când în când, atunci când sufla vântul liniștit, se auzeau deja în văzduh, una după alta, împușcăturile, iar femeile urcau în pridvoare și ascultau cu atenție; și sufletul li se dezlipea de ele și mergea departe, în munți, cu bărbații. O singură mângâiere aveau în singurătatea lor, pe Bertodoulâki ăsta. Cânta la chitară, le cânta blând, domol, canțonete din Zâkynthos, și sufletul li se mai potolea un picuț.

— Dumnezeu să te țină sănătos, Bertodoulăki dragă, i .1 spus deunăzi o tânără căsătorită, Hristinio, fata popii. Ca băi bătui este și cântecul, o mângâie pe sărmana femeie.

Blândului bătrânel îi crescu inima. „Ca un bărbat este și cân tecul, iar eu, nătărăul, atâția ani n-am avut habar. De-aș fi avui acum femeie și copii aș fi fost și eu om.“

— Cum adică? o întrebă el pe tânăra căsătorită, ca să mai stoarcă de la ea o vorbă bună.

— Ei, cum să-ți deslușesc eu, Bertodoulăki dragă? răspunse ea râzând șiret. Astea numai noi, femeile, le înțelegem, și nu mă ațâța, eu îți vreau binele!

Cântărețul se apropie de bunicul și mutrișoara lui slabă zâmbea puțin batjocoritor.

— Am trecut de alfa, bunicuțule? întrebă el. Am ajuns la beta? Oho, și prin ce locuri stâncoase trecem!

— Bagă de seamă, Thrasáki, se întoarse bunicul și-i spuse nepotului, să nu care cumva să se întâmple să te-nșele domnia sa și să-nveți chitara, ca s-ajungi de râsul lumii. Asta e pentru primadone!

Bertodóulos înghiți în sec, dar nu vorbi; cum să vorbească! Mai alaltăieri, când se împotrivea, l-a luat bătrânul de subsuori cu o singură mână și l-a așezat în vârful unui stâlp de piatră, unde țineau de obicei un ghiveci cu busuioc; a început să strige, femeile au izbucnit în râs și i-au adus o scară să-l coboare. Așadar înghiți în sec, se ciuci lângă bătrân, puțin mai în spate, și ascunse chitara în spinare.

— Vino să te-nvăț eu trasul cu pușca, Thrasáki, spuse bunicul. Joc de bărbați. Adu carabina.

Dar Thrasáki o adusese deja și o sprijinise de poartă.

— Uite-o! Ieri am curățat-o toată ziua, i-am pus praf de pușcă și am aprins-o, am uns-o, am lustruit-o, strălucește!

— Ai binecuvântarea mea. Tu o s-ajungi mai bun și decât tatăl tău. De ce holbezi ochii la mine? Așa trebuie, știi doar. Vai de fiu dacă nu iese mai bun decât părintele său. Lumea ar pieri.

Puse mâna lui mare pe capul nepotului:

— Să ne întreci pe toți, nepoate, zise el. Noi, cretanii, trebuie să știi, nu suntem ca ceilalți oameni, avem două datorii de împlinit deodată. În alte părți, ești păstor? Nu ai mintea decât la oi. Ești plugar? Ai mintea la boi, la ploaie, la semănături. Ești negustor? Ai mintea la negustorii. Dar cretanul are mintea și la Creta.

— Cretanul are și Creta, adică, zise iarăși. Și ea este marea belea. Oi, grâu, negustorii, pe toate le dă gata – și bine face. Dar, pe sufletul meu, pe care o să-l încredințez lui Dumnezeu, merită asta. Dar ce spun eu? Chiar și viața te rogi să ți-o ia, și ți-o ia, iar tu te bucuri. E mare belea, îți zic, și ține minte asta! Chitarele și de-alde Bertodóulos și cântecele și pantalonii ca ai apusenilor și mustățile rase, ducă-se toate, zic eu! Noi aici avem Creta și ne e de ajuns! Iar dacă vreau să învăț literele – și-o să le învăț! –, am eu scopul meu. Într-o zi o să ți-l spun!

Întinse pe genunchi carabina și o mângâie ca pe un lucru viu

și iubit.

— Asta-i bătrâna mea, zise și începu să o încarce încet, cu grijă.

Și după ce o încărcă se întoarse spre nepotul său, care era îngenuncheat alături de el, și-l privea:

— Elai, ochește acum, zise el. Uite, corbul care șade în vârful roșcovului, acolo departe, îl vezi? Ei, trântește-l la pământ!

Sprijini bătrâna carabină pe umăr și ochi… Bertodóulos închise ochii și își astupă urechile, să nu audă. Se desluși un sunet înfundat, poarta fu învăluită în fum și corbul se rostogoli printre frunzele roșcovului.

Thrasáki sări de bucurie:

— Sănătate mâinilor tale, bunicule! strigă el. L-ai doborât la pământ!

Alergă, luă de jos pasărea omorâtă și o aruncă la picioarele hti Bertodóulos, să-l înspăimânte.

Sărmanul conte sări ca ars, își strânse chitara și intră în casă, cu femeile, bombănind.

În casa mare a bunicului se adunaseră nepoții și nurorile, iar deunăzi fuseseră aduse și familiile celor doi vecini ai căpitanului Mihalis – Mastrapăs, clopotarul, și grăsanul Krasoghiórghis. Turcii le călcaseră satele, dar ei apucaseră să-și pună iarăși femeile și copiii și calabalâcul pe catâri și porniseră la drum înaintea lor. Unde să se ducă? Unde să găsească adăpost? își amintiră de tatăl căpitanului Mihalis. „Fortăreață de necucerit e casa lui, ziseră ei, să mergem. E un om cu suflet mare, n-o să ne alunge.” Așadar au ajuns deunăzi și s-au oprit aici, la poarta asta. Krasoghiórghis, priceput la lingușiri, duse mâna la piept și îl salută pe bunicul, care ieșise să le spună bun venit:

— Bătrâne vultur, îi zise el, eu și Mastrapás de-aici, clopotarul, vecini ai fiului tău, căpitanul Mihalis, prigoniți de turci, am venit să ne adăpostim sub aripile tale. Bătrâne vultur, nu ne alunga!

Bunicul, care nu iubea lingușitorii, dar iubea lingușelile, râse:

— Largi sunt aripile mele, răspunse el, intrați!

Apăru în curte și Bertodóulos și îi salută, cu plecăciuni, pe oaspeți.

— Să fii sănătos, căpitane Síphakas, zise Mastrapás. Bine

spun unii că e mănăstire casa ta.

Dar bătrânul ridică mâna lui mare:

— Sunteți bine-veniți, spuse aspru, dar cu o înțelegere: amândoi sunteți de pușcă, așa că luați pușca și mergeți unde se află bărbații. Eu fugari de război și lași nu hrănesc! Femeile și copiii, n-aveți nicio grijă, îi iau asupra mea.

Și zâmbi:

— Nu vă uitați la sior Bertodóulos, zise el. Acesta e femeie și copil.

Râseră toți. Dar Krasoghiórghis și Mastrapás făceau fețe-fețe.

— Suntem neștiutori într-ale războiului, moș Síphakas, îndrăzni să spună Krasoghiórghis. Dacă mergem la război o să pierim.

— Ei, și ce? făcu bunicul. Dacă nu vă duceți, nu tot o să pieriți într-o zi?

— Cu cât mai târziu, cu atât mai bine, căpitane!

— La naiba cu tine!

Krasoghiórghis se făcu mic:

— Bine, zise el, nu te mânia, moș Síphakas, o să ne ducem, și Dumnezeu să ne-ajute!

Descărcară catârii, descălecară femeile, veniră și celelalte femei să le ajute, ocupară pridvorul cel lung, aruncară într-un ungher acoperit al curții vasele de gătit și totul fu rânduit. Seara mâncară toți împreună, la masa cea mare, rotundă și joasă. Dar a doua zi dis-de-dimineață bunicul scoase două puști din pod, le dădu lui Krasoghiórghis și lui Mastrapăs și-i duse până la marginea satului. Acolo îi încredință bătrânului său cioban Harídimos:

— Mergi sănătos, Harídimos, să-i duci cărare cu cărare, pe creasta unde și-a așezat tabăra căpitanul Mihalis. Ai grijă, sunt ageamii sărmanii, să nu-i arunci în vreun sat turcesc!

Se întoarse către cei doi recruți și întinse mâna lui mare:

— Mergeți cu binecuvântarea lui Dumnezeu, zise el, apucați-vă de treabă. Sunteți bărbați, ferice de voi! De familiile voastre mă îngrijesc eu. Să fie într-un ceas bun! Salutați munții din partea mea!

Acum găsise tovărășie și Thrasáki, pe cei doi prieteni credincioși, Manolios și Andrikos.

— Sărmanilor, le spuse el, aici nu-i joc și veselie, să știți. Aici

nu sunt de-alde Títyros și Pervola, aici sunt turci și e care pe care.

— Nu ne temem, zise Andrikos.

— Știți să trageți cu praștia? Știți să încărcați pușca? Știți să ochiți?

— O să învățăm, zise Manolios.

— Eu o să vă învăț, iar apoi o să vă iau în ceata mea. Eu sunt căpitanul. Când învățați să trageți cu pușca, o să vă pun să jurați. Acum încă nu se prinde jurământul.

Din ziua următoare îi puse la exerciții. Întâi și-ntâi tăie două j oarde.

— Asta e alfabetul, le spuse el. Să ți se obișnuiască mâna să lovească. Totul e obișnuință. După ce te obișnuiești să bați, o să bați. Așa că obișnuiți-vă.

Cuvintele acestea i le spusese într-o zi bunicul și le-a ținut minte, iar acum le spunea prietenilor săi.

Iar prietenii lui învățară repede alfabetul și trecură la trasul cu praștia. Thrasáki era mândru ori de câte ori îi lua și pornea cu ei în expediție. El mergea înainte, cu carabina bunicului. În urma lui, cei doi voinici fruntași, Manolios și Andrikos, cu praștii. Mai în urmă, alți cinci-șase gavroși din sat, cu joardele. Se duceau să vâneze turci, chipurile. Turcii erau ciulinii mari care creșteau în jurul ogoarelor și la poalele muntelui. Și se întorceau seara. Țineau petrecute pe după gât, înșirate pe o sfoară, capetele scaieților pe care reușise să-i doboare fiecare. Câteodată Thrasáki se întorcea c-un corb atârnat la gât, pe care îl omorâse cu cară bina. Iar corbul acesta era, chipurile, pașa.

Deseori bunicul ședea pe prag și-și dăscălea nepotul. Îl învăța cum să încarce pușca, cum s-o sprijine pe umăr și să tragă. Iar acum îi povestea despre revolta cea mare și despre faptele de vitejie ale străbunilor.

— Cel mai mare dușman, îi spunea, nu e turcul, n-asculta la alții, nu e turcul, e Frica, blestemată fie ea! Când eram tânăr neînvățat și-am pornit prima oară la război, ce să-ți mai ascund? Muream de frică. Dar încet-încet am înțeles.

— Ce-ai înțeles, bunicule? întrebă Thrasáki, care, sprijinit de genunchii bătrânului, asculta cu râvnă.

— Am înțeles că, atunci când ți-e frică de un lucru, fie că e leu acesta, fie că e om, fie că e o nălucă, trebuie să cazi asupra

lui cu curaj, și-o să vezi, frica te părăsește îndată, fuge de la tine și se duce imediat la celălalt. Frica pune stăpânire pe fiară, pe om, pe nălucă și când fuge, fuge! Asta e toată taina!

Dar pe când tăifăsuiau ei astăzi, bunic și nepot, se auzi vuiet de pietre rostogolite de pe cărarea muntelui și vreo zece bărbați călare pe catâri se iviră coborând grăbiți povârnișul. Bunicul se ridică și își puse mâna streașină la ochi. De-acum stătea să se însereze, văzduhul era pâclos și nu putu să deslușească. Trecu bătrânul Mavroudis, vornicul satului.

— Ce vești, căpitane Krâhtis[78]? – așa îl numea bunicul. Ce-i cu ăștia care coboară?

— A ancorat, se pare, în portul Sfânta Pelaghiă corabia căpitanului Stephanís, plină ochi cu muniții și merinde…

Bunicul își făcu cruce.

)

— Sărmană Mamă, murmură el, ești flămândă, dar iei bucățica de la gura ta și ne-o dai nouă… Și ce-i?

— Și vin acum din tabăra băiatului tău cu catârii, ca să ridice comoara… Să-i primești bine! Uite-i deja!

— Fie bine-veniți! spuse bunicul și deschise cele două foi ale porții.

Călăreții se apropiară. Înainte mergea, mândru, Ventuzos. „Nu ești bun pentru luptă, îi spusese căpitanul Mihalis, dar ești ager și viclean și ai picioare zdravene. Așa că te fac crainic al oastei.” Și așa se pusese acum căpetenie peste cei zece voinici și mergea să golească corabia lui Stephanís.

— Bine te-am găsit, căpitane Síphakas, salută Ventuzos și descăleca. Dacă nu ți-e cu supărare, o să mânem astă-seară la conacul tău, și mâine dis-de-dimineață, dacă vrea Dumnezeu, ajungem la țărm.

— Bine-ați venit, copii. Mâncați, beți, fiindcă v-ați trudit! răspunse bunicul și le întinse mâna lui mare oaspeților.

Înnegriți de la praful de pușcă, slăbănogiți de foame, voinicii intrară în curtea cea mare. Femeile alergară, nerăbdătoare, să întrebe despre bărbații lor, aprinseră focuri, pregătiră mâncarea și așternură masa rotundă, joasă. Se întunecase, așa că aprinseră lămpile și fețele aspre, grave se luminară în jurul cinei îmbelșugate. Mâncau ca fiarele, beau ca bivolii, măselele tocau și casa se umplu de mirosul înțepător de bărbați. În

78 În traducere, Pristav, Crainic.

picioare, în jurul bărbaților, femeile își țineau răsuflarea și îi serveau vesele pe musafirii cei vânjoși. Bunicul stătea și el tăcut și-i admira.

După ce mâncară și băură și-și făcură cruce, bunicul le spuse:

— Mergeți acum să dormiți, întindeți-vă în așternuturi trupurile chinuite – ehei, de-aș mai fi și eu tânăr, să mă chinui și eu! Dar acum, ia uitați-vă, măi copii, unde-am ajuns! Dorm în fiecare seară în așternut, mănânc și beau, ca un trântor, dimineața, la amiază și seara, și nici nu mai arunc gloanțe, nici nu mai aruncă alții în mine. Așa stare rea nici dușmanului meu nu-i doresc!

— Dumnezeu să ne învrednicească să ajungem și noi în starea asta rea a ta, căpitane Síphakas! spuse Ventuzos râzând.

— Dumneata, căpitane Ventuzos, făcu bunicul, ești comandant, o să te culci cel de pe urmă, chiar dacă picotești. Avem de schimbat două vorbe.

— La ordinele tale, căpitane Síphakas, răspunse Ventuzos, căznindu-se să se împotrivească somnului și căscatului. Rangul de comandant pe care mi l-ai dat astă-seară nu se cumpără pe degeaba.

Voinicii se întinseră, unul lângă altul, fără să se dezbrace, înarmați, și până să strângă femeile masa, se clătina deja casa de sforăiturile lor.

Astă-seară frigul înțepa, femeile aduseră lemne și aprinseră focul în vatră. Bunicul îl luă pe ceteraș și ședeau acum amândoi lângă foc și se încălzeau.

Bunicul își pironise ochii în foc și tăcea, dar prin sprâncenele lui încruntate simțeai cum trecea un gând furios, care-i sâcâin și-i răvășea mintea. În cele din urmă nu mai îndură:

— Un lucru am să te-ntreb, Ventuzos, spuse coborând gla sul. Un lucru care-mi sfâșie inima. Dar să-mi răspunzi bărbătește, tot ce știi, fiindcă eu am suta de ani și nu pot să ascult minciuni.

Ventuzos presimți ce avea să-l întrebe bătrânul și căzu pe gânduri:

— O să-ți spun adevărul, căpitane Síphakas, zise în cele din urmă. Tot adevărul.

Bunicul coborî încă și mai mult glasul:

— De ce a plecat căpitanul Mihalis în noaptea aceea și a

pierit mănăstirea Domnul Hristos?

Ventuzos scormoni în foc și se ciuci din nou pe scaun.

— Lasă focul, făcu bunicul și-l înșfacă de braț. Unde s-a dus?

Ventuzos șovăi. Dacă i s-ar fi dezlegat limba, ar fi trebuit să destăinuie totul, totul, și-i era frică.

— Căpitane Síphakas, zise el, nu e taina mea…

— Spune! făcu bătrânul, îl strânse de braț și-l zgâlțâi. Spune și nu mi le mesteca. De ce a plecat? Unde s-a dus? M-a făcut de rușine. De-aceea n-are curaj să coboare din munte și să dea ochii cu mine. Se teme să nu-l întreb. Dar îmi vine, pe sufletul meu, să pornesc într-o zi – chiar mâine! –, să urc la tabăra lui și să-l chem în fața tuturor! Iar dacă nu-mi răspunzi astă-seară, Ventuzos, mâine, pe focul acesta, o să mă duc! Și apoi, dacă are curaj, să-mi mai facă el pe căpitanul!

Stejarul acesta bătrân era în stare să se ducă. Ventuzos se înspăimântă.

— Nu te mânia, moș Síphakas, zise el. O să ți le scot pe toate la iveală, ai răbdare.

— Am răbdare, ascult.

— Știi că Nourís-bei avea o cercheză.

— Oho, făcu bunicul și-și lovi pieptul cu pumnul, oho, ce-i cu nerușinarea asta? O femeie la mijloc!

— Așa e, o femeie, făcu Ventuzos, hotărât de-acum să dezvăluie totul. Nu vrei adevărul? Acesta este.

— Adevărul îl vreau, sigur. Dar vorbește încet, și somnul are urechi, să nu ne audă. Așadar?

— O chema Eminé. Căpitanul Mihalis a văzut-o într-o seară la conacul lui Nourís-bei și s-a zăpăcit. În altă zi a văzut-o căpitanul Polyxinghis, în ziua cutremurului, și s-a zăpăcit și el. Și dă-i încolo și-ncoace, nu se mai dezlipea de mahalaua ei, s-a zăpăcit, îți zic. Și după mult umblet, după mult suspin, a intrat în casa ei, a intrat în așternutul ei și a hotărât să se cunune cu ea nesăbuitul. Are să se facă și ea creștină, chipurile… botez și nuntă în aceeași zi, poimâine, după Ziua Crucii…

— Mai departe… mai departe… Până acum tot nu știu ce caută fiul meu în toată nerușinarea asta a lui Polyxinghis! Nu pricep.

— Acum o să pricepi. Dumnezeu să mă ierte, dar cred că mai mult și decât Polyxinghis s-a zăpăcit mintea căpitanului Mihalis de frumusețea cerchezei. Ei, scroafa! Luminează, soare, ca să

strălucesc eu[79]… așa era ea de frumoasă.

— Mai departe, repede! Lasă frumusețea, ceterașule! De ce și-a părăsit postul, asta întreb!

— În noaptea aceea în care lupta la mănăstirea Domnul Hristos i-am dus știrea: rudele lui Nourís au năvălit în satul Kasteli și-au răpit-o pe cercheză! Cine a văzut pe Dumnezeu și nu s-a temut de El! A sărit pe iapă, noi, cam zece inși, alergam în urma lui, ca să nu-l lăsăm singur. La revărsatul zorilor i-am ajuns pe turci, în afara orașului Megalo Kastro, la Muntele Rău. Fiul tău s-a aruncat asupra lor, singur-singurel, răcnea ca un leu, niciodată n-am văzut asemenea bărbăție, căpitane Síphakas, sănătate mâinilor tale cu care ai plăsmuit asemenea fiu… Turcii s-au zăpăcit, au lăsat-o pe femeie și s-au risipit ca pulberea!

— Ah! mugi bunicul și-și vârî fața în mâinile lui mari. Vasăzică pentru o femeie și-a părăsit postul, ticălosul! S-a făcut de rușine, am fost făcut de rușine și eu, păcat de bărbăția lui!

— Fiul tău nici nu s-a-ntors, căpitane Síphakas, nu mai suspina. Pe oasele tatălui meu, nici nu s-a-ntors s-o vadă pe cercheză!

„Ventuzos, îmi zice el, ia femeia asta și du-o la mătușa mea, l. I Korakies, s-o hrănească, să-i dea să bea, până o să vedem ce-o sa se-n tâmple… “

Tăcu, se uită la foc și peste puțin adăugă:

— Ce s-a-ntâmplat o să afli, moș Síphakas, zise el.

Dar bătrânul nu răspunse. Fața lui se făcuse ca ceara. Din tr-odată, de sub pielea și carnea lui, apăru țeasta de mort.

— Într-o dimineață au găsit-o moartă… Un cuțit în inimă… murmură Ventuzos.

Bunicul întinse mâna, înșfacă de pe masă ulcica cu vin, o duse la gură și bău. I se mai învioră inima.

— Cine a omorât-o? întrebă încet și glasul lui parc-ar fi ieșit dintr-o peșteră adâncă.

Ventuzos lăsă capul în jos. Să spună? Să nu spună? De la o vreme ajunsese la o bănuială.

— Ea singură se va fi omorât… A luat un cuțit… Așa zice lumea.

— Lasă ce zice lumea. Ce zici tu? Cine a omorât-o?

Ventuzos clătină din cap. „Așa deci, moș Síphakas, îmi pui

79 Zicală grecească.

cuțitul la gât, atunci ascultă:”

— Fiul tău, spuse cu hotărâre. Fiul tău, căpitane Síphakas!

— De ce?

Ventuzos spuse și se ușură. Acum deja toate aveau să iasă oricum la iveală.

— Era gelos, răspunse el.

Bătrânul se aplecă, aruncă un lemn să întețească focul și căzu adânc pe gânduri.

— Bine a făcut, spuse în cele din urmă. A început rău, dar a sfârșit bine. Cariul acesta îl rodea, bine a făcut.

— Nu te gândești la păcat, căpitane Síphakas?

— Unul este păcatul lui, unul singur: că și-a părăsit postul. Dar l-a plătit și-l plătește, și-ntr-o zi o să scape de datorie. Am încredere în sângele meu.

— Cu ce i-a greșit femeia?

— La femeie te gândești și tu? La Creta să te gândești, ceterașule. Dar haide acum, du-te să dormi și ține-ți gura, auzi? O vorbă să nu sufli! Dacă o să se afle, cei doi căpitani o să se omoare unul pe altul și asta nu-i spre folosul Cretei. Noapte bună, du-te! Eu o să mai petrec cu focul puțin.

Zorii zilei îl găsiră pe bunicul încă în fața vetrei. Focul se stinsese, iar el aplecase capul în piept și adormise. Ventuzos cu haita lui de lupi mâncaseră deja destui covrigi de orz, băuseră destule stacane de vin și se așternuseră din nou la drum. Se grăbeau să se ducă să prade corabia. Când bunicul deschise ochii, toți se făcuseră nevăzuți și numai mirosul de la țigările lor, de la cizme și de la duhoare mai stăruia în aer.

Spre amiază, în timp ce femeile scoteau pâinea din cuptor în curte și bunicul izbutise să zgârie pe tăbliță primele trei litere de tipar, pe A, pe B și pe G, și i le arăta mândrindu-se nepotului său, apăru la poartă un flăcău străin, cu fustanelă, tuzluci, opinci și un fes cu canaf lung, răsucit. Pe umăr îi atârna pușca și pe pieptul său lat se încrucișau benzile de cartușe. Acesta se opri o clipă pe prag ca un vultur.

— Un arvanit! Un arvanit! strigară femeile, și speriate, și bucuroase. Bunicul săltă capul de pe tăbliță.

— Bine-ai venit, grecule! strigă el. Poftește înăuntru, pui de vultur!

Arvanitul mișcă picioarele lui lungi, ca turnate, și păși pragul. Femeile prinseră curaj, se apropiară și admirau firul și

suplețea trupului său.

— Ehei, ferice de mama care l-a făcut! murmură una. Parcă e cretan.

Flăcăul se opri dinaintea bunicului și salută:

— Domnia ta ești moșul căpitan Síphakas, cum te numesc cei de pe-aici? întrebă el.

— Întreg și leit. Am fost o dată, demult, căpitan. Acum nu mai sunt decât moș Síphakas. Ce vânt bun te-aduce în sărăcia mea?

— Vin de la corabia căpitanului Stephanís și mă cheamă Mitros, sunt rumeliot. Am aflat că se războiește Creta și am venit și eu să lupt împreună cu ea. În Syra, unul sosit din Apus, care zice că e nepotul dumitale, mi-a dat pentru dumneata scrisoarea asta. Întinde mâna să ți-o predau nemijlocit, așa am poruncă.

Bunicul întinse mâna și luă scrisoarea. O privi, își trecu palm. I peste ea, se bucură mult, era de la cel mai iubit nepot al său: cel mai mare dintre copiii primului său fiu, Kostaros. Pe el l-a ținui prima oară pe genunchi și el i-a spus prima dată „bunicule”.

— Să fii sănătos, flăcăule, pentru osteneala ce ți-ai dat-o, zise și puse scrisoarea în sân.

Se uită zâmbind la Thrasáki.

— O s-o dau unui alt nepot al meu, învățat, să mi-o citească, să văd ce spune. Dar mai pe urmă. Acum, întinderi masa, feme ilor, avem un musafir de neam mare, grec adevărat, cu fustanelă. Aduceți-i scaunul cel frumos să șadă.

Îi aduseră un scaun vechi care avea încrustat pe spetează vulturul cu două capete. Bunicul stătea în picioare în mijlocul curții și fața lui strălucea. Tresălta de bucurie de parcă ar fi pri mit în conacul lui o musafiră de preț, Grecia. Dac-ar fi fost noapte, ar fi poruncit să aprindă toate lămpile din casă și făcliile mari de pin, să-i spună bun venit. Dar era ziua-n amiaza mare, și soarele cretan atârna chiar deasupra capului rumeliot bălai și cobora mângâind tunica brodată cu fir de aur și centura de piele eu pistoale și ciorapii albi întinși pe pulpe… Iar rumeliotul nu voia nici el să șadă. Stătea în picioare admirând bătrânețea ninsă și plină de vigoare a bunicului. „Ăsta e un zeu din vechime, se gândea el, nemuritor.”

— Bunicule, zise el luând mâna bătrânului, am auzit și eu, ai

trăit ca un stejar mare, ai trecut prin multe furtuni, ai suferit, te-ai bucurat, te-ai războit, ai muncit o sută de ani. Cum ți s-a părut viața, bunicule, în acești o sută de ani?

— Ca un pahar de apă rece, copilul meu, răspunse bătrânul.

— Și încă ți-e sete, bunicule?

Bătrânul ridică brațul și mâneca largă a cămășii căzu, descoperind, până la umăr, brațul scheletic.

— Afurisit fie acela, spuse cu voce gravă, ca și cum ar fi blestemat, afurisit fie acela care și-a potolit setea!

Tăcură o clipă. Tinerețea admira bătrânețile, bătrânul admira tinerețile. Între ei stătea Thrasáki și-i admira pe amândoi. Iar de jur împrejur, cu mâinile sprijinite de pântece, femeile.

În cele din urmă, bătrânul bunic deschise gura:

— Și ce vești ne aduci, flăcăule, de-acolo de sus, din Grecia? întrebă el și arătă nordul departe, pe cer. Voi nu mai aveți turcaleți, ferice de voi!

Oftă, se așeză pe scaun, se așeză și arvanitul pe scaunul sculptat, iar Thrasáki, alăturí de bunicul său, se uita cu nesaț la oaspetele evzon.

— Nu avem turci, răspunse Mitros, dar avem primari, jandarmi și deputați. Lasă astea, nu te mai gândi la ele, bătrâne.

Femeile tocmai scoseseră pâinea din cuptor, curtea mirosea a pâine caldă și rumeliotul fu cât pe-aci să leșine. De dimineață nu mâncase nimic. Aruncă o privire lacomă spre colacii din faină de orz. Bătrânul îi prinse privirea și râse.

— Repede, femeilor, să nu leșinăm! strigă el. Aduceți-ne pâine caldă și brânză și un urcior de vin, să ne întărim oasele!

Se uită prin curte, la șura de paie, la jgheabul fântânii, la poartă, la teasc, apoi se opri la rumeliot și râse iarăși.

— Știi de ce râd, flăcăule? zise el. Pe sufletul meu, eu cred că memoria omului când îmbătrânește e ca un cimitir, și pe neașteptate se ridică pietrele de mormânt și apar morții. Uite, în clipa asta, în care văd iarăși așa o fustanelă în curtea mea, mi-am amintit că o dată, în 1866, pe scaunul ăsta pe care șezi tu, și chiar în curtea asta, ședea răposatul căpitan Liâpis, cu evzonii greci; iar răposata femeia mea cu răposata soacra mea, bătrâna Malâmo pe nume, scoteau pâinea din cuptor. Era același anotimp, toamnă, de Sfântul Gheorghe Băutorul, se limpezeau vinurile și oamenii din sat deschideau butoaiele și

încercau noua recoltă. Și în timpul acesta, uite-ți-l că apare dintr-odată răposatul Kastânias, un viteaz ca cei din vechime, care făcea să crape calul în goană. Împreună cu el era și răposatul Surmelis, vestitul căpitan de pe corabia incendiatoare *Șeitan Pandelis,* scufundată apoi. Și îi spun primului meu fiu, răposatul Kostaros: „în cinstea tinereții tale, Kostaros, adu-ne un butoiaș cu vin, apucă-l în mâinile tale mari și adu-ni-l aici, în curte, să-l golim.” Și pe când îi spuneam, iată-ți-l că sosește de la munte răposatul Hiroghiorghis – la țanc, cumătrul meu, baciul, c-un țap înjunghiat pe umăr, iar în urma lui, femeia lui, răposata Anghelico, cea cu ochi negri, cu câte o roată de brânză în fiecare mână. „Iaca și gustarea! 1’ strigară răposații și izbucniră în râs. Aude râsetele din drum, trecea răposatul înv. I țător Menelaos Kaimaklis – Dumnezeu să-l ierte! împinp. poarta și intră. „Bine ai venit, dascăle! strigară răposații. Șezi și scrie, iar noi o să mâncăm și-o să bem! La naiba cu dăscălia! r.is punse el. Măi, o să mănânc și-o să beau și eu cu voi și-o să-l chem pe moș Malliaros stihuitorul să ne potrivească un cântec." Faci un salt, aduce pe răposatul Malliaros cu lira lui, îl aduce și pe i îi posatul Andrulis Sphakianâkis cu cimpoiul lui, îl aduce și pi răposatul Purnâras, la care, când deschidea gura să cânte, crăpau pietrele. Ehei, ce-au mai petrecut răposații, și ce-au ajuns buzeii și gâtlejurile și mâinile lor mari!

Am sărit ca ars, am luat furtunul pe care-l aveam să umplu butoaiele și l-am alipit la canaua butoiului. Bre fiare, le-am strigai, ce tot vreți voi pahare și păhărele? Vițeii beau cu pahare? O să bem direct din butoi, una ție și-una mie. Pune mâna dumneata, care ești și cel mai bătrân, căpitane Liâpis! N-am apucat să-i spun, că el a și înșfăcat țeava, a început să soarbă și bolborosea butoiul precum narghileaua. Bea, bea răposatul, noi am spus: așa cum merge treaba, o să golească butoiul. Când am văzut, am sărit să-i dezlipim furtunul de la gură și apoi l-au luat la rând, unul câte unul, toți răposații. A venit și rândul meu, slavă Ție, Doamne!

Ei, Doamne, și ce petrecere era aceea! Cum mai mâncau și beau răposații, cum își umpleau mâinile de brânză. Între timp a fost fript și țapul și răposatul Liâpis a înșfăcat din nou furtunul. „Noroc, bre bătrânilor”, se auzi un glas din poartă. Era răposatul popa Nehtâris împreună cu starețul mănăstirii

Preasfânta Născătoare Myrtiotissa. Amândoi erau beți criță și începură să sară și să danseze în curte și să cânte vesel slujba de înmormântare, „Haideți să dați ultima sărutare…”. Și îndată ce spuneau „ultima sărutare”, înșfăcau furtunul și dă-i, butoiul bolborosea pe fund de-acum, la drojdie… Ehei, răposații, ce mai râsete, ce mai cântece, cum își băteau joc de Charon, cum loveau pământul, „loviți, măi, pământul care o să ne mănânce!” strigau și-l băteau cu tălpile lor late, unii cu cizme, alții desculți, și-și suflecaseră pantalonii, și ce gambe erau acelea, ce oase, ce păr ca de porc!

Bunicul tăcu, își mângâie barba și căzu pe gânduri. Ochii i se umpluseră de duioșie și se-nfigeau în văzduh și vedeau năluci.

Tânărul evzon se înfiorase văzându-l pe bătrânul cretan că umple curtea de răposați. Auzea și tălpile celor morți care loveau pământul, vedea înspăimântat gambele bărbătești cu păr ca de porc. Femeile încremeniseră ascultând, iar Thrasáki, bucuros, lovea cu tălpile lui mici în pământ, îl chema și el la luptă pe Charon și râdea. Numai sărmanul Bertodóulos, care ieșise să-l admire pe evzon, îndată ce văzu că sosesc pe neașteptate răposații, se ascunse în casă.

Bunicul deschise iarăși gura. I se încețoșaseră ochii:

— Am început cu râsul, zise el, dar uite că mi-am amintit de toți morții și m-a cuprins tristețea. Nu tristețea, măi, ci mânia! Da, mânia. Asta nu e drept, pe toate le-a făcut bune Dumnezeu, dar asta n-a făcut-o bine, să mă ierte! Sunt bărbați care n-ar trebui să moară. Cum nu mor munții? Așa și ei. Să stea ca niște coloane pe pământ și să sprijine cerul… Uite, uite, te calc și eu cu tălpile, pământule, blestemat să fii tu! Mănâncă-i pe nerozi, fricoși, schilozi, aschimodiile, mănâncă-i, îndoapă-te. Dar nu pe căpitanul Liâpis, măi, și pe Kastânias și pe starețul mănăstirii Preasfânta Fecioară Myrtiotissa și pe primul meu fiu, pe Kostaros!

Bunicul bătea pământul cu tălpile și două lacrimi mari îi țâșniseră din ochi.

— Ei, bunicule, făcu Thrasáki și-l prinse de mână, e gata masa și evzonului i-e foame…

Bătrânul se aplecă, își privi nepotul, îi simți palmele micuțe și răcoroase pe brațul său învăpăiat și se împăcă iarăși cu Dumnezeu.

— Să mă iertați, bre copii, zise el, mi-am amintit de răposați

și mintea mea a luat-o razna... Dar noi încă trăim, drept în bătaia vântului, așa că haideți să ne așezăm la masă!

Spuse, se așeză turcește și trase masa între el și rumeliot. Îl puse și pe Thrasáki să șadă alături de el.

— Bine-ai venit, patriotule, și fie să ne întâlnim totdeauna cu bine! spuse și îi umplu strachina cu mâncare.

De-acum, Ventuzos și haita lui de lupi mai aveau puțin până să ajungă la țărm. Briza mării începea deja să le fluture ciucurii de la cealmale. Săreau de bucurie că se duceau să prade puști și să încarce alimente pe catârii lor, ca să hrănească revoluția. Erau ale lor, pentru ei le trimitea Grecia – dar ce gust ar mai fi avui peșcheșul dacă l-ar fi primit în liniște și l-ar fi împărțit cu drep tate și cumințenie? Nu la fel făceau și cu femeile? Ce dulceață ai mai fi avut nunta dacă n-ar fi fost furatul miresei? Socrii erau înțeleși, mireasa spălată, pieptănată, împodobită, mesele întinse dar ce gust mai are carnea dacă nu e de furat? Ginerele se repezea călare, fura mireasa, ea se făcea că se împotrivește, o punea în șaua catârului și pleca fulger către casa lui, trăgând cu pușca și ame nințând.

Miaoulis, corabia de pirat a căpitanului Stephanís, izbutise sa înșele, în întuneric, corăbiile-iscoade ale Turciei, se strecurase și pătrunsese în micul port singuratic Sfânta Pelaghiă, sub niște stânci uriașe. Marea era ca laptele, țăranii din satele apropiate încă nu băgaseră de seamă că la țărmurile lor a ancorat o corabie încărcată, și căpitanul Stephanís găsi timp să descarce neatins alimentele pe care le căra și să le rânduiască pe stânci.

Astăzi soarele era domol, tomnatic, pescărușii se învârteau pe deasupra corăbiei, se aciuau pe stânci și priveau. Căpitanul Stephanís ieșise pe uscat și tot făcea ture pe pietrișul mare, șontâcăind. Scoase cu el și pe Sfântul Nicolae, să se încălzească și el, și îl așezase pe o stâncă, cu fața întoarsă spre corabie, ca să stea la soare, dar să aibă și grijă.

— Mișcați-vă mâinile mai repede, copii! le strigă el marinarilor săi. Să nu ne ia turcii mirosul. Să nu ne ia mirosul nici creștinii și să se arunce asupra prăzii. De ei mă tem mai mult. Înainte, în bătaia vântului, măi copii, că, oriunde or fi ei, voinicii căpitanului Mihalis tot o s-ajungă!

— Uite-i deja! strigă musul cățărat pe catarg și îi arătă cu mâna pe cei zece voinici care se apropiau călare pe catâri.

Căpitanul Stephanís se întoarse și îl desluși pe Ventuzos

mergând înainte, căpetenia cetei. Râse.

— Mi-ai ajuns și războinic, Ventuzos! îi strigă el.

— M-a ajuns blestemul, răspunse el, sări de pe catâr și-l îmbrățișa pe căpitan.

— Ai sosit la timp, frate, zise acesta. Nu mai aveam muniții de-acum și-a început să ne taie și foamea. Fii de-o mie de ori bine-venit, căpitane Stephanís!

Dar căpitanul Stephanís se grăbea.

— Ajutați-ne să descărcăm, făcu el, să apuc să ridic pânzele până se lasă noaptea, am pățit-o o dată, e de-ajuns. Haideți, mișcați mâinile mai repede. Închipuiți-vă că sunteți la furat, ca să prindeți chef.

Ventuzos îl luă de mână și îl trase deoparte:

— Salutări de la căpitanul Mihalis, îi spuse încet, și dacă ai, zice, vreun mesaj…

— Ce fel de mesaj? făcu căpitanul Stephanís și se scărpină în cap.

— Să mi-l încredințezi mie, zice, și nimeni, în afară de căpitanul Mihalis, n-o să-l afle.

Căpitanul Stephanís se aplecă, luă o piatră mare și o aruncă în mare. Apoi aruncă o alta și tăcea.

— Măi, Ventuzos, prinse el curaj în cele din urmă, ești ceteraș bun, știu. Dar nu am, iartă-mă, încredere în limbuța ta. Când bei un pahar mai mult…

Ventuzos oftă:

— Unde să găsesc un pahar mai mult, căpitane Stephanís? zise el. Aici, în locurile astea stâncoase, robul lui Dumnezeu postește, pentru că n-are ce să mănânce. Nu te teme, așadar!

Căpitanul Stephanís îl privi pe Ventuzos. Îl prăjise soarele, i se zbârcise trupul, gâtul și obrajii i se subțiaseră, iar privirea lui avea o altă strălucire acum, care nu era a vinului.

— Atunci destupă-ți bine urechile, Ventuzos, spuse coborând glasul. Ia cuvintele pe care ți le spun și du-le căpitanului Mihalis – dar întocmai cum o să ți le spun, auzi? Nici să le ciumpăvești, nici să le umfli.

— Nicio grijă, căpitane, spune.

— Nu am vești bune să-i trimit, să-i zici. Am bătut la porți mari, am vorbit cu oameni de frunte, i-am rugat stăruitor să-mi spună adevărul – au speranță că va fi eliberată Creta, sau toate aceste osteneli ale noastre se vor duce iarăși de râpă? Unii

bălmăjeau, alții îmi cântau florile dalbe, dar numai unul, cel mai mintos, așa mi s-a părut mie, mi-a vorbit deschis. Și cine-i acesta! Nepotul căpitanului Mihalis, să-i spui, Kosmás, care debarcase în zilele acelea în Syra și venea din Apus. „Întărește-ți inima, căpitane Stephanís, mi-a spus, nici acum Creta nu va vedea li bertatea!

— Carevasăzică, degeaba ne vărsăm iarăși sângele? am întrebat. „Sângele nu se varsă niciodată degeaba”, mi-a răspuns, „N-ai auzit că libertatea e o sămânță, dar ea nu se udă cu apă ca să se prindă, ci cu sânge? Așa că trebuie să udăm sămânța și sigili într-o zi o să răsară planta – dar ziua aceea încă n-a venit.” A scos din buzunar o scrisoare și mi-a dat-o: „Trimite-o, mi-a zis, cu un om de încredere bunicului meu, bătrânul Síphakas”. I-am trimis-o deja printr-un arvanit care a călătorit cu mine. Din seri soarea aceasta căpitanul Mihalis o să afle restul.

Ventuzos asculta cu capul plecat și scurma furios cu piciorul în pietrișul de pe țărm. Îndată ce sfârși căpitanul Stephanís, iz bucni:

— Măi, nu există Dumnezeu! făcu el și ochii i se umplură de lacrimi. Nu există! Ce zici și tu, căpitane Stephanís?

— La naiba cu mine – ce să-ți spun? Eu nu știu nici dacă există Sfântul Nicolae, și tu mă-ntrebi de Dumnezeu! Și Sfântul Nicolae acum există, acum nu există, asta am înțeles după atâția ani de când mă lupt cu marea. Așa că las-o baltă și cu Dumnezeu de care vorbești, că o să vedem.

Marea începu să se întunece, soarele apunea, toată cala corăbiei fusese golită și pe spinările catârilor se aflau puști, cartușe, piei, faină, pește sărat, toate bunătățile lui Dumnezeu. Asemenea este și de asemenea bunătăți e plin raiul cretanului.

— Plumb bun, mâncare bună, băieți, mă duc să vă mai aduc și altele! strigă căpitanul Stephanís spunându-le la revedere celor zece corsari.

Dar în clipa în care dădu să sară în corabie își aminti de icoană.

— Bre, era cât pe-aci să-l uit pe Sfântul Nicolae! zise el.

Se întoarse, alergă șontâc-șontâc și-l luă de pe stânci. Îl afundă în mare ca să se răcorească și apoi îi sărută de două ori mâinile, care picurau apă sărată.

— Bine le-ai izbutit la venire, căpitane Nicolae, zise el. Haide,

să fii sănătos, să nu mă faci de rușine la întoarcere. Și jur pe mare, îți făgăduiesc că o să-i pun pe cei de la Sfântul Munte să te zugrăvească cu pantaloni scurți și cu fes negru și cu o lunetă în mână, ca pe Miaoulis. Miaoulis și Sfântul Nicolae totuna sunt. Așa o să fiu mai sigur.

Sări pe corabie, se adunau deja norii pe cer, și țărmul se întunecă. De pe uscat sufla un vântișor și marea începu să se albească. Căpitanul Stephanís luă luneta, marea era pustie, și își făcu cruce.

— În numele lui Dumnezeu, zise el, ridicați ancora, băieți! Sfinte Nicolae, plecăm!

După ce mâncă și bău, iar masa fu strânsă, arvanitul se rezemă de tocul ușii și adormi. Marea cea rea îi răscolise măruntaiele, cobora pentru prima oară din văgăunile Karpenisiei și urca pe o corabie. Voinicia lui s-a făcut de râs, i s-a murdărit fustanela, pământul încă i se clătina sub picioare, ca o punte de corabie, și amețeala îi zdrobea tâmplele. Numai acum, când se îndopă bine și trase câteva stacane de vin și când respiră mirosul de baligă din grajdul curții, își reveni, lumea se întări, sprijini capul de tocul ușii arvanitul și se încredință somnului. Mâine, dacă totul va fi bine, are să-l ia bătrânul păstor al bunicului, Harfdimos, să-l conducă spre tabăra căpitanului Mihalis. Se încredință așadar somnului, fără griji.

Bunicul, de cum auzi sforăitul evzonului, îi făcu semn lui Thrasáki și merseră să se așeze sub lămâiul cel bătrân, în mijlocul curții. Femeile nu se mai trudeau cu coptul pâinii, intraseră în casă și se odihneau după treburi. De când Dumnezeu adusese zorii zilei se sculaseră și se luptau, când să hrănească vitele în staul, când să le adape, când cu frământatul și coptul pâinii, când cu gătitul și cu spălatul rufelor. Fata căpitanului Mihalis, Rinió, se așezase să scrie niște scrisori și în dreapta ei ședea Krasoghiorghena, în stânga ei, Mastrapadena, și acum, că avea să plece arvanitul, le dădeau ordine și sfaturi bărbaților lor, una certa, cealaltă ruga, amândouă oftau și îl blestemau pe sultan, câinele, care nu lăsa liberă Creta, ca să fi se întoarcă bărbații, Krasoghiórghis și Mastrapás…

Curtea era așadar pustie, ceasul acesta era prielnic ca bunicul să deschidă scrisoarea și să-l pună pe Thrasáki să i-o citească. Presimțea că are să fie o veste importantă, pentru că

rar și doar la mare ananghie nepotul acesta al lui își amintea de el și-i scria. Dacă-i scria acum înseamnă că era la mare ananghie. Scoase scrisoarea de la sân și desfăcu plicul:

— Ai binecuvântarea mea, Thrasáki, zise el, vino și citește, dar încet, pe silabe, să înțeleg.

Clare și rotunde erau literele, iar Thrasáki citi Iară poticnire: „Preaiubite bunic, spunea scrisoarea, m-am întors pe pământurile sfinte și s-ar putea ca în curând să vin în Creta și să sărut cinstita și slăvită ta mână…”

— Și-ăsta e lingușitor, murmură bătrânul clătinând din capul greu, albit. Și ce scrisoare e asta? Nici „întâi am să întreb ce mai faci”, nici „și noi o ducem bine cu sănătatea”… Fie, mai departe, Thrasáki…

— „Dar până să mă învrednicesc de o asemenea bucurie, bunicule, sunt nevoit să-ți scriu scrisoarea aceasta, iar după ce o citești, trimite-i-o, prin cineva de nădejde, unchiului meu, căpitanul Mihalis. Știu, a ridicat steagul și luptă iarăși în munți cu turcul. E bine să afle cum stau lucrurile, ca să nu meargă orbește, și-apoi să facă ce l-o lumina Dumnezeu.”

— Prea le-nvârte, cred, prea-nfașoară spinul în bumbac[80]… Haide să vedem. Dar mai rar, Thrasáki, te rog!

— „Așadar: din Grecia nu există nicio speranță. E neputincioasă săraca țară grecească, fără flotă, și ce e și mai rău: fără niciun sprijin din partea apusenilor. Creta e o pradă bună și puternicii pământului au interesul ca ea să rămână pe farfuria sultanului – după ce va muri el și se va face împărțirea, fiecare Mare Putere speră că va cădea Creta în porția ei. Pe când, dacă se va uni cu Grecia, n-o s-o mai dezlipească nici Dumnezeu, nici dracul.”

— Oho, oftă bunicul, foarte isteț a ieșit nepotul ăsta… Mai departe!

— „Să știi, așadar: și de data asta Creta e condamnată. Numai un lucru putem să izbutim: să cădem la tocmeli și sultanul să ne dea privilegii… Și-ăsta e tot un os, dar are și puțină carne. Să-l roadem, până o să vină și ceasul cel bun!”

— Am ajuns câini, câini înfometați. Ne aruncă numai oase… oftă iarăși bunicul. Mai departe!

— „Am vorbit cu multe persoane oficiale, și în Apus, și în Grecia, poimâine plec la Athena, să mă-ntâlnesc cu

80 Zicală grecească.

conducătorii. Dacă va fi nevoie, voi veni și în Creta, să salvăm ce mai poate fi salvat. Și de data asta, vai, penița va învinge sabia. Cei ce mânuiese sabia și-au făcut datoria, au deschis drumul, dar n-au putut să ajungă până la capăt. Acum, bunicule, nu te mânia, vor trece la treabă mânuitorii condeiului… “

— Mâzgălicii! făcu bunicul și scuipă jos, ca și cum i s-ar fi făcut greață. Ochelariștii, pantalonarii, pălărioșii, surtucarii! Ptiu!

Și scuipă din nou, înfuriat. Se întoarse către Thrasáki:

— Ai terminat? Mai scrie și-altceva?

— Încă un rând, bunicule: „Mă plec și-ți sărut, bunicule, mâna. Dă-mi binecuvântarea ta! Nepotul tău, Kosmás”.

Bătrânul se aplecă și ofta din adâncul pieptului. Închise ochii și văzu Creta dinaintea ochilor, stând în mijlocul curții, îmbrăcată în negru, deznădăjduită, împroșcată cu stropi mari de sânge. Creta? Nu cumva a fost Preasfânta Fecioară, care s-a întors de la răstignirea Fiului ei?

Deschise ochii. Se înserase și începuseră să cadă picături mari de ploaie. Grăbite, țipând, fetișcanele se întorceau de la ogoare, trăgând după ele caprele sau oile. Bătrânii, cu măgărușii lor încărcați de lemne sau vreascuri, vedeau poarta lui moș Síphakas deschisă, se opreau și-l salutau pe bunicul, „Ce vești, căpitane Síphakas, ce știi de fiul tău, căpitanul?

— Slavă Domnului, răspundea el, toate merg bine, de-acum se sfârșesc chinurile Cretei…”

— Thrasáki, se întoarse bunicul către nepotul său, ai aflat o taină, ești bărbat, să n-o trădezi!

— Nicio grijă, bunicule, nimeni n-o s-o afle. Numai noi doi. Și tatăl meu, trei.

— Și Dumnezeu, patru, făcu bunicul. E de-ajuns.

Și pe când tăifasuiau așa bunicul și nepotul, apăru în prag Títyros. Cu toiagul său, cu traista petrecută în spinare, rumen în obraji. Bunicul stătea rezemat la poalele lămâiului, ud leoarcă de ploaie, iar barba îi sclipea de picăturile care atârnau în ea. Ca un trunchi bătrân de copac era și el, îl ploua și nu se clătina, îi lucea doar pielea lui aspră, tăbăcită. O clipă nu-l recunoscu pe fiul său. Acum îi păru mai gras, mai ars de soare, și nu mai era cocoșat.

— Măi, tu ești, Iannakos? fiâcu bătrânul și întinse gâtul să

deslușească mai bine. Măi, tu te-ai schimbat, slavă Domnului! Nu mai ești învățător? Intră în casă.

— Nu m-ai recunoscut, tată? făcu mulțumit învățătorul.

— Cum să te recunosc? Jur, se vede treaba că te-ai lăsat de învățătură și ai făcut grumaz și spate și obraji. Nu-ți spuneam eu? Literele sunt ca niște lipitori, sunt douăzeci și patru de lipitori și sug sângele omului. Acum, la bătrânețe, mă căznesc și eu să învăț afurisitul ăsta de alfabet, ce povârnișuri mai sunt și-astea, ce belele, dau să sar de la o literă la cealaltă și nu izbutesc ușor, însă eu am scopul meu. Dar tu?

Títyros zâmbi, luă mâna tatălui său și o sărută.

— Tată, zise el vesel, tu ești de vină că m-am făcut învățător. Îți amintești…

— Cum să nu-mi amintesc? Crezi c-am dat în mintea copiilor? îmi amintesc de parc-ar fi fost ieri. Fratele tău Fanurios te-a prins scotocind prin bucătărie și vârâseși în gură o îmbucătură bună de carne. Ți-a dat un pumn în spate, carnea ți-a sărit și s-a lipit pe peretele din față. Cum am văzut, îmi amintesc, te-am prins de ceafă. „Haide, sărmane Iannakos, ia-ți catrafusele și du-te la oraș să înveți literele, să te faci învățător. De altceva nu ești bun.” Și așa ai pățit-o. Adevărat, eu sunt de vină.

Bătrânul îl întoarse la dreapta și la stânga pe Títyros, îi strânse mâna, îi întoarse buza de jos, cum se face la animale, și-i privi dinții. Fu mulțumit.

— Pe legea mea, zise el, începe să-mi placă de tine. Nu zic, erai copilul meu, te iubeam – dar cum să-ți spun? Nu te plăceam. Îmi păreai prea pipernicit, prea afundat în cărți, prea cocoșat. Te-abăteai de la neamul nostru. Priveam în urma mea: toți strămoșii purtau ițari și cizme și țineau pușca-n mână, iar dumneata te-ai abătut. Ți-ai pus haine apusene, purtai ochelari și țineai în mână condeiul. S-a sfârșit, spuneam, s-a răsuflat sângele, se duce la dracu'… Dar uite, ai scăpat, te-ai întors și intri pe calea oamenilor, slavă Domnului! Și n-o să pleci din casa mea, să nu-mi zici mie Síphakas, dacă nu-ți dau ițari sămbraci și cizme și să-ți atârn pe umăr o pușcă… Auzi? De ce râzi?

— Dar ce, ești profet, tată? Sau chiar poți să citești în dosul frunții? Tocmai pentru asta am venit astă-seară la casa părintească, îți jur! Ai, cred, destule haine de schimb, ale tale și de la fiii tăi care au fost omorâți, iar în podul casei s-o mai găsi

vreo pușcă. Iată-mă-s, am venit. O să ardem împreună hainele apusene, așa cum îl ard sătenii pe Iuda aici, în mijlocul curții, și-o să le port pe cele cretane. O să-mi atârn pe umăr și-o pușcă și-o să pornesc spre munte. Am și eu scopul meu.

Bătrânul prinse capul fiului său și-l strânse la piept.

— Ai binecuvântarea mea, zise el. De dragul tău o să-njunghii o capră, să petrecem astă-seară. Eu te credeam pierdut, bine-ai venit, măi, Iannakos!

Bătrânul uită amărăciunea de la scrisoarea nepotului său, deschise lăzile cele vechi, scoase cel mai frumos veșmânt, un pieptar brodat, ițari de postav, un brâu de in și mătase și un fes negru. Alese și o pereche de cizme, pentru picioare mai mici, scoase și din pod o pușcă și le puse pe toate pe o ladă, să se-mbrace mâine băiatul lui ca un ginere.

În casă era mare bucurie, se zvonise că-l prinseseră turcii pe învățător, pentru că umbla și ațâța satele, îi întinseseră o cursă și l-au luat și l-au pus în frigare ca pe un miel de Paști. Dar el, bre, era bine și-l priveau acum cu mândrie cum desface carne de ieduț de pe oase împreună cu tatăl său și cum bea vinul cu stacana. Cum să se mai compare cu el Thrasáki! Nu-i mai stătea mintea la mâncare. Se uita uimit la învățător. Asta e cel căruia îi împrăștiau pietricele în cale și care cădea cât era de lung, căruia îi desfăceau cursele, lăsând șoarecii să iasă, de-l apuca groaza?

— Du-te, să dormi Thrasáki, îi zise bunicul. Eu o să rămân cu unchiul tău să mai tăifăsuim. Și altădată să nu-i mai spui învățător – auzi? Să-i spui „unchiule Iannakos”!

— Ce s-a-ntâmplat cu nevastă-ta – nu-mi spui? îl întrebă când rămaseră singuri și se așezară amândoi pe canapeaua joasă și-ncepură taifasul. S-a omorât, se zice. S-a spânzurat – de ce? Poți să-mi lămurești și mie? întreb și eu, dar toți se codesc să-mi spună.

— Ei, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă la cap sărmana, a scăpat acum.

— Bine a făcut, zise bunicul, puternică femeie. Nu-i ușor să-ți iei singur zilele, îți trebuie curaj. A scăpat, dar ai scăpat, cred, și dumneata… Și acum, ce scop ai? N-o să te însori din nou? N-o să-mi faci vreun nepot, cel de pe urmă al meu? Fă-l repede, că puține pâini mai am de mâncat.

Învățătorul se lumină la față.

— Ce minune mai e și asta, tată? făcu el. Cu cât te apropii de moarte, cu atât semeni mai mult c-un nemuritor. Uite, ai ghicit și celălalt scop care m-a adus aproape de tine astă-seară.

— Ia spune, bre Iannakos – nu cumva ți-a căzut cu tronc vreo fetișcană?

— Da, mi-a căzut cu tronc, și-am venit să iau binecuvântarea ta.

— Care, măi, Sfinte Onufrie? E bună? E zdravănă, voinică, e din neam mare, din familie bună, cu multe vii și ogoare, are toți cei treizeci și doi de dinți?

— E bună, răspunse viitorul ginere. Are toți cei treizeci și doi de dinți și-n plus.

— Nu mai mulți, eu îți vreau binele, asta-i rău, poate să te-ncalece. E lucru pe dos, nu-i place lui Dumnezeu. Treizeci și doi ajung. Da' ia să vedem – cine e? De unde se trage?

— Nepoată a căpitanului Elias. O cheamă Pelaghiă. Am venit să iau binecuvântarea ta.

— Aha! Bravo, Iannakos, ai binecuvântarea mea! Puternică familie, cu fii, nepoți, vii și ogoare. Și ea te vrea?

— Mă vrea, zice. I-a spus și tatălui ei. „Să-l întrebăm pe bătrân, i-a răspuns tatăl ei. El e capul neamului/* I-au vorbit amândoi. La început căpitanul Elias a strâmbat din nas. „Învățător! a zis el. Îl știu, îmi pare slăbănog, trecut. Dar familia lui e bună. Cu fii și nepoți, vii și ogoare", ce-ai spus și dumneata despre familia lui. „Stați să cântăresc și-o să hotărăsc. " Dar fetișcana se grăbește. Mai cu vorbe, mai cu dezmierdări, s-a muiat bătrânul. „Bine, a spus, îți dau binecuvântarea mea, dar cu o înțelegere, fără discuție: să-și lepede hainele apusene și să se îmbrace ca un om."

Bătrânul Síphakas bătu din palme:

— Dumnezeu să te țină sănătos, bătrâne Elias! zise el. Am avut și eu o suferință mare, dar nu ți-o spuneam. Însă acum, pe foc cu hainele apusene! Torță-n pantalonii tăi, mâine dis-de-dimineață, în mijlocul curții!

Învățătorul a dormit bine, lângă lada cu haine de ginere. În somn a venit Pelaghiă și nu-l mai lăsa inima să se trezească. Dar bunicul deschidea mereu ochii, nu se lipea somnul de el, privea prin lucarnă și nu mai avea răbdare până când o să se lumineze de ziuă. A dat Dumnezeu de-a cântat cocoșul negru, apoi numaidecât și cel alb, se crăpa de ziuă. Și bătrânul sări ca

ars. Îl împinse cu piciorul pe Títyros.

— Trezește-te, îi zise, hainele sunt pe ladă, să fii sănătos. Și adu-le jos în curte pe cele apusene. Eu mă duc s-aprind focul.

Totdeauna îi fusese silă de apuseni, dar după scrisoarea nepotului său avea ciudă pe ei. Coborî scara, femeile încă nu se treziseră, aprinse focul și-apoi se duse de-l trezi pe Thrasáki. Îl puseseră să doarmă într-o copaie mare, ca într-un leagăn. Îl mișcă și se trezi.

— Trezește-te, Thrasáki, îi zise, vino cu mine-n curte. O să-l ardem pe Iuda!

Apăru și învățătorul, îmbrăcat din cap până-n picioare ca un cretan. Îngrămădi în mijlocul curții, una câte una, pantalonii, jiletca, sacoul, pălăria, pantofii. Le stropiră și cu gaz, să le ia dracul mai repede, și-apoi bunicul apucă făclia și i-o dădu lui Thrasáki:

— Vino, copilul meu, îi zise. Dă-le tu foc, să se ducă la dracu'! Ne-a ars Apusul, îl ardem și noi. Foc pentru foc și vânt pentru vânt!

Thrasáki apucă făclia aprinsă și o vârî sub hainele stropite cu gaz.

Într-o clipită luară foc, hainele apusene străluciră, cele trei fețe sclipiră și ele, iar tălpile bunicului tresăltară, de parcă voiau să danseze. Priveau tustrei cum ard hainele, și fețele lor se rumeneau ca trandafirii. Și după ce se stinse focul bătrânul luă un pumn de cenușă, deschise poarta, se opri în mijlocul drumului, ridică mâna și o împrăștie în aer.

— Apuseni, făcu el, și glasul său era plin de durere și mânie, apuseni, la fel să vadă într-o zi ochii copiilor mei și-ai copiilor copiilor mei arzând și împrăștiindu-se cenușă în văzduh casele voastre și fabricile voastre și palatele regilor voștri! Cum ne-ați ars, apusenilor, așa să ardeți și voi!

Spre amiază, Mitros evzonul, nădușit de urcuș, ajunse la tabăra căpitanului Mihalis. O poiană de munte, înaltă, vreo zece bordeie de piatră, cam o sută de voinici, iar jos de tot se întindea un câmp întărit de jur împrejur de munți, îl albeau sătucurile, dintre care unul-două ardeau. Cum nu bătea vântul, fumul stătea deasupra lor, ca un nor blând, și le acoperea.

Căpitanul Mihalis, drept în postul de pază, ținea în mâini ocheanul. I-l dăruise un apusean filoelen, care se cățărase cu o lună în urmă până la tabăra lui și inima nu-l mai lăsa să plece.

„Unde să mă duc? îi spunea căpitanului Mihalis. De ce să cobor iarăși în orașe? Mă simt bine aici. Nicăieri n-am mâncat pâine mai gustoasă, n-am băut apă mai nemuritoare și nici n-am văzut greci mai arhaici! Eu n-o să te strig căpitanul Mihalis, o să te numesc căpitanul Ahile. Pe mine mă cheamă Enrico.” Purta o pălărie rotundă și înaltă, ca un coif antic, și avea buzunarele pline de hârtii și creioane. Vorbea grecește nici prea bine, nici prea rău, se prindea la vorbă cu cretanii, și dă-i cu creionul, scria întruna. Și cretanii râdeau. „Îi e dator lui Mihalis, spunea unul.

— Scrie la ziare, zicea altul.

— Bre, patriotule, de ce umbli prin Creta neînarmat? îl întrebau ei. Unde ți-e pușca?

— Iat-o”, răspundea acesta, și arăta creionul. Avea barbă blondă, ascuțită, doi dinți din față erau de aur și obrazul îi era trandafiriu. În creștetul capului îi flutura mereu un smoc de păr, și după ce-au aflat cretanii că-l cheamă Enrico l-au numit, văzându-i smocul de păr, Kukuriko.

Într-o zi, pe când voinicii căpitanului Mihalis se încăieraseră cu oastea turcească, alerga și el cu ei și cobora în câmp, nu avea pușcă, dar striga: „Pe ei, căpitane Ahile!” și din când în când se oprea și dă-i cu creionul, scria întruna. Iar când, noapte de-acum, turcii întoarseră spatele și se cărăbăniră, iar creștinii, încărcați de prăzi, luau iarăși urcușul, un cretan sălbatic, care-l iubea foarte mult pe blândul Kukuriko, alergă și-i duse peșcheș un cap de turc pe care-l ținea în mână. Îl înșfăcase de păr, iar sângele picura și împroșca pantofii apuseanului. Acesta, de cum îl văzu, scoase un strigăt ascuțit și leșină. Cretanii râseră, „măi, ăsta e moale ca un pămătuf de bumbac!” ziseră ei și vărsară peste el o găleată de apă să-și revină. Sosi și căpitanul Mihalis și-i certă: „Măi, voi credeți că toți oamenii sunt cretani? Nu mai faceți asemenea glume!” Se întoarse către Phourogatos: „Ia-l de braț, haideți, să fiți sănătoși, ajută-l pe sărman să urce!

— Cine i-a spus oalei de lut să se amestece cu cazanele de aramă? Așa-i trebuie! Eu am vrut să-i aduc un peșcheș, dar de unde să-și dea el seama!" zise cretanul, înșfacă iarăși de păr capul tăiat și porni înainte, izbucnind în râs.

Din ziua aceea, pe Kukuriko îl luaseră frigurile, era palid, nu mai putea să pună carne-n gură, avea vise urâte, i se păru greu

să mai trăiască împreună cu grecii aceia antici, așa că hotărî să plece. Într-o dimineață ploioasă, posomorâtă, se duse și își luă la revedere de la căpitanul Mihalis.

— Îi admir pe vechii greci, căpitane Ahile, îi spuse el, dar sunt necioppliți. Eu sunt profesor, adică învățător, om bun, dar de hârtie. Voi sunteți din carne, nu rezist. Rămâi sănătos! Uite, ia asta să-ți amintești de mine.

Scoase de la gât cureaua cu ocheanul și i-l petrecu pe după gât căpitanului Mihalis.

— Ești căpitan, deci trebuie să vezi mai departe decât voinicii tăi.

Și acum căpitanul Mihalis ținea ocheanul acesta și spiona jos în câmp. În dosul perdelei de fum, în satele arse, i se păru că se mișcau fesuri turcești, noi trupe tocmai soseau din Megalo Kastro și se pregăteau să ia cu asalt muntele.

— Nu se mai termină, câinii, murmură el. Și locul e strâmt, iar noi, puțini. Întârzie și căpitanul Polyxinghis. Întârzie… trebuie să trimit un alt mesager…

Și pe când lăsa jos ocheanul și se pregătea să se ducă să vadă dacă s-a întors de la țărm Ventuzos, mesagerul său, iată-ți-l că-i și sare-n față Mftros evzonul.

— Sănătate și noroc, căpitane, vin de la corabia căpitanului Stepham’s! zise el, scoase scrisoarea și i-o dădu.

Rupse grăbit plicul. Înăuntru erau o scrisoare deschisă și o altă bucățică de hârtie. Cunoscu literele fiului său și fața lui întunecată se lumină într-o clipă: „Eu, Thrasáki, îți trimit salutări și-ți scriu aceste cuvinte ale bunicului: Citește scrisoarea și fa ce te-o lumina Dumnezeu. Speranță nu avem, și de data asta ne luptăm cu tunetul. Sfătuiește-te așadar cu inima ta și ia o hotărâre”.

Își încruntă sprâncenele, ridică buza de sus și i se zări caninul.

— Vai, mormăi el, vai, auzi, să mă sfătuiesc cu inima mea. Lumea o să sară-n aer.

Despături scrisoarea nepotului său. Înainta silabă cu silabă, sărea de la un cuvânt la altul, ca și cum ar fi urcat și-ar fi coborât un munte. Din când în când se oprea, mugea, și apoi lua iarăși avânt. După ce sfârși, rupse-n bucăți scrisoarea, aprinse un chibrit și-i dădu foc.

— Numai eu s-o știu, nimeni altcineva! zise el și-mprăștie

cenușa.

Zgâlțâi cu putere o piatră din stâncă și mâinile i se umplură de sânge.

— Nu există, zice, nicio speranță! Mama[81] e neputincioasă, apusenii sunt niște măscărici, cretanii, puțini... Măi, nu mă mișc din postul meu, nu predau eu stânca asta unde m-am aciuat, chiar dacă Mama e neputincioasă și apusenii sunt măscărici și cretanii, puțini. De-ar fi să coboare și Dumnezeu să-mi spună: predă-te, nu mă predau!

Luă iarăși ocheanul și spionă jos. Câmpul se înroșea tot mai mult, de pe văi apăreau deodată noi oști, pașa făcuse jurământ să prăbușească ceata căpitanului Mihalis din cuibul de vultur unde se agățase și de unde nu se preda. Încet-încet, obosită, rănită crunt, Creta se liniștea, răzleț se mai auzea pușca, câțiva încăpățânați își stăpâneau încă baricadele sus, prin râpe, și nu voiau să se închine. Sultanul își ieși din minți, îl amenință pe pașa și-i trimise o corabie plină de lanțuri, să-i prindă, să le pună legături la mâini, la picioare și să-i trimită la Constantinopol; altfel, să se ferece ei cu lanțurile trimise și să poftească la Poartă!

Îndată ce pașa auzi asta, îngheță sângele-n el, simți că nu-i mai stă bine capul pe umeri și luă hotărârea să părăsească huzurul său din Megalo Kastro, să se pună în fruntea nizamilor și să pornească spre sălbaticele tabere ale căpitanului Mihalis, ghiaurul. Mitropolitul află și trimise răspuns tainic căpitanului Mihalis, „fugi, urcă-te pe un caiac și pleacă, pașa a jurat distrugerea ta”, dar el se încăpățână, „nu, nu plec, de gâtul meu atârnă un mare păcat, o mănăstire arde zi și noapte în inima mea, am greșit, o să plătesc! Chiar dacă pleacă toți, eu o să rămân aici pe stâncă și-o să-mi pun foc, o să vărs gaz peste hainele mele și în păr, să ard ca mănăstirea Domnul Hristos!”

Străbătu cu ocheanul, pas cu pas, câmpul, care se înroșise de fesuri, zărea pe povârnișul muntelui și alte sate creștine arzând, își aținti urechea – vântul îi aducea sunet de trompete și de tobe și chiote de derviși.

— Întârzie căpitanul Polyxinghis, murmură iarăși, cercetând una câte una toate trecătorile din munte. Până la urmă o să vină, mi-a dat cuvântul său, e război, în război am încredere în el.

---

81 Grecia.

Din clipa aceea înfricoșătoare în care a înfipt cuțitul în inima cerchezei, căpitanul Mihalis simțea renăscând vechea prietenie, îi veni în minte căpitanul Polyxinghis, acum fără dușmănie, cu calm, poate și cu milă. Vuiseră satele de bocetul lui, multe zile prietenii îl ținuseră sub ochi, de teamă să nu se omoare, se îmbrăcase din creștet până-n tălpi în negru și din ziua aceea alerga oriunde era luptă și se arunca în turcime, orb, și căuta moartea. Era sigur, turcii i-o omorâseră, ca să n-o lase să se încreștineze. Și a jurat, turn o să stivuiască stârvurile turcilor pe mormântul ei.

Căpitanul Mihalis auzi glasuri vesele și tropot de catâri pe pietre. Sări din stâncă-n stâncă și coborî în poiană. Tocmai soseau Ventuzos și cei zece voinici încărcați de prăzi. Se năpustiră toți asupra catârilor și-i descărcară, unii aprinseră îndată focuri să gătească, fiindcă de zile-n șir mâncau numai pâine uscată și râvneau la o mâncare gătită, iar alții cărau alimentele și le încuiau în coliba de piatră a căpitanului.

— Slăvită fie Mama! strigă Ventuzos, golindu-și pistolul iu aer. Slăvită fie îndurerata mamă care flămânzește, dar ne trimite nouă să mâncăm!

— Ventuzos, strigă căpitanul, nu-ți risipi gloanțele! Poftește aici, am nevoie de tine.

Ceterașul se apropie, iar căpitanul se aplecă și îi vorbi. El asculta cu urechea ciulită și se cumpănea în vârful picioarelor, gata să pornească.

— Ai înțeles, Ventuzos? E mare nevoie. Ai grijă să nu te omoare la dus. La întoarcere, nu e mare pagubă.

— N-o să ai plăcerea asta, căpitane, făcu Ventuzos râzând. Nici la întoarcere. Încă mai am, pe Preasfânta Fecioară Ampeliotissa, multe butoaie de golit, și-o să le golesc.

Spuse și se întoarse spre câmp, să plece. Dar Phourogatos îl pândea și îl apucă de ițari când trecu.

— Frate Ventuzos, nu cumva l-ai văzut pe prietenul meu Bertodóulos? Ce se-ntâmplă cu el, sărmanul? Mă crezi? Mă gândesc mai mult la el decât la nevastă-mea. Curios lucru!

— Trăiește și domnește, nu te-ngrijora. L-am văzut, e la bătrânul Síphakas. E foarte bine, tot cu femeile, e gata să-și pună fustă, secătura.

— Unde sunt petrecerile noastre din pivnița căpitanului Mihalis, măi, Ventuzos? Nu cumva a fost un vis?

Dar Ventuzos făcuse deja aripi, nu mai auzi.

Bătrânul Síphakas, aplecat pe tăbliță, ținea cât putea de ușor condeiul, să nu-l rupă, și scria una câte una, gâfâind, literele alfabetului. În zilele acestea din urmă începuse să simtă o ciudată slăbiciune, ca și când puterile i s-ar fi scurs și s-ar fi întors în pământ. Pălise, nu mai putea să doarmă și genunchii i se muiau.

„Trebuie să mă grăbesc, se gândi el, trebuie să mă grăbesc, să reușesc.”

Și dă-i, se aplecă pe tăbliță, își puse toate puterile, își struni mâna, care se împotrivea, și izbuti să înainteze mai departe de iote și să schițeze acum frumoase, clare toate literele mari.

— De literele mici n-am nevoie, îi spunea învățătorului său, Thrasáki, care voia să-l arunce în noi necazuri. Îmi fac treaba cu cele mari.

Bătrânul bunic își avea scopul său, și tocmai îl aștepta pe Thrasáki, să i-l dezvăluie și lui.

Era trecut de amiază, femeile pregătiseră mâncarea și întinseseră masa. Dar Thrasáki nu apărea de nicăieri. Din când în când se ivea kira Katerina, neliniștită, tăcută, și privea spre munte. Unde să se fi dus? De ce întârzie? Luase carabina cea veche și o Ștersese dis-de-dimineață împreună cu prietenii lui, Manolis, Andrikos și Haritos. Întărâtase și vreo zece copii din sat și porniră spre munte. Se duceau, chipurile, să se joace de-a vânătoarea. Unii țineau în mâini seceri și praștii, alții, țepușe despicate, iar Andrikos legase la o jordie lungă un fes vechi al bunicului, cu ciucurii smulși, și mergea înainte, stegar.

La poalele muntelui, Thrasáki duse două degete la gură și fluieră. Toată ceata roi în jurul lui:

— Băieți, zise el, v-am explicat ieri ce planuri avem și unde mergem. Suntem bărbați, e rușine să rămânem cu femeile, asta e revoluție, nu e glumă, toți bărbații sunt în munți și se luptă cu turcii. Să mergem și noi să luptăm!

— Să luptăm? strigă Haritos îngrozit.

El credea că se duceau iarăși să se joace la munte, jumătate din ei să se prefacă turci, iar cealaltă jumătate, creștini și să se vâneze.

— Dar ce credeai? Gata cu glumele! făcu Thrasáki. Până acum am făcut exerciții, ca să ni se obișnuiască mâna să omoare.

— Vorbește clar, bre Thrasáki, făcu Haritos. Mergem să luptăm cu turci adevărați? Ieri eu am păscut oile toată ziua și n-am auzit. Hai, spune!

— Ascultă, și dacă te temi întoarce-te, să te ții de fusta mamei tale. Dincolo de munte e un sat turcesc, Bohos, acolo mergem. Când o să ajungem în fața lui, unul din noi o să sară să-i provoace pe turculeți să iasă și să ne încăierăm. Ai înțeles?

— Și dacă ies tații lor?

— Să iasă! răspunse Thrasáki. Am cu mine carabina bunicului meu.

— Toți turcii mari sunt și ei la război, îl liniști Manolios. Nu te teme.

— În sat sunt numai femei și copii, adeveri și Andrikos. Noi n-o să ne atingem de femei, o să-i provocăm pe turculeți, să iasă la arii și să ne luptăm.

Harâtos se rușina să arate că-l muiase frica.

— Bine, zise el, să mergem. Dar întâi să ne facem cruce, să fim mai siguri.

— Bine, zise Thrasáki. Și tatăl meu își face cruce înainte să iasă la luptă.

Își făcură roți cruce și prinseră să se cațere pe munte.

Venise iarna de-acum, sufla un vânt rece, sus pe vârful Selenei zăpada proaspătă strălucea. Doi corbi trecură pe deasupra capetelor copiilor, făcură un ocol, croncăniră ceva între ei și se îndepărtară.

— Trebuia să-l luăm și pe Bertodóulos cu noi! zise Andríkos. Să ne cânte la chitară, fiindcă n-avem trompetă.

— Ei, strigă Thrasáki, gata cu discuțiile, să intrăm în linie, doi câte doi! Suntem o oaste, mergem la război!

— Mi-e foame! făcu Manolios al lui Mastrapás și se prinse de burtă.

— Oho! Am uitat să luăm cu noi provizii de hrană!

Se opriră cu gura căscată, deodată îi secerase foamea pe toți.

— Și apă! strigă un altul. Mi-e sete! Am uitat să luăm și apă.

— Să ne întoarcem să luăm! propuseră câțiva și se uitară cu coada ochiului spre satul lor.

— Nu se-ntoarce nimeni! strigă Thrasáki. E război. O să ne fie foame, o să ne fie sete, dar o să ne facem c-am mâncat și c-am băut și că nu avem nevoie. Așa fac vitejii.

— Poate că turcaleții au cu ei pâine și apă, zise stegarul. Și

plăcintă cu carne. Turcilor le place plăcinta cu carne. Îi omorâm și le luăm – să mergem, băieți!

Ridică prăjina cu fesul bunicului și porniră din nou urcușul. Mulți voinici ar fi vrut să se rupă de ceată și să se întoarcă, dar Thrasáki urcă pe o stâncă și niciunul nu putea să-i scape, așa că porniră toți, doi câte doi, urcușul.

— Dacă nimeresc vreun iepure, le spuse pentru mângâiere, o să-l omor cu carabina și o să-l frigem în frigare, să petrecem... Cine are cu el chibrituri?

Holbară toți ochii și se căutară prin buzunare. Niciunul!

— Ei, nu face nimic, zise iarăși Andríkos. Turculeții o să aibă. Să mergem.

Călcau piatră cu piatră fără să facă zarvă, vorbeau acum încet, li se părea că intraseră deja în ținutul turcesc, trebuiau să aibă grijă.

Norii coborâseră, acopereau vârful muntelui, și zăpada nu mai lucea. În depărtare se auziră tunete și văzduhul mirosi a ploaie.

— Ne-am uitat pelerinele! zise Haritos.

— Nu-i nimic, făcură copiii de țărani și râseră. Nu-i nimic, oricum n-aveam.

— Eu am umbrelă, e păcat să n-o iau, zise Manolios.

— Măi, ăsta al lui Mastrapás, cu umbrela o să lupți tu?

Și izbucniră toți în râs.

— Încet, băieți, nu strigați, că ne aud turcii! zise Haritos.

Ridică deasupra capului secera, să nu-l plouă. Începuseră primele picături.

Luară avânt și urcau. Mult timp nu vorbiră. Se abătură de la cărare și se cățărau de-a valma pe povârnișul muntelui. Se grăbeau. Dar nu după mult începură să gâfâie.

— Să ne oprim puțin, băieți, să răsuflăm. Să nu intrăm obosiți în război, nu se face așa ceva.

— Să ne oprim! sări atunci Haralámbis, un băiat sălbatic și posomorât a cărui voce suna ca a unui cocoș răgușit, iar deasupra buzei de sus începuse să-i dea un puf negru și des.

Până acum nu deschisese gura să vorbească. Călca gânditor și tulburat, dar acum izbucni.

— Să ne oprim! strigă el iarăși. Am și eu de spus tuturor un cuvânt. Stați pe loc!

— Ce vrei? făcu Thrasáki și sări în fața lui – buza de sus îi

tremura. Ai de spus ceva?

— Am.

— Spune!

— Înainte de-a intra în război, să ne alegem căpitan! Iată ce am de spus. Tinere, să ne alegem căpitan!

— Eu sunt căpitanul! făcu Thrasáki ridicând carabina.

— Cine te-a ales? Așa, tu singur, de capul tău? Câți ani ai?

— Ce-are a face câți ani am? Nu sunt eu fiul căpitanului Mihalis?

— Și ce dacă ești? Căpităn ia nu se moștenește. Eu sunt cel mai mare.

— Și ce dacă ești cel mai mare? Eu sunt cel mai tare.

— Tu? Tu? făcu Haralámbis cu spume la gură. Vino să ne luptăm!

— Vin! făcu Thrasáki și îi încredință stegarului carabina. Las. I și tu jos secera. Fără vicleșuguri. Dezarmat eu, dezarmat și tu, treabă cinstită!

Într-o clipită copiii se împărțiră veseli. Ai fi crezut că de atâta timp numai asta așteptau. Unii îl înconjurară pe Thrasáki, cei mai mulți, alții, pe Haralámbis.

— Să ne încăierăm toți! propuse stegarul, văzând că cei mai mulți erau de partea lui.

— Nu! se opuse cu mândrie Thrasáki. Doar noi doi. Voi, ceilalți, stați departe, în rând. Să nu vă amestecați în luptă. Și cine-l trântește jos pe celălalt o să fie căpitan. Înțeleși?

— Înțeleși! strigară ambele tabere.

Găsiră un mic loc neted, îl curățară de pietre și apoi se dădură înapoi, unii în picioare, alții ciuciți pe stânci. Thrasáki își strânse brâul și înaintă în mijlocul locului de luptă. Haralámbis scuipă în palme, scoase un strigăt sălbatic, sări și se opri aproape lipit de adversarul său. Nasurile lor mai că se atinseră. Calde, gâfâite, răsuflările lor se amestecară și ochii lor aruncară scântei.

— Pe el, măi Haralámbis, fă-l bucățele pe castriot!

— Pe el, Thrasáki, să fii sănătos, pui de căpitan! strigau ceilalți și din ambele tabere se căzneau să-și întărâte căpitanii.

Aceștia stăteau ca niște cocoși, unul în fața celuilalt, și-și încordau trupul, săltând pe vârfuri, gata să se repeadă. Sângele lor însă nu se aprinsese încă, așa că se luară la înjurături și blesteme. Haralámbis era maestru la înjurat, fiecare cuvânt al

lui avea dinți și mușca. Thrasáki nu le izbutea, se încurca și, cu cât se încurca, se mânia și se grăbea să-l înșface. Și deodată se înfurie, își ridică buza de sus și i se văzură dinții. Haralámbis se aplecă și el, vârî capul între umeri și începu să împungă. Cu capul plecat, proptindu-se în gambe, se învârteau pe loc, ca berbecii, și zvârleau în jur cu tălpile pietrele care-i împiedicau. Se priveau pieziș, nu fi se vedea decât albul ochilor. Haralámbis striga și înjura, celălalt tăcea și pândea un moment în care să-l găsească nepregătit, să-l împungă acolo unde nu se aștepta și să-l aștearnă la pământ.

Începu să cadă o ploaie deasă, dar niciunul n-o simți, curgea apa șiroaie din părul lor și de pe grumaz, Haralámbis țopăia în noroi, desculț, dar Thrasáki purta cizme și deodată, când își luă avânt să se năpustească, alunecă, Haralámbis se repezi, îi puse piedică și Thrasáki se duse cu fața înainte, și-ar fi căzut, dacă nu apuca să se prindă de-o stâncă.

— Înșelăciune! înșelăciune! urlă stegarul scuturând cu furie fesul bunicului.

— Să fii sănătos, Haralámbis, viteazul nostru! răspunseră ceilalți bătând din palme.

Thrasáki turbă, desprinse din pământ o piatră, dar Haralámbis apucă să înșface secera.

— O să-ți tai gâtul, castriot împuțit! răgi el. Lasă pietrele!

— Carabina! urlă și Thrasáki și smulse pușca de pe umărul lui Andrikos. Gata cu înșelăciunile. O să mă omori sau o să te omor!

— Pentru numele lui Dumnezeu, opriți-vă! strigă Manolios. Am uitat de turcaleți.

— Să tragem la sorți, propuse Harftos. Și norocosul să fie căpitan.

— Nu cu sorții! strigă acum Haralámbis. Cel care-i vine de hac celuilalt!

Se aplecă, învârti secera, o răsuci de două-trei ori în aer și se repezi. Însă Thrasáki apucă să se baricadeze în dosul unei stânci, sprijini carabina în umăr și trase, dar glonțul trecu pe deasupra capului lui Haralámbis. Și povârnișul muntelui răsună.

— Ți s-a golit rabla de pușcă? râse cu gura până la urechi Haralámbis. Acum unde o să mi te duci? Ești mâncat!

Thrasáki azvârli carabina, se-ntoarse și-l văzu pe Andrikos,

care-i întindea secera lui. O apucă și cele două seceri se ciocniră pe deasupra capetelor lor.

— Înșelăciune! înșelăciune! strigară acum și prietenii lui Haralámbis și se repeziră asupra stegarului.

Se înclină prăjina, fesul se rostogoli pe jos, se prinseră de păr toți un ghem, seceri și țepușe. Mulți căzură, lovindu-se, alții se adăpostiseră sus, în dosul stâncilor și începură să tragă cu praștiile. Din mâini, picioare, capete începu să curgă sânge. Thrasáki primi o lovitură de praștie în genunchi și începu să șchioapete. Apucă pușca.

Măi, pușcă rablagită! îi strigă Haralámbis. Lovește, dacă-ți merge vechitura!

Thrasáki, tăcut, încărcă pușca și ochi.

Haritos se temu să nu se facă omor. Stătea în spatele prietc nului său și, în clipa în care Thrasáki coborî piedica, îi dădu una în cot și-i devie glonțul. Răsunară huiduieli și râsete, iar Thra săki se înfurie. Se întoarse și îi dădu o palmă lui Haritos.

— Să nu te-amesteci în treburile mele, sunt căpitan, fac ce vreau. Vreau să-l omor pe Haralámbis! zise el și începu iarăși să încarce pușca.

Dar în acest timp, încet-încet, Haralámbis cu ai lui, ținând pietre mari în praștiile întinse la frunte, înaintau și urcau să cucerească adăposturile dușmanului.

Și pe când erau gata să se omoare, se auzi de departe un glas sălbatic și un vlăjgan coborî vijelios pe costișă, ținându-și amenințător toiagul în mână.

— Un turc! strigă Manolios. Un turc! Picioare, ajutați-mă!

Dar în clipa în care ridică piciorul s-o șteargă, Thrasáki îl înșfacă de ceafă.

— Nu ți-e rușine, măi? Și ce dacă e turc? Pe el, băieți, apucați armele, toți împreună!

Cele două tabere se uniră și se repeziră. În față, unul lângă altul, Thrasáki și Haralámbis, și fiecare dorea să se arate mai presus decât celălalt, să vadă toți care din ei este mai viteaz. Prăștierii pândeau înapoi, urcară pe stânci, puseră pietre în praștii și le întinseră.

— Măi, zăluzilor, să n-aruncați cu pietre! se auzi iarăși glasul. Nu sunt, măi, turc. Sunt Harídimos, ciobanul lui moș Síphakas!

Toți se opriră și lăsară mutrele-n jos. Păcat că nu e turc, să-l omoare! În urma ciobanului răsunară clopoței și zurgălăi și se

iviră de sub stânci caprele și oile bunicului.

Harídimos se apropiase acum și îi vedea bine, înarmați, înfierbântați, osteniți. Izbucni în râs.

— Ce e, măi, cu voi în halul ăsta? Unde vă duceți?

— Mergem să luptăm cu turcii! răspunse Thrasáki. Am luat și carabina.

Ciobanul se lovi peste șolduri.

— Tremură, Turcie! zise el. Thrasáki a pornit să te stârpească!

— Nu râde, moș Harídimos, răspunse acesta înfuriat, pentru că, pe legea mea... zise și strânse carabina.

— Înapoi! întoarceți-vă la casele voastre, neisprăviților! se încruntă acum și ciobanul. Uită-te la ei, auzi, vor să se lupte!

Sosiră câinii ciobănești și săltau în jurul bătrânului cioban, iar din când în când se uitau la gloata de copii și lătrau.

— Înapoi, fiindcă altfel, pe sufletul meu, o să asmut câinii să vă facă ciozvârte!

Copiii îi înconjurară pe cei doi căpitani, să ia o hotărâre. Părerile erau împărțite, unii spuneau să meargă înainte, alții, cei mai cuminți, să se întoarcă și, într-o altă zi, înarmați mai bine, cu pâine, cu apă și cu chibrituri, să pornească spre satul turcesc.

Ciobanul îi privea, îi admira și râdea.

— Măi, păcătoșii, murmura el, au haz! Bine se spune că cretanul se naște cu pușca-n mână. Într-o mână ține pușca, în cealaltă, țâța mamei lui și suge. Acum țin sfat, să ia o hotărâre, de parc-ar fi căpitani bătrâni și-au să dea un răspuns sultanului.

— Bre, Thrasáki, strigă el, câți ani ai – nu-mi spui?

— O sută de ani, răspunse el încruntat. O sută de ani, o mie de ani – ce te interesează?

Ciobanul se bucură mult. La fel era și el când era băiețandru. O dată a furat și el carabina tatălui său și a pornit, chipurile, să omoare turci. Iar altădată, când a coborât cu mama lui în portul din Spinalongas, unde se duceau să vândă roșcove, a văzut un caiac, s-a aciuat pe chei și a început să-l strige pe căpitan.

— Ce vrei, măi, mucosule? apăru căpitanul la proră și-l întrebă.

— Ia-mă cu tine, căpitane!

— Unde vrei să te duci?

— La Constantinopol!

— Ce să faci, măi, la Constantinopol?
— Vreau să-l omor pe sultan!
Căpitanul a izbucnit în râs, corăbierii au sărit din cală, au ascultat discuția și au început și ei să râdă – sărmanul Haridimâki s-a înspăimântat și a rupt-o la fugă!
Ciobanul își aminti de copilăriile lui și i se muie inima.
— Veniți, bre, copii, zise el, voiniceii mei, eu o s-o iau înainte cu câinii și cu oile, urmați-mă. O să spun că astăzi am păscut oile împreună, ca să nu vă dojenească. Veniți, bre, leișorii mei, de dragul meu!
Îi luă cu blândețea, inimile li se liniștiră, păstorul scoase din traistă o pâine pe care o avea la el și o bucată bună de brânză și li le împărți. Le era foame, împărțiră cu lăcomie brânza și pâinea, „de-am avea și apă, zău, ne e sete”. Și păstorul scoase ulcica din traistă.
— Nu am apă, bre, copii, e bun și vinul! în sănătatea voastră!
Dădu capul pe spate, bău, apoi întinse gloatei de copii ulcica. Vinul gâlgâi și se goli ulcica.
— Să mergem acum, făcu ciobanul, i-am omorât pe turci, am ars satul, am luat robi și roabe copiii, iată-i! și arătă caprele și oile care coborau, cu clopoțeii și zurgălăii lor…
În acest timp bunicul, neliniștit, străbătuse o bucată bună de drum spre munte, cu tăblița în mână, și-l striga pe Thrasáki. Când îl văzu de departe apărând în urma oilor, își desfăcu brațele.
— Bre, Thrasáki, strigă el, ce-ai făcut? Tocmai astăzi, când aveam nevoie de tine, m-ai părăsit? Vino, am să-ți cer un hatâr.
— Să mănânc întâi, bunicule! răspunse Thrasáki și merse drept spre bucătărie.
Îl durea genunchiul, dar, din mândrie, pășea drept, fără să șchiopăteze.
Cerul se mai limpezise, ploaia încetase și pâlcuri de nori aurii și trandafirii pluteau spre apus.
Bunic și nepot se așezară pe pragul porții.
— Astăzi, Thrasáki, zise bătrânul, n-o să mă cerți. Știu lecția ca pe apă. Privește aici!
Spuse și arătă cu mândrie tăblița plină de litere mari.
— Tot alfabetul! făcu bunicul mândrindu-se. Tot, de la alfa la omega.
— Bravo, bunicule! Astăzi îți pun zece! Cum ai izbutit așa,

deodată?

— Nu mai am timp, Thrasáki, am înfrânt îndărătnicia. Și acum a venit timpul, ascultă taina mea. Știi de ce am vrut, acum, la bătrânețe, să învăț literele? Ca să citesc, crezi? Aș! La o sută de ani câți am, le știu pe toate și nu știu nimic. Altul a fost scopul meu.

— Altul? Care, bunicule?

— Să știu să-mi scriu un lucru, unul singur, Thrasáki, să nu mor înainte să știu.

— Ce lucru?

— Uite, un cuvânt cretan. Pune mânuța ta peste mâna mea și condu-o. Invaț-o să scrie aceste trei cuvinte.

Bunicul coborî glasul:

— „Libertate sau Moarte”.

— A! strigă Thrasáki. De-aceea, așadar! Acum am înțeles!

— Încă nu-nțelegi, Thrasáki. Nu te grăbi, și-o să vezi. Dar hai, ia și călăuzește-mi condeiul.

Thrasáki prinse cu amândouă mâinile mâna țeapănă, noduroasă a bunicului și începu s-o conducă încet, cu răbdare, și să încrusteze pe tăbliță cu litere mari de tipar:

LIBERTATE SAU MOARTE.

XII

E iarnă, de pe piscurile munților ninși coboară vânturi reci, Creta tremură de frig. Pe coasta muntelui Selena, aproape de tabăra căpitanului Mihalis, peștera cea mare se umplu iarăși de femei și copii. Era o albie de râu străveche, apele secaseră, albia rămăsese goală și de-acum, la toate revoltele, femeile și copiii se adăposteau aici ca să scape de cuțitul turcului. În vremea Revoluției celei mari câinii de agareni le-au aruncat crengi aprinse înăuntru și i-au ars de vii. Osemintele lor mai lucesc și-acum în penumbra rece și jilavă. Iar acum, peste vechile oase s-au întins iarăși femei și copii, să-i secere foamea, frigul, turcul și să se aștearnă încă un strat de oase.

Ziua se târau afară să adune o mână de iarbă și rădăcini și ghindă, să pască precum vitele; saltă capul și privesc departe, către stânci, unde stă retras căpitanul Mihalis, ca să prindă curaj. Cât timp rezistă el, nu se tem... Alaltăieri, s-au cățărat nizamii, erau cât pe-aci să ajungă la peșteră, bocet și durere s-au înălțat, dar dintr-odată s-a repezit din cuibul său de vulturi căpitanul Mihalis și s-au luptat corp la corp, de s-a cutremurat muntele. Noaptea i-a despărțit, apoi s-a înălțat din nou ziua și muntele a început iarăși să mugească; în peșteră, femeile au îngenuncheat, unele plângeau, altele chemau pe Dumnezeu, iar cele mai curajoase căutau cuțite și bâte ca să iasă și să-i ajute pe bărbați.

Creștinii erau puțini, puțini și sleiți de foame; iar de la câmp tot mereu urcau oști turcești, pașa turbase și jurase să-i trimită peșcheș sultanului la Constantinopol, îmbălsămat, într-un sac, capul căpitanului Mihalis. Pe la ceasurile două după-amiază creștinii începură să se moaie, văile răsunară de lătrăturile și chiotele vesele ale nizamilor, iar în peșteri femeile se porniră pe bocet.

Dar pe neașteptate Dumnezeu se milostivi de creștini și interveni: apăru, dintr-o trecătoare a muntelui, în spatele nizamilor, înaintând, ceata căpitanului Polyxinghis. Prinse între cele două focuri, fesurile turcești se împrăștiară și unele fuseră culcate la pământ, altele se îmbulziră iarăși spre câmp. Călare pe iepele lor, cei doi căpitani îi luară pe turci la goană. Deși răniți amândoi, în iureșul măcelului nu simțiră. Seara, întorcându-se în adăposturi, își legară rănile – erau ușoare, căpitanul Mihalis, la umăr, căpitanul Polyxinghis, la o coapsă.

Erau flămânzi amândoi, așa că voinicii căpitanului Polyxinghis desfacură traistele și scoaseră toate milosteniile lui Dumnezeu – pâine, măsline, ceapă și vin.

În coliba de piatră, unde flutura steagul negru al căpitanului Mihalis cu literele lui roșii, cei doi căpitani stăteau astă-seară turcește pe jos și cinau. Prin găurile din zidul de piatră șuiera vântul rece, iar afară era vifor și cădea zăpada. Intră o clipă Thodorís, c-un braț de crengi uscate, i se făcu milă de cei doi răniți, să nu înghețe, și le aprinse focul; și-apoi îarăși plecă, să-i lase singuri. Urechea lui prinse ceva, porniseră o discuție grea și n-ar fi vrut să fie nimeni prin preajmă.

— Să fii sănătos, căpitane Polyxinghis, spunea căpitanul Mihalis, Dumnezeu te-a trimis. Erau gata să ne ia de-aproape, câinii!

Vorbea și se uita acum la tovarășul său de luptă, cu milă și cu dragoste. Îmbrăcat în negru, c-o basma neagră înfășurată pe cap, căpitanul Polyxinghis, îmbătrânit repede, palid, mânca și gândul îi era departe. Buzele lui, care iubiseră atât de mult glumele și râsul, acum se lăsaseră în jos cu nespusă amărăciune, iar obrajii roșii, trandafirii, i se ofiliseră și barba netunsă îi acoperea acum fața, cândva atât de blândă și de veselă.

— În sănătatea ta, căpitane Polyxinghis, făcu căpitanul Mihalis și duse ulcica la gură.

— Sănătate să ai dumneata, căpitane Mihalis. Cu mine s-a terminat de-acum.

Căpitanului Mihalis i se strânse inima. Nu că-i fu milă de femeia pe care a omorât-o, ea trebuia omorâtă, ca să nu mai fie piedică între bărbați. Din noaptea omorului inima lui se ușurase. Nu se mai rușina de el însuși când rămânea singur, mintea i se limpezise, lupta acum întreg, însuflețit, pentru Creta. Dar îi era milă de viteazul ăsta din fața lui, pe care pierderea unei femei îl ofilise.

— Căpitane Polyxinghis, zise el, am să-ți spun o vorbă și să mă ierți: e rușine să avem dinaintea noastră Creta înecată în sânge și noi să ne gândim la o femeie. Pe cinstea mea, îți spun, dac-ar fi fost să se vâre o femeie piedică și să nu mă lase să-mi fac datoria, aș fi omorât-o cu mâna asta a mea.

Zise și ridică mâna cu care o omorâse pe cercheză.

— Căpitane Mihalis, tu ești fiară, eu sunt om, răspunse

căpitanul Polyxinghis și lăsă pâinea din mână – i se pusese nodul în gât.

Se întoarse către foc; îl cuprinse deodată frigul și începu să tremure. Căpitanul Mihalis se apropie și el de foc. O vreme, priviră amândoi flăcările și tăcură. Intră iarăși Thodorfs, puse din nou lemne pe foc, îi văzu pe cei doi căpitani adânciți în gânduri și plecă în vârful picioarelor.

Deodată, se auzi glasul căpitanului Mihalis, surd, înăbușit, ca și cum ar fi venit de foarte departe:

— Știi cine a omorât-o? întrebă el.

Îi veni așa, deodată, să dea cărțile pe față, cap sau pajură.

Căpitanul Polyxinghis tresări și îl privi, dar nu avea puterea să întrebe cine. Aștepta.

— Știi cine? se auzi din nou glasul.

— Știi dumneata?

— Da.

Căpitanul Polyxinghis sări ca ars și îl apucă pe căpitanul Mihalis de braț:

— Cine?

— Nu te grăbi, nu te-nfuria, nu poți nici măcar un fir de păr să-i atingi. E cineva care-i dincolo de moarte.

— Cine?

— Nu te grăbi, îți zic. Întâi am să-ți dezvălui o altă taină, mult mai amară. Așază-te și ascultă, și apoi o să te rușinezi, da, îți jur, o să te rușinezi și n-o să te mai gândești la femeia aceea, nici la ucigașul ei, nici la Polyxinghis!

— Cine? spuse din nou celălalt și privirea-i ardea.

— Am primit o scrisoare, arsă la cele patru colțuri[82], de la nepotul meu Kosmás. Căpitane Polyxinghis, ostenelile noastre iarăși sunt zadarnice, sângele nostru iarăși se varsă degeaba, Creta n-o să vadă nici acum libertatea. Grecia e neputincioasă, apusenii, ticăloși, sultanul, puternic.

Dar căpitanul Polyxinghis nu asculta și, cum sări să se ridice, se lovi cu creștetul capului în tavan, de bubui coliba.

— Cine a ucis-o? strigă el din nou. Cine? Toate celelalte, mai târziu.

— Eu, răspunse căpitanul Mihalis și se ridică și el, liniștit, aspru, și-l privi drept în ochi. Eu, căpitane Polyxinghis!

---

82 Semn că trebuia s-o distrugă după ce o citește și, totodată, că aducea vești proaste, triste.

Căpitanul Polyxinghis se sprijini de pietre, și mintea i se întunecă.

— Nu, nu, spuse în cele din urmă, nu se poate… Tu? Tu?

— Trebuia să te omor pe tine, sau pe ea. M-am gândit la Creta, ești un căpitan bun, de tine e nevoie în Creta, așa că am omorât-o pe ea. M-am ușurat. O să te ușurezi și tu. Nu înșfăca pumnalul! Dacă vrei, putem să blocăm ușa, să stingem opaițul și să ne luptăm aici, în coliba asta de piatră, până ce murim amândoi. Dar gândește-te la femeile și la copiii din peșteră, de noi atârnă viața și cinstea lor. Gândește-te la strămoșii noștri, gândește-te la Creta, și ia o hotărâre.

Căpitanul Polyxinghis se grămădi la pământ și își îngropă fața în palme. Pieptarul îi tremura, nu putea să-și mai stăpânească suspinele.

— Când am citit scrisoarea și-am văzut că nu mai există nicio speranță, continuă căpitanul Mihalis, fără să dea atenție planșetelor prietenului său, nu știu, măi, Polyxinghis, ce mi-a venit, ce demon s-a stârnit înlăuntrul meu, și-n loc să-mi pierd puterile, m-am îndârjit și am prins curaj. A! Așa deci, Mari Puteri, nu vreți să eliberați Creta, ptiu vouă, scorpiilor, eu, căpitanul Mihalis, un arici mic din Creta, n-am nevoie, nu, n-am eu nevoie de voi! Chiar și Dumnezeu de-ar părăsi Creta, eu tot n-o părăsesc!

Se aplecă și atinse ușor umărul căpitanului Polyxinghis.

— Căpitane, zise el încet, căpitane, nu ți-e rușine?

Dar acesta se săturase de-acum de plâns, ochii i se zvântaseră, asculta cuvintele ucigașului și, unul câte unul, i se înfigeau în inimă…

— Din ziua în care am pierdut orice speranță, căpitane Polyxinghis, continuă căpitanul Mihalis ca și cum ar fi aiurat, cred, pe țărâna asta pe care călcăm, cred că sunt nemuritor. Cine mai poate să mă atingă? De unde să mă atingă? Ce putere mai are moartea asupra mea? Chiar și întreaga Turcie de-ar veni să mă asedieze, urechea mea nu mai aude. Îmi pare că sunt precum mănăstirea Arkadi, că hainele mele, părul meu, măruntaiele mele sunt pline de praf de pușcă, și când o să văd că nu mai există izbăvire am să mă arunc în aer. Pricepi?

Și într-adevăr, din ziua în care căpitanul Mihalis a omorât-o pe femeia care se vârâse între el și Creta, și chiar mai mult, din ziua în care a citit scrisoarea și a văzut că luptă fără speranță,

un demon s-a ridicat înlăuntrul său, numai îndârjire și mândrie… Demon a fost, Doamne, sau vreun străbun sălbatic de demult? Nu putea să înțeleagă. Numai acest lucru îl știa bine: orice-ar fi, el nu se va mai lăsa pradă jurămintelor și văicărelilor, nu se va pune bine nici cu diavolul, nici cu Dumnezeu sau cu sultanul. Se va arunca în aer, ca mănăstirea Arkadi.

Căpitanul Polyxinghis se ridică și își strânse tare basmaua neagră pe cap:

— Nu pot să dorm cu tine în aceeași casă, căpitane Mihalis, spuse privind într-o parte. Nici nu vreau să ne omorâm, cât timp patria luptă, și nici nu vreau să te părăsesc în primejdie. Dar noi doi avem socoteli grele, o să ne socotim când o să se liniștească Creta. Pentru că mi-ai ars inima, căpitane Mihalis.

Spuse și, fără să se întoarcă să se mai uite la ucigaș, ieși din coliba de piatră și se pierdu împleticindu-se prin zăpadă.

— Ce-or fi făcând acolo sus creștinii?

Femeile se urcaseră pe terase, ca să dea zăpada, să nu se rupă grinzile din pricina greutății, se uitau în zare, spre munte, și oftau: ce-or fi făcând acolo sus, Doamne, creștinii? Kira Katerina își pironise și ea ochii pe muntele încărcat de zăpadă și se gândea la viteazul ei bărbat…

Astăzi soarele era strălucitor, cerul, senin, iar vântul, rece. Două-trei vrăbii coborâră în curtea ninsă a bunicului și scurmau și ciuguleau zăpada. Thrasáki ieșise afară cu o bucată de pâine și se umplu curtea de vrăbii înfometate.

— Bunicule, bunicule! strigă Thrasáki și-i arăta vrăbiile.

Dar el se strânsese într-un colț lângă vatra aprinsă și privea neclintit, tăcut, flăcările care lingeau și mistuiau și făceau cenușă lemnele. De zile-n șir nu mai vorbea, se făcuse tot mai palid și se cufundase în gânduri întunecate, o mare neliniște pusese stăpânire pe el.

Thrasáki le fărâmiță vrăbiilor toată pâinea și intră.

În clipa aceea bunicul se ridică. Ceruse să i se aducă de la Kasteli o cutie de vopsea roșie și o pensulă. Se întoarse și îi făcu semn lui Thrasáki.

— Ia vopseaua, Thrasáki, și să mergem. Uite-o colea-n colț. Și dă-mi mie pensula.

— Unde mergem, bunicule?

— Acum o să vezi. Numai repede, acum, că nu ninge.

Ieșiră pe poarta de la drum. Bunicul și nepotul se opriră și priviră în jos satul, nemișcat, mut, învelit în zăpadă… Ce vrajă, ce albe casele, porțile, pietrele, drumurile, cât de frumos se împodobiseră toate, lemnele, zdrențele, dărâmăturile, acoperite de zăpada pufoasă, neatinsă! Thrasáki nu se mai sătura să se uite cum se preschimbase satul într-o singură noapte.

Bunicul scoase de la brâu un ștergar mare, pestriț și începu să curețe poarta de zăpadă.

— Du-te în casă, Thrasáki, ia o pânză și curăță și tu.

Lemnul străluci curat. Bunicul se aplecă, scoase capacul cutiei și cufundă pensula.

— În numele lui Dumnezeu! murmură el.

— Ce-o să faci, bunicule?

— Acum o să vezi!

Ridică pensula și începu să scrie, încet, cu atenție, cu vopsea roșie pe poartă prima literă: E, apoi L, apoi E[83] iarăși…

— A! strigă Thrasáki. Am înțeles.

Bunicul zâmbi:

— Ai înțeles acum de ce m-a apucat toana să învăț literele? făcu el. Am avut eu scopul meu. O să umplu satul, n-o să las niciun zid, o să urc și în clopotniță, o să mă duc și la geamie și-o să scriu: Libertate sau Moarte! Libertate sau Moarte, înainte să mor.

Vorbea și scria cu tușe groase de pensulă cuvintele vrăjite. Și din când în când lăsa capul pe spate și admira cele scrise. Mintea lui nu putea încă să încapă, ce taină mai era și asta, să tragă câteva linii și ovale și din acestea să iasă un glas, ca și cum ar fi gură de om, buze și gâtlej și suflet și ar striga.

— Dar e adevărat, Thrasáki, îl întreba din când în când pe nepotul său. E adevărat că semnele astea sunt lucruri vii și vorbesc? Cum se face că vorbesc? Mare ești, Doamne!

Acum poarta lui striga, iar el zăbovea și-o admira. Asta nu mai era poartă, era el însuși, căpitanul Síphakas, erau două foi ale inimii lui care strigau.

— Am scris bine, Thrasáki? întrebă el neliniștit. N-am făcut vreo greșeală?

— Îți pun nota zece, bunicule, foarte bine! făcu nepotul și râse.

— Ei, atunci să mergem mai departe!

---

83 Primele trei litere ale cuvântului grecesc *eleftheria* — libertate.

Mai departe, la cotitura drumului, găsiră un zid pe care-l ocolise zăpada, bunicul afundă iarăși pensula și luă avânt. Scria, scria, apoi porni mai departe, scria, picăturile de vopsea îi stropeau barba, îi cădeau pe cizme, îi murdăreau pieptarul, dar el nu le lua în seamă. O flacără sfântă îl vrăjise. Unde găsea un zid curat, neted, o poartă mare, se oprea, și dă-i, picta mereu semnele magice. Și zidul care era înainte mut și fricos acum scotea un strigăt și vestea ardoarea lui vitejească. Poarta, lemnul cel tăcut, prindea suflet, vorbea, făcea minuni precum Cinstitul Lemn.

De-acum mâna lui căpătase dibăcia scrisului și zbura. Ajunse în piața satului. Acolo erau școala, biserica, geamia, iar mai departe, cafeneaua. Afundă pensula în vopsea și începu de la poarta școlii: Libertate sau Moarte! Doi bătrâni ieșiră din cafenea:

— Ehei, căpitane Síphakas, când ai învățat literele? Ce scrii? Ce-ai pățit?

— Îmi iau adio, răspunse bunicul fără să se întoarcă. Vă las un cuvânt, ultimul, să v-amintiți de mine.

— Ce cuvânt?

— Libertate sau Moarte! strigă Thrasáki.

Bătrânii clătinară din cap și intrară.

— Se duce, bătrânul Síphakas a intrat în anul morții, se apropie Charon, murmurară ei.

Bunicul se opri acum în fața geamiei. Tare curate erau zidurile, văruite de curând, iar poarta era galbenă.

— Amestecă vopseaua c-un lemn, Thrasáki, spuse bătrânul. Aici o să-mi pun toate puterile. La fiecare literă o să leg și-o coadă ca podoabă. Acum o să vezi! Și dă-i, urca și cobora pensula pe poarta galbenă, cu mai mult meșteșug acum.

Sfârși, obosit.

— Să mergem acasă acum, zise el. Am obosit. În altă zi biserica. O să iau și-o scară. Vreau să urc în clopotniță, și pentru asta e nevoie de picioare vânjoase.

— Să nu cazi, bunicule. O să urc și eu.

— Nu, eu, stăruia bătrânul, eu. Să mergem acum!

Găsiră casa plină de femei, ale lor și străine. Se adunase toată vecinătatea să-l asculte pe bătrânul Kriarás, stihuitorul, care tocmai atunci sosise și intra în conacul căpitanului Síphakas. În casa aceasta găsea mâncarea cea mai bună și din

belșug și totdeauna trăgea aici. Bătrân, barbă lungă despicată în două, ochi albaștri, mâncău, bețivan, fusese vestit fustangiu în tinerețile sale. Când era încă băietan fără mustață, păștea vitele în munții lui Mehmet Ali, aproape de Kasteli, iar apoi, într-o revoluție, luă și el pușca, hăcui boii și vacile pe care le păștea și le duse peșcheș răzvrătiților. Creta căzu iarăși în lanțuri, cum să mai calce Kriarás în Kasteli? Așa că umbla prin ținuturile rethymniote. Făcea pe căruțașul, pe coțcarul, pe cobzarul, atingea femeile, mânca bătaie cruntă, și o dată fusese cât pe-aci ca baciul de pe muntele Psiloritis, Kostandâras, să-l castreze cu cuțitul cu care-și castra berbecii, fiindcă l-a prins că se ținea cu fiica sa, Krustallenia. Se poate chiar să-l fi castrat, pentru că din ziua aceea Kriarás s-a liniștit, s-a îngrășat, s-a îndulcit, făcea pe sfântul, a ajuns sfânt și potrivea rime. Mergea din sat în sat, își cânta rimele și-și umplea traista.

Țăranii stăteau în jurul lui și se minunau cum găsea cuvintele și cum le potrivea și cum făcea ochii să plângă! Reînvia anul 1821, se ridicau din morminte marii luptători, sărea în aer mănăstirea Arkadi, bătrânii își luau batistele lor mari, colorate și-și ștergeau lacrimile.

„Mănăstirea Arkadi încă rezistă și luptă, se gândeau ei, încă arde, o să dăinuie cât viersul acesta, nemuritoare![84]

Cei care-l ascultau deveneau alți oameni, inima lor se lărgea, zgârciții își scoteau pungile, își deschideau cămările și îi umpleau traista, de-a valma, cu bob, fasole, năut, castane, dovlecei, pâine… Iar el vedea cum i se umple traista și fața lui lată, arsă de soare, râdea toată, mulțumită.

Așadar țărăncile îl văzură și astăzi, străbătea câmpii și munți, sigur le va fi adus vești de la bărbații lor, așa că porniră pe urma lui. Și fiecare și toate împreună se apropiară de el, îi prinseră mâna și-l întrebau. Dar el se grăbea, mergea întins spre casa bătrânului Si’phakas, căci îi era foame.

În clipa în care intrară bunicul împreună cu Thrasáki, bătrânul Kriarás tocmai fusese întronat pe jilțul cel frumos, dinaintea focului, și se încălzea.

— Bine-ai venit, Rimadoros[85]! făcu bunicul salutându-și musafirul.

Poetul cântăreț se ridică în fața lui. Se temea și-l respecta pe

---

84propriu cu o ușoară și prietenească ironie.

85 În traducere, Versificatorul, Poetul. Síphakas îl folosește ca nume

moș Síphakas, pentru că era mai bătrân decât el și gospodar darnic și căpitan vestit.

— Bine te-am găsit, căpitane Síphakas, bătrâne leu al Cretei! De o vreme-ncoace îți împletesc un cântec, boierule Síphakas, să te fac nemuritor.

— Lasă să mor întâi, făcu bunicul și chipul i se întunecă.

— Ce vești ne-aduci, bătrâne Kriarás? sări Mastrapadena, care se grăbea să afle despre bărbatul ei, ce făcea el acolo sus, pe stânci, neștiutor cum era într-ale războiului. Eu sunt nevasta lui Mastrapás, care face clopote.

— Întâi să mănânc, răspunse stihuitorul, să beau și-o dușcă, să-mi amintesc. Mi-e capul ca un stup de albine, zumzăie de foame.

— Aduceți-i să mănânce! porunci bunicul. Umpleți-i un urcior de vin. Pântecele poetului n-are fund, tot pui, pui, și nu se umple – ca și iadul.

Cântărețul râse, îi aduseră o măsuță rotundă, se așeză turcește dinaintea focului și deschise gura lui ca o fântână. Stând în picioare, femeile îl admirau cum golește străchinile, cum face curățenie pe masă, se așeză și bunicul în fața lui, cu barba stropită de vopseaua roșie, și-l privea. O vreme tăcură toți, ascultând numai dinții și buzele bătrânului Kriarás, care clămpăneau întruna, și gâtul care-i gâlgâia de fiecare dată când apleca urciorul și bea.

Sfârși, își șterse barba, mai bău o dușcă, se întoarse și-l văzu în fața lui pe bătrânul Síphakas, iar în jur, în picioare, mulțimea de femei nerăbdătoare.

— Întrebați deci! spuse el și își întinse picioarele spre foc.

Femeile se năpustiră asupra lui, fiecare își avea oful ei, bărbatul, fratele, fiul – l-ai văzut? N-a fost rănit? Trăiește? Și se agățau toate de buzele lui. Dar el nu văzuse pe niciunul, cum să se cațere pe o asemenea zăpadă în munți, ce să caute el în frig, în foame și în bătaia puștii? Poezia cere siguranță și trai bun, nu l-a văzut pe niciunul, nici frate, nici bărbat, nici fiu, dar acum, fiindcă avea burta plină, i se făcu milă de lume, îi părea rău de femei, se întorcea și-i spunea fiecăreia câte o vorbă bună și femeia pleca împăcată, apoi venea alta… Iar când de-acum mângâiase toată mulțimea de femei și se golise casa, se întoarse către bunicul și îi zâmbi:

— Gândește-te la ceva bun și vine, îi zise el. Eu spun un

cuvânt bun, îmi fac datoria. Dumnezeu să-l arate adevărat. Mai departe nu mă amestec, să-și facă și El datoria.

— Tu mângâi oamenii cu minciuni, zise cu asprime bunicul.

— Sunt cântăreț, răspunse bătrânul Kriarás, așa că merge vestitor de vești bune, asta e munca mea.

— Acum, fiindcă am rămas numai noi, bărbații, noi doi și nepotul meu, mărturisește adevărul! Umbli prin orașe și sate, urechea ta adună toată zarva – ce-ai auzit? Ochiul ți-e ager, nu-ți scapă nicio pasăre zburătoare – ce-ai văzut? Va fi eliberată Creta, bătrâne Kriarás? Voi, poeții, se spune, când rămâneți singuri stați de vorbă cu Dumnezeu. Ce spune Dumnezeu? O să elibereze de-acum Creta?

Kriarás lăsă în jos capul lui mare, vorbele i se învălmășiră în piept, urcară înghesuite în gâtlej și se opri să aleagă cu grijă.

— Moș Síphakas, zise el, suntem singuri, o să-ți dezvălui ceea ce până acum n-am dezvăluit nimănui. Ai o sută de ani, nu te temi de adevăr...

— Nu, nu mă tem, zise bunicul.

— Ascultă, așadar. Când s-a născut Hristos, au venit toate neamurile – albe, negre, galbene – să-i spună bun venit. În ceasul în care murea, s-au dus iarăși toate neamurile să-și ia adio de la El. S-a dus și Creta. Îmbrobodită în negru, nemângâiată, cu ochii mari. Rămase deoparte, ultima. Cum să înainteze ea cu neamurile mari? Cu Anglia, cu Rusia, cu America? Aștepta să plece toate ca să se apropie și să se închine și ea la picioarele însângerate. Se însera de-acum. Toată ziua soarele despicase pietrele. La asfințit se adunară nori, se întunecă cerul și începură să cadă picături calde, mari, dar nu erau picături, erau lacrimi.

Dumnezeu a deschis ochii, a deslușit, prin înserare și ploaie, o femeie îndoliată și a crezut că era Preasfânta Fecioară: „Mamă!” a strigat. Creta a ridicat capul, un fulger a sfâșiat cerul și fața ei a fost luminată. „Hristoase al meu! a strigat ea desfacând brațele. Nu sunt Preasfânta Fecioară, sunt Creta.“

Și-ndată s-a auzit glasul lui Hristos: „Vino!”

Creta s-a apropiat tremurând, a îmbrățișat Crucea, a sărutat picioarele pironite și gura i s-a umplut de sânge. „Hristoase al meu, a murmurat ea, unde mă lași?”

Și s-a auzit iarăși glasul de pe Cruce: „Nu plânge. Ridică mâna ta dreaptă și privește!”

Creta a ridicat, în mijlocul fulgerelor, mâna dreaptă – și ce să vadă? Pe degetul ei cel mai nobil, pe inelar, strălucea un inel de aramă. „Inel de logodnă, Hristoase al meu? strigă ea și inima îi tremura. Inel de logodnă, Hristoase al meu, sau lanț de aramă?”

Hristos zâmbi, plecă capul și rosti ceva în șoaptă. Ce-a spus? Creta n-a auzit. „Inel de logodnă, Hristoase al meu, sau lanț de aramă?” strigă ea din nou. Nu mai răspunse nimeni. Strigă din nou. Nimeni!

Bătrânul Kriaras tăcu o clipă, apoi zise:

— Creta încă stă în arșița soarelui și în ploi, în întuneric, pustie, îmbrăcată în negru, singură-singurică, precum o văduvă, și strigă. Încă, moș Síphakas!

Bătrânul Kriaras oftă. Se uită în urcior, mai avea o înghițitură de vin, așa că își udă gâtlejul.

— Of, sărmană Cretă... murmură el și se ridică.

Se ridică și bunicul și își strigă nora, pe kira Katerina.

— Umple-i traista, copila mea, zise el. Bine-a lucrat pentru răsplata lui.

Apoi se întoarse către bătrânul Kriaras:

— Ai încă dinții tari? întrebă el.

— Numai unul îmi lipsește, răspunse poetul și râse. Unul, l-am scos singur cu cleștele, măseaua de minte.

— Pune-i și două mâini de nuci și migdale, zise bunicul.

Îl însoți până la poartă, de parc-ar fi fost mare boier.

— Mergi cu bine, îi zise el și-i întinse mâna. Și dacă e să mai spui altcuiva povestea, pune-L pe Hristos – ce-ai să pierzi? – pune-L să răspundă: „De logodnă!” Ai spus-o chiar tu: gândește-te la ceva bun și vine!

— N-avea grijă, căpitane Síphakas, făcu iscusitul cântăreț. N-avea grijă, că nu spun eu povestea la fel tuturor. Îmi știu treaba, fiecăruia potrivit cu puterea lui. Rămâi sănătos!

Drept, pe prag, bunicul îl privi pe cântăreț cum înoată și coboară prin zăpadă. Thrasáki ținea mâna bunicului și se uita și el la musafirul acela ciudat, cum se pierde-n zare. Și când dispăru bătrânul Kriarás, bunicul se întoarse către nepotul său:

— Tu ai înțeles? îl întrebă el. Hristos, Creta, inelul de logodnă...

— Mie nu-mi plac poveștile, făcu Thrasáki. Am crescut mare.

— Când o să crești și mai mult, o să-ți placă, murmură

bunicul și-și zăvorî gura.

În timpul în care bardul își depăna povestea despre Creta, departe, în conacul său, pașa își aprindea ciubuc după ciubuc, nu era în apele lui, de la Constantinopol și de pe muntele Selena veneau vești rele. În toată Creta căpitanii puseseră apă-n vin, țineau sfaturi, văzuseră și pricepuseră că i-au părăsit evzonii[86] și apusenii și Moscova, câțiva căpitani se țineau încă pe poziție, dar oricum aveau să-și plece și ei grumazul, de nevoie.

— Am pus la pământ Creta, vestea sultanul, nu se mai aude o împușcătură pe insulă, iar privilegiile pe care li le dădusem cretanilor, din bunătatea mea, le iau înapoi, pentru că și-au călcâi jurămintele și au ridicat capul împotriva mea.

Totuși, pe vârful muntelui Selena bubuia încă pușca, căpitanul Mihalis nu se preda, împușcăturile se auzeau până la Constantinopol și sultanul turba de mânie. Îi trimise un sac pașei din Creta.

— Pune înăuntru capul căpitanului Mihalis și trimite-mi-l. Altfel să-l pui pe-al tău!

Și pașa sări ca ars, luă sacul, și-l atârnă de gât și jură:

— Da, pe legea în care cred, carne tocată o să-l fac pe ghiaur. Carne tocată, și o să-l pun pe bucătarul meu să facă din carnea lui tocată sarmale, să hrănesc creștinii, întâi și-ntâi, pe mitropolit, stăpânul lor, pe ghiaurul de popă!

Își încinse sabia, se apropie de fereastră și privi în depărtare blestemații munți Lasithi. E bine întărit ghiaurul, îl înconjuraseră din toate părțile cu trupe regulate și cu trupe răzvrătite, îi tăiaseră pâinea, apa, proviziile de luptă, mânca pâine uscată și murea de foame – aflã de starea lor, trimise crainici la căpitanul Mihalis și îi vesti: „Pleacă, căpitane Mihalis, ia-ți voinicii, plecați înarmați, cu steagurile voastre, și un fir de păr n-o să v-ating, pe Mahomed!” Și căpitanul Mihalis îi răspunse prin același crainic: „Cât timp răsuflu, nu plec. Chiar dacă se închină toată Creta, eu nu mă închin. Și mă c… în barba Profetului tău!”

— Blestemată fie Creta, blestemați fie cretanii, blestemată fie soarta mea! murmură pașa și-și aruncă sabia cât colo. Cum să mă cațăr acum pe munți? A venit iarna de-a binelea, cum să-l vânez pe îndrăcitul ăsta? O să trimit și alți nizami.

---

86 Metonimie pentru Grecia.

Se apropie de soba cu mangal aprinsă și bătu din palme. Apăru arapul.

— Adu-mi, măi, Suleiman, castane și un rachiu, iarăși sunt tare supărat astă-seară – ai văzut ce mi-a vestit sultanul?

Arapul nu vorbi, îi aduse o sticlă de rachiu, îngenunche și vârî pe rând castanele în jarul din sobă. Pașa se descheie la nasturi și se întinse pe divan.

— Spune-mi, măi, Suleiman, o vorbă bună, tu știi să legi minciunile, spune-mi o vorbă bună, chiar de-ar fi și-o minciună. Pe Mahomed, nu-mi pasă!

Albi ca neaua, lați, dinții arapului sclipiră.

— Pașa-efendi, chiar că am astăzi să-ți spun o veste bună, să ți se facă inima grădină.

— Spune, măi, Suleiman, mincinosule, să ai binecuvântarea mea! A pus armele jos căpitanul Mihalis?

— Alta, altă veste, pașa-efendi, mai bună. Ai auzit desigur de Hamide-mula, descântătoarea, care are sfântul îngropat în curtea ei… Am pus-o astă-seară să dea cu bobii și să-ți ghicească soarta… S-a așezat turcește în mijlocul curții, a luat un ciur, a scos punga în care are bobii și i-a aruncat, amestecați cu fel de fel de scoici și pietricele de pe țărm și cu oscioare de la păsări de noapte. Se aplecă, suflă deasupra lor, murmură descântecul și deodată scoase un strigăt, își aruncă vălul și începu să danseze. „Ce-ai văzut, Hamide-mula, îi strig, ce spun bobii? Vești bune?” Se liniști, se așeză din nou pe pământ și atinse unul câte unul bobii cu degetul: „Văd un fes roșu care cuprinde toată Creta, de la Grabasa până la mănăstirea din Toplos! îl văd pe pașa, uite, melcul ăsta mort, că ia un firman de la Constantinopol, cu o pecete de aur, cu litere de aur, cu panglici de aur. Sultanul îi trimite lire, galoane de aur, sau nu cumva i-o trimite pe fiica sa, să-l facă ginere? Pe sfântul care ne ascultă, nu pot să deslușesc.

— Vorbește clar, Hamide-mula, îi fac eu. Când o să se întâmple toate aceste lucruri și minuni? Să mă duc să i le dezvălui pașei, să iau și eu un bacșiș, să iei și tu, sărmana de tine!” Se aplecă deasupra bobilor, îi amestecă, îi aruncă, apoi îi mai aruncă o dată. „La al treilea soroc, îmi răspunse. Du-te să-i spui pașei, să nu se supere…” Și chiar în clipa în care ai bătut din palme, pașa-efendi, veneam din curtea lui Hamide-mula, să-ți aduc vestea…

În tot timpul acesta, pașa număra mătăniile lui de chihlimbar și asculta, asculta, cu gura căscată. I se luminase fața și se odihnea, închisese ochii și vedea crainicii sultanului cum soseau dintr-odată, pe uscat și pe mare, la Megalo Kastro și cum vin în urma lor caravane de cămile încărcate cu zestrea pe care i-o trimitea socrul său – saci și pungi de lire, saci și pungi de smaralde și peruzele, saci și pungi de mosc și scorțișoară… Și o cadânuță, fata sultanului, îmbrăcată în mătase, care descăleca de pe o cămilă albă și urca mlădioasă, legănată, scările de marmură ale seraiului său.

Suleiman închise gura și pașa sări ca ars, de parcă s-ar fi trezit. Căscă.

— Ai sfârșit deja, măi, Suleiman?

— Am sfârșit, pașa-efendi.

— Atunci du-te și pune ibricul pe foc și fa-mi o cafea cu caimac, să mă trezesc. S-au copt castanele?

— Nu-i trimitem un bacșiș sărmanei Hamide-mula?

Dar pașa zâmbi:

— Ei, toate ca toate, măi, Suleiman, dar să nu ne avântăm prea tare! Lasă să se sfârșească primele două soroace!

„Măi, nu e chiar atât de prostănac pe cât credeam.. /[87], murmură arapul strâmbându-se și puse ibricul pe foc.

Ziua era pe sfârșite și, așezat pe jilțul de ierarh, mitropolitul ținea încă ocheanul și brăzda neliniștit marea învolburată a Cretei. Astăzi aștepta să vină, cu un vapor care ancora în fiecare săptămână în Megalo Kastro, crainicul secret pe care i-l trimitea Grecia cu instrucțiuni, pe ce drum era în folosul neamului s-o pornească în ceasul acesta greu. Sigur, în munți, căpitanii încă se târguiau cu turcii, se plecaseră, dar încă nu cădeau la pământ. „Pentru numele lui Dumnezeu, strigau cei mai înțelepți, să ne călcăm pe inimă, să ne vârâm din nou armele în teacă, să ne întărim, să se întărească și sărmana Mamă, și apoi, ani mulți să avem, ridicăm iarăși steagul! Mâna pe care nu poți s-o tai, fa-te c-o săruți!” 1 „Nu, se împotriveau cei mai mândri, Libertate sau Moarte!” Iar Grecia, tremurând, când amenința Turcia, când cădea la picioarele Apusului și-l ruga. Și mitropolitul, între două păreri, nu știa pe care s-o aleagă. Mintea lui îl sfătuia: „Stai cuminte, ai răbdare, pleacă!”, dar inima lui nebună îi striga: „Libertate sau Moarte!” Însă

87 Zicală grecească.

astăzi, slavă Domnului, vine crainicul secret din

Grecia. El o să-i arate drumul. Toată ziua mitropolitul cercetase marea cu ocheanul, dar se lăsase o negură grea, furtună mare, și vaporul nu apăru.

— Să am răbdare, mâine Dumnezeu o s-aducă iarăși zorii zilei și o să vină veștile. Ziua asta e pe sfârșite… zise el și cobori în biserică să-l roage pe Dumnezeu să liniștească marea.

Trecu noaptea, marea se potoli, de pe vapor se văzu Creta. Tocmai se revărsau zorii. O adiere de cimbrișor cobora din munți și primul nepot al bătrânului Síphakas, Kosmás, în picioare la proră, trăgea adânc în piept mirosul sânului patriei. Stânci sălbatice, din când în când pomii se înnegreau și în depărtare vârfurile munților se rumeneau. O zi primăvăratică în miezul iernii, lui Dumnezeu i s-a făcut milă de păsări și de oameni și a aruncat iarăși soarele peste ei. Kosmás întindea gâtul, privea și nu se mai sătura de trupul patriei. Cum plecase, cu douăzeci de ani în urmă, tânăr, cu puf pe obraji, cu suflet molatic, și cum revenea acum! Se întoarse. Lângă el, măruntă, palidă, o fată privea și ea, cu ochi mari, plini de groază, Creta.

— Creta! îi zise tânărul, zâmbi și îi atinse cu tandrețe umărul.

Fata tresări.

— Aici o să-l naști pe fiul nostru, îi zise iarăși tânărul cu voce domoală. De-acum asta e patria ta, uit-o pe cealaltă… îi spuse din nou cu dulceață.

— Da, Kosmás… făcu fata și tăcu iarăși.

Și deodată îl apucă de braț și îl strânse neliniștită, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze că există. Și se însenină puțin.

Creta se tot apropia, cu munții ei, cu livezile de măslini, cu viile ei. Megalo Kastro, dincolo, se albea în lumina dimineții. Mirosul de cimbrișor creștea. Lumina coborâse din vârfuri pe pieptul muntelui, acum îi cuprindea poalele, se revărsa liniștit și scălda câmpul.

Pomii începeau să se deslușească unul de altul, în dulceața dimineții se auziră cocoșii, lumea se trezea.

Bărbatul se aplecă spre fată:

— Te rog, îi zise încet, acum o să intri în casa mea părintească, întărește-ți inima, să nu-ți fie frică. Gândește-te că sunt mereu lângă tine. Gândește-te că-l porți în tine pe fiul nostru, nu trebuie să te temi… Mama mea e o femeie sfântă, o să te iubească. Sora mea, trebuie să știi…

Tăcu și se încruntă.

— Ce e? făcu fata și-și privi bărbatul neliniștită.

— Când a făcut doisprezece ani, bătrânul a chemat-o: „De-acum n-o să mai pășești pragul porții, i-a spus. De-acum n-o să mai ieși dinaintea mea, pleacă!” Și de-atunci, sărmana a fost închisă în casă. Ședea toată ziua, țesea, broda, își făcea zestrea. Când se întorcea bătrânul seara, alerga în fundul casei, să se ascundă. Când a făcut douăzeci de ani, a văzut, de sus, de la fereastră, că trece un tânăr, apoi că trece din nou și că o privește. A doua zi, la fel, în cealaltă zi, la fel. Într-o seară, o vecină îi aduse un răvășel, era de la tânăr; și apoi altul, și altul, o iubea, zicea el, voia să vină într-o noapte să stea de vorbă, să se cunoască de aproape și apoi să se căsătorească. După multe răvașe, fetei i se făcu milă de el și, la un asfințit de soare, îl vesti prin vecină: „Azi, la miezul nopții, o să stau la poartă…”

Kosmás tăcu. Vâna dintre sprâncene i se umflase și se zbătea. În el tresăriră iarăși ura, teama și admirația față de bătrân. Creta pieri de pe mare și în văzduh îi făcu semn umbra cea înfricoșătoare.

— Taci, murmură fata, taci, ajunge!

Și întinse mâna să-i astupe gura.

— Nu, trebuie să știi, răspunse tânărul. Trebuie. La miezul nopții sora mea a coborât, desculță, încet-încet, ca să nu scârțâie scările. Dar bătrânul veghea, o auzi, se strecură după ea și o urmări pășind ușor, ca o fiară. Sărmana fată ieși în curte și, în clipa în care întinse mâna să deschidă poarta, bătrânul se repezi, o apucă de păr, își înfipse unghiile în ea, o urcă leșinată în camera ei, o încuie și puse cheia la brâu. Un cuvânt n-a rostit bătrânul. Dar de atunci sora mea nu și-a mai arătat fața nici la poartă, nici la fereastră. Ani și ani… Tatăl meu a fost omorât la asediul mănăstirii Arkadi, au trecut mai bine de douăzeci de ani, dar mintea surorii mele nu s-a mai limpezit, toată ziua muncește prin casă, spală, gătește, țese și coase nefericita ei zestre, se înserează, nu doarme, și numai când se apropie miezul nopții deschide fereastra, se apleacă și, dacă se-ntâmplă să treacă vreun călător întârziat, îi strigă cu neliniște: „Se apropie miezul nopții? Se apropie miezul nopții?”

Kosmás tăcu. Părul bălai, ochii albaștri, dulceața surorii, râsul ei când era mică… Parcă s-ar fi întins sub picioarele lui o apă neagră, adâncă, și ar fi privit în ea.

Făcu câțiva pași pe punte, se aplecă în cală, văzu nizamii înghesuiți unul peste altul, îl izbi duhoarea lor și întoarse capul în altă parte… „Sărmană Cretă…”, și-și duse mâna la căptușeala sacoului, unde ascunsese scrisoarea cu veștile secrete…

Se întoarse din nou lângă fată:

— Te rog, îi zise el, acum, că intri în casa mea părintească, să nu-ți fie frică.

Creta se tot apropia, se mărea, se clătina și venea ca o vioaie și primejdioasă fiară a mării. Kosmás vedea acum clar dincolo de Megalo Kastro, spre sud, vestitul munte cu chip de om, Iouhtas – un cap enorm, întins cu fața-n sus, deasupra măslinilor și a viilor, cu fruntea aspră mereu încruntată, cu nasul mare, ascuțit, cu gura lată și barba plăsmuită din stânci și prăpăstii… Zăcea întins pe spate, ca un mort, zeu de marmură, albastru-negricios, dur, cu ceafa puțin ridicată, ai fi putut crede că încă privea și veghea asupra Cretei.

„N-a murit uriașul, se gândi deodată Kosmás, cu ochii pironiți pe muntele neliniștit. Câtă vreme trăiește și se mișcă înlăuntrul meu, n-a murit. Câtă vreme trăiesc și mă gândesc la el, nu moare… Ceilalți îl vor fi uitat, viața lui atârnă de mine. El mă ține, dar și eu îl țin pe el…”

Simțea că tatăl lui se prinde în măruntaiele sale, că întinde rădăcini, că nu voia să se despartă de el. În străinătate, adesea își amintea de el și se îngrozea. Dar niciodată, ca în clipa aceasta, n-a simțit că mortul se zbate cu atâta forță înlăuntrul său.

„A înțeles, se gândi el, de ce mă întorc în Creta și ce mesaj tainic aduc… A înțeles, vrea să sară la mine neînchinata căpetenie, să-mi astupe gura!”

Kosmás tresări mâniat, de parc-ar fi vrut să se năpustească asupra tatălui său, dar se întoarse să se uite la fată, să-și îmblânzească mintea. O văzu șezând pe un colac de frânghie, la proră, și privind cu ochii ei mari și negri orașul care se tot apropia – zidurile venețiene, casele joase, minaretele albe… O cuprinse de mijloc, îi atinse cu mâna pântecele, simți căldura trupului ei, ciudatul miros de neam străin din suflarea ei, și se născu în el dorința săi batică să-i dea capul pe spate, peste frânghiile de corabie, și să-o sărute. De doi ani se bucură de el, dar tot nu se sătura de trupul acesta cald, gingaș, dintr-o țară

îndepărtată, dintr-un neam străin, din străbuni îndurerați, prigoniți… Simți că înlăuntrul său tatăl lui își înfige privirea cu ură în cea de alt neam; și dragostea tânărului pentru fată creștea, își sfida tatăl, o strângea în brațe, o ocrotea și n-o dădea pe mâna mortului.

— Noemí, îi spuse încet la ureche, Noemí, îți mulțumesc că mi-ai apărut în cale.

Fata lăsă capul în jos și se strânse la pieptul bărbatului, ca și cum ar fi vrut să intre, să dispară în el, să nu mai iasă.

Lumina se întețea, din palidă-trandafirie, de dimineață, se făcu de un roșu intens, apoi albă ca neaua, și marea, plină de valuri înspumate, dansa și primea soarele. Cerul își pierduse puful de ceață al dimineții și se făcuse ca un oțel albăstriu.

— În fiecare dimineață, spuse fata și oftă, tatăl meu, rabinul, deschidea fereastra și-l apuca plânsul. „Ce frumusețe e aceasta, zicea el, ce minune!” Și ce vedea? Hornuri negre și o fâșie de cer plumburiu și oameni urâți și zdrențăroși care tremurau de frig… Ce-ar fi spus, Doamne, ce-ar fi spus dacă ar fi văzut Creta!

— Creta mea singuratică… murmură oftând un bătrân în pantaloni bufanți, prinzându-se de proră, și-și făcu cruce. Creta mea singuratică! Dac-ai fi fost femeie, ai fi intrat în rai. Dar ești o insulă, sărmana de tine!

Spuse și trase cu coada ochiului, cu ură, la nizamii care ieșeau din cală încheindu-se la pantaloni și punându-și armele pe umeri.

— Ehei, oare știți voi unde mergeți, câinilor? murmură el. Ia numără stârvuri, patriotule! se întoarse și-i spuse lui Kosmás. Anul ăsta iarăși o să crească des orzul nostru, slavă Domnului!

— Orzul? făcu Kosmás uimit.

Bătrânul cu pantaloni bufanți râse în hohote.

— Hoiturile turcești fac băligar bun, doar știi! zise el.

— Aspre mai sunt sufletele astea, silnici bărbați mai sunt și cretanii, intru în junglă, șușoti fata, își privi bărbatul și îi zâmbi, ca să-și îndulcească puțin cuvintele. Cred că n-o să ies vie de-aici, murmură iarăși, atât de încet încât nu se auzi.

Intrau în port. În dreapta străluci, înfipt în stânci, leul de piatră al Veneției, cu Evanghelia deschisă în gheare. Portul vuia, mirosea a lămâi putrede, a ulei, a chitre, a roșcove. În spate, marea violetă clocotea.

Kosmás sări pe chei, întinse brațul și o prinse pe fată de mână:

— Pășește întâi cu piciorul drept, îi zise încet. Ai dreptate, intri în sălbăticie, în numele lui Dumnezeu!

Păși întâi cu piciorul ei drept și se agăță de brațul bărbatului, istovită.

— Am obosit, zise ea și o sudoare rece îi îmbrobonă tâmplele.

— Casa e aproape, curaj. Aproape că am ajuns.

Înaintară. Kosmás privea cu nesaț casele, oamenii, drumurile.

Toate îmbătrâniseră. Părul negru a albit, obrajii s-au scofâlcit, vopselurile s-au șters, zidurile s-au destrămat, multe s-au prăbușit. Multe praguri fuseseră năpădite de buruieni. Prinse mâna fetei și o strânse.

— Asta e patria mea, zise el. Da, din pământul ăsta pe care pășim sunt eu.

Fata se aplecă, luă de jos puțin pământ și îl zdrobi între degete.

— E cald, zise ea, îmi place.

Își aminti de patria ei îndepărtată, cea înfrigurată.

Intrară pe ulicioarele strâmte. Kosmás lăsase brațul fetei și o luă înainte, se grăbea. Inima îi tresălta. O luă la dreapta, drumeagul coti, și de departe zări poarta părintească, închisă. Sus, fereastra, închisă. Pe drum nimeni, niciun glas; ca și cum ar fi visat. Se apropie de poarta arcuită, cu zăvor gros de fier. Genunchii i se muiară, dar își făcu curaj.

Bătu. Se auziră pași în curte și cineva oftă. Pașii se opriră. Bătu din nou. Poarta se deschise, apăru o bătrânică, albă ca neaua, topită, îmbrăcată în negru. Cum văzu musafirul, scoase un strigăt:

— Copilul meu!

Și se sprijini de stâlpul porții, să nu cadă.

Apăru și sora lui, subțire, topită și ea, cu păr cărunt. Ochii ei, plini de o răutate întunecată și de amărăciune. Sânii ei se săturaseră să aștepte drepți ani de zile și căzuseră.

Bucurie, lacrimi, mâinile înlănțuiau cu ardoare trupul iubit. Și deodată, cum mama își strângea în brațe fiul îndelung înstrăinat care se întorsese acum la sânul ei și-i vorbea de parcă ar fi fost încă prunc și-l alăpta, o văzu pe fată stând la stâlpul porții.

Este…? întrebă mama încet.
— Da, soția mea.
Sora auzi și întoarse capul în altă parte. Mama se aplecă spre fiu.
— De ce ai luat-o? O să se spurce sângele. Ovreică.
— Mamă, zise încet fiul și sărută mâna ofilită, un hatâr îți cer…
— Ești copilul meu, și-mi ceri un hatâr? De-acum atârn toată de tine. Poruncește.
— Ți-o încredințez pe soția mea, mamă… Iubește-o… Și pe fiul meu, adăugă și mai încet.
Mama tresări și își privi pe sub gene fiul, îl întreba, îl ruga, în tăcere.
— Da, îi răspunse el. Poartă în pântecele ei pe nepotul tău.
O căldură dulce urcă din pieptul bătrânei pe grumazul și pe obrajii ei. O bucurie nemărginită îi cuprinse toată făptura. Dar dintr-odată o spaimă puse stăpânire pe ea:
— Aceluia i-ai cerut îngăduința? zise ea coborând glasul. El știe asta? El hotărăște, numai de la el să ceri hatârul. De el mă tem!
Vorbea încet, înăbușit, să n-o audă mortul.
— Ce poate să facă? întrebă fiul și inima i se îngrozi deodată.
— De unde să știu, copilul meu? Mai are cumva trup, să știi unde se află? În clipa asta poate că e în curte și n-o lasă să pășească pragul…
Fiul tresări:
— N-o să-i mai meargă! zise el. Aici nu mai comandă el. Mă duc s-o aduc!
Străbătu curtea și inima îi bătea cu mânie și teamă. Dintr-odată, glasul i se înăsprise.
— Hrysoula, zise el, vino!
O luă de mână și o duse la mama lui:
— Mamă, fata ta… zise el.
Fata se aplecă și sărută mâna bătrânei. Apoi se opri iarăși și aștepta.
Mama o privea tăcută. Nasul adus, buzele groase, părul blondroșcat, ochii mari, înfricoșați. Lănțișorul de aur care-i atârna la gât.
— Te-ai botezat? întrebă bătrâna, fără să-i întindă mâna.
— S-a botezat, răspunse fiul. Iată crucea. A luat și numele

tău, mamă. O chema Noemî, acum o cheamă Hrysoula.

Trase lănțișorul și ridică de la pieptul ei, caldă, o cruciuliță de aur.

— Bine-ai venit, zise mama, și-i atinse c-o ușoară ezitare părul.

Intrară în casă.

Kosmás cerceta odăile și inima îi era grea. Urca, cobora, mângâia tăcut ușile, vechile mobile, ceasul greu de perete, pistoalele strămoșești de argint, alături de icoane.

— Și bunicul? întrebă el.

— Departe, în sat. Are o sută de ani, dar e vânjos. Charon nu-l atinge. Mereu întreabă de tine.

Cele două femei se așezară pe canapeaua cea lungă, străveche. Mama își privea fiul, cum crescuse, bărbat împlinit de-acum, și semăna cu bunicul lui, căpitanul Síphakas; aceeași privire, care iubește și mângâie tot ce vede, aceeași gură, veselă, dulce la vorbă… Uneori arunca câte o privire piezișă către fată: „Ce să-i spun? se gândea ea. Alt neam, alt Dumnezeu a plăsmuit-o pe ea, n-o vreau!” Iar fata privea curtea pietruită, ghivecele cu busuioc, vița dezbrăcată de iarnă de deasupra fântânii cu jgheab… Și dincolo de curte, în dosul viței-de-vie, nesfârșite câmpuri ninse și păduri înghețate și orașe întunecate și călăreții cazaci cu săbiile trase, spărgând ușile și prădându-i pe ovrei… Se topea zăpada de la sângele cald, noroiul se făcea roșu, și turmele, bărbați, femei și copii, scoteau strigăte și alergau…

Se întoarse și o văzu pe bătrâna care o privea. Dădu să-i zâmbească, dar nu putu. Ochii i se umplură de lacrimi, iar bătrânei i se făcu milă de ea.

— La ce te gândești? o întrebă ea. La patria ta? Unde te-ai născut?

— Departe, departe… Într-un oraș posomorât, cu fabrici…

— Ce fabrici? Ce fac?

— Tunuri, puști, mașini… Dar tatăl meu…

Voia să spună: nu-și murdărea el mâinile fabricând mașini care să omoare oameni, a fost rabin… dar apucă să se stăpă nească.

— Tatăl tău – ce? întrebă bătrâna.

— A fost om bun, răspunse fata oftând.

Bătrâna se ridică, ieși în curte, tăie o ramură de busuioc și i-o

dădu fetei.

— La voi crește busuioc? întrebă ea.

— Nu.

— A crescut pe mormântul lui Hristos, spuse bătrâna și tăcu.

În acest timp vestea bună luă la rând porțile, începură să sosească vecinele vesele, gălăgioase. Se umplu casa. O măsurau pe fata de ovreu din creștet până-n tălpi, ca pe o ciudată sălbăticiune. O priveau, se apropiau de ea și își înfoiau nările.

— Ai văzut ce miros scoate? spuse o vecină în taină către alta.

— Miros de ovreică, strâmbă din buze alta. Așa miros ele.

Kosmás își privea soția cu milă. Îi păru o lebădă rănită într-un cârd de gâște, rațe și coțofene. Toate întindeau gâtul și o cercetau, scoteau un strigăt sălbatic, apoi își trăgeau iarăși gâtul înapoi și tăceau.

Maria aduse tava cu dulceață și cafele. Ofilită, morocănoasă, cu o panglică lată, neagră la gât, ca să-i ascundă zbârciturile. Coborî privirea pe Hrysoiila cu dușmănie. Aceasta era mai tânără, mai frumoasă și-i luase fratele.

Kosmás se ridică. Primele bucurii trecuseră, nu avea timp de pierdut.

— Mă duc să fac o plimbare, să salut Kastro… zise el și porni grăbit spre Mitropolie.

Mitropolitul ședea pe jilțul său episcopal și-l aștepta. Auzise dis-de-dimineață vaporul șuierând în port și își făcuse cruce.

— Dă, Doamne, murmură el, să aducă îndemnuri bune pentru creștinătate…

Kosmás străbătea grăbit drumurile și privea cu milă în jur – îmbătrânise iubitul său oraș, se sfărâma, a început să se prefacă în pulbere și să se împrăștie în vânt. Cu siguranță un oraș nou va fi clădit într-o zi peste el, dar nu va mai fi al lui, drumurile se vor umple din nou de tineri, dar nu va mai fi tinerețea lui… „Iubite Kastro, se gândea el cu duioșie, iubite Kastro, am îmbătrânit amândoi…”

Ajunse la biserica Sfântul Mina, păși în curte și salută lămâiul bătrân, sub ale cărui ramuri înflorite stătea mitropolitul în fiecare an și învia pe Hristos… Privi în jur emoționat, dar nu avea timp, și urcă două câte două scările Mitropoliei.

Mitropolitul se ridică neliniștit și nerăbdător.

— Bine-ai venit, Kosmás, zise el. Dumnezeu te trimite într-un ceas greu. Ce ne aduci?

Kosmás sărută mâna mitropolitului:

— Această scrisoare, preasfinţite, spuse el şi scoase din sân scrisoarea secretă.

Mitropolitul luă scrisoarea, se sprijini de fereastră şi o deschise, mâinile îi ardeau. O citi la repezeală, apoi o reciti încet-încet. Apoi rămase ceva vreme cu capul lui greu, nobil plecat în piept. În cele din urmă se desprinse de fereastră şi se grămădi istovit pe canapea. Îşi ascunse faţa în mâini:

— Creta mea nemângâiată… murmură el. Creta mea nemângâiată…

„Nu există speranţă, spunea scrisoarea. Apusenii nu vor să strice relaţiile cu sultanul. Sultanul a prins curaj şi vrea să ia înapoi puţinele privilegii pe care fusese silit să le acorde Cretei. Emisarul pe care l-a trimis a venit cu deplină putere să ardă, să omoare, să distrugă creştinătatea din Creta. Vârâţi-vă aşadar iarăşi armele în teacă şi aveţi răbdare, nu aruncaţi Grecia într-o baltă de sânge. Vrea, sărmana, vrea, dar nu poate."

Mitropolitul înălţă capul:

— Ştii ce spune scrisoarea, Kosmás? întrebă el.

— Ştiu, preasfinţite.

— Am să trimit un răvaş tuturor căpitanilor, să depună armele. Noi nu putem să facem nimic de capul nostru. Numai de un singur căpitan mă tem: de unchiul tău, Mihalis. Nerostuit, sucit suflet, şi neînduplecat. I-am trimis vorbă acum câtva timp să-şi ia armele şi steagul şi să plece, că n-o să-i fie atins niciun fir de păr, cum i-a jurat paşa – iar el ştii ce mi-a răspuns? „Mă amestec eu, preasfinţite, în slujirea ta? Nu te amesteca aşadar nici dumneata în slujirea mea. N-o să mă închin eu turcului. C) să mă arunc în aer!" Trebuie, Kosmás, să te duci să-l vezi, faţă către faţă, să-i vorbeşti.

— O să mă duc, preasfinţite, dar nu am speranţă. E şi el ca şi tatăl meu: o fiară.

Se auziră trompete şi tropote grele şi nechezături. Mitropolitul se întoarse îngrijorat spre Kosmás.

— Nizami, zise el, am venit împreună. I-am luat de la Hania. Au poruncă să jertfească şi să distrugă.

— Creta mea nemângâiată… spuse din nou mitropolitul.

Îşi ridică mâinile spre cer:

— Până când, strigă el, până când?

Tăcură. Amândoi se gândeau, deznădăjduiți, la Creta.

— Ai stat mulți ani în Apus – ce se-ntâmplă acolo, departe, ce-ai văzut? Noi aici trăim în pustiu, întrebă în cele din urmă mitropolitul, ca să-și abată puțin gândul.

— Multe, și bune, și urâte, preasfințite, amestecate… De unde să încep?

— Cred în Dumnezeu pe-acolo? Asta să-mi spui.

— Cred într-o nouă zeitate, dură și foarte puternică și care într-o zi s-ar putea să ajungă atotputernică.

— Anume care?

— Știința.

— Minte fără suflet, asta înseamnă diavolul.

— Am intrat în înfricoșătoarea zodie a Scorpionului, a diavolului, preasfințite.

— Ceilalți oameni, poate. Dar nu cretanii. Noi avem un ideal, o credință mai presus de individ, opusă interesului, toată numai lacrimi și jertfa. Noi nu am ieșit încă din zodia lui Dumnezeu.

Kosmás nu vorbi. De ce să vorbească? Ce să spună? Mitropolitul era bătrân, credea, alt sprijin nu avea. Tăcu.

— Cretanii și rușii, spuse iarăși mitropolitul. Nici rușii n-au ieșit încă din zodia lui Dumnezeu. Când eram arhimandrit la Kiev, acolo am înțeles ce-nseamnă credința, ce-nseamnă Dumnezeu și cum coboară pe pământ și umblă și vorbește cu oamenii. Cât timp există Rusia, nu mă tem.

Kosmás se ridică:

— Te las, preasfințite, zise el, să alcătuiești mesajul pentru căpitani. Nu trebuie să pierdem timp.

— Mergi cu binecuvântarea mea și vino mâine, o să chem fruntașii. Vorbește-le și tu.

Când, noapte de-acum, se întoarse la casa părintească și urcă în vechea cameră a tinereții sale, își găsi soția trântită pe pat și plângând. O luă de mijloc, îi mângâie părul, îi prinse bărbia, îi ridică fața îndurerată și o privi. Iar ea îi zâmbi:

— Ce ai? Ce ți-au făcut?

— Nimic… nimic… Am obosit.

Își ascunse fața la pieptul lui și tăcu. Și peste puțin:

— Mă priveau toate, mă miroseau, întorceau capul în altă parte și vorbeau în taină. Și mamei tale i s-a făcut milă de mine. S-a ridicat: „Doamnele mele, a zis, mergeți cu bine. Suntem

obosite. E și mâine o zi”. M-a luat de mână și m-a urcat aici, în camera ta. S-a aplecat și a dat să mă sărute, dar s-a răzgândit. „Întinde-te, mi-a zis. Să nu le asculți. Dormi.” Și m-am așezat aici și te așteptam.

Kosmás se aplecă, îi ridică părul creț de pe ceafă și o sărută. Ea închise ochii și zâmbi. Luna se înălță în clipa aceea și căzu pe fața ei, iar Kosmás se îngrozi văzându-i paloarea. O luă în brațe și o întinse pe pat.

— Dormi, îi șopti la ureche, dormi, ai obosit.

Îl apucă de mână:

— Singură nu pot. Întinde-te lângă mine.

Se prinse de mijlocul lui, se ghemui la pieptul lui, murmură câteva cuvinte în limba ei maternă, tandre, și adormi.

Luna urca încet pe cer, mare, tăcută, plină de dulceață. Luna tinereții lui, nopțile care picurau miere, discuțiile aprinse din toate nopțile cu prietenii despre marile întrebări fără răspuns – de unde? și încotro? și de ce? – care-i chinuie pe toți adolescenții lumii.

Luna se revărsase acum pe pat, ca un cearșaf alb. Părul auriu ca mierea al soției lui, revărsat și el pe pernă, strălucea liniștit, moale, ca și cum s-ar fi umplut dintr-odată de luminițe. Fața ei luci ca marmura. Kosmás întinse mâna s-o mângâie, dar o reținu în aer, de teamă să n-o trezească. „Cât de mult o iubesc pe femeia asta, nespus demult, se gândi el. Cât bine mi-a făcut, nu se poate spune. Mi-a deschis mintea și inima, m-a învățat să iubesc neamurile străine pe care le uram, să înțeleg ideile străine pe care le combăteam, să simt că toți oamenii avem aceeași rădăcină. Ce Soartă a luat-o de mână la acel asfințit de soare și mi-a adus-o?” Clătină din cap și zâmbi: „Nu există Soartă, zise el. Eu, la asfințitul acela, am apucat-o de mână, nimeni altul!”

Și își aminti că se aflau într-o librărie dintr-un îndepărtat oraș nordic și căuta o carte pe care-o iubea, cântece chinezești din timpul dinastiei Song. Nu le-a găsit și, cum privea întristat afară pe drum, a zărit trecând o fată îmbrăcată cu o bluză portocalie de mătase. Străluci în lumină o clipă și dispăru. Iar el tresări. Fata îi păru plină de mister, frumusețe și tristețe; și purta culoarea care-i plăcea mai mult decât toate.

În clipa aceea, îl fulgeră gândul acesta: „Dacă vreau, alerg în urma ei și-o fac să fie a mea. Dacă nu vreau, stau aici și-o las să

treacă. Ce vreau, aia fac. Ce vreau?" Și îndată îi mai trecu prin minte ciobanul acela cretan care nu coborâse niciodată în faimosul, cum își închipuia el, oraș Megalo Kastro. Auzise numai că acolo era raiul și că avea toate bunătățile lumii cele mai scumpe: cizme albe cu talpă dublă, puști și săbii, saci cu bob și butoaie cu batog, și femei care miroseau a săpun parfumat.

Ani în șir ciobanul urzise în minte raiul acesta, ani în șir îl dorise cu înfocare, și într-o zi n-a mai răbdat, și-a atârnat cizmele cele vechi pe umăr, ca să nu le prăpădească de pietre, și a coborât în goană de pe munte în Megalo Kastro. Alergă, alergă, șapte ceasuri. Pe la asfințitul soarelui a ajuns la poarta mare a orașului. Acolo, brusc, se opri. Închipuie-ți că deodată s-a rușinat fiindcă n-a putut să-și învingă ispita, a bătut cu toiagul său cel greu în prag și a strigat: „Dacă vreau, intru, dacă nu vreau, nu intru. Nu intru!" Și s-a întors pe muntele său. „Eu o să intru!" murmură Kosmás și alergă în urma fetei. Zărea prin mulțimea de oameni culoarea portocalie și alergă spre ea. Fata întoarse capul și îl privi înspăimântată. „În clipa în care treceați, îi zise el, mi-a venit acest gând. Dacă vreau, vă opresc și devenim prieteni. Dacă nu vreau, vă las să plecați. Și am hotărât că vreau.

— Sau sunteți nebun, răspunse fata și îl privi mirată, sau vreun poet.

Dar nu am timp…

— Veniți cu mine să vorbim și luați o hotărâre…

— Nu mai am timp, spuse din nou fata. Plec.

— Unde mergeți?

— Plec", zise din nou fata și glasul îi tremura. Kosmás o prinse de braț, neliniștit. „Nu plecați, spuse el cu ardoare, veniți cu mine…" Se speriase de tonul glasului ei. Spunea „plec" ca și cum ar fi strigat: „Ajutor!"

Fata îl privi și sprâncenele ei subțiri, împreunate săltară. De parcă în clipa aceea își cântărea întreaga viață; „vreau", „nu vreau" – toată soarta ei se adunase în aceste mici cuvinte omenești. „Vino! îi spuse din nou Kosmás.

— Unde?

— Nicăieri.

— Unde? întrebă iarăși ca un copil mic care face pe supăratul.

— Să ne plimbăm puțin împreună, și apoi plecați... Viața e scurtă, să ne spunem ce-om apuca..." Fata tresări și înălță capul ei auriu ca mierea. „Să ne spunem ce-om apuca, zise ea. Viața e scurtă, să mergem!”

Porniră la drum și intrară într-un parc; din auriu-verde, asfințitul se făcuse violet-deschis și încet-încet se făcea acum negru-albăstriu. Vorbeau repede, gâfâit, amândoi se grăbeau. Primul vorbi Kosmás, ca să-i dea curaj. Îi vorbi despre Creta, înfricoșătoarea lui insulă iubită, despre tatăl său, balaurul, despre mama sa, sfânta mare muceniță... Inima fetei se tulbură. „De ce-mi vorbești cu atâta încredere? îl întrebă neliniștită.

— Pentru că plec, pentru că pleci și tu, și nu avem timp... În alte epoci oamenii lăsau să treacă ani în șir până să ajungă unde am ajuns noi doi astă-seară dintr-o singură săritură...”

Se așezară pe o băncuță. „Cum te cheamă? întrebă bărbatul.

— Noemí.

— Spune, Noemí, viața ta pare să fie amară. Ai încredere în mine, sunt cretan.

— Ce-nseamnă asta, cretan?

— Om cald, Noemí.”

Era deja noapte când se ridicară. Inima lui Kosmás dădea pe dinafară de supărare și amărăciune. Fata asta mică adunase în ea toată durerea lumii. Unul câte unul, cuvintele ei dădeau la iveală frica, ticăloșia, nebunia lumii. El își acoperise fața cu mâinile și asculta, și parcă vedea aievea – intrară cazacii călări în oraș, năvăliră în mahalaua ovreiască, sparseră ușile, omorâră bărbații, strânseră bătrânii, femeile și copiii, tatăl ei, bătrânul rabin, cu barba albă despicată, trecu în frunte, prin zăpadă... Zile și nopți, zile și nopți prin zăpadă... Se tot împuținau, mereu rămâneau în dreapta și-n stânga pe drum, prin zăpadă, femei și copii căzuți și înțepeniți cu fața-n sus... Noemí izbucni în plâns. Kosmás o prinse de mijloc. „Cum ai scăpat?

— Nu știu. Ca-n vis... Nu mă întreba! strigă deodată. Nu mă întreba! ” Kosmás îi mângâie părul. „Nu te întreb, îi spuse el, taci...” Tăcură amândoi, și peste puțin: „Și-acum, întrebă Kosmás, unde te duci astă-seară? De ce te grăbești? ” Noemí înălță capul: „Am luat o hotărâre, murmură ea.

— Ce hotărâre?

— O prietenă mi-a dăruit bluza asta portocalie, m-am spălat,

m-am pieptănat și mă duceam…” Se opri, și apoi zise liniștit: „Să mă omor. Să scap”. Kosmás se aplecă și îi sărută mâinile. „Să mergem, zise el.

— Unde?

— Vino cu mine, Noemí.

— Unde?

— De ce întrebi? Nu ai încredere? Nu știu dacă te iubesc, dar nu te las. Toți te-au părăsit, eu nu te părăsesc…

Fata lăsă capul în jos. În întunericul parcului, Kosmás nu putea să-i deslușească fața. Aștepta tăcut. Simțea că sărmana orfană își întreba străbunii, ovreii teocrați, cerea răspuns și lua o hotărâre. Dintr-odată Noemí săltă capul și zise liniștită, cu hotărâre: „Să mergem”, și-i întinse mâna.

Luna dispăruse de-acum și patul se întunecă. Jos, mama și sora ședeau, tăifasuiau încă, încet, tainic, și Kosmás auzea vocea mamei lui, monotonă, liniștită, ca o apă curgătoare în noapte. Un câine lătră jalnic și apoi tăcu. Din curte veni mirosul de bu suioc, cel de demult, care-i înmiresmase toată tinerețea. Busuiocul, măghiranul, cuișorul, iasomia, vechi tovarăși iubiți, Kosmás răsuflă adânc, și sufletul lui era precum curtea casei părintești, plin de ghivece, cu o fântână în mijloc, care avea apă rece.

„Asta mi-e patria, se gândea el, casa asta unde m-am născut, aceasta e femeia mea…”

Pe când Kosmás se gândea la toate acestea și simțea mireasma și răcoarea casei părintești intrându-i în măruntaie, auzi alături deschizându-se fereastra surorii lui. De-acum bătea spre miezul nopții. Aținti urechea o vreme, tăcere; și deodată se auziră pași pe drum, trecea un călător întârziat; și-ntr-o clipită se auzi și un glas gâfâit, deznădăjduit:

— E trecut de miezul nopții? E trecut de miezul nopții?

Pașii se opriră, dar fereastra se închise îndată cu putere și se așternu tăcerea. Kosmás se înfioră.

— Doamne, murmură el, Doamne, ce amărăciune!

Își duse mâna la obraji, îi șiroiau lacrimile.

Nu mai putu să închidă un ochi. Cu pleoapele deschise, aștepta să se reverse zorii. Și când, în sfârșit, văzu de la fereastră că se albește cerul, se strecură încet din pat, să nu-și trezească soția, se îmbrăcă, coborî și se așeză pe canapea, pe locul tatălui său. Ai fi putut crede că pusese stăpânire pe el

încăpățânarea de a-l înfrunta pe cel mort, de a-l alunga din locul pe care ședea, de pe patul pe care dormea, din curte și din casă. Să zăvorască ușa, să nu-l mai lase înăuntru ca să-i facă rău soției lui.

Spaime de demult, de care credea că se eliberase în Apus, se treziră iarăși în el; inima îi era încă o peșteră întunecată, plină de fantasme.

Apăru și sora lui, galbenă, posomorâtă. Îl văzu pe fratele ei șezând pe locul bătrânului și o clipă se dădu înapoi înspăimântată. Ca și cum ar fi fost viu și-ar fi venit iarăși și ar fi pus stăpânire pe casă. De la miezul nopții în care o apucase de păr și nu o lăsase să atingă bărbat, ura se întețise în ea, l-a urmat pe tatăl ei și în mormânt, o hrănea și n-o lăsa să moară. Voia să trăiască, să trăiască doar ca să-l urască și să-l blesteme. În fiecare noapte își deschidea lăzile, privea zestrea pe care și-o țesuse cu mâinile ei – cămășile de noapte cu dantelă lată la mâneci, velințele brodate, cearșafurile de mătase și in – și inima i se sfâșia și striga: „Blestemat fie el! Blestemat fie el!” Din când în când o cuprindea mânia: să le îngrămădească în mijlocul curții, să le pună foc și să ardă o dată cu ele. „Giulgiul meu... murmura ea. Blestemat fie el!” Deschidea dulapurile, vedea hainele lui și se zburlea părul pe ea, ca o cățea care dă pe neașteptate peste o piele de lup. Niciodată n-a întins mâna să le atingă. Îi era scârbă de ele și se temea. I se părea că, dacă le-ar fi atins, ar fi sărit din ele o scânteie s-o ardă. Se certa cu mama ei pentru că toată viața n-a ridicat capul împotriva lui. Își iubea fratele, până ieri, ziua în care s-a întors. Dar când l-a văzut însurat s-a înfuriat. Îi era silă de femeia lui, așa cum îi era silă de hainele tatălui său. „Maria, îi zicea mama ei, ai răbdare...

— Blestemată fie răbdarea, i-a răspuns. Spune-mi să iau cuțitul s-o înjunghii, să n-o mai văd!”

Iar astăzi de dimineață, când coborî și-l auzi pe fratele său spunându-i bună ziua, nu se mai stăpâni și izbucni în plâns. Kosmás o luă în brațe:

— Taci, îi zise el, o să vezi, o să se schimbe viața, o să te bucuri și tu, surioara mea...

Ea clătină din capul cărunt:

— O să-l iau pe Charon să mă bucur, murmură ea, îl împinse pe fratele său și plecă din cameră.

Kosmás ieși în curte, să tragă aer curat în piept. Dar deodată neliniștea puse stăpânire pe el. I se păru că cineva ofta sus în cameră. Intră în casă și urcă în grabă scările, să-și vadă soția.

Dormea. Piciorul mic cu degete subțiri îi ieșea afară din cearșaf, se aplecă și i-l sărută. Apoi întinse mâna și mângâie ușor părul revărsat pe pernă. Din gura întredeschisă urca suflarea ei caldă și mirosea a garoafa.

Dar deodată, îndată ce se aplecă asupra ei și buzele sale îi atinseră gura întredeschisă, i se păru că scârțâie scara; și se auziră încet-încet pași urcând. Erau ai bătrânului, ai mortului, îi recunoscu. Tresări, se așeză în capul oaselor pe pat și aținti urechea, își ținu răsuflarea. Scara scârțâi iarăși, pași grei se apropiau. Ajunseseră acum în capul scării, intrară pe coridorul cel strâmt și sosiră…

— Bătrânul! murmură Kosmás cu groază, bătrânul!

Și întinse mâna peste soția sa, ca s-o apere.

Pașii se opriră în fața ușii. Inima fiului bătea cu putere și îi părea că toată casa se clatină.

„Cine este?” dădu să strige, dar glasul îi pierise.

În clipa aceea Noemí sări în sus țipând. Privea spre ușă și sudoarea îi curgea pe la subsuori. Kosmás o îmbrățișă.

— Ce ai? o întrebă el încet. Ai auzit ceva?

— Da, da…

— Nu te speria, nu-i nimic…

— Cineva urca scara… Cineva stă în dosul ușii!

— Taci, nu te speria. Ai visat. O să vezi acum, nu-i nimic.

Sări și el. Tremura și el, dar se rușina. Întinse mâna spre ușă și o deschise brusc. Nimeni. Râse fără poftă, ca să-i dea curaj. Se apropie, o dezveli și îi sărută genunchii care-i tremurau.

— Nu te speria, îi zise el, aici e casa ta, Noemí…

Fata se uită în jur, masa, dulapul, fereastra, iconostasul cu trei icoane vechi – Nașterea, Răstignirea, Arhanghelul Mihail.

— Da, zise ea, aici e casa mea, aici… O să mă obișnuiesc.

Ochii i se umpluseră de lacrimi.

Kosmás o văzu că plânge și, deodată, dinlăuntru i se stârni de neoprit dorința de dragoste. Niciodată n-o dorise atât de mult ca în clipa aceasta, nici în prima noapte în care a răpit-o, acolo departe, în sălbatica străinătate. Lăsă ușa deschisă, ca să-i arate că nu se teme de cei morți, o luă în brațe și o mângâie din tălpi până-n creștet.

Trecu o zi, trecură două, trei. Kosmás se uita la mama lui, la sora lui. Ce aveau să-i spună i-au spus, vorbiseră despre casă, despre rude și despre vecini, despre cel mort, care calcă încă prin casă și-i înăbușă, despre Creta… Nu le mai rămăsese nimic de spus. Îi unea numai adânca dragoste, adică tăcerea.

El umbla pe străduțele înguste, vechile cărări de țară ale tinereții sale. Aici, în această piață, la Trei Arcade, simțise inima lui primele bătăi de dragoste. Cum a văzut-o pe prima fată pe care a iubit-o, într-un nor auriu la un asfințit de soare, iar ea ținea un trandafir galben în mână și el avea pumnul plin de iasomie. Cum mirosea, înmiresmată, lumea! Și era o seară de vară și fetele nemăritate, îmbrăcate în roșu, în verde, în albastru, se plimbau în sus și-n jos, cu sânii tari, cu părul despletit, iar panglicile fluturau în urma lor și făceau semne… Erau ca niște ambarcațiuni și corvete cu steaguri care porneau să pună stăpânire pe lume… Și tinerii alergau în urma lor palizi, plesnind de ciudă, și se făceau că glumesc și râdeau; dar inima le fremăta. Împreună cu ei alerga și Kosmás, în vârstă de șaisprezece ani…

Acum trecu grăbit prin piață, cu ochii pironiți în pământ, să nu întâlnească vreo matroană grasă și îmbătrânită și să recunoască, cine știe, după ochi, pe vreuna dintre fetele împodobite cu flamuri din amurgul de vară al tinereții sale. Își amintea de acel străbun de demult al neamului grecesc, care se întorsese și el pe insula lui și crăpa de mânie. Casele îi păreau joase, drumurile largi s-au strâmtat, vechii prieteni îi spuneau o vorbă, două și apoi tăceau. Ei, care, adolescenți, umblau ca și cum ar fi dat asalturi pe străduțele strâmte din Megalo Kastro în amurguri, iar nopțile, la lumina lunii, discutau cu patos despre Dumnezeu, despre patrie și despre soarta lumii. Acum însă, cum se mai încurcaseră în femei, în copii, în grijile pentru pâinea de mâine, și cum se mai scufundase armada adolescenței într-o copaie de casă plină cu apă!

În acest timp, departe, în Petrokephalos, în duminica de astăzi, bunicul ședea dinaintea vetrei aprinse, îi era frig. Obrajii i se scofâlciseră, genunchii i se muiau. Privea focul, se gândea la viața lui, o auzea cum îi curge gâlgâind prin minte, ca un fir de apă întortocheat și lung.

Și în clipa asta intră un căruțaș:

— Bine-ți merge, moș Síphakas, zise el vesel. Nepotul tău cel

mare a sosit din Apus la Megalo Kastro. A luat, se pare, pana și hârtia și scrie.

Bunicul tresări:

— Ce scrie, măi? strigă el și ridică toiagul.

Dar căruțașul apucă să fugă.

Bunicul nu mai vorbi. Ca o tainică veste de moarte i se păru venirea aceasta, „mi-a sosit ceasul”, se gândi el și se ridică.

— Ia pe umăr scara cea mare, Harâdimos, zise el, și să mergem.

— Unde, moș Síphakas?

— Ți-am spus de mii de ori să nu mă-ntrebi. Hai repede!

Harâdimos puse scara pe umăr, iar bunicul mergea înainte.

Luase tinicheaua cu vopsea și pensula și mergea. Se grăbea și din când în când se poticnea de pietre. Ajunseră în piața satului și bătrânul arătă spre mica clopotniță văruită a bisericii:

— Sprijin-o de zid! porunci el. Așaz-o bine, să nu cad. Unde e Thrasáki?

— Și-a luat ceata și carabina și dus a fost, moș Síphakas.

— Să aibă binecuvântarea mea. Bine face!

Ciobanul sprijini scara de clopotniță, îi puse două pietre drept întăritură și o ținea cu amândouă mâinile.

Bătrânul călcă pe prima treaptă și porni să urce, gâfâind. Harídimos îl privea înspăimântat.

— Amintește-ți de mine, Doamne! murmura el și-și făcea cruce.

Bătrânul se cățărase acum până în vârful scării și ajunsese la brâul de piatră, la poala clopotniței. Afundă pensula în vopsea, întinse mâna și începu să scrie, una câte una, uriașe litere de tipar, L, I, B… inima îi bătea bucuroasă. „Cine-ar fi crezut, se gândea el, c-aș putea să-mi sfârșesc așa viața! C-o pensulă, c-o tinichea de vopsea și scriind pe ziduri!” Scrise toate literele mari de tipar, ținea încă pensula în mână, uită că era pe scară și se trase înapoi, să le vadă mai bine și să le admire. Dar îndată ce se aplecă pe spate își pierdu echilibrul, întinse brațele și se prăbuși la pământ.

Harâdimos scoase un strigăt, alergară vecinii și îl ridicară pe bătrân pe brațe. Îi șiroia sângele pe el, își spărsese capul, dar ținu gura închisă și nu strigă.

— S-a întors nepotul său cel mare în Creta, le spuse Harídimos vecinilor. A aflat și, de bucurie, a amețit…

Se cutremură tot satul. De parcă ar fi fost cutremur și ar fi căzut stâlpul care-l susținea. Veniră bătrânele tămăduitoare, îi puseră alifii, trimiseră un crainic la Megalo Kastro c-un catâr, să-l aducă pe Mustafa-babă, el știa toate plantele, era și om bun, doftoricea turci, creștini și ovrei, Iară să facă deosebire. „Bolnavi sunt toți, sărmanii, spunea el, bolnavi. Ce-are a face că sunt greci sau ovrei? Toți sunt bolnavi!”

A doua zi de dimineață veni Mustafa-babă călare pe catâr, își scoase săculeții, își deschise sticluțele, prinse capul bătrân, spart, în mâinile sale pricepute și moi și începu să-l doftoricească…

În a treia zi bunicul deschise ochii. Privi în jur, o văzu pe nora sa, kira Katerina, și îi făcu semn:

— Ce se-ntâmplă pe munte? întrebă el. Ce știi de bărbatul tău?

— Nu se predă, răspunse femeia.

— Bine face! zise bătrânul. Pune-mi o pernă la spate, să mă ridic. M-am săturat să stau întins. Cheamă-l de la stână pe Kostandis, am nevoie de el.

Închise ochii, obosise.

Apoi, după un ceas, sosi o namilă de cioban, jumătate om, jumătate țap, își sprijini bărbia în bâta ciobănească, stătu în fața canapeluței, unde zăcea întins bătrânul, și așteptă. Bunicul avea ochii închiși, nu-l văzu, îi vuiau urechile, și nici nu-l auzi. Kostandis stătea și aștepta. „Nu se poate, își spuse în sinea lui, într-o zi tot o să deschidă ochii, o să mă vadă și-o să-mi spună ce vrea de la mine.“

Se adunară nepoții și nurorile, sosi și Thrasáki cu carabina pe umăr. Se întorcea iarăși de la munte, unde se jucase de-a războiul cu prietenii săi. Aștepta să vadă ce se-ntâmplă cu bunicul, ca să-și ia ceata și, cum toate erau deja pregătite, să atace satui turcesc, să înfrunte turcimea.

— Trezește-l tu, Thrasáki, că nu te temi de el, îi zise Kostandis.

— Nu mă tem de el, răspunse Thrasáki, dar mi-e milă. Doarme.

Bunicul auzi murmurul și deschise ochii. Kostandis își mișcă picioarele și se apropie. Bătrânul privi printre gene în jurul său, văzu mulțimea și se mânie:

— Nu mor, măi, moștenitorilor, strigă el, nu mor încă,

plecați! Vino aici, Kostandis, apleacă-te!

Zdrahonul pletos lăsă capul în jos și ascultă poruncile bătrânului Síphakas. Acesta vorbea încet, cu răsuflarea tăiată, din când în când tăcea, îl durea, apoi lua din nou avânt și iar vorbea. După ce sfârși, întrebă:

— Ai înțeles, măi, Kostandis?

— Am înțeles, moș Síphakas, răspunse ciobanul.

— Și apoi, după ce vestești astea prin sate, repede-te până-n Megalo Kastro, mergi acasă la fiul meu cel mare, știi, la kira noru-mea Hrysoula. Ia cu tine și doi codri de brânză și un miel bun, să i le duci peșcheș. A venit, se zice, Kosmás, nepotul meu cel mare, să-l vezi cu ochii tăi și să-l atingi cu mâinile tale, auzi? – și să-i spui: „Să poftești, se pare că moare bunicul tău. Să-ți dea binecuvântarea lui…” Ai înțeles, măi, Kostandis?

— Am înțeles, moș Síphakas.

— Atunci du-te, valea!

Bătrânul se întoarse să-l vadă, plecase. Auzi numai cuiele ciz melor lui care călcau afară pe pietre în goană, departe deja.

A doua zi dimineața, dintr-un ghiont, poarta bătrânei Hrysoula se deschise în ambele părți și o matahală pletoasă cu doi codri de brânză în desagă și un miel înjunghiat la subsuoară păși pragul și se opri în mijlocul curții. Se descheiase la pieptul păros, mirosea a salvie și a țap, puse jos peșcheșul și se sprijini în bâta sa lungă. Trei femei ședeau pe canapea și-și beau cafeaua; Kosmás se ridicase și se pregătea să se ducă la mitropolit. Compuseseră deja și trimiseseră în munți răvașul. Când îl citiră, căpitanii își plecară capetele oftând.

— Fiindcă Mama vrea asta, răspundeau ei, ne supunem poruncilor ei.

Dar așteptau încă răspunsul căpitanului Mihalis.

Acesta primise și el scrisoarea mitropolitului, îl chemă pe celălalt căpitan de pe muntele Selena, pe Polyxinghis, și se certară în coliba de piatră.

— Eu nu mă predau! arătă clar căpitanul Mihalis.

— Ne roagă Mama, răspunse căpitanul Polyxinghis, să nu ne-o atârnăm de gât.

— Care Mamă? Nu am încredere în mințile care-o cârmuiesc.

— Ai mai multă încredere în mințile tale?

— De ce-ți bați joc? Nu în mințile mele, în inima mea. Ea îmi spune: să nu te predai, și nu mă predau. Fă și dumneata ce-ți

spune inima.

— Fac ce vreau. Mă supun.

— Du-te, cu sănătate și bucurie! Părăsește-mă și tu, și alți tovarăși m-au părăsit. N-am nevoie de nimeni! Călătorie bună și vânt la pupă, voinice!

Căpitanul Polyxinghis se opri brusc, nu-l lăsa inima să plece și să-l părăsească în ceasul morții.

— O să pieri în zadar, căpitane Mihalis, zise el.

— În război niciodată cineva nu piere în zadar! strigă căpitanul Mihalis. Nu cumva ți-e milă de mine?

— Iubeam și eu un om pe lumea asta și mi l-ai omorât. Nu, nu te iubesc, căpitane Mihalis, dar nu vreau nici să pieri. Ce dracu', Creta are încă nevoie de tine.

— Eu nu mai am nevoie de ea! mormăi el. Du-te, îți zic!

— Nu te gândești la femeia ta? Nu te gândești la Thrasáki?

Căpitanului i se urcă sângele-n cap și i se umflară vinele la gât.

Dacă ții la viața ta, mugi el, pleacă!

Lovi cu piciorul în buturugile și crengile care astupau intrarea în coliba de piatră, îl îmbrânci pe căpitanul Polyxinghis și-l scoase afară. Se opri la intrare și îl strigă pe Ventuzos:

— Ventuzos, haide, ia-ți picioarele la spinare, aleargă la Megalo Kastro și du-te la Mitropolie. Salutări, să-i spui preasfințitului, a primit scrisoarea ta, să-i spui, a ars-o la cele patru colțuri și ți-o întoarce: „Nu se predă!”

— La ordinele tale, căpitane Mihalis, zise Ventuzos și vârî scrisoarea-n sân.

— Mergi repede, și dacă iubești și dumneata viața, Ventuzos, să nu te mai întorci. Aici e moarte.

— Am copii, căpitane Mihalis, zise Ventuzos și oftă. Am fată de măritat și nevastă și tavernă…

— Așadar nu te-ntoarce, Ventuzos ești, nu am pretenție de la tine, o să te porți ca o ventuză! Ia-i cu tine și pe Kaiambis și pe Phourogatos și duceți-vă să-i găsiți și pe Bertodóulos și pe Efendina! mormăi căpitanul Mihalis și-i întoarse spatele.

Ventuzos porni la drum, coborî spre câmp pe o cărare ascunsă, alerga și ofta și blestema. Ventuzos ești, o să te porți ca o ventuză… Cuvintele acestea îi biciuiau spatele și alerga… Intrase deja în oraș și urca scările Mitropoliei. În timpul acesta Kostandfs pășea în casa părintească a lui Kosmás. Acolo, am

spus deja, s-a oprit în mijlocul curții și și-a sprijinit mâna lui mare pe pieptul nădușit salutând:

— Mulți ani dumneavoastră! strigă el și glasul îi era unduios, pentru că toată viața lui și-o petrecuse cu țapii și cu berbecii. Mulți ani dumneavoastră! Bine v-am găsit, doamnele mele. Mâncați, cred, să vă fie de bine!

— Bine-ai venit, Kostandfs! zise mama. Intră în casă. Așază-te să bei un vin… Ce vești din sat?

— Căpitanul Síphakas, socrul tău, moare, kira Hrysoiila, nu scapă! Nici dracul nu-l mai scapă! făcu Kostandfs și izbucni în râs. Și vă trimite, zice, acest peșcheș.

Se duci jos și își sprijini bâta ciobănească pe genunchi.

— Pe Dumnezeu, bine și-a petrecut viața. A mâncat, a băut, a omorât turci, a umplut curtea de copii și de măgari și de iepe și de boi, a despădurit munți și i-a făcut ogoare, a sădit viță-de-vie și măslini, a clădit și-o biserică pentru sufletul său, deci s-a asigurat și dincolo – ce să mai facă de-acum cu viața? Așa că a ridicat steagul să plece.

Kosmás auzi glasurile și coborî din camera sa. Kostandfs se întoarse și îl cercetă din creștet până-n tălpi:

— Domnia ta vei fi fiind nepotul cel mare al lui moș Síphakas. Sau fac greșeală?

Spuse și întinse gâtul ca să-l privească mai bine. Și apoi se ridică, întinse mâna lui mare și îl atinse, așa era porunca bunicului.

— Eu sunt, din tălpi până-n creștet, răspunse Kosmás.

— Ei, așadar, bunicul tău îți poruncește să poftești, zice, dar repede, să-i închizi ochii. Repede, îți zic, să-l apuci viu. Pe soarele cel veșnic, cred că pe domnia ta te aștepta de-atâția ani ca să-și încredințeze sufletul arhanghelului. „Ia cu tine și-un catâr, mi-a zis, să călărească. Eu, zice, țineam în mână baltagul, fiul meu, pușca, și-acum aflu că nepotul meu ține pana de scris. Așa că n-o să poată să meargă pe jos, ia un catâr și adu-l.” Măgarul e la han și așteaptă. Să mergem!

Se întoarse către stăpâna casei:

— Astea sunt veștile, kira Hrysoula. Cât despre vinul de care zici, o să beau, să nu-ți stric plăcerea.

Bău vinul dintr-o sorbitură, întinse mâna lui mare, înșfacă o felie de pâine de pe masă și plescăi din limbă mulțumit. Râse.

— Și să vedeți, zise el, cum să vă spun… căpitanul Síphakas a

făcut chemare. De parcă s-ar duce ginere în iad. Nu trec douăzeci și patru de ceasuri, că mă și cheamă, sunt ciobanul lui, adică, încă de la nașterea mea, și argatul lui. „Mergi, Kostandfs, îmi zice, ia-ți toiagul și cațără-te pe munții înalți și cheamă căpitanii cei bătrâni. Stai în mijlocul fiecărui sat și strigă: – Căpitanul Síphakas, măi, băieți, moare! Cei care sunteți din vremea lui, cei care ați mers la războaie împreună cu el și trăiți încă, vă face chemare căpitanul Síphakas, poftiți la conacul său! Și el nu vrea peșcheșuri, nu vă temeți! întinse o să-i găsiți mesele, o să vă așezați pe scaune, o să mâncați și-o să beți, și-apoi căpitanul Síphakas are să vă spună o vorbă. Are să vă spună o vorbă mare, luați-vă toiegele și veniți!”

— Ce vorbă? făcu Kosmás, care nu se sătura să-l asculte.

„Numai patriarhii din Vechiul Testament mureau cu o asemenea măreție”, se gândea și simțea o adâncă mândrie că se trăgea din așa neam.

— Ce vorbă? făcu ciobanul. Dar ce, crezi că eu știu? Am dat să-l întreb, dar mi-a fost frică să nu ridice toiagul și să-mi spargă capul. Așa că am tăcut. Am făcut un salt, am luat munții la rând, am intrat în sate și am început să crăinicesc. Numai trei bătrâni au apărut din trei sate: căpitanul Mándakas, căpitanul Katsirmâs și bătrânul învățător din Emparos, cel șchiop. „Du-te, măi, să-i spui, mi-au poruncit ei: ține-te bine, căpitane Síphakas, să nu-ți dai încă sufletul, că venim!” Și-au pus fesurile cu ciucuri lungi și-au început să se încingă…

Kostandis râse iarăși:

— Hârburi, sărmanii de ei! zise el. Erau înțepeniți tustrei, ciur din pricina rănilor, nu mai puteau să-și târască picioarele. Trei sute de ani tustrei împreună. Le curgeau balele, nu mai aveau gene, și-au luat pistoalele de argint, de ai fi crezut că se duc la război, s-au adunat în satul Kasteli și au pornit, sprijinindu-se unul pe altul să nu cadă… Acum, că o să mergem în sat, o să-i vezi, dacă nu crezi.

Se ridică:

— Ei, stăpâne, îi spuse lui Kosmás, pune-ți și dumneata fesul și să mergem. Bunicul tău, îți zic, moare – n-auzi? Și vrea să-i închizi ochii dumneata!

Mama își făcu cruce:

— O să se ducă-n Rai, zise ea cu convingere. A fost om bun.

— Și tata o să se ducă-n Rai, zise Kosmás. Toți o să ne ducem

în Rai, pentru că toți am suferit în lume.

Sora clătină din cap și chicoti cu răutate:

— Dumnezeu e drept, zise ea.

— Dumnezeu e preamilostiv, făcu mama și se ridică să ia cățuia să tămâieze.

Kosmás se întoarse spre soția lui, care coborâse, se ghemuise în colțul canapelei și asculta tăcută:

— O să vii și tu cu mine, Hrysoula, zise el.

Dar Kostandis lovi în pământ cu bâta.

— Pe Dumnezeul tău, ce-ți trebuie femeile! strigă el. E belea. Tu zici „înainte!”, iar ele spun: „Stai!” Și când iarăși le-apucă vrednicia, dau să alerge sărmanele, dar gâfâie, și ție ți se face milă de ele. Să le lași pe drum? E păcat. Să le iei cu tine? E belea. Dar ești stăpân, fa cum poftești. Eu am spus și-am vorbit.

— Are dreptate Kostandis, zise mama, care apăru cu cățuia. Să n-o iei, copilul meu, o să obosească.

— Ia-o! făcu sora cu răutate. Ia-o, rezistă.

Noemí se îngrozea să rămână neocrotită într-o asemenea casă. Aerul era greu, și ar fi vrut să se facă mică-mică, ca o insectă, și să se ascundă sub vreo tufa de busuioc din curte, să n-o vadă nimeni.

— Merg, zise ea, merg, să văd și eu Creta…

— Du-te și să nu te mai întorci! murmură sora.

Nu putea s-o vadă, își ținea răsuflarea când se apropia de ea, îi separase paharele și farfuriile, cuțitulj furculița și lingura, ca să nu pângărească toată casa. Simțea un miros de ovreu în aer, încât ieri, după ce-a mâncat, i-a venit să verse.

— Rezist, murmură Noemí, rezist…

Și urcă să se pregătească.

Dar, pe când urca, o luă dintr-odată o amețeală și casa se învârti cu ea. Se sprijini de perete și închise ochii. În toate aceste zile simțea o greutate, de parcă i s-ar fi preschimbat trupul, parc-ar fi căpătat alt chip, sângele i se rostogolea și-o ardea.

Cineva o atinse ușor pe umăr. Își văzu soțul stând în fața ei c-un pahar de apă. Zâmbi, întinse mâna să-l ia, dar se încovoie, se rostogoli jos domol de tot și leșină. Mama alergă, îi aduse oțet de trandafiri și îi frecă nările, tâmplele, gâtul.

— A obosit, zise mama cu milă.

— Nu e nimic, șuieră sora. Doar a leșinat. Și eu leșin.

Kosmás o luă pe brațe și o așeză pe pat. Noemí deschise ochii și o văzu pe mama deasupra ei.

— Iartă-mă, mamă, zise ea, am obosit.

— Dormi, îi zise mama și întinse pentru prima oară mâna să-i mângâie părul.

Kosmás se aplecă și își sărută soția pe gât:

— Dormi, Hrysoula, îi zise el. Nu veni cu mine. Ai răbdare, și-o să mă întorc repede.

Ea clătină din cap și închise ochii.

— Mergi cu bine, îi zise ea.

Kosmás alergă la Mitropolie și îl găsi pe mitropolit răscolit.

— În clipa asta am primit răspunsul unchiului tău, arvanitul, zise el. Nu se predă, zice, și să nu ne-amestecăm în treburile lui… Să ai binecuvântarea lui Hristos, du-te să-l găsești. Spune-i, Creta e în primejdie și el este pricina. Incovoaie-i capul neîncovoiat. Fă tot ce poți, copilul meu, este nevoie.

— O să fac tot ce pot, preasfințite, mă duc.

Noenu era în pat, ridicată în capul oaselor, și-l aștepta. Purta acum cămașa ei galbenă de noapte, părul auriu ca mierea îi cădea creț, în dezordine, pe umeri, își îmbrățișase genunchii, își sprijinea pe ei bărbia și se gândea… Ce putere are dragostea, cum a fost răpită și a picat aici, la marginea lumii, în dormitorul acesta cu icoane, cu „Răstignirea lui Hristos”, ea, fiica rabinului! „Ah, de n-aș fi văzut cele ce-am văzut, oftă ea, de-ar fi sufletul meu o hârtie albă nescrisă, ce fericire!” își aminti de noaptea de ieri, când s-a întins în vechiul pat de fier, puțin înainte s-o ia somnul. Lăsaseră fereastra deschisă și intra suflarea nopții, încărcată de mirosul de busuioc și de măghiran. Nici câine nu lătra, nici pas de om nu auzeai; drumurile erau cufundate în somn, ușurate de oameni, lumea era luminată duios de lună. Numai în depărtare se auzea domol, neîncetat un suspin necontenit. Era marea, dincolo de ziduri, pentru că nu putea nici ea să doarmă… „Ce dulceață are noaptea la marginea asta de lume, cu ce încredere doarme alături de mine bărbatul pe care-l iubesc! Iar în măruntaiele mele…”

Kosmás intră, închise ușa și se așeză aproape de soția lui pe pat. Se uită la ea cu o tandrețe de negrăit, cu o privire stăruitoare, adâncă, de parcă și-ar fi luat adio.

— Pleci? îi zise Noemí și-i prinse mâna.

Mâna ei ardea.

— Noemí, ai febră, zise bărbatul, neliniștit.

— Nu, n-am febră, dragul meu. Cred că e căldura neamului meu, răspunse ea și zâmbi.

Iar peste puțin:

— Mă privești de parcă ți-ai lua rămas-bun…

Dădu să adauge: „pentru totdeauna”, dar se îngrozi. Voia să strige: „Unde mă lași în casa asta?”, dar se stăpâni.

— O să mă întorc repede, iubito. O să-i închid ochii bunicului…

Ținea încă mâna soției sale și simțea cum inima i se-ndulcește și viața lui devine foarte simplă. Toate veacurile se strâng și încap într-o singură clipă mică, în clipa în care ții mâna omului pe care-l iubești și-o simți caldă, vie, cum se zbate în pumnul tău. Și zici: așa a fost totdeauna, așa va fi totdeauna, această clipă e veșnicia.

Noemí îl privea, îl privea pe soțul ei și nu vorbea.

— Nu te uita la mine așa! strigă acum Kosmás. Mă privești de parcă ți-ai lua rămas-bun pentru totdeauna.

Îi sărută ochii și gura i se umplu de amăreală.

— Și tu mă privești la fel, zise Noemí și-și plecă fața pe pernă.

De jos se auzi glasul mâniat al lui Kostandfs:

— Ei, stăpâne, bunicul tău moare, să mergem! Mama ta ți-a umplut și traista, să fie sănătoasă. O să mâncăm și-o să bem pe drum, de-o să ne săturăm! Numai haideți repede, s-a înserat!

Kosmás se aplecă, sărută pieptul soției lui, cu pioșenie și cu încredere, cum sărutăm icoanele.

— Rămâi sănătoasă, îi zise el.

— Cu bine, murmură soția sa și-i îmbrățișă capul.

Îl ținu câtva timp așa, sprijinit de sânul ei. Ochii ei erau plini de duioșie, părăsire și spaimă.

— Cu bine… îi zise iarăși.

Kosmás se apropie s-o sărute, dar ea îi acoperi gura cu mâna:

— Nu, zise ea, nu. Rămâi sănătos!

XIII

Gravă este fața Cretei, preachinuită. Creta are pe chip, într-adevăr, ceva străvechi, sfânt, amar și mândru, acel ceva pe care-l au mamele nemângâiate de moartea vitejilor lor fii.

Când ieșiră din Megalo Kastro și intrară în livezile de măslini și în podgorii, înainte Kosmás călare și în urmă, mergând pe jos, Kostandis cu toiagul păstoresc petrecut peste umeri, se apropia deja înserarea. De jur împrejur unduia câmpul galben-roșcat, ca o blană de tigru; în urmă se înălța în soare muntele Psiloritis, nins, liniștit, puternic și bun, ca un bunic; în față, munții Lasithi, netulburați sub soarele blând de toamnă; în jur, ogoarele arate de curând, unele negre-cenușii ca scorțișoara, altele negre ca tăciunele. Din când în când, un pâlc de măslini cu ramuri argintii, un chiparos singuratic, o vie, chircită, desfrunzită, cu două-trei boabe încă atârnând într-un ciorchine, uitate…

Kosmás privea cu nesaț. „Asta e Creta, asta e țărâna care m-a plăsmuit, asta e mama…”, vorbea singur și inima îi bătea să se spargă. Când se gândea de departe la Creta, un glas se înălța în el, aspru, nemilos. Iar atunci lăsa capul în jos și tăcea. „Ce ai făcut atâția ani aici, unde ești? îl întreba. Nu ți-e rușine! De atâta timp te înfrunți și te lupți cu vântul, te vlăguiești în vorbe, lași la o parte carnea și te hrănești cu umbra, n-am nevoie de tine!” Era Creta cea care-i striga, iar el lăsa capul în jos și tăcea. Acum calcă pe pământul ei, i se deschid plămânii și primesc mirosul de cimbrișor și de măslină putredă, nu mai poate să scape de ea, trebuie să-i dea răspuns. Ce răspuns? Nu a făcut nimic, nu e nimic – mâini sunt astea, coapse, grumaji, sau cărnuri fără de folos? Face de rușine neamul neîmblânzit, nesupus.

Și-acum unde se duce? Pân-acolo a ajuns! Să îngroape un balaur al neamului său și să-l pună pe un altul să se închine. Îi crăpă inima de rușine și se întoarse către Kostandis, să audă un glas bărbătesc.

— Vorbește-mi, Kostandis, despre bunicul, despre căpitanul Síphakas, zise el. Vino înainte, să te aud.

Îi dădu o țigară, iar Kostandis și-o petrecu după ureche.

— Ce să-ți spun, stăpâne? făcu el. Noi trăim, el moare. Ce n-a mâncat, ce n-a băut, câtă turcime n-a omorât, Dumnezeu să-l ierte! Bine, preabine, și-a petrecut viața, ascultă-mă pe mine,

nu-l căina. Când urca la stână făcea două îmbucături dintr-o strachină de urdă, zvârlea cu ciomagul, omora un iepure și-mi spunea: „Frige-mi-l, Kostandis!” II frigeam și-l făcea zob, nu rămânea niciun oscior din el! Mânca, bea răposatul, și trei paturi, se zice, a rupt în noaptea în care s-a însurat. Nu râde, stăpâne, adevăr îți spun!

Tăcu, își scoase cealmaua de pe cap și își șterse nădușeala de pe fața lui negricioasă. Râse acum și el.

— Ai auzit cum s-a însurat cu bunica ta? întrebă el.

— Nu, spune, Kostandis!

— Părinții ei nu voiau să i-o dea. Era sărac, chipurile, iar ei erau gospodari tare înstăriți. El era zurbagiu, pasămite, făcea mereu răzmerițe, lua pușca fie și pentr-o ciupitură de purice și ieșea-n codru; iar aceia erau neam cuminte, așezat, niște lingeblide, nu se potriveau. Bunicul tău a trimis pețitori și l-a pus și pe starețul mănăstirii Domnul Hristos să vorbească, „nu! nu! răspundeau socrii, nu-l vrem!

— A! De-ăștia îmi sunteți, făcu bunicul tău, o să vă arăt eu acum, încornoraților!” Sări într-o noapte pe iapă și intră în satul miresei. Nu avea cu el decât o tinichea cu gaz și o cutie de chibrituri. Și un inel de aur pentru logodnă, legat într-un nod al basmalei lui. Intră în sat și dă-i, de la o margine la alta stropi casele cu gaz: Ei, săteni, strigă el, săteni, o să vă pun foc!”

Ei îi cunoscură glasul și săriră din așternuturi. Alergară și părinții miresei.

— Pentru numele lui Dumnezeu, căpitane Síphakas, nu ne lua de gâtul tău!

— Dați-mi-o pe Lenio! strigă el.

— Nu te temi de Dumnezeu?

— Nu-l amestecați pe Dumnezeu în treburile mele. Dați-mi-o pe Lenio! Uite și inelul de logodnă!

Dezlegă basmaua și desfăcu nodul:

— Alegeți, strigă el – focul, sau logodna?

— Bătu-te-ar Dumnezeu, împieiițatule! zise tatăl miresei.

— Focul, sau logodna? strigă din nou bunicul tău.

— Fie-ți milă de sat!

— Focul, sau logodna?

Prinseră acum să se înfurie sătenii. „O să dea un nerod comandă unui sat întreg? La arme, băieți!” Dar interveni

preotul:
— Fie-vă frică de Dumnezeu, fraților, alungați mânia!
Apoi se întoarse către tatăl fetei:
— Haide, moș Minotis, fă-ți cruce, e bun ginerele, dă-i-o!
Cei mai cuminți săriră și ei.
— O să ți-o dau, împieiițatule! strigă tatăl. Pleacă!
— Acum o vreau, adu-o!
Tatăl se duse blestemând și o aduse. În urma fetei, mama ei bocea.
Bunicul tău se aplecă, o apucă de subsuori și o aruncă pe crupele iepei. Dădu pinteni și se ridică pulberea. În urma lui alergau gâfâind sătenii cu preotul, și în zorii zilei intrau în Petrokephalos; intrară în Petrokephalos și se făcu nunta.
— Plecați acum, valea! strigă bunicul tău către săteni. Duminica următoare o să întindem mesele și fiți bine-veniți. Acum am treabă…
Kostandis scoase de la ureche țigara.
— Așa trebuie să-și ia bărbații nevestele, zise el.
Luă fitilul și iasca și aprinse.
Treceau printr-o vale adâncă, printre doi munți. Un fir de apă se rostogolea pe pietrele albe.
— Ți-e sete? întrebă Kostandis.
— Nu, să mergem, Kostandis, ne-a prins înserarea.
— Mie mi-e sete, stai!
Se întinse cu fața-n jos pe pietre, își vârî vârful bărbii și mustața în apă și începu să bea, plescăind cu limba, ca tigrul. „Acum o să sece pârâul”, se gândi Kosmás, admirând matahala de cioban. Privi cu mândrie, ca și cum ar fi fost ale lui, pulpele lui vânjoase, mijlocul subțire, capul cârlionțat și negru pana-corbului, care sorbea tot pârâul.
Kostandis se ridică dintr-o săritură, își șterse barba și își petrecu iarăși peste umeri toiagul său păstoresc.
— Chiar pe piatra asta, zise el, unde m-am sprijinit și-am băut apă, l-am înjunghiat pe Husein, arnăutul, dușmanul creștinilor, smoală pe oasele lui! Și de-atunci am jurat, ori de câte ori trec prin valea asta, mi-e sete, nu mi-e sete, să beau!
— Tu l-ai înjunghiat, Kostandis, tu singur? întrebă Kosmás, care auzise, încă de ieri, de pe buzele mitropolitului, înfricoșătoarea faptă vitejească – fusese și asta una dintre pricinile pentru care s-a făcut măcelul în Megalo Kastro.

— Eu singur, da, răspunse Kostandis. Dar ce? Unul a fost el, unul trebuia să fiu și eu. Asta-nseamnă bărbăție. Știam că are să treacă pe-aici, câinele, pusese foc unui sat, o să-l vezi, acum o să trecem prin el, și îi înjunghiase pe toți de parte bărbătească, așa că am făcut și eu jurământ să-l omor. Drumul lui era prin valea asta, și-am stat la pândă.

— Dar cum l-ai înjunghiat?

— Ei, cum se înjunghie oamenii, nu știi? Am scos cuțitul și i-am tăiat gâtul. Și-apoi am luat calea muntelui.

— Ai luat și tu calea muntelui, Kostandis?

— Păi nu sunt bărbat? N-am și eu suflet? M-am dus la moș Síphakas și i-am zis: „Încredințează-i stâna lui Harídimos, el e bătrân, nu e de folos în război, și lasă-mă pe mine să iau pușca.

— Ia-o, a zis îndată bunicul, ia-o, măi, Kostandis, și omoară câți turci poți. Să nu mă faci de rușine.

— Nu-ți face griji, moș Síphakas, îi zic și eu, dar n-o să intru în ceata fiului tău, s-o știi! E lacom, cum dă de-o treabă grea o ia el.” Așa că am mers și eu în ceata căpitanului Vlăhos. Am omorât câți am putut și duminica trecută m-a chemat căpitanul. „Întoarce-te, Kostandis! S-a sfârșit războiul, mi-a trimis mitropolitul scrisoare, jos armele, zice! Mergi cu bine, căpitane Kostandis!” – Căpitane Kostandis! fac eu. De unde și până unde?

— Păi sigur, îmi răspunde căpitanul. Ai lucrat bine, ai făcut și-o mare faptă bărbătească, l-ai omorât pe Husein arnăutul, așa că o să-ți dau o hârtie, un hrisov de căpitan, să-l pui în ramă, să-l vadă copiii tăi și să se bucure.

— Și ce-o să spună hârtia? am întrebat.

— Cum ai luptat vitejește și, când va fi eliberată Creta, să-ți dea o pensie.

— Adu-o!” am spus eu. L-a pus pe secretarul său, a luat hârtie, scria, scria un răvaș și apoi l-a pecetluit căpitanul cu sigiliul său.

— Și ce-ai făcut cu hârtia asta, căpitane Kostandis?

— Ce să fac, stăpâne? Am rupt-o. Pentru amărâta asta de hârtie am lucrat eu? Eu am lucrat pentru istorie!

Porni la drum și începu să fluiere.

Umbrele acopereau deja fața pământului, ajunseră în primul sat și intrară. Două-trei case încă rămăseseră în picioare, dintre dărâmături apăreau femei zdrențăroase, o fată rupse dintr-un

ghiveci în care mai rămăsese o creangă de busuioc și i-o aruncă lui Kosmás.

— Bine-ați venit! strigă ea.

— Iată satul pe care l-a ars câinele de arnăut, zise Kostandâs. A venit cu haita lui de câini, știa că cei mai buni voinici ai satului luaseră calea muntelui și luptau. „Toți copiii de parte bărbătească și câți sunt sub șaizeci de ani să se adune în curtea bisericii să le vorbesc!” a poruncit ticălosul. A înconjurat satul, să nu fugă nimeni, la biserică s-au adunat băieții și câțiva inși aproape bătrâni, vreo patruzeci. Un cocoșat înaintă: „Mi-e rușine, aga, să trăiesc eu și să fie omorâți acești băieți. Omoară-mă pe mine și eliberează-l pe unul dintre ei, pe care vrei...” Arnăutul râse, îl înșfacă pe cocoșat și-l așeză și pe el cu cei patruzeci. Apoi se întoarse către ceilalți câini care-l urmau: „Foc în ghiauri!” porunci el.

— Taci, zise Kosmás, taci, Kostandis, ajunge!

Dar Kostandis, de unde să se oprească! Parcă vedea iarăși în gând tot sângele vărsat.

— Au tras o salvă, unii au căzut cu fața-n jos reci, alții se răsuceau la pământ pe jumătate morți și mugeau de durere. Au săpat o groapă și i-au aruncat înăuntru, dar n-au săpat-o adânc, și încă se mai simte duhoarea. Să mergem să vezi!

— Nu vreau să Văd, ajunge! făcu Kosmás înfiorându-se și îndemnă catârul.

Ajunseseră în piața satului. Se adunară sătenii, toți bătrâni, veniră și câteva femei, dar se opriră mai în spate. Un bătrân înalt, osos, fruntașul, își scoase tichia și înaintă:

— N-avem un scaun să te punem să te așezi, zise el, n-avem niciun pahar să-ți dăm apă să bei dacă ți-e sete, n-avem nici pâine dacă ți-e foame! Toate ni le-au ars câinii, arde-i-ar Dumnezeu pe ei!

— Nu avem niciun bărbat să stea de vorbă cu tine, zise o bătrână și începu să bocească.

Începură să bocească în jurul ei și celelalte femei.

— Curaj, măi, femeilor! făcu bătrânul. N-am pățit la fel și-n revoluția din ’66? Doi-trei prunci mai rămăseseră și din ei a răsărit din nou tot satul. Cât timp există un bărbat și-o femeie, nu moare Creta!

O femeie îi aduse într-un ciob de oală apă proaspătă lui Kosmás, acesta își aplecă fața și bău, dar inima nu i se răcori.

Bătrânul se întoarse către Kostandis:

— Dumnezeu să-ți sfințească mâna, viteazule, zise el. Și să intri în rai cu cuțitul cu care l-ai înjunghiat. Să-l sfințească și pe acesta!

— Să mergem! zise Kosmás, neputând să mai îndure amărăciunea. Rămâneți sănătoși!

Tăcuți, bătrânii își sprijiniră bărbia în toiege și-i priveau cum pleacă. Bătrânele își șterseră ochii. O fată se ridică din dărâmătura casei ei și îl admiră pe Kostandis cum urcă voinicește sărind din piatră-n piatră…

Soarele își lua rămas-bun de-acum, asfințea, intraseră într-un câmp închis, pustiu, și câțiva stejari se înnegreau în amurg.

— Repede, zise Kostandis lovind cu toiagul catârul. Repede, să ajungem în satul apropiat înainte să cadă noaptea. O să ne adăpostim la baba Koumbelina, e mătușa mea, sora mamei mele. N-are casă, dar are inimă, o să ne aranjeze ea. Casă în picioare n-o să vezi nici în satul ăsta, au trecut câinii și pe-aici, blestemați fie ei!

O bătrânică apăru desculță, pe jumătate oarbă, încărcată de lemne.

— Ce faci, bunicuță? întrebă Kosmás. Cum o duci?

— Cum o duc câinii, copilul meu? răspunse ea. Dumnezeu să nu-i dea omului câte poate să îndure.

— Te-au supărat și pe dumneata turcii?

Dar Kostandfs îi făcu grabnic semn lui Kosmás să tacă.

— Ce-ai spus, copilul meu? N-aud bine, slăvit fie Dumnezeu!

— Să fii sănătoasă, mătușică, plecăm.

— Ești cretan?

— Da.

— Ai binecuvântarea mea! Fă copii, că s-a golit Creta, fa copii, să nu piară cretanii de pe lume, e nevoie de ei.

— Să mergem, spuse Kostandfs, ne-a prins înserarea.

Îmboldi măgărușul să grăbească pasul.

— Bine că nu ne-a luat cu pietre, zise el. Am scăpat ieftin. Asta e baba Kostandinlă, hagina, cum i se zice. Când vede bărbat, se zăpăcește sărmana, ia pietre și-l alungă. Crede că e turc.

Se aplecă, ochise jos câteva ghinde, le adună, le curăță de coajă și le mâncă. Îl văzu pe Kosmás că-l privea uimit și râse:

— Nu-s ghinde, zise el, sunt castane. Castane le spunem când

se înserează și n-am mâncat și nu le vedem bine. Și despre hagina, cum zic, ascultă să te minunezi: a avut patru fii, sărmana, voinici, înalți cât chiparoșii. Tuspatru porniseră pe munți și luptau și ei împreună cu căpitanul Vlăhos. Într-o noapte coborâră din munte s-o vadă pe mama lor, greu bolnavă. Dar în zori se năpusti o ceată de nizami; intrară în casă, tuspatru flăcăi dormeau încă, îi prinseră neînarmați. Îi legară de mâini și de picioare și îi puseră la zid. Mama se aruncă suspinând la picioarele ofițerului. Și el râse: „Alege pe unul din cei patru, zise el, și n-o să-l omor”. Mama îi privea pe tuspatru și tremura. Pe care să-l aleagă? „Mamă, spuseră cei trei, cei neînsurați, alege-l pe Nicolfs, el e însurat, are femeie și copii.” Dar Nicolfs se supără: „Eu am făcut copii, zise el, n-a pierit sămânța. Unul din voi trei trebuie să trăiască, să se însoare, să facă și el copii”. Începură atunci cei trei să se certe. Fiecare se străduia să-l scape pe celălalt. Până când turcul se sătură, c-o lovitură de picior o aruncă încolo pe bătrână și ridică mâna. Tuspatru chiparoși căzură la pământ și se umplu curtea.

— Cum poți să le spui cu asemenea chef, măi, Kostandfs? strigă Kosmás. Cum înduri?

— Îndură omul, stăpâne, răspunse el și râse. Piatra, fierul, oțelul nu îndură, omul îndură... Dar de-acum gata cu vorbele, haideți, că ne-a apucat noaptea!

Ieșiseră de-acum din câmp, în fața lor se înălța muntele și intrară.

— Iată satul! zise Kostandfs și întinse mâna.

Kosmás se uită, dar nu deslușea decât pietre peste pietre pe coasta muntelui.

— Unde? întrebă el. Nu văd.

— În fața ta, pietrele astea, zise Kostandfs. Acum o s-apară și oamenii. Uite deja niște câini care ne-au mirosit.

Doi-trei câini săriră din dărâmături lătrând. Le luceau coastele de foame. Se întunecase de-acum.

— Nu văd lumină, zise Kosmás.

— Unde să găsească ulei, stăpâne, unde să găsească gaz? Când asfințește soarele, se vâră în dărâmături, precum cucuvelele.

— Bine-ați venit! se auziră glasuri și cinci-șase capete se iviră înapoia zidurilor de piatră.

— Unde mergeți?

— La baba Koumbelfna, răspunse Kostandfs. Ea o să ne găzduiască în conacul ei.

Cinci-șase guri izbucniră în râs.

— Aveți vreo îmbucătură să mâncați? întrebă unul.

— Avem.

— Ei, atunci o să mănânce și baba Koumbelfna. Aveți și vreo pătură să vă înveliți?

— Avem.

— Ei, atunci o să se învelească și baba Koumbelfna! spuseră din nou glasurile și în dosul pietrelor răsunară iarăși hohote de râs.

— Aici râd, spuse Kosmás uimit. N-au suferit? Sau și-au înăbușit cumva durerea?

— La început, ce vrei să facă, oameni sunt, au suferit, lămuri Kostandfs. Apoi au văzut că nu iese nimic cu durerea și au trimis-o la dracu'. A venit și-un ceteraș și le cântă la ceteră. Se îmbată fără vin, sărmanii, și se împreunează între pietre, ca scorpionii. Sufletul omului uită, stăpâne, uită sărmanul. De-aceea îl și numesc nemuritor!

Se opri și numără grămezile din fața lui; erau casele dărâmate.

— Patru, cinci, șase – uite casa mătușii mele! zise el. Nu e nevoie să batem la poartă, n-are poartă. Ei, kira Koumbelfna, strigă el, ieși la balcon!

O bătrână zdrențăroasă, neputincioasă, sprijinindu-se într-un toiag strâmb, se ivi dintre pietre.

— Tu ești, Kostandfs? întrebă ea. Când, măi, o să-ți bagi mințile-n cap? Și cine e cu tine?

— Deschide poarta să intrăm! răspunse Kostandfs. Taie două găini, pune slujitoarele să le gătească, una fiartă, cealaltă la cuptor cu cartofi, deschide și lăzile, scoate cearșafuri de in și mătase și așterne paturile. Bine te-am găsit, să te bucuri de împărăția ta!

— Toate se vor face, cap de nătărău, răspunse bătrâna. Bine-ai venit, boierule, spuse ducându-se pe bâjbâite spre Kosmás, care descălecase și înainta împiedicându-se în dărâmături.

— Bine-ai venit, copilul meu. Nu-l asculta pe nătărăul de Kostandfs, am aici un ungher acoperit cu trestie, e camera de oaspeți a casei, poftește…

Se așezară pe pietre. Kostandfs adună câteva surcele și

aprinse focul. Kosmás desfăcu și desaga, scoase merindele îmbelșugate pe care i le pregătise mama lui, veni aproape și bătrâna și se așeză și ea.

— Bine-ați venit!

— Bine te-am găsit!

Începură să mănânce. Bătrâna își făcu cruce și se aruncă la merinde.

— Să veniți în fiecare seară, copiii mei, în fiecare seară, să mănânc și eu, sărmana… Aveți și vinișor?

Kostandfs scoase o ulcică, o dădu din gură-n gură, băură, bău și bătrâna, bău din nou și ochii îi luciră.

Tare frumoasă va fi fost în tinerețile ei baba Koumbelfna, numai ochii îi mai rămăseseră, mari, lucitori, negri ca mura.

— Ei, mătușică, zise Kostandfs, care golise ulcica și prinsese chef, ei, mătușică, cu îngăduința ta, să cânt?

— Ești liber, răspunse biata bătrână. Nu ești viu? Atunci cântă, măi, Kostandfs!

Vlăjganul cel vânjos începu să cânte, și bătrâna, cu gura știrbă întredeschisă, chicotea și-l asculta cu atenție.

Cu mătușa mea Thodora Eu mergeam la țară Și-mi vorbea și-i vorbeam.

M-atingea și-o atingeam.

Văzu unchiul și cade mătușa,

Oh, cu fața-n sus înaintea mea.

— Ah, mătușă dragă, câtă frumusețe!

Ah, mătușă dragă, de-ai fi alta!

— Fă-ți, copile, treaba

Și-apoi iarăși sunt mătușa ta!

Se înviоră baba, bătea din palme și se făcu roșie ca racul. Kosmás holba ochii și-o privea. „Ce putere au sufletele astea, se gândea el, asta-i Creta.“

— Sărăcia are nevoie de veselie, copilul meu, zise bătrâna și râse. Durerea are nevoie de petrecere, altfel o să ne mistuie. Dar de ce să ne mistuie ea, pârdalnica? O s-o mistuim noi pe ea!

Zise, și lovi cu pumnul într-o piatră.

— Pe mine, cum mă vedeți că petrec, m-a ars deja Charon. Ce să-i fac eu lui, că sunt de șaptezeci și cinci de ani și nu mai pot să fac copii. Altfel i-aș arăta eu!

— Spune-ți durerea, mătușă, să te ușurezi, zise Kostandis.

— Ce să-ți spun, măi, Kostandis? De-acum mi s-a urât tot vorbind. Am avut și-l ascundeam aici aproape, într-o peșteră, un evzon pe care-l vânau nizamii. Copilul meu n-avea ce să mănânce. El avea. Copilul meu n-avea cu ce să se-nvelească, el avea. A intrat în casa mea un beșliu cu nizamii lui. „O să-l omor pe singurul tău fiu, fa Koumbelino, dacă nu-mi predai evzonul, îmi face el.

— Nu-l predau, am răspuns, fa ce vrei. Dar să știi, eu, bătrâna Koumbelina, ți-o spun, și-o să-ți amintești de asta, durerea Cretei are să învingă Turcia. Da, o să învingă Turcia, îmi pun capul jos. Faci prinsoare? Eu îmi pun capul jos!” A turbat câinele. În clipa aceea – blestemul lui Dumnezeu! – intră fiul meu în casă, îl înșfăcară nizamii și îl lipiră de zid. Ridicară puștile și beșliul se uită la mine. „Să nu-l predai, mamă! îmi strigă fiul meu.

— Nu-l predau, să nu te temi, copile, să fii sănătos!" L-au omorât, i-au dat foc la casă și au plecat.

— De ce-ai făcut asta, bunicuțo? strigă Kosmás și se ridică, nu-l mai încăpeau dărâmăturile acelea.

— Am făcut-o fiindcă știam că departe, într-un sat din Rumelia, avea și evzonul acesta o mamă, răspunse liniștit bătrâna. Și știu ce-i aia durere de mamă.

Toată noaptea Kosmás n-a putut să-nchidă un ochi. Își amintea de bătrâna Koumbelina și ochii lui nu primeau să se închidă. „Mare omenie e asta, se gândea el, în Creta arde o flacără neîmblânzită – cum s-o numim? S-o numim suflet, o flacără mai presus de viață și de moarte. Mândrie, dârzenie, vitejie? Toate acestea împreună, și încă ceva, de nespus și de nemăsurat, care te face să fii mândru că ești om…” își aminti de Apus: „Aici mai există încă oameni”, murmură el.

Dimineața, când se sculară și își luară rămas-bun, bătrâna se aplecă, desprinse din curtea ei o piatră plină de stropi roșii și i-o dădu lui Kosmás.

— Alt dar nu am să-ți fac, zise ea, uite, ia piatra asta, să-ți amintești. Să-ți amintești de Creta.

Și arătându-i stropii negri-roșietici:

— Sângele fiului meu… zise ea.

Porniră iarăși la drum. Kostandis mergea înainte cu toiagul păstoresc petrecut peste umeri, și o dăduse pe cântec. Kosmás, tăcut, privea în jur, se înălța iarăși, dreaptă dinaintea lui,

patria, dar pentru prima oară simțea acum sumbrul, tainicul ei înțeles. Aspru, nerostuit, nesupus e pământul ăsta; nu-ți lasă niciun răgaz să te aranjezi, să te înduioșezi, să spui și tu: „Acum mă odihnesc un pic!” Creta are ceva neomenesc; nu poți să deslușești dacă-și iubește sau își dușmănește copiii; un singur lucru știi bine: îi biciuiește până la sânge.

Se întoarse, privi satul, grămezile de pietre, deslușí între pietre femei și copii, auzi glasuri și râsete. „Ce putere e asta, se gândi el, ce suflete! De mii de ani luptă pe stâncile lor cretane, prăpăstioase, cu foamea, cu setea, cu vrajba, cu moartea. Și nu se supun. Nici nu se întristează. La capătul deznădejdii cretanul găsește izbăvirea.”

Când zăriră satul bunicului, soarele era în piscul cerului. Cald, un vântișor de miazăzi sufla dinspre Africa, iar marea, dincolo, în dosul munților, începu să fremete.

Conacul bătrânului Síphakas se înălța în vârful satului, întortocheat, cu teascuri, cu moară de ulei, cu grajduri, cu magazie, în șir butoaiele și chiupurile, cu coridoare largi și odăi cu tavane înalte, unde vara erau stivuite păturile, plăpumile și velințele, de ajungeau până la grinzi. Poarta era deschisă, lume intra, lume ieșea, să vadă ce face bătrânul căpitan, care de-atâtea zile se luptă cu Charon. Nurorile și nepoții bătrânului urcau înăuntru în casă, coborau și numărau chiupurile, câte au grâu, câte au ulei, care butoaie au încă vin, câte piei de miel sunt atârnate de grinzi, câte roți de cașcaval și burdufuri de brânză sunt pe polițe – și socoteau cu glas tare câte i se cuvin fiecăruia. Îl împărțeau pe bătrân de viu.

Iar el se mânie:

— Întindeți-mă în curte, strigă el, să nu vă mai aud!

Nurorile și nepoții îl luară cu așternut cu tot și îl duseră în curte.

— Puneți-mă pe pământ, zise el, sub lămâi. Aduceți-mi și ciomagul. Aici vreau să-mi dau sufletul, lipit de pământ, să mă atingă și să-l ating. Ridicați-mă puțin în capul oaselor să văd!

Îl ridicară în capul oaselor, îi puseră la spate o pernă să se rezeme, îi puseră alături și ciomagul și o cană de apă, să bea.

— Lăsați-mă acum singur, plecați! porunci el. Să vină numai Thrasáki să șadă lângă mine.

Privi în jur în curte, grajdul, teascul, fântâna, jgheabul, cei doi chiparoși din dreapta și din stânga porții, adulmecă aerul,

mirosea a frunze de lămâi și a băligar, îi plăcu mult mirosul ăsta și-și mângâie barba lungă, mulțumit. Auzi o suflare în spatele lui, se uită și văzu un flăcău durduliu, cârlionțat, care se oprise lângă el și-l privea.

— Cine ești, măi, tu? întrebă bătrânul.

— Kostandis.

— Al cui fiu?

— Al fiului tău Nicolis.

— Și ce vrei, de stai lângă mine?

— Tu întârzii să mori, bunicule. Iar eu mă grăbesc să mă duc să pasc oile și caprele. O să plec.

— Mergi, nu aștepta degeaba, eu o să întârzii. Și ai grijă de vite.

Flăcăiașul durduliu se aplecă, luă mâna bunicului și o sărută.

— Nu plec, zise el, dacă nu-mi dai binecuvântarea ta. De-aceea aștept așa de dimineață.

— Ai binecuvântarea mea, hai, du-te. Și ascultă aici, mergi înăuntru să le spui să întindă aici în curte, dinaintea mea, mesele, să coboare cei trei căpitani să mănânce aici să-i văd. Tot mai mănâncă?

— Tot, tot... De-aseară când au sosit, pe legea mea, bunicule, nu le-au stat fălcile. Din când în când dorm, unul pe umărul celuilalt, și apoi se trezesc și încep iar să mestece. Iar învățătorul și-a adus și cetera să cânte. Și ciupesc și femeile.

— Ai luat avânt, cum văd, creier de găină, mai taci! Fă ce-ți zic. Aici să spui să le întindă mesele, să-i văd și eu. Iar dacă nu pot să calce, sprijină-i tu, Kostandis! Și nu râde. Sunt căpitani, cer respect! Pleacă!

Apăru și Harídimos gâfâind. Îl trimisese bunicul la căpitanul Mihalis să-l înștiințeze că moare și să coboare să-l vadă și să-și ia rămas-bun de la el. Bătrânul ridică ochii și îl văzu pe Harídimos:

— Ce răspuns îmi aduci? Zice că o să vină?

— „Nu pot să-mi părăsesc postul, tată, mi-a poruncit să-ți spun. Să mă ierți, dar nu pot să-mi părăsesc postul, dă-mi de departe binecuvântarea ta și rămâi sănătos! Și la bună vedere dincolo, cât mai repede!” Acestea mi-a poruncit să ți le spun, și ți le spun.

— Bine face, o dată a pățit-o, acum și-a băgat mințile-n cap... Să aibă binecuvântarea mea și de departe, fie, zise bătrânul,

ridică mâna și binecuvântă în aer.

Apoi se întoarse către Thrasáki:

— Thrasáki, zise el, tu înțelegi cele ce se-ntâmplă?

— Înțeleg, bunicule. Pe toate le-nțeleg.

— Deschide ochii, Thrasáki, și uită-te bine. Deschide urechile, Thrasáki, și ascultă bine. Nimic să nu-ți scape. Acum o s-apară cei trei munți, cei trei căpitani.

Și pe când vorbea, apăru în poartă Stavroulios, tânărul tâmplar al satului. Îl înștiințaseră nepoții să vină să ia măsură ca să-i pregătească sicriul. Intră hoțește, tremurând, se apropie, bunicul avea ochii pe jumătate închiși și se făcea că nu-l vede. Se aplecă, întinse cu grijă brațele ca să măsoare și întrebă, ca să-l înșele pe bătrân:

— Cum o duci, căpitane Síphakas? Ți-e bine astăzi, slavă Domnului. Bre, și pe Charon o să-l pui jos!

Bătrânul, cu ochii încă pe jumătate închiși, îl privea, îl vedea că măsoară pe-ascuns și că tremură și zâmbi pe sub mustățile mari, căzute. Și în sfârșit i se făcu milă de el.

— Nu te teme, măi, Stavroulios, îi zise el, scoate metrul la vedere și măsoară!

Tâmplarul șovăi:

— Căpitane, ce tot spui acolo?

— Măi, scoate metrul, îți zic, și măsoară!

Tâmplarul văzu că bătrânul întinde mâna spre ciomag, se temu, scoase de la brâu metrul, îl sprijini de trup și măsură.

— Cât? întrebă bătrânul.

— Unu și optzeci și cinci, căpitane.

— M-am chircit, măi, m-am zbârcit, am îmbătrânit! zise el și oftă. Ia și lățimea!

Stavroulios luă și lățimea, se opri brusc.

— Haide, pleacă, și ai grijă, sărmane, îl vreau din lemn bun. Ai nuc?

— Am, căpitane.

— De nuc îl vreau, du-te!

Apoi se întoarse către Thrasáki:

— Tu știi să deosebești nucul, Thrasáki?

— Știu, bunicule.

— Atunci ai grijă, să nu ne înșele!

În timpul acesta femeile întindeau mesele în curte, aduceau fripturile și mezelurile, urcioarele de vin și cupele de aramă. În

față, sprijinit de perne, bătrânul privea. Două albine zumzăiau deasupra capului său greu, ciufulit, furnicile îl mirosiseră, urcau din pământ și i se prindeau de pulpele păroase. Iar bătrânul se bucura admirând lămâile care atârnau deasupra lui și simțind cum i se cațără furnicile pe picioare și cum se-ncurcă în părul lui gros și creț.

— Unde sunt căpitanii? întrebă el.

— Vin, bunicule, uite-i!

Întoarse anevoie capul greu și se uită. Braț la braț, cei trei căpitani, cu fesurile puse strâmb, cu mustățile lăsate, cu brâiele lor late și roșii slăbite, cu pantalonii bufanți de stofa, cu cizmele negre scâlciate, fiecare c-o floare de amarant la ureche, înaintau încet-încet, împleticindu-se.

— Calcă bine, frate, să nu ne facem de rușine! își porunceau cu glas încet unul altuia.

— Țineți-mă bine să nu cad... se bâlbâia învățătorul, șchiopârnogul, pe care-l puseseră la mijloc, subțire, scund, beat criță, cu ochi scânteietori, cu bătrâna lui liră petrecută pe umăr, ca o cartușieră.

În dreapta și-n stânga lui se înălțau ca niște turnuri ceilalți doi căpitani: căpitanul Mándakas, cu barba scurtă și creață, cu ceafa groasă, cu oase mari, fără o ureche; la brâu îi luceau pistoalele de argint. Iar în stânga învățătorului, căpitanul Katsirmâs, corsarul. Ars de soare pe mare, uscățiv, cu fața pocită, sălbatică, și sașiu.

Apărură în curte, îl văzură pe bătrân întins direct pe pământ și se opriră.

— Încă trăiești, frate Síphakas? strigă căpitanul Mándakas izbucnind în râs. Iar noi mâneam și beam și strigam: „Dumnezeu să-l ierte!” și dă-i și tot beam.

— Încă, măi, căpitani, o să mâncați și-o să beți? îi luă la rost bătrânul. De-aseară, se pare, nu vă mai stau fălcile. Când o să vi se mai sature burdihanul, să uitați de blestematul ăsta de pântece, să ne-așezăm să vorbim și noi ca bărbații?

Învățătorul dădu să vorbească, dar se încurcă, i se rostogoleau cuvintele în gură și-l loveau ca niște pietricele.

— Taci, învățătorule, îi zise Katsirmâs și-i acoperi cu palma toată fața. Taci, învățătorule, să nu-și dea seama!

Apoi se întoarse către bătrânul Síphakas:

— Viață lungă, căpitane Síphakas! spuse cu solemnitate și

duse mâna la piept. Bine te-am găsit la conacul tău. Am mâncat și am băut, o să mai mâncăm și-o să mai bem, să fii sănătos. Și-apoi, cum zici, ne-așezăm și stăm de vorbă ca bărbații. Nu te grăbi.

— Eu nu mă grăbesc, zise bătrânul. Eu nu mă grăbesc, ăsta se grăbește.

— Cine?

Bătrânul arătă cu degetul mare înapoia lui:

— Charon.

— Suntem trei căpitani, zise răsucindu-și mustața căpitanul Mándakas. Trei și cu tine patru. Să aștepte!

Se clătinară tustrei împreună, ca o fiară amețită cu trei capete și cu șase picioare. Învățătorul se împletici, era cât pe-aci să cadă, dar apucară să-l înșface de ceafa ceilalți doi și-l puseră iarăși drept, în spatele lor se auziră râsete. Apăruseră nepoții și nurorile, se uitau la cei trei căpitani beți și râdeau. Bătrânul Síphakas se mânie:

— De ce râdeți, măi? strigă el. Sunt căpitani, trupuri mari, sprijiniți-i să nu cadă!

— Cui se apropie de mine o să-i sparg capul! mugi căpitanul Katsirmâs. Umblu și singur, zise el, se rupse de tovarăși, făcu un pas mare și se propti de masă.

Se așezară tustrei, luară urciorul și umplură cupele. Învățătorul luă de pe umăr lira sunătoare și o așeză pe genunchi, dreaptă, întinse mâna, apucă o bucată de carne, să mănânce înainte de-a ciupi lira, ca să prindă putere.

Dar tocmai când apucă arcușul, apăru Kosmás în prag. Îl văzu sub lămâi, întins pe pământ, pe bunicul, îi văzu și pe cei trei căpitani, cu mâinile pline de carne, și în spate o droaie de nepoți, strănepoți și nurori. Se opri. Bunicul îl zări și încruntă sprâncenele, să-l deslușească bine.

— Cine-i crăcănatul care stă în pragul porții mele?

— Nepotul tău, bunicule, răspunse Kosmás.

Se dezlipi de poartă și înaintă către bunic.

— Care dintre ei?

— Al căpitanului Kostaros, al primului tău fiu, sunt fiul lui.

— Oho! Bine-ai venit, făcu bunicul și întinse mâna lui mare. Vino să-ți dau binecuvântarea mea… Unde umbli, măi, de atâția ani? Ce căutai în Apus? Ce-ai rostuit pe-acolo? Ehei, de-aș mai avea timp să te întreb și tu să-mi răspunzi! Dar s-a terminat

uleiul din opaițul meu, s-a întunecat lumea.

Kosmás se apropie și se aplecă să ia binecuvântarea. Bătrânul îi ținea capul și nu-l mai lăsa să se ridice.

— Scrii, se spune – ce tot scrii, Doamne? Basme și poezii – nu ți-e rușine? O să-mi ajungi și dumneata ca Kriarás, stih ui torul, care străbate satele c-o desagă și cerșește?

Kosmás roși. Într-adevăr, ce scria? De ce scria? Nu-i este rușine? Toți de-alde Kriarás de peste tot îi părură deodată niște vântură-lume și niște neisprăviți.

Bunicul, cu ochii lui mici, licărind, îl cerceta și-l cântărea – ce nepot e ăsta, merită, nu merită, cum de a ieșit un asemenea scribălău din sămânța lui?

— Te-ai însurat? îl întrebă.

— Da.

— Și-ai luat, se zice, o ovreică.

— Da, răspunse iarăși Kosmás și îl privi pe sub gene, nehotărât, pe bătrân.

— Nu face nimic, măi, nepoate, și ele au suflet, un singur Dumnezeu ne-a plăsmuit pe toți! Bine-ai făcut. Ți-a plăcut, ai luat-o, voinicește! Numai să fie cinstită, să fie gospodină, supusă bărbatului, frumoasă și să facă copii de parte bărbătească – altceva să nu ceri de la femeie.

— S-a botezat, bunicule, e un suflet mare, o să-ți placă.

— Are trup? Asta să-mi spui. Ce să facă femeia cu sufletul? Sămânța are nevoie de trup ca să lege. Cât timp e de când v-ați căsătorit?

— Doi ani, bunicule.

— Și copii?

— Încă…

— Întârziați, întârziați, păi ce faceți, măi, nerozilor, nopțile? Vreau strănepoți tari, de oțel. Cretani să-i facă, să-i spui, cretani, nu zgârciobi. Și-ascultă aici: ferește-te de învățătură!

— Are deja un fiu în pântece, bunicule…

— Atunci ai binecuvântarea mea. Síphakas să-l numești – auzi? Așa învie morții! Haide acum, dă-te deoparte!

Îi făcu semn nurorii lui, kira Katerina, care, cu mâinile încrucișate, stătea în spatele lui.

— Pune-mi încă o pernă, zise el. Vreau să mă ridic în capul oaselor să vorbesc. Rupe-mi o lămâie s-o miros… Și cât timp vorbim noi, căpitanii, să nu scoateți o vorbă!

Întinse mâinile:

— Dați-vă în lături, zise el, faceți loc, o să vorbesc cu bătrânii.

Dar bătrânii, în acest timp, se porniseră iarăși să mănânce și să bea. Învățătorul își rezemase capul, beat criță, de trunchiul chiparosului, ciupea lira și tot cânta mereu aceeași mantinadă, iar ochii i se umpluseră de lacrimi:

Pe ciocârlii mi-am risipit cartușele,

Acum te văd pe tine, porumbiță, și inima îmi arde!

Bunicul bătu din palme:

— Ei, căpitani, strigă el, nu v-ați umplut încă pântecele ăla fără fund? Parcă vi s-a lărgit mațul! Hai, destul! Ștergeți-vă mustățile, spălați-vă mâinile, strângeți-vă brâiele și apropiați-vă. Am un cuvânt de spus, de-aia v-am chemat.

— Și dumneata, învățătorule, atârnă de-acum lira pe umăr, lasă ciocârliile și cartușele, că ne-am săturat!

— Ei, copii, zise el și se întoarse spre femei și spre nepoți. Aduceți-le apă să se spele. Aduceți-le și apă de flori să se curețe de murdărie. Ștergeți-i, curățați-i și sprijiniți-i, măi, copii, să se apropie!

Fetele aduseră apă de flori și îi stropiră, aduseră oțet de trandafiri, le dădură să miroasă și să se trezească din beție. Îi luară de subsuori, îi apropiară de bunicul și îi puseră să șadă turcește, pe cei doi căpitani în dreapta și-n stânga bunicului și pe învățător la picioarele lui.

Bătrânul Síphakas desfăcu brațele. Ca și cum i-ar fi văzut pentru prima oară pe căpitani, le spuse bun venit ca unor boieri:

— Căpitane Mándakas, zise el, vestite comandant pe uscat, căpitane Katsirmâs, nemilosule corsar al mării, și tu, căpitane învățător, care-ai luptat și dumneata în umbra noastră și-ai ținut hârtiile Revoluției și scriai scrisorile către turci și către apuseni, de mii de ori fiți bine-veniți în sărăcia mea!

— Bine te-am găsit, căpitane Síphakas! răspunseră tustrei și duseră palma la piept.

Bătrânul Síphakas obosi, își trase răsuflarea și bău din cană o înghițitură de apă. Deschise iarăși gura:

— Fraților, vă amintiți, în fiecare revoluție, cum ne adunam noi, căpitanii, sub un stejar sau într-o mănăstire și țineam sfat și făceam jurăminte și ne sărutam, pentru că mergeam la

moarte? O întrunire este și aceasta, sub lămâiul bătrânului Síphakas! Eu, aflați, de zile și zile-n șir îmi iau rămas-bun, dar nu plec. M-am spovedit, m-am împărtășit, dar nu plec. Nu plec, căpitani, dacă nu stăm de vorbă aici, noi, cei patru bătrâni, tot o revoluție este și asta, aveți grijă, fraților, ce hotărâre o să luăm… Ascultați ce spun? Vi s-a limpezit mintea? S-a așezat vinul? Puteți să primiți și să spuneți un cuvânt? Sau cumva vorbesc în vânt?

— Putem! ziseră tustrei și duseră mâna la inimă, ca și cum ar fi jurat.

— Ascultați, așadar! Am o sută de ani. Toți îmi știți viața, nu-i nevoie să v-o spun cu de-amănuntul… Dacă am luptat și eu, dacă am muncit, dacă m-am bucurat, dacă am suferit, dacă mi-am făcut și eu datoria de om, voi toți puteți să depuneți mărturie. Dar de-acum mi-a sosit ceasul. S-a deschis pământul, vrea, zice, să mă înghită. Să mă înghită, să se răzbune! Nu se face să mă înghită? Priviți ce las în urma mea!

Se întoarse, arătă fiicele, nepoții, nepoatele și strănepoții.

— Un popor! Așa că nu-mi pasă de moarte, pe ea am învins-o, a luat-o dracul. Alte griji mă macină.

Oftă, se opri puțin, apoi oftă iarăși.

— De câtva timp nu pot să dorm, zise el și, pentru prima oară, îi tremură glasul. Nu pot să dorm, căpitani, un vierme mă roade…

Îi privi pe căpitani unul câte unul, clătină din cap și ridică glasul:

— Ascultați ce vă spun? Sunteți atenți? Ți s-au închis ochii de tot, învățătorule!

— Ascultăm! răspunse învățătorul, atins. Ce vierme?

— Un vierme mă roade, fraților! Privesc înapoi, îmi văd viața. Privesc înainte, îmi văd moartea. Și mă gândesc: de unde venim, bre copii, de unde venim și unde mergem? Iată viermele care mă roade!

Buzele îi tremurau și tăcu. Cei trei căpitani se foiau. Învățătorul se scărpină în capul țuguiat, fără păr, deschise gura, dar se răzgândi, căci nu știa ce să spună.

— Nu v-a venit niciodată în minte lucrul ăsta? întrebă bătrânul. Nu v-a ciupit niciodată viermele ăsta?

— Niciodată! răspunseră tustrei.

— Nici pe mine, în toată viața mea, martor mi-e Dumnezeu!

Dar de câteva nopți nu mai pot să dorm, vă zic. A venit viermele, a ieșit, cred, din pământ și a început să mă roadă. Cui să spun durerea mea? Fiii mei sunt tineri încă, cincizeci, șaizeci de ani, nu fi s-a-nchegat încă mintea, ce pot să-nțeleagă ei? Iar Kostaros, primul meu fiu, ar fi avut acum peste șaptezeci de ani, ar fi început să înțeleagă, dar s-a făcut cărbune la mănăstirea Arkadi… Așa că mi-am zis: o să fac o întrunire, o să-i chem pe vechii mei tovarăși, să le spun astea! Ca spicele în timpul secerișului sunt capetele voastre, căpitani, pline de boabe coapte. Ceva veți fi simțit și voi, nu se poate, vorbiți! Deschideți-vă inimile, vin ați băut, acum se deschid ușor, veniți să ne sfătuim, măi băieți! Nu vreau să mor orb! Vorbește tu primul, căpitane Mándakas. Ești cel mai bătrân dintre toți, după mine. Câți ani aveai în ’21?

— Douăzeci și doi de ani, frate Síphakas, nu-ți amintești?

— Eu aveam treizeci și ceva. Cu opt ani te depășesc. Deschide primul gura și vorbește. De-atâția ani trăiești și te încingi, ce-ai înțeles din toate?

Căpitanul Mándakas duse mâna la gură, o coborî încet, își mângâie barba deasă și căzu pe gânduri.

— De-asta ne-ai chemat, bătrâne Síphakas? zise el în sfârșit. Cred că ne arunci în mare belea. Prea scump ne pui să plătim vinul și carnea cu care ne-ai ospătat. Ce zici și dumneata, învățătorule?

— Lasă-l pe învățător, strigă bătrânul, cu mine să vorbești! De-atâția ani de când trăiești te-ai ales cu ceva? Ai înțeles ceva? Eu întreb, tu răspunde. Și nu le suci. Spune lucrurilor pe nume, ca un bărbat!

Căpitanul Mándakas își scoase de la brâu tabachera și-și răsuci o țigară. O răsucea încet, gânditor.

— Îmi pui cuțitul la gât, bătrâne Síphakas, zise după mult timp. Ce să-ți spun? De unde să încep? Eu toată viața mi-am trăit-o orb, precum spui dumneata, și nu mă căiesc de asta. Orb intram în luptă, legam strâns basmaua pe cap, să nu mi se-mprăștie creierii, și mă repezeam în turcime. Orb m-am însurat, orb făceam copii și mă duceam la biserică și aprindeam lumânări și mă închinam la icoane. Orb semănăm, seceram, treieram, mâneam pâine. Niciodată nu m-am întrebat de ce mănânc, de ce mă-nchin, de ce omor. Iar acum, că mă întrebi, stai, dacă crezi în Dumnezeu, căpitane Síphakas, stai să-mi

storc mintea, și poate o să iasă ceva… Te grăbești?

— Bine, am răbdare, stoarce-ți mintea, căpitane Mándakas, zise bunicul și-și încrucișă mâinile.

Căpitanul Mándakas se întoarse către fiul său de suflet, care stătea în picioare în spatele lui:

— Măi, Iannakos, adu-mi sacul!

Toți tăceau și așteptau. Bunicul îi făcu semn lui Kosmás.

— Ia un scaun, zise el, șezi, să nu obosești, și ascultă. Înțelegi ce spunem?

— Înțeleg, bunicule, răspunse Kosmás și se așeză turcește pe jos.

Veni Iannakos, aduse sacul și îl puse la picioarele tatălui său adoptiv. Bătrânul Mándakas îl desfăcu, vârî mâna înăuntru și scoase o sticlă mare cu gura largă, astupată cu piele.

— Ce ai în sticlă? întrebă bunicul și întinse gâtul să deslușească.

Căpitanul Mándakas zâmbi.

— Asta e răspunsul tău? făcu bunicul înfuriat. Ce-i cu sticla asta?

— Alții, răspunse căpitanul Mándakas, când pornesc la drum iau în sac pâine, vin și carne. Eu iau cu mine pâine, vin și carne și sticla asta pe care o vezi…

— Ce ai înăuntru? întrebă iarăși bunicul. Nu-mi dau seama.

Căpitanul Mándakas apropie sticla de ochii bătrânului Síphakas, cea de pe urmă lumină a zilei căzu pe ea și sticla se roși.

— Tot nu-ți dai seama? întrebă Mándakas răsucind sticla.

— Bucăți de carne, răspunse bunicul, bucăți de carne în apă.

— Nu sunt bucăți de carne, bătrâne Síphakas, sunt urechi. Și nu e apă, e spirt. Din ziua în care, în ’21, un turc m-a trântit jos și mi-a retezat urechea, am făcut jurământ: de la fiecare cap de turc mândru pe care o să-l tai o să iau urechea și-o s-o pun în sticlă… Ca să-ți istorisesc viața mea, căpitane Síphakas, n-am decât să văd una câte una urechile din spirt și să-ți spun. Una câte una, știu a cui a fost. Uite, asta la fundul sticlei, cea păroasă, a fost a înfricoșătorului dușman al creștinilor, Ali-bei… Îl omorâse pe fratele meu Panafs, și după ce l-a omorât s-a dus la conacul lui de lângă orașul Rethymnos, și petrecea cu haremul său. Aprinsese și felinarele în turn, să arate că avea sărbătoare. În aceeași seară, eu ședeam într-o cafenea

turcească, la intrarea în Rethymnos, și-mi fumam narghileaua. Adu-mi un cărbune, i-am zis cafegiului turc. Dă să se stingă narghileaua asta.” Am înfășurat iute-iute țeava pe narghilea și am sărit afară. Și, cum ieșii, fac aripi la picioare, mă reped pe ogoare, ajung la conacul lui Ali-bei, intru, sosesc în odaie, îl nimeresc cu cadâna lui în așternut, cad asupra lui, îi tai capul, îi iau urechea, o înfășor în basmaua mea și mă întorc la cafenea. În clipa aceea tocmai îmi aducea cafegiul cărbunele. Am desfășurat țeava și am început din nou să fumez. Nimeni n-a prins de veste c-am lipsit. Și a doua zi, când a fost aflat omorul, pașa a clătinat din cap: „Asta e lucrarea lui Mándakas, a zis el. El l-a omorât!” Dar turcii care fuseseră în cafenea au depus jurământ: „Căpitanul Mándakas a fost toată seara la cafeneaua lui Hasân și a fumat narghilea!”

Ridică sticla și i-o arătă căpitanului Katsirmâs:

— O vezi? Asta cu păr a fost urechea lui Ali-bei.

Întinse degetul și îi arătă o altă ureche:

— Aceasta groasă, asta neagră cu cercel, a fost a unui arap. A lui Ramadán. Alt mâncător de creștini, smoală pe oasele lui! Acesta deschidea un cufăr, le punea pe femei să stea în genunchi cu țâțele pe marginea cufărului, apoi îl închidea și ședea pe capac… L-am nimerit într-o seară singur, la Trypitf, pe țărm, în afara orașului Megalo Kastro. „Măi, Ramadán, fac eu, nu ți-e frică de Dumnezeu?

— Lui i-e frică de mine! îmi răspunde câinele. Sunt Ramadán!

— Și eu sunt Mándakas, zic și trag cuțitul. Scoate și tu cuțitul!

— Nu l-am luat cu mine, m-ai nimerit neînarmat, ghiaurule!

— Eu am două, alege și ia unul!” I l-am aruncat, l-a înhățat în aer, și începu lupta pe pietriș, la marginea mării. Luptam, luptam și s-a lăsat noaptea. Curgea sângele pe noi, curgea nădușeala, fierbeam. Intram în mare, să ne răcorim și se roșea marea. Nu vorbeam, mugeam. Trecu un prieten al arapului, benghaziot, și se repezi să-i dea ajutor. „O să te spintec ca pe o sardea! îi strigă arapul. Să ne lași pe noi doi singuri. Șterge-o!

— Măi, Ramadán, îi zic eu, ești viteaz.

— Și tu ești, căpitane Mándakas, îmi zise el. Fiare suntem amândoi. Așa că unul din noi doi trebuie să fie omorât!” am zis și m-am repezit asupra lui. L-am găsit nepregătit, am încălecat pe ceafa lui, i-am înfipt cuțitul în nodul gâtului și l-am

înjunghiat ca pe un porc. I-am tăiat și-acestuia urechea mare cu cercel, uite-o!

Întinse iarăși degetul. Luase avânt, își amintea faptele lui de vitejie și se aprindea:

— Urechea asta care începe să se înverzească, zise el, a fost a lui Mustafa-aga, măcelarul. Asta din mijlocul sticlei, a unui arnăut. Cealaltă, mai încolo, cea sfâșiată, a unui imam. Avea o voce blestematul, ca un clopot. Păcat, trebuia să-i tai și să-i pun în spirt limba. Acum deja s-a dus! Asta iarăși, cea mică, creață ca o scoică de pe țărm, a fost a lui Pertef-efendi, care era frumos, ticălosul, ca o pictură. Ca Sfântul Gheorghe, să spunem. Dar ce sunt eu vinovat? Trecea călare prin mahalalele creștine și se lua de fetele noastre. Și cine putea să i se împotrivească câinelui? Mi-a fost milă de ele și într-o noapte am intrat și-n casa lui, ne-am luptat în odaia lui, dar era prea moale, secătuit de femei, și nu mi-a stat mult împotrivă. I-am tăiat gâtul și i-am luat urechea asta creață, un chilipir.

Fiecare ureche își are istoria ei. Aici, în sticla asta, sunt toate revoluțiile Cretei – las deoparte urechile acelora pe care i-am omorât în războaie, unde să le găsesc! Toate revoluțiile, din 1821, din 1834, din 1841, din 1854, din 1878… Dar acum deja am îmbătrânit, iar răzmerița asta de pe urmă nu mai are ureche…

Vorbea și renăștea înlăuntrul lui Creta și tâmplele i se aprindeau.

— Într-adevăr, sunt fiară, am făcut lucruri înfiorătoare, Dumnezeu să mă ierte. Când izbucnea revoluția, îmi părăseam casa, copiii, viile netăiate, ogoarele nearate, încălecam pe iapă și alergam să-l găsesc pe conducătorul nostru, pe căpitanul Korakas.

Și deodată, de cum își aminti de vestitul căpitan, oftă:

— Asemenea bărbat nu s-a mai născut. Ce suntem noi în fața lui? Niște neputincioși! Cuvintele lui erau puține și măsurate, niciun om nu l-a auzit vreodată să spună și el o glumă sau să râdă, ochiul îi era rotund, întunecat și sălbatic, ca de vultur. El nu avea niciun cusur. Nu bea, nu blestema, nu se pângărea cu femei. Când intra în luptă, dădea pinteni iepei și se repezea în turcime. Niciodată nu privea înapoi să vadă dacă-l urmează ai săi. Niciodată nu privea înainte la fesurile turcești să le numere. Un glonț nu-l prindea. El n-a fost om, nu, n-a fost om.

A fost, Dumnezeu să mă ierte, un arhanghel!

Și oftă iarăși:

— I-au lipsit numai aripile!

Bătrânul Síphakas asculta și se foia înfuriat pe perne. Dar avea răbdare, răzuia cu unghiile lămâia pe care o ținea în mână și o mirosea. Însă în cele din urmă nu mai răbdă.

— Pune-ți sticla la loc în sac, căpitane Mándakas, zise el cu mânie. Sălbăticiile omului n-au sfârșit. Pune sticla în sac, îți zic, și dă răspuns la ce te-am întrebat: Ce-ai înțeles tu din toate urechile astea pe care le-ai sfârtecat? Acum, că îți privești în sticla asta toată viața, spune-mi: ai mers pe drumul cel bun, te-ai căit pentru câte-ai făcut?

— Să mă căiesc! strigă înfuriat căpitanul Mándakas. Păi dacă ar fi, bătrâne Síphakas, s-o iau de la capăt, aș lua aceeași femeie, aș semăna aceiași copii, aș omorî aceiași turci – poate și mai mulți –, aș purta aceiași pantaloni bufanți, același brâu, aceleași cizme! N-aș schimba un fir de păr! Iar când m-oi înfățișa, într-o bună zi, la Dumnezeu, o să țin la subsuoară sticla asta și-o să-i spun: ori mă așezi în rai cu sticla asta cu tot, ori nu intru deloc!

— Deci de-aia te-ai născut, ca să omori? strigă bătrânul Síphakas. De-aia te-a trimis Dumnezeu pe lume?

— Nu, nu-mi place să omor, nu le-ntoarce, bătrâne Síphakas. Nu sunt vărsător de sânge, nu, nu omor doar ca să omor. Dar…

Se scărpină-n cap și se gândi, apoi zise iarăși:

— Dar luptam pentru libertate!

Căpitanul Mándakas luă avânt, i se luminase mintea și înțelese.

— Da, zise el, m-ai întrebat de unde venim și unde mergem. Când am deschis gura – și ce noapte o să cadă peste noi!, nu știam ce să-ți răspund. Dar pe măsură ce vorbeam mi s-a luminat mintea. Din sclavie venim, căpitane Síphakas, și mergem spre libertate. Sclavi ne-am născut, căpitane Síphakas, și luptăm toată viața noastră să ajungem liberi. Și numai așa putem, noi, cretanii, să ajungem liberi: omorând. De-aia omoram turcii. Asta e! M-ai întrebat, am răspuns. Acum am îmbătrânit, mi-am curățat cuțitul, încrucișez brațele, să vină Charon!

Se întoarse către fiul său de suflet:

— Du, Iannakos, sacul la locul lui, zise el.

— Just, strigă bătrânul, just ai vorbit! Sănătate mâinilor tale, sănătate gurii tale, căpitane Mándakas. Ai zăbovit, dar ai înțeles. Asta ți-a fost drumul și ai mers pe el. Ai ajuns până la capăt, ți-ai făcut datoria. Dar crezi că numai un drum e? Există și altele, acum o să vezi. Vorbește tu, căpitane Katsirmăs, corsarule. E rândul tău!

Lupul de mare strânse pumnul. Ochii lui șireți se înroșiră dintr-odată.

— Nu-mi place deloc purtarea ta, bătrâne Síphakas! zise el. Ne-ai cărat aici, în curte la tine, și fiindcă ai doi-trei ani mai mult decât noi faci pe căpetenia și ne iei la întrebări. Nu, n-o să vorbesc!

— Nu lua foc, nebunule! strigă bunicul. Nu pentru că sunt mai bătrân fac pe căpetenia cu voi, ci pentru că eu intru primul în pământ și mă grăbesc. De-aceea întreb. Nu vreau – cum să-ți spun? –, nu vreau să mor orb. Cer ajutor, măi băieți, să mă luminați. Ai înțeles, căpitane Katsirmăs?

— Am înțeles, răspunse acesta, nu mai striga. Dar nu ești corabie plutitoare, să te găsești în primejdie, să-ți sar în ajutor cu corabia mea, să dau un asalt și să te scap. Eu toată viața am luptat cu marea. Numai pe ea o știu, alt ajutor, altundeva, nu pot să dau. De ce șezi așadar dumneata și mă întrebi, și ce ajutor aștepți de la mine?

— Mă înec, măi, corsarule, gemu bunicul. Mă înec, și cel care se îneacă se agață și de-un fir de păr.

— Agață-te de părul tău, bătrâne Síphakas, ci nu de-al nostru. Stai în pragul iadului și te stăpânește teama – tu o numești vierme, eu o numesc teamă – și strigi către vechii tăi tovarăși: „Ce-i asta, măi băieți, unde merg, unde mă duc ei?” De unde să știm noi, căpitane Síphakas, să-ți spunem, să te ușurezi? Trăim la nimereală, murim la nimereală, fără cârmă, cu pânzele sus. Suflă un vânt, încotro suflă mergem și noi. Corabia ia apă, lucrăm la pompe zi și noapte, dar apa urcă mereu, ruginesc pompele, nu mai lucrează, ticăloasele, și ne ducem la fund. Asta e viața omului, și poți să strigi dumneata cât vrei. Care-i datoria noastră? Să lucrăm la pompe zi și noapte, să nu-ncrucișăm mâinile, să nu începem a ne plânge și a boci. Să nu ne facem de rușine, bătrâne Síphakas. Să lucrăm la pompe zi și noapte, zi și noapte, asta am înțeles eu din toată viața mea. Îți place, nu-ți place, asta e.

Se întoarse către căpitanul Mándakas și se înfurie.

— Eu n-am fost ca domnia ta, căpitane Mándakas, înfipt în pământ, cu ochelari de cal la ochi, să nu văd decât turci și creștini și să omor turci, să le tai urechile și să le pun în sticlă. Și să scot apoi din sac sticla, s-o arăt unuia și altuia și să zic: uite, sticla asta e viața mea!

Eu am călătorit, căpitane Mándakas, am văzut lume și omenire, am dormit cu fel de fel de femei, am coborât până-n Africa de Sud, unde se coace pâinea la soare. Am ancorat în porturi și pe lângă porturi, am văzut milioane de oameni negri, milioane de oameni galbeni, ochii mei s-au umplut… La început toți oamenii îmi puțeau și spuneam: numai cretanii miros frumos, iar dintre cretani iarăși, numai creștinii. Dar încet-încet m-am obișnuit cu duhoarea lor, am înțeles că toți mirosim și că toți scoatem duhoare – blestemați să fim noi toți!

Și m-am pus și eu pe piraterie. Aici, pe lumea asta, am înțeles eu, există oale de aramă și oale de lut și acestea se ciocnesc. Să fii de aramă, sărmane Katsirmăs, îmi spuneam, să nu te spargi! Pentru că, dacă te spargi, nu te mai lipești, adio. Am legat așadar și eu prietenii cu algerienii, am ridicat pânze negre, ne-am luat bagajele, făceam asalt la corăbii, omoram, jefuiam, fugeam și ne ascundeam prăzile pe insule pustii. Iar o dată, vă amintiți cu toții, am descărcat la Grabousa o corabie de scorțișoară, garoafe și cuișoare, de-a mirosit frumos toată Creta. Îți amintești, bătrâne Síphakas? Ți-am trimis și domniei tale, drept peșcheș, un măgar încărcat cu garoafe și flori de scorțișoară.

— Spune mai departe, zise bătrânul, și încheie. La ce folosesc toate astea?

— E nevoie de ele ca să vezi, să înțelegi! Nu ne temeam noi nici de Dumnezeu, nici de oameni. Eu eram creștin, ei, musulmani. Dar nu lăsam niciun fel de corabie care se ducea la Mekka sau la Ierusalim fără să ne repezim asupra ei și să omoram hagiii. Cu fiarele, eram și eu fiară. Îmi lăsasem, ca algerienii, o chică, iar tot restul capului îl rădeam. Am strâns găleți întregi de taleri, colonate și misiri1. Iar de pe fiecare corabie răpeam și două-trei femei, petreceam cu ele și apoi le aruncam în mare. Am fost o fiară, îți zic, mai rău chiar și decât tine, căpitane Mándakas! Și de mă-ntrebi, căpitane Síphakas, dacă m-am căit, o să-ți spun: bine, drept, vitejește mi-am

petrecut viața și nu, nu m-am căit. Fiară m-a făcut Dumnezeu, m-am descurcat așadar și eu ca o fiară. Lup m-a făcut, am mâncat miei, dacă m-ar fi făcut miel m-ar fi mâncat lupul, era bine de el! Asta cere rânduială. Cu ce sunt eu vinovat? E vinovat acela care face lupii și mieii.

Tăcu o clipă și se uită cu ochii lui șireți la tovarășii săi. Ai fi putut crede că aștepta ca ei să-i vorbească, să-i răspundă. Dar niciunul nu scoase o vorbă. Și continuă:

— Iar acum, căpitane, am îmbătrânit, s-a crăpat copastia, s-a deschis carena, am luat apă, nu mai lucrează bine pompele. Am tras pe uscat, m-am șlefuit și fac pe omul. De ce? Pentru că nu mai pot. Mi-a pierit tăria. Mi-a căzut părul, mi-au căzut dinții, lupul s-a umplut de râie, de păduchi, a rămas știrb. Fac pe omul, pân-acolo am decăzut! Nu mai omor, nu mai urlu, behăi ca un miel. Mă așez la fântâna din sat, ca să văd fetele care merg să-și umple urcioarele. Mâncați, voi ochi, pește, și tu, burtă, cât un spart![88] De multe ori – copilării! – mă apucă plânsul. „De ce plângi, bunicule? Îl mă întreabă fetele și izbucnesc în râs. „Pentru că, blestemate să fiți voi, o să mor și-o să las în urma mea asemenea trupuri.” Jur pe Dumnezeu, de-aș putea să fiu rege sau Alî-pașa, aș alege cele mai frumoase fete și aș porunci să le înjunghie pe mormântul meu, ca să le iau cu mine!

— Fiară ești, căpitane Katsirmâs! strigă bătrânul Síphakas. Fiară sângeroasă, taci!

— M-ai întrebat, am vorbit. Mi-ai spus să deschid chepengul, l-am deschis. Nu cumva ți-a fost frică, bătrâne Síphakas?

Spuse batjocoritor cu gura hârbuită și-și pironi privirea răutăcioasă pe bătrân.

— Am deschis chepengul, continuă el țipând, și au ieșit demonii, o să-i auzi! M-ai întrebat, o să-ți spun și eu cuvântul meu, îți place, nu-ți place. De unde venim? întrebi. Din pământ, căpitane Síphakas! Care-i datoria noastră? Să ți-o spun eu în puține cuvinte: dacă ești lup, să mănânci, dacă ești miel, să te mănânce! Iar dacă întrebi și despre Dumnezeu, El este Marele Lup – așa că El mănâncă și miei, și lupi, cu oase cu tot!

— Nu huli, bătrâne corsar! strigă căpitanul Mándakas întinzând brațul. Ești beat, mintea ți-a luat-o razna, nu știi ce spui. Marele Lup e Charon, nu Dumnezeu!

---

88 Diverse monede de aur.

Căpitanul Katsirmâs râse:

— Dumnezeu și Charon sunt unul și același, cumetre! Dar ce să-ți fac? Mintea ta bob a mâncat, bob mărturisește.

Se întoarse către căpitanul Síphakas:

— Astea am avut să-ți spun, bătrâne Síphakas, ăsta e răspunsul pe care am avut să ți-l dau. Nu trebuia să mă întrebi, eu ți-am răspuns. Acum dă poruncă să-mi umple stacana cu vin.

— Umpleți-i stacana cu vin! spuse bătrânul întorcându-se către nepoți. S-a spovedit, acum să se împărtășească.

Tăcu, lăsă capul în jos și căzu pe gânduri.

— Nu sunt eu judecător, să hotărăsc, zise peste puțin. Dumnezeu l-a auzit, El să-l judece!

Și se întoarse către învățător, care tot timpul cât vorbiseră căpitanii ținuse în jos capul țuguiat și pleșuv și-l clătina.

— Spune, învățătorule, îi zise. Ridică și dumneata capul și vorbește.

Învățătorul își desprinse lira de pe umăr.

— Toată viața mea, zise el, am vorbit. M-am săturat de-acum. Cele ce întrebi, căpitane Síphakas, sunt lucruri grele, cine dracu’ ți le-a băgat în cap? Nu-ncap, bătrâne Síphakas, în cuvinte.

— Atunci să stăm ca muții? strigă bătrânul și se uită la învățător cu mânie. Să amuțim, să orbim, să ne castrăm, să ne liniștim! Asta vrei? Dar om, măi, va să însemne animal care pune întrebări!

— Întrebările intră în cuvinte, căpitane Síphakas, și nu te mânia. Întreabă! întreabă, dacă nu ți-e lene. Întrebările intră în cuvinte, cum îți zic, dar răspunsul nu intră. Iar dumneata îmi ceri răspuns.

— Răspuns vreau, zise bătrânul clătinând din cap. Răspuns!

Învățătorul își așeză drept lira pe genunchi:

— Răspuns vrei, bătrâne Síphakas, zise el, și-o să-l ai. O să-ți răspund cu lira, asta e gura mea cea adevărată. Dacă înțelegi ce spune, treaba merge bine. Dacă nu înțelegi, ce să-ți fac, bătrâne Síphakas? Orb te-ai născut, orb o să mori!

— Cântă din liră, învățătorule, și Dumnezeu să-ți ajute! zise bunicul și închise ochii.

Cerul se întunecase acum. Începură să cadă picături mari de ploaie, care loveau tare în frunzele de lămâi. Câteva căzură, răcoroase, late, pe obrajii și pe pleoapele închise ale bunicului

și pe mustața lui groasă. Scoase limba și linse câteva picături care-i căzură pe buze, îi era sete.

Învățătorul luă arcușul, se aplecă, își sprijini pieptul în liră, se încovoie deasupra ei, se făcu una cu ea și începu primele mângâieri de arcuș. La început arcușul sărea, dansa pe cele trei corzi, zornăiau salbe de clopoței, curtea se umplu de râsete și chicote – ai fi zis că li s-a dat copiilor drumul într-o curte de școală și era recreație și se vânau și râdeau și se jucau… De parcă s-au trezit păsări într-un plop stufos, s-a luminat de ziuă, le-a lovit lumina soarelui, s-au îmbătat și au început să ciripească sărind din creangă-n creangă…

Sărea, râdea, dansa arcușul, și bătrânii căpitani uitară de ei, se ușurară, inimile lor se făcură copii, păsări, izvoare și curgeau. Se apropiară nepoții și nurorile, apărură și argații și slujnicele, se așezară pe pământ, deși cădeau picături mari de ploaie, întindeau gâturile și ascultau atenți.

Bunicul asculta și el vrăjit și simțea cum trupul său cu oase mari își pierde greutatea, cum se ridică încet-încet, cum plutește deasupra lămâiului și a chiparoșilor, cu fața-n sus, ca un nor. Asemenea ușurare și bucurie nu-și amintea să mai fi simțit decât în vis. În vis, și numai o dată, cândva demult – se întorsese de la război, într-o zi de duminică, și s-a spălat, s-a curățat de sânge, s-a schimbat și și-a pus haine curate, moi, apoi s-a dus la biserică de s-a împărtășit. La fel și-a simțit și atunci trupul, ușor, plutitor, ca un nor, iar când s-a întors acasă umbla, dar parcă nu umbla pe pământ…

Însă încet-încet glasul lirei se schimbă. Se înfuria, se mânia, clopoțeii arcușului sunau ca o salbă atârnată de gâtul unui șoim pleșuv care se repezea în înaltul văzduhului și-și gonea prada. Arcușul alerga în dreapta și-n stânga, zbura, corzile scoteau un glas sfâșietor de om, căpitanii săltară capetele, își amintiră de tinerețea lor, de luptă, de strigătele celor omorâți, de bocetul femeilor, de caii care nechezau, ridicați pe picioarele dinapoi, numai sânge, Iară călăreț.

— Ori adu-mi tinerețea înapoi, ori taci, învățătorule! dădu să strige căpitanul Mándakas, dar lira schimbase deja tema, coborî, se îmblânzi, căzu pe cele mai moi sunete, căpitanii ațintiră urechile lor mari, păroase, zâmbeau și ascultau vrăjiți…

Ca un zumzet al unui roi de albine sătule se auzea acum departe, în văzduhul umed, întunecat, ca un murmur foarte

îndepărtat al unei ape adânci, ca un plânset de dragoste al unei femei, îndepărtat, în dosul munților, la marginea mării. Sau poate că era marea și-și sprijinea pieptul pe nisip și suspina? Ori nu cumva era un glas mai misterios, mai ademenitor, dincolo de viață, pe alt mal, un glas dulce, îndurerat, îndrăgostit, care dezlipea sufletul de trup? Nu era cumva însuși Dumnezeu, ascuns în întunericul jilav al nopții, și ademenea și chema și trăgea, scoțându-l domol din lut pe iubitul Său veșnic, sufletul omului?

Ca posedat, încovoiat pe cetera lui, învățătorul cânta, și arcușul umbla de ici-colo, lovea ca o sabie și rănea pieptul, iar dinlăuntrul rănilor ieșeau cele mai pătimașe și mai tânguitoare glasuri de om. Învățătorul dispăruse în întuneric, nimeni nu-l mai vedea, lira se făcu o nălucă și stătea de-acum singură, dreaptă, sub lămâi, și jelea. Nu jelea. Chema, ruga și ademenea.

Adânc, larg zâmbet se întinse pe buzele bătrânului bunic. Tot mereu, trupul său ușor, plutitor, de deasupra lămâiului, urca, urca, atârna acum gingaș, deasupra casei sale, ca o ceață. Se răsfira dulce, domol, se destrăma ca un nor, parc-ar fi vrut acum să se prefacă în ploaie, să intre în pământ, să umfle și să hrănească semințele.

„Asta e moartea, simțea înlăuntrul său bunicul, ăsta e raiul, intru în rai, am intrat deja, bine te-am găsit, Doamne!”

Ridică pleoapele, nu văzu nimic, întuneric, iar în întuneric, un glas care-l chema încet, blând, pe nume: „Vino... vino... vino...”

— Vin, răspunse bunicul și închise ochii.

Toată noaptea îl lăsară întins în curte și-l ploua ca pe un trunchi mare de copac. Kosmás îngenunche și îi închise pleoapele, cât erau calde încă și se supuneau. Thrasáki se aciuase lângă el și-l privea. Vedea prima oară atât de-aproape moartea, îl privea pe bunicul, pe care îl iubea atât de mult, și se înfiora. Nu era numai teamă, ca și cum bunicul ar fi primit o putere nouă, întunecată și vicleană, ca și cum ar fi stat neclintit și ar fi pândit să înșface lumea și s-o ia cu el, s-o coboare în pământ... Rău se făcuse dintr-odată bunicul cel drag, un balaur din poveste, și voia să mănânce oameni. Thrasáki ar fi vrut să plece din apropierea lui, dar nu îndrăznea să se miște și rămase acolo stăpânit de teamă și-l privea.

În jurul mortului priveghea neamul său, poarta rămăsese deschisă larg, satul se cutremură îndată ce află că bătrânul Síphakas și-a dat sufletul, și lumea intra mereu să-și ia rămas-bun. Bunicul avea ditamai mâna întinsă pe pietre și, unul câte unul, se aplecau, tăcuți, și-o sărutau îndelung.

Două bătrâne îl spălaseră cu vin, îl înfășuraseră cu giulgiul alb de in și mătase pe care i-l lăsase răposata lui femeie, Lenio, pentru ceasul acesta, iar două nurori veniră și puseră un felinar mare lângă capul său și un altul la picioare. Blânda lumină a uleiului se revărsa peste mort și chipul lui se-ndulcea.

— Nu-l ducem înăuntru? propuse kira Katerina. Nu se cade să stea întins pe pământ în curte și să-l ude ploaia.

Dar Kosmás se împotrivi:

— Aici vrea mortul, zise el, aici vrea, să-l ude ploaia.

Noaptea era întunecată, nicio stea deasupra, peste tot numai nori; și sufla un vântișor liniștit, umed, potolit. Nepoții aduseră lemne și surcele în mijlocul curții și aprinseră focul să se-ncălzească. Flacăra străluci, curtea se lumină și se văzură vietățile – catârul, cei doi măgăruși, iapa și perechea de boi care ieșiseră în ușa grajdului nu puteau să doarmă, priveau să priceapă de ce sunt luminile aprinse în curte și strigătele și atâta lume… Cei trei căpitani se rezemaseră de bătrânul lămâi, prea băuți, prea sătui, și sforăiau.

— Rămâi sănătos, moș Síphakas, salutări morților! țipau femeile și-și dezlegau basmalele.

— La bună vedere, căpitane Síphakas! strigau bătrânii și-i strângeau mâna întinsă. Mergi cu bine!

Fiecare femeie îi arunca și câte-o ramură de busuioc, să-l ducă în Hades, ca mireasmă a lumii de sus. O mamă tânără nemângâiată puse lângă mort tăblița și condeiul fiului ei mort; era încă plină de iote.

— Du-i fiului meu tăblița, bătrâne! țipă ea. Fă-mi hatârul ăsta! îl chema Dimitrâkis, a fost micuțul tău vecin, o să-l recunoști. Purta o scufie roșie de lână, cu moț, și era desculț.

Kira Katerina se ridică, aruncă o pătură grea peste cei trei bătrâni căpitani, să nu răcească, și-apoi îl luă pe Thrasáki de mână:

— Ridică-te, copile, du-te să dormi. E aproape miezul nopții.

Dar Thrasáki se împotrivi:

— O să-l priveghez pe bunicul, zise el. Tata n-a venit, îi țin eu

locul.

La lumina focului privirea lui jucă aspră și hotărâtă ca a tatălui său. Mama se retrase și nu mai vorbi. Ploaia nici gând să-nceteze. Rinió și celelalte nepoate intrau și ieșeau cu cafelele, să-i țină treji pe cei ce vegheau mortul, străini sau de-ai casei. La răstimpuri se lăsa tăcerea în curte și se auzeau adâncile, necontenitele glasuri ale nopții – mici vietăți și gâze, păsări de noapte, câini care nu puteau să doarmă, boi care mugeau… Și, deodată, cocoșii începură să cânte. Se revărsară zorii.

Soarele se ridică de-o suliță, cei trei căpitani mijiră ochii, văzură mortul, întins cât era de lung pe pietrele din curte și închiseră iarăși ochii. Înțeleseră cine era mortul, dar nu se mișcară. Le era încă somn.

Spre amiază, Stavroulios aduse, pe umăr, sicriul. Thrasáki alergă, cercetă lemnul, tâmplarul nu-și bătuse joc de ei; era de nuc.

La ceasurile două după-amiază nepoții îl ridicară pe bunicul și ieșiră pe poartă. Porniră agale, îl plimbară întâi prin vecinătate să-și ia rămas-bun; apoi pe toate ulicioarele satului, se opreau la fiecare răscruce de drumuri, se iveau fetele la ferestre și presărau mortul cu busuioc și măghiran, de parcă ar fi fost un epitaf.

Tot satul îl însoțea, cu capul descoperit, bucuros, ca și cum ar fi fost cu adevărat zeul satului și acum murea. Înaintau încet, ca să apuce bunicul să-și ia rămas-bun de la satul său în liniște. Dar dintr-odată, cum ieșiră din sat și mergeau spre cimitir, se deschiseră baierele cerului și izbucni o furtună năprasnică.

Sătenii scoaseră un strigăt de bucurie, de luni în șir așteptau ploaia, semințele lor erau în primejdie să se usuce în brazde, dar acum, slavă Domnului, cerul s-a deschis, țăranii ridicară fețele arse de soare și primiră și ele apa, arzând de dorință, de parcă ar fi fost și ei ogoare.

— Bunicul s-a făcut ploaie și se întoarce în satul nostru, murmură un bătrân.

— Ne știa el durerea, zise un altul, s-a făcut apă și ne udă ogoarele.

Uzi leoarcă, fără să se grăbească, ajunseră la cimitir. Doi nepoți vânjoși își sumeseră mânecile și săpară groapa. Pământul era roșu, moale, plin de rădăcini și cochilii de scoici,

ca și cum cândva, demult, munții aceștia ar fi fost o mare. Ploua... ploua... Bunicul coborî în liniște, domol în pământ și se întinse... Cei vii îi aruncară câte o mână de pământ și porniră iarăși, prin ploaie, spre casa bătrânului.

Alergau acum, se grăbeau să se așeze la masa cea tristă, să mănânce berbecul negru pe care-l lăsase rânduit pentru moartea sa bunicul, să bea și un vin și să-i ierte sufletul.

Kosmás se așeză deoparte pe canapeaua cea largă. Sufletul îi era trist, trupul, obosit, închise ochii, să se odihnească un pic înainte de a porni spre munte. Îi poruncise lui Harâdimos să ia felinarul de hoți și să fie gata; înainte să se lumineze de ziuă trebuia să fie în tabăra căpitanului Mihalis. O clipită dură somnul, dar chepengul inimii lui apucă să se deschidă și apăru tatăl său mort. Kosmás îl văzu aievea. Stătea pe scara casei și se pregătea să urce în odaie. Ridicase deja piciorul să pășească pe prima treaptă. Kosmás se înspăimântă, căci sus dormea soția lui, iar acum mortul avea să se ducă s-o înspăimânte... Sări ca ars.

— Unde te duci, tată? îi strigă el.

Mortul se întoarse, cu o privire sălbatică, cu mustața lăsată-n jos, cu alunița pe obrazul drept, iar pe cap purta basmaua neagră cu ciucuri roșii plini de sânge. Gura lui era o rană acoperită cu pânză.

Își încruntase sprâncenele și-l privea. Parc-ar fi fost stăpânit de mânie, pentru că dinții îi scrâșneau și o flacără roșie îi țâșnea din nări și i lingea și-i lumina fața de jur împrejur. Și deodată deschise gura, pânza căzu și se văzu rana. Scoase un strigăt sălbatic, păși greu pe treaptă și începu să urce.

— Tată, strigă Kosmás, să nu te-atingi de ea, e soția mea!

Fiul striga și se ducea în sus spre mort, cu curaj:

— Să nu te atingi de ea, strigă din nou, e soția mea!

Întinse mâna să-l prindă pe tatăl său, să nu-l lase să urce, dar mortul se făcu fum, dispăru, și Kosmás auzea acum, fără să vadă pe nimeni, grei, înăbușiți, doar pașii urcând scara...

Scoase un strigăt și se trezi. Deschise ochii, privi: oaspeții ședeau la masa cea tristă, pe o tavă mare berbecul scotea aburi, abia scos din cuptor, și era trântit pe spate, cu cele patru picioare în sus, cu cap, cu coarne, de parcă ar fi fost viu, iar țăranii se năpustiseră asupra lui și-l împărțeau înfometați. Nepoții cărară și multe urcioare de vin, și pomenirea începu ca

o petrecere. Bei una, bei două, îți vine cheful. Nu era numai vinul, era și ploaia așezată care cădea peste pământul arat și însetat, era și Charon, care a trecut și nu s-a atins de ei, ci a luat numai un bătrân – Dumnezeu să-l ierte!, și dă-i, și beau. Beau, mâncau și se veseleau. Picioarele începură să le furnice, voiau să joace, nepoatele și nurorile umblau de ici-colo, vioaie și zvelte, și li se aprinseseră și lor picioarele. Dar vinul nu e mut, iar cântărețul cel mai bun din sat, tâmplarul Stavroulios, uită de el și dădu să-i tragă un cântec, dar apucară cei din preajmă să-i astupe gura. Și preotul, ca să acopere cearta, își dăți gura cu vin și începu să psalmodieze, îngânând, imnul heruvic.

Kosmás se ridică și o luă deoparte pe mătușa sa Katerina.

— Mătușă Katerina, astă-seară mă duc să-l găsesc pe unchiul meu în munți, zise el. N-ai nicio poruncă?

Femeia oftă:

— Îndură el porunci, copile? Dacă și-a pus ceva în minte, chiar de-ar pieri lumea, el tot are s-o facă. Dumnezeu să pună mâna și mila Sa.

— N-o să-i fie milă de fiul lui, mătușă Katerina?

— O să-i fie milă, numai pe el îl iubește pe lume, o să-i fie milă, dar n-o să se înduplece. O să facă ce-a hotărât. Să nu speri, copile, de la omul căruia nu-i e milă de el însuși.

Își șterse ochii și tăcu.

Kosmás se apropie de Harídimos, care prinsese și el chef și ținea o halcă din berbec și-i curgea grăsimea prin bărbuța ascuțită de țap.

— Harídimos, îi zise el, ai mâncat și ai băut bine, ai cinstit și tu moartea bunicului, ridică-te acum, să mergem.

Argatul cel bătrân lăsă capul în jos.

— Plouă, zise el, e potop, și beznă de nu văd la un pas în față.

— ’ Să mergem! spuse poruncitor nepotul cel mai mare. Trebuie.

— Să mergem atunci, oftă Harídimos și-și blestemă soarta care nu l-a lăsat niciodată să se bucure de un răgaz, poftim acum, tocmai când începea să-i vină și lui cheful…

— Înainte! făcu Kosmás. Ai luat felinarul de hoți?

Heruvicul ajunsese acum cântec de petrecere și Stravroulios ceru îngăduința de la preot.

— O să cânt un cântec de haiducie, cu voia ta, părinte!

Și, înainte de-a primi răspuns, Stravroulios săltă gâtul și începu, de se cutremură casa:

— Când o să se însenineze și-o să vină primăvara Oho! Când o să vină primăvara.

Să iau pușca mea cea mică…

XIV

Bătrânul Harídimos ținea în mână micul felinar de hoți și lumina cărarea de capre, îngrădită, care șerpuia și urca la munte. Nu-și revenise încă din beție, se împleticea, de două-trei ori alunecă și se întinse la pământ, dar se ridica rușinat și pornea mai departe.

— Blestemat fie el de vin, murmura, licoarea dracului!

Se întoarse spre Kosmás, murea de poftă să vorbească. Se opri brusc, apa curgea șiroaie de pe el.

— Stăpâne, tu nu deschizi gura? O să crăp. De-aia mă împiedic, să știi.

— Lasă vorbele, Harídimos. E potop. Să mergem repede!

Se grăbeau să apuce să ajungă la tabăra căpitanului Mihalis înainte să se reverse zorii și să-i zărească din câmp turcii. Cădea o ploaie așezată, biciuitoare, se umflau vinele pământului, iar apele prinseră să se rostogolească șuvoaie, gâlgâind. Din când în când câte un fulger albastru spinteca cerul, bubuia tunetul dintr-o coastă a muntelui până în alta și îndată se auzeau iarăși, limpede, apele susurătoare, care se împreunau și coborau spre câmpie.

— Dacă crezi în Dumnezeu, deschide gura, stăpâne, și vorbește-mi! îl rugă din nou bătrâna călăuză. Ce se-ntâmplă în lumea de departe pe unde ai umblat? Oameni sunt și apusenii ca și noi? Sau diavoli?

Dar Kosmás nu avea chef să se prindă la vorbă. Înainta tăcut prin întuneric și prin ploaie și nu voia să risipească ceasul acela sfânt cu vorbe zadarnice. O ciudată, molatică bucurie îi scălda trupul și sufletul. Primea în liniște ploaia peste el, tot o stâncă era și el, o stâncă a Cretei, și îndată ce-l ploua simțea, până-n măduva oaselor, bucuria pietrei și a pământului udat.

De-acum se lăsase iarna. Toată Creta, întinsă cu fața-n sus, era muiată. Ploaia stingea, miloasă, satele și mănăstirile grecești cărora nizamii le puseseră foc. Stingea și satele turcești pe care le aprinseseră creștinii. Turci și creștini umblau printre dărâmăturile lor și se căzneau să găsească adăpost și, încet-încet, să pună iarăși piatră peste piatră și să-și clădească din nou casele.

Scoțând spume de mânie, greu rănită, Creta intra din nou în jug. În peșteri și în mănăstiri, în tot acest timp, căpitanii se tot adunau să ia o hotărâre. Citeau, o dată, de două, de trei ori, ca

să-l înțeleagă, răvașul mitropolitului, auzeau glasul Greciei, se înfuriau, blestemau, aruncau priviri amenințătoare spre cer, strângeau pumnul, dar în cele din urmă plecau capul. Puneau cuțitele-n teacă, ascundeau iarăși armele și se întorceau la treburile lor.

Posomorâți, tăcuți, castrioții își deschideau prăvăliile, țăranii se aplecau asupra pământului, îl arau, îl semănau, roata mare și grea a vieții porni din nou să se învârtească. Coborî din munte și căpitanul Polyxinghis, cu fesul învelit cu o pânză neagră. Se duse și aprinse o lumânare la căpitanul orașului, la Sfântul Mina, se opri o clipă în fața icoanei lui și i se plânse, iar apoi merse și-și deschise prăvălia. Se vârî într-o parte, să nu vadă pe nimeni, să nu-l vadă nimeni, comandă o narghilea, fuma și stătea cu ochii pierduți. Privea afară pe drum, dar nu vedea lumea care trecea, nici pe țăranii care intrau prin Poarta Haniei și cărau tot ce mai putuseră salva, lămâi și portocale, chitre, vin, ulei. Nu vedea nimic. Nu mai râdeau, ci venin picurau buzele căpitanului Polyxinghis. Începuse să se căiască deja că s-a arătat moale și a plecat de pe munte.

„Trebuia să n-ascult nici de Grecia, nici de mitropoliți, se gândea el. Bine a făcut căpitanul Mihalis, Mistrețul! Trebuia să rămân și eu acolo sus, să fiu omorât. Ce nevoie mai am de viață? Așa-mi vine să mă ridic din nou și să plec!”

Înfășură țeava pe gâtul narghilelei, se opri în prag și oftă. În clipa aceea trecu popa Manolis și sutana lui slinoasă se umfla și-o bătea vântul. El nu se mișcase din Megalo Kastro. Îngropa, boteza, făcea sfințiri, punea bani la teșcherea și-i creșteau noi gușe. Ținea în mână potirul cu disc și în fața lui mergea palid, tare-ntristat, Moúrtzouphlos, c-un felinar aprins ziua-n amiaza mare. Căpitanul Polyxinghis își făcu cruce. Aflase vestea cea rea: preotul mergea să-l împărtășească pe căpitanul Stephanâs, căruia un obuz de pe o corabie turcească de supraveghere îi retezase, la întoarcere, ambele picioare.

— Dumnezeu să-i sfințească sufletul, murmură. El s-a purtat ca un bărbat.

Clătină din cap și dădu să intre, să se retragă iarăși în penumbră. Dar îl zări pe Ventuzos, care tocmai trecea: înfășurat într-o pătură, dârdâind de frig, își scutura mâinile, vorbea de unul singur și mergea. Umbla de două zile pe străduțe, parcă lovit de un blestem nedrept, nu luase încă o

hotărâre: să-și deschidă taverna, să-și aducă nevasta și pe cele două fete din satul cumătrului Iorgaros, să se înjuge iarăși la corvoada de zi cu zi? Sau să le lase pe toate vraiște și să se întoarcă la căpitanul Mihalis să-i arate că e și el bărbat și să nu-l judece ca pe unul bun numai de palme și de șuturi? „Rămâi sănătos, Ventuzos, îi spusese deunăzi când îl trimisese la mitropolit să-i ducă mesajul. Rămâi sănătos, Ventuzos, n-o să te mai întorci. Ventuzos ești, n-am pretenție, o să te porți ca o ventuză!”

Ventuzos își tot amintește de cuvintele astea, se înfurie, îl cuprind mii de draci, acum îl apucă mândria și ia hotărârea să se întoarcă pe munte, ca să-i arate căpitanului Mihalis că s-a înșelat, acum își aduce iarăși aminte de nevasta lui, de fetele lui, de taverna lui și dă înapoi.

Îl văzu pe căpitanul Polyxinghis stând în pragul prăvăliei lui și se opri brusc. „Poftim, ditamai căpitanul ăsta, și totuși și-a pus coada-ntre picioare și s-a întors. De ce? Pentru că asta e-n folosul Cretei. Iar dumneata, râiosule Ventuzos, rnăsori și iar măsori și vrei să faci de capul tău… înainte, măi, nu te rușina. Greu e să fii viteaz și să lupți, dar și mai greu încă să-ți poruncească conducătorii: jos armele! și să le pui jos!” Așa că Ventuzos se bucură că-l vede pe căpitanul Polyxinghis. „Să stăm de vorbă, cugetă el, să prind și eu curaj, am copii, să scap, sărmanul de mine.” Se apropie.

— Să fie într-un ceas bun, căpitane, zise el. Vin de pe munte, îți trimite multe salută…

— Du-te dracului ăl bătrân! mormăi căpitanul Polyxinghis și ridică mâna.

Îl văzu pe Ventuzos și se înfurie și tare i se rușina inima.

Ventuzos, de cum auzi cuvintele astea, se înfurie și el. Așa deci, și procopsitul ăsta îl crede bun numai de palme și de șuturi, o să-ți arăt eu acum!

— O să mă întorc pe munte, nu-mi părăsesc eu postul, și dacă ai vreo poruncă…

Spuse fără să fi luat vreo hotărâre. Doar așa, ca să-l bage-n draci.

— Tu, măi, o să te întorci pe munte, tu, Ventuzos? făcu căpitanul și râse batjocoritor. Asta cere curaj.

— Cere curaj, desigur, căpitane, știu asta. Doar pentru fală există lumea, rămâi sănătos.

Spuse și, înainte de-a apuca să-i răspundă căpitanul Polyxinghis, porni la drum. Deodată, luase hotărârea: nu, el n-o să se supună, o să-i facă de rușine pe de-alde căpitanii Mihalis și Polyxinghis, iar dacă există Dumnezeu o să se-ngrijească și de casa lui și-o să-și mărite și cele două fete.

Porni așadar la drum, zbura. Trecu pe la Sfântul Mina, intră să aprindă o lumânare și să-și ia rămas-bun. Biserica era pustie, caldă, mirosea frumos. Sfântul Mina, din creștet până-n tălpi îmbrăcat în argint, înnegrit de soare, călare pe cal, îi zâmbea. Ai fi crezut că-i dădea binecuvântarea sa. „Mergi cu bine, Ventuzos, îi spunea, acesta este drumul cel drept, ai grijă de tine, iar eu o să mă-ngrijesc de femeia ta și de fetele tale și-o să-ți găsesc doi voinici buni, să le mărit cu ei. Mergi cu bine, căpitane Ventuzos!”

Își făcu cruce, mulțumit, și ieși din biserică. Auzi vorbe, ridică ochii și văzu, în dosul ferestrei Palatului episcopal, fața mare, păroasă a lui Harilaos, piticul. Ce dracu’ mai caută și escrocul ăsta, prăpădenia săracilor, la Palatul episcopal? De unde să ghicească Ventuzos șiretlicul mitropolitului!

Acesta așadar îl invitase pe pitic la Mitropolie, îi dăduse o masă și-acum își beau cafeaua, în Palatul episcopal. Părintele avea un plan. Creștinii, care plecaseră ca refugiați la Athena și în Pireu, se întorceau zilele astea și-și găseau casele dărăpănate, turcii spărseseră lăzile, dulapurile, scaunele ca să facă din ele lemne de foc și să gătească, scoseseră și tocurile ferestrelor și le-au ars. Nu mai rămăseseră decât zidurile, groaznic murdărite și goale. Așadar mitropolitul îl invită pe kir Harflaos, bancherul, să-i spună vorbe dulci ca să-mprumute creștinilor bani cu dobândă mică, să-și refacă acoperișurile de deasupra capetelor. El a adunat mii și mii de lire la fiecare răzmeriță, s-a pus întotdeauna bine cu pașalele, cumpăra pentru o bucată de pâine, de la creștinii care aveau nevoie, cercei, inele, pietre scumpe, constantinați1 și florini[89][90], și-acum lăzile lui dădeau pe dinafară de giuvaiere și aur. Piticul ăsta putea așadar să salveze creștinătatea.

Iar acum, sus la o cafea, mitropolitul îl luă pe departe cu vorba, ca să-l aducă spre gândul său cu grijă. Îi vorbi despre

---

89 Monede de aur cu efigia lui Constantin cel Mare și a mamei sale, Elena, având la mijloc o cruce.
90 Monede de aur.

Dumnezeu la început, la ce folosește să câștigi lumea toată dacă-ți pierzi sufletul, și-apoi coti cu dibăcie vorba spre patrie, câți patrioți au ajuns nemuritori și lumea le slăvește numele, pentru că s-au jertfit pentru patrie. Și, să nu uităm, jertfa nu înseamnă numai să-ți dai viața, înseamnă și să ajuți, cum poți, patria, cu banii tăi, să spunem, atunci când ea trece prin clipe grele. Nemuritori ajung și aceștia, și lumea îi numește „de același neam”. Iar Dumnezeu își deschide catastifele și scrie numele lor cu litere de aur și-alături, câte lire a dat fiecare din ei creștinătății…

Piticul cel viclean își bea cafeaua sorbitură cu sorbitură, își fuma țigărica și se uita afară pe fereastră la casele dărăpănate și mai încolo, pe deasupra acoperișurilor, la marea înspumată, albă ca laptele. Cuvintele mitropolitului îi intrau pe-o ureche și-i ieșeau pe cealaltă. „Călugărul se căznește să mă-mbrobodească, se gândea el și scotea fumul pe nări. Se căznește să-mi trezească mândria ca să-mi golească lăzile. Ei, sărmane, de-acolo unde te duci tu eu vin!”

Când se sătură să-i mai țină isonul, strivi țigara în scrumiera de bronz și se întoarse către mitropolit cu mare respect. Glasul său era grav, plin de tristețe:

— Sfinte sunt cuvintele tale, preasfințite, zise el și oftă, de câte ori mi-am frământat și eu mintea, de câte ori m-a apucat plânsul, am oftat și am spus: „Ah, de-aș fi fost și eu bărbat adevărat, să iau pușca, să-mi dau viața pentru patrie! Sau, de vreme ce Dumnezeu m-a blestemat și m-a făcut schilod, măcar să-mi prisosească banii, să-i dau pe toți, obol al văduvei, să mai ușurez și eu creștinătatea! Să-i fie lui Dumnezeu milă de mine poimâine, la a Doua Venire! Dar și eu sunt ruinat, preasfințite, sunt pierdut, nu-mi merg deloc bine treburile, și cu toate astea toți mă bârfesc, cu toate astea toți mă numesc prăpădenia sărăcimii… O să crezi, preasfințite? Vine o văduvă, o orfană, îmi aduce un ineluș, eu știu bine, valorează un misir, nu mai mult, totuși eu îi dau doi, pentru că plânge inima-n mine văzându-i nefericirea… Dau doi misiri, mă păgubesc, și știu asta, dar om sunt, mă doare! Am avut și eu o vie, am vândut-o, am avut și eu o livadă de măslini, s-a dus și asta, mi-am ipotecat casa în care șed, preasfințite, martor mi-e Dumnezeu, ce-o s-ajung? Bunătatea m-a mâncat, iar când m-ai înștiințat să poftesc la Palatul episcopal mi-a sărit inima. „Preamilostiv e Dumnezeu,

mi-am zis, drept, răsplătește fapta bună. Mă cheamă preasfințitul, a aflat de binefacerile pe care le săvârșesc, a aflat de strâmtorarea mea și l-a luminat Dumnezeu să mă ajute și pe mine din punga Mitropoliei, să nu pier.. Plină e, știu, vistieria municipalității, plină, slavă Domnului!

Mitropolitul înghiți în sec. „Blestematul, se gândi el, pocitania, zgârciobul!” Nu mai putea să-l vadă în ochi. Își bău dintr-o sorbitură cafeaua și număra mătăniile nervos. Harilaos își coborî picioarele de pe canapea, unde ședea turcește, și își frecă mâinile.

— E frig, zise el, a venit iarna. Ce-o să ne facem fără cărbuni, fără haine de lână, preasfințite, fără mâncare bună? Am fost nevoit să-mi vând toate găinile, aveam și eu în fiecare dimineață un ou cald și-l sorbeam, s-a dus și-ăsta! Dumnezeu să se milostivească de noi!

Spuse, se ridică și sărută mâna mitropolitului:

— Să te rogi și pentru noi, preasfințite, zise el. Cu îngăduința ta, plec. Nu mă simt bine, mă duc să mă-ntind puțin în pat.

De la școală se revărsa strigând, fluierând, îmbulzindu-se mulțimea de școlari. Títyros îi ținuse mai mult astăzi, pentru că se apropia Crăciunul și a doua zi începea vacanța de iarnă. Títyros se înzdrăvenise, grăsuț, ars de soare, însurat de curând, iar nevasta lui, o țărancă, purta-n pântece un copil și învățătorul zburda de bucurie. Toți îl luau peste picior, dar uite, a intrat și el în rândul lumii și de unde să-și mai bată joc de el mulțimea de școlari!

I-a ținut așadar în ziua aceasta solemnă ca să-i lămurească cum și de ce s-a născut Hristos și cum și de ce nelegiuitul Irod, care semăna mult cu pașa din Megalo Kastro, a vrut să-l omoare, dar Dumnezeu n-a lăsat niciodată nedreptatea s-o ia înainte, a întins mâna Sa și l-a izbăvit. Le povesti viața și purtările lui Hristos, că a crescut mare, că era școlar bun, că-și iubea și respecta învățătorii și părinții și nu spunea niciodată minciuni. Iar apoi, că a fost răstignit. „Irod, am spus, era ca pașa, leit, avea bărbuța lui, fesulețul lui și alunița lui pe nas, dar să nu spuneți asta nimănui. Iuda era ca Suleiman, arapul, leit, negru ca vopseaua neagră, cu iatagan și saric, dar să nu spuneți asta nimănui. Multe a văzut și a pătimit Hristos, l-au batjocorit, l-au biciuit, i-au sfâșiat veșmintele, i-au pus o coroană de spini pe cap și, lucrul cel mai rău, l-au răstignit. La

fel, leit, cum a fost și Creta răstignită. Dar n-aveți grijă, copii, vă dau cuvântul meu, cum a înviat Hristos, la fel va învia și Creta într-o zi. Dacă nu vom putea s-o vedem liberă noi, cei mai bătrâni, atunci sigur voi, copiii o s-o vedeți. Numai să aveți grijă, să nu faceți obrăznicii acum în vacanță, să recitiți bine cele ce-am învățat și să știți să-mi spuneți pe dinafară cele trei cântece: *Te cunosc după tăișul... Acolo sus la munte...* și *O, sabia mea subțire și tăioasă!*

Ventuzos se opri ca să treacă mulțimea de școlari. Ultimul în urma lor îl zări apărând și pe Títyros. Nu-l mai văzuse de luni bune și o clipă nu-l recunoscu.

— Învățătorule, îi zise el, ai mâncat iarba-balaurului, te-ai făcut ca un balaur! Mă întorc pe munte, adăugă mândrindu-se. Ce porunci ai pentru fratele tău, căpitanul Mihalis?

Títyros, copleșit de o emoție puternică, îi strânse mâna:

— Ventuzos, zise el, ești un viteaz. Iartă-mă, de-atâta timp de când te cunosc, nu mi-am dat seama...

— N-am fost niciodată viteaz, învățătorule – dar ce să fac? Am ajuns viteaz de nevoie. Cel care șade cu chiorul dimineața privește sașiu[91]... I-o datorez căpitanului Mihalis.

— Îmi fac și eu datoria, să-i spui, ăsta e drumul meu. De gâtul meu stau atârnați șirag copiii Cretei. Trezesc în ei, cât pot, înfurii în ei, cât pot, Creta. Așa să-i spui. Iar dacă am coborât de pe munte, am făcut-o pentru că asta e-n folosul Cretei. Să coboare și el, să-i spui.

— N-avea nicio grijă, o să-i spun, dar nu coborâm, să știi. Rămâi sănătos, învățătorule!

— Cu bine, Ventuzos! îi răspunse și stătu să-l admire pe căpitanul Ventuzos cum pornește, zvelt, fudul, spre Poarta Lazaretului.

Mitropolitul, îndată ce plecă Harilaos, se ridică și își strigă diaconul.

— Sunt obosit, diacone, îi zise el, sunt obosit. Și totuși trebuie să mă duc la Arhondoula, unde se va afla și pașa. Prima oară, după atâtea luni, o să ne întâlnim. N-a vrut la Palatul episcopal, n-am vrut nici eu la conacul lui, am spus să ne întâlnim acasă la Arhondoula.

— Vrei să-ți pregătesc măgărușul, dacă ești obosit, preasfințite? întrebă diaconul, un țăran negricios și vânjos, al

---

91 Zicală grecească.

cărui glas era ca un clopot.

Era cunoscut pentru brațul său uimitor de puternic, și când mitropolitul îl avea cu el parcă l-ar fi urmat un leu, barba și mustața lui, părul lui creț de pe ceafă ar fi putut să umple o pernă.

— Fie, binecuvântatule, ai dreptate. Pune șaua pe el. M-a făcut zob afurisitul ăsta de zgârciob…

Diaconul înșeuă măgărușul cel vânjos, îi aruncă pe spate o velință lată cu chiparoși și cruci țesute pe margini, îl apropie de balconul din curte, ridică trupul greu al mitropolitului și-l așeză ca pe un samar în șaua frumos lucrată. Apoi luă măgărușul de frâu și porni înainte.

În acest timp pașa mâncase bine, lăsase numai oasele dintr-o găină și băuse și-o stacană cu vin roșu. Îl strigă pe Suleiman al său:

— Trebuie, măi, Suleiman, să mă duc acum să-l văd pe ghiaurul de popă cel mare, ca să le arătăm, chipurile, creștinilor și turcilor c-a încetat dușmănia și s-a împăcat lupul cu mielul. Adu-mi calul să încalec, nu e potrivit să mă duc pe jos, și vino cu mine. Am mâncat prea mult, mi-e somn deja, sprijină-mă pe drum, să nu cad.

Dar pe când cobora scările, să se ducă în curte, să încalece, iată-ți-i că și apar dinaintea lui cei doi smintiți faimoși din Megalo Kastro, ținându-se de mână – Barbaiánnis și Efendina. Amândoi parc-ar fi fost în al nouălea cer, pentru că se împleticeau și râdeau în hohote îmbrățișându-se strâns… Barbaiánnis era astăzi în sărbătoare, nepoata lui a născut un fiu, așa că el îl lua în brațe pe cel dintâi și-ntâi strănepot. S-a îmbătat, și în beția lui și-a amintit de Efendina și l-a chemat:

— Așază-te, Efendina dragă, îi zise el, să mănânci și să bei.

— Jură-mi că n-o să mă pângărești, făcu Efendina și mirosea întărâtat, lacom mâncărurile de pe masă.

— Îți jur, măi Efendina, nu te teme. Nici porc n-o să-ți dau să mănânci, nici vin să bei. Eu o să beau totul.

— Vinul nu deranjează prea mult, zise Efendina, pot să beau, toată lumea bea.

— Nu vreau să te-agăț de gâtul meu, Efendina, stărui Barbaiánnis. Ca să fii sigur, o să-ți dau eu să bei salep.

— Nu, nu, salepul îmi face greață, Barbaiánnis dragă, vin o să beau, vin, nu-i păcat, numai porcul e păcat.

Așadar cei doi goliră un urcior și prinseră chef:

— Ce zici, Efendina, zise deodată Barbaiánnis, facem o treabă?

— Măi, orice vrei, Barbaiánnis dragă, numai să nu trec trotuarul!

— O să te iau eu în spate, să te trec, nu-ți face griji. Ascultă deci: tu ești turc, iar eu sunt creștin. Vrei să mă omori? Uite, ia cuțitul, înjunghie-mă!

— Nu, pe legea mea! strigă Efendina, lasă cuțitul, Barbaiánnis dragă, să nu mă lovească damblaua.

— Ei, atunci nici eu nu vreau să te înjunghii. Nu trebuia să fie așa, ca noi, și toți turcii și toți creștinii? Să trăiască precum frații? N-ai văzut niciodată o cățea să alăpteze cățel și pisoi laolaltă? Ei, așa e și Creta. Uite așadar ce zic eu: să mergem noi doi de mână, chiar în clipa asta, să-l găsim pe pașa și să-i spunem: Uite, privește, pașa-efendi, că s-au împăcat turcii cu creștinii! Efendina de-aici este Turcia, eu, Barbaiánnis, creștinătatea, am devenit frați, toarnă să bem! Și pașa, om bun, de l-ar lua dracu', o să izbucnească în râs și-o să-l cheme pe Suleiman al lui: „Cinstește-i pe băieți, o să-i zică, cinstește-i, să aibă binecuvântarea mea!" Și-o să scoată din dulap să ne dea și câte-o decorație, o să-i facem temenele, și dă-i, o să pornim la drum amândoi de mână, tu Turcia, iar eu creștinătatea, o să străbatem Strada Mare, o să ne ducem la biserică să ne închinăm… și-apoi o să ne ducem și la geamie să ne închinăm. După aceea o să ne ducem la cafeneaua mare a lui Husein-aga, unde sunt băiețași turci care cântă de-amețește mintea omului. Unire am vrut? Uite, să trăiască Barbaiánnis și Efendina, trăiască Unirea! Ai înțeles, Efendina? Ești de acord, sau nu ești?

— Și trotuarele? făcu Efendina și-l tăie o sudoare rece pe spinare.

— Nu te teme, îți zic, o să te iau eu în spate și-o să te trec dincolo, știu să înot. Numai stai să mă înarmez, să-mi iau sabia, să-mi pun și decorația, și mergem!

Luă de pe perete sabia și și-o încinse, scoase din dulăpiorul din bucătărie decorația de tinichea și și-o atârnă în dreptul inimii; era, am spus, o tiflă lată de tinichea, ca acelea care sunt atârnate în pomi să nu-i deoache lumea.

— Înainte, zise el, în numele lui Hristos și-al lui Mahomed!

Spune și tu, măi Efendina, să n-ai parte de ochii tăi!

— Dar întâi o să pun numele lui Mahomed, nu stăm să ne târguim!

— Măi, pune-l, dacă nu ți-e lene. S-auzim!

— În numele lui Mahomed și-al lui Hristos! zise Efendina și pășiră împreună pragul, cu piciorul drept.

Pe drum Efendina se întoarse și-i zise lui Barbaiánnis:

— Ce zici, Barbaiánnis, trecem pe la Aliagás, să-l luăm și pe el, sărmanul? El nu e nici turc, nici grec. E și turc, și grec, e și bărbat, și femeie. Așa că hai să mergem să-l luăm, să se înfățișeze la pașa toate națiile.

— De ce să nu mergem? făcu Barbaiánnis, care în bucuria lui voia să îmbrățișeze lumea toată. De ce să nu mergem, măi, Efendina? Om e și el, chiar dacă e și bărbat, și femeie. Să ia și el o decorație, nefericitul.

Porniră la vale, ajunseră în mahalaua căpitanului Mihalis și bătură în portița umilă a lui Aliagás. Bătură și, țaca, țaca, se auziră niște saboți în curte.

— Cine e? zise un glas subțire, istovit.

— Doi prieteni, Aliagás, deschide, făcu Barbaiánnis. Am venit spre binele tău.

— Mi-e frică, măi băieți, mergeți la treaba voastră... Care prieteni?

— Eu sunt, Aliagás, sări Efendina. Eu, Efendina Baligă.

Poarta se deschise. Se zbârcise și îngălbenise sărmanul bătrânel. Din ziua în care plecaseră vecinii creștini, de unde să mai îndrăznească nefericitul să se arate! Nici creștinii n-aveau încredere în el, nici turcii n-aveau nevoie de el. În fiecare dimineață ieșea pe ogoare, aduna câteva ierburi, le mânca fără ulei, împletea ciorapi și-i vindea, mergea șchiopătând și aștepta ziua în care o să-și bage oamenii mințile-n cap și-o să se întoarcă vecinii, să înceapă iară vizitele la asfințitul soarelui și mâncărurile bune, să i se lege din nou mațul... Barbaiánnis văzu starea lui proastă și deodată i se păru că-l iubea mult pe turcul ăsta și se îngrozi văzându-l atât de părăsit.

— Ce-ai pățit, Aliagás? îl întrebă și-l luă în brațe.

— Sunt bolnav, bolnav, Barbaiánnis, uite, nu pot să mă aplec, am amorțit... Am amorțit, sărmanul...

— Vrei să mergem la pașa? făcu Efendina.

— La pașa? strigă bătrânelul îngrozit. Ce să fac? Nu merg

nicăieri!

— Spre binele tău, Aliagás, mijloci și Barbaiánnis, să capeți o decorație.

— Dacă-L iubiți pe Dumnezeu, mergeți la treaba voastră și lăsați-mă pe mine! țipă bătrânelul și închise poarta.

— Lasă-l, Efendina, zise Barbaiánnis, el nu e nici femeie, nici bărbat, e mortăciune. Să mergem noi!

Porniră mai departe, ajunseră în piață, intrară pe poartă la pașa – și așa, în clipa în care pașa cobora scările, iată-ți-i că se și înfățișează cei doi smintiți nostimi.

— Pașa-efendi, strigară de cum îl văzură, stai să ne admiri!

— Ce vreți, măi, capete de cocoși? zise pașa și-l apucă râsul. Ce-i cu mascarada asta?

Efendina își ținea cu o mână pantalonii de sac, al căror brăcinar se rupsese iarăși, iar sabia lui Barbaiánnis îi intra printre picioare și-i punea piedică. Se împleticeau amândoi și se apropiau. Primul vorbi reprezentantul elenismului.

— Pașa-efendi, spuse el cu solemnitate, eu, să nu crezi, nu sunt Barbaiánnis salepgiul, sunt creștinătatea. Iar ăsta nu este Efendina Baligă, cum i se spune, este Turcia. Am mâncat iarba scandalului, ne-am certat, am mâncat apoi miere, ne-am împăcat. Ne-am împăcat și acum suntem frați, ai înțeles, pașa-efendi? Nu ai văzut niciodată cățea să alăpteze căței și pisoi laolaltă? Ei, așa e și Creta, ne-am spus. De ce să ne certăm? Are multe țâțe, dă mult lapte, ajunge și prisosește pentru toți – ai înțeles? înțelegere așadar, dragoste, trai bun, inimă bună! Astăzi am devenit bunic și străbunic, trăiască Unirea!

— Măi, Suleiman, porunci pașa izbucnind în râs, măi, ăsta nu e nebun, ce tot stau oamenii și spun! Sunt mai mintoși, pe legea mea, decât mitropolitul și decât mine. Cinstește-i c-un rachiu și dă-le și câte-o roșcovă gustare…

— Și decorație? făcu Barbaiánnis dezamăgit. N-ai și decorație, pașa-efendi?

— Ei, ai una, e de ajuns!

— Dar pentru Efendina… făcu Barbaiánnis și i-l arătă pe tovarășul său, cu pantalonii căzuți.

— Dă-i, măi, Suleiman, o sfoară să-și lege pantalonii, făcu pașa. Altă decorație n-am. Mergeți, am treabă!

Când pașa ajunse la Arhondoula, văzu măgarul mitropolitului legat de belciugul porții și se bucură.

— Uite călugărul, zise el, a venit înainte de mine. Asta-nseamnă că s-a închinat.

Suleiman îl coborî de pe cal. Intră în curtea mare așternută cu lespezi de piatră și cu ghivece. Apăru gazda, fată bătrână, să-i spună bun venit. Îmbrăcată în corset, pudrată, subțire și înaltă, ca o lopată de scos pâine din cuptor, răutăcioasă; iar pașa, scund și gros, vesel, cu nasul ca o măciucă, cu ochi somnoroși de oriental. Mitropolitul se ridică dinaintea lui, pașa făcu o temenea, se așeză într-un jilț vizavi și scoase șiragul de mătănii. Fata bătrână intră în casă și apoi dispăru, ca să lase cele două căpetenii vestite să vorbească liber despre marile chestiuni ale țării.

Mult timp nu scoaseră o vorbă. Mitropolitul își întinsese palmele spre soba cu mangal din fața lui și se încălzea, nu-i era bine, tremura de frig. Pașa picotea și căscă. Mitropolitul îl văzu cum cască și căscă și el.

— Frig astăzi, pașa-efendi, zise în sfârșit mitropolitul, ca să deschidă discuția.

— Ei, a venit iarna, mitropolite-efendi, răspunse pașa și căscă iarăși.

Tăcură. O vrabie veni și se agăță afară, pe pervaz, privi înăuntru la pașa și la mitropolit, ciripi ceva și plecă. Se apropie acum și pașa de mangal și deschise iarăși gura, dar cu mare efort:

— Cărbunii, am auzit, dau amețeli, zise el. Am amețit.

— Când nu sunt bine aprinși, am auzit, spuse mitropolitul și căscă.

Îl văzu pașa și căscă și el. Tăcură iarăși. Pașa obosi ținând mâinile întinse deasupra mangalului, le puse pe genunchi și se uită în jur. Văzu ceasul mare de perete, văzu pe o ladă mare, sculptată o vază verde cu trandafiri roșii de catifea și alături un arap de ghips cu capul gol pe dinăuntru, plin de bețe de chibrit. Iar deasupra ușii privi cu admirație portretul său atârnat, pictat cu vopseluri roșii, aurii și negre, foarte vioi, nu-i lipsea niciun fir de păr. Dar pe când își admira frumusețea, pașa tresări. I se păru că ciucurele pictat de la fesul său se mișcă. Se înspăimântă.

— Mitropolite-efendi, zise neliniștit, s-a mișcat ciucurele de la fesul meu în ramă. Se poate asta? Ce zici și dumneata?

Mitropolitul era obosit, plictisit, pierduse somnul său obișnuit de la amiază. Își puse toată puterea, se întoarse și privi pictura, dar uită imediat de ce se-ntorsese s-o vadă și tăcea.

— Se poate asta, întrebă din nou pașa? Se poate, mitropolite-efendi?

— Ce, pașa-efendi?

— Să se miște ciucurele în tablou.

— Nu, nu se poate, pașa-efendi, răspunse mitropolitul și-și sprijini capul său greu de spătarul jilțului.

Îl rezemă și pașa pe-al său și închise ochii. Mitropolitul îl văzu și îi închise și el.

Se ivi cucul din ceas și șuieră ora. Afară vântul de miazănoapte se înteți și răscoli frunzele în curte. Veni din nou vrabia, îi era frig, îi era foame, bătu cu ciocul în geam, dar auzi un sforăit înfiorător, îi fu frică și plecă. Intră motanul casei, lung, mustăcios, cretan neaoș, sări pe genunchii mitropolitului, se încolăci la pântecele lui, se încălzi, toarse mulțumit și adormi. Apăru din nou cucul, fluieră din nou ora.

Arhondoula, neliniștită, puse urechea la ușă, dar nu auzi vorbe, numai două sforăituri lungi, pline de voie bună, una gravă ca o tobă, cealaltă ascuțită, veselă, ca o trompetă.

— Să le fac o cafea să le treacă somnul, zise ea.

Intră în bucătărie și puse ibricul pe foc.

Peste puțin, pașa auzi cum scârțâie ușa, deschise ochii și o văzu dinaintea lui pe fata bătrână cu tava.

— L-a luat somnul… spuse batjocoritor și arătă spre mitropolitul adormit. Nu rezistă, bietul, a îmbătrânit.

Mirosul de cafea îi gâdilă nările și mitropolitul deschise ochii.

— Ai binecuvântarea mea, Arhondoula, spuse înșfăcând ceașca. Chiar aveam nevoie. Era cât pe-aci să adorm.

Începură amândoi să soarbă cu zgomot, mulțumiți. Mitropolitului îi trecu somnul și se întoarse către pașa:

— Bun o să fie grâul anul ăsta, pașa-efendi, îi zise el.

— Și orzul, mitropolite-efendi, răspunse cu gesturile lui grecești pașa și se ridică. Bine am mai petrecut și astăzi, să ne mai întâlnim și-n altă zi, mitropolite-efendi, să mai vorbim.

— Cu plăcere, pașa-efendi, răspunse mitropolitul, se sprijini de jilț, își puse toată puterea și se ridică și el.

Se adunase lume în fața casei Arhondoulei, aflase că, după atâtea luni, pentru prima oară s-au întâlnit în această casă

boierească, astăzi, doi conducători, să vorbească, să ajungă la o înțelegere și să aducă iarăși pace în țară. Așadar acum îi așteptau, în frig, să-i admire cum se țin de mână și cum ies așa pe poartă.

Trecu și doctorul Kasapâkis și se opri. Îl văzu pe kir Aristotelis, spițerul, care se oprise și el și aștepta.

— Ce se-ntâmplă, kir Aristotelis? întrebă el. A murit cineva?

— Mușcă-ți limba, doctore, răspunse acesta. Pașa și mitropolitul sunt înăuntru și țin sfat cum să aducă pacea în țară. Unul se apropie și-i văzu pe fereastră. Au dat, se pare, cărțile pe față, mitropolitul scrie, pașa vorbește și gesticulează, acum o să-și pecetluiască decretele. Cum o duce kira Marsela?

Doctorul ridică din umeri.

— Aceleași și iar aceleași lucruri. Am dus-o la conacul fratelui meu, la Katsambăs, să schimbe aerul.

Vorbea vesel, pentru că izbutise s-o alunge și să rămână singur cu slujnica.

Pe când vorbeau ei, iată că-l și văd apărând de la capătul drumului, șchiopătând, pe kir Dimitrós Pitsokolos. După atâtea luni, numai acum se întorcea de prin satele și munții unde bătuse drumurile cu umbrela lui, ca să-și aline, așa cum spunea, durerea de la inimă. Rareori deschidea gura să vorbească, l-au lovit ielele și i-au luat glasul, spuneau țăranii, îl respectau ca pe unul atins de demon și-i dăruiau câte-o bucată de pâine, iar el o lua, o mesteca și se ducea mai departe, în alt sat, cu umbrela când strânsă la subsuoară, când deschisă deasupra, pentru ploaie sau pentru soare.

Cât timp Creta lupta cu moartea, kir Dimitrós, fiul căpitanului Pitsokolos, acum pornea pe un drum, acum îl părăsea, necăjit, dar acum, că Creta se liniștea, se liniștea și el și se întorcea la Pinelopi a lui... Pantofii îi erau rupți, hainele, sfâșiate, umbla în capul gol, iar pantalonii îi rămăseseră largi, fluturau în vânt ca șalvarii femeiești și se înfașurau pe coapsele lui late. Se sprijinea în umbrelă șontâc-șontâc și mergea.

— Cum a slăbit amărâtul, făcu doctorul cel gras și râse. I s-au golit pantalonii...

— Nu-ți face griji, c-o să-i umple el iarăși, răspunse kir Aristotelis.

Și clătină din capul său îmbătrânit devreme, ca și cum ar fi spus: „Astea nu-nseamnă nimic... nimic... Răul meu nu se

vindecă, își aminti de spițeria lui de pe Strada Mare, și n-avea un fiu să i-o lase, își aminti de surorile lui ofilite și de cele trei găuri din poartă… „Altă bucurie nu au sărmanele, se gândi el, altă mângâiere nu au, pe-acolo văd ele lumea…”

— Bine-ai venit, kir Dimitrós, îi spuse doctorul când trecu prin fața lui. Cum o duci?

— Slavă Domnului, mi-am rupt piciorul, răspunse Dimitrós și porni mai departe.

— Numai cei săraci cu duhul sunt fericiți pe lume, murmură spițerul, privindu-l pe kir Dimitrós cum se depărtează șchiopătând. Vai și iar vai de cei mintoși!

— Bre, am și uitat, zise medicul, mă duc!

— Ce noroc pe tine! Vreun bolnav?

— Se pare că ovreica pe care ne-a cărat-o aici nepotul căpitanului Mihalis s-a speriat și a lepădat copilul din burtă. E blondă, drăguță. Ai văzut-o?

— Tot mai bine-i să nu te însori decât să iei o ovreică, spuse spițerul cu răutate și se ridică pe vârfuri să vadă ce se-ntâmplă în curtea Arhondoulei.

Pentru că toată lumea se vânzolea acum și toți se ridicaseră pe vârfuri și priveau… Se ridică și kir Aristotelis, stătea cu ochii-n patru să vadă tot și să le povestească surorilor lui. Văzu deci tot: mitropolitul, uriaș, greoi, cu barba albă ca neaua, apăruse în curte printre ghivece și îl ținea de mână pe pașa cu fundul mare, cu barba ca bidineaua, și înaintau agale, solemn, către poartă. Creta și Turcia îmbrățișate, iar creștinii și turcii se dădeau la o parte să-i lase să treacă. De-acum pașa se trezise de tot, se agăța de brațul mitropolitului și saluta, zâmbind, lumea, în dreapta și-n stânga. Dar mitropolitul își încruntase sprâncenele, se sprijinea în pateriță și se grăbea să-l alunge de lângă el pe turc. Diaconul dezlegă măgărușul de la belciug și se apropie și Suleiman cu calul sur… Apăru în clipa aceea și fratele surdomut al Arhondoulei, pictorul. Chel, ciupit de vărsat, cu gura deschisă, râzând prostește, îi salută pe cei doi însemnați musafiri, mormăi ceva și scuipă în barba pașei.

În acest timp casa socrilor lui Noemí era întoarsă pe dos. Toată noaptea Noemí nu închisese un ochi, se gândea la soțul ei, care acum va fi bătând munții, se gândea la fiul care se închega în măruntaiele ei și-o lovea cu piciorul. O spaimă tainică o ținea de veghe toată noaptea, o amenințare întunecată

plutea în aer… Un trup nevăzut, un glas mut, o fantasmă… Sau era cumva mortul? Și îndată ce-i veni, aproape de revărsatul zorilor, gândul acesta, o sudoare rece țâșni de la rădăcina părului ei. Sări din pat. Se înăbușea. Deschise fereastra și o pătrunse o ceață rece, se lăsă greu ziua, Noemí coborî din pat și o găsi pe mama soacră aplecată în fața vetrei, aprinzând focul.

— Mamă, îi zise ea, nu mă simt bine. O să ies afară să iau puțin aer…

Mama săltă capul, o privi și se îngrozi. Fața fetei se topise, i se vedeau toate oasele și cearcăne negre îi încingeau ochii.

— Unde vrei să te duci, copilă, dis-de-dimineață, pe asemenea frig? o întrebă cu milă. Să nu te obosești.

Noemí șovăi. Se rușina să-i dezvăluie ce teamă o apăsase la revărsatul zorilor și unde se gândea acum să se ducă să scape de ea.

— Nu știi unde? întrebă iarăși bătrâna.

— Știu, mamă, știu. La biserică, să aprind o lumânare.

Mama scoase un strigăt:

— L-ai văzut în somn, l-ai văzut, copilă?

— Da.

Mama își pironi ochii în aer și vârful bărbiei îi tremura. Nu a murit încă, bine spunea ea, nu a murit, stăruie în văzduh, înconjoară casa, intră prin crăpăturile ușii… Iarăși pune la cale ceva rău…

— Copila mea, zise în sfârșit și coborî glasul, de parcă s-ar fi temut să n-o audă mortul, copila mea, du-te, aprinde-i o lumânare și roagă-l să-i fie milă de tine… Dar, pentru numele lui Dumnezeu, să nu-i spui că porți în pântece…

— Nu, mamă, n-o să-i spun…

— Ia și broboada mea, acoperă-te bine, să nu răcești…

Biserica era goală, prin vitralii intra puțină lumină și trezea icoanele, policandrul, sfeșnicele de bronz, iar în dreapta cum se intră, deasupra proschinitariului, pe Sfântul Mina cavalerul. Noemî luă o lumânărică de pe pangar și merse drept spre icoana mare a Preasfintei Fecioare, în stânga Ușilor împărătești, la catapeteasmă. Nu îndrăznea să-i vorbească drept în față mortului, voia s-o pună mijlocitoare, între ei doi, pe Preasfânta Fecioară, Maica Domnului.

Candela ei de argint era aprinsă și lumina blând bărbia ei

puternică, plină de voință, ochii ei îndurerați, migdalați și vălul ei vișiniu, brodat cu steluțe de aur… Noemí îngenunche și câtva timp privi tăcută, și, cu cât privea, inima i se îndulcea și i se îmblânzea… Fecioara ținea strâns în brațe pe Fiul ei, ca și cum s-ar fi temut să nu i-L ia, își sprijinea adânc obrazul, cu tandrețe, pe obrazul Lui și-l dădea o mică cruce de lemn, o jucărioară, ca să se joace…

Noemí se ridică, aprinse lumânarea în sfeșnic, își apropie buzele de Preasfânta Fecioară și-i vorbi. Nu știa încă să spună rugăciuni, îi vorbi ca și cum ar fi fost o bună vecină și-acum s-ar fi aflat într-o mare nevoie și ar fi bătut în poarta ei.

— Maică, îi zise ea, eu sunt Noemí ovreica, am venit de la marginea lumii, am părăsit credința tatălui meu, m-am făcut creștină. Mă aflu în mare strâmtorare, Maică, ajută-mă! Spune-i să nu mai vină noaptea să mă chinuie, spune-i să nu-mi facă vreun rău, eu vreau numai binele casei lui, îl iubesc pe fiul lui, altă bucurie nu am… Maică, îți mai zic și aceasta, dar să nu-i spui: în trei luni o să fiu și eu mamă, mă tem să nu-l supere pe fiul meu. Nu-l lăsa! Cad la picioarele tale, Maică a tuturor mamelor din lume, fie-ți milă de mine!

Ridică ochii, văzu cum Preasfânta Fecioară o privește îndurerată, deznădăjduită, și cum ochii i s-ar fi umplut parcă, deodată, de lacrimi. Noemí se înspăimântă, își scoase din urechi cerceii de aur pe care i-i dăruise Kosmás și-i atârnă de icoană.

— Nu am nimic altceva, Preasfântă Fecioară, murmură ea, ține cerceii aceștia, să-ți amintești de mine…

Când ajunse înapoi acasă, o văzu Maria și întoarse capul în altă parte. Mama soacră se apropie de ea:

— I-ai aprins lumânare, copila mea? o întrebă ea. Ai auzit vreun glas? A spus ceva?

— Mamă, mă duc să mă întind în pat, am obosit… răspunse ea, urcă încet-încet scara și se întinse pe patul larg de fier, patul în care, cât trăise, cel mort se întindea și-și îmbrățișa femeia.

Aerul era apăsător, Noemí răsufla îngreunată și ținea ochii deschiși, se temea să-i închidă, nu cumva să apară mortul în întuneric… Jos bătu ceasul de perete, sus, din minarete, se auzi preadulce, numai patimă, glasul muezinului. Era amiaza. Gura îi era amară, nu coborî să mănânce, își pironise ochii într-un

curmal mare, care se ivea deasupra acoperișurilor, departe, în curtea Arhondoulei… Sufla un vânt puternic, obloanele se zgâlțâiau, și frunzele ca niște săbii ale curmalului se încăierau și se băteau… în fața lor, la iconostas, candela aprinsă sfârâi și mica flacără pâlpâi, ca și cum ar fi vrut să scape de fitil. Dar Noemí nu avu puterea să se ridice și să umple iarăși cu ulei candela care se lupta cu moartea.

Osteni privind și închise ochii… O luase, n-o luase somnul? Nu-și amintea. Dar, cum închise ochii, simți, cu o siguranță înspăimântătoare, cum cineva, fără să deschidă ușa, intră în cameră. Noemí se strânse la marginea patului, își puse toată puterea, deschise ochii, nimeni! Totuși simți, cineva stătea în fața ei, între drugii patului, în aer.

„El este, el!” murmură Noemí și holbă ochii îngrozită. Candela se stinsese, icoana dispăruse în umbră…

Privea țintă, cu ochii holbați și, cu cât privea, simțea aerul, între drugii patului, învârtoșându-se, închegându-se, luând o formă… La început luciră în aer două pistoale de argint și apoi un gât greu și o mustață negre ca tăciunele și doi ochi care pândeau în dosul sprâncenelor dese, țepoase… Un bărbat făcu semn dintre cei doi drugi ai patului și se apropia, prin aer…

— Preasfântă Fecioară, țipă Noemí, ajutor! Alungă-l! Alungă-l!

Dar bărbatul se tot apropia prin aer, și ochii lui se tot măreau și se înfuriau și i se auzeau acum clar dinții scrâșnind… Ajunse de-acum deasupra capului ei și se opri:

— Preasfântă Fecioară, țipă iarăși Noemí, alungă-l! Alungă-l!

Dar el întinse deodată mâna, înșfacă învelitorile, le aruncă într-o parte și lovi cu pumnul în pântecele lui Noemí. Nefericita scoase un strigăt sfâșietor și se rostogoli de pe pat, jos.

Mama auzi, urcă scara de-a bușilea și o găsi pe nora ei zăcând în sânge.

— Maria! strigă ea. Doctorul, repede!

Adună de pe podea fetusul lepădat, frecă tâmplele lui Noemí cu apă de flori, aprinse candela stinsă și aștepta medicul. Aștepta și-l bocea într-ascuns, nemângâiată, pe nepotul născut mort… Nora ei deschise acum ochii, galbenă ca ceara, și privea în jur, rătăcită. Unde se află, ce e cu sângele ăsta, cine a lovit-o, de a simțit o durere îngrozitoare în pântece? O durea, își strângea buzele să nu strige. O văzu pe bătrâna mamă

aplecându-se peste ea și stropind-o cu apă de flori și întinse mâinile:

— Mamă, murmură ea, mamă, mă doare…

Și închise iarăși ochii.

Mama se așeză lângă ea, îi uda tâmplele cu apă de flori și se gândea la fiul ei. De unde să știe odorul ei ce nenorocire se-ntâmplase, unde-o fi în ceasul acesta și ce va fi făcând în curtea bunicului?

Dar el nu se mai afla în curtea bunicului, pornise, prin noapte și prin ploaie, cu înfricoșare, urcușul muntelui și se ducea…

Se ținea după trupul subțire, cocoșat al bătrânului Harídimos și mergea. Nu vorbea. Se gândea, cu groază, cu admirație, la moartea bunicului. Cum era întins sub lămâiul plin de rod, cum deodată, în clipa în care îl umbrise îngerul, i se iviseră în inimă străvechile întrebări fără răspuns – de unde venim? Unde mergem? Și cei trei căpitani, beți, descinși, împleticindu-se, cum deodată și ei, înaintea gropii[92], și-au revenit, și-au luat capul în mâini și au început să-și povestească viața, înspăimântați ei înșiși – numai sânge și turci, mâncăruri, băutură și femei. Spuneau, spuneau, dar crăpau de ciudă și se mâniau, alta le fusese viața, mai adâncă, mai largă, nu puteau s-o încapă cuvintele, s-au întors spre învățător și îi cereau ajutor. Iar acesta a luat arcușul, au răsunat clopoțeii vulturești, a prins să vorbească, să cânte și să plângă adevărata gură a cretanului, cetera. Și bunicul a închis pleoapele grele, îi zâmbea toată fața, de la bărbie până la urechi, inima lui primea răspunsul, precum pământul însetat de apă, și domol, cu mulțumire, cum ne afundăm în somn, a intrat el în țărână…

„Bun și puternic e neamul meu, vorbea singur Kosmás. Adânci sunt rădăcinile lui în pământ, ai grijă să nu te faci de rușine! Să dea Dumnezeu ca sângele lui Noemí să nu șubrezească sângele Cretei! Și fiul meu să se nască întreg cretan. E mare păcat ca un asemenea neam să înceteze să mai urce cărarea! “

Deodată Harídimos se opri. Nu mai putea să îndure tăcerea.

Drum înseamnă taifas și glumă și să te oprești din când în când, să mănânci și-o îmbucătură, să bei și din ulcică o înghițitură de vin, să ți se înveselească sufletul, să prindă putere, să pornească din nou la drum. Dar ăsta îmbrăcat în

---

92 Metonimie pentru moarte.

haine apusene nu vorbea, nu se oprea, se grăbea.

— De ce te grăbești, stăpâne? Ca să-l vezi pe căpitanul Mihalis? Blestemat să fie! Cel mai bine ar fi să nu-l vezi niciodată. Dar dacă soarta ta e să-l vezi, atunci măcar nu te grăbi, și nu sta mult. Pe mine m-a trimis alaltăieri bunicul tău să-l înștiințez că moare și să vină să-și ia rămas-bun. Dar, de cum s-a întors și m-a privit sălbatic, m-am zăpăcit și mi-am prins falca să nu-mi cadă!

— Nu te-ngrijora de mine, Harídimos, e unchiul meu. Avem același sânge, nu mă tem de el, răspunse Kosmás fără să se oprească.

— Ai să poți să i te împotrivești? Fac prinsoare, n-o să poți!

— O să pot. Dar acum nu mai vorbi, să mergem!

Grele erau ceasurile acestea, numai reculegere și tăcere, iar Kosmás nu voia să le tulbure vorbind. Pentru că nu se gândea numai la bunicul, la adânca rădăcină a neamului, care se afunda în pământ. Mai era și această creangă tare și noduroasă a copacului, căpitanul Mihalis, care ținea, cine știe, în mâinile lui soarta Cretei. Cum să-i vorbească, de unde să-l apuce, ce să-i spună? Numai el, dintre toți căpitanii, nu primea să lase jos armele, să-și pună și el pecetea pe actul de supunere, să se liniștească Creta… Ce demon îl fugărea?

„El e vinovat c-a pierit mănăstirea Domnul Hristos, îi spusese mitropolitul, și-acum vrea să-și spele rușinea. De aceea nu se predă. Poate chiar vrea să fie omorât, ca să plătească.” „Dar oare asta e-n folosul Cretei?" făcu Kosmás.

Mitropolitul tăcuse îndelung, parc-ar fi cântărit o cauză grea și pregeta.

„Cred, Dumnezeu să mă ierte, murmură în sfârșit, cred că unchiul tău are un demon în el, care nu e Creta.”

„Are o taină bine-ascunsă în viața lui, întunecată, îi spusese celălalt unchi al lui, Títyros. O taină cu căpitanul Polyxinghis, cu o turcoaică, multe spun oamenii. Inima i s-a înăsprit, n-o mai stăpânește el.”

„A pizmuit mănăstirea Arkadi, îi spusese cu răutate piticul Harilaos. A pizmuit mănăstirea Arkadi, nesăbuitul, și se încăpățânează să sară și el în aer – și să i se scoată și lui un cântec!”

Poate că toți aveau dreptate, se gândea în sinea lui Kosmás și urca prin ploaie, alunecând pe pietre. Acum, c-o să-l

întâlnească, ce să-i spună? Cum să-l înduplece să accepte cuvântul pașei de a pleca neatins, de a se duce unde vrea, cu armele și cu steagul său? Să-i spună că mitropolitul vrea asta? Că regele Greciei o cere?

— O să ridice cu dispreț din umeri, el nu are nicio considerație pentru oameni. Să-i spună că nu are scăpare, că o să fie omorât, că nu e nimeni cu el, nici turc, nici grec, nici occidental? Cuvinte zadarnice! El nu se teme de singurătate, nu se teme de moarte. Poate chiar și-o dorește.

Kosmás sucea și răsucea adânc în minte cum să stea și să-i vorbească fiarei și s-o aducă în apele sale…

Multe griji grele îi rodeau inima lui Kosmás. Când trupul bolnav și delicat al lui Noemí, căreia îi încredințase înfricoșătoarea sământă a neamului său, și tremura la gândul acesta – ce fel de fiu o să i se nască? Când cele ce-a văzut în Apus, nedreptatea, neobrăzarea, foamea… Când întrebarea aceea: care e drumul său, unde e postul său, să stea să lupte? Bunicul și-a avut postul lui, și tatăl lui, și unchiul ăsta al lui… El? Ce post să aleagă și să spună: acesta e al meu, aici voi lupta, nimeni n-o să-l cucerească! Astă-seară simți pentru prima oară că rămăsese atârnat în văzduh.

Ploaia dădea de-acum semne că se potolește, cerul și-a golit pe munte toate șuvoaiele, un vânt rece, puternic suflă și împrăștie norii, apărură câteva constelații, și Harídimos se opri să cerceteze cerul.

— E trecut de miezul nopții, zise el. Am mers bine.

Se înăbușea, voia taifas.

— Vino, dacă crezi în Dumnezeu, stăpâne, să stăm sub stânca asta, unde nu bate vântul, și să răsucim o țigărică…

— Ai obosit, Harídimos?

— Am obosit, da. Sunt bătrân, oasele mi s-au îngreunat.

Nu obosise deloc, șiretul, dar murea după vorbă. Se opriră sub stâncă. Kosmás scoase și îi dădu o țigară. De unde să înceapă acum vorba Harídimos? Privi cerul – ce vorbă să scoată de la el, și-l lăsă. Luă la rând satul său, Megalo Kastro, Creta. Deja toate le juca pe degete occidentalul ăsta, nu-i erau de folos, așa că le lăsă. Deodată i se opri gândul la un unchi al său, o stârpitură de om, Androulios. Ce înseamnă unchiul acela în fața ăstui vântură-lume, care face pe grozavul și nu catadicsește să deschidă gura să schimbe cu el o vorbă? Ce-

nseamnă în fața lui Androulios căpitanul Mihalis? O musculiță. Acum o să-i arăt eu.

Trase cu sete din țigară o dată, de două ori, o supse toată, îi ardea degetele, dar n-o lăsa. Se întoarse către Kosmás:

— Știi, stăpâne, care e cea mai mare fiară de pe lume? Leul, o să spui. Deloc! Deloc! Omul. Și-o să-mi zici – de ce? Pentru că luptă și omoară turci, ca unchiul tău? Sau pentru că a născocit, prin uneltirea diavolului, armele și omoară leii? Deloc, dar deloc. Să-ți zic eu: am avut un unchi, îl chema, Dumnezeu să-l ierte, Androulios, o jumătate de porție. Îl porecleau și Kalikântzaros1, pentru că era mic cât un bob de năut, nefericitul, un rest din băutura lui Dumnezeu, de le era silă oamenilor și să-l scuipe. Călca, nu, nu călca, sărea ca o lăcustă și țipa, pentru că-l dureau rărunchii, sărmanul, avea, se pare, piatră, i-au spus doctorii, și-o să moară. Și el, măi, copile – ce ți-e și cu omul! –, a luat cazmaua și s-a dus și a îngenuncheat dinaintea muntelui din fața satului său, Venerâtos. Ție! ție! ție! începu să-l cioplească. Un an, doi ani, trei. Treceau țăranii, îl vedeau și izbucneau în râs. „Cu muntele, măi, Androulios, te-ai pus?

— Cu muntele, desigur; o să-l mănânc!” răspundea el și nu sălta capul de pe cazma.

În al treilea an porni să clădească la poalele muntelui o casă. „Nu clădi casă, măi, Androulios, îți vreau binele. Cine-și clădește casă se însoară.

— Asta vreau și eu, măscăricilor, le răspundea el. Să mă însor. Să mă însor, să fac copii, să mă ajute, să trântesc jos muntele." Sătenii râdeau. „Cine-o să te ia, măi, Kalikăntzaros?" îi spuneau ei. „De dragul celor mulți nu rămâne carne în măcelărie! răspundea el. O să se găsească și pentru mine un cumpărător." Clădea casa, și într-o zi trecu o țărancă scundă, văduvă, șoldie și urâtă la chip, dar tânără. Intră, văzu curtea, cămara, bucătăria, odaia și îi plăcu casa. „Măi Androulios, îi zise ea, îmi place casa, ce zici și dumneata? Și-i făcu din ochi. Unchiul meu înțelese. Să nu lungim vorba, se luară. Dormi cu ea, petrecu bine noaptea, dar a doua zi dis-de-dimineață, mahmur, își întoarse fața către munte, își luă cazmaua și începu iarăși, ție, ție, ție, să-l cioplească. Ție, ție, ție, în fiecare zi mânca din el câte-o îmbucătură. Îngrămădi iarăși temelii, începu să lipească o casă mai mică de prima casă, să ridice și-o

altă odaie, să lărgească și curtea, să zidească și grajd. „Măi, Androulios, făcură iarăși batjocoritor sătenii, o să zidești un oraș?

— Oraș, desigur, răspundea el. Femeia mea e însărcinată, unde o să-mi țin copiii?

— Și nu te mai dor rinichii?

— De unde să mă doară, măi, puturoșilor? N-am timp.” Trecură anii, doi câte doi năștea femeia copiii, el cioplea, muntele se umpluse de peșteri și scorburi, îl mânca. Îl mânca Androulios peste tot, la început blestema pentru că i se împotrivea, dar apoi văzu că-i era binevoitor și-l iubi și nu mai putea să trăiască departe de el. De-acum părul unchiului încărunțise, trupul îi slăbea și nu putea să doarmă, dar brațele i se tot îngroșau și mâinile mari i se lățeau și i se lungeau, îi ajungeau sub genunchi. Nu mai putea să stea drept, se cocoșa, și mâinile lui mari îi atârnau și se loveau de pietre. Nu puteai să-l vezi și să nu te-apuce râsul. Era leit o maimuță – trebuia s-o vezi! – pe care a adus-o pașa anul trecut în Megalo Kastro, stătea smirnă în cușca ei și făcea haz de oameni… îl vedeai, îți zic, și râdeai, dar te lua și groaza. Țăranii stăteau acum departe, de unde să se-apropie! Că într-o zi a întins mâna lui mare, a prins de gleznă un vlăjgan care râdea, l-a strâns, i-au sărit oasele de la locul lor, și de-atunci șchioapătă… Copiii lui au crescut, s-au aruncat și ei asupra muntelui, îl ciopleau, îl mâncau îmbucătură cu îmbucătură și clădeau. S-au căsătorit, au făcut copii, a îmbătrânit de-acum unchiul Androulios, s-a moleșit, s-a îngreunat prea mult cazmaua. Și într-o seară, când se întorcea de la munte, simți că i-a sosit sfârșitul, se întinse în așternutul său, își chemă copiii și nepoții, porunci să-l îngroape în munte și să-i pună, ca s-o ia cu el, și cazmaua, încrucișă mâinile mari și-și dădu sufletul… Dacă se întâmplă să treci, stăpâne, într-o zi prin Venerâtos, pune să-ți arate casele lui Androulios și-ale fiilor săi. Casa unchiului meu este acum ditamai satul… Și-apoi șezi de-mi spune domnia ta…

Tăcu, mulțumit că vorbise și-l făcuse zob pe apuseanul ăsta. Ochii îi luceau în întuneric, priveau cu mândrie și râdeau batjocoritor.

— Eu știu, Harídimos, o altă fiară, mai mare și decât leul, și decât Androulios, unchiul tău.

— Care?

— Viermele.

— Schimbă vorba, pentru numele lui Dumnezeu, nu-l pomeni, aibă parte de vreme rea![93] murmură Harídimos și-și făcu cruce.

Scuipă și înșfacă ciomagul.

— Să mergem, stăpâne! zise el supărat.

Se lumina de ziuă în ceasul în care Kosmás ajunse în tabăra căpitanului Mihalis, pe creasta muntelui Selena. Harídimos rămase în urmă:

— Mergi înainte dumneata, stăpâne, zise el, și după ce faci ce ai de făcut, treci să mă iei să ne întoarcem. E mai bine să nu-l văd pe unchiul tău, și să mă ierți!

Drept, în postul său de strajă, căpitanul Mihalis nu dormise toată noaptea. De cum se lumină luă ocheanul și scruta jos, unul câte unul, posturile turcimii. Nizamii înaintau încet-încet, urcau în fiecare zi câțiva pași și se puneau la adăpost. Nu se grăbeau. Înțelegeau din focurile de armă numărate pe care le trăgeau acum creștinii că nu mai aveau gloanțe. Mai știau și că nu mai aveau să mestece decât o bucată de pâine de orz. Îi înconjuraseră din toate părțile și nu lăsau nici om, nici animal să treacă. Rar și numai pe vreo cărare de capre, tăinuită, mai putea câte un drumeț, cunoscător al locului, să se strecoare noaptea până-n bârlogul lor.

Pașa îi trimitea mesaje după mesaje căpitanului Mihalis, ca să-l facă și pe ăsta ultimul, căpitanul Unu, să se închine. Turcia, îl înștiințau de la Constantinopol, are interesul ca răzvrătiții mai degrabă să se supună decât să fie omorâți, pentru că astfel Creta intră din nou în jug prin voința ei și e tăiat avântul Occidentului. Chiar ieri-seară pașa i-a trimis un nou mesaj căpitanului Mihalis: „îți dau termen, cel de pe urmă. Predă-te de bunăvoie, spre binele tău, până mâine la amiază și pleacă având toate onorurile războiului, n-o să m-ating de tine. Altfel, am poruncit să-mi aducă grămezi de țepe și-o să vă trag pe toți în țeapă, pe Mahomed! Și ultimul o să te trag pe tine, căpitane Mihalis!”

Toată noaptea cântărise în minte ce drum să aleagă, nu pentru el însuși, pentru el alesese deja, ci pentru tovarășii săi. Scăpare nu mai era, și nu voia să-i ia de gâtul său. Să-și aleagă fiecare, liber, calea. Le dezvălui așadar de cu seară ce mesaj i-a

---

93 Zicală grecească. în orig., *kako chrono na echei*!, o imprecație cu sensul: De nu l-ar apuca anul!, Lua-l-ar dracu’! sau Ducă-se pe pustii!

trimis din nou pașa, ca să-l întoarcă pe toate părțile în minte peste noapte și la revărsatul zorilor să vină să-i dea răspuns.

Niciunul dintre ei n-a închis un ochi, și când bătu soarele pe munte se târâră unul câte unul spre postul de strajă al căpitanului. Nespălați, nerași, cu hainele sfâșiate, plini de sânge, se aciuară în jurul căpitanului Mihalis și așteptau să deschidă el primul gura să le vorbească. Dar el își pironise ochii pe pietre și aștepta să i se potolească clocotul inimii, ca să poată, când o să deschidă gura, să scoată glas de om, ci nu să-nceapă să mugească. Clipă după clipă, ca niște fulgere îi despicau mintea Creta, Thrasáki, cercheza, mănăstirea Domnul Hristos… înjura, ținea o piatră în mână, o storcea, și mâna i se umpluse de sânge.

O clipă, buzele, sprâncenele, ochii îi tremurară. Privi în jur la tovarășii săi, jos turcimea, sus cerul nelocuit… „Libertate sau Moarte! murmură el, scuturând crunt din cap. Libertate sau Moarte, nu, nefericiți cretani! Libertate *și* Moarte! Asta trebuie să scriu eu pe steagul meu. Asta este adevăratul steag al oricărui luptător! Libertate *și* Moarte! Libertate *și* Moarte!”

Spuse și se ușură. Înțelese. După atâția ani, înțelese, și inima i se întări. Se întoarse către tovarășii săi, cu privirea liniștită acum, și vorbi:

— Știți bine ce ne-a înștiințat Câinele. Sunteți bărbați, aveți mustață, luptăm pentru libertate, vorbiți liber! Gloanțe și praf de pușcă nu avem, pâine nu avem, nădejde nu avem, turcii, o armată, noi, o mână de oameni, care dintre voi vrea să plece, pe sabia pe care o s-o predau numai lui Dumnezeu, să plece, nu-i o rușine! N-o să-i port pică. Eu nu plec! Am spus.

Mult timp niciunul nu săltă capul să vorbească. Soarele urcase de un stânjen pe cer, băteau tobele, nizamii se orânduiau să-și reia treaba.

— Vorbiți liber, spuse din nou căpitanul Mihalis. Și repede!

Unul negricios, uscățiv, care ținea în mână o pușcă veche, legată cu sfoară, deschise gura:

— Dacă sunt bărbat, zise el, voi toți o știți bine. Dacă mi-a fost vreodată frică în fața turcului, voi toți o știți bine. Nu mă tem așadar c-o să mă numiți laș și o să-mi arăt deschis părerea. Căpitane, o să pierim degeaba. Degeaba, și nu e de folos, nu pentru noi, ci pentru creștinătate. Creta o să se revolte iarăși în curând, și n-o să mai fim vii, în noua răzmeriță, ca să dăm o

mână de ajutor… În starea-n care am ajuns, îi e cu mult mai de folos Cretei viața noastră decât moartea. Rușine, nerușine, nu-mi pasă. Folosește, sau nu folosește Cretei? Asta întreb.

Căpitanul Mihalis, cu capul plecat, asculta. Și când glasul se opri întrebă:

— Ai terminat, măi, Iânnaros?

— Am spus!

Căpitanul Mihalis se întoarse către cel de lângă el:

— Unul câte unul, porunci el. E rândul tău, Phourogatos.

Acesta își răsuci mustața și întoarse capul în altă parte. Ai fi crezut că nu voia să-l privească-n ochi pe căpitan. Și vorbi:

— Toată noaptea doi diavoli s-au luptat în mine. Unul spunea: „Pleacă, fiindcă nu există scăpare”; celălalt spunea: „Rămâi, fiindcă nu există scăpare”. S-au luptat toată noaptea și la revărsatul zorilor unul din cei doi diavoli a învins.

— Care diavol din cei doi? făcu căpitanul Mihalis și-și pironi ochii în ochii lui Phourogatos.

— Dumneata, căpitane Mihalis, blestemat fie ceasul în care te-am cunoscut!

— Așadar?

— Nu plec!

Căpitanul Mihalis se întoarse mai departe:

— Și dumneata, Kaiambis?

— Eu, răspunse acesta și oftă, eu sunt însurat de curând, am nevastă și nu m-am bucurat de ea! Asta mă arde!

— Așadar? făcu iarăși căpitanul, care se grăbea. Lasă nevasta. Ce zice bărbatul? Pe el îl întrebăm!

— Blestemat fie ceasul în care te-am cunoscut, căpitane Mihalis! Iată ce zic și eu. Vreau să plec și mi-e rușine de tine. Nu plec!

— Și tu, Thodorfs? se întoarse acum căpitanul spre nepotul său, care, în timp ce vorbeau tovarășii lui, își curăța și-și umplea pușca. Ce zici și dumneata, copilandre[94]?

Thodorfs se supără și îl privi iute pe unchiul său cu mânie, cu admirație și cu invidie.

— Crezi că numai dumneata, mustăciosule, ai suflet? Nu plec!

— Nici eu!

— Nici eu! săriră însuflețiți încă doi zdrahoni cu tâmplele

94 în orig., *amustakos* - fără mustață, deci foarte tânăr.

cărunte.

Ceilalți, vreo douăzeci, tăceau. Își plecaseră capetele și tăceau.

— N-avem timp, soarele s-a înălțat de doi stânjeni, făcu căpitanul Mihalis. Vorbiți. Vreți să plecați? Sunteți liberi! Mergeți cu bine!

Krasoghiorghfs se aplecă, vorbi în taină cu cei de lângă el și se ridică. Își puse mâna în dreptul inimii.

— Iertați-ne, fraților, zise el cu glas înăbușit, avem surori nemăritate, avem fii neputincioși, avem neveste și copii, și moartea noastră nu aduce nimănui folos. O să plecăm.

— Iertați-ne, fraților, zise și Mastrapás, o să plecăm!

— ’Cu bine! Cu bine, fraților! făcu căpitanul Mihalis și se ridică. Martor mi-e Dumnezeu, n-am nicio supărare pe voi! Salutări lumii de sus! Dar mergeți repede, unul câte unul, târându-vă lipiți de pământ, să nu vă prindă de veste. Repede, înainte să ajungă soarele pe culmea cerului.

— Iertați-ne, și Dumnezeu să vă ierte! spuseră cei douăzeci într-un singur glas.

— Iertați să fiți! răspunse căpitanul Mihalis. Blestemat fie cel ce-o să spună o vorbă rea despre voi! Drum bun!

Rămaseră cei șase. Căpitanul Mihalis se întoarse și îi privi pe toți, unul câte unul:

— Suntem șapte, zise el, suntem de ajuns, suntem de ajuns, și chiar prisosim! Mintea ne spune să plecăm și noi, dar inima – Dumnezeu s-o țină sănătoasă! – nu ne lasă. Nu plecăm. Aici o să murim, jertfe pentru Creta. Lasă-i pe ei să vorbească. Mai bine o să facem noi, care o să murim, decât ei, care o să trăiască.

Creta nu are nevoie de oameni înstăriți, are nevoie de nebuni ca noi. Ei, nebunii aceștia, o fac nemuritoare.

Se uită la cer, soarele își urma calea și urca.

— Luați puștile! Mutați-vă de la un meterez la altul, să nu prindă de veste că suntem puțini. În numele lui Dumnezeu!

Dar în clipa în care vitejii se împrăștiau și căpitanul Mihalis îngenunchea în dosul meterezului său se auzi un uruit de pietriș rostogolit în spatele lor și apărui Kosmás. Căpitanul Mihalis se întoarse și îl văzu.

— Cine ești dumneata? strigă el. Apleacă-te, să nu te ia vreun glonț. Cine? Apleacă-te, îți zic!

— Nepotul tău, căpitane Mihalis. Kosmás.

Căpitanul încruntă sprâncenele, bănuia ce vânt îl aduce.

— Bine-ai venit la noi, zise acru. Ce cauți aici sus? Ce caută vulpea la târg?[95]

Kosmás își mușcă buzele, să nu-i scape vreun cuvânt de mânie.

— Nu sunt vulpe, zise el și râse sec, iar aici nu e târg. Sunt bărbat și eu, căpitane Mihalis, nepotul tău.

— Numai cine luptă e bărbat. Întinde-te lângă mine și spune – de ce-ai venit? Dar în puține cuvinte, am treabă.

Se uită iarăși la cer, soarele era aproape de piscul bolții. Se întoarse către tovarăși:

— Sunteți gata, băieți! strigă el. Încărcați, dar eu o să dau semnalul!

Glasuri sălbatice răsunau jos, pe coasta muntelui, Kosmás se întinse, și printr-o deschizătură a stâncii se desluși oastea deasă, în rânduri strânse, înaintând. Se înroșeau stâncile de fesuri.

— Spune, zise din nou căpitanul Mihalis, fără să se întoarcă spre nepot, cu privirea pironită spre turcime. Spune, cine te trimite?

— Creta, răspunse Kosmás.

Dar căpitanul Mihalis, de cum auzi, se aprinse.

— Lasă vorbele mari, învățătorule! mormăi el. Vorbește clar. Și nu-mi spune mie că te trimite Creta – auzi? Eu sunt Creta!

Kosmás îl asculta, îl privea și nu vorbea. Simți îndată, capul acesta e neînduplecat, ce să te așezi să-i vorbești, doar te înjosești rugându-l. A luat o hotărâre, nici Dumnezeu nu poate să-i schimbe părerea. Așa că de ce să-i cadă la picioare? Inima trufașă, cretană, a lui Kosmás începu să i se zbată în piept, ba chiar se rușină că-ncepuse cu șiretlicuri de om prost și cu rugăminți.

— Ce vrei, așadar? mormăi din nou căpitanul Mihalis, fără să se întoarcă spre el.

— Nu vreau nimic! răspunse Kosmás încăpățânat.

Toate cuvintele pe care le potrivise cu pricepere în minte le alungă acum.

— Ai venit să-l vezi pe unchiul tău? făcu celălalt, batjocoritor. Să fii sănătos!

— Da, și să-i spun: regrete pentru moartea tatălui său.

---

95 Zicală grecească.

Căpitanul Mihalis lăsă jos pușca și își făcu cruce.

— Dumnezeu să-l ierte, zise el. A fost un lucrător cinstit, a lucrat bine, a fost răsplătit bine, acum se cade să se odihnească. Mergi acum și dumneata cu bine, aici luptăm!

— Nu ai nicio poruncă?

— Pleacă!

— Pentru femeia ta, pentru fiul tău, Thrasáki?

Vinele căpitanului Mihalis se umflară, lumina ochilor i se încețoșă. Întinse mâna lui mare, plină de praf de pușcă și de sânge și îi astupă gura nepotului. Gură, bărbie, obraji i se umplură și lui de praf de pușcă și de sânge.

Scoase un strigăt:

— În numele lui Dumnezeu, fraților, Libertate sau Moarte!

Ochi, trase și răsună muntele.

Și într-o clipită gloanțele turcilor șuierară și un tun mic bubui din coasta muntelui, obuzul căzu, săpă o groapă și împrăștie pietrele în spatele căpitanului Mihalis.

— Oh! se auzi un țipăt sfâșietor și tovarășii se întoarseră.

Kaiambăs se rostogoli de pe stânca unde era cățărat și se încolăci alături de căpitanul Mihalis.

Deschise o dată, de două ori gura, se căzni să spună o vorbă, dar dinlăuntrul său țâșni un râu de sânge, care îi înăbuși glasul.

Jos răsunară trompetele, nizamii chiuiră și dervișii porniră în frunte cu steagul verde al Profetului.

— Trageți în carne vie, băieți! urlă Thodorís. Ochiți câinii!

Dar tropăitul oștirii se auzea tot mai tare, urca, urca și se apropia.

Căpitanul Mihalis se repezi să-l ia în brațe pe Kaiambis, dar se împiedică de Kosmás, care era întins alături de el.

— Tot aici ești, învățătorule? îi strigă. Pleacă, nu te amesteca cu bărbații!

Dar Kosmás nu se mișca. Împroșcat cu praf de pușcă și cu sânge, își auzea inima bubuindu-i în piept, înfuriată. Înlăuntrul său se treziră tatăl lui, asprul căpitan, străbunii săi, Creta… Nu e prima oară când luptă, luptă de mii de ani, a fost omorât de mii de ori și-a înviat. Sângele începu să-i clocotească.

Căpitanul Mihalis pipăi la repezeală trupul lui Kaiambis, să găsească unde a fost rănit. Ochii îi jucară o clipită și îndată se făcură sticloși și încremeniră holbați. Căpitanul puse jos leșul.

— Amintiți-vă de mănăstirea Arkadi, fraților! strigă el. Să

murim toți ca vitejii!

Se auzea acum, tot mai aproape, gâfâitul nizamilor.

— Suntem pierduți! strigă Phourogatos și simți cum îi tremură pieptul și pântecele.

— Taci! îi strigă Thodorís.

Sângele-i șiroia de pe frunte și-i acoperea ochii. Și-l șterse cu mâneca, văzu turcii în fața lui și aruncă pușca într-o parte.

— Băieți, strigă el, puștile nu ne mai sunt de folos! Scoateți pumnalele!

Trase pumnalul cu mâner negru al tatălui său și se repezi asupra unui derviș, care se rupsese de oaste, mergea înainte beat criță și-și răsucea iataganul prin aer. Dar pe când se repezea și-ajungea de-acum la derviș, un glonț îl nimeri în inimă și căzu la pământ cu fața-n sus.

— Sănătate și bucurie, vitejilor! se auzi în spate un glas subțire. Bine te-am găsit, căpitane Mihalis.

Căpitanul Mihalis recunoscu glasul și se întoarse:

— Măi, tu ești, Ventuzos? strigă el și privirea îi străluci ca un fulger. Ai venit, măi?

— Ventuzos sunt, mă port ca o ventuză, ia-ți cuvântul înapoi, căpitane!

— Îmi iau cuvântul înapoi. Iartă-mă, frate! Vino lângă mine!

Ventuzos făcu un salt, dar nu mai ajunse. Un glonț îl nimeri în frunte și căzu la pământ.

Din ochii căpitanului Mihalis țâșni o lacrimă, luă trupul mortului și îl sărută pe frunte; gura și mustața i se umplură de sânge și de creier.

Gâfâitul nizamilor se auzi și mai aproape. Căpitanul Mihalis se întoarse, îl văzu pe Kosmás și ridică pumnul:

— Pleacă, îi strigă el, încă ai timp! Valea!

— Nu plec!

Făcu un salt, înșfacă pușca lui Kaiambfs și cartușiera, se încinse cu ea și smulse pumnalul de la brâul mortului.

Căpitanul Mihalis îl privi uluit.

— Nu pleci?

— Nu plec!

Deodată căpitanul Mihalis înțelese, chipul i se lumină și prinse în mâini capul lui Kosmás.

— Să fii sănătos, nepoate! strigă el. Așadar și tu ești jertfa? Nemuritoare Cretă!

Se auziră tunete, se pornise vântul, cerul, care atârna mohorât de dimineață, se făcu roșu ca sângele. De departe se auziră păsări care croncăneau înfometate.

Phourogatos sări și el. Se rușină că o clipă îi fusese frică, moartea i se părea acum ușoară, ea spală toate rușinile, așa că își făcu cruce și trase cuțitul scurt.

— Libertate sau Moarte! strigă el.

Sări afară din adăpostul său și, descoperit, neprevăzător, se repezi spre turcimea care urca. Îl înconjurară cinci-șase turci, se năpusti asupra lor, începu să-i ciopârțească, dar sosiră și alții, îl trântiră la pământ, îl țineau de mâini și de picioare, iar un derviș își propti genunchiul în pieptul lui și-l înjunghie ca pe-un berbec.

Căpitanul Mihalis îl văzu și i se aprinse sângele:

— Nimeni să nu mai iasă din adăpostul său! porunci el. Trageți în carne vie!

Dar dintre tovarășii lui mai rămăseseră doar doi, cei cu tâmplele cărunte. Baricadați între stânci, ocheau neclintiți și niciun glonț al lor nu mergea în zadar.

Îngenuncheat în dosul stâncii lui, liniștit, hotărât, căpitanul Mihalis ochea fiece nizam care apărea, drept în frunte. Un glonț îi sfâșiase obrazul, un altul i se înfipsese în coapsă. Sângele îi șiroia, dar nu simțea durere. La răstimpuri arunca câte-o privire către nepotul său, care lupta alături de el.

— Să fii sănătos, nepoate! îi strigă el. A înviat tatăl tău, bine-ai venit, frate Kostaros!

— Bine te-am găsit, unchiule! îi răspundea el, cuprins de-o beție ciudată.

Era de nerecunoscut. O bucurie întunecată, de nedeslușit îl năpădise. Simțea că s-a ușurat, că a scăpat, că numai acum, numai în această clipă, s-a întors în patrie. Nu se gândea la nimic. Toate grijile din Apus pe care le purta în minte dispărură, mama, soția, fiul dispărură, și nu mai rămânea dinaintea lui decât această străveche datorie.

— Libertate sau Moarte! mugea el cu ochii ațintiți la turci. Libertate sau Moarte!

Și de-acum altă bucurie, amărăciune sau dorință nu-i mai rămăsese.

Se întunecase brusc și începu să cadă zăpada, în fuioare dese, tăcute. În dosul norilor negri-purpurii simțeai cum

soarele se duce să asfințească.

— Bine ne-am întâlnit, căpitane Mihalis! se auzi un glas și cruntul muezin din Megalo Kastro sări dintr-odată și scoase capul cu saricul verde de după stânca din față.

— Bine te-am găsit, hogea! îi răspunse căpitanul Mihalis și-i trimise un glonț drept în nodul gâtului.

Într-o clipită sângele țâșni clocotind, gâlgâi de parcă muezinul ar fi fost un burduf de vin și i-ar fi fost dezlegat gâtul. Nizamii urlară, săriră, călcară peste baricade, îi găsiră pe cei doi luptători cu tâmplele cărunte și-i ciopârțiră. Apoi se întoarseră spre vârf, unde-i văzuseră pe ultimii doi nesupuși.

— Pe ei, măcel! strigă un turcalet cu galoane de aur.

Ținea în mână un gârbaci lung și lovea spinările nizamilor.

Toată oastea se repezi în sus urlând.

— Nu te teme, nepoate! se întoarse căpitanul Mihalis spre Kosmás. Nu există scăpare, trăiască Creta!

— Da, nu există scăpare, unchiule, nu există scăpare, trăiască Creta!

Își traseră pumnalele și se repeziră.

Zăpada se așternuse acum, acoperi trupurile întinse, iar fesurile roșii se albiră și ele. Dintr-un colț al cerului apărură doi vulturi, sosiră într-o clipită deasupra oamenilor care se omorau între ei și începură să facă rotocoale prin văzduh, cu gâtul întins către leșuri.

În zarva măcelului, unchiul și nepotul se despărțiră. Nizamii îl înconjurară pe Kosmás, fluturau în sus și-n jos pumnalele, se luptară corp la corp. Căpitanul Mihalis se întoarse, își văzu nepotul împresurat, îi aruncă la pământ pe nizami, sparse încercuirea și se repezi să-l elibereze.

— Gata, nepoate, îi strigă el, vin!

Dar n-apucă.

— Vine el, căpitane Mihalis! îi strigă chicotind un turcalet din preajmă și îi aruncă drept în față capul lui Kosmás.

Căpitanul Mihalis întinse mâna, apucă de păr, în aer, capul retezat, îl ridică sus, ca pe un steag, și o strălucire sălbatică i se revărsă pe chip. Bucurie era mândria aceasta neomenească, îndârjire neînfrântă, sau dispreț față de moarte? Sau dragoste de negrăit pentru Creta? Căpitanul Mihalis înălță capul retezat, deschise gura și strigă:

— Libertate sau…

Dar nu apucă să sfârșească. Un glonț îi intră în gură, iar un altul îi pătrunse prin tâmpla dreaptă și ieși prin stânga. Căpitanul Mihalis se prăvăli pe spate și creierii i se împrăștiară peste pietre.

Sfârșit